INTERPRETATIO

EPISTOLAE PAULI AD ROMANOS.

TYPIS A. W. SYTHOFF.

INTERPRETATIO
EPISTOLAE PAULI AD ROMANOS

PRIMUM IN LECTIONIBUS ACADEMICIS

PROPOSITA

NUNC NOVIS CURIS AD EDITIONEM PARATA

AUCTORE

W. A. VAN HENGEL.

TOMUS II

TRES CONTINENS FASCICULOS.

LUGDUNI-BATAVORUM,
APUD D. NOOTHOVEN VAN GOOR.

LIPSIAE,
APUD CARL FR. FLEISCHER.

. eos lectorem, a quo lucis quaerendae
ır, saepe in caligine relinquere. Quan-
me loquendi deserebat usus, ignoran-
malui, quam aliena comminisci.
haud pauci tam in regionibus exte-
patria nostra laborem meum pròse-
atis honorifica duco. Quo clariores
iudices erant, eo acriori stimulo
vires perpetuo intendendas, ut hoc
ere magis accresceret quam decre-
mihi ex voto successerit, meum
Sed quidni dicam, mihi nunquam
que progrediendi studium? Haud
endi formula, quin etiam unum
n, triduum, diutius occuparet.
ntioris memoriae interpretes de
consentire repereram, iudicio
e nolui, priusquam omnibus
mihi persuasissem, eos men-
se. Nec morem eorum, qui
dicunt sententiam, imitatus
paulo graviore quaestione
osui, quorum momento et
erni posse videretur. Ergo
racti, et nunquam inter-
n in postrema huius ope-
tibus, non frustra quae-
ie nonnihil lucis afferant,
e cogitatio.
ndecim Epistolae illius tan-
abeo, quod ei respondeam.
, quam ut oculos convertat ad

PRAEFATIO

FASCICULI SEXTI ET ULTIMI.

Quod mihi fere Octogenario hunc *sextum ultimum*que operis, *Epistolam* PAULI *ad Romanos* interpretantis, *Fasciculum* absolvere contigit, dicere non possum, quantum in eo cernam beneficium, singulari Dei favore in me collatum. Sustentatis enim animi corporisque viribus laborem exantlavi, cuius progressum perpetuum ne quis tristior casus interrupturus esset, ab initio metuerunt multi, et quem ipse non sine scrupulo susceperam. Longe gravior vero me cruciasset scrupulus, si illo, quo rem aggrederer, tempore fore praevidissem, ut ad telam pertexendam, pro constituto biennii spatio, quinquennium impendere deberem. Sed quamquam spe mea et multo maiores huius operis difficultates, et multo plures varii generis, quibus identidem distraherer, occupationes esse deprehendi, omnia tamen, quod mihi gratulor, superavi fidemque etiam liberavi curando, ne scriptum emitterem, quod amplitudine sua extra *sex Fasciculorum* egrederetur fines.

Quomodo hoc in labore versatus sim, copiose enarrare nihil attinet. Ab interpretandi ratione, quam in *Praefatione primi Fasciculi* proposui, me non discessisse puto. In sedula quoque regularum, quas ab initio mihi scripsissem, observatione ad finem usque perseverandum censui. Hinc haud raro factum est, ut tam de verborum significatione, quam de orationis sensu statuerem, quod ab aliorum sententia discrepare novissem. Interpretum libros, postquam hoc pensum peragere coepissem, iuris publici factos, quos mihi comparare poteram, meum quoque adhibui in usum. Et more meo laudandis, quae laudanda videbantur, magis delectatus sum, quam reprehendendis aliorum erroribus. Maxime mihi placuerunt duces, quos, hanc PAULI Epistolam mecum magni facientes, id potissimum agere compereram, ut mentem auctoris e verbis candide eruerent fideliterque exponerent. Summopere vero mihi cavere conatus sum, ne Apostoli doctrinam magis ad fluxa Theologorum decreta exigerem, quam ad aeternas interpretandi leges, animo humano Divinitus impressas. Easdem quoque leges religiose sequendas esse duxi, ubi movendae essent quaestiones, quae mihi non permitterent, ut propositi tenax me ab omni excursu in regionem disciplinae, quam dicunt, *Dogmaticae* abstinerem. Sed ibi plus semel disputationem sic instituendam iudicavi, ut tollerentur aliena, quae in orationem ab antiquo importasset *Traditio Exegetica*. In levioribus etiam causis ita feci, si mihi persuasum habebam, unum alterumve vulgo vel a plerisque probari, quod interpretandi leges ferre non posse arbitrarer. Brevitatis quidem studiosus fui, sed hoc studium postposui curae, ne iure meritoque in me verteretur, quod Commentariis in scripta vete-

rum obiici solet, eos lectorem, a quo lucis quaerendae causa consulantur, saepe in caligine relinquere. Quandocunque vero me loquendi deserebat usus, ignorantiam meam fateri malui, quam aliena comminisci.

Iudicia, quibus haud pauci tam in regionibus exteris, quam in hac patria nostra laborem meum prosecuti sunt, mihi satis honorifica duco. Quo clariores autem doctrina illi iudices erant, eo acriori stimulo me incitarunt ad vires perpetuo intendendas, ut hoc opus deinceps pondere magis accresceret quam decresceret. Res vero an mihi ex voto successerit, meum non est decernere. Sed quidni dicam, mihi nunquam defuisse bene feliciterque progrediendi studium? Haud raro fiebat, ut una dicendi formula, quin etiam unum vocabulum me biduum, triduum, diutius occuparet. Ubi antiquioris et recentioris memoriae interpretes de sensu orationis inter se consentire repereram, iudicio eorum calculum adiicere nolui, priusquam omnibus meo Marte pertentandis mihi persuasissem, eos mentem Apostoli assecutos esse. Nec morem eorum, qui tanquam de tripode suam dicunt sententiam, imitatus sum, sed in quavis certe paulo graviore quaestione rationes et argumenta exposui, quorum momento et pondere verum a falso discerni posse videretur. Ergo quum laboris et candide peracti, et nunquam intermissi mihi conscius sim, tam in postrema huius operis parte, quam in praecedentibus, non frustra quaesitum iri, quae PAULI Epistolae nonnihil lucis afferant, blanda me mulcet iucundaque cogitatio.

Si quis fortasse ait, me *undecim* Epistolae illius tantum tractasse *Capita*, habeo, quod ei respondeam. Nibil aliud ab eo peto, quam ut oculos convertat ad

huius libri titulum. Ibi promittitur *Interpretatio*, *primum Lectionibus Academicis proposita, nunc novis curis ad editionem parata.* Atqui in Schola Academica, ut mei norunt discipuli, *Contemplativam* tantum huius Epistolae partem interpretatus sum, *Activam* intactam relinquens. Ergo omnino praestiti quod praestandum erat, quum laborem meum *perpetuae undecim Capitum interpretationis* finibus circumscriberem. Et nemo paulo humanior stomachabitur, quod experiri nolui, quantum ad *eandem quinque Capitum sequentium interpretationem* ab ovo elaborandam haec mea senectus valeret. Verum tamen lectoribus quodammodo compensare cupiens, quod iis denegare cogebar, diu multumque deliberavi, quid agendum esset. Aliis autem post alia statutis rursusque reiectis, tandem huic operi postponere decrevi *Paraphrasin Capitis XII et sequentium, cum annotatione passim ei subiecta, nunc longiore, nunc breviore.*

Paraphrasin ad Hermeneuticae regulas, quas antea discipulis meis praescripseram, conformare conatus sum. Id igitur egi, ut circumlocutione ambigua explicarem et obscura illustrarem. Hactenus non solum verborum formularumque dicendi rationem habui, sed curam etiam posui in ostendendo sententiarum totiusque orationis nexu. Anacolutha sustuli et quidquid impediti PAULI Epistola propterea maxime continet, quod auctor eam negotiis varii generis occupatus TERTIO dictavit. Sed in *Versionis* proprie ita dictae usu substiti, quoties ad mentem auctoris probe intelligendam nihil aliud desiderari arbitrabar. Graeca itidem simpliciter vertendo reddidi, si una cum sermonis Latini proprietate interpretandi fides ferebat, ut antiquum, Orientalem, Hebraeum dicendi colorem animique commoti si-

gnificationem retinerem. Quoties me latebat, quid sibi voluisset Apostolus, *literam*, quantum fieri poterat, presse secutus sum.

Me *Paraphrasi* non tantum operae, quantum *Interpretationi perpetuae*, navasse, res ipsa loquitur. Nec tamen, aut in *Critica*, aut in *Exegetica* parte, ubi VV. DD. inter se dissidebant, alteri sententiae alteram praetuli, nisi argumentis diligenter expensis. Nunc illa mihi propria erant, nunc communia cum aliis; at frequentem eorum commemorationem mihi permittere nolui, ne huius operis *Appendix* in molem excresceret. Quae *Annotatio* continet, etiam ubi ea *brevior* est, varii sunt generis. Haud raro ea lectori Veteris Testamenti tantum indicat vatem, cuius effato PAULUS usus est, vel locum monstrat, ubi copiosior exstat disputatio. Alibi ea inservit ad interpretationem meam scriptoris antiqui verbis confirmandam. *Longiore Annotatione* plus semel commendare studui, quod aut nondum occupatum esse repereram, aut certe ab interpretibus sine causa improbatum.

Ad KUENENIUM et LAURILLARDUM, nunc hac in urbe Literarum Sacrarum interpretem, quos ab initio mecum operarum pericula emendasse in *Praefatione priori* monui, postea accesserunt Collega nemini incognitus meique studiosissimus, COBETUS, et tertius discipulus mihi carissimus HENRICUS DIDERICUS DE BLAAUW, Leidae postremum Sacrorum antistes. Huius vero viri, qui ad *quintum* etiam *Fasciculum* edendum mihi subvenisset, praematura morte rebus humanis erepti, ne acumen ad *sextum* vitiis Typothetarum purgandum nimis desiderarem, locum eius occupavit alius Leidensis, et quidem in Mennonitarum familia, sacrorum antistes, CURI-

STIANUS SEPP, rei susceptae itidem experientissimus. Verumtamen, uti errare humanum est, ita se identidem errores acutissimis subduxerunt oculis. Et operarum socordia saepe nova menda in librum irrepsisse comperi, postquam typis excudendum accepissent, quod accurate correctum esset. Haud pauca vero vitia doctissimus noster BERGMANNUS pro humanitate sua mihi monstravit. Unum alterumque, in quae ipse necopinato incideram, iam, ut norunt lectores, sustuli *quartum Fasciculum* edens. Leviora autem a lectore peto ut ipse benevole corrigat. Sed quae alicuius ponderis esse putabam, in tabulam conieci hoc titulo inscriptam: *Corrigenda et addenda.*

Ille vero titulus plura, quam mendorum, quae a Typothetis commissa sunt, purgationem pollicetur. Nimirum data occasione uti volui, ut unum alterumque depellerem errorem', in quem, librum meum perlegens, me imprudenter inductum esse deprehendissem. Deinde disputatis nonnulla adiicienda censui, quae iis complemento fore sperarem. Quod ipse non animadverteram, aliorum debui doctrinae. Identidem enim mihi in manus venere scripta ad interpretationem Epistolae PAULI pertinentia, quae hunc librum editioni parans consulere non potueram. Talia vero scripta mihi non solum emendandi et amplificandi, quae antea commentatus eram, praebuerunt copiam, sed me etiam ad ea aut clarius exponenda, aut pro viribus defendenda incitarunt. Utriusque mihi praesertim auctores fuisse, qui de labore meo sententiam publice dixissent, quisque sua sponte intelliget. Et neutrum a me plane praetermissum est. Sed quis erit, qui miretur, me his in rebus et parsimoniae, et brevitati studuisse? Quis, quaeso, aegre

feret, quod, senectutis meae non immemor, eorum, quae disputatis subiicere potueram, paucissima tantum exhibui *specimina?* Nuperrime *Commentarii in* PAULI *Epistolam ad Romanos tertiam*, quam MEIERUS procuraverat, *Editionem* auctoris, quod gratus agnosco, liberalitate accepi; at si omnia, quae hoc in libro ad meam sententiam, sive probandam, seu improbandam continentur, ex ordine recensere mihi placuisset, nullus dubito, quin multo plura notanda fuissent, quam *novi Fasciculi* spatium caperet.

Corrigenda et addenda, ne libro meo desit, quod ad amplificandum eius usum requiritur, excipiunt *Indices.* In ordinem eos redegit filius meus, FREDERICUS ULRICUS, cui voluptati erat mihi, priusquam in Indiam Orientalem, unde cum uxore sua liberisque anno praecedente hanc in patriam suam venisset, ad munus antistitis sacrorum denuo administrandum reverteretur, hoc officium praestare. Ego in materia eorum congerenda largus esse malui quam praeterire, quod alicuius ponderis erat. *Secundum* autem *tertiumque Indicem* instruere conatus sum ad notas quoque exhibendas, quibus ab aliorum interpretatione haec mea qualiscunque distinguatur. Et labori meo eos commendationi fore crediderim, quatenus ipsi ostendant, me id strenue et religiose egisse, ut mihi, quantum fieri posset, ubique constarem. Ita VV. DD. fortasse tanquam novo stimulo excitabuntur ad legenda et excutienda, quae commentatus sum. Illi autem si me oleum operamque non perdidisse compererint, dubitare nequeo, quin unum alterumque, quod suo probaverint iudicio, ad hominum etiam illiteratorum perducturi sint notitiam. Quod quidem avide spero, sed Divinitus

quoque exopto, ut non solum ad sensum sublimis PAULI doctrinae clariore in luce collocandum, sed etiam ad fructum eius in sectatorum CHRISTI animis et vita alendum et promovendum pro mea parte contribuisse deprehendar. His autem diebus, quum carissimae coniugis mortem lugerem, mihi ipsi, et alia Apostoli monita, et praesertim quae Capite VIII ab eo traduntur, ad animum meum erigendum insigniter profuisse palam publiceque declaro.

Scripsi Leidae,
mense Maio 1859.

W. A. VAN HENGEL.

CAPUT VII.

Duas in partes septimum huius Epistolae Caput VV. DD. dividunt, etiam populares mei, FOCKENSIUS et BERGSMA, quorum ad commentationes de eo diligenter scriptas [1]) infra identidem redeundum erit. Maior vss. 7—25, minor vss. 1—6 continetur. Quomodo utraque conglutinanda sit, examinabimus suo loco. Nunc quaestio agitur, quid PAULUM ad breviorem moverit huius Capitis disputationem. Minus ad rem CHRYSOSTOMUS [2]), quem THEOPHYLACTUS [3]) sequitur: *Καταλύσας τοίνυν ἐνταῦθα τὸν τῶν ἠθικῶν λόγον, ἐπὶ τὰ δόγματα ἐκβαίνει πάλιν.* Ad verum propius accessit BENGELIUS [4]) monens: „Continuatur collatio status veteris et novi." Nimirum occupare pergit auctor quidquid doctrinae suae supra propositae, omnem salutem gratiae Divinae

---

[1]) *Nieuwe verhandelingen van het Genootschap tot verdediging van de Christelijke Godsdienst voor het jaar* 1832. Tom. I.

[2]) *Opp. omn.* Tom. IX. MONTF.

[3]) *Opp. omn.* Tom. II. *Venet.* 1755.

[4]) *Gnomon.* Tom. II. Ed. III.

deberi, Iudaeorum a parte contradictum iri praevidet. Vulgo ab interpretibus, et opportune quidem, in memoriam revocantur verba Cap. VI: 14: *οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν.* Iam abusum huius dicti ad peccandum PAULUS vs. 15 sqq. severe castigavit, sed nondum eius attigit veritatem. Hinc vero quum tota Euangelii doctrina penderet, nihil prius aggrediendum duxit quam illius probandae negotium.

Vers. 1.

Ergo ut Romanis de eo persuaderet, *se gratiae subesse, legi non item,* PAULUS sic scribere incepit: *Ἢ ἀγνοεῖτε, Ἀδελφοί (γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ), ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ;* REICHIUS [1]) hanc quaestionem e verbis *τῷ Κυρίῳ ἡμῶν,* Cap. VI: 23, originem cepisse putavit, quod BERGSMAE quoque placuit, nec displicuit STUARTO [2]). Sed incredibile est, Apostolum a formula, qua sententias concludere soleret, et quidem contra suum scribendi morem, novae disputationis argumentum mutuatum esse. Et tam dissimilia eorum, quae hîc leguntur, sunt proxime praecedentia, ut MEIJERO [3]) quoque et KREHLIO [4]) assentiri nequeam, quorum alter hunc vs.

---

[1]) *Versuch einer ausführlichen Erklärung des Briefes Pauli an die Römer* cet. Tom. II.

[2]) *A commentary on the Epistle to the Romans* cet. Ed. V.

[3]) *Kritisch exegetischer Kommentar über das N. T. Vierte Abtheil.* Edit. II.

[4]) *Der Brief an die Römer ausgelegt.*

cum iis connectendum esse, alter Caput VII e Cap. VI: 23 enucleari dixit. Haud ignoro quidem verba ἢ ἀγνοεῖτε, Cap. VI: 3, ad vs. 2 respicere; sed an hoc unum exemplum structuram ostendit alibi faciendam? Nonne eadem verba ad ipsam sententiae, cuius contra abusum primum disputatum est, veritatem probandam aequaliter inservire possunt? Nonne illud huic loco convenit, quoniam a vs. 15 usque ad vs. 23 unum idemque argumentum est, quo doctrinae vs. 14 propositae abusus reprehenditur? Sine scrupulo igitur Breviloquentiae succurro formula ἢ ἀγνοεῖτε cum multis interpretibus, etiam KÖLLNERO [1]), REITHMAYRO [2]), PHILIPPO [3]), VINKIO [4]), sic explicanda: *Vel si huic ipsi, cuius abusum reprehendi, sententiae, vos non legi, sed gratiae subesse, occurritis, an nescitis.* Quaestionis emolliendae causa auctor adscripsit *Ἀδελφοί*, *Fratres*, qua appellatione eum ad *sectatores* CHRISTI *ex Iudaeis vel etiam Proselytis ortos* orationem convertisse, multi contenderunt VV. DD. [5]). Sed generatim *huius Epistolae lectores* hac appellatione significari, e loquendi usu praeter alios probavit FRITZSCHIUS [6]). Similiter vs. 4 formula *Ἀδελφοί μου*, ut apparet e Cap. XV: 14.

---

[1]) *Commentar zu dem Briefe des Apostels Paulus an die Römer.*

[2]) *Commentar zum Briefe an die Römer.*

[3]) *Commentar über den Brief Pauli an die Römer.* Part. II.

[4]) *De Brief van den Apostel Paulus aan de Romeinen* cet.

[5]) Ita quoque BROUWERUS, *Onderzoek naar het doel en beloop van het schrijven van A. Paulus in de elf eerste Hoofddeelen van den Brief aan de Romeinen.* p. 160, et HEMSENIUS, *der Apostel Paulus. Sein Leben, Wirken und seine Schriften.* p. 411.

[6]) *Pauli ad Romanos Epistola* cet. Tom. II.

1 *Cor.* I: 11. XI: 33 et aliunde. Hoc autem si verum est, vix aliter fieri potest, quin *generatim* quoque *Romanos* CHRISTI *sectatores* spectent sequentia: *γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ.* Illa vero, priusquam hanc conclusionem faciamus, paulo accuratius expendenda sunt.

Accusativo *νόμον* haud secus quam sequenti Nominativo *ὁ νόμος* nonnulli cum *Ambrosiastro* [1]) *legem naturae*, alii, uti GLÖCKLERUS [2]) et TURNERUS [3]), *legem moralem* significari contenderunt. Plerorumque iudicio *lex Mosaica* intelligi debet. Atque haec hodie vulgaris interpretatio est, nuperrime a MEIIERO defensa. Sed si bene se habent quae supra ad Caput II: 12 disputavi et a DÜSTERDIECKIO [4]) probata esse vidi, Accusativus *νόμον generatim* denotat *legem*, quemadmodum Nominativus *ὁ νόμος legem quamlibet.* Hoc valde commendatur vs. 2, ubi non solum legimus *νόμῳ,* sed etiam *τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός,* quod sibi generalem *legis* notionem postulat. Nec vs. 1—3 alia notio ferri potest, si PAULUS ibi, ut vulgo quoque sumunt VV. DD. exemplo utitur, unde vs. 4 cogat sectatores CHRISTI *legis Mosaicae* religione solutos esse. Eandem autem interpretandi viam praeter KOPPIUM [5]) aliosque ingressi sunt BOSVELDIUS [6]),

---

[1]) *Comment. in Epist. ad Romanos*, in AMBROSII *Opp.* Tom. II. *Bened.*

[2]) *Der Brief des Apostels Paulus an die Römer* cet.

[3]) *The Epistle to the Romans, in Greek and English* cet.

[4]) *Götting. gel. Anzeigen.* 1855. p. 1317.

[5]) *Novum Testamentum Graece perpet. annot. illustratum*, Ed. AMMONE.

[6]) *Verklaring van Paulus Brief aan de Romeinen.*

KREHLIUS, PEILIUS [1]), SALTETUS [2]). Ad Participium *γινώσκουσι* applicentur, quae ad Cap. VI: 6 de Verbo *γινώσκειν* dicta sunt. Dativus ille hîc quoque differt a Dativo *εἰδόσι*, quippe *cognitionem legis*, i. e. *naturae legis* denotans *experientia acquisitam*. GLÖCKLERUM, qui scribi maluit *agnoscentibus* quam *cognoscentibus*, OLSHAUSENIUS [3]) et RÜCKERTUS [4]) satis refutarunt. Verbum *λαλῶ*, quod apud veteres, COBETIO [5]) auctore, nihil aliud significat quam *φλυαρεῖν*, i. e. inanem loquacitatem, hîc Hebraeorum more tantundem est, quantum *γράφω*, *scribo*, quemadmodum 1 *Cor.* III: 1, ubi itidem ab eo pendet Dativus, atque sic 1 *Cor.* XIV: 2, 28. 1 *Thess.* II: 16, etiam supra Cap. III: 19. Nusquam vero formula *λαλεῖν τινι*, ut recte monet FRITZSCHIUS, Latinis *compellare aliquem* respondet, sed ubique reddenda est *loqui ad aliquem*. Itaque orationis sensus est: *ad homines enim, quibus legis natura cognita est, scribo*. Atque haec nobis afferunt Parenthesin, non temere, ut saepissime fit, fictam, sed veram, a circumiectis bene discernendam, congruam sermoni vitae communis, quem Scriptores Novi Testamenti imitari solent. Uti autem hîc ea per Particulam *γάρ* inducitur, sic etiam *Ioann.* XIX: 31. *Act.* XIII: 8. *Gal.* II: 8. *Eph.* V: 9. *Hebr.* VII: 11. Nihil forte si-

[1]) *Annotations on the Apostolical Epistles.* Vol. I. Part. 1. Cf. liber postea editus: *A new translation of the received text of the Apostolical Epistles* cet. *by* TH. W. PEILE.

[2]) *Disput. Theol. inaug. continens annotat. in Cap. VII. Epistolae Pauli ad Romanos.*

[3]) *Biblischer Commentar* cet. Tom. III. Part. 1.

[4]) *Commentar über den Brief Pauli an die Römer.* Ed. II.

[5]) *Variae lectiones* cet. p. 302 coll. p. 74.

milius quam quod exstat apud PLATONEM [1]): *Εἰσελθόντες οὖν κατελαμβάνομεν τὸν μὲν Σωκράτη ἄρτι λελυμένον, τὴν δὲ Ξανθίππην (γιγνώσκεις γάρ) ἔχουσάν τε τὸ παιδίον αὐτοῦ καὶ παρακαθημένην* [2]). Cur vero Apostolus hac Parenthesi usus est? An orationem convertit ad eam Societatis Romanae partem, quae *hominibus Iudaeo-Christianis* constabat? Sic haud pauci ab antiquo iudicarunt interpretes, et omnes certe, quotquot appellationem *ἀδελφοί* ad hos referebant homines. *Ἀκριβῶς ἴστε,* inquit THEODORETUS [3]), *καὶ ὑμεῖς, ἐντεθραμμένοι τῷ νόμῳ, ὡς τῶν ἔτι περιόντων ὁ νόμος κρατεῖ.* FRITZSCHIUS tamen, RÜCKERTUS, KÖLLNERUS, HODGIUS [4]) BAUMGARTEN-CRUSIUS [5]), WETTIUS [6]), MEIERUS multique alii se huic sententiae summo iure opposuerunt, generatim *huius Epistolae lectores* spectari dicentes. Rectene illi an minus recte argumentum inde petant, quod hîc sine Articulo *τοῖς* tantum legimus *γινώσκουσι*, quaestio est, fortasse vix aut ne vix quidem dirimenda. Sed animadvertendum est, PAULUM, ubi orationem ad Societa-

---

[1]) *Phaedon.* p. 60. STEPH.

[2]) Cff. ALT, *Grammatica linguae Graecae, qua N. T. scriptores usi sunt.* p. 232. WINER, *Grammatik des neutestamentlichen Sprachidioms* cet. Ed. V. p. 612. TROLLOPE, *A Grammar to the N. T.* cet. p. 208. STUART, *A Grammar of the New Testament dialect.* p. 294. item MATTHIAE, *Ausführliche Griechische Grammatik.* Ed. III. Tom. II. p. 1525. KÜHNER, *Ausführliche Grammatik der Griechischen Sprache* cet. Tom. II. p. 473.

[3]) *Interpr. Ep. ad Romanos. Opp.* Tom. III. NOESSELT.

[4]) *Commentaire sur l'Épitre aux Romains* cet. Tom. II.

[5]) *Commentar über den Brief Pauli an die Römer* cet.

[6]) *Kurze Erklärung des Briefes an die Römer.* Ed. IV.

tis Romanae partem convertat, uti Cap. II: 1, 17. XI: 13, hoc perspicuis verbis indicare solere. Deinde quum Cap. VI: 14 doctrinam suam: *non legi, sed gratiae subestis, ad omnes* CHRISTI *sectatores* retulerit, res ipsa loquitur, eum itidem ad *omnes* referre debuisse, quae Cap. VII: 1 seqq. pro huius doctrinae veritate disputaret. Rogantibus autem, quomodo tandem gentium exterarum propago sibi cognitionem legis comparasse censenda sit, respondent VV. DD. familiaritatem cum Veteri Testamento vel certe cum Iudaeis contractam fecisse, ut hac cognitione potirentur. Facilior vero responsio iis est, qui mecum sumunt, vs. 1—3 *legem* tantum generatim seu *legem quamlibet*, non *legem Mosaicam* proponi. At vel sic tamen haec Parenthesis mirabilis esse non desinet, donec singularis quaedam reperiatur ita scribendi causa, et quidem ad homines oculis nunquam visos. Tum verba: *καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ* (vs. 4) et *νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου* (vs. 6), ad quae MAIERUS [1]) aliique pro sua opinione, Iudaeos et Proselytos hîc tantum in censum venire, provocant, in concordiam redigi nequeunt cum vita hominum, qui extra legis Mosaicae communionem fuerunt. Sed utraque amovebitur difficultas originibus Christianae Romanorum Societatis intelligendis, prout eas Cap. VI: 17 explicavi. Hac enim explicatione probata Apostolum dicentem facere possumus: *vos enim* CHRISTUM *ita profiteri edocti estis, ut legis naturam cognoscatis necesse sit.* Quid? quod ea tam maiori, quam minori huius Capitis parti lucem adspergere videtur. Vicissim vero totam PAULI disputationem de lege ad

---

[1]) *Commentar über den Brief Pauli an die Römer.*

meam loci illius interpretationem confirmandam insigniter adiuvare mihi persuasum est.

Pervenimus ad ea, quae pendent a verbis ἢ ἀγνοεῖτε. Genitivus τοῦ ἀνθρώπου nec *virum* denotat vel *maritum*, qui infra demum ὁ ἀνήρ dicitur, nec vero *feminam* vel *uxorem*. Nam, uti in N. T. vocabulum ἄνθρωπος nusquam notionem *feminae* vel *uxoris* habet, sic alibi ea tantum reperitur, ubi feminae vel uxoris commemoratio praecedit et vulgo ἡ ἄνθρωπος legitur, quod ISOCRATI aliisque scriptoribus usitatum est. Qui Genitivum cum HAMMONDO [1]) ad Nominativum ὁ νόμος retulerunt, summo iure a REICHIO, RÜCKERTO, MEIIERO refelluntur. Hyperbaton enim, quod orationi inesse sumsere, nec verborum admittit structura, nec loquendi usus, siquidem Genitivum cum Verbo κυριεύει connectendum esse docent omnes loci, in quibus ille una cum hoc Verbo exstat, ut Cap. VI: 9, 14. XIV: 9 al. Intelligi autem debet, ut iam SLICHTINGIUS [2]) interpretatus est, *homo quilibet.* Quare nihil concinnius est quam praecedentibus ὁ νόμος notionem etiam tribuere *legis cuiuslibet*, per Prosopopoeiam, ut notavit GROTIUS [3]), propositae. Iis vero, qui *legem Mosaicam* significari arbitrantur, negotium parit quaestio, quomodo vs. 1 cum 2 et 3 cohaereat. Sed multum difficultatis sublatum est, si, Singularibus utpote Collectivis in Pluralia conversis, Latine scribimus: *vel an nescitis, homines legibus, quibus adstricti sint, teneri, quamdiu vivant?* Ergo, ut orationis nexui succurramus,

---

[1]) *Epistolae Sanctorum Apostolorum et Apocalypsis S. Ioannis* cet. Ed. II. CLER.

[2]) JONAE SLICHTINGII DE BUCOWIEC *commentaria posthuma* cet.

[3]) In *Bibl. critic.*

non opus est Verbum *ζῇ*, cum ORIGENE [1]) aliisque interpretibus a MEIJERO memoratis, etiam COCCEIO [2]) et BOSVELDIO, ad remotius *ὁ νόμος* referre. Hoc vero acriter reprehendendum esse, clarissime apparet e comparatione vs. 2 et 3 inter *mortem et vitam hominis* instituta, uti mentem suam auctor 1 *Cor.* VII: 39 ipse explicuit scribendo: *Γυνὴ δέδεται [νόμῳ], ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς.* Recte igitur, praeeuntibus multis veterum, hodie omnes, ut RÜCKERTUS monet, VV. DD. inter se de eo consentiunt, non *legem* intelligi debere, sed *hominem*, quod nemo maiori studio quam KÖLLNERUS defendit. Pro formula autem *ἐφ' ὅσον χρόνον*, quae etiam *Gal.* IV: 1 exstat, alibi tantum legimus *ἐφ' ὅσον*, uti *Matth.* IX: 15. 2 *Pet.* I: 13. Similia Rabbinorum dicta ad vs. 3 commemorat WETSTENIUS [3]).

Vers. 2, 3.

Quod vs. 1 generatim dixit, nunc PAULUS singulari illustrat exemplo, a connubio maris et feminae petito. Altera ratiocinationis pars vim legis describit, altera ostendit, quid ex hac eius vi sequatur. De vi legis vs. 2 haec habet: *Ἡ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός.* Sic enim Editio Recepta, quae Genitivo *τοῦ νόμου* caret, cor-

---

[1]) *Opp. omn. Graec. et Lat.* Tom. IV. DELARUE.

[2]) *Operum* Tom. IV.

[3]) *N. T. Graecum* cet. Tom. II.

rigenda est. Intellectu difficilia ipsa non sunt verba, dummodo in Protasi vocabulum *νόμῳ*, in Apodosi coniuncta *τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός* ad *legem quamlibet coniugalem* referantur, non ad *legem Mosaicam*. Hoc autem probato se explicat quoque causa, cur Apostolus praecepti *Deut.* XXIV: 1 sqq. quod marito uxoris per libellum repudii dimittendae potestatem concedit, nec rationem habuerit, nec habere potuerit. Minus recte ESTIUS [1]), ut nodum solveret, *legem coniugalem in Paradiso institutam* fuisse sumsit, ad quam auctor respiceret. Formula *ἡ ὕπανδρος* (scil. *οὖσα*) *γυνή feminam mari subiectam*, i. e. *uxorem* significat, ut loci docent a WETSTENIO, RAPHELIO [2]) et ALBERTIO [3]) e V. T. et scriptoribus Graecis allati, etiam *Num.* V: 29, ubi legimus apud Interpretem Alex. *ἡ γυνὴ ὕπανδρος οὖσα*. Apostolum tamen Hebraea אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ, quum pendeant a Verbo תִּשְׂטֶה, ante oculos non habuisse, bene monet FRITZSCHIUS [4]). Sed alium quoque locum Veteris Testamenti, me iudice, neque haec spectant PAULI verba, nec sequentia: *τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ*, i. e. *viventi marito obligata est lege*, quemadmodum Dativos iam melius interpretatus est TERTULLIANUS [5]), quam postea Vulgatus Latinus, cuius

---

[1]) *In omnes b. Pauli et aliorum Apostolorum Epistolas commentaria.*

[2]) *Annotat. Philol. in N. T.* cet.

[3]) *Periculum criticum* cet. p. 52, 53.

[4]) Orationis nexum MULDERUS, interpres Iudaeus, sermone nobis vernaculo in libro huius tituli ספר תורת אלהים Tom IV. exprimere conatus est Hebraeis interpretandis: *wanneer eene vrouw van haren man afwijkt.*

[5]) *De Monogamia.* Cap. 13. Tom. III. p. 163. SEML.

verba sunt: *vivente viro alligata est legi.* Coniunctionem utriusque alibi mihi reperire non contigit: sed cum altero, τῷ ζῶντι ἀνδρί, in quo Participium utpote primarium Substantivo praepositum est, convenit quod PAULUS 1 *Cor.* VII: 27 scripsit: δέδεσαι γυναικί; cum altero, νόμῳ, quod idem ille *Act.* XX: 22 ait: δεδεμένος τῷ πνεύματι. Plura similia afferunt STEPHANUS [1]), TROMMIUS [2]), SCHLEUSNERUS [3]) aliique Lexicographi. Vocabulum autem νόμῳ, quare, quum ὁ νόμος praecedat, sine Articulo scriptum sit, probabiliter explicare nequeunt VV. DD. qui *legem Mosaicam* significari putant. Imo vero illud Articulo caret, ut *generatim* accipiatur, quemadmodum in frequentatis formulis ἡ νόμῳ γαμετή et ἡ κατὰ νόμους γαμετή [4]). Notione igitur non multum differt ab Adverbio νομίμως, sermone vernaculo *wettelijk.* In Apodosi composita ὁ νόμος τοῦ ἀνδρός nonnulli haud male interpretantur: *lex, quae ad maritum pertinet.* Quod ad probandum FRITZSCHIUS e V. maxime T. attulit locorum similium copiam. Quidni vero comparavit duo illa, quae infra vs. 23 exstant: τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου et τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας? Quidni Apostolus, ut ibi sibi voluit: *lex mentis meae propria* et *lex peccati propria*, ita hîc sibi voluisse censendus est: *lex propria mariti*, quemadmodum ὁ νόμος τοῦ ἀνθρώπου 2 *Sam.* VII: 19 est *lex*, vel potius *ratio propria homi-*

---

[1]) *Thesaur.* ed. ab. HASIO et DINDORFIIS Verb. *Δέω.*

[2]) *Concordantiae Graecae Vers. Vulg. dict.* LXX *interpret.* V. *Δέω.*

[3]) *Nov. Lexic. Graeco-Lat. in N. T.* Ed. II. V. *Δέω.*

[4]) Vide CHARITON. pag. 41, 19. ibique D'ORVILLIUM, *Animadv.* p. 238 et COBET. l. c. p. 387.

nis? Ad Verbum *κατήργηται* OECUMENIUS [1]) notavit: *ἀντὶ τοῦ ἀπολέλυται, ἠλευθέρωται.* Et quomodo Verbum *καταργεῖσθαι*, quod supra Cap. IV: 14 et VI: 6 significare vidimus *vi sua destitui* et *tolli*, ita usurpari possit, ut significet *solvi* et *liberari*, monstravit KREHLIUS. Studiose vero, ut etiam animadvertit FRITZSCHIUS, illud hoc loco et vs. 6 PAULUS a formula *ἐλεύθερον εἶναι*, quae vs. 3 legitur, distinxisse videtur. Nec tamen cum eodem FRITZSCHIO scribere ausim *extingui et a lege avelli*, sed tam sermoni Latino, quam auctoris menti congruit minus aspera praegnantis orationis interpretatio: *cessat a lege mariti et uxor esse desinit.* Ita vs. 6 verborum *κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου* interpretatio sit: *cessavimus a lege eaque obligati esse desiimus.* Et similiter *Gal.* V: 4 dictum: *κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ* explicandum est: *cessavistis a* CHRISTO *eiusque esse desiistis sectatores.* Quod vero scripsit Apostolus 2 *Cor.* XI: 3: *φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν*, itidem quidem praegnans est, sed dissimilius, quam ut comparari mereatur. Ergo PAULUS hoc loco dicit: *Est enim lex, qua femina mari subiecta viventi huic marito obligata sit; at, mortuo marito, a lege mariti cessat et uxor esse desinit.* Hoc autem adeo cum vs. 1 cohaeret, ut non opus sit Particulam *γάρ*, quod FRITZSCHIO aliisque placet, vertendo reddere *nempe.* Alienam vero GLÖCKLERUS ei obtrudit notionem, Latine *quidem, at* scribendum esse coniiciens. Atqui hoc exemplum haud pauci interpretes minus ad rem appositum ducunt,

---

[1]) *Commentaria.* Ed. MORELL.

quoniam a mariti uxorem lege obstrictam tenentis, non ab ipsius lege obstricti hominis morte petitum est. Alii cum CALVINO [1]) PAULUM, ne Iudaei verborum asperitate offenderentur, ab instituto suo, quod postularet, ut *legi*, non *homini* mortem tribueret, discessisse existimarunt. Mirandum igitur non est ab antiquo fuisse, qui orationis explicandae causa praesidium quaererent in Allegorica duplicis generis interpretatione. Sed quam falsa utraque sit, data opera ostenderunt RÜCKERTUS aliique. Utique totius ratiocinationis series tollitur, nisi propriam eius partem (vs. 1—3) a figurata (vs. 4) caute discernimus. Deinde opinio, PAULUM Romanorum imbecillitati parcere voluisse, leve commentum est, in quod doctrina eius Cap. X: 4. *Eph.* II: 15, item disputatio eius vs. 4—6 omnino incurrit. Tum uxoris mariti morte a lege cessantis exemplum incommodum esse desinit, si vs. 1 generalis, ut interpretatus sum, praecedit sententia, *homines legibus, quibus adstricti sint, teneri, quamdiu vivant.* Hinc enim sequitur, id, quod PAULO maxime ante oculos obversatum sit, in *hominum vita* et *morte* cerni. Optime autem MEIJERUS Apostolum vs. 2 et 3 *uxorem a mariti vita et morte pendentem* memorasse monet, ut vs. 4 communionem CHRISTI, quam Romani iniissent, cum novo connubio comparare posset. Quod praeter alios quoque iam vidit MUSCULUS [2]) scribens: „Non hoc solum agebat, ut declararet nos liberos esse a lege peccati, sed ita liberos esse, ut alteri nubere possimus, CHRISTO

---

[1]) *Commentarii in omnes Epistolas S. Pauli Apostoli* cet.

[2]) *In Epistolam D. Apostoli Pauli ad Romanos commentarii.*

videlicet." Sed ad probandum, hac imagine revera PAULI mentem explicari, minus accommodatum est quod *Eph.* V: 28 sqq. legimus, quam quod exstat 2 *Cor.* XI: 2: Ἡρμοσάμην ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι, τῷ Χριστῷ.

Iam vs. 3 id, quod ex altera ratiocinationis parte sequitur, continet altera: Ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς χρηματίσει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνήρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα, γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ, i. e. *Quae quum ita sint, vivente marito, adultera nuncupabitur, si coniuncta erit cum viro altero; si vero maritus mortuus est, libera est a lege* (memorata), *ne adultera sit, cum viro altero coniuncta.* Particulae ἄρα οὖν, quas Cap. V: 18 ad conclusionem faciendam inservire vidimus, hoc loco ducunt ad consequentiam sententiae praecedentis. Verbum χρηματίσει vertendo reddens *nuncupabitur* loquendi secutus sum usum, tam apud scriptores exteros quam *Act.* XI: 26 reperiundum [1]). Minus recte BEZA [2]) hoc Verbum explicandum dixit: "erit, et quidem omnium voce et consensu," si quidem Apostolus illud a sequenti ἐστί distinxit, ut, convenienter potestati suae, mulierem *adulterio famosam* significaret [3]). Suo autem loco et Praesens ἐστί et Futurum χρηματίσει stare, bene monuerunt FRITZ-

---

[1]) Vide praeter alios VALCKENARIUM, *Selecta e scholis* ed. WASSENBERGHIO et WETSTEN. ad h. l. Sed de variis pariter Activi ac Passivi Verbi notionibus more suo, i. e. docte iam disputavit BUDAEUS in *Commentariis linguae Graecae.* Bas. 1556. pag. 353 sqq.

[2]) *Iesu Christi Domini nostri Novum Testamentum* cet. Ed. *Cantabr.* 1642.

[3]) Cf. IAC. CAPPELL. in *Bibl. Crit.*

SCHIUS, RÜCKERTUS aliique, quum altero indicetur id, quod semper et ubique valet, altero, quod in censum demum veniet, postquam femina vivente marito cum altero viro coniuncta erit matrimonio. Matrimonium vero, non furtivos amores spectare verba: *ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ*, apparet inde, quod auctor imagine uti non potuit indigna, quae vs. 4 ad communionem transferretur, quam Romani cum CHRISTO iniissent. Eodem modo formula *γενέσθαι τινί* usurpatur *Lev.* XXII: 12. *Iud.* XIV: 20. *Ezech.* XVI: 8. XXIII: 4. Quod Hebraeos, ut post multos interpretes nuperrime BISPINGIUS [1]) putasse videtur, sibi non proprium, sed cum Graecis, apud quos femina itidem a viro ducebatur, non virum ducebat ipsa, commune habuisse, loci docent a KYPKIO [2]) aliisque excitati. Similiter de possessione legimus *Matth.* XVIII: 12: *ἐὰν γένηταί τινι ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρόβατα.* In Apodosi, recte vidit ERASMUS [3]), cum Articulo scriptum esse *ἀπὸ τοῦ νόμου*, quoniam legis praecessisset commemoratio. Genitivum *τοῦ* fere omnes interpretes cum GROTIO explicant *ita ut.* At MEIIERO tamen, quem RÜCKERTI, WETTII aliorumque non movit disputatio, ut sententiam, *consilium*, non *eventum* eo denotari, mutaret, calculum adiicere nullus vereor, quia ille, uti vulgo, ita supra *Cap.* I: 24. VI: 6, *consilium* denotat et praecedentibus consentaneum est scribere: *ne ea sit*

---

[1]) *Erklärung des Briefes an die Römer.*

[2]) *Observat. Sacr. in N. T. libros.* Tom. II. Cff. quae DUCANGIUS e ZONARA attulit in STEPHANI *Thes.* V. *Γίνομαι.*

[3]) In *Bibl. Crit.*

adultera. Ipsius FRITZSCHII monita [1]) hoc commendant, sed quod V. D. hoc loco sibi voluit, longius quaesitum est.

Vers. 4.

Exemplum propositum PAULUS ad causam suam convertit verbis: *Ὥστε, Ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι, ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ.* Quomodo illud convertat, iam ostendit Particula *ὥστε* Indicativo praeposita, quo respondeat Latinae *itaque*, uti Cap. XIII: 2. 1 *Cor.* XI: 27. 2 *Cor.* IV: 12 al. [2]). Docet igitur lectores, quid e praecedentibus sequatur. Nec ratiocinatio eius ita comparata est, ut in reprehensionem incurrere mereatur, si, ut supra sumsi, exemplo, tam singulari vs. 2, 3, quam generali vs. 1, sibi tantum voluit ille, *vim legum ab hominum vita et morte pendere.* In eo enim, quod figurate ad Romanos CHRISTI sectatores transferebat, quae proprie de rebus humanis dixerat, se ad sui temporis morem accommodavit. Nihil autem egit aliud, quam ut, populariter disputans, lectoribus suis persuaderet, se legis imperio cum CHRISTO demortuos esse, ut cum eo coniuncti Deo viverent. Et in priori quidem membro *mortis*, in posteriori *vitae* imagine usus est.

---

[1]) *Excurs.* II. ad *Comm. perp. in Euang. Matthaei.* p. 843 sqq.

[2]) Cff. WINER. p. 348 [Ed. VI. p. 269.] et TITTMANN. *de Synonymis in N. T.* Lib. II. p. 66 sqq.

Incipiamus ab iis, quae ad *mortis imaginem* pertinent. Uti Activum θανατοῦν in N. T. ubique de hominibus usurpatur, qui interficiunt alios, sic etiam Passivum θανατοῦσθαι Cap. VIII: 36. 2 *Cor.* VI: 9. 1 *Pet.* III: 18 de iis, qui interficiuntur. Similiter 1 *Sam.* XIX: 11. XXI: 9 et alibi in V. T. et apud Scriptores Graecos. Pro Graeco igitur ἐθανατώθητε Latine scribendum est *interfecti estis.* Verbi asperitas inde explicanda est, quod auctor mente sua comprehendit duo: *nefandam* CHRISTI *caedem* et *mortem, quam altiori sensu Romani cum eo subierant.* Utriusque notionis, propriae et figuratae, coniunctionem observare negligunt interpretes, qui hoc Passivum parum differre opinantur ab Activo ἀπεθάνετε, quod iure igitur meritoque improbant KÖLLNERUS, WETTIUS, PHILIPPUS, MEIIERUS, alii. Imo notiones illae sic et resolvendae, et explicandae sunt: *Quemadmodum* CHRISTUS *a Iudaeis interfectus est in cruce, sic vos, tanquam morte cum eo subeunda, lege exemti estis.* De vocabulo νόμῳ HODGIUS copiose disputat, ut *legem Mosaicam* non intelligendam esse efficiat, sed *voluntatem Dei hominibus patefactam, ut vivendi regulam haberent,* seu *Systema,* ut ait, *legale, cuius principium est: Fac ita, ut vivas, et pro quo* CHRISTUS *hanc substituit normam: Quisquis crediderit, salutem consequetur.* Atqui illa τῷ νόμῳ, quamquam non definiunt, qualis lex memoretur, ad legem tamen, de qua hîc quaestio agatur, ideoque ad *legem Mosaicam* referenda esse, et recte notavit KREHLIUS, et res ipsa loquitur. Nimirum PAULUS in disputatione versatur, quam hoc aggressus est consilio, ut confirmaret sententiam, Cap. VI: 14: Οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν. Hactenus quoque

variae formulae, quae ibidem vs. 2—6 exstant, consentaneae sunt, quatenus significant id, quod per communionem mortis CHRISTI in cruce sublatum est, differunt vero hoc nomine, quod liberatio hîc non spectat *servitutem peccati veteremque sentiendi rationem*, sed *servitutem legis vetusque vitae principium.* Sensu orationis ita constituto quisque non opus esse videbit, ut cum VITRINGA [1]) aliisque a PAULO amovere conemur sententiam, sectatores CHRISTI Divinis illis pietatis et virtutis legibus, quas Decalogus Mosaicus continet, non amplius obligari. Ab antiquo haud pauci verborum: *ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ* hanc fecerunt traiectionem: *ἐθανατώθη ὑμῖν ὁ νόμος.* Et sane hoc illi inesse largior. Sed alterum pro altero substitutum esse, rectissime negasse mihi videntur REICHIUS, FRITZSCHIUS [2]), MEIJERUS, alii. Primum enim hîc in considerationem non venit *ipsa lex*, sed *necessitudo hominibus cum lege intercedens.* Deinde formula *ἐθανατώθη ὑμῖν ὁ νόμος* Apostolus quidem docere potuit, *Romanos* non amplius a lege pendere, *legem* vero *ipsam abrogatam esse*, non item. Tum, quamquam in legem figurate quadrat Neutrum *ἀποθνήσκειν*, neutiquam tamen Passivum *θανατοῦσθαι*, quod unice animantium proprium est. Quid? quod haud scio, an huic traiectioni minus faveant apposita: *διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.* Interpretatio, nempe, quae iis figuratam *Societatis Christianae* notionem suggerit, haud secus longe reiicienda est quam VORSTII [3]) aliorumque

---

[1]) *Observ. Sacr.* Tom. II. p. 443 sqq.

[2]) *Pauli ad Romanos Epistola* cet.

[3]) *Comment. in omnes Epistolas Apostolicas* cet.

opinio, ea per Periphrasin *ipsum* CHRISTUM significare. Sed aliena quoque hunc in locum important qui *vicarium corporis* CHRISTI *sacrificium, quo legis Mosaicae aut exsecratio, aut dominatio sublata sit*, cum STUARTO [1]) et PHILIPPO praedicari volunt. Sine dubio similia Cap. VI: 2—6, quamquam *peccati*, non *legis* rationem habent, viam nobis monstrant mentis Apostoli assequendae. Nihil enim magis arridet, quam eandem *communionem mortis* CHRISTI, quae illic in censum venit, hic etiam intelligere. Ergo Breviloquentiae sic succurrendum est, ut verbis *per corpus* CHRISTI non solum cogitando addamus *cruci affixi*, quod WOLFIO [2]) iam placuit multisque interpretibus antiquioris memoriae, sed haec etiam explicemus: *per communionem, quam cum corpore* CHRISTI *in cruce mortui per fidem iniistis, quum aqua lustrali tingebamini*. Similiter praeter alios RÜCKERTUS, KREHLIUS, MEIIERUS. Quibusnam autem PAULUS ita scripserit, facile cogi potest ex iis, quae ad vs. 1 de vocabulo ἀδελφοί et sequentibus γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ disputavi. His probatis oratio conversa esse nequit ad *sectatores* CHRISTI ex *Iudaeis eorumque Proselytis ortos*, quod cum GROTIO contenderunt multi, etiam BOSVELDIUS, BROUWERUS, HERINGA [3]). Argumentum vero contradicendi mihi praebent quoque sequentia καὶ ὑμεῖς. Haud ignoro quidem haec vulgo explicari: *vos aeque ac mulier illa*, seu, ut REITHMAYRUS mavult: *vos aeque atque homo ille* (vs. 1.) *et mulier illa*. Sed considerato loquendi usu potius explicanda sunt:

---

[1]) *Commentary to the Epistle* cet.

[2]) *Curae Philologicae et Criticae* cet.

[3]) *Quaestiones de vitiis Apostolorum* cet. p. 67.

vos Romani aeque atque alii CHRISTI *sectatores.* Cff. 1 *Cor.* XVI: 1, 16. *Eph.* II: 22. VI: 21. *Phil.* IV: 15. *Col.* III: 4, 7. 1 *Thess.* II: 19. Et sine hac explicatione frustra circumspicitur causa, cur auctor infra scribendo καρποφορήσωμεν a secunda Pluralis ad primam transierit. Quaestioni autem, quomodo *tam gentium exterarum quam Iudaeorum proli* scribere potuerit Apostolus: ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ, ad Cap. VI: 17 locum etiam praeclusisse mihi videor. Si enim ibidem verba recte interpretatus sum, satis constat dictum illud *Romanis* CHRISTI *sectatoribus generatim sumtis* accommodatum fuisse, quum CHRISTUM profiteri edocti essent secundum doctrinae formam, quae Iudaismum redoleret. Rursus vero hoc ipsum tale est, ut conferat quoque ad pondus et momentum interpretationi meae adiiciendum.

Ad *vitae imaginem* pertinent, quae in posteriori membro leguntur. Iam in altera parte: εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι PAULUS mentem ita enunciavit, ut imaginem a matrimonio petitam ad CHRISTI eiusque sectatorum referret communionem. Quamobrem non scripsit Χριστῷ, sed ἑτέρῳ, quod eidem vocabulo vs. 3 respondet. Nec tamen inde, ut bene monet MAIERUS, Substantivum ἀνδρί repetiit, ne appellatio *mariti*, quocum CHRISTUM comparabat, ad *legem* converteretur. Atque sic ipse docuit, verba explicanda non esse: *ut cum altero tanquam marito, illo nempe, qui e mortuis suscitatus est, connubium haberetis.* Cuiusmodi interpretatio cum re ipsa imaginem eius confundit. Imo mens auctoris fuisse videtur: *ut, mulieris instar alteri viro nubentis, cum altero, qui e mortuis suscitatus est, per fidem coniuncti*

ensetis. Praepositionem εἰς, quae vulgo, uti et supra Cap. VI: 12, et infra vs. 5, *consilium* significat, nulla causa est, cur hoc loco *eventum* significare cum REICHIO et FRITZSCHIO sumamus. Sed quominus hoc sumamus, intercedit etiam, ut bene vidit KÖLLNERUS, Verbum ἐθανατώθητε, a quo ea pendet ad indicandum, cur Romani aeque atque alii legis imperio soluti essent morte cum CHRISTO subeunda. Neque aliter ea accipi potest, si praecedentia τοῦ μὴ εἶναι vs. 3 cum MEIJERO bene interpretatus sum. Hactenus quoque plerique mecum consentiunt, etiam GREVIUS [1]), VINKIUS, VISSERINGIUS [2]), REITHMAYRUS, WALFORDUS [3]), TURNERUS. Alteram huius membri partem: ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ KOPPIUS et ROSENMULLERUS [4]), ut transitioni a secunda Pluralis ad primam succurrant, referunt ad apposita: τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι. Atqui ita fit, ut id, quod etiam ad mortem CHRISTI pertinet, soli illius revocationi in vitam tribuatur, et oratio perpetuo suo privetur progressu. Haud sine causa igitur plerique interpretes hoc improbarunt, nec veram tamen verborum structuram assecuti sunt, quum haec postrema coniunctis: εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι subiicerent. Difficultas enim, quam personarum parit permutatio, etiam sic manet eadem. Et frustra VV. DD. huius permutationis defendendae causa ad *Gal.* III: 14 aliosque locos dissimiles provocarunt. Nihil aliud superest, quam ut

---

[1]) *De Brieven van den Apostel Paulus* cet. Tom. 1.

[2]) *Al de boeken des N. T. uit het Grieksch op nieuw vertaald* cet.

[3]) *Curae Romanae. Notes on the Epistle to the Romans.* cet.

[4]) *Scholia in N. T.* Ed. IV.

verba: *ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ* ad totam referamus sententiam: *Ὥστε, Ἀδελφοί μου* cet. Sed, ut e FRITZSCHII exemplo apparet, ne hoc quidem prodest, nisi primam Pluralis explicemus e praecedentibus *καὶ ὑμεῖς*. Eorum vero interpretatio supra proposita: *vos Romani aeque atque alii* CHRISTI *sectatores* claro nobis indicio est, auctorem hac prima Pluralis usum esse ad dicendum: *ut coniunctim fructus feramus Deo*, quod pariter et mortis et vitae spectat commemorationem. Illud autem vide, quantum ad conservandam orationis seriem non solum interpretationi BOEHMII [1]): *nos olim Iudaei, nunc Christiani, omnes*, similibusque praestet, sed etiam vulgari de personarum permutatione iudicio. Atque sic omnis quoque sublata causa est de notione Verbi *καρποφορήσωμεν* disputandi. THEOPHYLACTO interprete PAULUS sibi voluit: *ἵνα ἐκ τῆς συζυγίας ταύτης, τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν, τεκνογονήσωμεν τῷ Θεῷ, πράξεις ἀγαθὰς δηλαδή*. Ita Apostolum imaginem a matrimonio petitam persecutum esse existimarunt ERASMUS, PAREUS [2]), ARETIUS [3]), DRUSIUS [4]), CORNELIUS A LAPIDE [5]), ESTIUS, GROTIUS et plerique veterum, quibus recentiori memoria itidem plerique assensi sunt, etiam FLATTUS [6]), THOLUCKIUS [7]),

---

[1]) *Epist. Pauli ad Romanos Graece* cet.

[2]) *In Divinam ad Rom. S. Pauli Ap. Epistolam Comment.* Opp. Part. III.

[3]) *Commentarii in Dom. nostri I. C. Novum Testamentum.*

[4]) In *Bibl. Crit.*

[5]) *Commentaria in omnes Divi Pauli Epistolas.*

[6]) *Vorlesungen über den Brief Pauli an die Römer.* cet.

[7]) *Auslegung des Briefes Pauli an die Römer.* cet. 1824.

PAULUS [1]), KLEEIUS [2]), BISPINGIUS, FOCKENSIUS [3]), MEIERUS. Utique *Psalm.* CXXVII: 3 et *Luc.* I: 42 formulae ὁ καρπὸς τῆς γαστρός et ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας de *prole* usurpantur. Maiori vero iure provocari potest ad SYMMACHUM et THEODOTIONEM, apud quos, *Psalm.* XCI: 15, Verbum καρποφορεῖν significat *prolem generare* [4]; item ad THEOPHRASTUM [5]), cuius verba sunt: Τὰ μὲν ἄῤῥενα μόνα καρποφορεῖν. Atqui acriter FRITZSCHIUS hanc in interpretationem invehitur, utpote CHRISTI communione indignam. Respuunt eam pariter, praeeunte CRELLIO [6]), REICHIUS et PHILIPPUS. Nec falsa sententia est, loquendi usum in PAULI Epistolis reperiundum et dictum simile, vs. 5: εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ nihil aliud ferre quam comparationem cum *arborum terraeque proventu* institutam, unde generalis exsistit *fructuum* notio. Quare in ea quoque KÖLLNERUS, KREHLIUS, MAIERUS, PALMIUS [7]), VINKIUS subsistunt. Sed omnem dissentiendi causam demum amovet structura orationis supra proposita, quippe qua verba ἵνα καρποφορήσωμεν non amplius pertinere possunt ad imaginem connubii maris et feminae. Itaque iidem in censum veniunt *fructus pietatis et virtutis*, qui *Col.* I: 6, 10 Verbo καρποφο-

---

[1]) *Des Apostels Paulus Lehr-Briefe an die Galater und Römer-Christen.*

[2]) *Commentar über des Ap. Paulus Sendschreiben an die Römer.*

[3]) *L. c.* p. 136.

[4]) *Hexaplorum* ORIGENIS, *quae supersunt* cet. Ed. BAHRDTIO. Part. II. p. 241.

[5]) *Hist. Plant.* Lib. III. Cap. 3. § 7.

[6]) J. CRELLII *Franci Opera omnia Exegetica* cet. ad h. l.

[7]) *Bijbel, bevattende alle de boeken* cet.

ρεῖν et infra vs. 6 conclusione sententiae ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς cet. denotantur. In postremis autem τῷ Θεῷ Dativus *commodi* cernitur isque, ut STUARTUS recte monet, explicandus, quemadmodum vs. 5 Dativus τῷ θανάτῳ.

Vers. 5, 6.

A secunda Pluralis ad primam semel transgressus, PAULUS e proxime praecedentibus, quippe ibi, ut bene monet REICHIUS, primariis, ansam capit duo commemorandi, quibus se aliosque CHRISTI sectatores aeque spectat ac Romanos. Ergo in primae personae usu persistens pristinae eorum conditioni statum opponit praesentem. Altera Antitheseos pars sic se habet: Ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ διὰ τοῦ νόμου, ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ. Multum discrepantiae primo in membro peperit formula εἶναι ἐν τῇ σαρκί, quam ducibus THEODORETO et OECUMENIO haud pauci interpretati sunt: *sub lege esse.* Inter nostrates hoc acriter defendit BOSVELDIUS, sed quamquam a BROUWERO plausu exceptus est, causam sine dubio egit desperatam. Ut enim vocabulum σάρξ nec *Gal.* III: 3, ad quem locum KREHLIUS frustra provocat, neque alibi in N. T. de *lege Mosaica* usurpatur, sic sequentia διὰ τοῦ νόμου luculenter ostendunt, aliam huic vocabulo notionem tribuendam esse. His vero missis argumentis, interpretatio illa propterea spernenda est, quod opinione nititur supra refutata, Apostolum se hac in disputatione ad homines conver-

tisse, qui ex Iudaeis nati vel ante professionem CHRISTI facti essent Proselyti. Quamobrem ne PHILIPPO aliisque quoque concedendum est, homines significari *legali in conditione versatos.* Primo adspectu magis audiendi videntur STUARTUS, TERROTUS [1]), PEILIUS, qui verba PAULI exponunt: *quum in statu nostro eramus naturali.* Sed, ut praeteream sic notionem vocabuli σάρξ nimis amplificari, vehementer vereor, ne hoc probando sectatores CHRISTI ex Iudaeis ortos rursus excludere cogamur. Utrique hominum generi apprime convenit interpretatio quam, praeeunte CHRYSOSTOMO, multi secuti sunt: *quum vitam agebamus vitiis et flagitiis deditam.* Atqui hoc praemature occupat quod sequentibus τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν cet. demum enunciatur. Deinde haud scio, an sic formula *εἶναι ἐν τῇ σαρκί* confundatur cum altera, quae Cap VIII: 8, 9 exstat: *εἶναι ἐν σαρκί.* Illud certe discrimen minus observare negligunt, qui eam explicant: *sensuum corporis imperio* (barbare *sensualitati*) *subiectum esse*, uti KÖLLNERUS, RÜCKERTUS, STENGELIUS [2]), WETTIUS, MAIERUS aliique. Quotquot vero eorum cum *sensuum imperio vitiositatis* aut *legis Mosaicae imperium* coniungunt, orationi admiscent quod hinc alienum est. Nec satis accurate ab iis vocabula σάρξ et σῶμα distinguuntur. Sed hactenus quoque erravit FRITZSCHIUS, quum Apostoli verba interpretaretur: *nam quum voluptuarii corporis carcere inclusi essemus.* Illam autem interpretationem praesertim Viri Docti peperit opinio in loquendi

---

[1]) *The Epistle of Paul the Apostel to the Romans* cet.

[2]) *Commentar über den Brief des A. Paulus an die Römer* cet. Tom. II.

usum incurrens, circumiecta *ἐθανατώθητε* (vs. 4.) et *ἀποθανόντες* (vs. 8.) postulare, ut formulae *εἶναι ἐν τῇ σαρκὶ vivendi* notionem attribuamus. Utique praestat, duce GRIETHUYSENIO [1]), *conditionem* intelligere, *in qua mens, principium hominis rationale, subiecta est carni, principio hominis animali.* PAULUS igitur scripsit: *quum versabamur in conditione carnis*, i. e. *ea in conditione, ut mens carni subiecta esset.* Quod ut probetur, comparandae sunt similes dicendi formulae, *Matth.* XII: 40. *Marc.* I: 13. IV: 36. XV: 41. *Luc.* I: 80. *Ioann.* I: 10, quae locum, in quo quis versatur, proprie significant. De industria autem Apostolus id proposuit, quod sectatoribus CHRISTI ex Iudaeorum gentiumque exterarum stirpe profectis commune erat.

Huic interpretationi favent verba alterius membri: *τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ διὰ τοῦ νόμου, ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν*, i. e. *affectiones pravae, quae per legem* (scil. *Mosaicam*) *excitantur, efficaces se praestiterunt in membris nostris.* Genitivus *τῶν ἁμαρτιῶν*, salvo loquendi usu, cum FRITZSCHIO, RÜCKERTO, MEIIERO explicari posset: *peccata gignentes*, aut cum WETTIO, KREHLIO, PHILIPPO: *ad peccata ducentes*, nisi huic explicationi quodammodo obstarent sequentia: *τὰ διὰ τοῦ νόμου, ἐνηργεῖτο.* His accommodatius agimus Substantivo (*peccatorum*), ut supra factum est, in Adiectivum (*pravae*) convertendo. Atque hoc ab antiquo multis placuit, recentiori memo-

---

[1]) *Disputat. Exegetico-Theol. de vocabulis ΣΩΜΑ* et *ΣΑΡΞ* pag. 60, 61.

ria praeter alios BOSVELDIO, KÖLLNERO, OLSHAUSENIO, FEILIO, TURNERO. Neque huic sententiae obstare putaverim Plurale, quippe quod praecedenti Plurali respondet. Ergo PAULUS, uti Cap. VI: 6. VII: 24. 1 *Cor.* XV: 56, ita hoc loco Genitivo *possessoris* usus est ad definienda *τὰ παθήματα*, quae eadem sunt ac *τὰ πάθη*, i. e. ut CICERO [1]) scripsit, *animorum motus.* In N. T. appellatione *τὰ παθήματα* haud raro significantur *afflictationes*, *vexationes*, *aerumnae*, seu *συμφοραί*, ut interpretatur HESYCHIUS [2]). *Affectionum* notio tantum reperitur *Gal.* V: 24, ubi alteri Dativo: *τοῖς παθήμασι* lucem affert alter: *ταῖς ἐπιθυμίαις*. Sed apud alios scriptores plura huius usus se produnt exempla, quale etiam exstat apud CLEMENTEM *Alex.* si ibi pro: *τὰ παλαιὰ νοητὰ κτήματα καὶ ψυχικὰ νοσήματα ἀπορρίψαντες* legendum est: *τὰ παλαιὰ παθήματα* cet [3]). Connexis *τὰ διὰ τοῦ νόμου* CHRY-

---

[1]) *De offic.* Lib. II. Cap. 5. Cff. *Tusc. quaest.* Lib. IV. Cap. 5, 6, ubi CICERO *τὰ πάθη* interpretatur *perturbationes*, seu *aversas a recta ratione*, *contra naturam*, *animi commotiones.*

[2]) *Lexic.* Ed. ALBERTI. V. *παθήματα.*

[3]) In libro: *Quis dives salvetur,* Cap. 21, ubi post COMBEFISIUM SEGARIUS etiam edidit: *τὰ παλαιὰ νοητὰ κτήματα*, atque hanc lectionem defendit pag. 236, 237. Ibidem tamen monet, eam VALCKENARIO offensioni fuisse. Nec profecto sine causa. Adiectivum enim *νοητός* alibi id quod *bonum* est significat, ut hoc CLEMENS ipse Cap. 20 accepit scribens: *ὁ νοητὸς καὶ Θεοδίδακτος πλοῦτος.* Deinde vocabulo *κτήματα*, neque in Antithesi, cuius altera pars hîc proponitur, locus est, nec respondent sequentia *ψυχικὰ νοσήματα.* Sed uti *νοσήματα* et *παθήματα* coniuncta sunt apud PLATONEM, *de Republ.* Lib. IV. p. 439 et PLUTARCHUM, *de vitioso pudore*, *Moral.* p. 535 XYL. sic CLEMENTEM ea Euphoniae causa coniunxisse puto. Huic emendationi quoque favet tota auctoris disputatio, uti intelligimus ex iis, quae SEGARIUS notavit p. 193 sqq. 267, 268. Frequentius *τὰ πάθη* et *τὰ νοσήματα*

SOSTOMUS, quem laudat GROTIUS, cogitando adiecit φαινόμενα ἢ γνωριζόμενα, quod placuit etiam THEOPHYLACTO, nec iam displicuit PELAGIO [1]) de passionibus scribenti: *quae tamen per legem ostendebantur esse peccata.* Alii e vs. 8 et 11 arcessunt ἀφορμὴν λαβόντα. Quod LOCKIO [2]) visum est, Praepositionem διά *conditionem* indicare, ut sensus sit: *quae sub lege in nobis permanent* seu *vigent*, commendant FRITZSCHIUS et KREHLIUS. Sed dissimiles sunt loci, ad quos provocatur, uti Cap. II: 27. IV: 11. VIII: 25. Nihil facilius est quam Praepositioni vulgarem suam notionem constituere et intelligere Participium ὄντα, quod LOCKIUM refellens STUARTUS praeter alios probavit. Idem Participium intelligendum est in locis, in quibus Articulus τά cum Praepositione praecedentia excipit, uti *Luc.* II: 39. *Eph.* I: 10. *Col.* I: 16. Verba autem: *quae per legem sunt*, cum ERASMO, LUTHERO [3]) aliisque explicanda esse, *quae per legem excitantur,* infra vs. 7 sqq. tota docet auctoris disputatio. Ceterum, nisi fallor, animadvertendum est, PAULUM non scripsisse tantum διὰ τοῦ νόμου, quod cum Verbo ἐνηργεῖτο connectendum esset, sed praemisso Articulo τὰ διὰ τοῦ νόμου, quoniam oratio eius tam ad *gentium extera-*

---

conveniunt, etiam apud CHRYSOST. *Opp.* Tom. XII. p. 350. Genuina autem scriptio: τὰ παλαιὰ παθήματα primum librariorum errore in τα παλαιὰ τὰ κτήματα, quod variae habent Editiones, etiam POTTERI Tom. II. p. 947, deinde in τὰ παλαιὰ νοητὰ κτήματα mutata videtur, quamquam prima iam Editio hoc praebet.

[1]) *Comment. in Epist. ad Romanos*, in S. EUS. HIERONYMI Opp. Tom. V. MARTIAN.

[2]) *Comment. on the Romans.*

[3]) *Biblia* cet. *Francof. ad M.* 1693.

rum, quam ad Iudaeorum prolem pertineret. Ad utrosque igitur, legi Mosaicae antea non subiectos atque subiectos, referri etiam debent sequentia: *ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν*, quibuscum si comparantur, quae exstant 2 *Cor.* IV: 12. *Eph.* III: 20. *Col.* I: 29. 1 *Thess.* II: 13, item *Gal.* V: 6. 2 *Thess.* II: 7. *Iac.* V: 16, dubitari nequit, quin et Verbum *ἐνηργεῖτο* Medium sit, notionem habens *efficacem se praestandi*, et Praepositio *ἐν* locum indicet, in quo haec efficacitas apparuerit. Vocabulo *μέλεσιν* non *facultates* etiam *internas*, ut PAREUS aliique voluerunt, sed *corporis* tantum *membra*, i. e. *oculos*, *aures*, *manus* significari, recte monuerunt FRITZSCHIUS et KREHLIUS. Eandem notionem habet supra Cap. VI: 13, 19, unde simul intelligimus, illud tam in bonam quam in malam partem accipi posse. Quare HODGIO quoque assentiri nequeo, pro *in membris nostris* scribendo *in nobis* Apostoli mentem explicari.

Tertium membrum: *εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ* bene perspexisse REICHIUM aliosque, qui negarent, PAULUM eo ad imaginem connubii maris et feminae redire, sua sponte sequitur ex iis, quae disputavi de praecedentibus: *ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ*. Sed horum quoque verborum, ut MEIJERUS etiam monet, immemores sunt, qui Praepositione *εἰς eventum* denotari contendunt. Quid? quod *consilium* ea denotetur necesse est, si connexa *ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν locum* monstrant, in quo vim suam pravae exercuerunt affectiones. Itaque Apostolus dicere vult: *ut morti, tanquam domino, patrandis peccatis feramus fructus.* De Prosopopoeia, quam praeter alios notavit KÖLLNERUS, item de notione vocabuli *θάνατος*, supra disputatum est ad Cap.

V: 12, 21. VI: 21, 23. Intelliguntur autem varia oculorum, aurium, manuum ceterorumque membrorum peccata, quae, ut vidimus, mortem pariunt.

Pristinae sectatorum CHRISTI conditioni PAULUS vs. 6 statum eorum praesentem sic opponit: *Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα· ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος.* Prioris membri verba priora: *Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου* ad vs. 2. iam ita interpretatus sum, ut hunc sensum habere videantur: *Nunc vero cessavimus a lege eaque obligati esse desiimus.* Vocabulo *νυνί* tempus denotatur, quo homines ex Iudaeorum gentiumque exterarum stirpe orti ad CHRISTUM profitendum transierunt. Quare auctor Aoristo *κατηργήθημεν* usus est, quod, uti *Gal.* V: 4, 11, a Perfecto *κατήργηται*, vs. 2 praecedente, caute distingui debet. Hoc autem nomine Romanos una cum aliis CHRISTI sectatoribus comprehendere potuit, quoniam illi, ut supra vidimus, generatim doctrina Iudaismum redolente imbuti erant. Atque illud ipsum, nisi fallor, ante oculos habens praecedentibus adiecit: *ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα.* Ita enim Apostolum scripsisse nuperrime, mutata, quam antea professus erat, sententia, iudicavit REICHIUS [1]), quocum, praeter plerosque recentioris maxime memoriae interpretes, consentiunt GRIESBACHIUS [2]), SCHOLZIUS [3]), GOESCHENIUS [4]), LACHMANNUS [5]), TISCHEN-

---

[1]) *Comment. crit. in N. T.* cet.

[2]) *Nov. Test. Graece.* cet. Ed. II.

[3]) *Nov. Test. Graece* cet.

[4]) *Nov. Test. Graece et Latine* cet.

[5]) *Nov. Test. Graece et Latine. Tom.* II. *Berol.* 1850.

DORFIUS [1]), TURNERUS. Participium ἀποθανόντος, quod, auctore BEZA, Editio Recepta propagavit, nullo fere librorum veterum [2]) testimonio nititur. Nec multo probabilius est scribere τοῦ θανάτου. Nam uti huic Genitivo tantum favent scriptores Latini Codicesque Graeci minoris fidei cum iis saepe conspirantes, sic neminem puto, cuius in exemplo legeretur τοῦ θανάτου, pro eo substituisse difficilius ἀποθανόντες. Quod ipsum quum nemo quoque suo ex ingenio orationi inseruisse censendus sit, diluitur omnino suspicio, GREVIO etiam et PALMIO iniecta, a PAULO tantum profectum esse: κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἐν ᾧ κατειχόμεθα. Sed haec coniectura tolerari nequit sine renovatione commenti iam satis refutati, hanc disputationem ad gentium exterarum prolem non pertinuisse. Interpretationem quod attinet, haud pauci Participium ἀποθανόντες absolute positum et sequentia ἐν ᾧ ad vocabulum νόμου referenda esse existimantes, orationi hunc sensum tribuerunt: *Nunc vero, quum mortui (demortui) simus, subducti sumus imperio legis, qua eramus adstricti.* Ita recentiori memoria, praeter interpretes a MEIERO memoratos, PALMIUS, SALTETUS [3]), TERROTUS, WALFORDUS, TURNERUS, BISPINGIUS. Sed, ne plura

---

[1]) *Nov. Test. Graece. Ed. Lips.* II.

[2]) Auctore EDUARDO DE MURALTO, *Novum Test. Graece.* cet. Cod. B habet ἀποθανόντος. Sed cff. REICHII *Comm. crit.* p. 50, 51 et BIRCHIUS, ab eo citatus, in *Var. Lection.* cet. p. 125, ubi quidem monet, Pronomen ἡμᾶς hoc in Cod. non legi, sed de Participio nullam facit mentionem.

[3]) Etiam BERGSMA. p. 208, 209.

moneam, credere non possum, Apostolum, si hoc voluisset, connexa separaturum fuisse Participio *ἀποθανόντες* iis interponendo, quo structura, ut REICHIUS [1]) iam antea animadvertit, sine ulla causa oratoria impeditur. Quamobrem fidenter sequor sententiam eorum, qui verba *ἐν ᾧ* breviter scripta esse putant pro *τούτῳ* (*ἐκείνῳ*, *αὐτῷ*), *ἐν ᾧ*. At mihi non constarem, si plerisque assentirer, quorum iudicio Pronomina illa Masculini generis sunt et ad Genitivum *νόμου* referenda. Imo, si quid video, hactenus MEIJERO et VISSERINGIO calculus adiiciendus est, ut Neutra habeantur et exponantur: *illi rei, qua*, sermone vernaculo: *voor hetgeen*, *waarin* seu *waardoor*. Breviloquentiae haud dissimilis exemplum praebet PLATO [2]) dicens: *ἐν ᾧ μὲν βίῳ ἔνεστι πολλὰ ἑκάτερα καὶ μεγάλα καὶ σφοδρὰ, ὑπερβάλλει δὲ τὰ τῶν ἡδονῶν, (τοῦτον) βουλόμεθα, ἐν ᾧ δὲ (βίῳ ἔνεστι) τὰ ἐναντία, (τοῦτον) οὐ βουλόμεθα.* In N. T. fortasse nihil magis convenit, quam quod legimus infra, Cap. XIV: 21: *Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ* (scil. *ποιεῖν*. Cf. 1 *Cor.* X: 31.) *ἐν ᾧ* (i. e. *τοῦτο*, vel, si magis placet: *τι, ἐν ᾧ*) *ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει.* Passivum autem *κατέχεσθαι* cum Praepositione *ἐν* et Dativo *Gen.* XLII: 19, item XXXIX: 20, ubi verba sunt: *εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ οἱ δεσμῶται τοῦ βασιλέως κατέχονται*, proprie significat *carcere contineri.* Sed de aliis etiam, quibus aliquis vel aliquid continetur, usurpari solet, uti *Gen.* XXII: 13 *κριὸς εἷς* dicitur *κατε-*

---

[1]) *Versuch einer ausf. Erklärung* cet.

[2]) *De legib.* Lib. V. p. 733.

νόμενος ἐν φυτῷ, et LICHAS apud SOPHOCLEM [1]) inquit:

— — — τὸν μὲν πλεῖστον ἐν Λυδοῖς χρόνον
κατείχεθ', ὥς φησ' αὐτός, οὐκ ἐλεύθερος.

Praesertim comparari meretur quod BUDAEUS [2]) affert ex ARISTOTELE: ἐν ῷ συμβαίνει κατέχεσθαι, ὅταν αὐλῇ τις. Quominus vero Neutris illis: τούτῳ, ἐν ῷ *legem Mosaicam* denotari concedam, quod MEIIERO et VISSERINGIO etiam placuit, praeterquam quod de tota hac PAULI disputatione sentio, duplici impedior argumento. Nimirum credere prorsus nequeo, Apostolum verba a suo scribendi more remota: ἀποθανόντες ἐν ῷ κατειχόμεθα quaesivisse ad id enunciandum, quod expeditiora et breviora: ἀποθανόντες αὐτῷ sua sponte ferrent. Alterum in eo cernitur, quod verba: ἐν ῷ κατειχόμεθα, si *legis* memoratae spectant imperium, ingratissima laborant Tautologia, quum res ipsa loquatur, homines, ad quos supra scriptum sit: ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ, antea legis illius cancellis tanquam carceri inclusos fuisse. Quocirca non miror BEZAM aliosque secutos esse THEOPHYLACTUM, qui, CHRYSOSTOMO iam praeeunte, scripsit: ἀκίνητοι γενόμενοι πρὸς ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα, ἐν ῷ κατειχόμεθα, ὅπερ ἦν ἡ ἁμαρτία. Atqui uti Neutris τούτῳ (ἐκείνῳ), ἐν ῷ minus congruit Femininum ἡ ἁμαρτία, sic pro orationis argumento intelligere debemus quod *extra*,

[1]) *Trachin.* vs. 225, 226. BOTH.

[2]) L. c. p. 1216.

non quod *intra hominem* est. Sed omnia via et ratione procedunt, si Graeca explicamus: *quoniam demortui sumus imperio, quo olim tenebamur adstricti.* Ratiocinatio igitur haec est: Nos CHRISTI sectatores, sive e gentibus exteris, seu ex Iudaeis ortos, lege Mosaica non amplius obligatos esse, inde sequitur, quod illo imperio, quo olim adstricti tenebamur, soluti eique tanquam demortui sumus. Studiose autem PAULUS Neutris (τούτῳ), ἐν ᾧ usus est, ut utrumque hominum genus comprehenderet, quippe avitis religionibus, veluti iugo, exutum. Alterum vero: ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα alteri: Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου subiunxit, quoniam Romani generatim CHRISTUM profiteri edocti erant ad doctrinae formam, quae Iudaismum redolebat. Ceterum ut Participium ἀποθανόντες explicui: *quoniam demortui sumus*, sic *Ioann.* IV: 45. 1 *Cor.* XI: 29. *Hebr.* VI: 6 et alibi Participia resolvenda sunt [1]).

Membrum posterius: ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος consequentiam prioris proponit. Particulam enim ὥστε non τελικῶς, ut BEZAE paucisque aliis placuit, sed cum omnibus fere interpretibus ἐκβατικῶς accipiendam esse, inde cogimus, quod post se habet Infinitivum [2]), et quidem cum Pronomine ἡμᾶς, in quo, uti 1 *Cor.* I: 7. 2 *Cor.* I: 8. 1 *Thess.* I: 7. 2 *Thess.*

---

[1]) Vide WINER. p. 413. Cff. MATTH. Tom. II. p. 1284, KÜHNER. Tom. II. p. 369.

[2]) Cf. BRUDERUS in *Concordantiis* cet V. Ὥστε. Paulo aliter TITTMANN. l. c. p. 72, 73, sed duos tantum e LUCAE Euangelio (Cap. IV: 29 et IX: 52) affert locos, qui dubiae aut fidei sunt, aut interpretationis.

II: 4 et alibi in Pronominis usu, *consequentiae* indicium cernitur. De vocabulis πνεῦμα et γράμμα iterum disputare nihil attinet. Eodem modo utrumque explicandum censeo ac *Cap.* II: 29, item 2 *Cor.* III: 6. Alterum igitur significat *id, quo lex Mosaica tendit*, alterum *id, quod lex Mosaica praescribit*. Aliis verbis distinguuntur *libera animi vitaeque probitas*, ex amore Dei profecta, et *servilis praeceptorum legis observatio*, profecta e metu Dei. Genitivi πνεύματος et γράμματος Dativis καινότητι et παλαιότητι subiecti sunt, ut duae sibi invicem opponantur conditiones, quarum haec Iudaeis ingenita et ab iis ad gentes exteras translata est, illa sectatoribus CHRISTI propria. Tempora autem quum differant, quibus utraque vigere inceperit, altero vocabulo καινότητι *nova*, altero vocabulo παλαιότητι *vetus* describitur. Antithesis vero hîc, ut recte monet REICHIUS, non est perfecta, sed imperfecta. Prius enim καινότητι πνεύματος *interna*, posterius παλαιότητι γράμματος *externa* indicat. Eo tamen non commendatur BENGELII sententia, auctorem, quum semel tantum uteretur Praepositione ἐν, de industria ita fecisse, ut in altero intelligeretur Dativus Θεῷ, in altero Dativus παλαιότητι cum repetito Verbo δουλεύειν coniungeretur. Nam a loquendi usu nihil magis abhorret, quam Verbo δουλεύειν in Protasi cogitando addere Dativum Θεῷ, in Apodosi vero illud ita repetere, ut vocabulum παλαιότητι ab eo pendeat. Haud scio quoque, an dici quidem possit δουλεύειν παλαιῷ γράμματι, sed neutiquam δουλεύειν παλαιότητι γράμματος. Iure igitur meritoque BENGELIO se opponentes FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS, STENGELIUS, MEIIERUS Praepositionem ἐν ante

vocabulum παλαιότητι repeti iubent, quod LUTHERUS etiam et fere omnes volunt interpretes. Eadem repetitio requiritur Cap. II: 29. *Col.* II: 13, fortasse quoque *Rom.* XIII: 13, si ibi haec facienda structura est: περιπατήσωμεν εὐσχημόνως ὡς ἐν ἡμέρᾳ, μὴ (ἐν) κώμοις καὶ μέθαις cet. Aliud exemplum praebet ANDROMACHE apud EURIPIDEM [1]) dicens:

Ἐπεὶ σὺ μὲν πέφυκας ἐν Σπάρτῃ μέγας,
Ἡμεῖς δὲ Τροίᾳ γ'. —

Verbo autem δουλεύειν, quod absolute positum est, Dativi καινότητι et παλαιότητι cum Praepositione ἐν, semel expressa et semel intelligenda, ab auctore adiuncti sunt ad rationem τοῦ δουλεύειν enunciandam. Ergo mens eius huc redire videtur: *ita ut nos obediamus [Deo], sequenda nova ratione liberae animi vitaeque probitatis, non veteri ratione servilis praeceptorum legis observationis.*

Vers. 7—25.

Minori huius Capitis parte (vs. 1—6) PAULUM id egisse vidimus, ut sententiae Cap. VI: 14 propositae: οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν veritatem probaret. Hoc factum esse monui Romanorum causa, qui CHRISTUM profiteri edocti essent ad sequendam

---

[1]) *Androm.* vs. 458, 459 HERM. Cf. BOS, *Ellips.* p. 697 SCHAEF.

doctrinae formam, quae Iudaismum redoleret. Sed dubitare poterant lectores, an in excusso legis Mosaicae imperio CHRISTI haberent sectatores, quod sibi gratularentur. Ergo gravem illam quaestionem in maiori Capitis parte, vs. 7—25, Apostolus tractare videtur, ne quid desiderii relinquat. Quomodo eam tractet, alia quaestio est, de qua ab antiquo VV. DD. acriter inter se disceptarunt, ut praeter THOLUCKIUM, REICHIUM aliosque enarrant FOCKENSIUS et BERGSMA, quorum diligentia otium mihi fecit singula placita ex ordine recensendi. Quidquid enim novi recentissimis diebus ad vetera et iam diu occupata accesserit, usque adhuc constat, duas esse sententias, ad quas omnia redeant, et quarum altera *hominem* hîc spectare velit *communionis* CHRISTI *participem*, altera *hominem extra communionem* CHRISTI *positum*. Haec tamen lis magis pertinet ad posteriorem orationis partem, vs. 14—25, quam ad priorem, vs. 7—13. Quare mirandum non est, BERGSMAM septem tantum interpretandi recensuisse rationes, quae de hac discreparent, quae vero discreparent de illa, septemdecim. Iam sententia, *hominem* hîc spectari *communionis* CHRISTI *participem*, inter Patres Ecclesiae Latinos maxime fautores nacta est, altera, *hominem* spectari *extra communionem* CHRISTI *positum*, inter Graecos, praesertim postquam CHRYSOSTOMUS ducem se praestiterat. Ab iisdem partibus primum AUGUSTINUS, ut ipse variis in locis tradit [1]),

[1]) *Confess.* Lib. VII. Cap. 21. Tom. I. p. 104. *Bened.* Lib. VIII. Cap. 5 ibid. p. 109. *Retract.* Lib. II. Cap. 1. Ibid. p. 29. *Expos. quarund. propos. ex Ep. ad Rom.* § 45. Tom. III. Part. 2. p. 662.

haud secus stetit ac PELAGIUS. Quum vero Pelagianas in controversias inciderat, mutata mente, transgressus est ad partes contrarias. Itaque PAULUM vs. 14—25 *tam suam, quam omnis hominis Christiani deteriorem conditionem* descripsisse putavit [1]). AUGUSTINI vestigia secuti sunt ANSELMUS, THOMAS *Aquin.* plures doctores Scholastici; tum Reformatores Ecclesiae: LUTHERUS, MELANCHTHONUS, ZWINGLIUS, CALVINUS, multi alii, quorum causam fortiter egit SPANHEMIUS [2]). Recentiori quoque memoria non defuerunt VV. DD. qui hanc sententiam, sive omnino, seu quodammodo tueri conarentur, ut nuperrime HODGIUS, PEILIUS, BISPINGIUS, UMBREITIUS [3]), PHILIPPUS [4]). Sed illa sententia iam cadat necesse est, si effeci supra, Apostolum totam hanc disputationem eo instituisse consilio, ut Romanos a sequenda doctrinae forma Iudaismum redolente averteret. Hoc enim si verum est, iis nunc ostendere debuit, quanti pendenda esset communio CHRISTI, quae hominem legis Mosaicae, ad vim carnis adeoque peccati subigendam impotentis, liberaret imperio. Plura vero argumenta placito illi obstare aliunde novimus. Primum enim fautores eius PAULUM immemorem faciunt doctrinae, quam usque ad finem Capitis XI per-

---

[1]) *Retract.* l. c. item Lib. I. Cap. 23. Tom. I. p. 24, 25. *Contra duas Epist. Pelagianorum.* Lib. I. Cap. 10 sqq. Tom. X. p. 277 sqq. *Contra Faust.* Lib. XV. Cap. 8. Tom. VIII. p. 199, 200. *Serm.* CLI. Tom. V. p. 499. sqq. CLIV. ibid. p. 511 sqq.

[2]) *Opp.* Tom. III. p. 525—578.

[3]) *Des Ap. Paulus Selbstbekenntnisz* cet. *Theol. Stud. u. Krit.* 1851. p. 633 sqq.

[4]) Etiam in *Commentarii* sui *Edit.* II. qua dehinc utar, pag. 249 sqq.

secutus est, favorem Dei, non per legis Mosaicae observationem, sed per fidem ei, CHRISTO auctore, habendam, qua quis legi illi subesse desineret, tam gentibus exteris quam Iudaeis patere. Deinde disputationem a vs. 7 usque ad Cap. VIII: 17, cuius cohaerentiam pariter PHILIPPUS et FRITZSCHIUS una cum aliis agnoverunt, e praecedentibus vs. 5 et 6 effloruisse, omnes fere animadverterunt interpretes. Atqui ibidem Apostolum miseram hominis legis imperio subiecti proposuisse vidimus servitutem, optatam vero sectatoris CHRISTI ad novam vivendi normam perducti libertatem. Ergo res ipsa loquitur, eum vs. 14 sqq. non deteriorem hominis Christiani, sed, aeque ac vs. 7—13, servilem hominis legis imperio subiecti conditionem spectasse. Praeterea talia vs. 14, 22, 23 de se profitetur PAULUS, ut in ipsius omnisque hominis CHRISTO devoti ac dediti personam plane incurrant, nisi verba, notione eorum quovis modo lenienda et emollienda, viribus suis nervisque destituantur. Quod ab haud paucis etiam factum est, ut in concordiam redigerentur cum iis, quae Cap. VIII: 2, 9, 14 sqq. CHRISTI sectatoribus tribuuntur, quum inter utraque tantum intersit, quantum, ut STUARTUS ait, inter lucem et tenebras. Denique nihil evidentius est, quam ab homine misero, cuius imaginem Apostolus vs. 7—24 depinxit, vs. 25 hominem distingui communionis CHRISTI participem: hoc vero fieri nequit, si praecedentia referenda sunt ad sectatorem CHRISTI, sed carnis cupiditatibus perpetuo succumbentem. Verba autem: ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγώ cet. vs. 25, quamvis sine dubio molestiam creant, his argumentis opponi non posse videbimus infra.

Haud temere igitur hodie longe maxima pars interpretum, tam vs. 14 sqq., quam vs. 7—13, *hominem extra communionem* CHRISTI *positum* intelligendum esse censet. Quod antiquiori et recentiori memoria, ducibus Graecis Ecclesiae Patribus, inter omnes nominis Christiani familias, haud pauci iam probandum habuerunt. At vel sic quidem inter se singula adeo differunt placita, ut fere in mentem veniat proverbium: *quot capita, tot sensus.* Sed suum in ordinem contracta ad tres classes referri posse deprehenduntur. VV. DD. nempe PAULUM, aut *se solum* descripsisse volunt, aut *alios tantum homines*, aut *se aliosque homines simul.* Iam quae pro his opinionibus et contra eas disputata sunt commemorare iudicioque submittere vetant fines, quibus haec interpretatio circumscripta est. MEIIERO duce verbo tantum monere lubet, *primam* earum Apostolo obtrudere scribendi rationem, ab ingenio, quod in Epistolis suis explicavit, discedentem, et huic disputationi aliena admiscere, quibus perpetua orationis progressio tollatur; nec magis probabilem esse *alteram*, quippe quae *μετασχηματισμόν*, et longiorem quidem, quam ut ullo exemplo commendetur, in locum importet, cuius auctor verba ex intimo animi sacrario repetiit atque ita enunciavit, ut se ipse nullo modo excludere posset. Ergo nihil aliud superest, quam ut admisso *tertio* placito existimemus, PAULUM, haud secus vs. 14 sqq. ac vs. 7—13, scripsisse, quod *simul ad se aliosque homines pertineret, extra communionem* CHRISTI *positos.* Cui sententiae iam faverunt THEOPHYLACTUS aliique interpretes tam antiquioris quam recentioris memoriae. Praesertim ad eam

commendandam nuperrime HOFMANNI [1]) et BAURI [2]), quos MEIJERUS laudavit, etiam STUARTI, KREHLII aliorumque [3]) studia contulerunt. Sed si Cap. VI: 17 atque inde praecedentia vs. 1—6, uti spero, recte interpretatus sum, me quoque habere arbitror, quo eam exornem, et fulciam, et rursus tollam, si minus omnia, certe pleraque, quae opponi possint. Itaque praecedentia ratiocinationem continent huc redeuntem: Vos, o Romani, quotquot CHRISTUM sic profitemini, ut doctrinae sequamini formam, quae Iudaismum redolet, scitote, communionem CHRISTI talem esse, ut quisquis eius particeps fit, ad novam vitae rationem ineundam, legis Mosaicae, pravas affectiones excitantis, imperio prorsus subesse desinat. Hac e ratiocinatione lectores cogere poterant, quanto optabilior sibi foret communio CHRISTI, nisi in Euangelii doctores incidissent, a quibus, ad CHRISTUM transeuntes, Iudaismo simul magis minusve obstricti essent. Atqui, ne rem inchoatam relinqueret, Apostolus nunc data opera ostendere conatus est, peccati vim dominari in hominem legi Mosaicae subiectum. Quod vs. 5 iam praeparaverat verbis: *τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ διὰ τοῦ νόμου* cet. quae quum ansam ei dedissent vs. 7 quaestionis: *τί οὖν ἐροῦμεν: Ὁ νόμος ἁμαρτία;* movendae, TERROTUS ea Paraphrasi suae inseruit. Ad hanc igitur quaestionem respondens, tantum quidem abesse docet,

---

[1]) *Der Schriftbeweis. Ein theol. Versuch.* Part. I. p. 455 sqq.

[2]) *Paulus, der Apostel J. C.* cet. p. 532 sqq.

[3]) Vide quos laudavit BERGSMA p. 97, 111, 117, ipse p. 188 sqq. hanc sententiam ceteris praeferens. Secutus etiam est SALTETUS. p. 16 sqq. Cff. FOCKENSIUS. p. 152 alib. praesertim VINKIUS. p. 291 sqq.

ut legis imperio peccati vis tollatur aut infringatur, ut contra alatur et augeatur; illud vero ipsi legi, quippe bonae et Divinae, imputandum non esse, sed carni mentem sibi subigenti, quae ad pravas affectiones fovendas legi renitatur. Et hoc sane, prima Singularis, postquam vs. 7 semel ab ea exorsus est, per totam suam disputationem uti pergens, suo ipsius ostendit exemplo. Nimirum ipse teste experientia noverat miseriam eorum, qui aut sibi relicti, aut legis tantum ope vitiositati resistere conabantur. Itaque ea, quae sibi Iudaeo acciderant, priusquam CHRISTUM profitebatur, priori in orationis parte, vs. 7—13, questus est, ut haec ad se converterent alii, nominatim Romani, quotquot, ad CHRISTUM transeuntes, Iudaismi, antea sibi incogniti, errores magis minusve imbiberant, vel eius tenaces manserant. In posteriori parte, vs. 14—25, quae a priori tantum temporis permutatione distinguitur, ad corrigendos, quicunque inter Romanos CHRISTI sectatores Iudaismo faverent, suae itidem personae certamina proposuit. Nec tamen se, qualis in CHRISTI communione, sed *qualis natura sua esset*, descripsit, *qualemque*, duo coniungens, quae *Gal.* V: 4 separari non posse declaraverat, *se cogitando finxisset*, *legi Mosaicae subiectum et a* CHRISTI *communione remotum.* Nihil vero aliud attigit, quam quod e sua experientia sciebat in omnem quadrare hominem, qui per legem peccato superior fieri vellet. Quod autem omnes legi subiecti commune habebant, de *se* dixit, quo magis lectorum animi, exemplo aliunde capto, excitarentur ad studium sui purgandi a Iudaismi sordibus, CHRISTI lucem obscurantibus. Atque sic simul, ut monet OECUMENIUS, apud Romanos offensionem evitavit, in quam

se incursurum praevidebat, si nude et sine ullo involucro pravas animi, quibus ad peccandum seducerentur, affectiones exagitaret.

Vers. 7.

Quod Romanis Iudaismo faventibus in mentem venturum praesagit animo, PAULUS nunc occupat quaestione: *Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὁ νόμος ἁμαρτία;* i. e. *Quid igitur dicemus? Dicemusne: Lex peccatum est?* Verbum enim *ἐροῦμεν*, ut orationis partes bene cohaereant, repetendum est, quod etiam indicat responsio: *Μὴ γένοιτο*, i. e. *Longe absit*, vel *ne fiat, ut ita dicamus.* Eandem repetitionem alibi requiri, efficiunt, nisi fallor, disputata ad Cap. III: 5. IV: 1. VI: 1. Pluralis autem usu Apostolus, monente CHRYSOSTOMO, lectores tanquam communi in concilio secum deliberantes facit, uti etiam Cap. III: 9 et alibi. Quod praeter alios REICHIUS defendit, *legem Mosaicam* intelligi debere, iam apparet e praecedentibus vs. 5, 6, unde haec quaestio emanavit. Quid vero sibi vult vocabulum *ἁμαρτία*? *Peccatum* denotari, neutiquam *Satanam*, ut quis [1]) recentiori etiam memoria opinatus est, hodie, si bene memini, constat inter omnes. De eo disputatum est, an *peccatum* per Metonymiam pro *peccati causa* dicatur, quod ducibus MELANCHTHONE [2]), BEZA, GRO-

---

[1]) *Bibliothek für Kritik und Exegese* cet. *Herausgegeben von* J. E. C. SCHMIDT cet. Tom. II. Part. 3. p. 347 sqq. Quod iure meritoque refutavit censor in GABLERI Museo: *Journal für auserles. theol. Literatur.* Tom. I. Pars. 2. p. 356, 357.

[2]) *Comment. in Ep. Paul. ad Romanos. Opp. Part.* III. *Witteb.* 1563.

TIO, nuper placuit REICHIO, STUARTO, KREHLIO, aliis. Sed negationem, *legem peccati causam esse*, cum ratiocinatione sequenti minus congruere, scite animadvertit PHILIPPUS. Et gravitate sua privatur quaestio, nisi propria *peccati* notio retinetur. Quod longe ante TITTMANNUM [1]) et interpretes a MEIIERO laudatos plausum tulit BOSVELDII, postea HODGII, MAIERI, VINKII, VISSERINGII [2]). Nec vocabulum emolliatur necesse est verbis cum CALVINO ita accipiendis, ut auctorem dicentem faciamus, *legem peccatum sic generare, ut illi imputari eius culpa debeat.* Explicetur illud sine scrupulo: *peccato addicta* vel *peccati particeps.* Ita Substantivum *ἁμαρτία*, quando Articulo caret, saepe usurpatur. Perquam simile est quod legimus Cap. XIV: 23: *Πᾶν δ' οὐκ ἐκ πίστεως ἁμαρτία ἐστίν*, i. e. *Omne, quod non e fide* (profectum) *est, peccati particeps est.*

Negationi suae PAULUS pondus adiicit sic pergens: *ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων εἰ μὴ διὰ νόμου. Legem* non *naturalem*, ut cum ORIGENE nonnulli putarunt, sed *Mosaicam* Apostolo ante oculos fuisse satis exploratum est. At Genitivus tamen *νόμου*, quum Articulo careat, si bene se habent, quae ad Cap. II: 12 et inferius monui, generatim tantum, quod STUARTUM etiam, REITHMAYRUM aliosque non fugit, *legem* significat. De Verbo *ἔγνων* nunc multum disputandi otium mihi feci ad Cap. VI: 6. Ibi hunc quoque locum excitans probasse mihi videor, eatenus illud *ἔγνων* a sequenti *ᾔδειν* distinguendum esse, ut alterum de-

---

[1]) *De Synonymis* cet. Lib. I. p. 46.

[2]) Ita etiam FOCKENS. p. 141. BERGSMA. p. 194, 195.

notet *cognitionem mentis actionibus acquisitam*, alterum *notitiam aliunde acceptam.* Ergo *peccati*, ut etiam interpretatur HOFMANNUS [1]), *cognitionem ex eius conscientia profectam*, intelligere debemus. Definita τὴν ἁμαρτίαν itidem a non definito ἁμαρτίαν, quod praecedit, differunt et *peccatum* in Abstracto proponunt comprehendens omnino omne, quod in voluntatem Divinam incurrit. Sic ad eandem, quam supra, inde a Cap. V: 12, identidem animadvertimus, Prosopopoeiam oratio revertitur. Apostoli vero mentem ut assequamur, explorandum est, quid formula γνῶναί τινα significet. Videlicet *Matth.* XXV: 24. *Ioann.* I: 10. XVII: 25. *Rom.* I: 21. *Gal.* IV: 9. *Phil.* III: 10. 2 *Tim.* II: 19. 1 *Ioann.* III: 1. IV: 8 et vulgo ea significat *cognitionem naturae alicuius*, seu *qualis ille sit.* Atque ita hoc loco se prodit *cognitio*, *quale peccatum sit*, seu *pravae eius naturae*, *e conscientiae testimonio acquisita*, quod 2 *Cor.* V: 21 a IESU alienum fuisse dicitur. Sine dubio ESTIUS, GROTIUS aliique, etiam PEILIUS, sibi fraudem fieri passi sunt, quum conferrent Cap. III: 20, ubi ἐπίγνωσις ἁμαρτίας non *cognitio ipsius peccati* est, sed *agnitio, tam Iudaeos quam alios homines peccato obnoxios esse.* Recte igitur MEIIERUS etiam hunc locum conferre vetuit, minus recte vero post alios, me iudice, Verbum ἔγνων Latine reddi voluit *cognoram.* Valde enim dubito, an Aoristus hanc Plusquamperfecti notionem admittat, nisi eam requirant circumiecta. Certe ei non favent loci supra allati, quotquot Indicativum habent, neque etiam *Matth.* VII: 23. *Marc.* V: 29. *Luc.* VIII: 46. *Ioann.* XIII: 28. *Rom.* X: 19 cet. Ubique enim

[1]) L. c. p. 455, 456.

sermonis Latini proprietati satisfacit Perfectum. Plusquamperfectum autem non requirere sequentia: *εἰ μὴ διὰ νόμου*, apparet e *Matth.* XV: 24. *Marc.* XI: 13. *Luc.* IV: 26, 27. *Ioann.* XVII: 12. 1 *Cor.* I: 14 similibusque locis, in quibus Aoristus, quidquid ei una cum Particulis *εἰ μὴ* subiectum est, Perfecto reddi debet. Neque aliud suadent remotiora: *τήν τε γὰρ — ἐπιθυμήσεις*, quae, ut infra videbimus, alius structurae continent sententiam, Protasi et Apodosi constantem [1]). Quomodo haec responsionis pars tam cum negatione praecedente, quam cum ipsa quaestione cohaereat, docet Coniunctio ei praefixa *ἀλλά*, quam, ut nexus inveniendi negotium allevarent, alii interpretati sunt *imo*, alii *verumtamen*, alii *contra*, IAC. CAPPELLUS adeo *quin potius*. Perperam vero a vulgari eius notione *sed* discessum esse arguunt Cap. III: 31. VII: 13. XI: 11, ubi itidem subiecta est formulae: *μὴ γένοιτο.* His autem in locis quum id, quod formulam illam sequitur, rei negatae e regione obstet, hactenus a vero non longe abhorret THEODORETI explicatio, a TURNERO etiam commendata: *Οὐ μόνον, φησὶν, ὁ νόμος οὐκ ἔστιν ἁμαρτίας διδάσκαλος, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἁμαρτίας κατήγορος.* Fortasse Apostolus primum scribere voluit: *sed peccato adversaria est*, consilium vero, quod ceperat, lectoribus suo exemplo ostendendi, sub lege hominem ad vim peccati superandam imparem esse, recordans verbis usus est quaestioni tantum oblique oppositis. Itaque scripsisse videtur quae huc redeunt: *sed inde, quod lex erat, cuius*

---

[1]) Sententiarum huius generis exempla affert KÜHNERUS. Tom. II. p. 556, ad quem VV. DD. hic minus recte provocarunt.

voce culpae meae mihi conscius fierem, quale peccatum sit, cognovi. Atqui audire mihi videor, qui rogent: Adeone igitur brutus, priusquam ei innotuerat lex Mosaica, PAULUS fuit, ut, quod ne rudioribus quidem gentibus arduum erat, malum morale a bono prorsus discernere nesciret? Apage commentum istiusmodi. Sed animum eius antea non momordit conscientia *peccati Divinam in legem commissi.*

Aliter comparatum est membrum postremum: *τήν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· Οὐκ ἐπιθυμήσεις.* Plusquamperfecto *ᾔδειν notitiam* indicari *aliunde acceptam,* Imperfectum *ἔλεγεν,* quod ei respondet, cum circumiectis luculenter prodit. Minus ad rem FRITZSCHIUS excitavit *Ioann.* VI: 42 et *Gal.* IV: 8, quorum in altero loco verba: *οὗ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα* nihil aliud dicunt quam: *cuius pater et mater nobis noti sunt;* in altero haec duo: *εἰδότες Θεόν* et *γνόντες Θεόν,* quod vs. 9 exstat, distinguuntur. Vocabulum *ἐπιθυμίαν* IAC. CAPPELLUS interpretatur *primos animi motus, qui nostra in potestate non sunt.* Non longe aliter REINHARDUS [1]), cuius verba sunt: „Istos parvos animi motus, quibus irritantur cupiditates pravae, *ἐπιθυμίας* appellant libri sacri." Imo nusquam illi in N. T. ita appellantur, sed, si excipimus *Luc.* XXII: 15. *Phil.* I: 23. 1 *Thess.* II: 17. *Apoc.* XVIII: 14, ubique et, contra Graecorum morem, Singulare *ἐπιθυμία,* et magis frequentatum Plurale *ἐπιθυμίαι* usurpatur de *pravis animi cupiditatibus* [2]). Eandem quoque notionem vocabulo illi hîc

---

[1]) *Opusc. Acad.* Vol. II. p. 145. sqq.

[2]) Hoc non evertitur iis, quae monent WILKIUS in *Clavi Novi Te-*

vindicant proxime sequens: *Οὐκ ἐπιθυμήσεις*, et remotius: *Πᾶσαν ἐπιθυμίαν* vs. 8. Hinc intelligitur, iure suo BOSVELDIUM reprehendisse interpretes: BEZAM, ESTIUM, GROTIUM, multo plures, qui PAULI verbis cogitando addunt *εἶναι ἁμαρτίαν*, quod FRITZSCHIUS, REICHIUS, PHILIPPUS aliique etiam improbarunt. Nexum orationis quod attinet, idem ille est atque aliis in exemplis sententiae Hypotheticae, in quibus Indicativus Particula *ἄν* caret, quod HARTUNGIUS [1]), contra HERMANNUM disputans, Rhetorices causa fieri monet. Talia exempla etiam frequentia sunt apud *Hellenistas*, uti in *Test.* XII *Patriarcharum* [2]). Cum PAULI loco WINERUS [3]) *Ioann.* XIX: 11 et *Act.* XXVI: 32 comparat, ut probet interpretationem: *cognoram* —— *nisi diceret*. Sed bene notandum est, Plusquamperfectum multifariam Latine non aliter reddi posse quam Imperfecto *nesciebam*, quod ceteri quoque loci, uti *Luc.* XII: 39. *Act.* XXIII: 5, admittunt. Quis ora-

---

stamenti cet. Ed. II. in V. *Ἐπιθυμία* aliique Lexicographi. Iniuste REICHIUS reprehendit AUGUSTINI verba, *de Civit. Dei.* Lib. XIV. Cap 7: "Hoc loquendi obtinuit consuetudo, ut si cupiditas vel concupiscentia dicatur, nec addatur, cuius rei sit, non nisi in malo possit intelligi."

[1]) *Lehre von den Partikeln der Griech. Sprache* Tom. II. p. 240 sqq. ubi etiam afferuntur exempla. Similiter a MADVIGIO, *Syntax der Griechischen Sprache.* p. 119, 120, KÜHNERO l. c. aliisque. Sed temere haud raro VV. DD. Particulam omissam esse sumserunt. Cf. SCHAEFER ad LAMBERTI BOS *Ellipses Graec.* p. 753 sqq.

[2]) Ita *Test. Rub.* Cap. 3 apud FABR. *Cod. Pseud.* V. T. Tom. I, p. 525: *οὐκ ἐνέπιπτον.* *Test. Iud.* Cap. 7. p. 596: *εἶχόν με ἀνελεῖν.* *Test. Isasch.* Cap. 2. p. 623: *ὀκτὼ υἱοὺς εἶχε τεκεῖν.*

[3]) *Grammatik* cet. p. 273. Edit. VI, quae quum nunc absoluta sit, infra ubique excitabitur. Ita quoque TROLLOP. p. 158. Cff. ALT. p. 141. STUART, *Gramm.* p. 251.

tionis sensus sit, ubi huic Plusquamperfecto subiectus est Accusativus, non amplius rogabit, qui inspexerit *Marc.* I: 34. *Ioann.* I: 31, 33. VIII: 19. *Act.* VII: 18. Hinc enim elucet, verba: *τὴν ἐπιϑυμίαν οὐκ ᾔδειν* explicanda esse: *nescirem* (aut, si placet, *nesciebam*, neutiquam *nesciveram* aut *nescivissem*), *quaenam*, i. e. *quam adversaria Deo sit prava cupiditas.* Quod nunc age videamus quomodo cum membro praecedente cohaereat. Recte HODGIUS se opponit iis, qui Particulas *τε γάρ* interpretantur *exempli causa.* Scribendum videtur *nam etiam* vel *etenim*, ut, BEZA auctore, ad Cap. I: 26 me monere memini [1]). Itaque hîc id commemoratur, quod ad sententiam supra enunciatam accedit. Hoc autem statuentes obtemperamus Grammaticis, qui inter Particulas *τε* et *καί* eatenus interesse docent, ut hac *coniuncta*, illa *subiuncta* (barbare *coördinata* et *subordinata*) ducantur [2]). Vel sic tamen eo non negligitur, quod ROSTIUS [3]) observavit, hanc connectere *Grammatice*, illam *Logice.* Quin potius ingeniosam eius observationem nostrum in usum convertimus existimando, PAULUM ab initio huius sententiae scripsisse *τε γάρ*, ut oratio per Gradationem ad majora surgeret, i. e. monente BISPINGIO, ad communem omnis peccati fontem. Itaque verborum *τήν τε γὰρ ἐπιϑυμίαν οὐκ ᾔδειν* sensum esse arbitror: *nam* (quod maius est) *ne prava etiam cupiditate in Deum peccari*

---

[1]) Cf. BERNHARD. *Wissensch. Syntax der Griech. Sprache.* p. 483.

[2]) Ita etiam WINER. p. 355, 386 et STUART. p. 285. Cf. HARTUNG. Tom. I. p. 58 sqq.

[3]) *Griech. Grammatik.* Ed. V. p. 690 sqq. Ab eo non longe discrepat MATTH. Tom. II. p. 1500.

scirem, quod cave confundas cum interpretatione eorum, quos orationi addere vidimus: *εἶναι ἁμαρτίαν.* Sequentia: *εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· Οὐκ ἐπιθυμήσεις*, dubitandum non est, quin sibi velint: *nisi lex diceret: Non concupisces.* METHODII [1]) aliorumque errorem, qui mandatum Dei *Gen.* II: 16, 17 spectari putarunt, iam satis corrigit ESTIUS. Spectatur certissime *lex Mosaica*, et quidem praeceptum ultimum, *Exod.* XX: 17. *Deut.* V: 21. KÖLLNERI opinionem, singularem aliquem locum Apostolo ante oculos non fuisse, nemo, quantum novi, probavit. PAULUS autem prima legislatoris verba tantum commemoravit, ut lectores animum ad *omnem pravam* adverterent *cupiditatem.* Sed praecepto hoc decimo, quod ad interna pertinet, attigit etiam novem praecedentia, quorum violatio a violatione illius: *Οὐκ ἐπιθυμήσεις* proficiscitur.

Vers. 8.

Praemissa legis Mosaicae laudatione progreditur PAULUS ad causam explicandam, cur se tamen gratulari oporteat hominibus, qui per CHRISTI communionem imperio eius sint soluti. *Ἀφορμὴν δὲ*, inquit in priore huius versus membro, *λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν.* Haec sine dubio respondent iisdem verbis: *τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ διὰ τοῦ νόμου, ἐνηργεῖτο* cet. (vs. 5), unde effloruere praecedentia vs. 7. Quae

---

[1]) Apud EPIPHAN. *Adv. Haeres.* LXIV. Cap. 55. *Opp. omn.* Tom. I. p. 582 PETAV..

si bene interpretatus sum, a vero me non longe discessurum confido auctori hanc mentem tribuendo: *Ita quidem beneficium mihi lex fuit, sed inde, quod haec lex dicebat: Non concupisces, agendi occasione capta,* PECCATUM *legis praecepto (interdicto) abusum est mihique pravam cuiusvis generis, praecepto (interdicto) illi plane contrariam, cupiditatem iniecit.* Sed ad hanc Paraphrasin tuendam singula articulatim expendantur.

Monuere VV. DD. [1]) Particulas *τε* et *δέ* in scriptis veterum haud raro sibi invicem respondere. Monito illo utitur HOFMANNUS [2]) ad hunc versum cum posteriori praecedentis membro arcte connectendum. Eius tamen sententiae non favent duo illi loci in PAULI Epistolis, in quibus coniuncta exstant *τε γάρ*, nempe 2 *Cor.* X: 8 et *Rom.* I: 26, quorum in altero TISCHENDORFIUS, deleta sequenti *καί*, illa quoque edidit, sed Particula *δέ* frustra quaeritur, in altero verba *ὁμοίως δὲ καί* (vs. 27) non a praecedentibus *τε γάρ* pendere, sed absolute posita esse vidimus. Cadit vero utriusque versus arcte connectendi causa, si bene intelligere mihi contigit verba a Coniunctionibus *τε γάρ* incipientia. Quemadmodum vs. 7 eminet *ὁ νόμος*, sic vs. 8 *ἡ ἁμαρτία*, *peccatum*, in Abstracto et per Prosopopoeiam propositum ad significandum principium illud legi Divinae adversandi, quod extra communionem CHRISTI in homine est et infra vs. 17 et 20 *ἡ ἐν ἐμοὶ οἰκοῦσα ἁμαρτία* dicitur. De hac interpretatione post alios inter se consentiunt RÜCKERTUS, KÖLLNE-

---

[1]) HARTUNG. Tom. I. p. 115, 171 al. MATTH. l. c. p. 1502. KÜHNER. l. c. p. 418. ROST. p. 693, 694.

[2]) l. c. p. 456.

RUS, KREHLIUS, MEIIERUS et, ne plures memorem, NIELSENIUS [1]). Quare homini tale principium insit, supra vs. 5 iam produnt verba: *ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκί*, sed explicatur demum infra vs. 14, 18, 23 sqq. Suae autem eminentiae causa hac in oratione ita constitutum est, ut medium teneat locum inter *actionem* suam (*διὰ τῆς — ἐπιθυμίαν*) et *agendi incitamentum* (*ἀφορμὴν λαβοῦσα*). *Ἀφορμή* proprie, ut monet KUSTERUS [2]) *locus est, unde tuto et commode exire possis ad incursionem faciendam*, deinde *quodvis principium, a quo quasi ad aliquid faciendum proficiscimur*. Hinc varias notiones accipiens saepe significat *pecuniam*, *victum*, generatim *occasionem*, quo vocabulo, accommodato etiam ad 2 *Cor*. V: 12. XI: 12. 1 *Tim*. V: 14, cum Vulgato Lat. et plerisque interpretibus uti malo, quam *impetum* vel *causam* scribere cum FRITZSCHIO, aut, quod multo minus convenit, *impunitatem* cum GROTIO, quem haud immerito reprehendit RAPHELIUS. Participium *λαβοῦσα* utrum Active, an Passive intelligendum sit, inter se disputant VV. DD. Illud hodie huic praeferri solet, sed, uti nihil definiunt exempla veterum [3]), ita hîc circumiecta utrumque admittunt. Opinione enim falluntur, qui, ut huic illud praestare efficiant, provocant ad

---

[1]) *Der Brief Pauli an die Römer entwickelt von* R. NIELSEN. *Deutsche Bearbeitung von* A. MICHELSEN.

[2]) Ad HESYCH. qui vocabulum *ἀφορμή* interpretatur *ἐνθήκη*, *ἢ πρόφασις*, *ἢ αἰτία*. Cff. ibid. alii VV. DD.

[3]) Inter locos, a WETSTENIO et RAPHELIO allatos, haud secus sunt, qui Passivam notionem admittant quam Activam. Adde XENOPHONT. *Hist. Graec*. Lib. IV. Cap. 8. § 32 ubi de ANAXIBIO legimus: *εἰ δὲ λάβοι ἀφορμὴν καὶ ναῦς*, quod § 33 explicatur verbis: *οἱ μὲν δὴ δόντες καὶ τρεῖς τριήρεις καὶ ἀφορμὴν ἐς ξένους χιλίους*.

Vocabulum *νεκρά*, quod non oppositum est remotioribus *ἀφορμὴν λαβοῦσα*, sed propiori *κατειργάσατο*. Libero igitur lectoris arbitrio electionem relinquens scripsi: *occasione capta*. Interposui tamen Gerundium *agendi*, quod plerumque in huius formulae usu intelligendum esse vidi. Agendi autem occasionem peccatum aliunde sumere aut accipere non potuit, quam e legis interdicto: *Non concupisces*. Sequentibus: *διὰ τῆς ἐντολῆς* non obstare Praepositionem *διά*, quominus cum Participio *λαβοῦσα* connectantur, REICHIO lubens largior. Sed argumenta, quae FRITZSCHIUS tam e vs. 11 et 13, quam e verborum ordine petiit ad illa cum Verbo *κατειργάσατο* connectenda, tanti ponderis sunt, ut satis mirari nequeam interpretes, qui his lectis alteri structurae calculum adiecerint. Fidenter FRITZSCHII cum RÜCKERTO, WETTIO, THOLUCKIO, KREHLIO, TURNERO, MEIIERO, VISSERINGIO, aliis sequendi momentum in eo quoque reperi, quod verba *διὰ τῆς ἐντολῆς*, ut iis bene respondeat prior alterius membri pars: *χωρὶς γὰρ νόμου*, subiici nequeunt Participio *λαβοῦσα*, sed gravitatis causa praefigi debent Verbo *κατειργάσατο*. Quo de Verbo argutius disputat GLÖCKLERUS, quum illud eandem *efficiendi* notionem ac supra Cap. I: 27 cet. habere, e vs. 15, 17, 18 appareat. Accusativo *πᾶσαν ἐπιθυμίαν*, ut comparatio Capitis I: 18, 29 aliorumque locorum docet, denotatur id, quod legis interdicto plane contrarium est, i. e. *cupiditas omnis generis*. Nec dubitari potest, quin verba *διὰ τῆς ἐντολῆς* explicare debeamus: *διὰ τῆς ἐντολῆς τοῦ νόμου*. Si quis rogat, an PAULUS culpam suam hîc oratione non exaggeraverit, respondeo, eum se repraesentasse, qualis fuisset *ἐν τῇ σαρκὶ*, neque aliud sibi imputasse quam

pravas cupiditates, quibus in legem Divinam peccasset. Atque hoc neutiquam incurrit in laudabilia, quae de se testatus est *Act.* XXIII: 1. XXIV: 16. XXVI: 4 sqq. Quid? quod in eo fontem cernimus omnis mali, quod se patrasse confitetur 1 *Cor.* XV: 9. *Gal.* I: 13, 14. 1 *Tim.* I: 13 sqq. Cf. *Phil.* III: 4 sqq. In vita igitur, quam olim egerat, lectoribus adspectabilem facere potuit deplorandam conditionem hominum, quotquot legis Mosaicae imperio subessent. Idem autem illud *nitimur in vetitum* tangit, quod cum Iudaeis gentes exterae commune habuerunt, ut Graecorum et Romanorum docent verba a STUARTO aliisque interpretibus allata. Sed inter gentes illas fuisse homines, qui pravam damnarent cupiditatem, etiamsi in flagitia non erumperet, iam e CICERONE [1]) intelligimus, ubi ait: „in libidine esse peccatum est, etiam sine effectu." Quibuscum verbis conferri meretur, quod legimus apud SENECAM [2]): „Nemo invenitur, qui se possit absolvere et innocentem quisque se dicit, respiciens testem, non conscientiam."

Alterum membrum: *χωρὶς γὰρ νόμου ἁμαρτία νεκρά* per Antithesin alteri adiunctum est. Priora *χωρὶς νόμου* opposita sunt verbis *διὰ τῆς ἐντολῆς*, quare itidem in oratione praecedunt; posteriora *ἁμαρτία νεκρά* ceteris: *ἡ ἁμαρτία κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν.* Hinc tamen non sequitur, vocabula *νόμος* et *ἁμαρτία* permutata esse cum definitis: *ὁ νόμος* et *ἡ ἁμαρτία.* Quod sumere coguntur BEZA aliique, qui intelligi iubent Imperfectum *ἦν*, iam a nonnullis librariis et in-

---

[1]) *De Finib. bon. et mal.* Lib. III. Cap. 9.

[2]) *De ira.* Lib. I. Cap. 14.

terpretibus antiquioris memoriae verbis PAULI adiectum. Sed nec testium illorum auctoritas tanta est, ut fides iis haberi debeat, neque per ipsam, ut praeter alios FRITZSCHIUS monet, orationem aliud intelligere licet quam Verbum *ἐστί*. Cum FRITZSCHIO tamen satis multi, MEIIERUS etiam et PHILIPPUS, a via aberrant, quatenus illi quoque Vocabula *νόμος* et *ἁμαρτία* a definitis *ὁ νόμος* et *ἡ ἁμαρτία* distinguere nolunt. Inde enim, quod haec vocabula Articulo carent, luculenter apparet, Apostolum aeque ac Cap. III: 20. IV: 15. V: 13 sententia communi usum esse. Atque ita post CALVINUM aliosque recte iudicarunt RÜCKERTUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, MAIERUS, etiam SHUTTLEWORTHUS [1]) et USTERIUS [2]). Ad vocabulum *νεκρά* explicandum CHRYSOSTOMUS adscripsit: *οὐχ οὕτω γνώριμος· ᾔδεσαν μὲν γὰρ καὶ οἱ πρὸ τοῦ νόμου, ὅτι ἡμάρτανον, ἀκριβέστερον δὲ ἔμαθον μετὰ τὴν τοῦ νόμου δόσιν.* Hunc ducem sequentes haud pauci, etiam LECHLERUS [3]), vocabulum illud interpretati sunt *latens* vel *incognitum.* Et sane a vero non aliena est sententia, quae secundum hanc interpretationem PAULO tribuitur. Sed bene viderunt MEIIERUS aliique, Adiectivo *νεκρά* hanc notionem non inesse. Imo, utpote oppositum Verbo *κατειργάσατο*, significat *mortui instar iners*, seu *vi agendi carens.* Quod, quamquam Graecis incognitum, praeter locum perquam similem *Iac.* II: 17, 26, commendat Cap. VIII: 10, ubi *νεκρόν* dicitur *τὸ σῶμα.* Itaque huius membri sensus est: *nam, ubi nulla lex est, ibi*

---

[1]) *A Paraphrastic translation of the Apost. Epistles. With notes.*
[2]) *Entwickelung des Paulinischen Lehrbegriffes* cet. Ed. V. p 38.
[3]) *Das apostolische und das nachapostolische Zeitalter* cet. p. 56.

communio peccati in homine, mortui instar, iners est, seu *vi agendi caret.* Quod nec ieiunum appellabitur, neque in dubium vocabitur, dummodo vera notio vocabuli *ἁμαρτία* teneatur.

Vers. 9, 10, 11.

Divini vero interdicti abusum, a peccato profectum, quomodo experiantur homines, postquam ad illius interdicti notitiam pervenerint, PAULUS nunc vs. 9—11 suo ipsius docet exemplo. Et primum quidem vs. 9 duo distinguit tempora: aetatem puerilem, legis ignaram, et maturiorem, quae familiaritatem cum lege contraxit. Ad eius enim pueritiam prius membrum: *Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ,* ORIGENE aliisque praeeuntibus, referendum esse recte viderunt haud pauci interpretes, etiam nostrates VINKIUS et VISSERINGIUS. A MEIJERO, eandem viam ingresso, refelluntur, qui aut Verbum *ἔζων* explicant: *videbar mihi vivere,* aut Apostolum dicentem faciunt: *securus eram in Pharisaeismo,* aut *statum Israëlitarum ante legem a* MOSE *latam* per *μετασχηματισμόν* proponi contendunt. Contradicendi autem argumentum plane amotum esset, nisi fraudem Viro Docto fecisset opinio, Verbum *ἔζων* *praegnans* esse. Quod visum quoque est KREHLIO, PHILIPPO et generatim omnibus, quotquot abutuntur sequenti *ἀπέθανον* ad Emphasin Verbo illi vindicandam. REICHII vero monitum, Antitheta tantum esse: *ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ* et *ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς,* an quidem satis valeat ad eos redarguendos, mihi dubium est. Sed aliud praesto esse videtur. Animad-

vertendum nempe arbitror, Apostolum scripsisse *ἐγὼ ἔζων*, non vero *ἔζων ἐγώ*, uti Emphaseos causa requiri luculenter apparet e formula *ζῶ ἐγώ Num.* XIV: 21, 28. *Deut.* XXXII: 40. *Ies.* XLIX: 18. *Ierem.* XXII: 24. *Ezech.* XVIII: 3 et alibi in V. T. usitata et *Rom.* XIV: 11 repetita a PAULO, qui itidem *Gal.* II: 20, ut, convenienter oppositis *ἀπέθανον* et *ζήσω*, *vitae* notio primaria esset, scripsit *ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ.* Ergo illud *ἔζων* [1]) hîc tantum significat *vitam agebam* seu *vivebam*, quemadmodum *Luc.* XV: 13. *Act.* XXVI: 5. *Gal.* II: 14. 2 *Tim.* III: 12 aliisque in locis, in quibus ei adiecta sunt similia sequentium: *χωρὶς νόμου*, i. e. ut Cap. III: 21 interpretatus sum, *nulla* vel *nullius legis ratione habita.* Huic significationi, uti praecedentia vs. 1, 2, 3 fidem faciunt, sic ea quoque, quae exstant *Eph.* II: 2, 3. *Col.* III: 7. *Tit.* III: 3, praesertim *Gal.* I: 13. Ibi autem si Adverbium *ποτέ* iam tempus indicat praeteritum, hîc connexa *χωρὶς νόμου* arguunt, nullum aliud tempus quam *pueritiae* indicari. Similiter apud HOMERUM [2]) legimus:

— — — — — — — — — — — — — — — — *ὅν ποτ' Ἀθήνη*
Θρέψε, Διὸς θυγάτηρ, τέκε δὲ ζείδωρος Ἄρουρα.

Itaque, quum vocabulum *νόμου*, quod Articulo ca-

---

[1]) Probitas formae *ἔζων* nititur testimonio PHRYNICHI *Eclog.* p. 457 et aliorum. Vide LOBECKIUM ibid. et cff. BUTTMANNUS, *Ausführl. Gr. Sprachlehre.* Tom. II. p. 144, 145, 433, 434, et KRÜGER, *Gr. Sprachlehre für Schulen.* Tom. I. Part. 1. p. 164, 165. Tom. II. Part. 1. p. 122.

[2]) *Iliad.* II. vs. 547, 548.

ret, denuo *generatim legem* denotet [1]), PAULUS sibi velle videtur: *At fuit aliquando tempus, quo ego viverem nullius legis ratione habita.* Nec TURNERUM, nisi hunc quoque sequens ἀπέθανον a via abduxisset, verba aliter interpretaturum fuisse confido. Pronomen ἐγώ apud Graecos gravitatis aut distinctionis causa Verbo additur [2]). Alterum ab Apostolo factum videmus infra Cap. XI: 1. 2 *Cor.* XII: 15, 16. *Phil.* 19, 20; alterum infra Cap. XI: 19. 1 *Cor.* X: 30. *Gal.* V: 10, 11 [3]). Utrumque pariter et hoc vs. et vs. 10 in censum venit. Ibi enim sententiae a vocabulis ἐγὼ δέ, i. e. *me vero quod attinet* incipiunt ad *personam* PAULI a *persona peccati distinguendam.* Neque haec tamen distinctio facta esset, nisi voluisset auctor, ut *sua persona emineret.* Videlicet id egit, ut sua in persona lectorum ante oculos collocaret, quid secum commune haberent alii homines. Cur vero a pueritiae suae legis ignarae commemoratione exorsus est? Hocne consilio, ut pristinam aut *innocentiam*, aut *securitatem* commemoraret? Alterutrum multis placuit interpretibus, *Ambrosiastro* iam praeeunte. Atqui suo arbitrio in orationem important, quod e verbis exsculpi nequit. Deinde PAULO doctrinam affingunt, si minus ab eius mente, certe ab eius disputatione alienam. Imo, nisi vehementer fallor, subsistendum est in hac interpretatione: *Me vero quod attinet, fuit aliquando tempus, quo viverem nullius legis*

---

[1]) Cff. praeter REITHMAYRUM aliosque interpretes USTERIUS p. 37 et LECHLERUS p. 56.

[2]) Vide EUSTATH. *Comment. in Iliad.* XIV. vs. 95 et *Odyss.* IV. vs. 250.

[3]) Cf. GERSDORFIUS, *Beiträge zur Sprach-Characteristik.* cet. Tom. I. p. 472.

ratione habita. Ita pueritiam suam testatus est, quo penitius hominum, quos legis Mosaicae imperio detrahere conaretur, in animos intrarent verba eius, quippe edita ex ore viri, cuius experientia tempus, quo in legis illius notitiam pervenisset, a tempore, quo omnis legis ignarus fuisset, distinguere posset. Ita hoc suo in exemplo adspectabile fecit, quam male Romanis esset consultum, quotquot eorum, quamquam e gentium exterarum propagine exorti, per doctrinam tamen Iudaismo commixtam ad CHRISTUM profitendum perducti essent. Sed inde sequitur, auctorem hoc in priori membro nihil aliud egisse, quam ut posterius praepararet.

In posteriori membro: *ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν* duo maxime expedienda sunt: quid Participium *ἐλθούσης* et quid Verbum *ἀνέζησεν* significet. Alterum nonnulli cum FRITZSCHIO et REICHIO interpretantur: *quum venerat inter homines*, seu *promulgatum erat*, plerique vero: *quum venerat ad me*, seu *mihi innotuerat.* Hoc autem nisi praefertur illi, utraque orationis pars neutiquam cohaeret. Neque haec interpretatio incurrit in loquendi usum. Saepissime enim Verbum *ἔρχεσθαι* in N. T. ubi propriam *veniendi* notionem habet, per Breviloquentiam sic usurpatur, ut ei cogitando addendum sit *πρὸς ἐμέ* aliudve Pronomen cum Praepositione, quemadmodum *Matth.* XIV: 29. *Luc.* XV: 30. *Ioann.* XX: 24. 1 *Cor.* XI: 34. XVI: 10 coll. 12. *Phil.* I: 27. Multo magis vero comparari meretur *Gal.* III: 25, ubi formulam *ἐλθούσης τῆς πίστεως* explicandam esse: *quum fides ad nos venerit*, seu *quum praedicatio* CHRISTI *nos ad fidem perduxerit*, apparet ex Apodosi: *οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν;* sicuti praecedentia vs. 23: *πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὴν πί-*

στιν, propter connexa: ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα, explicanda sunt: *priusquam fides ad nos veniret*, seu *priusquam praedicatio* CHRISTI *nos ad fidem perduceret*[1]). Eandem interpretationem sibi postulant quae leguntur *Eph.* II: 17: καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν, ut sensus sit: *et quum ad vos venerat* cet. scil. *per Euangelii praedicatores.* Similiter Participio ἐλθούσης usus est THUCYDIDES[2]) dicens: Ἐλθούσης παρὰ Χαλκιδέως ἀγγελίας αὐτοῖς ἀποπλεῖν πάλιν, et sine Dativo [3]) Ἐλθούσης παρὰ Πεδαρέτου [ὑπὸ νύκτα] ἐπιστολῆς. Adde dictum PINDARI [4]): Ἦλθε δέ οἱ μάντευμα [5]). Et hanc PAULI mentem fuisse inde cogimus, quod non scripsit: ἐλθόντος δὲ τοῦ νόμου, sed ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, quo de vocabulo KREHLII disputatio lectu digna est. Apostolus autem dicens: *quum mihi innotuerat interdictum*, nempe, ut Articulus τῆς indicat, *supra memoratum: Non concupisces*, maturioris suae aetatis memoriam ita renovavit, ut verbis uteretur, quae Romani ad se convertere possent, quotquot Iudaismo antea sibi incognito magis minusve imbuti essent. Verbum ἀνέζησεν, pro quo HEMSTERHUSIUS [6]) minus recte substituendum censuit ἀνέζεσεν, SEMLERUS [7]) ἔζησεν, cum Vulgato Lat. haud pauci interpretantur *revixit.*

---

[1]) Vocabulum πίστις in N. T. *ipsam animi fidem*, Obiective saepe propositam, nusquam *fidei doctrinam* denotare, vidimus ad Cap. I: 5.

[2]) *Hist.* Lib. VIII. Cap. 19.

[3]) Ibid. Cap. 33.

[4]) *Pyth.* IV. vs. 129.

[5]) Verbum ἦλθε explicatur ἀνεδόθη in DUNCANII *Nov. Lex. Gr. emend. et auct.* a ROSTIO. p. 363.

[6]) BOWYER, *Konjekturen über das N. T.* Ed. SCHULZ. ad. h. l.

[7]) *Paraphrasis Ep. ad Rom.* ad h. l.

Atque ita sine dubio scribendum est *Luc.* XV: 24, et, secundum Editionem Receptam, quae tamen corrigenda videtur, vs. 32, item *Rom.* XIV: 9 et *Apoc.* XX: 5, ubi legatur Plurale *ἀνέζησαν*. Ad alios locos [1]) opportune provocat MEIIERUS, quocum PHILIPPUS consentit. Plerique Verbum ita explicant, ut ei Latina *vivere incepit* respondeant. Quod ut defendatur, FRITZSCHIUS illud ad classem refert eorum, in quibus motum ex inferiori loco ad superiorem denotat Praepositio *ἀνά*. Sed Compositorum: *ἀναβλέπειν, ἀναθάλλειν, ἀναβλαστάνειν, ἀναβρύειν, ἀναβοᾶν*, quibus utitur, dissimilia sunt exempla, quoniam Simplicibus: *βλέπειν, θάλλειν*, ceteris inest, quod sursum moveri possit, Simplici *ζῆν*, saltem quamdiu loquendi usus prae Etymologia quadam observatur, non item. Magis in censum veniunt Verba: *ἀναγεννᾶν, ἀνακαινίζειν, ἀναμιμνήσκειν, ἀναχωρεῖν* aliaque huius generis, quorum ad Analogiam si exigitur Verbum *ἀνέζησεν*, ad supra commendatum *revixit* sine dubio redeundum est. Illud autem in oratione figurata, qualis hîc exstat, haud scio, cur minus exponatur: *e sopore vigorem recuperavit* [2]). Reapse igitur in

---

[1]) SYMMACH. *Hab.* III: 2, ubi legimus: *ἐντὸς τῶν ἐνιαυτῶν ἀναζώωσον αὐτό*. NONNI *Panopol. Graeca Paraphr.* cet. ad *Ioann.* V: 25, cuius verba sunt:

— — — — *ὁππότε νεκροὶ*
αὖτις ἀναζήσωσιν — — —

Similia ad Cap. XI: 25. Cf. SUICERI *Thes.* Tom. I. p. 264. Fortasse etiam afferri potest dictum NICETAE *Chon. Hist. ex recens.* I. BEKKERI, p. 640: *μετὰ τὴν τοῦ κράτους ἀνάζωσιν*, quod memorat quoque LOBECK. l. c. p. 352.

[2]) Eodem similive modo Verbum *reviviscere* apud CICERONEM saepe exponendum est, uti *Epistolarum ad* ATTIC. Lib. VI. cap. 2.

litibus interpretum plus Logomachiae, quam dissensionis vere ita dictae cerni videtur. Posteriori membro versus 8: *χωρὶς γὰρ νόμου ἁμαρτία νεκρά*, quum sententiam communem ideoque tantum appendicem prioris membri contineat, e regione opposita esse nequit Protasis aut Apodosis versus 9, nec tamen Apostolum Adiectivo *νεκρά* ad *vitae* imaginem perductum esse inficior; sed optime STUARTUS monet, his ipsis: *ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν* eundem sensum subiectum esse ac praecedentibus: *ἡ ἁμαρτία κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἁμαρτίαν.* Itaque a vero me non longe aberraturum spero auctoris mente sic explicanda: *peccatum e sopore vigorem recuperavit, ut pravam cuiusvis generis cupiditatem mihi iniiceret.* Cuiusmodi explicatio necessaria quoque est ad perpetuum suum progressum orationi constituendum.

Iam fatalem, in quem incidit, casum pectore commoto PAULUS vs. 10 luget verbis: *Ἐγὼ δὲ ἀπέθανον καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ, η εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον.* Sibi invicem hîc comitantur orationis et brevitas et ubertas. Quod alteri: *ἐγὼ δὲ ἀπέθανον* inest, altero: *εὑρέθη μοι* cet. interiecta Particula *καί*, quae, ut multis aliis in locis, explicationi inservit, enucleatur. Verba vero, OECUMENIO, LUTHERO, CAMERARIO [1]) aliisque ducibus, sic complenda et disponenda sunt: *καὶ ἡ ἐντολὴ, ἡ εἰς ζωὴν δοθεῖσα, αὕτη εὑρέθη μοι οὖσα εἰς θάνατον.* Vocabula *ζωήν* et *θάνατον*, quum Articulo careant, non *ipsam vitam* et *ipsam mortem*, sed *vitae mortisque communionem* significare, mihi persuasis-

---

[1]) *Comment. in Nov. Foed.* adiect. *Novo Testamento* BEZAE. 1642.

simum est. Alterum illustratur locis, quos attulerunt interpretes, *Lev.* XVIII: 5. *Deut.* V: 16, 33. *Ezech.* XX: 11, 13, 21, uti et *Gal.* III: 12, tum quoque usu formulae εἰς ζωήν *Act.* XI: 18. 2 *Cor.* II: 16. Ad alterum illustrandum itidem adhibeatur formula εἰς θάνατον *Matth.* X: 21. *Marc.* XIII: 12. *Luc.* XXII: 33. *Rom.* VI: 16. 2 *Cor.* II: 16. *Apoc.* XIII: 3. Quemadmodum autem supra et *vitam* intellexi, *quae vere vitalis est*, et *mortem naturalem*, *quatenus peccati poena est*, ita nullam reperio causam sententiae hoc loco mutandae. Ad *eandem* igitur *mortem* refero Verbum ἀπέθανον, quod omnes huius Epistolae commendant loci praecedentes, in quibus ἀποθνήσκειν legitur, nusquam vero aut *vitiositatem*, aut *miseriam* denotat, quorum alterutrum recentiori etiam memoria quam plurimis placuit. Ceterum ne extenuetur gravius illud ἀπέθανον, quod Apostolo, uti 1 *Cor.* XV: 31, animi affectio pro leniori indidit, eius interpretandi causa scribere malo *mortis particeps factus sum*, quam *morti obnoxius factus sum.* Hac vero mortis communione, quam peccato debuerat, enunciata PAULUS ad experientiae provocavit testimonium scribens: (οὖσα) εἰς θάνατον, quod eodem modo interpretandum est ac similia: εὑρέθη εἰς ἔπαινον 1 *Pet.* I: 7 [1]). Dativo autem commodi vel potius incommodi μοι indicavit, se suam ipsius, non aliorum experientiam memorare. Persona enim, cuius habenda ratio est, alibi quoque Dativo tali indicatur, uti 1 *Sam.* XIII: 22. 1 *Chron.* XXVIII:

[1]) Passivum εὑρίσκεσθαι in libris veterum saepe pro εἶναι usurpari, hodie paucissimi tantum erunt, qui dicant. Conferri possunt quae monui in *Comm.* ad *Phil.* II: 8 et 1 *Cor.* XV: 15.

9. 2 *Chron.* XV: 2, 4. *Psalm.* XX (XXI): 8. *Ies.* LXV: 1, item *Rom.* X: 20. 2 *Cor.* XII: 20. 2 *Pet.* III: 14. *Apoc.* XX: 11. Pronomen Demonstrativum *αὕτη* a BENGELIO aliisque minus recte in Personale *αὐτή* mutatum esse cum plerisque interpretibus viderunt LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS. Sine necessitate illud orationi insertum est, quo diutius lectorum animi in mirando legis interdicto detinerentur. Similiter Masculinum aut Neutrum Emphaseos causa vs. 19. Cap. VIII: 9. 1 *Cor.* VIII: 3. *Phil.* I: 22 usurpatum reperimus. PAULI igitur mens hoc loco fuisse videtur: *Ego vero mortis particeps factus sum, atque sic me docuit experientia, interdictum legis: Non concupisces, quod mihi datum esset, ut me ad vitam duceret, hoc ipsum, inquam, me duxisse ad mortem.* Atque ita de se scripsit, ut hoc in exemplo viderent lectores, quid omnes alii homines cum Apostolo haberent commune.

Haec vero ne legis interdicto ignominiae notam inurere videantur, Apostolus vs. 11 peccatum, quod interdicto illo abuteretur, mortem peperisse declarat. *Ἡ γὰρ*, inquit, *ἁμαρτία, ἀφορμὴν λαβοῦσα, διὰ τῆς ἐντολῆς ἐξηπάτησέ με καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν.* Si autem bene se habent quae de vs. 9 et 10 disputavi, dubitandum non est, quin orationis sensus sit: *Peccatum enim, capta agendi occasione, per legis interdictum: Non concupisces, a via me abduxit perque illud fecit, ut mortis particeps fierem.* Quod enim Verbum *ἀπέκτεινεν* eodem modo interpretor ac praecedentia *ἀπέθανον* et *θάνατος*, profecto reprehendi nequit, etiamsi minoris ponderis existimetur comparatio Praesentis *ἀποκτείνει* 2 *Cor.* III: 6. Verbum alterum *ἐξηπάτησε*, ERASMUM, CALVINUM aliosque sequens, red-

didi Latinis: *a via abduxit*, quae propria eius notio est. Sed eandem notionem habet Simplex ἀπατᾶν, a quo Compositum ἐξαπατᾶν non aliter differre videtur, quam quatenus hoc per Praepositionem *abducendi actionem* vividius quam illud ante oculos collocat [1]). Formulam διὰ τῆς ἐντολῆς non cum oratione praecedenti, sed cum sequenti connectendam esse, ad vs. 8, FRITZSCHIO aliisque ducibus, vidimus. Nec KÖLLNERI disputatione perturbabimur, si animadverterimus, PAULUM cum altero Verbo haud secus δι' αὐτῆς quam cum altero διὰ τῆς ἐντολῆς coniunxisse, ut utrumque ἐξηπάτησεν et ἀπέκτεινεν ratio, qua peccatum egisset, gravitatis causa praecederet. Dictum autem eius sic intelligendum puto: peccatum sibi insidens, quamdiu ἐν τῇ σαρκί esset, legis interdicto abusum esse ad pravas cupiditates suo in animo excitandas. Idem supra vs. 5 iam attigerat scribens: τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ διὰ τοῦ νόμου. Quod ab antiquo multi interpretes, etiam RÜCKERTUS, WETTIUS, KREHLIUS, REITHMAYRUS, MEIIERUS, TURNERUS, BISPINGIUS, coniecerunt, auctorem ante oculos habuisse machinationem serpentis *Gen.* III traditam, non intelligo, cur a FRITZSCHIO improbatum sit. Hoc ipso Verbo ἐξηπάτησεν certe 2 *Cor.* XI: 3 eiusdem rei repetita est memoria.

---

[1]) Quamquam dissentit LENNEPIUS, *Etymol. Ling. Graec.* Ed. SCHEIDIO. Tom. I. p. 151, probabiliter tamen multi Verbum ἀπατᾶν a πάτος, *via calcata*, repetendum esse arbitrantur. Hoc autem probato causam non assequor, cur interpretes nonnulli, uti REITHMAYRUS et PHILIPPUS, Compositum ἐξαπατᾶν plus significare putaverint, quam Simplex ἀπατᾶν. Aliter iudicat STEPHAN. in *Thes.* Cff. *Anecdota Hemsterhusiana* Ed. GEELIO. p. 154 sq.

Vers. 12.

Ad responsionem vs. 7 propositam rediens oratio simul disputationem vs. 8—11 praecedentem concludit verbis: Ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή, i. e. *Itaque lex quidem sancta est, et interdictum sanctum et probum et bonum.* Ergo lex Mosaica et interdictum eius: *Non concupisces*, uti vs. 7, separatim laudantur: sed interdicti, cuius, missa lege, vs. 8—11 ratio habita est, laus amplificatur Adiectivorum cumulo. Et haec quidem si cum REICHIO aliisque distinguere volumus, ut PAULUS ipse ea per repetitionem Particulae καί distinxit, primo significatur *quod sua natura sanctum est*, altero *quod coram Deo probum est*, tertio *quod intrinsecus bonum est.* Nec tamen tres interdicti Divini virtutes ad Philosophorum diligentiam recensentur, sed Adiectivorum cumulatio inservit ad proponendum *interdictum omnibus numeris absolutum et perfectum.* Vituperationem peccati laudationi legis oppositam auctoris in mente fuisse, indicat Particula μέν. Sed eam demum vs. 13, novam sententiam exorsus, enunciavit; hîc vero eam studiose reticuit, quo magis legis laudatio emineret. Ab interprete igitur orationi cogitando addenda non est. Particula autem μέν, *quidem*, explicanda *quod attinet* nihil desiderii relinquitur. Atque hanc explicationem sibi postulare videtur *Act.* I: 1. *Rom.* X: 1. 2 *Cor.* XII: 12, multisque aliis in locis, in quibus Adversativam δέ, quae ei respondeat, frustra quaeri VV. DD. [1]) ostende-

[1]) WINER. p. 590 sqq. HARTUNG. Tom. II. p. 411 sqq. KÜHNER. Tom II. p. 430. MADVIG. p. 217, 218, alii.

runt. Ergo PAULUM sibi voluisse puto: *Itaque quod attinet legem Mosaicam, haec sancta est, et quod attinet interdictum eius, illud sanctum, et probum, et bonum est.*

Vers. 13.

Praecedenti conclusioni PAULUS nihil opponens, ad nodum, quem illa relinquit, expediendum novam exorditur orationem, data opera explicaturam, quomodo peccatum legis interdicto, quod postremum *bonum* appellavit, hominum in animis renitatur. Ergo vs. 13 id, quod secum commune habent alii homines, legis Mosaicae imperio subiecti, sibi tribuere pergens, incipit a movenda quaestione: *Τὸ οὖν ἀγαθὸν ἐμοὶ γέγονε θάνατος;* i. e. *Illudne igitur, quod intrinsecus bonum est, me mortis participem fecit?* Pronomen enim *ἐμοί* non cum Adiectivo *ἀγαθόν*, sed, uti infra cum Participio *κατεργαζομένη*, ita hîc cum Verbo *γέγονε* connectendum est. Pro Perfecto autem *γέγονε* LACHMANNUS edidit Aoristum *ἐγένετο*. Quod ab aliis etiam, uti MEIIERO et PHILIPPO, probari valde mirandum non est, quum Perfectum leviori tantum veterum testimonio nitatur, Aoristum contra Codicum antiquissimorum et optimorum commendet auctoritas. Nec temere tamen FRITZSCHIUS, quocum TISCHENDORFIUS et plerique, etiam RÜCKERTUS, KREHLIUS, REITHMAYRUS, MAIERUS, Receptum retinent, praecedentia *ἀπέθανον* et *ἀπέκτεινεν* librariis hanc fraudem fecisse coniecit, ut pro *γέγονε* scribendum censerent *ἐγένετο*. Inde quidem, quod Apostolus hac in Epistola, excepto Cap. XI: 34, ubi IESAIAE oraculum excitat, nusquam hoc, frequenter

illo utitur, argumentum peti potest in utramque partem disputandi; sed in discrimine notionis eorum, quod a STUARTO negatum nollem, gravem, nisi fallor, Perfecti Aoristo praeferendi causam reperimus. Aoristus, nempe, tempus tantum *praeteritum* significat, Perfectum *praesens* includit; atqui *praesens* quidem, neutiquam vero *praeteritum* formulam *μὴ γένοιτο*, salvo loquendi usu, praecedere posse arguere videntur loci similes Cap. III: 4, 6, 31 cet. etiam Cap. XI: 1, 11. PAULI autem consilio, quum lectores ab eo, quod olim factum erat, ad id, quod nunc fiebat, ducere vellet, Perfecti, quippe transitum leniter praeparantis, usus egregie accommodatus fuit, Aoristi vero non item. REICHII sententiae, utrumque *γέγονε* et *ἐγένετο* spurium esse, haec quidem argumenta non repugnant; sed ea stare nequit propterea, quod Pronomen *ἐμοί* indicio est, Apostolum Verbum adscripsisse.

Sequitur responsio: *μὴ γένοιτο, longe absit.* De connexa vero oratione: *ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία* cet. iure suo notavit THEODORETUS: *Ἀσαφές ἐστι διὰ πολλὴν συντομίαν.* Interpretatio igitur, antiquiori maxime tempore, valde fuit diversa. Alii vocabulum *ἁμαρτία,* quod adiunctum est Verbo *φανῇ*, cum ERASMO orationis fecerunt Subiectum; alii Participium *κατεργαζομένη* cum LUTHERO et CALVINO habuerunt pro *κατεργαζομένη ἦν,* vel pro Praesenti *κατεργάζεται*: quorum alterum improbandum est, quoniam vocabulum *ἁμαρτία* Articulo caret[1]) et eodem modo accipi debet ac sequens *ἁμαρτωλός;* alterum contra veterem scribendi morem fingit, aucto-

---

[1]) Cf. praeter alios MIDDLETONUS, *The doctrine of the Greek Article* cet. Ed. ROSE. p. 310.

rem Participio pro Verbo usum esse: neutrum ita comparatum est, ut eo sibi invicem, quemadmodum oportet, respondeant membra: *ἵνα φανῇ — θάνατον* et *ἵνα γένηται — ἐντολῆς*. Plura commenta itidem spernenda, quae TURNERUS aliique memorarunt, brevitatis causa mitto. Hodie fere omnes interpretes, etiam VINKIUS et VISSERINGIUS, hactenus inter se consentiunt, ut post verba: *ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία* repetant praecedentia *ἐμοὶ γέγονε θάνατος*, atque hinc suspendant sequentia: *ἵνα* (scil. *ἡ ἁμαρτία*) *φανῇ ἁμαρτία, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι κατεργαζομένη θάνατον.* Cui sententiae quum nihil insit reprehensioni obnoxium, sensum verborum huc redire arbitror: *Sed peccatum me mortis participem fecit, ut tale, quale revera est*, i. e. *peccatum esse deprehenderetur, quippe quod per illud, quod bonum est, effecit, ut mortis particeps fierem.* Particulam *ἵνα* VATABLUS quidem, ESTIUS, GROTIUS, BOSVELDIUS, STUARTUS *ἐκβατικῶς* acceperunt. Sed orationis cohaerentia tollitur, nisi *Providentiae Divinae* intelligatur *consilium*, quod nuperrime bene quoque viderunt MEIJERUS et PHILIPPUS. Nec hi tamen aliique mentem auctoris omnino assecuti esse videntur, quum Verbo *φανῇ* proponi putarent, quod *ab hominibus* deprehensum sit. Quid enim illud alios attinet homines? Solius PAULI rationem haberi iubent circumiecta. Et hos extra fines egrediundo orationi aliena admiscentur. Ergo verba explicanda sunt: *ut peccatum tale, quale revera est, a me deprehenderetur,* seu *ut ipse malitiosam peccati naturam deprehenderem.* Hactenus recte THEODORETUS interpretatur: *δείκνυταί μοι.* Neutiquam tamen hoc intelligitur, si eo revocare existimor quod supra plus semel monui, Apostolum ad se retulisse

quae cum aliis haberet communia. Illi enim monito nihil detrahetur, si PAULUM suam tantum ipsius profitentem facimus experientiam. Romanorum, nempe, causa hanc experientiam memorans dicere voluit: *Ita ex meo discite exemplo, quid omnes mei similes de malitiosa peccati natura in se deprehendant.*

Quae sequuntur: *ἵνα γένηται καθ᾽ ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς* praecedentibus, ut nonnulli cum GLÖCKLERO opinantur, *subiuncta* (subordinata) non sunt. Sed altera cum alteris *coniungenda* (coördinanda) esse, uti e repetitione Subiecti *ἡ ἁμαρτία* apparet, ita recte viderunt THOLUCKIUS, FRITZSCHIUS et plerique interpretes. Similiter eadem in sententia Particula *ἵνα* iteratur Cap. XV: 31, 32. 2 *Cor.* XI: 12. *Gal.* III: 14. IV: 5. *Eph.* V: 26, 27. *Phil.* I: 9, 10. Quibus e locis simul intelligimus, hanc iterationem Gradationi inservire. Ad Gradationem hîc praesertim confert formula *καθ᾽ ὑπερβολήν*, quae cum Adiectivo satis insolenti *ἁμαρτωλός* ad illud exaggerandum connecti debet, quemadmodum apud POLYBIUM [1]) legimus: *καθ᾽ ὑπερβολὴν εὐφυεῖς*. Quamquam autem PAULUS 2 *Cor.* I: 8 et alibi formulam illam cum Verbo connectit, praecedens *γένηται* hanc structuram respuit, praesertim si Logice explicatur ad *id, quod apparet* denotandum. Atqui illi explicationi, paucis tantum cum ERASMO dissentientibus, plerique patrocinati sunt, CHRYSOSTOMI, THEODORETI, OECUMENII, THEOPHYLACTI vestigiis insistentes. Nec profecto sine causa. Ita enim alterum *γένηται* alteri *φανῇ* egregie respondet. Similiter Verbum *γίνομαι* alibi quoque accipien-

---

[1]) Hunc aliosque locos similes attulit WETSTEN.

dum esse vidimus ad Cap. III: 4, quem locum iam THEOPHYLACTUS hîc excitavit. Aoristus tamen ne explicetur *hominum in oculis*, seu, ut habet FRITZSCHIUS, *hominum iudicio*, quae vulgaris interpretatio est, sed, si praecedens φανῇ bene intellexi, *meis in oculis*, quod omnino postulare videtur membrum posterius vs. 14, quomodocunque exponatur, item tota oratio vs. 15 sqq. ubi PAULUS suam ipsius, non aliorum hominum memorat experientiam. Postrema διὰ τῆς ἐντολῆς graviora esse quam opposita διὰ τοῦ ἀγαθοῦ, quis tandem est, quem fugiat? Quum ea autem pertineant ad Verbum γένηται, haec facienda structura est: ἵνα ἡ ἁμαρτία γένηται διὰ τῆς ἐντολῆς ἁμαρτωλὸς καθ᾽ ὑπερβολήν. Nec dubito, quin hoc Latine explicandum sit: *ut peccatum, quod Divino interdicto abuteretur, meis in oculis fieret*, seu *a me deprehenderetur quam maxime peccans.* Particulam ἵνα quod attinet, si supra eam *consilium Providentiae Divinae* denotare probavi, hîc *idem* quoque *consilium* denotat. Et Prosopopoeiam, quae peccato, quod homini inest, quasi extra hominem agat sibique constet, personae formam induat, ab Apostolo continuari neminem negaturum puto. Sed quomodo sibi efficacitatem eius proposuerit, nobis demum monstrabit infra. Hîc dicere satis sit Verborum, si ex mente auctoris ad Romanos transferantur, sensum esse: *Ita ex meo discite exemplo, quam vehementer peccans omnes mei similes in se deprehendant peccatum, quum Divino interdicto abutatur.*

Vers. 14.

Quod PAULUS vs. 13 agere incepit, ut lectores a

temporis praeteriti memoria ad praesentem hominis a CHRISTO semoti conditionem contemplandam duceret, vs. 14 persequitur secundum Editionem Receptam scribens: *Οἴδαμεν γάρ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν· ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν.* Hoc autem priusquam interpretemur, videamus an genuinum sit. E Verbo *οἴδαμεν*, praeeunte HIERONYMO [1]), duo *οἶδα μέν* fecerunt nonnulli a MEIIERO memorati, inter nostrates etiam BOSVELDIUS et HURGRONIUS [2]). Et HODGIUS illud non omnino sprevit. Sed Receptum *οἴδαμεν* et communi fere Codicum atque interpretum veterum testimonio nititur, et eo quoque commendatur, quod frequenter ab auctore usurpatum est, alterum vero *οἶδα μέν* in eius Epistolis frustra quaeritur. Deinde quum connexa: *ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν* ad *internam* illam PAULI non pertineant *experientiam*, quam spectant circumiecta, temere ad scribendum *οἶδα μέν* urgetur Pronomen sequens *ἐγώ*. Temere itidem mutationi praesidium petitur ex Antithesi membrorum, quorum utrumque sibi constat alterique tum demum oppositum esset alterum, si Apostolus, missis ceteris, scripsisset: *Ὁ μὲν γὰρ νόμος πνευματικός ἐστιν.* Quod uti recte monuit PHILIPPUS, sic recte quoque coniecit, locos similes, Cap. II: 2. III: 19. VIII: 28, librariis ansam dedisse Particulae *δέ* pro Recepta *γάρ* substituendae. Atqui e Cap. VIII: 22 illi tamen videre potuerant, PAULO non inusitatam fuisse formulam *οἴδαμεν γάρ*, quam hîc

---

1) Lib. I. *Adv.* IOVIN. Cap. 37. Tom. II. p. 296. *Ven.* 1767.

2) SNOUCK HURGRONJE, *De membrorum concinnitate in Pauli ad Romanos Epistola*. p. 90.

etiam una cum antiquissimis et optimis Codd. B et C tuentur interpretes Syrus et Vulgatus Lat. Qui cum HOFMANNO [1]) legere malunt: *οἴδαμεν δέ*, sine dubio orationis impediunt progressum continuum. Haec enim illud ipsum, quod vs. 13 praeparavit, a vs. 14 agere incipit, scil. causam exponere, cur peccatum legis Mosaicae interdicto ad mortem pariendam abutatur. Mirandum igitur non est, cum PHILIPPO, REICHIO, RÜCKERTO, KREHLIO, MAIERO, aliis, Particulam *γάρ* retinere LACHMANNUM et TISCHENDORFIUM. In posteriori vero membro hi, GRIESBACHIUM etiam et SCHOLZIUM sequentes, pro vocabulo *σαρκικός* ediderunt *σάρκινος*, quod hodie cum plerisque probant SALTETUS, HURGRONIUS, PEILIUS. Et sane illud, si iudicium pendet ab antiquorum Codicum auctoritate, Recepto *σαρκικός* longe praestat. Sed si internis, quae dicuntur, argumentis pondus suum tribuitur, Receptum *σαρκικός* alteri omnino praeferendum est, ut praeter PHILIPPUM viderunt FRITZSCHIUS, KREHLIUS, TITTMANNUS [2]), WINERUS [3]), quibus SCHOLTENIUS [4]), assentiri videtur. Adiectiva *σάρκινος* et *σαρκικός* hoc nomine inter se differre, ut alterum carnis *materiem*, alterum carnis *indolem* significet, VV. DD. satis probarunt [5]). Discrimen illud

---

[1]) L. c. p. 459, 460.

[2]) L. c. Lib. I. p. 23.

[3]) L. c. p. 89, 90, ubi multo gravius pro Recepto *σαρκικός* disputat, quam in Ed. V. p. 109, 110.

[4]) *De leer der Hervormde Kerk* cet. Ed. III. p. 54.

[5]) Vide praeter FRITZSCHIUM et, qui eum sequitur, MICHELSENIUM, BUTTMAN. l. c. Tom. II. p. 339, 340 et LOBECK. l. c. p. 228 coll. *Pathologiae sermonis Graeci Proleg.* p. 200 sqq.

ante oculos ponit comparatio locorum *Ezech.* XI: 19. XXXVI: 26. 2 *Chron.* XXXII: 8. 2 *Cor.* III: 3 et *Rom.* XV: 27. 1 *Cor.* III: 3. IX: 11. 2 *Cor.* X: 4. 1 *Pet.* II: 11. Unde ipsum quoque PAULUM utrumque ita distinxisse apparet. Neque in contrariam partem disputandi satis grave argumentum afferunt 1 *Cor.* III: 1, 3. 2 *Cor.* I: 12. *Hebr.* VII: 16, ubi Codd. sive plures, seu pauciores, genuinum σαρκικός confundere videntur cum spurio σάρκινος. MEIJERO largior fieri potuisse, ut librarii pro hoc illud substituerent, quoniam et in N. T. magis frequentatum esset, et Adiectivum praecedens in κός desineret. Sed nonne etiam credibile est, eos tam hoc loco quam alibi scripsisse σάρκινος, quoniam scriptoribus Graecis et interpreti Alex. usitatum esset, Receptum vero σαρκικός non item? Vocabulum autem σάρκινος, etiamsi, quod mihi valde dubium est, ita explicari possit, ut respondeat praecedenti πνευματικός, Pronomini certe ἐγώ non convenit, quippe quo non *altera hominis pars*, ut Adiectivo illo, sed *ipse homo* significatur. Deinde, ne tollatur orationis series, in censum tantum venit quod PAULO aliisque hominibus extra CHRISTI communionem proprium fuit, id est τὸ σαρκικὸν εἶναι, neutiquam vero τὸ σάρκινον εἶναι, quae hac in terra proprietas est, uti totius generis humani, ita CHRISTI etiam sectatorum.

Hoc labore exantlato progredior ad singula interpretanda. Priori in membro nihil obstat, quominus Verbum οἴδαμεν, uti Cap. II: 2 et III: 19, duce CHRYSOSTOMO, exponam: *vulgo cognitum est.* Sed, quemadmodum ubique oratio contexta tanquam digito monstrat homines, ad quos illud referendum est, sic hoc

loco, uti THOLUCKIO, PHILIPPO aliisque etiam visum est, referri debet ad homines, quibus innotuit legis Mosaicae natura. Ergo PAULUS, aeque ac Cap. VIII: 28. 1 *Cor.* VIII: 4. 1 *Tim.* I: 8, notitiam proposuit, quam secum sectatores CHRISTI, qui supra vs. 5 Plurali comprehenduntur, et nominatim Romani, acceperant. De notione Adiectivi πνευματικός quam vehementer inter se VV. DD. dissentiant, enarrant REICHIUS et RÜCKERTUS, qui dubitat, an ea ipsi quidem auctori clara fuerit. HODGIO iudice Adiectivo indicantur virtutes vs. 12 memoratae. Sed nonne qui Apostolum ad praecedentia rediisse ait, ineptam ei loquacitatem obtrudit? Nonne hinc ridicula oritur sententia: *novimus enim verum esse quod supra fert conclusio?* Nonne ipsa verba: *οἴδαμεν γὰρ, ὅτι* cet. arguunt, auctorem ad rem progredi nondum occupatam? Itaque ab hoc loco alienum puto, quidquid non solum explicate, sed etiam implicite praecedentibus vs. 12 insit. Quod ut observetur, tam sibi relinquendi sunt, qui Adiectivum πνευματικός, GROTIO duce, exponunt: *a Spiritu Sancto profectus*, aut, uti THEODORETO placuit: *Spiritus Sancti ope scriptus;* quam qui cum KOPPIO generatim significari opinantur *quod suo in genere praeclarum est.* Imo agnita legis et indole praestanti et origine Divina, PAULUM, nisi fallor, responsio vs. 13 duxit ad considerandum, *quid lex illa postulet.* Hoc autem ut nunc ostendere deprehendatur, non opus est discedere ab interpretatione, quam Cap. I: 11 vocabulo πνευματικός vindicavi: *Spiritus Sancti naturam referens.* Quod tamen si aliis locis aliter intelligendum est pro argumenti orationis diversitate, hoc loco, quum ὁ νόμος dicatur πνευματικός, ea legis Divinae indoles denotari videtur, ut ab homine

probitatem postulet, omnibus numeris, qualis in Deo est, absolutam et perfectam, ideoque a pravis etiam cogitationibus, appetitibus, cupiditatibus abhorrentem. Haud dissimiliter BENGELIUS de lege: *requirit, ut sensus omnis humanus respondeat sensui Dei*, quod KREHLIUS et PHILIPPUS laudarunt. Atque illa interpretatio, ut Adiectivo opposito σαρκικός accommodata est, ita in totam auctoris disputationem egregie quadrat. Recte post alios MEIJERUS interpretes reprehendit, qui BEZAM sequuntur, ubi *mentem et interiorem hominem* respici ait, vocabulo πνευματικός *eius, quod Divinum est*, notionem denegans, quam vs. 22 ei inesse prodit formula ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ. Vel sic tamen PAULUS ab uno interdicto: *Non concupisces* ad totam legem transgrediens, τὸν νόμον appellare potuit πνευματικόν, quoniam lex, Spiritus Sancti naturam referens, ad mentem hominis quam maxime pertinebat. Itaque haud scio, an verborum sensus huc redeat: *Nobis enim omnibus, quotquot legis Mosaicae notitiam accepimus, cognitum est, eam Spiritus Sancti naturam referre, et ita quidem, ut probitatem postulet puram, ideoque tam internam quam externam.*

Priori membro PAULUS hoc posterius: ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν adiecit, non ut Protasi Apodosin opponeret, sed ut novum argumentum exordiretur. Adiectivum σαρκικός, quod convenienter praecedenti πνευματικός significat: *carnis naturam referens*, aeque ac 1 *Cor.* III: 3. 2 *Cor.* I: 12. 1 *Pet.* II: 11, explicandum est: *nihil aliud expetens, quam quod corporis in sensus cadit.* Rem acu iam tetigit OECUMENIUS scribens: Ἐγὼ δὲ, ὅτι τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας διώκω, σαρκικός εἰμι. Paulo plus molestiae creant

sequentia. Verbum πιπράσκειν in N. T. tantum proprie usurpatur, sed in V. T. etiam figurate. Exemplo sit 1 *Reg.* XXI: 20, ubi interpres Alex. Hebraeum הִתְמַכֶּרְךָ reddidit Graeco πέπρασαι. GROTIUS hoc adhibuit ad vim Reciprocam Participio πεπραμένος assignandam. Eandem viam ingressus THEODORETUS excitavit quod apud interpretem illum *Ies.* L: 1 legimus: ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἐπράθητε, PAULIque dictum exposuit: ηὐτομόλησα πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἐμαυτὸν αὐτῇ πέπρακα. Atque hoc commendant similia: ἐπράθησαν τοῦ ποιῆσαι τὸ πονηρὸν, i. e. *vendiderunt se ad malum perpetrandum*, 2 *Reg.* XVII: 17 et 1 *Macc.* I: 15, quae commemorarunt ESTIUS, WETSTENIUS, TURNERUS, multi alii. Connexa: ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, si ad Cap. VI: 14 bene disputavi, nihil aliud quidem denotant quam *statum eius, qui peccato subiectus est;* sed inde, quod pendent a Participio πεπραμένος, orationem intelligimus esse praegnantem, quemadmodum in locis, ubi Verbum πιπράσκειν itidem Accusativum cum Praepositione εἰς post se habet, uti 1 *Sam.* XXIII: 7, ubi SAULUS de DAVIDE ait: πέπρακεν αὐτὸν ὁ Θεὸς εἰς τὰς χεῖράς μου, et apud DEMOSTHENEM [1]), ubi verbis: ἁλοὺς ὑπὸ τῶν πολεμίων ὑπὸ τὸν Δεκελεικὸν πόλεμον subiectum legimus: καὶ πραθεὶς εἰς Λευκάδα. Neque importune BEZA comparavit quod *Act.* VII: 9 de IACOBI filiis legitur: τὸν Ἰωσὴφ ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον [2]). Itaque posterioris membri hunc sensum esse arbitror: *Ego vero appetituum et cupiditatum carnis servus sum, quippe qui me peccato ad obsequium*

---

[1]) Tom. II. p. 330 SCHAEF.

[2]) Cf. TITTM. l. c. p. 208.

ei praestandum mancipavi. Haec ipsa autem *πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν,* quum Adiectivorum *σάρκινος* et *σαρκικός* alterum mere Passivum sit, alterum etiam Activum, confirmant, illud spurium, hoc genuinum esse. Talia vero confitens PAULUS *se,* ut supra iam monuinus, *extra* CHRISTI *communionem collocatum* finxit, ut lectoribus generatim hominum, qui hac communione carentes legis Mosaicae imperio subessent, miseram conditionem proponeret. Sed quanam de causa hanc disputationem instituerit, me prorsus latet, nisi factum sit, ut Romani, quotquot una cum CHRISTI professione Iudaismum sive imbibissent, seu retinuissent, ab eo averterentur. An studiose Apostolus, quo clarius illi perspicerent, quam intolerabile iugum sibi impositum maneret, a praeterito tempore ad praesens transierit, aliis iudicandum relinquo.

Vers. 15.

Servitutis, quam vs. 14 questus est, PAULUS hoc documentum edit: *Ὃ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω· οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ,* i. e. ad literam: *Quod enim efficio, non cognosco: non enim quod volo, hoc ago, sed quod odi, hoc facio.* Sed variis quaestionibus haec sententia ansam praebet. Haud pauci a MEIJERO memorati, etiam LIMBORCHIUS [1]), STUARTUS et HODGIUS, illud *οὐ γινώσκω* explicant *non probo.* Atqui et Tautologiam in orationem important, et Verbo Graeco notionem affingunt, cuius tu-

---

[1]) *Comment. in Ep. ad Rom.* ad h. l.

endae causa frustra provocant ad *Matth.* VII: 23. *Ioann.* X: 14, 15. 1 *Cor.* VIII: 3 aliosque locos, in quibus Verbum nihil aliud significat quam *cognoscere.* Plerique igitur, recentiori maxime memoria, CHRYSOSTOMUM secuti sunt, qui PAULUM dicentem facit: *σκοτοῦμαι, συναρπάζομαι, ἐπήρειαν ὑπομένω, οὐκ οἶδα ὡς ὑποσκελίζομαι,* quod iisdem fere verbis THEOPHYLACTUS, aliis THEODORETUS repetit. Secundum hanc interpretationem Apostolus *se id, quod efficiat, temere et coeco animi impetu efficere* dicit, *utpote peccati servum.* Vereor tamen, ne vel sic quidem orationi admisceatur, quod ferre nequeat loquendi usus. Hoc certe cavetur, si ad explicanda verba *non cognosco,* intelligimus tantum: *quale sit,* i. e. utrum bonum sit an malum. Ad se nempe transfert auctor, quod servorum est, ubi machinae instar operantur rebus sibi incognitis. Eadem comparatio in posteriori membro cernitur. Recte FRITZSCHIUS aliique verba PAULI non ad Philosophorum subtilitatem exigenda, sed populariter sumenda esse monent. Quod iam CHRYSOSTOMUM, quum ambiguum illud *θέλω* exponeret: *ἐπαινῶ, ἀποδέχομαι, φιλῶ,* non fugisse arbitror. At hoc si verum est, haud scio, an minus huius loci sit meliorem, quod vulgo volunt interpretes, et deteriorem hominis partem distinguere. Imo nulla hominis facta distinctione PAULUS, nisi fallor, se similem fatetur servorum, non rebus, quae sibi, sed quae dominis placent, sibi vero displicent, operantium. Aliis igitur verbis dicit: *Non enim quod mihi placet, ago, sed quod domino meo placet, peccato, mihi vero displicet, illud, inquam, facio.* Quae querimonia quam egregie cohaereat cum praecedenti: *Machinae enim instar rebus operor mihi incognitis,* osten-

dere nihil attinet. Praeter notissimum illud MEDEAE apud OVIDIUM:

— — — — — *video meliora proboque*
Deteriora sequor,

multa eiusdem notae e Graecorum et Latinorum libris attulerunt GROTIUS, WETSTENIUS, THOLUCKIUS, STUARTUS, alii. Sed uti Apostolus hîc, ad simile animum unice attendens, Subiectorum, i. e. utriusque hominis partis discrimen nondum attigit, sic vs. 19 demum, ut bene etiam vidit SALTETUS, Obiecta memoravit bono malum expresse opponens. Quonam autem consilio hanc sententiam enunciaverit, optime docet THEOPHYLACTUS, cuius verba sunt: *Οὗτος οὖν ἐστιν ὁ σκοπὸς τῷ Ἀποστόλῳ διὰ πάντων, ὧν τε εἶπεν, καὶ ὧν μέλλει εἰπεῖν, τὸ δεῖξαι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀνίατα παθοῦσαν, καὶ οὐχ ὑπὸ ἄλλου ἰαθεῖσαν, ἢ (ἀλλ᾽) ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ.* Priori Pronomini *τοῦτο* haud secus quam posteriori Codices antiquissimi testimonium praebent. Nec FRITZSCHIO tamen concedere recuso, hoc orationi multum ponderis addere, illud vero frigere. Libri autem veteres, in quibus alterum omittitur, alterum retinetur, ita non comparati sunt, ut omni careant fide. Me igitur iudice acriter reprehendendi non sunt, qui cum FRITZSCHIO Editionem Receptam corrigendam censuerunt, uti etiam TISCHENDORFIUS. Verba *πράσσω* et *ποιῶ* ad orationem variandam permutata esse, hîc quoque a me impetrare non possum ut credam. Repetere malo quod ad Cap. I: 32 scripsi, ea distinguenda esse uti Latina *ago* et *facio* [1]). Nec longe aliud suadere

[1]) Corrigantur igitur notata in *Proeve van Grondslagen*, p. 68.

videtur BAKIUS noster, ubi monet [1]), alterum (ποιεῖν) de *tota agendi ratione*, alterum (πράττειν) de *ipsa actione et susceptione rei* accipiendum esse.

Vers. 16.

Ad legis Divinae laudem rediens ex ipsa sua querimonia PAULUS sic argumentatur: *Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ, ὅτι καλός*, scil. *ἐστιν*. Protasin spectare proxime praecedentia: *ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ*, non remotiora: *οὐ γὰρ ὃ θέλω*, [*τοῦτο*] *πράσσω*, cum e repetitione Verbi *ποιῶ*, tum inde apparet, quod Pronomen *ὅ* Particulae neganti praepositum, non postpositum est. Atque hoc ostendit etiam, me Graeca *ὃ μισῶ* recte interpretatum esse: *quod mihi displicet*. Apodosin Vulgatus reddit Latinis: *consentio legi, quoniam bona est*. Similiter LUTHERUS, CALVINUS, BEZA, alii. MEIERUS vero, cui PHILIPPUS calculum adiicit, ne potestas Verbi Compositi *σύμφημι* negligatur, scribi mavult: *aio cum lege*. Et sane sententiae eius favere loquendi usum, loci probant, quos, WETSTENIO aliisque praeeuntibus, e Graecorum libris attulit. Ergo PAULUS proprie dicit, se una cum lege, quae per Prosopopoeiam inducitur, testari. Sed quoniam testimonium memorat, quod *rebus in facto positis*, non *ore* edit, in vulgari interpretatione: *consentio legi* vel *cum lege* acquiescere possumus. Adiectivum *καλός*, aeque ac 1 *Tim*. I: 8, *pulcrum morale* significat, quod

---

[1]) *Bibliotheca Crit. nov.* Vol. V. Part. I. p. 218, 219.

vs. 18 et 21 *τὸ καλόν* appellatur. Nec tamen cum BENGELIO scripserim: *pulcra*, multo minus cum FRITZSCHIO: *praeclara*. Orationis argumento cogitatio legis *macula immunis et purae* accommodatior est. Ergo verborum sensum huc redire puto: *Si vero, quod domino meo, peccato, placet, sed mihi displicet, illud, inquam, facio, rebus in facto positis consentio cum lege, eam macula immunem et puram esse.* Consequentiae vim explicat OECUMENIUS: *Ἐκεῖνα γάρ μοι ψηφίζεται* (scil. *ὁ νόμος*) *φεύγειν, ἃ καὶ ἐγὼ, ἐν τῇ κατὰ φύσιν ἐλευθερίᾳ τυγχάνων, ἔκρινα φευκτέα εἶναι καὶ μισητά.* Alii aliter. Sed Paradoxo sua relinquenda videtur ambiguitas, quam auctor infra demum tollit meliori hominis parte a deteriori distinguenda. In hac igitur subsisto explicatione: *Faciendo id, quod mihi displicet, tantum abesse testor, ut lex peccati culpam ferat, ut macula immunis et pura sit.*

Vers. 17.

Nunc ad id progrediens, quod e sua legisque Divinae consensione sequitur, Apostolus Paradoxon lectori relictum tollere incipit. *Νυνὶ δὲ*, inquit, *οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλὰ ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.* A via vehementer aberrarunt AUGUSTINUS, COCCEIUS, GROTIUS aliique antiquiores interpretes, qui Particulae *νυνί* hoc loco *temporis* notationem inesse autumabant. Nihil enim cogitando fingi potest, quod auctorem ad temporis notationem moverit; quoniam eodem uti pergit Praesenti, quo vs. 14—16 usus est. Deinde haec interpretatio committit, ut, cohaerentia

vs. 16 et 17 sublata, hiatu laboret oratio. Haud temere igitur recentiori memoria, quantum novi, omnes, uno excepto KOPPIO, hinc discedentes, Particulis *νυνὶ δέ* assumtionem indicari monuerunt, quemadmodum Latinis *iam vero*, quas probavit ERASMUS. RÜCKERTUS quidem sibi huius usus exempla non succurrere professus est, sed, FRITZSCHIO praeeunte ad Cap. III: 21, KREHLIUS e N. T. excitavit 1 *Cor.* VII: 14. XV: 20, quibus 1 *Cor.* XII: 18 et fortasse alii loci addi possunt. Idem se prodit etiam in V. T. uti *Exod.* XXXII: 33. *Iob.* VI: 28. Adverbium igitur Atticum *νυνί*, quamquam proprie *tempus* denotat, haud raro de *loco* vel *statu* seu *conditione* usurpatur, ut explicandum sit *re sic comparata* vel similiter. Atque ita frequenter vulgare *νῦν*, quemadmodum Latinum *nunc*. E scriptoribus probis exemplorum copiam VV. DD. attulerunt [1]). Eandem *loci*, *status*, *conditionis* significationem saepe habet composita Particula *οὐκέτι*. Hac ipsa in Epistola Cap. XI: 6. XIV: 15 et infra vs. 20 aliter accipi nequit. Neque in Graecorum libris loci similes frustra quaeruntur. Nuper luculentum exemplum reperi apud HORAPOLLINEM [2]), ubi legimus: *Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα γένη ὀρνέων, ἃ ὑπὸ ἀνέμου συλλαμβάνει, ὧν τὰ ᾠὰ πρὸς βρῶσιν αὐτὸ μόνον, οὐκέτι δὲ πρὸς ζωογονίαν ἐστὶ χρήσιμα.* Postrema interpres Latine reddidit: *non etiam ad foetus procreationem sunt utilia.* Itaque Particulam *οὐκέτι* recte VV. DD. etiam THO-

---

[1]) STEPH. in *Thes.* h. v. VIGERUS, *de praecip. Graecae dictionis Idiotismis.* Ed. HERM. p. 426. MATTH. Tom. II. p. 1434, 1435. HARTUNG. Tom. II. p. 25. Cf. KÜHNER. Tom. II. p. 385.

[2]) *Hieroglyphica.* Lib. I. Cap. 11. Cf. LEEMANSIUS p. 13 et 173.

LUCKIUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, WETTIUS, MAIERUS, BISPINGIUS, PHILIPPUS, MEIIERUS, *Logicam* dixerunt, haud secus quam praecedentem *νυνί*. Neque Compositum illud vice Simplicis *οὐκ* fungitur [1]), sed respondet Latinis *non amplius*. PAULI autem oratio explicanda est: *Iam vero, quum hac in conditione verser, ut cum lege consentiam, eam macula immunem et puram esse, ego non sum, qui quod nolo efficiam, sed peccatum, quod in me habitat*, scil. *est, quod efficiat illud.* De Adiectivo *καλός* disputabo infra ad vs. 18, ubi probare conabor, illud explicari quoque posse *quod candore morali nitet.* Quaestio vero est, quid sibi velit Pronomen *ego.* FRITZSCHIUS *mentem* intelligit, quae in homine corpus regit. Et sic ab antiquo interpretes, etiam recentissimi, *meliorem hominis partem* intelligi iusserunt. Equidem Apostolum hanc partem ante oculos habuisse non inficior, sed eum *ad enunciandam illam* scripsisse *ἐγώ*, neutiquam credere possum. Hoc enim si sumitur, Nominativum *ἐγώ*, quod extra Antanaclasin valde improbabile est, aliter accipere debemus quam Dativum *ἐμοί*. Contra nobis omnino constamus, si utrumque ad *totum* referimus *hominem*, qui vs. 9, 10, 14, uti vidimus, itidem *ἐγώ* dicitur. Atque illa interpretatio, uti accommodata etiam est simili sententiae vs. 20, ita sine dubio requiritur vs. 24 et 25. Rogari quidem me audio: Ergone PAULUS, tam meliori suae quam deteriori parti servitium peccati imputans, aperte contradixit iis, quae vs. 18, 20 sqq. exstant? Sed habeo, quod respondeam. Quemadmodum supra Apostolus naturae humanae Dualismum proposuit, ab obscurioribus

[1]) Cf. WINER. p. 545.

sensim ad clariora transiens, sic hoc etiam loco Gradatione illa uti pergit. Caliginem igitur discutere incipit Antithesi, qua suam personam personae peccati expresse opponit. Nihil aliud vero sibi invicem opponens, quam duo illa: *ἐγώ* et *ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία*, nondum lectorem desinit per umbras ducere. Nondum plene mentis suae arcana cum eo communicat, sed studiose illud reservat ad vs. 18 sqq. GROTIUS hoc prae aliis, quodammodo certe, animadvertisse videtur. Atque sic demum orationi talis est series, ut via et ratione procedat et gradatim pondere crescat. Aliter vero agendo et sequentia adhibendo ad praecedentium explicationem ingratus in eam importatur languor ex inani loquacitate proficiscens. Quid? quod interpreti non licet praeoccupare explicationem, quam sibi auctor ad inferiorem locum reservavit. Sed quemadmodum PAULUS ita hîc fecit, sic neutiquam repetiit quod supra iam legitur. Quare importuna est haec BOEHMII interpretatio: *non iam hoc egomet* (ut dixi) *facio*. Ceterum si adhuc recte disputavi, inde apparet etiam, hîc nondum refellendos esse ineptos dicam an impios? homines, qui ad excusanda vitia et flagitia sua, quasi peccato nolentes servire cogantur, turpissime hac Apostoli abutuntur sententia. Nondum examinandum est, quod AMMONIUS [1]), verba *ἐν ἐμοί* perperam exponens *in corpore meo*, et KREHLIUS contendunt, ratiocinationem huius loci magis Rhetoricam et popularem, quam veram esse. Sed infra clarius quoque patebit, MEIJERUM summo iure redarguisse PHILIPPUM, ubi PAULUM profiteri aiat, quod homini tantum conveniat

---

[1]) Ad *Nov. Test.* KOPPII, *Excurs.* F. p. 388 sqq.

sincere Christiano. Formulam autem *ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία* praeter REITHMAYRUM aliosque bene illustravit idem ille PHILIPPUS, praesertim vero REICHIUS, qui imaginem a domi habitatore petitam apud exteros etiam scriptores reperiri docet. Peccatum homini insidere, nequaquam ei innatum esse dicitur.

Vers. 18.

Cur peccatum sibi ideoque aliis hominibus extra CHRISTI communionem ita insideat, ut efficiant quod nolint, nunc PAULUS explicat verbis: *Οἶδα γὰρ, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν· τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐχ εὑρίσκω.* Codices aliquot magnae auctoritatis hanc sententiam desinentem faciunt in Particulam *οὐ*, quam Recepto *οὐχ εὑρίσκω* fide aequalem duxit GRIESBACHIUS, ediderunt LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS. Atque hoc, uti antiquioribus interpretibus iam placuerat, neque omnino displicuerat ESTIO, GROTIO aliisque, sic recentiori memoria a REICHIO, OLSHAUSENIO, SALTETO, VISSERINGIO probatum est. Contrariam vero in partem, cui cum plerisque etiam REITHMAYRUS, MAIERUS, PHILIPPUS favent, FRITZSCHIUS graviter disputavit. Et sane Receptum *οὐχ εὑρίσκω* apprime huic convenit orationi, in qua se Apostolus, ut MEIIERUS egregie monet, intus circumspicientem fingit et edicentem, quid praesto esse videat et quid frustra quaerat. Deinde distinctio Verborum *εὑρίσκω* et *παράκειται* vs. 21 evidenter docet, auctorem hîc etiam alteri alterum opposuisse. Quare sine

scrupulo adstipulor ORIGENIS, *Syri*, *Vulgati* aliorumque veterum testimonio, quod Editioni Receptae patrocinatur. Utrum Librarii Particulam *οὐ* pro Genuino *οὐχ εὑρίσκω* substituerint, quod oculis eorum fraudem faceret initium versus 19, an quod vim formulae illius non assecuti essent, equidem dirimere non ausim.

Priori in membro verba *οἶδα γάρ*, *scio enim*, aeque ac *Phil.* I: 19, 2 *Tim.* I: 12 et praecedens *οἴδαμεν γάρ* vers. 14 accipienda sunt, ut explicentur: *mihi cognitum est*, scil. *ex indicio, quod mihi praebet observatio mei* [1]). Sequentia: *ἐν ἐμοί* deteriorem non spectant hominis partem, sed significant *in me homine*. Documento est connexum *τοῦτ' ἔστιν*, quo PAULUM illa correxisse vulgo sumunt interpretes, etiam HODGIUS, BOSVELDIUS, PALMIUS. Eodem consilio hac formula, uti vidimus, usus est Cap. I: 12. Exponatur igitur: *mihi volo*, vel *inquam*, seu *intellige*. Nec talia aliena sunt a locis, uti Cap. IX: 8. X: 6—8. *Phil.* 12, item *Marc.* VII: 2. *Act.* XIX: 4, quibus etiam accommodata est interpretatio: *hoc significat*. Ergo a praeposito: *ἐν ἐμοί* distingui debet postpositum: *ἐν τῇ σαρκί μου*. Sed vehementer falli, qui hoc cum FRITZSCHIO interpretentur *in corpore meo*, arguunt loci similes *Gal.* IV: 14 coll. 13. *Col.* I: 24. Nec minus inde, ut etiam e *Gal.* VI: 13. *Eph.* II: 15, errare apparet, qui *carnem*, a PAULO, utpote *malam*, vituperari opinentur. Quod iam acriter CHRYSOSTOMUS, cui *Ambrosiaster* et THEOPHYLACTUS assentiuntur, refutavit Apostolum non dixisse monens: *ὅτι ἡ σὰρξ αὐτὸ κατεργάζεται*. At sedulo quoque animadvertendum est,

---

[1]) Cff. disputata ad Cap. VI: 6.

non alteri hominis parti opponi alteram, sed ab ipso homine distingui *materiam* eius *animalem*, nihil aliud appetentem, quam quod in sensus cadat [1]). Hac autem de materia ubi auctor confitetur: *οὐκ οἰκεῖ ἐν τῇ σαρκί μου ἀγαθόν*, GROTIUS dictum eius extenuat scribens: „In his (carne et affectionibus ex carne orientibus) vix quicquam erat boni." Rursus vero LUTHERUS, CALVINUS, multi alii, etiam BOSVELDIUS, illud amplificant interpretando: *nullum boni* vel *nihil boni.* Ut enim in oratione Litotes admitti posset, Particula *οὐκ*, Verbum *οἰκεῖ* praecedens, coniuncta esse deberet cum Adiectivo *ἀγαθόν* [2]). Exemplo sit quod legimus *Prov.* XVIII: 5: *Θαυμάσαι πρόσωπον ἀσεβοῦς οὐ καλόν*, item effatum BENIAMINI [3]): *Ὑπονοῶ δὲ καὶ πράξεις ἐν ὑμῖν οὐ καλὰς ἔσεσθαι*, et MINERVAE apud HOMERUM [4]):

Ἀλλὰ πατὴρ οὑμὸς φρεσὶ μαίνεται οὐκ ἀγαθῇσι.

Hinc sequitur quoque, minus recte agere, qui sententiam negantem cum GLÖCKLERO convertant in aientem: *οἰκεῖ — — ἁμαρτία*: quo orationi etiam admiscetur, quod ab ea alienum est eiusque progressum impedit. Adiectivum *ἀγαθόν* sine Articulo, ut bene etiam vidit STUARTUS, *rem aliquam bonam* significat, et haud inepte exponetur: *quod bonis*, scil. moralibus, *annumerandum est.* Itaque huius membri sensus esse videtur:

---

[1]) Cf. GRIETHUYSENIUS l. c. p. 58, 59.

[2]) Vide GLASSIUM, *Philol. Sacr.* Tom. I. p. 411, 412. DATH.

[3]) *Testam. Beniam.* Cap. 9. apud FABRICIUM, *Cod. Pseudep.* V. T. Vol. I. p. 737.

[4]) *Iliad.* VIII. vs. 360. Interpretatur HEYNIUS: *μαίνεται κακῶς.*

Ex indicio enim, quod mihi praebet observatio mei, scio, mihi homini, carni inquam meae seu *materiae animali*, i. e. ut KÖLLNERUS scripsit, *naturae meae sensibus subiectae, non insidere, quod bonis* (moralibus) *annumerandum est.* Sic enunciat Apostolus, unde cogi possit quod sumsit vs. 17, peccatum sibi insidens efficere, quod nolit ipse. Deinde causam, cur peccatum hoc efficiat, in materia sua animali seu natura sensibus subiecta cerni ait, quippe, quamquam ipsa non vitiosa, eius tamen, quod bonum est, experte. Perpetuo autem orationis PAULI progressu considerato acutissimus RÜCKERTUS non dicturus fuisset vers. 15 et 19, item 17 et 20 eiusdem argumenti esse et vs. 18 reapse nihil aliud quam vs. 14 proponi. Sed cum REITHMAYRO quoque animadvertendum est, auctorem, uti a *negando* ad *aiendum* deinceps procedat, ita hoc loco tantum *boni*, infra demum *mali* rationem habere.

Extra *boni* fines etiam non egreditur posterius membrum, quod Protasi constat et Apodosi. In Protasi *παράκειται*, alibi in N. T. quam hîc et vs. 21 non reperiundum, Verbum est, a *rebus* petitum *prope adiacentibus*, uti illud proprie ad *cibos* refert *Sir.* XXXIV: 16 dicens: *Φάγε ὡς ἄνθρωπος τὰ παρακείμενά σοι.* Pro Substantivo hîc antecedit Infinitivus cum Articulo *τὸ θέλειν.* Nec prorsus dissimile est, quod, ut iam notarunt FRITZSCHIUS, PHILIPPUS aliique, sine Articulo legimus apud HOMERUM [1]):

Νῦν ὑμῖν παράκειται ἐναντίον ἠὲ μάχεσθαι,
Ἢ φεύγειν — — —.

---

[1]) *Odyss.* XXII. vs. 65, 66.

Ergo cum rebus homini adiacentibus hîc *id, quod voluntatis est*, quemadmodum vs. 21 *id, quod malum est*, comparatur. Sermonis Latini inopia Graeca, praeeunte Vulgato, cum CALVINO, BEZA, GROTIO interpretari cogit: *velle adest* vel *adiacet mihi.* Paulo magis perspicuus sensus erit verbis explicandis: *me ad id, ut velim, propensum esse video.* Sed quid est illud *ut velim?* Argutius monet BENGELIUS: „Huius orationis tenuitas tenuitatem τοῦ velle exprimit." Probabilius est, quod recentiori maxime memoria plerique, uti KOPPIUS, BOEHMIUS, REICHIUS, FRITZSCHIUS, KREHLIUS, MEIIERUS, MAIERUS, BISPINGIUS contenderunt, Breviloquentiae succurri debere intelligendo τὸ καλόν, quod continet Apodosis. Sed uti loquendi usus sententiae, intelligendum esse, quod infra demum sequatur, minus favet, sic hoc loco, nisi fallor, vires nervique orationis inciduntur, si ad Protasin trahitur τὸ καλόν, quod in Apodosi gravitatis causa Verbo κατεργάζεσθαι subiectum est. Summo igitur iure RÜCKERTUS hoc improbat, sed τὸ θέλειν explicans *bonam voluntatem boni efficiendi*, huic Verbo, quamquam BAUMGARTEN-CRUSIUS ei assentitur, Emphasin affingit, quae et in vs. 15, 16, 19 sqq. incurrit, et alibi frustra quaeritur. Animadvertamus quoque oportet, quum Protasis careat Particula μέν, cui in Apodosi Particula δὲ respondeat, Antithesin vere ita dictam hîc non exstare. Utique nihil facilius est quam cogitando repetere vocabulum ἀγαθόν, quod proxime praecedit. Hoc autem repetito mens auctoris est: *me enim ad id, ut velim quod bonis annumerandum est, propensum esse video:* seu, ut Verbum θέλειν eodem modo ac vs. 15 et 16 accipiatur: *me enim ad id propensum esse video, ut bonum illud, quod carni meae non inest, mihi placeat*

In Apodosi, ut PAULUS sibi constet, Verbum κατεργάζεσθαι reddatur Latino *efficere*, quod vs. 8, 13, 15, 17 scribendum esse vidimus. Connexum τὸ καλόν, praeeunte Vulgato, plerique, etiam BOSVELDIUS, PALMIUS, VINKIUS, VISSERINGIUS, TURNERUS, interpretantur *bonum*, aeque ac praecedens ἀγαθόν [1]). Et loci afferri possunt ita comparati, ut a verisimili non prorsus abhorreat, vocabula ἀγαθός et καλός ibi permutari. Exemplo sint *Deut.* VI: 18 et *Ios.* XXIII: 15, ubi interpres Alex. Hebraeum טוב utroque Adiectivo reddidit; item *Matth.* VII: 16—19 et *Luc.* VI: 43—45, quibuscum tamen conferri debet quod *Luc.* VIII: 15 legimus: ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ. Quidquid vero huius rei est, in PAULI Epistolis illa, quoties ibi coniunctim exstant, distinguenda sunt, uti docent *Gal.* VI: 9, 10. 1 *Thess.* V: 15, 21. 1 *Tim.* V: 10. Nimirum *Gal.* VI: 9, 10 e sequentibus πρὸς πάντας cet. apparet, τὸ ἀγαθόν significare, ut interpretatur SARDINOUSIUS [2]), *quod aliis salutare est;* praecedens vero τὸ καλόν, quoniam cum Verbo θερίσομεν connexum est, neque ad *liberalitatem*, neque ad aliud quid quam *pulcrum morale*, seu *quod candore morali nitet*, referri potest [3]). Nemo dubitare potest, quin THEOPHYLACTUS, 1 *Thess.* V: 15, verba: τὸ ἀγαθὸν διώκετε recte interpretetur: ἐπιτεταμένως σπουδάζετε ἀγαθοποιεῖν, et quin praeceptum: τὸ καλὸν κατέχετε

---

[1]) Ita etiam KANTIUS, hunc locum explicans in libro: *Die Religion innerhalb der Grenzen der bloszen Vernunft.* Ed. II. p. 22.

[2]) *Comment. sur l'Epitre de l'Apôtre Paul aux Galates.*

[3]) Vide MATTHIES, *Erklärung des Briefes Pauli an die Galater,* coll. WINERO, *Pauli ad Gal. Epistola.*

id quod veri probique candore nitet tenere iubeat [1]). Quod PAULUS 1 *Tim.* V: 10 monet, primum in vidua, quae memoratur, requirit, ut sit *ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη*, i. e. *pulcris facinoribus*, seu *vitae candore testata;* tum quatuor huius candoris species, omnes vero ad *beneficentiam* pertinentes, recenset; postremum desinit in verba: *εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν*, quae comprehendunt quidquid huic recensioni addi potest et hanc sibi postulant interpretationem: *si cuilibet caritatis Christianae officio obsecuta est* [2]). Scriptores Graeci, quomodo distinguant Adiectiva *καλός* et *ἀγαθός*, docent STEPHANUS aliique Lexicographi. Egregium exemplum praebet SOCRATES apud XENOPHONTEM [3]), cuius verba sunt: *Ὅ τι μὲν γὰρ ἂν τούτων καταπράξῃς, καὶ σοὶ καλὸν ἔσται καὶ τῇ πόλει ἀγαθόν*, i. e. *Quidquid horum enim perfeceris, et tibi honorificum erit et urbi utile;* alteri enim *turpia*, alteri *noxia* in Apodosi opponuntur. Haud sine causa igitur nonnulli interpretes, uti BOEHMIUS, GLÖCKLERUS, SHUTTLEWORTHUS [4]), inter utriusque vocabuli notionem hoc etiam loco interesse arbitrati sunt. Nemo sententiam apertius expromsit quam PEILIUS. Quid igitur, si vestigiis eius insistens, PAULUM duo illa *ἀγαθόν* et *τὸ καλόν* ita

---

[1]) Ita post alios KOCHIUS, *Comment. über den ersten Brief des Ap. Paulus an die Thessalonicher.*

[2]) Summatim mecum consentiunt WIESINGERUS, *Die Briefe des Ap. Paulus an die Philipper* cet ad h. l. HUTHERUS, *Kritisch-Exeget. Handbuch* cet. ad h. l. Neque omnino aliter MATTHIES, *Erklärung der Pastoralbriefe.*

[3]) *Memor. Socr.* Lib. III. Cap. 5. § 28. Cf. *Cyri disciplina.* Lib. VI. Cap. 1. § 41.

[4]) Etiam KLÖTERUS, *Religion-Moralität nach Paulus an die Römer.* p. 36.

distinxisse dixero, ut altero generatim *quidquid intrinsecus bonum est* significaret, altero sigillatim, *id, quod candore morali nitet?* Suadent hoc vss. 12 et 13, ubi quod intrinsecus bonum est Adiectivo ἀγαθός denotari vidimus. Suadet comparatio vss. 19 et 21, ubi itidem sine Articulo legimus ἀγαθόν, cum Articulo τὸ καλόν. Suadet denique haec ipsa oratio, quae nulla Tautologia friget, imo gravitate crescit, si Protasin: *me enim ad id, quod intrinsecus bonum est, propensum esse video*, excipit Apodosis: *sed me id, quod candore morali nitet, efficere non deprehendo.* Haec mea autem interpretatio, quae minus τὸ θέλειν et τὸ κατεργάζεσθαι, quam τὸ θέλειν ἀγαθόν et τὸ κατεργάζεσθαι τὸ καλόν distinguit, novo, nisi fallor, argumento commendat sententiam, PAULUM se non proponere, quatenus verus CHRISTI sectator sit, sed quatenus se fingat a CHRISTI communione semotum. Formulam quod attinet: οὐχ εὑρίσκω, ceteris, uti *Luc.* XIII: 7, postpositam, me in locum incidere non memini, ubi ea cum Infinitivo connexa sit. Latinitatis causa eam interpretari malui *non deprehendo*, quam *non reperio.* Qui eam explicant *non possum*, locis se tueri conantur a KYPKIO perperam allatis. Et satis illos refutavit MEIJERUS, cum ad oppositum παράκειται provocans, tum ad repetitum εὑρίσκω vs. 21. Sed ubi hic GROTII laudat interpretationem: *Longe a me abest bene agendi vis*, minus animadvertit V. D. GROTIUM ita scribendum iudicasse, si pro Recepto legi deberet οὐ scil. παράκειται.

Vers. 19.

Ratiocinari Apostolus sic pergit: Οὐ γὰρ ὃ θέλω

ποιῶ ἀγαθὸν, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακὸν, τοῦτο πράσσω, i. e. *Non enim bonum, quod mihi placet, facio, sed malum, quod mihi displicet, hoc ago.* Valde haec similia sunt confessionis vs. 15 editae, at meram eius non continent repetitionem. Cur hîc, inverso ordine, Verbum *ποιῶ* praepositum, *πράσσω* postpositum sit, mihi non liquet. Neque indagare potui, cur gravius: *ὃ μισῶ* mutatum sit in lenius *ὃ οὐ θέλω.* Sed tantum abest, ut propterea pondere decrescat, ut denuo accrescat oratio. Quid non faciat et quid contra agat, auctor nunc explicat vocabulis *ἀγαθόν* et *κακόν.* Hoc autem commemorans lectorem ducere incipit ad summum hominis a carne pendentis miseriam perspiciendam. Ad illud vero vs. 19 rediens confirmare conatur quod in praecedenti vs. dixit, et quidem in posterioris membri Apodosi. Et sane si quis quod intrinsecus bonum est sibique placet non facit, sed contra malum agit, quod sibi displicet, quomodo tandem fieri potest, ut ille se id, quod candore morali nitet, efficere in vita sua deprehendat?

Vers. 20.

Ratiocinationi praecedenti PAULUS hanc subiicit consequentiam: *Si vero, quod mihi displicet, hoc facio, ego non sum, qui quod nolo efficiam, sed peccatum, quod in me habitat*, scil. *est, quod efficiat illud.* Secundum Editionem Receptam Graeca sunt: *Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω ἐγὼ τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.* E Protasi vero Pronomen *ἐγώ* expulerunt LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS, quibuscum consentiunt FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS, MEI-

IERUS, PHILIPPUS, alii. Et horum iudicia non solum fide nituntur librorum antiquissimorum, sed iis etiam interna, quae dicuntur, favent argumenta. Nimirum hic nihil aliud legitur, quam quorum altera pars vs. 16, altera vs. 17 iam exstat. Cur autem Apostolus iis Pronomen ἐγώ inseruerit, causa fingi nequit probabilis, multo minus, quoniam ratiocinatio eius petita est e proxime praecedentibus: *ὃ οὐ θέλω κακὸν, τοῦτο πράσσω*. Quid? quod huic loco Pronomen illud valde incommodum est. GROTIUS orationi *πλοκήν* inesse monet. Hoc vero si sumimus, verba sic distinguenda sunt: *εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, ἐγὼ τοῦτο ποιῶ*. Atqui distinctio illa incurrit in Apodosin, quandoquidem affinitas Verborum *ποιῶ* et *κατεργάζομαι* postulat, ut Pronomen utrique praefixum eodem plane modo accipiatur. Sed Pronomen quoque cum Verbo *θέλω* coniungere non licet, ne in Protasin Emphasis, ut bene vidit PHILIPPUS, importetur aliena. Et ab eo, quod supra ad vs. 17 probasse mihi videor, vocabulo ἐγώ ubique hoc in Capite *totius hominis* notionem tribuendam esse, discedere cogemur, nisi illud in Protasi spurium habeamus. Quid veteres nonnullos moverit ad Pronomen suo exemplo adscribendum, equidem non assequor. Nec WETTIO contradicere ausim, ubi credibilius esse ait, librarios illud sustulisse quam adiecisse. Sed argumentum ex ignorantia petitum neutiquam valere videtur ad defendendum, quod ipsa oratio respuit. Quare satis fidenter rationem ita concludo, altero ἐγώ deleto alterum tantum retinendum esse. Etiamsi autem hinc sequatur, nihil aliud a PAULO profectum esse, quam quod vs. 16 et 17 iam occupasset, mera tamen ille non usus est repetitione, quoniam quae ibi ad

duas sententias pertinent, hîc in unam contrahuntur. Multo minus inanis repetitio Apostolo obtruditur. Nam quum hoc loco intelligendum sit illud *κακόν*, quod vs. 16 et 17 nondum attigit, sed vs. 19 enunciavit, vs. 20 continuatur orationis progressus ad summam hominis a carne sua pendentis miseriam designandam.

Vers. 21.

Inter difficiliores Novi Testamenti locos recensendus est, quem sic exhibet Editio Recepta: *Εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλὸν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται.* Etiamsi autem distinctio mutanda sit, cum hac tamen Editione adeo consentiunt libri veteres, ut nulli faveant verborum mutationi ad nodos solvendos conducibili. ORIGENEM eadem exercuit oratio, quae ad nostra tempora propagata est. Ergo interpretando VV. DD. efficere conati sunt, ut caligini lucem adspergerent. Et varias interpretandi rationes OECUMENIUS iam commemoravit. Multo plures commemorarunt KNAPPIUS [1]) aliique. Sed fere omnes ad duas referri possunt classes, a quaestione pendentes, utrum PAULUS scribens *τὸν νόμον legem Mosaicam* intellexerit, an *aliam quandam.*

Graecorum veterum, quum *legem Mosaicam* intelligendam esse sumerent, haud pauci orationem magis corrigere conati sunt, quam ad scholae diligentiam interpretari. Recentiori memoria plerique eorum, qui

---

[1]) *Prolusio in locum Rom.* VII: 21, quam exhibent *scripta varii argumenti* cet. p. 429 sqq.

Graecorum sententiae favebant, mentem explicuerunt aeque ac FRITZSCHIUS, ubi monet postrema: *ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται* a primis *εὑρίσκω ἄρα* suspensa esse; Accusativum *τὸ καλόν* per Appositionem inservire ad praecedentem *τὸν νόμον* illustrandum; Pronomen denique *ἐμοί* de industria iteratum esse ad lectores docendos, veram orationis structuram hanc esse, ut verba: *τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλόν*, gravitatis causa Particulae *ὅτι* praeposita, ei postponantur. Ergo Graeca Latine reddit: *Reperio igitur, mihi, qui legem Mosaicam observare*, i. e. *honesta exsequi velim, mihi, inquam, inhonesta in promtu esse.* Eandem similemve viam praeter interpretes a MEIJERO laudatos ingressi etiam sunt KREHLIUS, PALMIUS, PEILIUS. Hanc autem interpretationem V. D. non probabilem vocat, sed unice veram. Atqui aliorum placita refellere magis prospere ei cessit, quam suum probare. Primum enim, ut hoc commendaretur, Pronomen *ἐμοί* non mediae orationi insertum esse, sed iam in principio post Particulam *ἄρα* eminere deberet. Deinde non liquet, cur auctor, si hanc mentem enunciare vellet, vocabula *τὸν νόμον*, et a Verbo *ποιεῖν* separaverit, et Participio *θέλοντι* praeposuerit, quum gravitatis causa hoc factum esse nequeat. Porro Articulus *τῷ* ea in sede collocatus est, ut Graeca *τῷ θέλοντι ἐμοί* aegre ac difficulter admittant interpretationem: *mihi qui velim*, sed interpretanda sint: *illi, qui velit*, nempe *mihi.* Tum verisimile non est, illud *τὸ καλόν*, quod vs. 18 cum Infinitivo *κατεργάζεσθαι*, quemadmodum vs. 19 Adiectivum *ἀγαθόν* cum praecedenti *ποιῶ*, arcte cohaeret, hîc per Appositionem Verbo *ποιεῖν* subiectum inque loco positum esse, ubi frigeat. Denique vs. 22

verba τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, quod HODGIUM etiam urgere vidi, *legem Dei*, i. e. *Mosaicam*, a praecedentibus τὸν νόμον tam evidenter distinguunt, ut haec neutiquam eandem legem denotare possint.

Hoc argumentum tanti ponderis duco, ut etiam refellat interpretes, qui itidem *legem Mosaicam* significari contendunt, Particulam vero ὅτι a Verbo εὑρίσκω non suspendunt, Causalem eam habentes et reddentes Latina *quia* vel *quoniam*. Ita diserte THEODORETUS, vocabulum καλόν a sequentibus distinguendum esse monens. Similiter ORIGENES, CHRYSOSTOMUS, THEOPHYLACTUS, sed quorum iudicia magni facienda non sunt, quum huius loci ad Grammaticae regulas exigendi minus studiosi fuerint. Nuperrime, post BENGELIUM aliosque, huius sententiae, quam antea improbaverat, patrocinium suscepit MEIIERUS, et ipsis verbis, et orationi contextae accommodate agi profitens, si Graeca reddantur: *Reperio igitur legem mihi, quatenus propensus sum ad bonum faciendum, quoniam mihi malum adiacet.* Atqui, praeterquam quod supra e comparatione vs. 22 argumentatus sum, huic interpretationi et alia obstant contra FRITZSCHIUM iam disputata, et reniti cogor, nisi invito loquendi usu Pronomen ἐμοί a praecedentibus τῷ θέλοντι, quibuscum arcte connexum est, avellere et traiicere velim. Nec facile crediderim, Particulam ὅτι, quae toto hoc in Capite (vs. 1, 14, 16, 18) a Verbo propiore aut remotiore pendet, hoc uno loco sibi constare et Causalem esse. Et sic sumatur necesse est, Verba εὑρίσκω et παράκειται, quibus vs. 18 interna tantum experientia denotatur, sibi invicem hîc aliter respondere. Quid? quod ipse MEIIERUS interpretationem suam obscuram esse prodit, nisi alienis ei

admiscendis illustretur. Pariter quoque HOFMANNI [1]) interpretatio, ab ea haud longe discrepans: *Reperio igitur legem mihi, qui illam observare velim, id esse quod bonum sit, quoniam mihi malum adiacet*, ut intelligatur, illustratione indiget. Sed illa etiam, ut MEHERUS recte monet, verborum nititur structura, quae Praedicatum *τὸ καλόν* a Verbo *ποιεῖν* perperam separat.

Mirandum igitur non est, plerosque interpretes ab his partibus abiisse ad notionem *normae*, *regulae*, *principii* vocabulis *τὸν νόμον* tribuendam. Quod LUTHERO, CALVINO, BEZAE, ESTIO, GROTIO aliisque placuit a RÜCKERTO et MEHERO memoratis, etiam MIDDLETONI [2]), HODGIO, TERROTO, SHUTTLEWORTHO, WALFORDO, TURNERO, BOSVELDIO, VINKIO, VISSERINGIO, quamquam hactenus dissentientibus, ut pars generatim *normam*, *regulam*, seu *principium*, pars et longe plurimi quidem *id ipsum* intelligi velint, quod PAULUS vs. 23 *ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου* appellat. PHILIPPUS, quod antea pro hac sententia disputaverat, nuperrime repetiit. Et duas quidem interpretandi rationes attulit, quarum altera, Dativum *θέλοντι* a Verbo *εὑρίσκω* pendentem faciens, haec est: *Reperio igitur mihi, qui id, quod bonum est, facere velim, hanc legem, ut mihi id, quod malum est, adhaereat;* altera, Particulam *ὅτι* traiiciens: *Reperio igitur hanc legem, ut mihi, qui id, quod bonum est, facere velim, id, quod malum est, adhaereat.* Hoc autem, quo confessio: *Bonum facere volo, sed malum mihi adhaeret*, liberius se prodat, illi prae-

---

[1]) L. c. p. 462, 463.

[2]) L. c. p. 311.

tulit. Idem iudicium fuisse videtur STENGELII, BISPINGII, TURNERI. Atqui Pronomen ἐμοί semel, quod valde improbabile est, plane redundat, si Graeca sic explicantur [1]). Frustra quoque similes circumspexi locos, qui hanc tueantur Particulae ὅτι Traiectionem. Alteri structurae impedimento est difficultas supra iam memorata, quae in eo cernitur, quod Pronomen ἐμοί Particulae ἄρα non subiunctum est, sed medium stat inter circumiecta: τῷ θέλοντι et ποιεῖν τὸ καλόν. Rursus vero lubenter largior, PHILIPPUM aliosque interpretes, quotquot vocabulum νόμον, i. e. *legem*, *normam*, *regulam*, seu *principium* explicant, tam aliis in locis, uti Cap. III: 27, infra vs. 23, 25, item Cap. VIII: 2, praesidium habere, quam in vs. 22, ubi *legem Mosaicam* demum appellatione *legis Dei* laudari vidimus. Et aliquando me nescire memini, an etiam in causam, cur Dativus τῷ θέλοντι alteri ἐμοί praepositus sit, penetrare mihi contigisset, quum auctor mihi sic egisse videretur, quia vividius sibi repraesentaret consilium, quo a vs. inde 7 ex sua persona ratiocinatus esset. Ergo suspicabar, eum, ut *homines quoslibet sui similes* induceret, TERTIO dictasse: Εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι, i. e. *Reperio igitur hanc legem illi, qui velit*, sed illico, digressione sua animadversa, in viam rediisse et enunciatis addidisse ἐμοί, i. e. *mihi inquam.* Atque ita suo ipsius ore PAULUM

---

[1]) Provocat PHILIPPUS ad auctoritatem WINERI, qui l. c. p. 491 eadem monuit atque in Edit. V. p. 641, sed utroque in loco Graeca interpretans: *invenio hanc legem* (normam) *volenti mihi honesta facere, ut mihi* cet. curavit, ne redundaret Pronomen. Cf. eius annot. p. 134. Ed. V. p. 173.

confirmare putabam sententiam, eum confessione, quam de se extra CHRISTI communionem posito ederet, aliorum etiam descripsisse conditionem. Hac autem coniectura me praecipua, quae interpretibus vocabula *τὸν νόμον normam, regulam* seu *principium* explicantibus obstent, amovere sperabam. Sed ut candide expromam, quod sentio, ne sic quidem omnes, quibus haec interpretatio laborat, difficultates tollere potui. Nam si locos supra allatos vs. 23, 25. Cap. III: 27. VIII: 2 comparo, vehementer vereor, ne verba *εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον*, ut interpretatio illa probabilis esset, sequi deberet Genitivus *τοῦ παρακεῖσθαι* vel similis. Nec leve est, quod RÜCKERTUS, MEIIERUS aliique ei obiiciunt, verbis: *ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται rem in facto positam* spectari, quae a praecedentibus *τὸν νόμον* genere adeo discrepet, ut altera ab alteris pendere nequeant. Ad quam reprehensionem PHILIPPUM nihil respondisse miror.

Itaque ne haec quidem interpretandi ratio talis est, ut nodos plane expediat. Quod ERASMO, VATABLO, CRELLIO, BOSIO [1]) placuit, PAULUM per Ellipsin *τὸν νόμον* pro *κατὰ τὸν νόμον* scripsisse, iure suo iam refutavit CALVINUS. Quid alia memorem levioris ponderis commenta? Non solum RÜCKERTUM, sed multos etiam alterutrius partis defensores testes advoco, quum me nihil reperisse fatear, in quo satis tuto acquiescere possim. Nec per coniecturas criticas acquiritur, quod interpretando effici nequit. HOMBERGKIUS [2]) verba *τὸν νόμον*, HEMSTERHUSIUS sequentia *τὸ καλόν* spuria

---

[1]) *Exercitat. Philolog.* Ed. II. ad h. l.

[2]) *Parerga Sacra* ad h. l.

habuit, et WASSENBERGHIUS [1]) alterutra hinc expellenda esse monuit, huic vero audaciae se haud temere opposuit BORNEMANNUS [2]). Plausum quoque non tulerunt opiniones, aut Neutrum *τὸ καλόν* in Masculinum *τὸν καλόν*, ut KNAPPIO in mentem venit, mutandum, aut, quod paucorum Codicum minoris fidei testimonio nititur, subiectum illud: *ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται* delendum esse. Et neutiquam huiusmodi coniecturae ad interpretem ex angustiis eripiendum sufficiunt. GREVIUS quidem hinc evadere conatus est coniectando, Pericopam vs. 19—21 e margine in orationem irrepsisse, sed neminem habuit sibi assentientem. Utique exempla iam ante ORIGENIS aetatem vulnus insanabile accepisse videntur. Diutius igitur tempus perdere nolo interpretatione orationis corruptae periclitanda. Sed quamquam verba ad scholae diligentiam explicari non possunt, hactenus tamen patet sensus eorum, ut PAULUS *se, ubi id, quod candore morali nitet, facere velit, ad id, quod malum est, proclivem deprehendere* confiteatur. Atque ita oratio denuo crescit, postremam praeparans confessionem, quam vs. 22 et 23 Apostolus proponit.

Vers. 22, 23.

Postremam miseriae suae simulque aliorum hominum

---

[1]) *Dissert. de Glossis Novi Testamenti*, praemissa *Selectis e Scholis* VALCKENARII cet. Tom. I. p. 60, 61.

[2]) *De Glossematis Novi Testamenti caute diiudicandis*, praemissa *Scholiis in Lucae Euangelium*. p. LXVII.

confessionem PAULUS vs. 22 exorditur dicens: *Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον.* Eum *legem Mosaicam*, uti Cap. VIII: 7, *τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ*, i. e. *legem, cuius auctor Deus est*, appellare, nemo paulo intelligentior negabit. De notione vero Verbi *συνήδομαι* VV. DD. ambigunt. Recentiori memoria plerique, illud pro Simplici *ἥδομαι* positum esse putantes, interpretati sunt: *gaudeo de lege*, seu *delector lege*. Praecesserunt BEZA aliique, Graeci quoque et iam CHRYSOSTOMUS scribens: *Ἥδειν μὲν γὰρ καὶ πρὸ τούτου τὸ καλὸν, εὑρὼν δὲ αὐτὸ καὶ ἐν γράμμασι κείμενον ἐπαινῶ.* Ita vero Praepositio vi sua privatur. Quem errorem ut corrigerent, FRITZSCHIO duce, nonnulli Graeca reddiderunt *delector intus* vel *apud animum meum*. Sed uti parum abest, quin haec explicatio formulam sequentem: *κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον* plane supervacaneam faciat; sic haud scio, an Apostolus, si iam hîc a se homine animum suum distinguere vellet, scripturus fuisset: *Ἐγὼ γὰρ συνήδομαι.* Nec tamen MEIERUS probavit, PAULUM sibi voluisse: *gaudeo una cum lege Dei*, seu ut minus Latine habet Vulgata: *condelector lege Dei.* Hoc enim intelligi nequit, nisi verbis addatur, quod aliunde quaesitum est: *de bono morali*, legi scilicet pariter ac mihi placente. Quidni V. D. in eo perstitit, quod ediderat antea: *delector cum aliis lege Dei?* Tunc iam bene animadverterat, Dativum *τῷ νόμῳ* pendere a Simplici *ἥδομαι* [1]), non vero a Praepositione *σύν*, uti in praecedentibus *σύμφημι τῷ νόμῳ*, vs. 16, quoniam ibi consensionis Obiectum *ὅτι καλός* sequitur, dele-

---

[1]) Cf. STEPH. *Thes.* v. *Ἥδω.*

ctationis Obiectum hoc loco non item. Nonnullorum autem reprehensionem, in quam incurrisset, tanti ab eo factam nollem, ut mutaret sententiam. Acerrimus omnium RÜCKERTUS temere negavit, huic interpretationi *delector una cum aliis* favere quod chorus cecinit apud EURIPIDEM [1]):

Οὐδὲ συνήδομαι, ὦ γύναι,
Ἄλγεσι δώματος.

Quamquam enim in oratione contexta alii non memorati sunt, nihil tamen impedit, quominus hoc cum FRITZSCHIO explicare possimus: *Neque una cum* MEDEAE *inimicis voluptatem capio, mulier, ex huius domus malis.* Sine dubio eodem tendunt verba ISOCRATIS [2]): *Διόπερ καὶ νῦν πρὸς σέ ποιοῦμαι τοὺς λόγους, οὐκ ἀγνοῶν, ὅτι τοῖς μὲν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις πολλοὶ φθονήσουσι, τοῖς δ' αὐτοῖς τούτοις ὑπὸ σοῦ πραττομένοις ἅπαντες συνησθήσονται.* Postrema enim exponenda esse: *de illis ipsis, quae a te peragantur, omnes omnino mecum gavisuros esse*, intelligimus e connexis: *Τῶν μὲν γὰρ εἰρημένων οὐδεὶς κεκοινώνηκε, τῶν δὲ ὠφελειῶν τῶν κατεργασθησομένων οὐκ ἔστιν, ὅστις οὐκ οἰήσεται μεθέξειν.* Eandem probandi vim habet quod legimus apud XENOPHONTEM [3]): *τὸ συνηδόμενον* (*cum iis, quibus benefacere velis, gaudentem*) *φαίνεσθαι, ἤν τι ἀγαθὸν αὐτοῖς συμβαίνῃ, καὶ συναχθόμενον, ἤν τι κακόν.* Reapse hoc non

---

[1]) *Med.* vs. 136.
[2]) *Ad Philipp.* Cap. 54. Tom. I. p. 105, 106 COR.
[3]) *Cyri discipl.* Lib. I. Cap. 6. § 24.

differt a verbis PLATONIS [1]), ad quae MEIIERUS provocat: *καὶ ἢ ξυνησθήσεται ἅπασα ἢ ξυλλυπήσεται*, i. e. *vel cum eo tota civitas de bono, quo fruitur, gaudebit, vel de malo, quod patitur, dolebit.* Nec praetermittendum arbitror dictum SOPHOCLIS [2]), quo refellitur RÜCKERTUS, ubi Dativo rei Dativum personae addi non posse ait:

> *Πολύνεικες, οὔτε ταῖς παρελθούσαις ὁδοῖς*
> *Ξυνήδομαί σοι.*

Quod quum significet: *de viis, quas emensus es, tecum non gaudeo*, hinc apparet, me in loquendi usum non incurrere, si PAULUM dicentem faciam: *delector cum aliis lege Dei.* Cur autem dicat ille: *cum aliis*, non amplius rogabit, qui eum tota hac in disputatione Pronomine *ἐγώ* non se solum, sed homines etiam sui similes spectare meminerit. Quid? quod Verbum *συνήδομαι*, si sic explicatur, novum argumentum suggerit sententiae, Apostolum se proposuisse, ut simul proponeret alios. Et si revera TERTIO dictavit: *τῷ θέλοντι ἐμοί*, quod supra interpretatus sum: *illi, qui velit, mihi inquam*, vide, quam consentanea ei sint verba: *delector una cum aliis lege Dei.* Quod sequitur: *κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον* neminem nisi partium studio deceptum hodie impedire potest. Qui *hominis Christiani*, i. e. *Spiritus Sancti efficacitate renovati* rationem haberi existimant, uti OLSHAUSENIUS, HODGIUS, PHILIPPUS, ipsi concedunt, inter *τὸν ἔσω ἄνθρωπον* et *τὸν καινὸν*

---

[1]) *De Republ.* Lib. V. p. 462.

[2]) *Oedip. Colon.* vs. 1307, 1308 BOTH. qui verbum tamen *ξυνήδομαι* minus recte interpretatur.

ἄνθρωπον, *Eph.* IV: 24 coll. II: 15, vel καινὴν κτίσιν, 2 *Cor.* V: 17. *Gal.* VI: 15, interesse. Rectissime vero GROTIUS iam docuit, altero *hominem, quatenus mente regitur,* altero *hominem communione* CHRISTI *renovatum* denotari. Quod nuperrime contra PHILIPPUM defendit MEIJERUS, contra HODGIUM TURNERUS. Sibi ipse PAULUS interpres est, non solum 2 *Cor.* IV: 16 et *Eph.* III: 16, ubi ὁ ἔσωθεν et ὁ ἔσω ἄνθρωπος memoratur, sed etiam vs. 23 proxime sequenti, qui perspicue ostendit, formulam κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον cum THEOPHYLACTO explicandam esse: κατὰ τὸν νοῦν μου. Exempla, quibus hoc confirmatur, GROTIUS, WETSTENIUS, KOPPIUS, THOLUCKIUS, REICHIUS, alii e PLATONIS, PHILONIS, PLOTINI scriptis attulerunt. Itaque dicens: *cum aliis enim delector lege Dei, secundum interiorem hominem, qui ratione regitur,* se cum religiosis comparat Iudaeis, quibus lex Mosaica intus in deliciis est, quamquam vi carent eius rite observandae. Hoc autem dictum, etiam sine illa comparatione, praecedente σύμφημι τῷ νόμῳ, ὅτι καλός, gravius esse quisque sua sponte videbit animadvertens, *consensione* [1]), quam hominis vita testetur, animi eius praestare *delectationem.*

Nunc sententiae sibi constanti, aeque ac vs. 14, PAULUS vs. 23 hanc aliam opponit: Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ [2]) τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου.

---

[1]) CALVINI interpretationem: *Consentio legi Dei* iam satis refellit HOFMANNI disputatio p. 464.

[2]) Libris nonnullis veterum, qui Dativum a Praepositione ἐν penden-

Graecis non dubito quin respondeant Latina: *Video vero alteram legem in membris meis, belligerantem cum lege mentis meae, et captivum me ducentem legi peccati, quae in membris meis est.* Atque haec summam continent eorum, quae Apostolus inde a vs. 7 deinceps et articulatim recensuit. FRITZSCHIO assentior verba *ἐν τοῖς μέλεσί μου*, quum careant Articulo *τόν*, connectere vetanti cum praecedentibus *ἕτερον νόμον*. Illa vero V. D. ab his seiungens et ad Participium *ἀντιστρατευόμενον* referens, orationi structuram affinxit quaesitam et infra repetitis: *ἐν τοῖς μέλεσί μου* neutiquam accommodatam. Recte igitur MEIERUS hoc refutavit. Nec tamen ei largior, intelligendum esse Participium *ὄντα*, quod, nisi fallor, intelligi nequit, tam propter subiectum Participium *ἀντιστρατευόμενον*, quam propter Verbum *βλέπω*, a quo Praepositio *ἐν* cum Dativo suo pendere debet. Ipse V. D. PAULUM se denuo, uti vs. 18 et 21, interna sua contemplantem proposuisse monet, ideoque Apostolus lectoribus enarrare censendus est, *quid suis in membris videat*. Vocabulo *ἕτερον*, ut post BENGELIUM aliosque vidit PHILIPPUS, significatur *quod a memorato differt* vel *alius naturae est*. Quare cum CALVINO scripsi *alteram*. Sed vulgo usitatum *legem* retinere non dubitavi, quamquam hîc propria legis notio in figuratam transiit, ut vs. 21 factum videtur. Qui verba *ἐν τοῖς μέλεσί μου* interpretantur: *ἐν τῇ σαρκί μου*, meminisse negligunt, PAULUM *τὰ μέλη corpori*, non *carni* tribuere solere, ut Cap. VI: 13, 19. VII: 5 vidimus. Non ignoro quidem vs. 18 legi: *τοῦτ᾽ ἔστιν ἐν τῇ σαρκί*

---

tem faciunt, nulla fides habenda est, ut ostendunt FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS, MAIERUS aliique.

μου, sed ita scripsit auctor ad corrigendum praecedens: *ἐν ἐμοί*, quod significat *in me homine*, neutiquam vero *in membris meis*. Nec *membra* ita explicari possunt, quippe mera *instrumenta*, quibus *caro* utitur, i. e. *materia animalis*, nihil aliud appetens, quam quod in sensus cadit. Apostolus autem vitiositatem nondum attingit, sed corporis humani tantum proponit habitum, qui in rerum sensus afficientium appetitione cernitur et minus Latine *sensualitas* vocatur. Quod uti KÖLLNERUS suo iure e verbis *ἐν τοῖς μέλεσί μου* etiam arguit, ita me infra satis probaturum spero.

Iam ubi PAULUS habitum illum corporis humani *νόμον* dicit *ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου*, statim quaestio est, quid appellatio *τοῦ νοός μου* [1]) sibi velit. Plerique *mentem* intelligi putant et meliori sane vocabulo caret sermo Latinus, sed bene monuit MELANCHTHON, utramque eius partem, appetentem et cognoscentem, significari. Nihil magis igitur hîc Graeco *νοῦς* respondet quam vernaculum nostrum *zin*. Similiter REICHIUS, PHILIPPUS aliique [2]) illud interpretantes provocant ad varios Epistolarum PAULI locos, uti Cap. I: 28. XII: 2. 1 *Cor.* I: 10. II: 16. *Eph.* IV: 17, 23 cet. BEZA iam comparari iussit formulas *τοῦ νοός τῆς σαρκός Col.* II: 18 et *τὸ φρόνημα τῆς σαρκός Rom.* VIII: 7. Idem loquendi usus se offert in V. T. *Iob* VII: 20. XXXIII: 16. *Sap. Sal.* IV: 12. al. Graecorum e libris exempla congessere STEPHANUS aliique

---

[1]) Apud Graecos antiquiores Genitivum *νόου*, *νοῦ*, Dativum *νόῳ*, *νῷ* esse, notarunt BUTTMANN. l. c. Tom. I. p. 156. LOBECK. l. c. p. 453. WINER. l. c. p. 59.

[2]) Vid. WILKIUM in *Clav.* V. *Νοῦς* et cf. USTERIUM p. 78.

Lexicographi. Nemini incognitum est dictum ULYSSIS apud HOMERUM [1]).

Οὐ γάρ πω σάφα οἶσθ', οἷος νόος Ἀτρείδαο.

In PAULI autem orationem quum tantum *id* quadret, *quod bonum est*, non intercedam, quominus, WETTIO duce, *ὁ νοῦς* explicetur *sensus moralis.* MEIJERO magis placere videtur formula *rationis practicae*, aliis aliud. Sed quidquid ceteris praefertur, constat omnino proponi illud, quod intus legem Divinam bonam esse aiat, quamvis homo ei renitatur. Hinc vero sequitur a via aberrare, quotquot cum multis antiquis Ecclesiae doctoribus [2]) coniuncta *τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου* ita interpretentur, ut intelligant *legem moralem natura homini inditam*, quae interpretatio propterea quoque reprehendenda est, quod ea vocabulum *νόμῳ* proprie accipit, quum circumiecta: *ἕτερον νόμον* et *τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας* notionem illi vindicent figuratam. Perinde hoc ipso refelluntur, qui verbis *τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου* cum *Ambrosiastro eandem legem* significari contendunt ac praecedentibus *τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ.* Imo *legem*, et legi Divinae quidem consentaneam, sed ab illa *diversam*, significari satis effecerunt FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS, KREHLIUS, MEIJERUS, alii. Cuiusmodi Genitivus *τοῦ νοός μου* sit, apparet haud secus e proxime sequenti: *τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας*, quam e remotiori *τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ.* In utroque *Genitivus auctoris* cernitur, et ita quoque vs. 25 et Cap. VIII: 2.

---

[1]) *Iliad.* II. vs. 192.

[2]) Cf. SUICERI *Thes.* Tom. II. p. 417, 418.

μου, sed ita scripsit auctor ad corrigen
ἐν ἐμοί, quod significat *in me homine*,
in membris meis. Nec *membra* ita ex
quippe mera *instrumenta*, quibus *ca*
materia animalis, nihil aliud appetens
sensus cadit. Apostolus autem vitiosita
tingit, sed corporis humani tantum pr
qui in rerum sensus afficientium app
et minus Latine *sensualitas* vocatur. Q
RUS suo iure e verbis *ἐν τοῖς μέλεσί μ*
ita me infra satis probaturum spero.

Iam ubi PAULUS habitum illum
νόμον dicit *ἀντιστρατευόμενον τῷ*
μου, statim quaestio est, quid appellati
sibi velit. Plerique *mentem* intelligi
sane vocabulo caret sermo Latinus,
MELANCHTHON, utramque eius partem
cognoscentem, significari. Nihil magis
νοῦς respondet quam vernaculum no
liter REICHIUS, PHILIPPUS aliique [2]) il
provocant ad varios Epistolarum PA
I: 28. XII: 2. 1 *Cor.* I: 10. II: 1
cet. BEZA iam comparari iussit forn
σαρκός *Col.* II: 18 et *τὸ φρό*
Rom. VIII: 7. Idem loquendi usu
Iob VII: 20. XXXIII: 16. *Sap.* S
corum e libris exempla congesse

---

[1]) Apud Graecos antiquiores Genitivum
esse, notarunt BUTTMA l. c. Tom. I
NER. l. c. p. 5
WILK V. *Νοῦς*

magnis animis
, veterum haud
praeeuntes. Fru-
idae argumenta-
m *ducat*, *et cui*
non posse. Aiunt
xplicaret, quam-
notasset, studiose
όμῳ τῆς ἁμαρ-
ἑαυτῷ, quod cum
INUS [1]); sed nonne
lterius cum altero
ito suo servirent?
rat, ab initio ora-
ν, τὸν τῆς ἁμαρ-
na uti, quali nemo
Quod urgent non-
τερον νόμον et τῷ
de utriusque discri-
alia comminiscantur,
ntiae fautores fuisse,
viam ad errores du-
rentur, quotquot PAU-
quartam addidisse cen-
RÜCKERTUS, WETTIUS,
EWORTHUS, STUARTUS,
s [3]). Iam recte OECUME-
is: Τέσσαρες εἰσὶν ἐν-

p. 34. Tom. X. p. 198. *Bened.*
sli. p. 533.

Ergo hîc itidem, si quid valet orationis contextae comparatio, *Genitivum auctoris* exstare sumendum est. Videlicet Apostolus, postquam semel legi proprie ita dictae legem figurate opposuerat, nunc inceptum persequens tertiam quoque finxit legem, ut *externos corporis sensus* contra *internum mentis sensum* certamen agere seu belligerare doceret. Eandem imaginem ac Compositum ἀντιστρατεύεσθαι, quod nec alibi in N. T. neque etiam in V. T. legitur, praebet Simplex στρατεύεσθαι *Iac.* IV: 1. 1 *Pet.* II: 11.

Nec tamen hoc in certamine PAULUS subsistentem vidit illum ἕτερον νόμον, sed hominem peccati potestati subiicientem. Participium αἰχμαλωτίζοντα Verbo debetur αἰχμαλωτίζειν, antiquioribus Graecis, ut PLANCKIUS [1]) aliique monent, incognito, sed recentioribus, uti ARRIANO, DIODORO, IOSEPHO atque Veteris et Novi Testamenti libris usitato. A rebus bellicis aeque ac praecedens ἀντιστρατευόμενον translatum est ad stragem alîus generis depingendam. Dativum τῷ νόμῳ nonnulli, ducibus CHRYSOSTOMO, OECUMENIO et THEOPHYLACTO, cum Ablativo Latinorum *lege* confuderunt. Est enim Dativus Commodi, eodem modo explicandus ac Praepositio εἰς cum Accusativo 2 *Cor.* X: 5. Hactenus hodie interpretes consentiunt fere ad unum omnes. Nec dubitant, quin Pronomine με generatim *homo* significetur. Equidem vero hoc fidenter sumere possum, qui ei supra, ab aliis discedens, hanc notionem plus semel vindicavi. Gravior quaestio est, utrum ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας *eadem lex* sit atque ἕτερος νόμος, an

---

[1]) *De vera natura atque indole orationis Graecae Novi Testamenti commentatio.* p. 60.

alia et quidem quarta. Huic autem ubi magnis animis FRITZSCHIUS et plerique illud praeferunt, veterum haud paucos cum CHRYSOSTOMO habent sibi praeeuntes. Frustra tamen laborem moliuntur extenuandae argumentationis KÖLLNERI, *quae hominem captivum ducat, et cui ille captivus ducatur, eandem legem esse non posse.* Aiunt quidem, Apostolum, ut lectoribus explicaret, quamnam legem verbis: ἕτερον νόμον denotasset, studiose scripsisse αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, non vero αἰχμαλωτίζοντά με ἑαυτῷ, quod eum sibi voluisse iam opinatus est AUGUSTINUS [1]); sed nonne VV. DD. huiusmodi permutationem alterius cum altero auctori affinxisse videntur, ut placito suo servirent? Quidni ille, si explicatione opus erat, ab initio orationis scribere maluit: ἕτερον νόμον, τὸν τῆς ἁμαρτίας, quam ad finem dicendi forma uti, quali nemo ad praecedentia explicanda utitur? Quod urgent nonnulli, interpretes, qui duo illa: ἕτερον νόμον et τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας distinguant, de utriusque discrimine adeo incertos esse, ut alii alia comminiscantur, probat quidem, inter huius sententiae fautores fuisse, qui a via aberrarent, ipsam vero viam ad errores ducere, non item. Audiri igitur merentur, quotquot PAULUM tribus legibus memoratis *quartam* addidisse censent, uti praeter KÖLLNERUM, RÜCKERTUS, WETTIUS, FLATTUS, STENGELIUS, SHUTTLEWORTHUS, STUARTUS, etiam BAURUS [2]) et HOFMANNUS [3]). Iam recte OECUMENIUS interpretari incipit verbis: Τέσσαρές εἰσιν ἐν-

---

[1]) *De Nupt. et Concup.* Lib. I. Cap. 34. Tom. X. p. 198. *Bened.*
[2]) PAULUS, *Der Apostel Iesu Christi.* p. 533.
[3]) L. c. p. 464, 465.

ταῦθα νόμοι, mox vero contrariam in sententiam deflectit. Acute autem REITHMAYRUS ad posterius membrum vs. 25 provocat, quippe quo Apostolus ipse huic interpretationi fidem facit, *mentem* a *lege Dei*, *carnem* a *lege peccati* distinguens. Nec praetermittendum est, quod GROTIUS animadvertit: „PAULUS duo componit paria. *Legi Dei* adest *mens. Legi peccati* adest *caro.*" Itaque lex membris corporis insidens et legi Divinae *obstare*, et legem mentis *oppugnare*, et legi peccati ita *ministrare* dicitur, ut hominem peccato subiiciat. Et hanc distinctionem quatuor legum confirmant Verba *τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου*, quae orationem, quidquid contrariam in partem disputatur, inani repetitione onerant, si ad praecedentia: *ἕτερον νόμον* referuntur. Sed causam, cur oratio in haec verba desinat, nisi fallor, VV. DD. excepto fortasse RÜCKERTO, non assecuti sunt. Nequidquam agunt, qui contendunt cum OECUMENIO: *Νόμος ἁμαρτίας περιφραστικῶς τὴν ἁμαρτίαν καλεῖ.* Nam duo per Prosopopoeiam proposita et bene distinguenda sunt *ὁ νόμος* eiusque auctor *ἡ ἁμαρτία.* Nec *peccatum*, sed *legem peccati* spectat Dativus adiectus: *τῷ ὄντι*, qui, si secundum loquendi usum, Cap. IV: 24. VIII: 4, 28 reperiundum, exponitur: *quae nempe est*, evidenter docet, alio consilio PAULUM repetiisse verba *ἐν τοῖς μέλεσί μου*, quam ut idem diceret ac supra. Nimirum quum legem peccati finxerat, hanc quoque finxit, cum *lege*, *quae ei ministrabat*, ut obsessis in moenibus castrisque fieri solet, *intus conspirantem.* Sunt quidem, concedo, haec omnia Rhetorica, sed Philosopha tamen veritate nituntur. Aliis verbis queritur Apostolus, quod rerum externarum vis membris corporis insidens suam in

mentem, quamquam legi Divinae assentientem, adeo ingruit, ut ipse se vitiositati, utpote iisdem in membris cum vi illa colludenti, subiectum videat. Quod quum de homine dicat extra CHRISTI communionem ita comparato, ut invita mente carni serviat, leviora esse videntur, quae KREHLIUS aliique auctoris argumentationi obiecerunt.

Vers. 24.

Tristissimae, in quam detrusus erat, servitutis gurgitem contemplatus, dolore PAULUS adeo perfunditur, ut exclamet: *Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος*, quod, si penes BEZAM fides est, pessime interpretatur Vulgatus: *Infelix ego homo.* Ipse V.D. Adiectivum vertendo reddidit *aerumnosus* atque hoc explicuit: *perpetuis in ista lucta angoribus devexatus.* Utique vocabulum *ταλαίπωρος*, quamquam POLLUX [1]) scripsit: *πόλιν ἄθλιον, ταλαίπωρον,* minus significare hominem *adversa fortuna afflictum*, quam *duro et aspero labore defatigatum et veluti exhaustum*, ab ALBERTIO [2]) aliisque satis probatum arbitror. Nec PAULUM exclamationem *Ies.* VI: 5: *Ὦ τάλας ἐγώ* imitatum esse, ut voluit KEUCHENIUS [3]), ex verborum dissimilitudine intelligimus. Propterea tamen non intercedo, quominus cum ORIGENIS interprete aliis-

---

[1]) *Onomastic.* Lib. IX. Cap. 4. Segm. 24 HEMSTERH.

[2]) *Observ. Philol. in Sacros N. T. libros* ad h. l. Ita *Sap. Sal.* IV: 11. ARRIAN. *Hist. Ind.* Cap. XII. § 39. XXXI. § 9. RAPH. Cf. BUDAEUS l. c. p. 426.

[3]) *Annot. in omnes N. T. libros* ad h. l.

que Latine scribatur: *Miser ego homo*, i. e. *O miserum me hominem*, quo Nominativus Vocativi vim habeat [1]). Similiter LAELIUS apud CICERONEM [2]) de homine libidinum et iracundiarum pleno: *Ego vero nihil isto animo, nihil ita animato homine miserius ducerem.* BENGELIUS quidem, quem REITHMAYRUS e propinquo sequitur, verborum sensum esse monet: *Me miserum, qui homo sim*, quasi Substantivum *ἄνθρωπος* per Appositionem subiunctum sit praecedentibus: *ταλαίπωρος ἐγώ*; sed haec structura exclamationis vim inepte extenuat. Substantivum vero cum Adiectivo coniungendum esse, iam arguunt verba PLATONIS [3]): *Ταλαίπωρος ἄρα τις σύ γε ἄνθρωπος εἶ καὶ οὐδὲ Ἀθηναῖος, ᾧ μήτε θεοὶ πατρῷοί εἰσι, μήτε ἱερὰ, μήτε ἄλλο μηδὲν καλὸν καὶ ἀγαθόν.* Hoc autem Apostolum non ad se, CHRISTI sectatorem, qui Spiritus Sancti vi carnem menti subigere edoctus esset, referre potuisse, res ipsa loquitur. Ergo hîc etiam se a CHRISTI communione, qualis fuit antea, solutum fingit, ut miseram hominum, quotquot in lege Mosaica salutem sibi quaerunt, proponat conditionem. Sed actum agere nolo pro causa disputando, quam MEIIERUS aliique interpretes lectori ab opinionibus praeoccupatis vacuo satis superque probarunt.

Exclamationem sequitur interrogatio: *Τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου*; Est ea hominis, aut liberatorem circumspicientis, aut desperanter aientis se nullum reperire posse. Illud plerisque

---

[1]) Praeter scriptores a MEIIERO laudatos vide KÜHNERUM. Tom. II. p. 155.

[2]) *De Republica.* Lib. I. Cap. 38. p. 102. VILLEM.

[3]) *Euthyd.* p. 302.

placet interpretibus, nec sine causa, ut exempla ostendunt a FRITZSCHIO allata; hoc vero magis se commendat eo, quod et praecedit exclamatio, et tota oratio, etiam in priori membro vs. 25, animata est, et interrogationem nihil excipit responsionem vere ita dictam continens. Ergo alteri praeferendum videtur cum MUSCULO, SLICHTINGIO, OLSHAUSENIO, aliis. Nonnulli quidem, contrariam in partem disputantes, cum KREHLIO monent, Pronomini τίς non subiectum legi: ῥύεσθαι δύναται, sed ῥύσεται, quod MEIIERUS merum appellat Futurum. Atqui lectorem invito ad comparandos locos similes *Luc.* XVI: 11. *Act.* VIII: 33. *Rom.* VIII: 33, 35. 1 *Cor.* XIV: 8 aliosque, in quibus itidem ad id, de quo quaestio est, negandum Futurum usurpatur, quemadmodum in V. T. *Psalm* XCIII (XCIV): 16. CV (CVI): 2. *Ies.* LI: 19. LIII: 8 cet [1]). Plus vero molestiae creat disputatio, quomodo vera verborum ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου se habeat structura. FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS, GLÖCKLERUS, KREHLIUS, MEIIERUS Pronomen τούτου connectunt cum praecedenti θανάτου, et sic hodie plerique. Antiquiores vulgo, praeeunte Syro, illud retulerunt ad remotius σώματος, quod recentiori etiam memoria nonnullis, et nuperrime HOFMANNO [2]) atque PHILIPPO placuisse video. Dicendo, orationis argumentum iis obstare, vereor admodum, ut refellantur. Ipsi huius sententiae patroni, ut structuram suam tueantur, ad orationis argumentum provocant. Sed iis opponi posse videntur, quae maioris ponderis sunt. Et primum quidem, si Pronomen τού-

---

[1]) Plura GLASS. l. c. Lib. II. p. 1362. Cf. WINER. p. 256.

[2]) L. c. p. 465.

του refertur ad Substantivum *σώματος*, sumendum est, quod nescio, an absurdum sit, Apostolum nempe *hoc corpus mortis* ab *alio corpore aliisve corporibus mortis* distinxisse. Deinde eius in Epistolis Pronomen, quod Substantivum praeeunte Articulo sequitur, ubique, etiam *Eph.* VI: 12, cum Substantivo illo connexum est, nusquam ab eo separatum. Tum hoc loco, si Pronomen ad Substantivum remotius pertineret, eum ambiguitatis evitandae causa scripturum fuisse crediderim: *τούτου τοῦ σώματος τοῦ θανάτου*, quemadmodum alibi Pronomen Substantivum praecedit, uti 1 *Cor.* XI: 25. 2 *Cor.* VII: 1. 1 *Tim.* I: 18 [1]).

Videamus nunc, an hanc structuram ferat orationis interpretatio. Verbum *ῥύεσθαι*, a quo Futurum *ῥύσεται* ortum est, proprie, ut monet STEPHANUS, *custodiendi*, *servandi*, *tuendi* notionem habet: quare HESYCHIUS Aoristum *ῥῦσαι* explicat *φυλάξαι*. Hinc usu venit notio *liberandi* vel *eripiendi*, praesertim Praepositione *ἀπό* vel *ἐκ* sequente. Iam diu vero animadvertere mihi visus sum, formulas *ῥύεσθαι ἀπό τινος* et *ῥύεσθαι ἐκ τινος* ita distinguendas esse, ut altera significet: *malum imminens ab aliquo avertere*, altera: *e malo praesenti aliquem eripere* [2]). Quod an Graecorum in libris fieri debeat, iudicent viri in harum Literarum amplitudine habitantes. Hellenistarum scriptis varii insunt loci, quos illud requirere putaverim [3]). Sed in N. T. hoc discrimen, nisi

---

[1]) Cf. GERSDORFIUS l. c. p. 442 sqq.

[2]) Breviter hoc indicavi in libro: *De betrekking van het gevoel* cet. p. 65, 66.

[3]) In V. T. has formulas plus semel ita usurpari reperi, ut permutari videantur, quemadmodum *Prov.* X: 2 et XI: 4; at alibi tamen clare distinguuntur, ut *Iob.* XXXIII: 17, 30. Cf. 1 *Macc.* XII: 15. In

fallor, constans est, nusquam vero evidentius quam 2 *Tim.* IV: 17, 18, ubi deinceps legimus: *Ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος* et *Ῥύσεταί με ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ.* Itaque hoc loco PAULUS rogans: *τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος* cet. *se ex malo praesenti eripi non posse* queritur, quemadmodum huiusmodi ereptionem spectat PINDARUS [1]) dicens:

— — — ἐπεὶ ἐκ τούτων φίλον ἄνδρα πόνων
Ἐρρύσατο,

et MENELAUS apud EURIPIDEM [2]), ubi legimus:

— — — — — παῖδ' ἐμὴν
Ῥυσώμεθ' ἀνδρῶν ἐκ χερῶν μιαιφόνων.

Pronomen autem *τίς*, uti *Rom.* VIII: 33, 35 aliisque in locis supra citatis, explicandum est *nemo hominum.* Sequentia ut interpretemur, incipiamus a Pronomine *τούτου.* Id quidem, an illud *contemtim* praecedentibus *τοῦ θανάτου* additum sit, in controversiam non vocabitur. Ita enim, quamquam illi ipsi contemnendi vis non inest, saepissime adhibetur ad *personae* vel *rei*, quacum connexum est, *foeditatem* in luce collocandam, uti *Ioann.* VII: 49. IX: 24. *Act.* V: 28. XIX: 26. 1 *Cor.* III: 19. *Eph.* II: 2. Similiter apud PLATONEM [3])

Test. XII *Patriarch.* haec distinctio frequens est. Comparentur *Test. Rub.* Cap. 4. p. 528 et *Ioseph.* Cap. 4 g. 704 cum *Test. Sim.* Cap. 2. p. 534. *Gad.* Cap. 2. p. 677 et *Ioseph.* Cap. 4. p. 703. Cap. 10. p. 712.

[1]) *Pyth.* XII: 18, 19 DISS.

[2]) *Orest.* v. 1578, 1579 PORS.

[3]) *Gorg.* p. 494.

legimus: *Ὁ τῶν κιναίδων βίος οὗτος, οὐ δεινὸς καὶ αἰσχρὸς καὶ ἄθλιος;* et apud HERODIANUM [1]) de HELIOGABALO: *τὸ ἄγαλμα — — μὴ κινηθὲν, ἐξ οὗπερ ἦλθεν ἀπὸ Ἰλίου, — — ἐκίνησεν οὗτος.* Utique apud veteres nihil frequentius. Praesertim vero comparari meretur optatum *Pharaonis, Exod.* X: 17, quod affert WETSTENIUS: *περιελέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸν θάνατον τοῦτον,* item quod in aedibus sacris CHRYSOSTOMUS [2]) EUTROPIO dixit: *Εἰ τῶν ἐμῶν ἠνέσχου τραυμάτων, οὐκ ἄν σοι τὰ φιλήματα ἐκείνων τὸν θάνατον τοῦτον ἔτεκον.* Quemadmodum ibi *mors violenta* indicatur, *quam sibi* EUTROPIUS *flagitiis suis conscivit,* sic nihil impedit, quominus PAULI verba *τοῦ θανάτου τούτου* interpretemur: *mortis istius, quae peccati poena est,* seu *quam mihi eo contraho, quod vim carnis, quae membris corporis mei utitur, mentem sibi subigere meque in peccati potestatem perducere patior.* Haec interpretatio vs. 24 cum 23 in concordiam redigit. Concinit ea cum verbis Cap. VIII: 2, 6, quibus necessitas inter peccatum e vi carnis exortum et mortem intercedens proponitur. Retinet quoque notionem, quam supra ubique vocabulo *θάνατος* vindicare conatus sum. Quapropter hac de notione, quamquam a multis improbatur, disputationem renovare nolo. Sed exploremus, age, quomodo alter Genitivus *τοῦ θανάτου τούτου* cum altero *τοῦ σώματος* cohaereat. Vocabulum *σώματος corpus humanum,* non *corpus et animum,* ut PHILIPPUS vult, multo minus *peccati massam,* quod CALVINO aliisque placuit, denotare, perspicue docent

---

[1]) Lib. V. Cap. 6. § 7.

[2]) *Opp.* Tom. III. p. 381.

praecedentia: *ἐν τοῖς μέλεσί μου*, quibuscum illud permutatur. Si autem interrogatio in hoc vocabulum desineret, se CHRYSOSTOMI multorumque interpretum probaret sententia, PAULUM exoptasse, ut *corpore exueretur* seu *occumberet*. Ita vero interpretari vetant connexa *τοῦ θανάτου τούτου*, quae corporis, a quo liberari cupivit, *qualitatem* definiunt. Genitivum, qui hîc exstat, non *auctoris*, sed *possessoris* esse recte viderunt REICHIUS, RÜCKERTUS, GLÖCKLERUS, alii. Ubique enim in PAULI Epistolis *corpus* a *carne* sic distinguitur, ut haec *Activa*, illud *Passivum* sit. Ergo ad resolvenda illa *τοῦ θανάτου* cum THEOPHYLACTO scribatur *τῷ θανάτῳ ὑποκειμένου*, *morti obnoxii*, quod haud pauci quoque scribendum censent. At ne sic quidem mens auctoris plana est. Haud temere VV. DD. ut eam planam faciant, praesidium sibi quaerunt in Cap. VI: 6. Nonnulli, uti WETTIUS et MAIERUS, *τὸ ῥυσθῆναι ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου* nihil aliud esse autumant quam *τὸ καταργηθῆναι τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας*. Et profecto summum malum, a quo se liberari non posse Apostolus hîc queritur, aliud esse nequit, quam quod illic, ubi vetus homo cum CHRISTO cruci affigatur, tolli declarat. Itaque si illic Graeca explicanda sunt: *ut membra corporis non amplius peccati imperio subiecta sint*, hîc sensus orationis esse videtur: *Apud homines frustra quaero, qui corpus meum eripiat e servitute peccati, qua mortem mihi contraho, quae peccati poena est*. Nec longe hinc differt sensus, quem MEHERUS multique alii interpretes verbis tribuunt. Si quis rogat, cur PAULUS mortem, quam in posteriori disputationis parte vs. 14 sqq. non attingit, hîc memoret, respondeo, eum omnium malorum summo comprehen-

disse pravas rerum in sensus cadentium cupiditates, vim carnis mentem oppugnantis, peccandi libidinem, cetera, quae supra exposuisset. Breviloquentiam ei indidit fervor animi vehementer commoti. Auctorem autem *talem* sibi exoptasse *liberationem, ut membra corporis carni non amplius, sed menti obedirent*, facile cogimus e *Col.* II: 11, quem locum post THOLUCKIUM aliosque interpretes etiam attulit HOFMANNUS [1]). Quamquam enim ipsa formula: *τὸ σῶμα τῆς σαρκός*, ubi tantum significat illud, quod nos homines naturae debemus, nihil vitiosi continet, ideoque Cap. I: 22 ad CHRISTUM refertur, secundum GRIESBACHIUM tamen aliosque editores, per CHRISTI communionem *ἡ ἀπέκδυσις τοῦ σώματος τῆς σαρκός* allata esse dicitur. Ergo Apostolus Colossensibus gratulatur, quod *tali exuti sunt corpore, per quale olim carni ideoque peccato et morti servierant* [2]). Ita quoque *corpus carni serviens* intelligendum est *Sirach.* XXIII: 24, ubi auctor ait: *ἄνθρωπος πόρνος ἐν σώματι σαρκὸς αὐτοῦ.*

Vers. 25.

Totius Capitis conclusio secundum Editionem Receptam haec est: *Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοΐ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας.* An penes hanc Editionem fides sit,

---

[1]) L. c. p. 467.

[2]) Cf. praeter WETTIUM aliosque interpretes GRIETHUYSENIUS p. 80, 81.

quaestio est, ad quam alii aliter responderunt. REICHIUS illud omne spurium et hinc expellendum censuit, diu ante BROUWERUS [1]). Sed priori membro, ne oratio hiatu laboret inexcusabili, carere nequit principium Capitis VIII: *Οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* Quod quodammodo etiam obstat opinioni GROTII, CRELLII, BOEHMII, FLATTI, STUARTI, a RÜCKERTO non prorsus improbatae, hoc membrum in Parenthesi ponendum esse. Nam consequentiae: *Nulla igitur nunc condemnatio sectatoribus* CHRISTI IESU *est*, locus praecluditur, nisi uno eodemque tenore antecedit salutis Divinitus per CHRISTUM allatae commemoratio. Paulo difficilius dictu est, quid Apostolus scripserit. Quod cum Vulgato multisque veterum, praesertim Latinis, praebent nonnulli Codices: *ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ*, cum CORNELIO A LAPIDE tueri conati sunt BOSVELDIUS, BERGSMA [2]) aliique. Sed rectissime BEZA illud hominibus deberi ait, qui temere PAULUM ad interrogationem facere voluerint respondentem: ut etiam ab iis factum est, qui scribebant *ἡ χάρις τοῦ Κυρίου*. Dilucide hoc indicat ORIGENES, cuius verba secundum interpretem sunt: „Respondetur ei ad hoc quod dixerat: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* iam non ex illius [persona], sed ex Apostolica auctoritate: *Gratia Dei per* IESUM CHRISTUM *Dominum nostrum.*" Nec genuinum esse potest tertium: *χάρις δὲ τῷ Θεῷ*, quamquam defensores nactum est FRITZSCHIUM et PHILIPPUM, argumentum inde petentes, quod oratio animata in sedatam transiit. Hanc enim transitionem

---

[1]) L. c. p. 189 sqq.
[2]) L. c. p. 204.

perperam sumi ex eo iam intelligimus, quod ne ipsum illud quidem *χάρις δὲ τῷ Θεῷ* responsionem ad interrogationem continet. Imo si praecedentia: *Τίς με ῥύσεται* cet. bene interpretatus sum, id, quod proxime sequitur, ut post multos REITHMAYRUS et BISPINGIUS etiam viderunt, aliud esse non potest quam itidem animatum. ERASMO auctore e duobus: *εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ* et *Χάρις τῷ Θεῷ* haud dubie alterutrum eligendum est. Illi cum LACHMANNO et TISCHENDORFIO hoc praetulerunt VENEMA [1]), KÖLLNERUS, RÜCKERTUS, VISSERINGIUS. Alterum OLSHAUSENIO, KREHLIO, MAIERO, MEIJERO, HOFMANNO [2]) et plerisque placuit, etiam GREVIO, VINKIO et TURNERO. Quod autem horum nonnulli, praeeuntibus BENGELIO [3]) aliisque, coniecerunt, librarios Capite VI: 17 ad Verbum *εὐχαριστῶ* in Substantivum *χάρις* mutandum abusos esse, minus probabile est, quoniam ille locus, et hinc longiori intervallo distat, et alius generis argumentum tractat, et Particulam *δέ* formulae *χάρις τῷ Θεῷ* habet interiectam. Cum WOLFIO et HOFMANNO dicere praestat, librariis, et literas proxime praecedentes *ου*, et sequentem Articulum *τῷ* hanc fraudem fecisse, ut Substantivum *χάρις* pro Verbo *εὐχαριστῶ* scriberent. Equidem Receptum illud *εὐχαριστῶ* nunc [4]) propterea genuinum arbitror, quod huic Verbo Cap. I: 8 subiectum legimus: *διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ* et simile *δι' αὐτοῦ Col.*

---

[1]) *Notae ad* STEPH. DE BRAIS *opuscula* cet. p. 296.

[2]) L. c. p. 467.

[3]) *Nov. Test. Graec.* cet. p. 647.

[4]) Corrigantur igitur quae supra ad Cap. I: 8 et in *Comm. perp.* ad 1 *Cor.* XV: 57 scripsi.

III: 17, nusquam vero talia connexa sunt cum Substantivo *χάρις*, quocum etiam vix aut ne vix quidem connecti possunt. Uti enim male iam OECUMENIUS inter vocabula *Θεῷ* et *διά* interposuit: *ὅστις με ἐῤῥύσατο*, sic ab auctoris mente deflectere, qui Graeca interpretentur: *propterea quod in* IESU CHRISTO *mihi vindex datus est* vel similiter, OLSHAUSENIO, PHILIPPO, MEIIERO concedendum est. Orationis sensus huc potius redire existimetur: *Per* IESUM CHRISTUM *Dominum nostrum fit, ut gratias agam Deo*, seu *Gratias ago Deo, quod mihi datur per* IESUM CHRISTUM. Verbis *Ἰησοῦ Χριστοῦ* THEOPHYLACTUS iam adscripsit: *αἰτίου ὄντος τῆς εὐχαριστίας*. Nimirum utrique dictioni animatae tertiam nunc PAULUS sine Particula adiungit, quippe ex ima desperatione ad gaudii fastigium subito erectus. Nec gaudii illius causam memorat, sed, ut in vehementioribus animi affectionibus fieri solet, premit silentio. Quemadmodum autem supra sua ipsius persona omnes a CHRISTO alienos comprehendit homines, qui in lege Mosaica sibi salutem quaerebant, sic hoc loco *omnes veros unius* CHRISTI spectat *sectatores*, qui copia fruantur hunc Dominum secum *τὸν κύριον ἡμῶν* appellandi. Atque sic tristissimi argumenti oratio felicissimum ad exitum perducitur. Apostolum vero hoc in Capite se non proposuisse, quatenus cum CHRISTO communionem haberet, sed *quatenus se extra* CHRISTI *communionem collocatum fingeret*, ipsa, ut acute animadvertit SLICHTINGIUS, arguunt verba *διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν*, quibus id, quod CHRISTI sectatoribus allatum est, miseriae opponitur supra deploratae.

Ad alterum progredior huius vs. membrum. Quam-

vis illud ita comparatum sit, ut sine magno negotio sensus aliquis probabilis e verbis eruatur, multum tamen sudoris interpretibus pepererunt pericula eius cum oratione circumiecta in concordiam redigendi. Hinc coniecturae supra refutatae virorum, qui totum hunc versum deleri, aut posteriori parti succurri iusserunt priore Parentheseos signis includenda. Hinc alia molimina haud multo melioris notae. SHUTTLEWORTHUS, MACKNIGHTI vestigiis insistens, sententiae a Particulis ἄρα οὖν incipienti, refragante loquendi usu, interrogandi formam induit. GREVIUS, PEILIUS [1]), alii, quibus si minus CHRYSOSTOMUS, THEOPHYLACTUS saltem praeiit, eam a Cap. VII avellunt et cum Cap. VIII connectunt, hac operatione novam sibi molestiam creantes. Haud pauci, uti WETTIUS, MAIERUS, BISPINGIUS, absque ullo argumento alicuius ponderis, PAULUM ita demum perrexisse contendunt, postquam dictandi fecisset intercapedinem. BOSVELDIUS Graecis vertendo redditis: *Quamobrem igitur ego ipse quidem mente legi Dei obsequor, quamquam carne obsequor legi peccati*, se non reperisse fatetur, quod ad cohaerentiam orationi accommodandam sibi magis placeret. TURNERUS itidem aliorum erroribus correctis, postremum se ipse impeditum declarat. Plerique, PELAGIO iam duce, Apostolum ratiocinationem, a vs. 14, aut vel a vs. 7 inchoatam, ita contraxisse aiunt, ut summam eius exhiberet: sed, ut se in lubrico versari sua ipsorum produnt interpretatione, sic ad explicandam causam, cur auctor, postquam ob impetratam salutem Deo gratias egisset, ad tristissimum hoc argumentum redierit, plane nihil,

---

[1]) *A new Translation* cet. ad h. l.

quo desiderium expleatur, in medium afferre sciunt. Hanc autem Scyllam evitare cupiens OLSHAUSENIUS se in Charybdin aeque inexsuperabilem coniecit, quo factum est, ut in severam FRITZSCHII, RÜCKERTI, PHILIPPI, MEIIERI incurreret reprehensionem. Quid plura? Multos ante annos in schola orationem mendo corruptam et nullam aliam ei medicinam quam hanc quaerendam esse monui, ut verba *ἄρα οὖν — νόμῳ ἁμαρτίας* traiiciantur et versui 23 postponantur. Ita VENEMAM, et WASSENBERGHIUM iam iudicasse videram [1]). Postea KEILIUM [2]) eiusdem fuisse vidi sententiae. Nuperrime his partibus se addixit LACHMANNUS [3]). Ego vero hanc interpretationem editioni parans, quo diutius rem omnem perpendi, eo firmius mihi persuasum habui, hanc solam viam esse mentis suae PAULO restituendae. Nec perturbor eo, quod et plerique horum dierum interpretes viam illam ne commemoratu quidem dignam iudicarunt, et nonnulli lectorem inde avertere conati sunt [4]). Quantum praesidii ad veterum libros vitiis liberandos e Traiectione petatur, nemo paulo intelligentior igno-

---

[1]) VERSCHUIRII *Opusc.* cet. Ed. LOTZIO p. 390, 391. WASSENBERGHII *Dissert. de Traiectionibus in N. T. contextu saepe necessariis*, praefixa *Scholis* s. l. Tom. II. p. 44, 45. Porro inter nostrates Traiectionem, etiam exemplo suo, summopere commendarunt CLARISSIUS in libro: *Recensent, ook der Recensenten.* Tom. I. p. 51 sqq. et V. D. in *Verstrooide gedachten over verschillende onderwerpen* cet. Fasc. II. p. 40 sqq.

[2]) *Opusc. Academ.* Ed. GOLDHORNIO. p. 754, ubi laudantur VV. DD. cum WASSENBERGHIO comparandi.

[3]) L. c. Tom. II. *Praefat.* p. X et XI.

[4]) FOCKENSIUS l. c. p. 165, 166. FLATTUS, *Opusc. Acad.* Ed. SÜSKINDIO p. 386. Cf. WINERUS p. 494, 495.

rat. In N. T. orationem haud raro librariorum culpa confusam esse, perspicue docent Cap. XVI: 25—27. 2 *Cor.* I: 6. *Phil.* I: 16, 17. 2 *Ioann.* 6 al. Ipse haud ita pridem me probabiliter disputasse spero, quum narrationi *Ioann.* XVIII: 24 medium inter vss. 14 et 15 locum constituerem [1]). Quidni igitur hîc eodem modo agam ad corrigendum errorem, cuius vestigia in Codicibus MSS. aliisque libris antiquitatis non amplius deprehendantur, quippe iam commissi seculo primo Christiano vel secundo ineunte? Non sine magna causa transponendum esse largior, sed hoc loco gravissima argumenta mihi praesto esse confido. Hac enim ratione sequenda omnino omnia rite interpretari posse mihi videor, alia qualicunque non item.

Incipio a Particulis *ἄρα οὖν*, quas Cap. V: 18, ad conclusionem *itaque* vel *quae quum ita sint* faciendam, et breviori dicto, et longiori disputationi subiici vidimus. Nusquam illae orationis conclusioni sic inserviunt, ut proxime praecedentia excludant. Nusquam, nisi novum aliquid, ut Cap. IX: 16, 18, intercedit, post se habent sententiam, qua repetuntur, aut quae a simplici *ἄρα* pendet. Quocirca inter prius huius vs. membrum et Cap. VIII: 1 stare nequeunt. Sed suo loco stant, si una cum toto membro posteriori versibus 23 et 24 interponuntur. Similiter Pronomina *αὐτὸς ἐγώ*. Recte HOFMANNUS hodie non amplius refutationem mereri ait interpretationem eorum *idem ego*, quam nonnulli cum ESTIO commenti sunt. Minus recte vero ille, WETTIO, MEIJERO aliisque adstipulans, iis

---

[1]) *Vijf Brieven over Das Leben Jesu van Doct.* D. F. STRAUSS. p. 97 sqq.

ubique in N. T. et hoc loco Antithesin indicari contendit. Equidem vehementer dubito, an usquam Particulas ἄρα οὖν sequatur aut sequi possit illud, quod alii aliisve oppositum est. Quidquid vero huius rei est, egregie falluntur VV. DD. opinando, se, Pronomina explicantes: *ego a* CHRISTO *remotus*, ea praecedentibus διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν opponere, quippe quae *solam* IESU CHRISTI *personam* significant, non *hominem eius communione gaudentem.* Ergo FRITZSCHIO aliisque, etiam PHILIPPO assentiendum est, ubi potestatem *declarantis* hîc in censum venire arbitrantur. Iam GROTIUS sensum assecutus est interpretando: *is homo, quem sub primae personae Pronomine descripsi.* Brevius scribi potest: *ipse, quem dixi, ego*, ea tamen sub conditione, ne quis toto hoc in Capite Vocabulum ἐγώ aliter exponat quam *ego, qui homo sum.* Frustra negat HOFMANNUS, Pronomina αὐτὸς ἐγώ *Rom.* IX: 3 et 2 *Cor.* XII: 13 sibi velle: *ipse, quem dixi, ego.* Plura huius notionis exempla FRITZSCHIUS attulit. Si necessitas urgeret, provocare etiam possem ad HOMERUM [1]). Sed nihil evidentius est quam quod PHILO [2]) Deum MOSI dicentem facit: Ἆρ' ἀγνοεῖς τὸν δόντα ἀνθρώπῳ στόμα, καὶ κατασκευάσαντα γλῶτταν, καὶ ἀρτηρίαν, καὶ τὴν ἅπασαν λογικῆς φωνῆς ὀργανοποιΐαν; Αὐτός εἰμι ἐγώ· μηδὲν οὖν δείσῃς [3]). Atqui hoc: *ipse, quem dixi, ego,* quod nusquam aliter usurpatur, quum spectet etiam proxime praecedentia,

---

[1]) *Iliad.* XXII. vs. 346. *Odyss.* XVII. vs. 9.

[2]) *De vita Moys.* Lib. I. p. 94 MANG.

[3]) Praeter hunc locum alios excitavit LOESNERUS, *Observat. ad N. T. e Philone Alex.* ad h. l. et ad *Luc.* XXIV: 39.

videant VV. DD. quam vehementer ab hac oratione abhorreat, nisi prius huius vers. membrum transsiliatur. Contra vero, si una cum connexis versui 23 subiicitur, nihil transsiliendum est ad observandum loquendi usum. Ita quoque Praesens δουλεύω talia post se habet, ut Traiectione omnino opus sit. Illa enim, quum per Particulas μέν et δέ sic distinguantur, ut priori posterius praevaleat, a statu liberationis dissona sunt, consona cum servitutis conditione. Sed quid est quod PAULUS, scribendo νόμῳ Θεοῦ et νόμῳ ἁμαρτίας, denuo et ex improviso ad *legum comparationem* rediens, sine Articulis, quibus supra usus est, Substantiva coniungat et *leges* memoret *generatim sumtas* (sermone vernaculo: *eene Gods-wet* et *eene zonde-wet* [1])? Mirabile hoc est, donec verba ἄρα οὖν — νόμῳ ἁμαρτίας a vss. 22 et 23 remota manent, explicatur vero, quam primum iis subiunguntur, dilucide. Hac enim Traiectione ita *continuatur* legum comparatio, ut *statim, post recensionem earum,* gravitatis causa, *utriusque genus prodatur, optimaeque* (*Θεοῦ*) *pessima* (*ἁμαρτίας*) *opponatur*. Quid? quod eandem Traiectionem sibi postulat tota sententia: *Quae quum ita sint, ipse, quem dixi, ego mente quidem obsequor ei, quod lex Dei est, sed carne ei, quod lex pec-*

---

[1]) Ita procul dubio leges *generatim* intellexit *Sir.* XLIV. 20 de ABRAHAMO dicens: *ὃς συνετήρησε νόμον Ὑψίστου* et, uti sequentia docent, *Ies.* I: 10 in verbis ad gentem conversis: *προσέχετε νόμον Θεοῦ*. Eodem modo apud AESCHYL. *Eumenid.* vs. 160 BOTH. dictum: *παρὰ νόμον θεῶν* sibi vult: *praeter* seu *contra id, quod apud Deos lex est*. Formula *νόμος ἁμαρτίας* comparetur cum similibus *νόμος δικαιοσύνης* et *νόμος πίστεως*, Cap. IX: 31 et III: 27. Legantur et ibid. et ad Cap. II: 12 disputata. Ubique *genus* aut *qualitas* significatur.

cati est. Fortasse quis aiet, Apostolum hanc sententiam, quia sibi demum in mentem veniret, postquam Deo ob liberationem impetratam gratias iam egisset, alieno in loco posuisse, ne lectorem ea defraudaret. Hoc vero ut probabilitate sua se quodammodo commendaret, ei inesse deberet novum aliquod et nondum occupatum. Atqui nihil aliud ea contineri quam summam (minus Latine *recapitulationem*) ratiocinationis habitae, plerique, ut supra vidimus, interpretes ipsi dicunt. Ad talem autem sententiam hîc tolerandam nec praecedentem, nec sequentem comparatam esse, nunc, singulis expositis, clarissime in oculos incurrit. Rursus vero, si ea inter vss. 23 et 24 collocatur, omnia, tam quoad formam, quam quoad materiam, via et ratione procedunt. Hîc nempe conclusio non solum totam ratiocinationem, a vs. 7 iam inchoatam, continuo excipit, sed postremae etiam eius parti (vss. 22 et 23) perfecte respondet. Sibi invicem respondent externa: *νόμῳ Θεοῦ* et *τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ*, pariterque quae externorum instar considerantur: *νόμῳ ἁμαρτίας* et *τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου.* Sibi invicem itidem respondent interna: *τῷ νοΐ* et *τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου,* uti et his opposita: *τῇ σαρκί* et *ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου,* quae, quum explicanda sint *τὸν νόμον τῆς σαρκὸς ἐν τοῖς μέλεσί μου*, eodem ac brevius graviusque *τῇ σαρκί* redeunt. Dato igitur impotentiae hominis a lege Mosaica salutem suam sperantis spectaculo PAULUS illud addit, quo rerum summa conficiatur, generalem conclusionem. Nunc autem ad *sedatam* orationem non amplius praepostere revertitur, sed opportune ab ea transit ad *animatam*, qua primum miseriam suam deplorat, tum desperatio-

nem suam enunciat, denique ob impetratam per CHRISTUM liberationem Deo gratias agit, eundem observans ordinem, qui supra in vss. 5 et 6 cernitur. Singulari vero: *εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ* Plurale seu commune *τοῦ Κυρίου ἡμῶν* adiiciens aptissime praeparat bonorum sectatoribus CHRISTI communium descriptionem, Cap. VIII: 1 incipientem a sententia: *Οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* Nondum dixi hac e Traiectione egregie explicari posse causam, cur auctor vs. 24 formula *τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου* et Cap. VIII: 1 vocabulo *κατάκριμα* usus sit. Nondum dixi, ea unice tolli repugnantia, quae KREHLIUS aliique huic conclusioni totique huius capitis ratiocinationi haud leviter obiiciunt. Nimirum supra Apostolus, ut vidimus, in mentis et carnis colluctatione hanc illa adeo superiorem esse queritur, ut homo legi tandem peccati obsequatur. Atqui primum si illud ad naturae necessitatem refertur, omnino cadat necesse est libertas humana et cum libertate boni malique conscientia, quam PAULUS Cap. II: 15 gentibus etiam exteris tribuit. Deinde illud si hominis etiam vere Christiani proprium habetur contra id, quod PAULUS Cap. VIII: 2, 9 alibi, item Cap. VII: 6 expresse docuit, nullam esse sequitur liberationem e peccati servitute, Divinitus per CHRISTUM impetratam. Utrumque vero ab interprete sibi constante, qui hanc sententiam in loco nunc occupato relinquat, sumendum esse, res ipsa loquitur. Nam nonne haec sumi debent, quando vitiositatis humanae descriptio desinit in verba *τῇ σαρκὶ δουλεύω νόμῳ ἁμαρτίας?* Nonne haec sua sponte ex eo sequuntur, quod talis conclusio laudationi liberationis Divinitus per CHRISTUM impetratae subiecta

est? Absurda vero illa pariterque in Deum iniuriosa et in CHRISTI communionem iniqua Traiectionis ope prorsus amoventur. Ita miseranda haec conditio ad hominem pertinere deprehenditur, qui extra CHRISTI communionem vivit, etiamsi salutem suam in lege quaerat Mosaica. Ita eam e sola hominis culpa proficisci apparet, quod ultro mentem carnis appetitibus superari sinat. Ita denique impotentiam describi videmus, cuius ad vim gloriose vincendam Spiritus Sanctus Dei hominis vere Christiani mentem renovaverit.

CAPUT VIII.

Alteram doctrinae Cap. VII: 5, 6 propositae partem Paulum ibidem vs. 7—24 et in posteriori membro vs. 25 explicuisse vidimus. Alterius explicationem, quam in priori membro vs. 25 praeparavit, hoc Capite VIII aggreditur. Ergo CHRISTI sectatores gratiae Divinae participes et e servitute peccati et mortis ereptos esse docet, ut non amplius ad carnis desideria, sed ad Spiritus Sancti placita vivant. Deinde vero eos, aerumnis varii generis subiectos, ad spem erigit fore, ut aliquando, ipsa carne exuti, vera liberorum Dei beatitate fruantur. Tum hac in terra nihil iis extrinsecus accidere posse asseverat, quin certam causam habeant confidendi, illud sibi saluti futurum Deumque sibi in IESU CHRISTI communione Patrem benignissimum mansurum. Haec singula autem non subtiliter ad scholae diligentiam distinguuntur, sed, quemadmodum familiaribus in Epistolis fieri solet, ita tractantur, ut unum alterumque plus semel coalescat. Nec, hominis Christiani salutem e *morali*, qua CHRISTO auctore impertitus est, *libertate* explicans, Apostolus alium eius fontem

memorat quam Cap. V: 1 sqq. ubi fidei deberi dicitur. Hanc enim *fidem* quum iam Cap. I: 5 et al. talem esse viderimus, *qua quis se totum Deo tradat*, fructus eius haud secus in illa libertate cernitur, quam in omni bono ex ea oriundo. Et secundum PAULUM fide niti, quidquid in Capite VIII ad CHRISTI sectatores referatur, non solum agnoscendum est, ut hac in Epistola disputatio eius, et tota cohaereat, et conveniat cum *Gal.* III: 22 sqq. ubi adoptionem gentium in liberorum Dei ordinem per fidem fieri legimus, sed iam in principio docet formula *τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*, ut apparebit infra.

Vers. 1.

Amoenissimum, quod PAULI oratio praebet, spectaculum incipit ab asseveratione solatii plena: *Οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* Vividam animi commotionem iam prodit vocabulum *οὐδέν*, ceteris, quo clarius in oculos incurrat nulli exceptioni locum esse, praepositum. Ratiocinationis progressum eodem modo ac Cap. VII: 21 indicat Particula *ἄρα* Latinae *igitur* respondens. Adverbium *νῦν*, quamvis utrique subiectum sit, temporis notationi inservire, e connexis vs. 2 sqq. perspicue intelligimus. Similiter Cap. V: 11. VI: 21 al. Vocabulum autem *κατάκριμα* cur aliter quam Cap. V: 16, 18, ubi *condemnationis* notionem habet, accipiatur, nulla profecto causa est. Et haec omnia quidem, quamquam nonnulli interpretes tritam viam deseruerunt, tam manifesta sunt, ut de iis disputare non opus sit. Gravior quaestio agitur de

notione formulae *τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* THEOPHYLACTUS eam exponit: *τουτέστι, τοῖς τοῦ βαπτίσματος ἀξιωθεῖσιν.* Quem si sequimur, existimandum est, PAULUM sibi nihil aliud voluisse quam: *qui Christiani facti sunt*, ut scripsit CASTALIO [1]), cui calculum adiecere BOSVELDIUS aliique. Neminem vero hanc causam studiosius quam FRITZSCHIUM egisse novi. Plerique tamen *homines interiori necessitudine cum* CHRISTO *coniunctos* intelligendos esse censuerunt, etiam STUARTUS, HODGIUS, REITHMAYRUS, MAIERUS, TURNERUS, PHILIPPUS. At uti ne illi quidem ipsi inter se omnino consentiunt, sic valde dubito, an in rem penitus introspexerint. Formulas *ἐν Χριστῷ* et *ἐν Κυρίῳ* (nusquam sine Articulo *τῷ* aut etiam Substantivo *Κυρίῳ* interiecto legitur *ἐν Ἰησοῦ*) *communionem* CHRISTI et *Domini* significare, fidenter, nisi fallor, sumere possum [2]). Hoc certe non labefactat FRITZSCHII copiosa de iis disputatio. In controversiam igitur adducendum quoque non est, an illud *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*, quod hîc reperitur, eandem notionem habeat. Unde formulae illae repetitae sint, VV. DD. exploratum iverunt. Sed longe quaesita est opinio BEZAE aliorumque, qui originem earum deberi coniecerunt imagini a IESU *Joann.* XV: 4 sqq. propositae. Magis arridet coniectura, eas explicandas esse e *Rom.* XII: 4, 5. *Eph.* I: 22, 23 aliisque locis, qui CHRISTUM cum capite, sectatores eius cum membris corporis humani comparent. Sed incertis non indigemus ad indagandum, *qualis communio* CHRISTI hîc

---

[1]) *Bibl. Crit.* ad h. l.

[2]) Vide quae disputavi in *Comment.* ad *Phil.* I: 14. II: 1, 29. IV: 1 cet. item ad 1 *Cor.* XV: 18, 19, 22 et cf. WINER. p. 346, 348.

in censum veniat. Hoc ipsam dicendi rationem ostendere puto. PAULO nihil familiarius fuit quam nomini proprio Ἰησοῦς appellativum Χριστός praeponere [1]). Ita de industria factum esse, ex 1 *Cor.* I: 2. *Gal.* II: 16. *Eph.* I: 1, 2 aliisque apparet locis, in quibus eadem sententia utrumque Ἰησοῦς Χριστός et Χριστὸς Ἰησοῦς continet. Praesertim animadvertendum est, Apostolum, ubicunque Dativo, qui a Praepositione ἐν penderet, uteretur, sibi in eo constitisse, ut hoc illi praeferret. Exempla vidimus Cap. III: 24. VI: 11, 23, ubi itidem ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ legimus. Quemadmodum autem hos locos, sic etiam alios spectat quod supra Cap. VI: 3 iam obiter monui, nomen appellativum proprio praepositum esse ad significandam *dignitatem*, qua IESUS ille ab aliis distingueretur. Primarium nempe auctori non erat *nomina* laudare *ipsi personae propria*, ut in formula Ἰησοῦς Χριστός, sed *salutarem eius, qui haec nomina gerit, efficientiam* [2]). Haec vero efficientia quum *in fidei communione* cernatur, verba ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ sic accipienda videntur, ut intelligatur *illa* IESU CHRISTI *communio, qua homines fide cum eo coniuncti sunt.* Ita iam OECUMENIUS ea explicuit, scribens: τοῖς οὖσιν ἐν τῇ Χριστοῦ πίστει, ἑλομένοις πνευματικὴν ζωήν. Tam recentiori quam antiquiori tempore secuti sunt cum KREHLIO multi alii. Nec video, quomodo dissen-

[1]) Secundum Editionem Receptam hoc quoque fit 1 *Pet.* V: 10, 14. Sed posteriori in loco LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS delerunt vocabulum Ἰησοῦ; in priori GERSDORFIUS l. c. p. 288 illud itidem delendum esse suspicatus est, ad Cod. maxime Vat. attendens animum.

[2]) Hoc quoque valet *Phil.* II: 5 aliisque in locis, ubi formula ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ CHRISTI *persona ab aliis ita distinguitur*, ut hîc in censum non veniant.

tire possint, qui cum MEIJERO hîc idem dici aiunt ac vs. 9 formula *πνεῦμα Χριστοῦ ἔχειν*. PAULUS ipse variis in locis mentis suae interpres est, nusquam evidentius quam verbis, quae *Gal.* III: 26 exstant: *Πάντες υἱοὶ Θεοῦ ἐστὲ διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*. Nec tamen minus evidens est, quod legitur 1 *Tim.* III: 13 et 2 *Tim.* III: 15, ubi *πίστις ἡ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ* memoratur, atque haec alia esse nequit quam *fides in Deo posita et e communione* IESU CHRISTI *profecta*. Quamobrem sectatores CHRISTI *Eph.* I: 1 vocantur *πιστοὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*. Et hanc *fidei communionem* esse Apostolus itidem perspicue docet *Gal.* II: 20, verba *ζῇ ἐν ἐμοὶ Χριστός* interpretans sequentibus: *ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ*, quae *fidem* praedicant *in Deo positam, cuius auctor Filius Dei est.* Eodem tendunt *Rom.* III: 24 coll. 25, 26. *Gal.* III: 14. V: 6. *Col.* I: 4. 1 *Tim.* I: 14. 2 *Tim.* I: 13. Sed loci, cuius interpretatione nunc occupamur, perquam similis est 1 *Thess.* II: 14, mentionem faciens *τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*, i. e. *societatis incolarum Iudaeae, hac fide in Deo posita, quae in communione* IESU CHRISTI *est, gaudentium* [1]). Quae quum ita sint, formulam *τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ* nullus vereor explicare: *hominibus, qui per fidem in Deo positam* IESU CHRISTI *communione utuntur*. Quoniam autem haec fides talis est, ut homo se totum Deo tradat, quisque in-

---

[1]) Vide disputata ad Cap. III: 22. p. 314 sqq. ubi tamen minus recte legitur *ἡ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ*, quod nusquam in N. T. editum est. Cf. BERLAGE, *Disq. Exeg. Theol. de formulae Paulinae ΠΙΣΤΙΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ significatione*. p. 62 sqq.

telligit, ei quoque inclusam esse *sentiendi et appetendi rationem cum ipso* IESU CHRISTO *communem*. Unde tamen non sequitur, quod haud pauci existimarunt, FRITZSCHIUS vero aliique improbarunt, his verbis *veros* CHRISTI sectatores a *falsis* distingui. Imo uti haec distinctio recentioris demum aetatis fuit, ita cum aequalibus suis PAULUS, nullos alios CHRISTI sectatores quam *veros* agnoscens, formula *τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ falsos* ab iis distinguere non potuit. Iam vero quomodo asseveratio: *Nulla igitur nunc condemnatio iis est, qui per fidem in Deo positam* IESU CHRISTI *communione utuntur*, cohaeret cum praecedentibus? Plerique se opponunt opinioni nonnullorum, nexum quaerendum esse in remotioribus, uti Cap. III, V, VI. At ipsi de eo inter se dissentiunt, utrum prioris, an posterioris membri vs. 25 ratio habenda sit. Illud KOPPIO, FRITZSCHIO, PHILIPPO, BISPINGIO placuit, hoc RÜCKERTO, KÖLLNERO, WETTIO, REITHMAYRO, MEIJERO. Sed in angustiis esse interpretes, quotquot sententiam proxime praecedentem in loco occupato retineant, et supra argumentorum, uti spero, gravitate probavi, et satis produnt eorum commentarii. Facta vero sententiae illius Traiectione, qua Caput VII desinat in verba: *Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν*, sua sponte se offert orationis cohaerentia. Quum enim dicere velit Apostolus: *Per* IESUM CHRISTUM *Dominum nostrum gratias ago Deo, quod a corpore mortis istius liberatus sum*, sua sponte sequitur, homini, qui per fidem in Deo positam communione IESU CHRISTI utatur, una cum misera illa conditione, qua corpus eius carnis cupiditatibus serviat, *sublatam esse condemnationem, ut mors ei*, quamvis moriatur, *non amplius peccati poena*

sit. Quod nunc etiam e collocatione Nominativi *κατάκριμα* iuxta Genitivum *τοῦ θανάτου τούτου*, i. e. *causae* iuxta *effectum*, luculenter apparet.

In Editione Recepta alterum membrum est: *μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.* Recentiori tamen memoria, GRIESBACHIO iam duce, plerique, etiam GREVIUS, WALFORDUS, PEILIUS, VINKIUS, VISSERINGIUS, THOLUCKIUS [1]) haec verba spuria esse monuerunt. Nonnulli cum BENGELIO priorem partem: *μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν* retinentes, ex oratione tantum expulere posteriorem: *ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.* Alii, uti STUARTUS et HODGIUS, nihil definire ausi sunt. Inter paucos Editionis Receptae defensores BOSVELDIUM offendimus. Sed si haec verba genuina sunt, equidem causam excogitare nequeo, cur multi librorum veterum tam priori quam posteriori parte careant. Contra valde probabilis mihi videtur sententia, antiquissimo iam tempore lectorem aliquem, *veros* CHRISTI *sectatores a falsis aut simulatis distinguere* cupientem, verba illa e vs. 4 petita, exempli sui in margine, praecedentibus adiecisse, postea vero ea, librariorum stupore, hinc ita migrasse, ut ipsa cum PAULI oratione coalescerent. Non dubito certe, quin additamentum contineant ab hoc loco alienissimum. HODGIUS ea triplici modo cum Apostoli asseveratione coniungi posse monet, ut scribatur: *qui nempe*, aut *propterea quod illi*, aut *si tantum illi.* Et FRITZSCHIUM aliosque se opposuisse vidi RÜCKERTO, qui intolerabilia ea dixisset. Atqui, si praecedentia: *τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ* rite interpretatus sum, et plane

[1]) *Comment. zum Brief an die Römer.* Ed. V, qua dehinc usurus sum.

supervacanea est explicatio: *qui nempe* cet. et confirmatio: *propterea quod illi* cet. itidem id memorat, quod res ipsa loquitur, et in auctoris mentem denique incurrit adiectio conditionis: *si tantum ille* cet. Quaestionem, quid inde pendeat, quod hîc non legimus, uti vs. 4: *τοῖς μὴ κατὰ σάρκα*, movere nolo. Nec mihi explorare lubet, an Particulam oblique negantem *μή*, quae ibi exstat, post se habere possint verba *τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*. Sed de eo mihi persuasissimum est, verba illa ita comparata esse, ut eodem in loco ac Pronomen *ἡμῖν* stare nequeant.

Vers. 2.

Tam ad primae personae quam Prosopopoeiae usum reversus PAULUS asseverationem suam confirmat, et sic quidem secundum Editionem Receptam; *Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου.* Formula igitur *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ* ad priorem orationis partem refertur. Alii autem eam connectunt cum proxime praecedentibus *τῆς ζωῆς*, alii cum remotioribus *τοῦ πνεύματος* [1]), alii cum remotissimis *ὁ νόμος*, alii cum tota enunciatione *ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς*. Hoc postremum nuper KREHLIUS animose defendit, contra FRITZSCHIUM disputans eius-

[1]) Minus sibi constitit BEZA, quum Graeca Latine interpretaretur: "Lex spiritûs vitae, *qui est* in Christo Iesu", sed infra notaret, verba accipienda esse ac si scriptum esset: *τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς τῆς ἐν Χ. Ι.*

que sententiae, arcte coniungenda esse verba ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσε, opponens, illud in loquendi usum incurrere nec sensum probabilem praebere. Verumtamen acris eius disputatio hanc vim non habuit, ut ab iisdem partibus, quarum fautores iam ESTIUS, BOSVELDIUS, HODGIUS omnesque a MEIIERO memorati fuerunt, WETTIUM, MAIERUM, VINKIUM, BISPINGIUM, PHILIPPUM, VISSERINGIUM, ipsumque MEIIERUM averteret. Utique ad commendandam hanc orationis digerendae rationem VV. DD. recte monuerunt eam, et dubium illud atque incertum, quod alteri rationi inest, arcere, et Antitheseos membris verborum concinnitatem afferre, et hunc locum utrique circumiecto accommodatiorem facere [1]). Deinde eam nihil insolentius sumere patebit, si animadverterimus, Praepositionem ἐν cum connexo Nomine aut Pronomine frequenter, uti Cap. I: 17. III: 7. V: 17. VI: 4, media in sententia stare, ut Verbo sequenti subiungatur: formulam ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ 1 *Cor.* IV: 5 *Gal.* V: 6. gravitatis causa ceteris praemissam esse: hanc ipsam formulam plerumque a Verbo, identidem a Participio, Adiectivo, Articulo pendere, uti 2 *Tim.* I: 1 legimus ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, nusquam ab alio, nisi memoria fallor, Substantivo, quam quod Activam notionem habeat, quemadmodum *Rom.* XVI: 3. *Phil.* III: 14. *Col.* I: 4. Neque obiici potest, quod exstat apud PLATONEM [2]): ἵνα ἀπὸ τῶν πλουσίων τε καὶ καλῶν κἀγαθῶν λεγομένων ἐν τῇ πόλει ἐλευθερωθείη ἐκείνου προστάντος: ibi enim media ἐν τῇ πόλει

---

[1]) Cff. WINZERI *Prog. ad* vs. 1—11. p. 11 et WINER. p. 124.

[2]) *De Republ.* Lib. VIII. p. 569.

evidenter pendent a Participio λεγομένων, uti et alîus generis sunt quam formula ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Itaque, deleto Commate, verba ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσε coniungantur ad IESU CHRISTI, *quae in fide cernitur, communionem, veluti regionem, in qua liberatio facta est*, significandam. Ceterum hactenus, quod *fidem* urgebat, KREHLIUS prae multis interpretibus laudem meruit [1]. Minus recte saltem MEIIERUM interpretari: *in* CHRISTI *apparitione et operibus*, lectorem intellecturum spero ex iis, quae ad vs. 1 disputavi. Sed fidelem viae ducem se praestitit ille probando, PAULUM *legem* MOSAICAM non spectasse, quum scriberet ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. Hanc enim legem Apostolus supra Cap. VII: 12 *sanctam*, vs. 16 *candore nitentem*, vs. 22 et 25 *legem Dei* appellavit et infra vs. 3 et 4 *vitiositatis adversariam* esse significat. Et, ut bene vidit KÖLLNERUS, tanto praeconio digna quidem erat liberatio a servitute peccati et mortis, liberatio ab imperio legis Mosaicae non item. Quid vero plura? Iam CHRYSOSTOMUS se opinioni intelligendam esse legem Mosaicam opposuit, atque hunc plerique interpretes secuti sunt, nuperrime PHILIPPUS. Figurate igitur Apostolus aeque ac vs. 23, quem nunc ante oculos habebat, vocabulo νόμου usus est, praeter Genitivum τῆς ἁμαρτίας, quae ibi legitur propter querelam: Τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου, quam vs. 24 ediderat, etiam alterum τοῦ θανάτου ex eo suspendens. Hunc enim,

---

[1]) Ita iam *Ambrosiaster*, sed verba ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς male explicans; *lex spiritus vitae ipsa est lex fidei*, quod BEZA iure suo reprehendit.

ut ERASMO et nonnullis aliis in mentem venit, e Verbo ἠλευθέρωσε suspendere volens, Praepositionem ἀπό repetere et scribere debuisset: ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου, uti 2 *Thess.* 1: 9. Interponenda autem erat Particula καί, quoniam discrimen vocabulorum πνεύματος et ἁμαρτίας impediebat, quominus duo illa τῆς ἁμαρτίας et τοῦ θανάτου eodem modo coniungerentur ac praecedentia τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς. Rursus vero cum praecedentibus illis sequentia τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου hactenus conspirant, quod itidem iis, ut RÜCKERTUS bene monuit, *causa* et *effectus* denotantur. Ergo nullus quidem *legis* appellationem cum CALVINO retinere gravor, at verbis tamen: *liberavit me a lege peccati et mortis* fidenter hunc sensum tribuo: *liberavit me ab interno illo principio peccandi, quo mortem, quae peccati poena est, mihi contraxeram.* Cur PAULUS hîc Verbo ἠλευθέρωσε uti maluerit quam ἐρρύσατο, cuius Futurum Cap. VII: 24 praecedit, equidem ignoro, nisi id egerit, ut beneficium libertatis, quod accepisset, indicaret. Quidquid vero huius rei est, intellecta posteriori orationis parte facilius intelligetur prior: ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς.

Et primum quidem nunc falli deprehenduntur interpretes, qui, ut priorem orationis partem posteriori accommodatiorem facerent, utrumque Genitivum τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς Particula καί connectendum, aut alterum ab altero Commate distinguendum censuerunt. Illud coniecit MICHAELIS [1]), hoc placuit REICHIO,

[1]) *Inleiding in de Godl. Schriften van het N. V.* Tom. I. Pars. 2. p. 1193.

KREHLIO, PEILIO, aliis. Sed uti Particulae adiectio nullo argumento nititur et iam ab ERNESTIO [1]) improbata est, ita Commate Asyndeton inducitur, quod, quamquam, ut FRITZSCHIUS ait, inauditum non est, in hunc tamen locum incurrit, quoniam Substantiva *πνεύματος* et *ζωῆς* notione nimis differunt, quam ut eodem in ordine poni possint. Et quum vocabula *πνεύματος* et *ἁμαρτίας* sibi invicem neutiquam respondeant, frustra Antithesi alterutra ratione ita succurritur, ut plena illa et perfecta fiat. Immo ad *effectum* significandum alter Genitivus *τῆς ζωῆς*, ut supra vidimus, ab altero *τοῦ πνεύματος*, eodem modo pendet atque infra posterior *τοῦ θανάτου* a priori *τῆς ἁμαρτίας*. Similiter 1 *Ioann.* IV: 6 coniuncta reperimus *τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας* et *τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης*, uti et alibi [2]) legimus: *ὅτι αἱ γυναῖκες ἡττῶνται τῷ πνεύματι τῆς πορνείας ὑπὲρ τὸν ἄνθρωπον.* Nec spernenda sunt exempla, quae FRITZSCHIUS aliique attulerunt. Quid sibi velit appellatio *τοῦ πνεύματος*, longe quaerendum non est, si et ad huiusmodi exempla attendimus animum, et ea comparamus, quibus PAULUS infra, et non solum vs. 4, 9, 13—15, sed etiam vs. 5, 6, 11, 16, 26, 27, appellationem illam illustrat. Ex horum nempe locorum comparatione apparet, hoc loco non *ipsum Spiritum Sanctum* intelligi debere, sed *Spiritum illum, quatenus hominibus inest*, seu *vim eius et efficacitatem in homines agentem.* Vocabulum *ζωῆς* si eodem modo ac Cap. V: 17, 18. VI: 4. VII: 10 *vitam vere vitalem* significare sumi-

---

[1]) *Neue Theol. Biblioth.* Tom. VII. p. 774, 775.

[2]) *Test. Rub.* Cap 5. l. c. p. 529.

mus, nullum relinquitur desiderium. Ergo coniuncta *τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς Spiritus Sancti* proponunt *efficacitatem, quae ad vitam vere vitalem ducit.* Sicuti autem in posteriori orationis parte Genitivus *τοῦ νόμου normam* denotat, quam sequens homo peccato servit mortemque sibi contrahit, sic in priori Nominativus *ὁ νόμος* itidem *sentiendi et agendi normam, a Spiritus Sancti efficacitate proficiscentem et ad vitam vere vitalem ducentem.* Summo iure RÜCKERTUS improbat CHRYSOSTOMI placitum: *Ὥσπερ νόμον ἁμαρτίας τὴν ἁμαρτίαν, οὕτω νόμον πνεύματος τὸ πνεῦμά φησι,* quod, quamquam non solum a THEODORETO, OECUMENIO et THEOPHYLACTO repetitur, sed etiam a FRITZSCHIO aliisque commendatur, corruat necesse est, quam primum ad usum vocabuli *νόμος* vs. 23 attendatur animus. At male etiam GRIESBACHIUS [1]) calculum adiecit interpretibus, qui *Euangelium* seu *doctrinam Christianam* praedicari volunt, quippe quo et verbis notionem affingunt, cui adversatur loquendi usus, et interpretationem proferunt, si sequentia *legem Mosaicam* significare non posse probavimus, intolerabilem, et notionem habere negligunt argumenti, quod vs. 3 tractatur. Contra uterque vs. egregie cohaeret, si orationem hac explicamus Paraphrasi: *In communione* IESU CHRISTI *ideoque per fidem* IESU CHRISTO *auctore in Deo positam factum est, ut Spiritus Sancti efficacitate ad vitam vere vitalem ducente novam sentiendi et agendi normam acciperem, qua liberarer a veteri norma peccato et morti serviendi.* Nimirum erravit quidem

---

[1]) *De vera notione vocabuli πνεῦμα in Cap.* VIII *Epist. ad Rom.* cet. *Opusc. Acad. Ed.* GABLER. Vol. I. p. 378 sqq.

BOSVELDIUS vocabulum *ἁμαρτίας* interpretans *σαρκός*, sed secundum ea, quae Cap. VII: 14, 18, 23—25 exstant, PAULUS liberatione illa praedicanda dicere voluit, se, quamvis *σάρκινος* esse pergeret, non amplius *σαρκικόν* esse, *quo mentis principium carnis principio subiiceretur*. Hoc autem animadvertendo causam etiam reperimus, cur *τὸ πνεῦμα* et *τὴν ἁμαρτίαν* sibi invicem opposuerit. Quid? quod tum demum probe intelligimus, quomodo hoc vs. confirmetur asseveratio vs. 1 praecedens. Apostolum vero eo, quod de se profiteretur, *omnes* repraesentasse, *quotquot communione* IESU CHRISTI *gauderent*, ex utriusque sententiae nexu clarissime apparet.

Vers. 3, 4.

Quonam tanquam fundamento praecedentia nitantur, PAULUS vs. 3 his ostendere incipit verbis: *Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς, τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί.* De primaria quaestione, quid Aoristus *κατέκρινε* significet, ante annos aliquot nostrates acriter disputarunt [1]), et ad hunc usque diem VV. DD. disputant. Sententiae, quam plus semel in schola et alibi [2]) dixi, me nondum poenitet.

---

[1]) *Bijdragen tot de beoefen. en gesch. der Godg. wetenschappen.* Tom. VI. p. 794 sqq. VIII. p. 472 sqq. IX. p. 218 sqq. 368 sqq.

[2]) *Christ. Maandschrift voor den besch. stand.* Tom. I. p. 301 sqq. *Tweede achttal Leerredenen.* p. 141 sqq. Meam sententiam secutus est GRIETHUYSENIUS. l. c. p. 62, 63.

Ergo non dubito, quin auctori alienam mentem affingant, quotquot hunc Aoristum interpretantur *delevit*, aut *sustulit*, aut *interfecit*, aut *punivit*, aut *vicit*, aut *vi privavit*, aut vel *mortis condemnavit*. Huic aberrationi a propria Verbi notione, cuius varietates FRITZSCHIUS, REICHIUS, RÜCKERTUS aliique recensent, iam ansam dederunt veteres, uti CHRYSOSTOMUS, THEODORETUS, OECUMENIUS, PELAGIUS. Loquendi vero usus nihil aliud fert quam solum *condemnavit*, quemadmodum vs. 1 vocabulum *κατάκριμα* solam *condemnationis* notionem habet. Quum autem condemnatio triplici modo fieri possit: *mente*, *ore*, *facto*, hîc omnis oratio contexta postulat, ut Aoristum *κατέκρινε* exponamus *facto condemnavit*. Neque hactenus dissentio a recentissimis interpretibus: HOFMANNO [1]), MEIJERO, PHILIPPO. Sed si bene se habent, quae data opera disputavi ad Cap. II: 1, argumenta, quibus haec interpretatio probetur, afferre nihil attinet.

Quid vero Deus facto condemnavit? Indicat hoc Accusativus *τὴν ἁμαρτίαν*, eandem Prosopopoeiam continens, quam supra vs. 2 et plus semel Cap. VII observavimus. *Peccatorum* igitur, ut KÖLLNERUS bene vidit, nec *multitudo*, nec *culpa* in censum venit, sed Singulare cum Articulo *peccatum* in Abstracto proponit, ut generatim intelligatur *τὸ ἁμαρτάνειν*, *peccandi actio* seu *principium*. Plus discrepantiae pepererunt connexa *ἐν τῇ σαρκί*. Vocabulum *σάρξ* hac in sententia, quum ter ibi exstet, inter primaria esse, quod BROUWERO visum est, equidem negare nequeo. Et quoniam orationi nulla inest Antanaclasis, secundum interpre-

---

[1]) T. c. Tom. II. Part. 1. p. 239, 240.

tandi leges, quod REICHIUS non agnovit, ubique eandem notionem sibi postulat. Sed, ut supra mihi constiti in utroque σάρξ et σῶμα distinguendo, sic lapsos esse puto plerosque interpretes, qui alterum altero explicandum censerent. Meliora iam vidit CHRYSOSTOMUS dicens: *καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν νόμον ἀπαλλάττει κατηγορίας*. Itaque PAULUS sibi non voluit *in corpore*, neque *in natura humana*, sed *in materia* hominis *animali*. Aliis verbis dixit ille: *Deus carne*, seu *materia* hominis *animali usus est ad id, quod peccatum est, re in facto posita condemnandum*. Falluntur enim VV. DD. qui aut cum BEZA Singulare αὐτοῦ, aut cum STUARTO Plurale αὐτῶν intelligi iubent. Profecto nihil aut haec, aut praecedens sententia praebet, ad quod Plurale αὐτῶν legitime referatur. Singulare vero αὐτοῦ, quamquam recentiori etiam memoria haud paucis arrisit, hinc propterea arcendum est, quod si connexa σαρκὸς ἁμαρτίας *ipsum* CHRISTUM non spectant, haec ἐν τῇ σαρκί *ipsum* quoque CHRISTUM spectare non possunt. Imo ita scripsit auctor, ut generatim *carnem* significaret. Ea autem non cum vocabulo ἁμαρτίαν, sed cum Verbo κατέκρινε coniungenda esse, MEIJERUS aliique, tam e desiderio Articuli τήν, quam aliunde probarunt. Atque hac de re hodie interpretes inter se consentire recte monuit RÜCKERTUS.

Quomodo Deus peccatum in carne condemnaverit, ostendunt media: τὸν ἑαυτοῦ — περὶ ἁμαρτίας. Pronomini ἑαυτοῦ hanc Emphasin inesse, ut Latine scribendum sit *suum ipsius filium*, nemo prudens infitiabitur. Haud secus comparari merentur Cap. IV: 19. V: 8. 1 *Cor.* VII: 2 aliique loci, in quibus idem Pronomen inter Articulum et Nomen positum est, quam

verba *τοῦ ἰδίου υἱοῦ* vs. 32, ad quae VV. DD. provocant. Uti autem formulam *τὸν ἑαυτοῦ υἱόν*, ita Participium *πέμψας*, nisi fallor, minus intellexerunt, ad Filii Dei *originem* eiusve, quae dicitur, *Praeexistentiam* utrumque referentes. Quod praeter multos Ecclesiae Patres iam fecit PELAGIUS, ad verba: *Deus filium suum mittens* adscribendo: „Contra PHOTINUM, qui negat filium ante carnem." Similiter THEODORETUS ait: *Ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος ἐνανθρωπήσας δι' ἀνθρωπείας σαρκὸς τὴν ἁμαρτίαν κατέλυσε.* Atque hoc iis maxime placuisse, qui Praepositiones *ἐν* et *εἰς* confunderent, non adeo mirandum est. Sed recentiori memoria secuti sunt BOSVELDIUS, REICHIUS, USTERIUS [1]), REITHMAYRUS, HOFMANNUS [2]), MEIIERUS, TURNERUS, PHILIPPUS alii, etiam FRITZSCHIUS, quamquam Participium *πέμψας* vertendo reddidit *legavit*, etiam KÖLLNERUS, quamquam apparitionem Messiae missionem fuisse monuit Divinitus profectam. RUBIGERI [3]) librum a MEIIERO laudatum videre mihi non contigit, nec tamen credibile mihi est, eum hanc interpretandi rationem probasse. Verbum *πέμπειν*, ubi *homines* spectat, uti 1 *Cor.* IV: 17. XVI: 3. 2 *Cor.* IX: 3, a PAULO nusquam aliter usurpatur quam de *missione* eorum *ad homines.* Idem loquendi usus cernitur in ceteris Novi Testamenti libris, uti *Ioann.* I: 33. XIII: 16. XX: 21. Neque hinc discrepant loci, in quibus illud refertur ad IESUM CHRISTUM, nempe *Luc.* XX: 13 coll. 11, 12. *Ioann.* XII: 44, 45 coll. 46. XIII: 20. Quapropter

---

[1]) L. c. p. 311, 312.

[2]) L. c. p. 54 sqq.

[3]) *Christol. Paul.* p. 24 sqq.

ibi quoque permutatur cum ἀποστέλλειν, quocum convenit magis compositum ἐξαποστέλλειν, etiam *Gal.* IV: 4. Hîc enim verba: *ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ* non *missionem Filii Dei in terram*, quae vulgo *incarnatio* dicitur, denotare, arguunt proxime sequentia: *γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον.* Sine dubio haec requiritur interpretatio: *Delegavit Deus Filium suum, qui natus erat e muliere, natus erat sub lege.* Unde sequitur *missionem* praedicari, *quam natales antecesserint.* Quod evidenter docet Participium Aoristi γενόμενον, uti ex *Rom.* I: 3. VII: 3. 2 *Cor.* I: 8. *Gal.* III: 13. 2 *Tim.* I: 17 aliisque locis apparet [1]). Itaque Participium πέμψας spectat IESU CHRISTI *legationem, postquam* IOANNE *administrante baptismi ritum subiit* (Cf. *Act.* X: 37, 38.) et auctore MAIERO optime explicabitur verbis *εἰς τὸν κόσμον.* Hinc quoque lucem accipiunt praecedentia: *τὸν ἑαυτοῦ υἱόν,* quibus KREHLIUS non *originem* eius, sed *innocentiam* significari autumat, quod WETTIUS probasse videtur. Me iudice ea sequentibus *ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας* opposita sunt ad *Filium ipsius Dei, qui Spiritus Sancti plenus Patris coelestis imaginem hac in terra retulit, ab hominibus distinguendum carnis ideoque peccati legi servientibus.* Quod si recte vidi, novum inde accipimus argumentum contra eos disputandi, qui sequentia illa connectenda censuere cum Verbo *κατέκρινε,* sed iam eo refelluntur, quod huic Verbo subiecta sunt postrema *ἐν τῇ σαρκί.* Pendent igitur a Participio *πέμψας,* quemadmodum

---

[1]) Post multos alios nuperrime dissensit etiam HILGENFELDIUS, *Der Galaterbrief übersetzt.* cet. p. 174. Sed cf. BORGERUS, *Interpret. Ep. Paul. ad Gal.*

Ioann. XIV: 26 legimus: ὃ πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου. Praepositio ἐν notionem suam aeque ac Cap. I: 23 et *Phil.* II: 7 retinere debet, ut Deus Filium suum misisse dicatur *in similitudine carnis peccati*, i. e. *instructum carne humana, carne vero, quae peccato servit, non item.* Hunc sensum iam assecuti sunt CHRYSOSTOMUS scribens: Ἐπειδὴ εἶπεν ἁμαρτίας, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὁμοίωμα τέθεικεν, aliique veteres Ecclesiae doctores, Docetarum redarguentes commentum, cui Apostolum non favere recte contra KREHLIUM monuit MEIJERUS. Recte itidem ille [1]) Particulae ἐν hanc potestatem tribuit, ut Filium Dei proponat ὁμοιώματι *instructum.* Cur vero sequatur interpretes, quos nimius Docetismi metus eo permovit, ut Substantivum illud reddere mallent *aequalitas* quam *similitudo*, minus intelligo. Studiose PAULUS, *naturam* CHRISTI *humanam* dubio vacuam habens, *similitudinem* memorasse videtur, quo apertius Filium Dei omni macula immunem hominibus peccato subiectis opponeret. Ceterum animadvertendum puto, hîc etiam Apostoli mentem deserere, qui nihil aliud intelligant quam *homines*, quum intelligi debeant *homines carnis participes:* eodem modo vocabulum σάρξ urgendum esse alibi, etiam *Ioann.* I: 14, ubi ὁ Λόγος non dicitur *homo factus*, quod fieri non potuit, sed *cum carne humana coniunctus:* sine Articulis autem Genitivos σαρκὸς ἁμαρτίας connecti ad utriusque *qualitatem* denotandam, quemadmodum *Hebr.* VI: 2: ergo *carnem peccato addictam* distingui a *carne peccato libera*, ut si sermone vernaculo dicimus: *in gelijkheid aan*

---

[1]) Laudat BERNH. p. 209. Cff. MATTH. Tom. II. p. 1340. KÜHNER. Tom. II. pag. 273.

vleesch van zonde. Iam quod sequitur: *καὶ περὶ ἁμαρτίας*, utrum ad Participium *πέμψας*, an ad Verbum *κατέκρινε* referret, OECUMENIUS dubius haesit. *Ambrosiaster* vero aliique hoc illi praetulerunt. FRITZSCHIUS tamen eos satis refutavit, etiam monendo insolenter scribi *κατακρίνειν τινὰ περί τινος*. Contra plus semel, quod STEPHANUS *in Thes.* ostendit, reperimus *πέμπειν τινὰ περί τινος*, ut apud XENOPHONTEM [1]), cuius verba sunt: *πεπομφέναι Κροῖσον καὶ εἰς Λακεδαίμονα περὶ συμμαχίας*. Verba autem cum GROTIO, quem discrimen Singularis et Pluralis latuit, interpretari non licet *et propter peccata*. Sed interpretanda quoque non sunt *et pro peccato*. Frustra enim laborarunt VV. DD. ut Praepositionibus *περί* et *ὑπέρ* eandem notionem vindicarent [2]). Itaque scribendum est *et peccati causa*, quod praeter alios BOSVELDIUS, STUARTUS, VISSERINGIUS etiam probarunt. Eodem modo formula *περὶ ἁμαρτίας* interpretanda est *Hebr.* X: 8, Graece, ut habet OECUMENIUS: *ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας*. Illo vero loco aliisque abusi sunt, qui inde cogebant, huic orationi Breviloquentiam inesse, cui succurri deberet intelligendo *προσφοράν* vel *θυσίαν*. Quod iam redarguit loquendi usus in PAULI Epistolis obvius, ubi haec vocabula nusquam, ne excepto quidem *Eph.* V: 2, *sacrificium piaculare* significant. Sed opinioni, quam ab antiquo, ORIGENE praeeunte, multi animo imbiberunt, Apostolum *tale sacrificium* spectasse, huius loci argumentum omnino obstare viderunt BEZA, GROTIUS,

---

[1]) *Cyr. Disc.* Lib. VI. Cap. 2. § 11.

[2]) Cff. quae disputavi in *Comm.* ad 1 *Cor.* XV: 3.

FRITZSCHIUS, REICHIUS, KÖLLNERUS, KREHLIUS, MAIERUS, MEIERUS, alii. Quibus quo lubentius aures praebeamus, meminisse iuvabit, auctorem in Singulari scripsisse ἁμαρτίας, non ἁμαρτιῶν in Plurali. Utique haec formula περὶ ἁμαρτίας ad nihil aliud quam *ad missionem Filii Dei inter homines* pertinet, aeque ac praecedentia. Et etiamsi quis decernere non ausit, quid PAULUS eius usu sibi voluerit, congruenter tamen totius orationis argumento explicabitur ea: *ut homines, carne Spiritui Divino subiicienda, a peccati servitute liberaret.* Solius autem *missionis* rationem habendam esse docet etiam cohaerentia Verbi κατέκρινε et Participii πέμψας, quod, ut alibi [1]), respondet Gerundio *mittendo.* Ita Participio illo usum esse reperimus XENOPHONTEM [2]) scribentem: πέμψας πρὸς τοὺς ἐφόρους ἠρώτα, τί χρὴ ποιεῖν, et PLUTARCHUM [3]), cuius verba sunt: πέμψας ᾔτει παρ' αὐτῶν (a *Corinthiis*) νεανίας χιλίους. Sed ita quoque legimus πέμψας ἀπεκεφάλισεν *Matth.* XIV: 10 et πέμψας μετεκαλέσατο *Act.* XX: 17. *In sui* igitur *ipsius Filii missione cerni* dicitur *factum, quo Deus peccatum condemnaverit.*

Quanti haec peccati condemnatio aestimanda sit, commonstrant Verba: Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός. Notionem Adiectivi ἀδύνατον, aeque ac Cap. XV: 1, Activam, non Passivam esse, inde apparet, quod non sequitur Dativus, sed Genitivus, ut iam vidit ERASMUS. Exemplum simile praebent verba, a REITHMAYRO mihi mon-

---

[1]) KÜHNER. Tom. II. p. 369 sqq. Cf. WINER. p. 307.

[2]) *Hellen.* Lib. VI. Cap. 4. § 3.

[3]) *Moral.* p. 772. D.

strata: Ἐλέγξας ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ τὸ ἀδύνατον τῆς ἡμετέρας φύσεως εἰς τὸ τυχεῖν ζωῆς [1]. Et sane auctor, quum *legi Mosaicae* (haec enim sine dubio intelligenda est) *Deum* opponeret *agentem*, illam quoque *legem agentem* facere debuit. Formula sequens ἐν ᾧ plerumque denotat *eo tempore, quo*, i. e. *quando*, ut *Ioann.* V: 7, vel *quamdiu*, uti *Marc.* II: 19. *Luc.* V: 34. Hoc autem nonnulli cum PEILIO et HOFMANNO [2]) retineri iubent. Sed quoniam lex Mosaica etiam post Filii Dei missionem impotens mansit, recte plerique interpretationem illam improbarunt. Ergo alii scribendum contendunt *quia*, alii *quatenus*. Et quum utrumque habeat, quo probetur, nonnulli in electione fluctuarunt, uti REICHIUS et FRITZSCHIUS. Nec mihi, utrum altero praestet, omnino exploratum est. At hoc se tamen fortasse prae illo commendat, quod honorificentius est ipsi legi Divinae. Exempla autem praebent, praeter Verba DEMOCRITI [3]): ἐν ᾧ μὲν νόμος ἀπείργει, *Hebr.* II: 18 et 1 *Pet.* II: 12. Itaque scribens *quatenus* KÖLLNERUM, GLÖCKLERUM, RÜCKERTUM, MEIERUM sequor, quos ERASMUS, ESTIUS aliique veteres praecesserunt. Verbum ἠσθένει, cum hac formula coniunctum, eandem *infirmitatem* denotat *moralem*, quae *Gal.* III: 21. *Hebr.* VII: 16 sqq. IX: 9, 10 memoratur. Haec vero quum facta esse dicatur διὰ τῆς σαρκός, illud ipsum vult Apostolus, quod sequitur e Cap

---

[1]) *Ep. ad Diognet.* IUSTINO adscripta. Cap. 9. Cf. OTTO. p. 117 Ed. II.

[2]) L. c. p. 240.

[3]) Apud STOB. *Floril.* Tit. XLIV. Tom. II. p. 197. GAISF. Hunc locum aliosque commemorat BERNHARD. p. 211.

VII: 14, 18, 23, 25. Perperam igitur nonnulli cum WETTIO eodem haec redire aiunt ac *διὰ τὴν σάρκα*. Sed reprehendendi quoque sunt HERINGA [1]) aliique, qui ea interpretantur *per carnis pravitatem*. Ipsi enim carni, cuius particeps fuit Dei Filius, *pravitas*, ut supra vidimus, adscribi nequit. Imo, ut PAULUS sibi constet, Graeca explicanda videntur: *propterea quod homines carni serviebant*. Reapse haud dissimilia sunt verba THUCYDIDIS [2]), quae PEILIUS attulit: *Πεφύκασί τε ἅπαντες καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἁμαρτάνειν, καὶ οὐκ ἔστι νόμος, ὅστις ἀπείρξει τούτου*. Superest quaestio, quomodo verba *Τὸ γὰρ — διὰ τῆς σαρκός* cum ceteris cohaereant. Nonnulli animi pependerunt, etiam WINERUS [3]). Plerisque placuit sententia, hîc reperiri Accusativum pertinentem ad Verbum *ἐποίησε* orationi cogitando inserendum. Sed quamquam incredibile non est, auctorem, quum TERTIO suo haec dictare inciperet, iis Verbum illud adiicere voluisse, postea tamen mentem mutasse videtur. Dissimiles certe omnes loci sunt, quos VV. DD. ad talem omissionem probandam attulerunt. Nihil vero probabilius habeo, quam hunc esse Nominativum, per Appositionem cum Verbo *κατέκρινε* connexum, sed gravitatis causa orationi praemissum. Quod uti GROTIUM quoque animadvertisse puto, sic recentiori memoria plerique sumserunt, nuperrime etiam HOFMANNUS [4]), MEIJERUS, BISPINGIUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, exemplorum desiderium non

---

[1]) L. c. p. 68.
[2]) Lib. III. Cap. 45.
[3]) Cff. monita eius p. 206 et 507.
[4]) L. c. p. 240.

relinqui ostendentes [1]). FRITZSCHIUM autem, REICHIUM aliosque sequens hanc verborum facio structuram: Ὁ γὰρ Θεὸς, τὸν — περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν, τὸ ἀδύνατον — διὰ τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ σαρκί. Sensum huc redire existimo: *Deus enim, suum ipsius Filium omnis vitiositatis expertem, sed hominibus carnem peccati servam facientibus similem, et hoc quidem consilio, ut eos a peccati imperio liberaret, mittendo in publicum, peccatum facto, quod lex Mosaica, quatenus caro peccato serviens eam vi sua privabat, facere non potuit, condemnavit ipse in carne.* Paucis omnia THEOPHYLACTUS comprehendit scribens: δείξας, ὅτι οὐ φύσει ἁμαρτωλὸς ἡ σάρξ. Atque hac interpretatione locus, nisi fallor, praecluditur REICHII et KREHLII sententiae, PAULUM subtilitatem magis Dialecticam explicasse, quam vera docuisse. Egregie vero illud confirmare praecedentia vs. 2, perspicue videbimus, si perpenderimus consilium, quo Deus ita egisse dicitur.

Consilium illud vs. 4 sic enarratur: Ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Vocabulo δικαίωμα Cap. V: 16, 18 *iudicium probans* significari vidimus; at male tamen FRITZSCHIUS aliique illud hoc loco, ubi legimus τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου, ita interpretantur. Tale enim iudicium *Deo* quidem tribui potest, *legi Mosaicae* non item. Deinde ei consentanea non sunt subiecta: τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Hunc vero ceterosque, quos ab antiquo VV. DD. commiserunt, errores refutandi otium mihi facit MEIJERI diligentia. Quemadmodum

---

[1]) Cff. KÜHNER. Tom. II. p. 146, 156. MATTH. Tom. II. p. 971 sqq.

Cap. I: 32 verba τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ vertendo reddidi *statutum Dei*, sic nihil impedit, quominus hîc scribatur *statutum legis*, uti etiam *Num.* XXXI: 21, ubi eadem formula se prodit. Singulari igitur, quamquam collectivum non est pro Plurali δικαιώματα, comprehenditur tamen quidquid ad vitae probitatem lex Divina postulat. Quod sequitur: πληρωθῇ ἐν ἡμῖν minus negotii facesseret, si alibi se offerret formula πληροῦσθαι ἔν τινι ad *personam* pertinens. Nihil enim definiunt loci, in quibus Praepositio ἐν ab alio Verbo pendet, uti 1 *Cor.* IV: 5, ubi illud: ἵνα ἐν ὑμῖν μάθητε non valet ad merum Dativum huic loco vindicandum [1]). Praestat sane comparatio *Luc.* IV: 21. *Gal.* V: 14 aliorumque locorum, in quibus ea ad *rem* relata propriam suam habet notionem. Neque ulla causa est ab illa notione hîc discedendi, dummodo cum WETTIO eandem sectatorum CHRISTI *vitam* intelligamus, quam spectant sequentia τοῖς μὴ κατὰ σάρκα cet. Huic interpretationi favet ipsum Verbum πληρωθῇ, cuius vim enervant, quotquot *plenitudinis* rationem habere negligunt. Praesertim iuvant loci, ubi illud cum eo connexum est, quod proprie compleri nequit, quemadmodum τὸ εὐαγγέλιον, ἡ ὑπακοή, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, *Rom.* XV: 19. 2 *Cor.* X: 6. *Col.* I: 25. Sicuti ibi *Euangelii, obedientiae, doctrinae divinae omnibus numeris absoluta* denotatur *illustratio* aut *patefactio*; sic hoc loco sibi velle videtur Apostolus: *ut statutum legis ex omni parte nostra in vita conspicuum sit*, seu:

---

[1]) Nihil igitur cogi potest ex iis, quae monent BERNHARD. p. 211, 212 et WINER. p. 345.

ut nos statuto legis ex omni parte satisfacere deprehendamur. Progrediamur ad ea, quae Pronomen ἡμῖν explicant. Verbum περιπατεῖν, uti Cap. VI: 4 et alibi, ex Hebraeorum more *vitae rationem* significat. Formulis κατὰ σάρκα et κατὰ πνεῦμα alienam notionem affingunt, qui Antithesin iis inesse putant, qua hominum *corpus* et *animus* sibi invicem opponantur. Sed in errore etiam versantur, qui *ipsum Spiritum Dei* in Abstracto *carni* opponi contendunt. Imo in Concreto, quum utrumque Vocabulum Articulo careat, *interna carnis humanae et Spiritus Divini*, ut TURNERUS ait, *principia* intelligenda sunt. Hactenus PHILIPPUM A MEIJERO reprehensum esse nollem. Quod me non temere dicere probant, nisi fallor, *Rom.* XIV: 15. 1 *Cor.* III: 3. 2 *Cor.* X: 2, et infra ad vs. 5, 8, 13—15 clarius apparebit. Haud male OECUMENIUS has formulas interpretatur σαρκικῶς et πνευματικῶς. Quomodo cum Pronomine ἡμῖν Dativus ei adiunctus cohaereat, ostendit Articulus τοῖς, explicandus *qui nempe*, quemadmodum *Ioann.* I: 12. *Rom.* IV: 24. VII: 4. VIII: 28. Nec tamen sectatores CHRISTI proponuntur, quales singuli revera sunt, sed quales universi esse debent. Quare Latine non in Indicativo, sed in Subiunctivo scribendum est: *qui nempe vitae rationem non instituamus ad carnis humanae, sed ad Spiritus Divini principia* [1]). Eandem mentem Apostolus explicat, si verba sic traiiciuntur: ἵνα μὴ κατὰ σάρκα περιπατήσωμεν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα, καὶ οὕτω τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν. Plurali, aeque

---

[1]) Cf. GRIESBACHIUS l. c. p. 386, 387.

ac vs. 1, Singulare excipitur. Si autem hoc consilio Deus sui ipsius Filii missione peccatum in carne humana condemnavit, illum id egisse apparet, ut liberationem vs. 2 praedicatam cum PAULO communem habere deprehenderentur omnes CHRISTI sectatores.

Vers. 5.

Quomodo fiat, ut CHRISTI sectatores, vitae rationem non ad carnis humanae, sed ad Spiritus Divini principia instituentes, ex omni parte legi satisfacere deprehendantur, PAULUS nunc explicat Antithesi: *Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν, οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα τὰ τοῦ πνεύματος.* Participia *περιπατοῦσιν* (vs. 4) et *ὄντες* FRITZSCHIUS ita differre monet, ut illo *effectus*, hoc *causa* denotetur. Similiter ESTIUS auctorem ab hominum *actionibus* transire ait ad eorum *habitum.* Huic distinctioni fidem faciunt loci, in quibus a Participio Verbi *εἶναι* itidem pendet Praepositio cum Nomine vel Pronomine, uti *Marc.* II: 26. *Luc.* VI: 3. *Ioann.* IX: 40 cet. Consentit praeter alios RÜCKERTUS, quocum etiam inter formulas *εἶναι ἐν σαρκί* et *εἶναι ἐν πνεύματι,* quae vs. 8 et 9 exstant, atque *εἶναι κατὰ σάρκα* et *εἶναι κατὰ πνεῦμα* nonnihil interesse puto, ut alteris, secundum Praepositionum notiones, significentur: *qui in conditione versantur, carnis Spiritusque propria;* alteris: *qui carni et Spiritui addicti sunt,* quemadmodum THUCYDIDES [1]) ait: *Σπον-*

---

[1]) Lib. VIII. Cap. 37.

δὰς εἶναι καὶ φιλίαν κατὰ τάδε. Apostolus scribere potuerat, ut GLÖCKLERUS, KREHLIUS, THOLUCKIUS, aliique monent: οἱ σαρκικοί et οἱ πνευματικοί. Verbum φρονεῖν haud pauci interpretantur *cogitare*. Sic quoque CALVINUS, at illud tamen explicat *mentes suas et studia applicare*. *Studendi* notionem urgent ERASMUS, VATABLUS, ESTIUS, GROTIUS, quos recentiori memoria secuti sunt fere omnes, etiam TURNERUS, MEIERUS et PHILIPPUS, qui opportune provocant ad *Matth.* XVI: 23 (*Marc.* VIII: 33). *Phil.* III: 19. *Col.* III: 2. Conferri meretur quod legimus 1 *Macc.* X: 20: φρονεῖν τὰ ἡμῶν καὶ συντηρεῖν φιλίαν πρὸς ἡμᾶς, item illud AGAMEMNONIS apud HOMERUM [1]):

— — — τὰ γὰρ φρονέεις, ἅ τ' ἐγώ περ.

Sed apud hunc Poëtam aliosque scriptores Graecos Verbum φρονεῖν frequenter de *studio* usurpatur [2]). Iam quae cum Verbo φρονοῦσιν connexa sunt: τὰ τῆς σαρκός et τὰ τοῦ πνεύματος, sic accipi debent, ut intelligatur Nomen ἔργα, quod expressum est *Gal.* V: 19, item 1 *Ioann.* III: 12 [3]). Una autem cum rebus ipsis *malam* earum et *bonam naturam* significant, uti *Matth.* XVI: 23 ceterisque in locis supra citatis. At *mala* tantum et *bona* spectant *moralia*, utrorumque, ut nonnulli arbitrantur, exitum, i. e. *poenas* et *praemia*, non item. Quod vs. 6 non solum arguit orationis pro-

---

[1]) *Iliad.* IV. vs. 361. Cf. *Odyss.* VII. vs. 312.

[2]) Cff. loci, quos commemoravi in *Comm. perp. in Ep. ad Phil.* p. 50.

[3]) Cff. *Ellips.* BOSII. p. 155 sqq.

gressus, quem indicat Particula γάρ, sed rei etiam ipsius ibi propositae indoles, quum nemo id agere censendus sit, ut mortis poenam sibi contrahat. Vocabulum πνεῦμα RÜCKERTUS *animum humanum* interpretatur, vs. demum 9 *Spiritum Sanctum* memorari putans; sed fallitur V. D. ut apparet e vs. 2. Attamen duo illa: πνεῦμα et τὸ πνεῦμα, me iudice, eodem modo distinguenda sunt, atque oppositum σάρξ et ἡ σάρξ, quorum alterum sine Articulo *appetitiones hominis e carne oriundas*, alterum cum Articulo *ipsam carnem humanam* denotat. Quae quum ita sint, PAULUS sibi velle videtur: *Qui enim carni* (*humanae*) *addicti sunt, student iis, quae carni placent; qui vero Spiritui* (*Divino*) *addicti sunt, student iis, quae Spiritui placent.* Quomodo infra usu formularum πνεῦμα δουλείας et πνεῦμα υἱοθεσίας factum sit, ut vs. 16, 23, 26 ipsa appellatio τὸ πνεῦμα *fiduciae sensum* significet *a Spiritu Sancto profectum*, suo loco videbimus.

Vers. 6.

Antithesin praecedentem PAULUS nova confirmat Antithesi: Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη, i. e. ad literam: *Studium enim carnis mors* (est), *studium vero Spiritus vita et pax* (est). Vocabula θάνατος et ζωή Articulo carentia, si supra bene disputavi, significant: *mortis, quae peccati poena est, vitaeque vere vitalis participem esse.* Alterum, ut praeter alios vidit BENGELIUS, miseriam, alterum beatitatem spectat hominibus *hac iam in terra* destinatam. Itaque non propo-

nuntur quae studium carnis et Spiritus demum post excessum *secutura sunt*, nec studia illa *ad mortem et vitam ducere* dicuntur, quod utrumque PHILIPPUS etiam refutavit, sed mens Apostoli est: *studio eorum, quae caro dictat, nos homines mortis, quae peccati poena est, fimus participes, studio vero eorum, quae dictat Spiritus, vitae vere vitalis.* Cff. Cap. V: 17, 18. VI: 4. VII: 10, 11, 13, 24. VIII: 2 ibique notata. Vocabulum εἰρήνη, in quod oratio desinit, potestate sua privant, qui generatim intelligi iubent *salutem* aut *felicitatem*, ut scripsit GROTIUS. Imo, aeque ac Cap. I: 7. II: 10. V: 1 et alibi, intelligenda est *pax cum Deo contracta.* Neque hac in interpretatione ὕστερον πρότερον proprie ita dictum cernitur, quod FRITZSCHIUS etiam admittit, sed *adiunctio causae ad effectum*, quae veterum in libris frequens est. Scite iam BENGELIUS: „Addito verbo *pax* praeparat sibi transitionem ad vs. seq. ubi describitur *inimicitia.*" Ergo *pacis cum Deo contractae* PAULUS *participes* etiam vocat, quotquot eorum, quae dictat Spiritus Dei, studio ducantur. Quod ipsum quoque indicio est, vocabulis ϑάνατος et ζωή tam praesentia quam futura proponi. Ceterum illud φρόνημα, quod quater hoc in Capite, sed alibi in N. T. non exstat, me non morabitur. Si vs. 5 Verbum φρονεῖν bene interpretatus sum *studere*, nemo dubitabit, quin hîc scribere debuerim *studium.* Quod probans quoque ALBERTIUS, Vulgatum scribendo *prudentia* duo diversa: φρόνημα et φρόνησις confudisse monet. Quaestio tantum superest, quomodo haec sententia cum praecedente cohaereat. Audiendos non esse constat, qui cum CALVINO, KOPPIO, FLATTO coniunctioni γάρ alienam notionem affingant, aut eam cum HODGIO Parti-

culam transeundi esse opinentur. FRITZSCHIO certe, PEILIO, MEIJERO, PHILIPPO potius assentiendum est, hoc vs. posterius membrum versus 5: *οἱ δὲ — πνεύματος* confirmari aientibus. Sed dissimiles sunt loci, uti *Iac.* II: 9—11. IV: 14. *Rom.* VIII: 7, quibus haec interpretatio se tueri conatur: nec credibile est, duarum Antithesium, quae sibi invicem omnino aequales sint, alteram posteriori tantum membro alterius respondere. Ex hac vero earum aequalitate argumentum etiam peto contradicendi THOLUCKIO, STUARTO aliisque, qui utramque spectare putant illa: *τοῖς — πνεῦμα*, quae vs. 4 leguntur. Nulla enim huius structurae, quantum novi, exempla praesto sunt nisi in locis, qui talibus Antithesibus carent. Sed omnis difficultas tollitur, si probavi vs. 5 verba *τὰ τῆς σαρκός* et *τὰ τοῦ πνεύματος* una cum rebus ipsis *malam* et *bonam* earum *naturam* significare. Hoc nempe sumto vs. 6 inservit ad confirmandum, *alteras malas*, *alteras bonas esse.*

Vers. 7, 8.

Antithesin praecedentem PAULUS denuo confirmat, ita tamen, ut hoc loco priorem tantum eius partem attingat, ad posteriorem vs. 9 demum rediturus, sed mutata orationis forma. Verba, quae iam pueri didicimus, haec sunt: *Διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται.* Latine sonant: *Propterea quod studium carnis inimicitia in Deum* (est): *legi enim Dei se non subiicit; nam ne potest quidem.* Particulae *διότι* notionem tribui probatam Cap. I: 19.

Vocabulum ἔχθρα, quod praecedenti εἰρήνη oppositum esse iam vidit CHRYSOSTOMUS, non *ipsam inimicitiam*, *Iac.* IV: 4 memoratam, sed *inimicitiae agitationem*, quae KREHLIO auctore in *bello* aut *certamine* cernitur, significare, produnt connexa εἰς Θεόν. Dissimile non est, quod legimus apud HERODOTUM [1]), ubi *Aeginetae* dicuntur: ἔχθρης παλαιῆς ἀναμνησθέντες ἐχούσης ἐς Ἀθηναίους. Quoniam vero, ut recte monet REICHIUS, nemo mortalium est, qui proprie *Dei inimicus* vocari possit, hoc ad rem praesentem ita transferendum est, ut intelligatur *actio contra voluntatem Divinam repugnandi* [2]). PAULUS se mentis suae interpretem praestitit adscribens: τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται. Hîc formula τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, quamquam ille eandem *legem Mosaicam* ac supra ante oculos habuit, *omnis lex Divina* comprehenditur. Verbum ὑποτάσσεται non Passivum, sed, quemadmodum Cap. XIII: 1, 5. 1 *Cor.* XVI: 16. *Eph.* V: 21, Medium esse, ut reddendum sit cum STEPHANO: *se submittit*, inde sequitur, quod notio vocabuli ἔχθρα Activa est. Utrum vero orationis Subiectum est ἡ σάρξ, an τὸ φρόνημα? In schola me huic illud cum KÖLLNERO, KREHLIO, MAIERO praeferre memini, ei magis convenire existimantem, et proximum ὑποτάσσεται, et remotiora οὐδὲ γὰρ δύναται. Postea haud pauci, uti FRITZSCHIUS, STUARTUS, REITHMAYRUS, BISPINGIUS, auctores mihi fuerunt sententiae mutandae. CHRYSOSTOMO quoque, THEOPHYLACTO et plerisque veterum, ORIGENE praeeunte, alterum placuisse vidi. PELAGIUS

---

[1]) *Hist.* Lib. V. Cap. 81. SCHWEIGH.

[2]) Cf. TITTM. Lib. II. p. 8.

adeo scripsit: „Non ipsa caro, ut Manichaei dicunt, sed sensus carnalis inimicus est Deo." Et sane, quemadmodum loquendi usus suadere videtur, ut Verbum ὑποτάσσεται potius ad Nominativum τὸ φρόνημα quam ad Genitivum τῆς σαρκός referamus, sic hac tantum structura conservatur orationis perpetuitas. Ergo *studium carnis* contra Deum repugnare dicitur, *quod legi Divinae se non submittit.* Hac vero interpretatione probata, idem τὸ φρόνημα τῆς σαρκός sequentium: οὐδὲ γὰρ δύναται Subiectum sit necesse est. Particula οὐδέ, uti Cap. IV: 15 et alibi, sic etiam 1 *Cor.* III: 2 (ubi Recepta vitiose habet οὔτε) et 1 *Tim.* VI: 7, 16, quibus in locis ea Verbum δύνασθαι praecedit, significat *ne quidem*, quemadmodum in dicto ACHILLIS apud HOMERUM [1]):

Ἀλλ' οὐδ' ὣς δύναται σθένος Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο
Ἴσχειν. — — — — — — — — — —

Huic ipsi Verbo HESYCHIUS alienam notionem affinxit illud explicans θέλειν. Sed eundem errorem, praeter alios viros egregios, commisit VALCKENARIUS [2]), idcirco narrationis *Marc.* VI: 5: καὶ οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν δύναμιν ποιῆσαι, interpretationem Latinam: *et non potuit illic* cet. IESU persona indignam esse aiens et scribi iubens: *et non voluit* (noluit) *illic* cet. Largior quidem Graeca οὐ δύνασθαι in veterum libris haud raro ita usurpari, ut sensus eorum probabiliter exponatur Latine: *a se non impetrare posse*, unde simplex

[1]) *Iliad.* IX. vs. 351, 352.
[2]) *Selecta e Scholis* cet. Tom. II. p. 24.

nolle non longe differt. Exempla nobis non solum in N. V. uti *Ioann.* VII: 7. *Act.* IV: 20. 1 *Ioann.* III: 9, item *Marc.* VI: 5, praesto sunt, sed etiam alibi [1]). Sic huic PAULI orationi, in qua *τὸ φρόνημα*, *studium*, Subiectum est, nihil absoni obtruditur verbis *οὐδὲ δύναται* explicandis: *ne hoc quidem a se impetrare potest*, aut *ne hoc quidem vult.* Quare multi cum REICHIO ita vel similiter interpretati sunt. At hac tamen interpretatione ratio non habetur caliginis, ab Apostolo Cap. I: 21 sqq. 1 *Cor.* II: 14. *Eph.* IV: 18 et alibi memoratae, quae, menti carnis studio offusa, hominem legis Divinae intelligendae potestate privat, et quam praetereundam non esse recte etiam monet BOSVELDIUS. Deinde vereor, ne vis orationis quodammodo extenuetur, nisi Verbi notionem nusquam deserendam retinentes scribamus: *nam ne quidem* (scil. *se submittere*) *potest.* Hoc autem nulla laborat difficultate, si cum KÖLLNERO, RÜCKERTO, MEIIERO, PHILIPPO aliisque intelligimus: *secundum suam naturam.* Aliis enim Verbis *studium eius*, *quod caro dictat*, *tale esse* dicitur, *ut legi Divinae se submittere nequeat.* Neutiquam igitur *impotentia* inducitur *carnis*, quae Physica est, sed *hominis*, ut SCHOLTENIUS [2]) etiam interpretatur, ea, quae carni placent, ubi mens eam in se dominari sinit, appetentis: *impotentia*, inquam, *moralis*, quae ab ipso homine pendet et, ut Apostolus *Gal.* V: 24 expresse docet, communione CHRISTI ineunda tollitur.

---

[1]) Vide *Test. Iud.* Cap. 12. p. 602. SOPHOCL. *Trachin.* vs. 514, 515. BOTH. item *Philoctet.* vs. 758, 759, ubi VALCKEN. tamen Verba *οὐ δύνῃ μολεῖν* minus recte vertendo reddidit: *non vis venire.*

[2]) L. c. Tom. II. p. 54, 107, 108.

Quapropter, stante hac verborum interpretatione cadant necesse est, quae KREHLIUS et ZELLERUS [1]), THOLUCKIO haud temere refragante, iis opposuerunt.

Quam invisum illud carnis humanae studium Deo sit, PAULUS ostendit vs. 8 praecedentibus adiiciens: *Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται.* Vim Antitheseos carnis humanae studio iudicium Divinum opponentis non assecuti sunt CALVINUS, BEZA, KOPPIUS, FLATTUS, alii, qui Particulam *δέ* interpretantur *ergo* vel *igitur.* Neque ea satis patuisse videtur Viris Doctis, qui hanc Particulam cum MEIERO et THOLUCKIO transitioni tantum inservire seu *μεταβατικήν* esse putabant. Sed prorsus ea fugit BENGELIUM contendentem Verbum *ἀρέσκω* hîc significare *placere studeo.* Discrimen formularum *οἱ ἐν σαρκὶ ὄντες* et *οἱ κατὰ σάρκα ὄντες* ad vs. 5 attigimus. In Protasi PAULUS sibi velle videtur: *qui vero in conditione carnis propria versantur, ita ut carni studeant.* Apodosis: *Deo placere nequeunt* se ipsa explicat. Haec autem sententia praecedenti adiicitur ad ostendendum, hominibus carni servientibus Divinitus metuendam esse mortem, quae peccati poena sit, nullam vero sperandam esse vitam vere vitalem, e pace cum Deo contracta oriundam. Ceterum illa ipsa verba indicio sunt vehementer errare interpretes, qui vs. 7 Physicam doceri aiunt hominis impotentiam. Nam si homo ita factus est, ut necessitatis lege adstrictus non aliter possit quam carni obedire ideoque peccare, absurdum est displicere Deo, naturae humanae conditori, quotquot carni ideoque peccato serviant.

---

[1]) *Theol. Jahrbücher.* Tom. IX. Part. 3. p. 444 sqq.

Vers. 9.

Quod vs. 7, 8 generatim dixit, nunc PAULUS ad Romanos ita convertit, ut leniter et sine saltu, ab eo, quod fugiendum est, ad id, quod expetendum est, videlicet ad *τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος*, transeat. Dicit igitur: *Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.* Pronomen *ὑμεῖς* cetera praecedit ad CHRISTI sectatores ab hominibus extraneis distinguendos. Quomodo Antitheta: *οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι* accipienda sint, apparet e disputatis ad vs. 5 et 8. Haec enim si recte se habent, sensus orationis est: *Vos vero in conditione carni propria non versamini, ut studeatis iis, quae carni placent, sed in conditione Spiritui Dei propria, ut studeatis iis, quae placent Spiritui;* aliis verbis: *Vos non estis homines carnis humanae cupiditatibus servientes, sed Spiritus Divini voluntati obedientes.* Qui propter vs. 10 vocabulum *πνεύματι* cum BISPINGIO *animum humanum* denotari contendunt, animadvertere negligunt, aliam eius esse notionem, ubi vocabulo *σῶμα* opponatur, quam ubi opposita sint *σάρξ* et *πνεῦμα*. Romanorum gratulatio omnino convenit laudationi eorum Cap. I: 8 coll. XVI: 12: nam fidei suae, ut bene monet KREHLIUS, hunc sensum erectiorem illi debebant. Quid vero sibi volunt gratulationi adiuncta: *εἴπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν?* Incipiamus ab exploranda notione Particulae *εἴπερ*. CHRYSOSTOMUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS eam interpretantur *ἐπείπερ* vel *ἐπειδήπερ*, *quandoquidem* vel *quoniam*, quod probant ERASMUS,

CAMERARIUS, BEZA, SLICHTINGIUS, WOLFIUS, GLÖCKLERUS, OLSHAUSENIUS, ad HARTUNGII [1]) disputationem de Encliticis *γε* et *περ* provocans. Sed uti hic ipse utriusque potestatem distinxit, ita HERMANNUS [2]) recte scripsisse videtur: „*Εἴπερ* usurpatur de re, quae esse sumitur, sed in incerto relinquitur, utrum iure an iniuria sumatur." Quae verba descripsere FRITZSCHIUS et PHILIPPUS, quibuscum hodie fere omnes consentiunt. Latine igitur Particula reddatur *si quidem* vel *si revera*, quod, licet MEIIERO concedam, loquendi usum interpretationem CHRYSOSTOMI non respuere, orationi tam *Rom.* VIII: 17. 2 *Thess.* I: 6. 1 *Pet.* II: 5, quam 1 *Cor.* VIII: 5. XV: 15 accommodatum est. Praeterea commendant illud Graecorum libri, praeeunte iam HOMERO [3]) notissimis in verbis:

Εἴπερ γάρ τε χόλον γε καὶ αὐτῆμαρ καταπέψῃ.

Aliud vero ferre nequit membrum proxime sequens: *εἰ δέ τις* cet. Imaginem, quae cernitur in adiunctis: *οἰκεῖ ἐν ὑμῖν*, obiter iam attigimus Cap. VII: 17. Quemadmodum ibi et vs. 18 et 20 cum Verbo *οἰκεῖν* connexa sunt Nomina *ἁμαρτία* et *ἀγαθόν* ad denotandum *id, cuius efficacitas homini insidet* vel *cuius ille particeps fit*, sic etiam hoc loco, ubi cum eo connexum est *πνεῦμα Θεοῦ*. Similia exstant apud WETSTENIUM et SCHOETTGENIUM [4]), quos REICHIUS aliique

---

[1]) L. c. Tom. I. p. 327 sqq. 344 sqq.
[2]) Ad *Viger.* p. 834.
[3]) *Iliad.* I. vs. 81.
[4]) *Horae Hebraic. et Talm.* ad *Rom.* VIII: 11.

secuti sunt. Maxime simile est exemplum, quod MEIERUS etiam attulit ex *Euangelio* THOMAE: *Πνεῦμα Θεοῦ ἐνοικεῖ ἐν τῷ παιδίῳ τούτῳ.* Sicuti autem ibi formula *πνεῦμα Θεοῦ* non *Spiritum Dei* in Abstracto, sed in Concreto *sensum* eius significat, ita hoc loco, nisi fallor, intelligi debet *sensus Spiritus Dei hominibus insidens* [1]). Reprehensum a TURNERO nollem MIDDLETONEM [2]) qui, hac formula demtis Articulis *Spiritum Sanctum* denotari negans, iure suo ad 1 *Cor.* VII: 40 provocavit. Et infra videbimus, duo illa *πνεῦμα Θεοῦ* et *τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ* eatenus differre, ut hoc *ipsum Spiritum Dei* vel *ipsam* eius *vim* seu *efficacitatem in hominem* spectet, illud *hominem principii seu donorum eius participem.* Atque ita ad eandem vocabulorum, quae Articulo instructa sunt et quae eo carent, distinguendorum normam redeo, quam me supra constanter observasse non poenitet. Ergo PAULUS gratulationem suam conditione adstringens, quae non a Deo, sed ab hominibus pendebat, sibi voluisse videtur: *si revera sensus Spiritus illius, qui Dei est, vobis insidet,* quod reapse non differt ab iis, quae vs. 14 leguntur: *ὅσοι πνεύματι Θεοῦ ἄγονται.* Si quis rogat, cur Apostolus lectoribus suis hanc conditionem statuerit, bene RÜCKERTUS aliique respondent, Romanos ei incognitos fuisse. Sed tum demum mens eius plane intelligi potest, si sumimus, quod Cap. VI: 17 probare conatus sum et illinc identidem repetii, Romanos vel eorum certe plerosque CHRISTUM professos esse ad doctrinae formam, quae Iudaismum redoleret. Hoc

[1]) Cf. GRIESB. p. 391.

[2]) L. c. p. 311 sqq. Cf. KLUIT, *Vindiciae Articuli* cet. Part. I. Tom. 1. p. 315. Tom. 2. p. 519.

autem sumto nihil amplius obstat, quominus cum KLEEIO et THOLUCKIO assentiamur THEODORETO, Particulam *εἴπερ* explicanti verbis: *Ἀμφιβολίας τοῦτο ἐστί.* Quum enim PAULUS placita lectoribus suis imbuta minus probaret, vix aut ne vix quidem ab eo abesse potuit dubitatio, an revera illorum animis insideret Spiritus Divini sensus.

Atque hoc ipsum ad perspicienda subiecta: *εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ* meminisse iuvabit. Vulgo interpretes formulas *πνεῦμα Θεοῦ* et *πνεῦμα Χριστοῦ* inter se permutari putarunt. Haud pauci eorum adeo hinc argumentum petierunt, quo non solum *Divinam* CHRISTI *naturam*, ipsamque, quae dicitur, *Trinitatem*, sed etiam placitum Ecclesiae Latinae de *processione Spiritus Sancti a Patre Filioque* confirmarent. Haud scio, an ORIGENES in devia aberrandi dux fuerit, *Spiritum* CHRISTI et *ipsum* CHRISTUM (vs. 10) *unum eundemque esse* perhibens. Credere saltem nequeo, Apostolum deinceps scripsisse: *ἐν πνεύματι, πνεῦμα Θεοῦ, πνεῦμα Χριστοῦ, Χριστός, τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν,* nisi id egerit, ut alia distingueret ab aliis. Quare hactenus KÖLLNERUM, REICHIUM aliosque sequor, ut inter *πνεῦμα Θεοῦ* et *πνεῦμα Χριστοῦ* interesse existimem. Nec mihi tamen constarem, nisi ab iis discrepans, qui *ipsum Spiritum Sanctum* in Abstracto intelligi iubent, priorem huius membri partem: *εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει* interpretarer: *si vero quis Spiritus* CHRISTI *particeps non est*, seu: *si vero quis Spiritum, qui* CHRISTI *est, cum eo non habet communem.* Utrique *Χριστοῦ* et *Θεοῦ*, si quid video, Genitivus inest *possessoris.* Quemadmodum autem in locis, uti Cap. II:

14. IV: 2. V: 1, ubi alia Nomina cum Verbo ἔχειν composita Articulo carent, *id* significatur, *cuius in partem quis venit*, sic hoc loco coniuncta: πνεῦμα ἔχει accipienda esse, docent etiam similia 1 *Cor.* VII: 40: πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν. An Particulae εἰ altera οὐκ pro μή subiecta sit, ut arcte connexa οὐκ ἔχει respondeant Latino *caret*, perspicacioribus iudicibus dirimendum relinquo [1]). Rem quod attinet, succurrit mihi effatum IESU secundum Editionem Receptam *Luc.* IX: 55: Οὐκ οἴδατε, οἵου πνεύματός ἐστε ὑμεῖς. Ita PAULI verbis inest: *si quis vero alieno se tradens Spiritui*, CHRISTI *Spiritu caret*, seu, ut e vs. 15 repeto: εἰ πνεῦμα δουλείας ἔχετε. Quod vide, quomodo Romanorum tangat Iudaismum, quamquam auctor eo, quod non scribebat: εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἔχετε, sed εἰ δέ τις οὐκ ἔχει, suspicionis suae lenivit acerbitatem. Nondum tamen plena in luce hoc collocatum est, priusquam alteri huius membri parti: οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ id, quod suum est, vindicatum sit. Nimirum apud omnes, quos consulere mihi licebat, si THEODORETI excipio Codicem Augustanum, in quo legimus: οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὸν Θεὸν κοινωνίαν, verba illa ita explicata reperi, ut Pronomen αὐτοῦ referretur ad CHRISTUM. Plerique igitur Graeca interpretati sunt: *ille ad* CHRISTUM *non pertinet.* Et vim quod attinet formulae εἶναί τινος, eam in libris Veterum hanc esse, ut significet *ad aliquem pertinere*, VV. DD. exemplorum copia ostenderunt [2]). Apud ARISTOPHANEM [3]) ex-

---

[1]) Cf. WINER. p. 423 sqq.

[2]) MATTH. Tom. II. p. 783, 784. BERNH. p. 165, 166. MADV. p. 57, alii. Exempla e N. T. affert WINER. p. 176.

[3]) *Plut.* vs. 345 et 870.

stat utrumque: εἶναι τῶν φίλων et εἶναι πονηρῶν. Comparari etiam meretur dictum PLATONIS [1]), quo simul illustratur Particula εἴπερ: Σὺ δ' εἴπερ εἶ τῶν φιλοσόφων. Similiter Latina *alicuius esse*, ut produnt verba LIVII [2]): *Nolae senatus Romanorum, plebs* HANNIBALIS *erat* [3]). Ergo PAULI dictum sine scrupulo exponatur: *ille ad eum non pertinet*, sermone vernaculo: *die behoort tot hem niet* [4]). Hoc vero ut ad CHRISTUM referri debere probaret, PHILIPPUS attulit 1 *Cor.* III: 23. 2 *Cor.* X: 7, item 1 *Cor.* XV: 23. *Gal.* V: 28, 29. Atqui vulgari illa interpretatione probata, equidem frustra nexum quaero, quo hoc membrum cum praecedentibus: Ὑμεῖς δὲ — ἐν ὑμῖν cohaereat. Mirandi igitur non sunt GLÖCKLERUS et RÜCKERTUS, quorum alter verba οὗτος — αὐτοῦ consideravit tanquam Parenthetica, alter hoc quidem propterea reprehendit, quod illa cum vs. 10 arcte connexa sunt, at iis tamen orationem minus continuari ait, quam proxime antecedentia corroborari. Sed si missa Traditione Exegetica Graeca explicamus: *ille ad Deum non pertinet*, seu: *ille Dei, cuius Spiritu ducatur, communione caret*, PAULUS lectoribus suis indicium proponere deprehenditur, unde discernant, utrum Spiritus Dei participes an expertes sint. Ita quoque causa patet, cur formulam πνεῦμα Χριστοῦ adiecerit alteri πνεῦμα Θεοῦ. Nec

---

[1]) *Phaedon.* p. 101.

[2]) *Histor.* Lib. XXIII. Cap. 39.

[3]) Alia memorat ZUMPT, *Spraakleer der Lat. taal.* p. 362.

[4]) Ita scripsi in *Proeve van Grondslagen* cet. p. 80, atque hoc recepit VISSERINGIUS pro ambiguo, quod cum interprete vetere habet PALMIUS: *die komt hem niet toe.*

vulgari interpretationi vs. 10 favent verba: *Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν,* quoniam non respondent proxime praecedentibus: *οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ,* sed remotioribus: *εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει.* Pronomen autem *αὐτοῦ* ut ad *Deum* referatur, permittit etiam loquendi usus. Nam in N. T. plus semel formula *εἶναί τινος Deum* spectat, nempe *Act.* XXVII: 23. 2 *Tim.* II: 19 coll. *Num.* XVI: 5, item secundum Editionem Receptam *Matth.* VI: 13. 1 *Cor.* VI: 20. Praesertim in censum veniunt verba 1 *Cor.* III: 23: *Ὑμεῖς δέ* [*ἐστε*] *Χριστοῦ, Χριστὸς δέ* [*ἐστι*] *Θεοῦ,* ubi aeque atque hoc loco lectores per Gradationem *a* CHRISTO *ad Deum* ducuntur. Similiter apud APOLLONIUM *Rhod.* [1]) legimus:

— — — — *Διὸς δ᾽ ἄμφω ἱκέται τε*
Καὶ ξεῖνοι scil. *εἰσί.*

et apud PLATONEM [2]): *οἱ κύκνοι* — — *τοῦ Ἀπόλλωνος ὄντες μαντικοί τ᾽ εἰσί* cet. Hac denique interpretatione Pronomen *αὐτοῦ* ad primarium orationis Subiectum refertur, ut alibi etiam fieri debet [3]).

Vers. 10, 11.

Ratiocinationem suam PAULUS vs. 10 et 11 secundum Editionem Receptam sic persequitur: *Εἰ δὲ Χρι-*

---

[1]) *Argonaut.* Lib. II. vs. 1133, 1134.
[2]) *Phaedon.* p. 85.
[3]) Cff. ALT. p. 77. TROLLOP. p. 44. WINER. p. 133, 556.

στὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. Εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ο ἐγείρας τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν. An vs. 11 verba *τὸν Χριστόν* genuina et sequentia *διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος* in *διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα* mutanda sint, videbimus infra. Quadruplici modo VV. DD. quorum haud paucos memorat MEIJERUS, hunc locum interpretati sunt. Plerisque fortasse, quos nostra aetate etiam secuti sunt BOSVELDIUS, BROUWERUS [1]) HODGIUS, WALFORDUS, VINKIUS, omnia, quae hîc de *morte* et *vita* leguntur, *proprie* accipere placuit. Alii cum REITHMAYRO et THOLUCKIO vs. 11 quidem eodem modo acceperunt, sed vs. 10 *figurate*. Nonnullis, quibus PALMIUS et TURNERUS calculum adiecerunt, hac in oratione *proprium cum figurato coalescere* visum est; quod antea PHILIPPI quoque iudicium fuit, nuperrime non amplius. Multo plures vero omnia *figurate* intelligenda esse contenderunt, recentiori memoria praeter KÖLLNERUM, KREHLIUM, STENGELIUM aliosque STUARTUS. Atque eiusdem sententiae, verba PAULI in schola tractans, me iam bis fautorem praestiti. His autem diebus, quum ad scriptum meum editioni parandum curas denuo repetebam, ne quidem ea, quae Doctissimi Viri, FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS, MEIJERUS iterumque [2]) REICHIUS contrariam in partem disputaverant, me per-

---

[1]) L. c. p. 225, 226.

[2]) *Comment. Crit.* Tom. I. p. 54 sqq.

movere potuerunt, ut ab illa sententia abirem. Quin etiam in plura adeoque, nisi fallor, nova incidi argumenta, quae mihi ad eam tuendam conferre viderentur. Sed ne huius loci interpretatio in molem excrescat, in singulis excutiendis tam parcus esse debebo, ut aliena placita minus oppugnare quam mea defendere annitar.

Incipio ab *oratione contexta*, cui multi VV. DD. *figuratam* huius loci *interpretationem* obstare aiunt, mihi vero nullam aliam accommodatiorem esse persuasissimum est. Si enim in circumiecta vs. 1—9 et 12—16 oculos converto, PAULUM id egisse video, ut *homines, qui duce uterentur Spiritu Dei, hominibus opponeret carnis imperio servientibus.* Neque aliud sibi voluit vs. 2, se non *a peccato et morte*, sed *a lege peccati et mortis* liberatum esse dicens. Huic vero Antithesi continuatae perpetuitatem suam adimimus contendendo, vs. 10 et 11 *corporis mortem futurumque reditum in vitam una cum animi immortalitate* proponi. Deinde hac interpretatione importune praeoccupatur, quod Apostolus demum vs. 17 e communione Dei, qua CHRISTI sectatores hac in vita fruuntur, cogere incepit. Contra omnis ratiocinatio rite procedit, si ad *vitae praesentis conditionem et emendationem* referimus quidquid hoc in loco legitur. Quod autem circumiecta arguunt, non dubito, quin et cum verborum notione, et cum totius orationis nexu egregie conveniat.

Protasin vs. 10: *Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν* ex iis, quae supra disputavi, explicandam esse sequitur: *At si hoc cum* CHRISTO *habetis commune, ut Spiritus eius vobis insit.* Illa autem a Particulis *εἰ δέ* incipiens ostendit, Apodosin: *τὸ μὲν — δικαιοσύνην* ad Antithe-

sin inchoatam continuandam inservire nec transitum ad aliud genus, e *propria* orationis interpretatione oriundum, admittere. Quin etiam, si interpretandi regula sumere iubet, hanc Antithesin oppositam esse praecedentibus: *οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ*, ea *figurate* accipi debet, et ita quidem, ut intelligatur negati illius contrarium. Itaque PAULUS tenui plerorumque repetitione: *οὗτος ἀληθῶς ἐστιν αὐτοῦ, ille revera ad eum pertinet*, ratiocinationi languorem inferre nolens, pro hac consequentia *gravissimum* rei *documentum* lectorum ante oculos collocavit. Ut vero sciamus, an priori Apodoseos parti: *τὸ μὲν — ἁμαρτίαν*, aeque ac posteriori: *τὸ δὲ — δικαιοσύνην* tale documentum insit, singula verba consideranda sunt.

In Apodosi ceteris, quippe primaria, praemissa sunt *τὸ σῶμα* et *τὸ πνεῦμα*, quae quum Pronomini *ὑμῖν* respondeant, inde iam sequitur, iis *duas hominis partes* significari *corpus* et *animum*. Convenit loquendi usus in locis, in quibus haec composita aut sibi invicem opposita sunt, nempe 1 *Cor.* V: 3. VII: 34. 1 *Thess.* V: 23. *Iac.* II: 26, neque aliud suadere *Rom.* VIII: 13 patebit infra. Et alterum vocabulum ad alterius notionem illustrandam conducibile est. Nam si *τὸ πνεῦμα animum* denotat, praecedens *τὸ σῶμα carnem*, ut multi cum GROTIO putarunt, i. e *massam* seu *materiam animalem* denotare nequit. Rursus vero, si *τὸ σῶμα* nihil aliud quam *corpus* est, a via aberrant, qui *τὸ πνεῦμα*, aut *ipsum Spiritum Sanctum*, aut *principium* esse opinantur *a Spiritu Sancto profectum*. Progrediamur ad Praedicata: *νεκρόν* et *ζωή*, quorum hoc facilius est, illud difficilius. Qui vocabulo *ζωή* tantum *vitam morti* oppositam significari volunt, non

vitam vere vitalem, aliter illud accipere coguntur, quam in oratione contexta vs. 2 et 6 et supra, ut me probasse spero, accipiendum est. Nec satis meminerunt, animum humanum etiam sine CHRISTI communione vivere; hîc vero beneficium laudari CHRISTI sectatoribus proprium et peculiare. Eo autem, quod Subiectum *τὸ πνεῦμα* ad *ipsum Spiritum Sanctum* referebat, deceptus scripsit CHRYSOSTOMUS: *οὐκ εἶπε τὸ πνεῦμα ζῶν, ἀλλὰ ζωὴν, ἵνα δείξῃ καὶ ἑτέροις τοῦτο δυνάμενον παρασχεῖν*: nam Abstractum hîc vim habet Concreti ad *vitae usum* seu *elementum*, ut supra vs. 6, indicandum [1]). Quid vero sibi vult Adiectivum *νεκρόν?* Haud pauci illud cum VATABLO, ESTIO, DRUSIO interpretantur: *morti obnoxium*, alii cum BENGELIO: *morti adiudicatum deditumque*, aut cum WETTIO: *mortis particeps*, aut cum MEIIERO: *iam pene mortuum.* Sed omnes, nisi fallor, ut propriae huius loci interpretationi succurrerent, commenti sunt notionem, quae vim ipsius vocabuli infringit. Loquendi usus deseritur, si quis aliud scribit quam *mortuum*, seu, Adiectivo in Substantivum mutato, *cadaver* [2]). Hoc vero *proprie* accipi prorsus, ut neminem fugit, vetat connexum *σῶμα.* Quid igitur superest, quam ut *figurate* accipiatur? Ita post alios nuperrime iudicavit THOLUCKIUS, et summo quidem iure. Hinc sequitur, PAULUM *corpus*

---

[1]) Cf. GLASS. l. c. Tom. I. p. 19 sqq.

[2]) Ita MEIIERUS scripsit: *Corpus nostrum est cadaver!* Sed interpretationem illam cum praecedenti: *est iam pene mortuum* in concordiam redigere non potuit nisi signo exclamationis verbis subiiciendo. Atqui ut exclamationem non capit sedata PAULI oratio, sic ea tantum ferri posset, si legeretur: *νεκρὸν μὲν τὸ σῶμα.*

simile eius dixisse, *quod revera mortuum est.* Sed quomodo hoc intelligi debet? Alii interpretantur: *miserum mortalitatis causâ*, alii tantum: *appetitibus carnis sedem esse pergens*, alii contra: *peccati imperio non amplius obediens.* Sed si interpretatio quaeritur, et notionem Praedicati νεκρόν fideliter ad rem praesentem transferens, et tam Subiecto σῶμα quam adiunctis δι' ἁμαρτίαν atque opposito ζωή congruens, et in veram verborum ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν potestatem non incurrens, harum rationum nulla talis est, ut probari mereatur. Meliorem viam monstrasse videtur GROTIUS hoc vocabulum explicans *exutum pristina illa quidvis agendi libertate.* Quo si duce scribo: *mortui instar ad inertiam redactum*, seu *vi agendi privatum*, habeo, quod reprehensionem avertat, in locis similibus Cap. VI: 11. VII: 8. *Iac.* II: 17, 20, 26, ubi, secundum LACHMANNUM et TISCHENDORFIUM, inter se permutantur Adiectiva νεκρά et ἀργή. Neque huic interpretationi ceteros Novi Testamenti locos, in quibus vocabulum νεκρός *figurate* usurpatur, obstare puto, quandoquidem alii eorum, nempe *Matth.* VIII: 22. *Luc.* IX: 60. XV: 24, 32. *Ioann.* V: 21, 25. *Eph.* II: 1, 5. V: 14. *Col.* II: 13. *Apoc.* III: 1, *homines* significant *rebus bonae frugis mortuos*, alii: *Hebr.* VI: 1. IX: 14 coll. *Eph.* V: 11, *opera nullius numeri*, i. e. per Litoten, *turpia et poenitenda*, significant, omnes vero ita comparati sunt, ut notio *inertiae, qualis in cadavere cernitur,* existimanda sit *primaria* [1]). Quare

---

[1]) Alibi quoque haec notio *primaria* est, uti in locis, de quibus disputat SEGAARIUS ad CLEM. *Alex.* l. c. 386 sqq.

recte etiam THOLUCKIUS illud hoc loco reddidit Latinis *materia iners.*

Sed quaestio nunc est, quomodo adiuncta δι' ἁμαρτίαν cum praecedentibus τὸ μὲν σῶμα νεκρόν ita acceptis cohaereant. Inde, quod carent Articulo τήν, apparet, FRITZSCHIUM ea perperam explicare: *propter peccatum, quod commiseris.* Latine quidem aliter reddi nequeunt quam *propter peccatum*, i. e. *peccati causa*, sed convenienter iis, quae supra plus semel monui, KÖLLNERO assentior intelligi debere *peccato serviendi principium.* Similiter altera formula διὰ δικαιοσύνην, *propter probitatem* seu *probitatis causa*, sibi postulat, ut *probitati studendi principium* intelligatur. Etiamsi enim Vocabulum δικαιοσύνη Articulo carens alibi, quod hoc loco multi VV. DD. volunt, *probitatem* significet *a Deo imputatam* (Dogmaticam), oppositum ἁμαρτία, ut post alios recte monet KREHLIUS, luculenter ostendit, *probitatem hominibus insitam* (Moralem) in censum venire. Quod ad corroborandum PHILIPPUS antea comparavit verba Cap. VI: 18: Ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ, quae huic orationi lucem afferunt. Sed quo magis caligo discutiatur, animadvertendum est, Particulas μέν et δέ haec duo: *malum, quod sublatum est* et *bonum, quod allatum est*, ita distinguere, ut hoc prae illo emineat. Itaque si quis se Spiritui CHRISTI regendum dedit, *duo communionis Dei habere* dicitur *documenta, ut corpus mortui instar ad inertiam redactum sit* et *ut animus vita fruatur vere vitali.* Quum autem eorum, quae duo illa continent, alterum ad *negantia*, alterum ad *aientia* referendum sit, res ipsa loquitur, idem discrimen quoque spectare adiuncta δι' ἁμαρτίαν et διὰ

δικαιοσύνην. Hoc vero posito prius explicandum videtur: *ne peccati principio serviat;* posterius: *ut probitatis principio ducatur.* Aliis verbis Apostolum sibi velle puto: *Per* CHRISTI *communionem hanc communionem Dei habetis, qua corpus, quippe materia iners, animo, quippe vitae vere vitalis principio, subiectum sit, ut ne illud peccato serviat, hic probitati studeat.* Sic prior Apodoseos pars opposita est iis, quae Cap. VI: 12, 13. VII: 23, 24. VIII: 2 de principatu et vi corporis leguntur. Hac autem in lite non sumsi talia, ut acrem reprehensionem verear. Sed quidquid VV. DD. reprehendendum censuerint, pondere suo privari non poterunt quae adhuc contra *propriam* huius orationis interpretationem disputavi. Ceterum Singularia *σῶμα* et *πνεῦμα* eodem modo 1 *Thess.* V: 23 et alibi ad hominum multitudinem pertinent.

Iam a minori ad maius procedens PAULUS vs. 11 Romanis vitam vere vitalem pollicetur, quam corpora eorum cum animis habeant communem. Bipartitae sententiae Protasis: *Εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν,* nemo dubitare poterit, quin Latine reddenda sit: *si vero Spiritus eius, qui* IESUM *de mortuis suscitavit, vobis insidet.* Vocabulum *πνεῦμα,* quod Articulus praecedit, Obiectivam habet notionem, nec tamen ita, ut *ipsum Spiritum Sanctum* significet, sed *eius vim* seu *efficacitatem* [1]). Pro simplici *τοῦ Θεοῦ* Apostolus, quemadmodum Cap. IV: 24, scribere maluit: *τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν,* ut renovata memoria eius, in quo Dei virtutes se

---

[1]) Cf. REICH. l. c. p. 58, 59.

maxime conspicuas fecerant, hinc statim cogerent Romani, quid sibi exspectandum esset. Haud ignoro Viros Doctos hanc Dei descriptionem urgere ad *propriam* interpretationem auctoris orationi vindicandam. Quidni vero cum ea congruens existimabitur eadem *figurata*, quam loci similes *Ioann.* V: 21. *Rom.* VI: 3 sqq. *Col.* II: 12. III: 1 commendant? Huius illi praeferendae tot fere argumenta praesto sunt, quot verba praebet Apodosis sententiam concludens.

Primum, quo causam meam tuear, iam reperio in verbis *ὁ ἐγείρας τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν*. Pro mediis *τὸν Χριστόν* LACHMANNUS edidit *Χριστὸν* [*Ἰησοῦν*]. TISCHENDORFIUS tantum delevit Articulum *τόν*. Nonnulli veterum pro Recepto substituerunt *Ἰησοῦν*, vel *τὸν Κύριον*, vel *τὸν Κύριον ἡμῶν*. FRITZSCHIUS sibi maxime placere ait *τὸν Ἰησοῦν*. Sed Receptum satis gravibus niti testimoniis, iam produnt REICHIUS, RÜCKERTUS, MEIJERUS, TURNERUS aliique, qui varietatem scribendi ne quidem dignam habuerunt, quam commemorarent. Primos ab eo discedendi auctores tantum movit offensio, quam e nominum capiebant permutatione. Semel autem corrupto loco, deinde vario modo licentiae suae indulsere librarii. Si quis rogat, cur PAULUS non scripserit Pronomen *αὐτόν*, respondeo, eum, uti Cap. VI: 4. *Eph.* II: 13 al. gravitatis causa Nomine uti maluisse. Sed quidni vocabulum *Ἰησοῦν* repetiit, quemadmodum 2 *Cor.* IV: 14? Hinc argumentum peto pro *figurata* huius loci interpretatione. Describere lubet BENGELII verba etiam a MEIJERO et PHILIPPO laudata: „Appellatio IESU spectat ad ipsum; CHRISTI, refertur ad nos. Illa appellatio, tanquam nominis proprii, pertinet ad personam; haec, tanquam

appellativi, ad officium." Nimirum Graeca Latine explicanda sunt: *ille, qui de mortuis suscitavit eum, qui* CHRISTUS, seu *regni Divini Princeps est, quocum communionem habemus.* Consulto autem Apostolus alterum Ἰησοῦν in alterum τὸν Χριστόν mutavit, quippe lectoribus non proponere volens revocationem in vitam, quali IESUS gavisus erat, sed fructum vitae vere vitalis ex CHRISTI communione in eos redundaturum.

Alterum, quod *figuratae* interpretationi favet, est sequens ζωοποιήσει. Quamquam enim Verbum ζωοποιεῖν, ubi ad homines refertur, plus semel revocationem eorum in vitam proprie ita dictam significat, nusquam tamen cum Verbo ἐγείρειν permutatur, ne quidem *Ioann.* V: 21 aut 1 *Cor.* XV: 22, cui loco accommodari potest, quod hîc notavit CHRYSOSTOMUS: *Οὐκ εἶπεν ἀναστήσει, ἀλλὰ ζωοποιήσει· ὃ πλέον τῆς ἀναστάσεως ἦν, καὶ τοῖς δικαίοις μόνοις δεδωρημένον.* Mirandum igitur est, PAULUM, si eandem revocationem in vitam, qua IESUS gavisus esset, Romanis polliceri vellet, non scripsisse ἐγερεῖ, sed ζωοποιήσει. Frustra autem VV. DD. mirandi causam amovere conantur monendo, eum ita fecisse, ut Verbum Nomini ζωή responderet. Nam Nomini illi *figuratam* etiam notionem tribuendam esse vidimus. Sed omnem scrupulum ex animo evellit sententia, Apostolum a revocatione IESU in vitam ad *vitam sectatorum* CHRISTI *hac iam in terra vere vitalem* transiisse. Atque hanc interpretationem omnino commendant loci, ad quos KÖLLNERUS aliique provocant: *Ioann.* VI: 63. 1 *Cor.* XV: 45. 2 *Cor.* III: 6. Quid? quod horum locorum lustratio docet, Verbum ζωοποιεῖν *figurate* accipiendum esse, ubicunque vocabulum πνεῦμα cum eo

connexum sit. Quare tempus consumere nolo in excitandis pluribus, uti *Gal.* III: 21, item *Ioann.* V: 21, ubi alterum ζωοποιεῖ haud dubie *figuratum* est. Fortasse pauciores dissentirent, nisi auctor usus esset Futuro. Sed nonne Cap. III: 20, 30. V: 17, 19 al. probare mihi contigit, *id, quod ad certam agendi normam et perpetuo fiat*, Futuro denotari solere? Hîc vero provocatione ad illum loquendi usum sine damno carere possumus, si ostendi supra, PAULUM Romanos tales habuisse, qui progressibus in vita vere Christiana quam maxime indigerent.

Progrediamur ad verba *καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν*, quibus haud leviora orationis *figuratae* insunt indicia. Singulare σῶμα Plurali σώματα excipi videtur, quoniam connexum πνεῦμα, quod sequitur, non *animum humanum*, ut vs. 10, denotat, sed *Spiritum Dei*. In memoriam illud revocat Cap. XII: 1, ubi itidem Plurale exstat ad studium eiusdem *sanctimoniae corporum* Romanis mandandum, quae hîc Deo auctori tribuitur. Sed ingentem locorum copiam recenset KREHLIUS, in quibus tale mandatum reperimus. Ut autem locorum illorum comparatio *figuratae* huius orationis interpretationi mirifice favet, sic *propriam* nullo modo fert doctrina Novi Testamenti ad reditum mortuorum in vitam pertinens. Si enim excipimus narrationem *Matth.* XXVII: 52, 53, quae multorum ingenia vehementer exercuit, his in libris ubique *homines* in vitam revocari dicuntur, nusquam *corpora* [1]). Nec PAULUS hinc aut *Phil.* III: 21, ubi *corporis* tantum *erectio*

---

[1]) Cff. Disputata in *Comm. perp.* in 1 *Cor.* XV. p. 3, 6 et al.

seu *illustratio* proponitur, aut vel 1 *Cor.* XV: 42—44 discrepat, quandoquidem me Verba σπείρεται et ἐγείρεται, quod MEIIERUS [1]) negavit, bene intellexisse, certiorem me fecit SCHOLTENII [2]) nostri aliorumque assensio. Eandem interpretationem *figuratam* etiam postulat Adiectivum θνητά, quod recte iam ursit CALVINUS. Hoc enim, si *propria* corporum revocatio in vitam hîc docetur, vel plane supervacaneum est, vel explicari debet νεκρά. Atqui alterum propterea cadit, quod e praecedenti vs. cogimus, auctorem θνητὰ σώματα studiose coniunxisse: alteri obstat loquendi usus, quippe Graeca νεκρά et θνητά aequaliter distinguens ac Latina *mortua* et *mortalia*. Ut autem Adiectivum θνητά *figuratae* interpretationi congruat, non opus est aliam notionem quam *mortalitatis* comminisci. *Corporum* enim *mortalitas* non impeditura dicitur, quominus hac iam in terra, aeque atque animi immortales, ad vitam vere vitalem perducantur. Eodem modo Cap. VI: 12, ubi lectores excitantur ad corpora sua Deo consecranda, *corporis* ab *ipso homine* distinguendi causa τὸ σῶμα vocatur θνητόν. Similiter corpori quaedam ignominiae nota inuritur 2 *Cor.* V: 4, ubi legimus: ἵνα καταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς. Atque ita contemtim PLATO [3]) scripsit τὸ θνητὸν σῶμα. Superest, ut consideremus Particulam καί. Nequaquam illa supervacanea est, ut opinati esse videntur nonnulli librarii eam temere omittentes; sed significans *etiam* corpora comparat cum *animis* vs. 10 memoratis. Breviloquentiam non

---

[1]) Ad 1 *Cor.* XV: 42 in *Krit.-Exeg. Komm. über das N. T.* Part. V. Ed. III.
[2]) *Dogm. Christ. Initia in auditorum usum script.* T. II. p. 136.
[3]) In *Timaeo.* p. 69.

explicandam esse: *corporibus vestris aeque atque animis vitam praebebit*, sed: *quemadmodum animis vestris vitam praebuit, sic eam praebebit corporibus*, perspicue apparet inde, quod eodem vs. *animus iam vitam adeptus* esse dicitur. Ergo intelligi debet: καθὼς ζωὴν δέδωκε τῷ πνεύματι. Eodem modo alibi supplenda oratio est, etiam ubi Particula καί secum connexum habet Futurum. Exemplo sint verba ὅς καὶ βεβαιώσει 1 *Cor.* I: 8, in quibus Particulae, ut vs. 7 indicat, haec vis est: καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν. Plura huius generis suppeditant *Matth.* VI: 15. *Rom.* VI: 5, 8. XI: 31 aliique loci [1]). Quis vero, quo sibi persuadeatur, hîc non *futuram corporum vitam*, sed *vitam eorum hac iam in terra vere vitalem* spectari, gravius argumentum expetere possit? Nullum igitur dubium restare videtur, quin falsa sit *propria* huius orationis interpretatio, *figurata* unice vera.

Itaque mens PAULI huc redit: *ille ipse Deus, qui* CHRISTUM, *regni Divini Principem, quocum communionem habetis, de mortuis suscitavit, corpora vestra, quamquam mortalia ideoque minoris numeri sunt, ad eandem, qua animi vestri fruuntur, vitam vere vitalem perducet, ut probitati studeant.* Huius autem vitae spem quo penitius lectoribus imprimeret, probe intelligo, eum argumento usum esse ab ipsius IESU revocatione in vitam petito. Et talis haec promissio erat, ut in omnes, quotquot *Romae* versarentur, sectatores CHRISTI quadraret. Contra vero causam, cur promissioni *fore, ut aliquando corpora reviviscerent*, Apostolus verba ὁ ἐγείρας τὸν

[1]) Cff. MATTH. Tom. II. p. 1482. KÜHNER. Tom. II. p. 423. VIGER. p. 521, 524 aliique.

Χριστὸν ἐκ νεκρῶν praeposuerit, indagare nequeo. Breviora enim illa sunt, quam ut reditum mortuorum in vitam probare potuerint, si hac in urbe aeque ac *Corinthi* essent, qui eum negarent aut in dubium vocarent. Tum doctrina, Romanorum corpora in vitam revocatum iri, ab auctoris mente aliena fuerit necesse est, nisi sumeret ille, omnes morituros esse. At quis hoc in concordiam rediget cum testata eius opinione, adventum CHRISTI proxime instare? Profecto tantum abest, ut *propriae* interpretationis fautores ad hanc quaestionem probabiliter respondere sciant, ut ad nodum qualicunque modo expediendum argutius ratiocinari cogantur.

Pervenimus ad sententiae conclusionem. Hanc quidem, sive legendum sit cum Editione Recepta: *διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν,* seu: *διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν,* non oculorum errore, sed hominum studio depravatam esse, continua trium vocabulorum prodit mutatio. Litibus Macedonianis antiquiorem esse depravationem, intelligimus inde, quod, ut duos tantum auctores memorem, alterum exstat apud CLEMENTEM *Alex.* [1]) alterum apud IRENAEUM [2]). Testimoniorum, quibus utrumque nititur, si ad Codices a Recepto discedentes *Syrum*, *Italam* et *Vulgatam* adiungimus, auctoritas fere aequalis est. Internis vero, quae dicuntur, argumentis suo momento

---

[1]) *Stromat.* Lib. III. Cap. 11. Tom. I. p. 545 POTT. Suspicantur quidem REICHIUS aliique VV. DD. ab aliena manu profecta esse verba *διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν*, sed ratiocinationis argumentum eorum integritati patrocinatur.

[2]) *Advers. Haeres.* Lib. V. Cap. 10. § 2. Ed. STIEREN.

ponderatis, Receptum teneri non posse videtur. Aliter recentiori quidem memoria iudicarunt LACHMANNUS, TISCHENDORFIUS, WETTIUS, KREHLIUS, VISSERINGIUS et quotquot Receptum sequebantur, item qui ancipites haerebant, ut etiam HODGIUS et THOLUCKIUS, sed plerique, a REICHIO laudati, etiam STUARTUS et TURNERUS, alterum praeferendum duxerunt. Equidem vix dubito, quin homines ab antiquo Accusativos in Genitivos mutaverint, quia et hos PAULO usitatos fuisse novissent, illos non item, et hi, ut opinabantur, magis quam illi cum praecedentibus convenirent. Certe primos depravationis auctores se minus rationibus, quae dicuntur, Dogmaticis, quam Grammaticis et Logicis moveri passos esse puto ad scribendum *τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος* pro genuino *τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα.* Sed multa hanc in partem disputandi otium mihi fecit GRIESBACHII [1]) et REICHII diligentia, quamquam eorum ratiocinationes, quantum *propria* huius loci interpretatione nituntur, probare nequeo. Utique mihi persuasum est, nec Genitivos, neque Accusativos pares esse ad interpretationem illam tuendam. Si enim PAULUS scripsit: *διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν*, i. e. *per suum, qui vobis insidet, Spiritum*, verba eius, secundum loquendi usum in N. T. reperiundum, *moralem hominum renovationem* quidem spectare possunt, minime *futurum eorum reditum in vitam*, qui his in libris Spiritui Dei nusquam tribuitur. Multo magis ab Apostolorum doctrina abhorret oratio, si promissio *corpora mortalia aliquando in vitam reditura esse*, concluditur verbis probabilioribus: *διὰ τὸ ἐνοικοῦν*

[1]) L. c. p. 394 sqq.

αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν, i. e. *propterea quod eius Spiritus vobis insidet.* At frequentem eorum doctrinam esse novimus, quotquot a Spiritu Dei ducantur et regantur, in vitae renovatione perpetuos progressus facere. Ergo omnia rite procedunt, si PAULUS Romanis scripsit: *Deus propterea, quod eius Spiritus vobis insidet, corpora vestra, quamquam mortalia sunt, ad eandem vitam vere vitalem hac iam in terra perducet, atque animos immortales.* Quid? quod nunc arctus promissionis et conclusionis nexus facultatem praebet orationis sic convertendae: *Deo, cuius Spiritus vobis insidet, auctore vos, tam corpore mortali, quam animo immortali ad omnem pietatem ideoque vitam vere vitalem adspirabitis.*

Vers. 12.

Suspicio, CHRISTI Spiritum multis Romanorum Iudaismi tenacioribus magis minusve deesse, uti vs. 10 et 11 PAULUM movit ad bona Christiana lectoribus suis posita tantum conditione adiudicanda, sic hoc loco ei indidit admonitionem, ita, nisi fallor, distinguendam: *Ἄρα οὖν, Ἀδελφοὶ, ὀφειλέται ἐσμὲν, οὐ τῇ σαρκὶ, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν.* Recte KREHLIUS hanc admonitionem confirmare ait *figuratam* praecedentis orationis interpretationem. Hoc multo magis in oculos incurrit, si animadvertimus, eam cum vs. 10 et 11 arcte coniungere disputationem de discrimine *carnis* et *Spiritus* vs. 1—9, cuius rationem hîc quoque haberi, KÖLLNERUM, FRITZSCHIUM, REITHMAYRUM etiam non fugit. Particulas *ἄρα οὖν*, i. e. *quae quum ita sint*, excipit appella-

tio Ἀδελφοί, *Fratres*, qua Apostolum saepe, ut gravioribus verbis aditum ad animos pararet, usum esse vidimus Cap. VII: 1. Emolliendae item orationis causa scribens ἐσμέν, a secunda Pluralis ad primam transiit, sed hanc ex eius mente explicatum iri: *vos una cum nobis omnibus, quotquot* CHRISTI *sectatores sumus*, apparet inde, quod vs. 13 ad secundam reversus est. Quaestio maxime agitur, utrum verba ὀφειλέται ἐσμέν sibi constent, an Genitivus τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν ab iis pendeat. MEIIERUS et THOLUCKIUS nihil definiunt; FRITZSCHIUS et STUARTUS, ad alibi [1]) disputata provocantes, item MAIERUS et BISPINGIUS hoc illi praeferendum censent; contra, Articulo τοῦ *eventum* denotari putantes, KÖLLNERUS et PHILIPPUS alterum tuentur, etiam RÜCKERTUS et KREHLIUS, qui *consilium* intelligi malunt. Atque ita, me iudice, summo iure. Nimirum PAULUS, quum ei in mentem venerat formula ὀφειλέται ἐσμέν, illam, ut inde cogimus, quod Particula negans οὐ Verbo ἐσμέν postposita est, aeque ac Cap. I: 14, absolute enunciasse, statim vero explicasse videtur adiunctis οὐ τῇ σαρκί. Quod si verum est, haec Commate ab illa formula distinguenda sunt, ne ab ea pendere possint sequentia τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν [2]). Deinde haec structura impeditur eo, quod sequentia illa per

---

[1]) FRITZSCHIUS excitavit *Excurs. ad Comment. in Euang. Matth.* p. 841, STUARTUS librum saepe iam laudatum: *A Grammar* cet. p. 260. Ed. 1841. Idem placuit WINERO. p. 291.

[2]) Similia vide Cap. XV: 20. 1 *Cor.* I: 17. II: 13. XIV: 22. 2 *Cor.* X: 16, al. Articulum autem τοῦ, uti Cap. I: 24, Infinitivo saepe praeponi ad *consilium* denotandum, exempla etiam docent a WINERO p. 290 allata et omnibus notum est. Cur REICHIUS, *Versuch einer ausf. Erklärung* cet. illud hic in censum non venire aiat, equidem ignoro.

interiecta a verbis ὀφειλέται ἐσμέν separata sunt. Et propter utriusque τῇ σαρκί et κατὰ σάρκα diversam notionem, quam KREHLIUS notavit, nescio plane, an ea ferri nequeat. Illud per Prosopopoeiam *ipsam carnem* significat, hoc eodem redit atque Adverbium σαρκικῶς. Prius dictum: οὐ τῇ σαρκί ostendit, quanam religione sectatores CHRISTI non obstricti sint, posterius τοῦ — ζῆν, quamnam iis non liceat agere vitam. Horum certe dictorum discrimen cum FRITZSCHIO interpretari vetat: *Sumus debitores non carni obligati, nempe debitores vitae ex carnis cupiditatibus instituendae.* Quum enim illa inter se differant, Adverbium *nempe* admitti non potest. Sed e disputatis apparet sensum esse: *quae quum ita sint, obstricti sumus, non ipsius dico carnis imperio, ut ad carnis principia vivamus.* Huic admonitioni implicite, ut CHRYSOSTOMUS iam vidit, inesse: ἀλλὰ τῷ πνεύματι, τοῦ κατὰ πνεῦμα ζῆν, nemo infitiabitur. Nec tamen assentior, ubi VV. DD. hoc oppositum orationi cogitando addere iubent. Imo studiose PAULUS illud suppressisse videtur, lectores in sententia negante aliquamdiu detinere volens et propterea quidem, quod longe aberat a magnifice de tota Romana sectatorum CHRISTI societate sentiendo.

Vers. 13.

Lectores vs. 13 eadem in sententia detinet Protasis: *Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν.* Disputandi brevitatem permittunt quae de verbis μέλλειν et ἀποθνήσκειν eiusque affini θάνατος iam supra monui, et de illo quidem Cap. IV: 24, de his

passim, postremum Cap. VII: 10 et VIII: 6. Haec autem si recte se habent, sequitur, PAULUM sibi voluisse: *Si enim ad carnis principia vivitis, destinatum vobis est mortis, quae peccati poena est, participes esse.* Hactenus meum in usum converto verba CHRYSOSTOMI: *εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε τοῦτο, καὶ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ τέθνηκεν ὁ τοιοῦτος.* Dictum profecto ad animos pungendos et confundendos exquisitum, et tanto magis, quanto mordacius illud facit transitus a prima Pluralis ad secundam. Hic ipse transitus e pectore emanaverit necesse est de Romanis admodum sollicito. Et quidni professio CHRISTI ad doctrinae formam, quae Iudaismum redolebat, apud Apostolum sollicitudinem excitavit, ne haec vitam quoque pareret ab integritate Christiana alienam? Sed inferiorem talium hominum, ut ita dicam, semiliberorum conditionem ei ante oculos fuisse prodit, nisi fallor, etiam Apodosis: *εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε.* Recepta *τοῦ σώματος*, pro quibus nonnulli Codices Mss. aliaque veterum scripta habent *τῆς σαρκός*, hodie coniunctim fere tuentur interpretes et editores. Nec sane sine causa. Ut enim alterum deberi videtur orationis corrigendae studio, quod foverunt praecedentia *κατὰ σάρκα*; ita rursus incredibile est, librarios, qui facilius *τῆς σαρκός* in exemplo describendo legerent, difficilius *τοῦ σώματος* pro eo substituisse. At ne hoc quidem illo, quod cum REICHIO, RÜCKERTO, WETTIO, KREHLIO multi, antiquioris etiam memoriae, contenderunt, explicandum esse praeter HODGIUM aliosque recte monet MEIJERUS, Apostolum scripsisse dicens *τὰς πράξεις τοῦ σώματος*, quoniam corpus instrumentum haberet peccandi seque

σῶμα ἁμαρτίας praestandi, nisi a Spiritu Dei regeretur. Haud scio tamen, an vocabulo πράξεις nimium tribuat, ubi illud interpretatur *mala facinora* seu *machinationes*, quod, quamquam hactenus praeeunt CHRYSOSTOMUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, ut ei adiiciant τὰς πονηράς, nec probare puto locos Novi Testamenti: *Act.* XIX: 18 et *Col.* III: 9, neque exempla aliunde a FRITZSCHIO et THOLUCKIO allata. Multo minus assentiri possum iis, qui cum GROTIO intelligi iubent *pravas cupiditates* vel *affectiones* (ἐπιθυμίας vel παθήματα), quippe quae, secundum horum librorum doctrinam, *carni* quidem propriae sunt, neutiquam vero *corpori*, per quod PAULUS 2 *Cor.* V: 10 tam *bona* quam *mala* patrari dicit. Equidem huius sententiae sum, auctorem scripsisse τὰς πράξεις τοῦ σώματος, quoniam *varia corporis membra vario modo*, ut Cap. XII: 4 ipse scripsit, *operantia* spectaret, *oculos*, *os*, *manus*, *pedes*: porro eum alteri τὰς πράξεις alterum τοῦ σώματος propterea adiecisse, quod meminisset membrorum corporis, quae menti resistere carnique servire iam supra Cap. VII: 23, 24 questus esset, ideoque iis, utpote dominationem membrorum corporis significantibus, vs. 14 opponi verba πνεύματι Θεοῦ ἄγονται; sed quum itidem in memoriam rediisset causae, quam Romanos carni deditos tenere suspicaretur, Iudaismi, nempe, cum Euangelii doctrina confusi, Apostolum formula dicendi usum esse, quae haud secus ad superstitiosam rituum priscorum observationem, quam ad omnem dominationem corporis carni servientis referri posset. Huic autem sententiae non obstat Verbum gravius θανατοῦτε, quod, imaginis circumiectae causa, pro leniori καταργεῖτε positum esse,

multi interpretes monuerunt, etiam recentissimi MEIIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS. Contra ei insigniter favent sequentia vs. 14—16, quae ab omni parte demum intelligi posse videbimus, si Romanorum conditionis minus bene Christianae ratio habeatur. Dativum πνεύματι cum REICHIO, KÖLLNERO, KREHLIO aliisque claro indicio esse arbitror, eo non Obiectum, sed Subiectum denotari, ideoque non *ipsum Spiritum Dei*, neque *eius vim in homines agentem*, sed *sensum hominis Christiani ex huius Spiritus communione profectum*, ut explicari possit Adverbio πνευματικῶς. Neutiquam enim, quod etiam urget RÜCKERTUS, homo in Spiritum Dei, sed Spiritus Dei in hominem efficax est. Verbo autem ζήσεσθε datur quoque quod suum est, si in eadem *vitae vere vitalis* notione persistimus, quam supra Substantivo ζωή vindicavi. Sic Verbum ζῆν apud scriptores Graecos haud raro *vitam vere ita dictam* significare reperi, uti SIMILIS monumento suo inscribendum curavit: Σίμιλις μὲν ἐνταῦθα κεῖται, βιοὺς μὲν ἔτη τόσα, ζήσας δὲ ἔτη ἑπτά [1]). Orationi igitur hunc sensum constituo: *Si vero Spiritus Divini, quod vobis inest, principio obedientes, membra corporis, ne mentem sibi subiiciant primasque partes agant, vi sua destituitis et tanquam deletis, vita vere vitali fruemini.*

Vers. 14.

Conclusionem praecedentem ζήσεσθε, ut praeter alios notarunt etiam KÖLLNERUS, STUARTUS, MEIIERUS,

[1]) Dio *Cass. Hist. Rom.* Lib. LXIX. Cap. 19.

confirmaturus pergit PAULUS: Ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ, i. e. *Quotquot enim principio a Spiritus Dei communione profecto ducuntur, illi sunt filii Dei.* Sed a secunda persona Pluralis ad tertiam transgressus, cum lectoribus generale communicat indicium, unde quisque noscere possit, an filiorum Dei vita vere vitali fruatur. Quum autem non scripserit ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, cuiusmodi formula exstat *Luc.* II: 26. *Act.* XIII: 4. XVI: 6, neque etiam τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ, sed sine Articulis tantum πνεύματι Θεοῦ, *idem, quod Spiritus Divini communioni debetur, sentiendi et agendi principium*, ac vs. 13, intelligi debet. Ita praeter RÜCKERTUM aliosque iudicavit PEILIUS, ad MIDDLETONEM [1]) etiam provocans. In censum igitur non veniunt loci a WETSTENIO et KYPKIO allati, in quibus et Activum ἄγειν, et Passivum ἄγεσθαι tantum ad ea pertinent, quae extra hominem sunt. Rectius REICHIUS comparat similia *Gal.* V: 18: Εἰ δὲ πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον: ex his vero, quoniam ipsa controversiae obnoxia sunt, nihil lucis accipitur. Multo minus iuvant verba 2 *Pet.* I: 21: ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι, quandoquidem, monente etiam PHILIPPO, inter duo illa φέρεσθαι et ἄγεσθαι tantum interest, ut illud *impulsum* spectet *temporis finibus circumscriptum*, hoc *perpetuam ducendi actionem.* Atque ad hanc *ducendi perpetuitatem* attendentes CHRYSOSTOMI, OECUMENII, THEOPHYLACTI laudabimus annotationem, PAULUM non scripsisse ὅσοι πνεῦμα ἔλαβον, sed ὅσοι πνεύματι

---

[1]) L. c. p. 95 seq. Cf. p. 312, 313.

ἄγονται. Praesertim huic loco consentaneum est, quod legimus 2 *Tim.* III: 6: *γυναικάρια — — ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις* [1]). Illa autem si interpretanda sunt: *mulierculae, quae variis cupiditatibus se duci patiuntur,* apparet inde, Romanis commendari homines *se Spiritus Divini, quod iis inest, principio duci patientes.* Sed ESTIUM aliosque opinioni, Apostolum libertatem humanam tollere, non occursuros fuisse autumo, nisi formula *πνεύματι Θεοῦ ipsum Spiritum Sanctum* significari sumsissent. Conferri quoque meretur dictum ARISTOTELIS [2]): *ἤθεσι καλῶς ἄγεσθαι.* Vocabulo *ὅσοι* hîc, aeque ac Cap. VI: 3, PAULUS usus est, quoniam de Romanis sibi incognitis nihil testari poterat. Quare Apodosis incipiat a Pronomine *οὗτοι,* explicare nequeo nisi ex animi dolore, quam societatis Romanae Iudaismus pepererit. Emphasin, cuius exempla Cap. VII: 10, 15 sqq. vidimus, MEIIERUS aliique interpretes notarunt. Veram eius vim exposuit FRITZSCHIUS scribens: *hi, non Iudaei.* Neque ea fugit THEODORETUM, cuius verba sunt: *Ἐνταῦθα καὶ τοὺς Ἰουδαίους νύττει, διδάσκων μὴ μέγα φρονεῖν, ἐπειδήπερ κἀκεῖνοι υἱοὶ προσηγορεύθησαν.* Eadem manet Emphasis, sive Editionem sequimur Receptam, seu inverso ordine legere malumus: *οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσιν,* vel *οὗτοι υἱοί εἰσι Θεοῦ,* quod placuit LACHMANNO et TISCHENDORFIO. Quid inter titulos *υἱοὶ Θεοῦ* et *τέκνα Θεοῦ* intersit, examinandum erit ad vs. 16. Hîc tantum intelligendum esse moneo: *ideoque vitam vere vitalem agunt.* Hoc enim formulae *υἱοὶ Θεοῦ* pro-

---

[1]) Sic iudicat etiam GRIESB. l. c. p. 405.

[2]) *Ethic.* excit. a STEPH. *Thes.* V. *Ἄγομαι.*

pterea inest, quod Deus tam in N. T. uti *Matth.* XVI: 16. *Ioann.* VI: 57. *Apoc.* XV: 7 coll. *Rom.* IX: 26. 2 *Cor.* III: 3. VI: 16 cet. quam in V. per excellentiam *ὁ ζῶν* dicitur. Comparari etiam merentur effata IESU *Luc.* XX: 36 et 38.

Vers. 15.

Sicuti vs. 14 cum conclusione praecedentis 13 *ζήσεσθε* cohaeret, sic cum eius Apodosi *οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ* vs. 15: *Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν· Ἀββᾶ ὁ Πατήρ.* Hac sententia lectores in memoriam revocantur temporis, quo CHRISTI nomen professi sunt. Nec tamen Apostolum proposuisse, quod omnes Romanos hoc nomine insignitos spectaret, sua sponte sequitur ex iis, quae vs. 13 et 14 vidimus. Et hominibus incognitis dici quidem potuit, quid universis Divinitus oblatum esset, neutiquam vero, quid accepissent singuli. Ergo Verbum *ἐλάβετε* cum BOSVELDIO, FRITZSCHIO aliisque circumscribendum est: *quotquot vestrum se Spiritu* CHRISTI *duci patiebantur.* In transitu autem a tertia Pluralis ad secundam nihil mirandum est, si supra recte disputavi. Oratio nempe *ad lectores conversa* esse videtur, quo penitius in animos hominum, doctrinae formam, quae Iudaismum redolebat, sequentium intraret cogitatio, quanto intervallo a vera CHRISTI communione abessent. Sed ipsa, quae Protasis continet, verba iam produnt, PAULO ante oculos fuisse societatem hoc Iudaismi morbo laborantem.

Incipiamus ab explicanda formula *πνεῦμα δουλείας,*

cui Genitivum *auctoris* inesse, ut plerique interpretes contendunt, iure meritoque praeter alios negavit FRITZSCHIUS. *Spiritum, qualis servorum est,* proponi, iam obiter notavi Cap. I: 4, similem formulam πνεῦμα ἁγιωσύνης interpretans. Praeter 1 *Cor.* IV: 21 et *Gal.* VI: 1 comparari merentur *Luc.* XIII: 11. 2 *Tim.* I: 7 aliique loci, in quibus Genitivi itidem Articulo carentes a vocabulo πνεῦμα pendent. Dicendi ratio petita est e V. T. cuius interpretatio Alex. quam plurima eius exempla praebet, nullum luculentius, quam quod *Ies.* XI: 2 exstat et a TURNERO etiam commemoratum est. Similia in aliis quoque Hellenistarum libris haud frustra quaeruntur [1]), apud scriptores vero bene Graecos non item. Ex hac autem interpretatione apparet, quomodo vocabulum πνεῦμα accipiendum sit. *Obiectum* in eo cerni plerique monuerunt, *Subiectum* ESTIUS, GROTIUS, LIMBORCHIUS, TURRETINUS [2]), MICHAËLIS, GRIESBACHIUS [3]), REICHIUS, KLEEIUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, WETTIUS, KREHLIUS, STUARTUS, PALMIUS, TURNERUS, PHILIPPUS, alii. Et hoc quidem MEIIERUS orationi contextae repugnare ait, sed omne, quod inde a vs. 4 praecedit, nisi fraudem mihi fieri passus sum, pro eo clara voce testatur. Deinde aliud, ut iam vidit ESTIUS, ferri nequit, si formulae πνεῦμα δουλείας et πνεῦμα υἱοθεσίας, quod Antithesis requirit, eodem modo explicandae sunt. Hanc autem haud secus atque

---

[1]) E. c. *Sap. Sal.* V: 22. *Test. Lev.* Cap. 18. p. 587. *Test. Iud.* Cap. 24. p. 617.

[2]) *Praelect. Crit.* cet. *in Paul. A. ad Rom. Epistolae capita* XI. *Opp. omn.* Tom. II.

[3]) L. c. p. 407.

illam postulare, ut *Subiectum* intelligatur, evidenter docent sequentia ἐν ᾧ, i. e *cuius communione* seu *usu*, quae hinc alienissima sunt, nisi *internus* sit *spiritus* seu *sensus animi*, qui praecedenti πνεῦμα denotetur, quemadmodum 1 *Cor.* XII: 3 verba ἐν πνεύματι Θεοῦ et ἐν πνεύματι ἁγίῳ *Spiritus Divini* et *Spiritus Sancti communionem* seu *usum* significant. Sed, ut ad Protasin redeam, de Adverbio πάλιν me multo ante ita disputare memini, ut ei notionem Latini *rursus* vindicarem [1]) Nec sententiam, quam nostra aetate plerique interpretes, etiam recentissimi TURNERUS, MEIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, probarunt, illud cum sequentibus εἰς φόβον connectendum esse, nunc aspernor. Ut ad Verbum ἐλάβετε referretur, his postpositum esse deberet, ut in NEOPTOLEMI dicto apud SOPHOCLEM [2]):

— — — — — — ὀμνύντες βλέπειν
Τὸν οὐκ ἔτ' ὄντα ζῶντ' Ἀχιλλέα πάλιν.

Sed haec quoque structura orationem minus accommodatam facit Romanis, quippe tam ex gentium exterarum quam Iudaeorum stirpe ortis. Verba igitur πάλιν εἰς φόβον, ut inter dictandum fieri solet, magis ad sensum quam ad Grammaticam composita, sic resolvantur: εἰς τὸ φοβεῖσθαι πάλιν, i. e. *ut* (*nunc*) *rursus metuatis*, scil. *Deum*. Cf. 1 *Ioann.* IV: 18. Et sic posteriori Apodoseos parti: ἐν ᾧ κράζομεν· Ἀββᾶ ὁ Πατήρ ea, in quae Protasis desinit, gravius opposita sunt, quam si Adverbium aut cum Verbo ἐλάβετε, aut cum Nomine δουλείας connectatur. Itaque

---

[1]) *Comm. perp. in Ep. ad Phil.* p. 201, 202.

[2]) *Philoct.* vs. 337, 338 ROTH.

sensus orationis huc redire videtur: *Filios Dei memoro: nam si revera* CHRISTI *communionem iniistis, non spiritum qualis servorum est accepistis, quo nunc rursus metuatis.* Scite BENGELIUS: „Habuerunt Romani in Gentilismo timorem vanum." Hoc autem timore PAULUS lectores suos una cum illo, quo Iudaismus homines impleret, liberatos esse declarat.

In Apodosi PAULUS gravitatis causa Verbum ἐλάβετε repetiit, cuius repetitionis alia exempla a FRITZSCHIO allata sunt. Recte etiam V. D. sequentia πνεῦμα υἱοθεσίας interpretatur *spiritum, qualis adoptatorum est.* Vocabulo υἱοθεσία, quod HESYCHIUS explicat: ὅταν τις θετὸν υἱὸν λαμβάνῃ, quemadmodum similiter Verbum υἱοθετεῖ, vim suam auferunt et Apostolo alienam sententiam obtrudunt, qui cum USTERIO [1]) illud nihil amplius significare volunt quam υἱότης. Sed per Metonymiam *ad statum adoptivum* translatum est, sicuti vs. 23. IX: 4. *Gal.* IV: 5. *Eph.* I: 5. Formulam: Ἀββᾶ ὁ Πατήρ longe melius quam multos alios intellexisse vidi BOSVELDIUM, quum eam dicendi morem ab Iudaeis Palaestinensibus et Graecis receptum imitari coniiceret. Sed diligentia sua mihi disputandi otium fecit MEIJERUS et, refutatis variis aliorum opinionibus, de eo persuasit, formulam illam, ex Aramaeo אבא, quod IESU in ore fuisset, et Graecis ὁ πατήρ compositam, hîc aeque ac *Gal.* IV: 6 [2]) legi, quoniam ge-

[1]) L. c. p. 193 sqq.

[2]) *Marc.* XIV: 36 vocabulum Ἀββᾶ a IESU tantum profectum, sed ei, sive ab Euangelista, seu recentiori tempore ab alio adiectum videtur alterum ὁ Πατήρ, et quidem ex usu loquendi sectatoribus CHRISTI familiari, neutiquam interpretandi causa, ut multi putarunt cum ALBERTIO, *Glossar.* p. 28.

neratim sectatoribus CHRISTI usitata fuerit ad plenam Dei fiduciam explicandam. Quod etiam omnino vel pro parte probant KREHLIUS, MAIERUS, BISPINGIUS, PHILIPPUS. Non solum secundum Hebraeos, ut cum FISCHERO [1]) multi putarunt, sed Graecorum etiam ex more Nominativum *ὁ Πατὴρ* pro Vocativo *Πάτερ* positum esse, exemplorum copia VV. DD. [2]) ostenderunt. Nullum reperi similius, quam quod *Hos.* VIII: 2 exstat, si verba interpretis Alex. *Ἐμὲ κεκράξονται, ὁ Θεὸς ἐγνώκαμέν σε*, ad Codicis Hebraei fidem, sic corrigimus: *Πρὸς ἐμὲ κεκράξονται· Ὁ Θεός, ἐγνώκαμέν σε* [3]). Ibi nempe Futurum praecedit Verbi *κράζειν*, quod proprie ad *ὀνοματοπεποιημένα* pertinet, sonum imitans, quem corvi aliaeque aves edere solent, item ranae, ut passim apud ARISTOPHANEM. Hinc ad *homines in re trepida vociferantes* translatum est, ut multi docent loci Literarum Sacrarum. At aliis tamen in locis eo denotari, qui *mentis cogitata clare et fidenter expromant*, apparet ex *Ioann.* I: 15. VII: 28, 37. XII: 54. *Act.* XXIII: 6. *Rom.* IX: 27. Illud autem quum et huic loco, et simili *Gal.* IV: 6 accommodatum sit, *in re trepida vociferandi* adeoque *lamentandi* notionem ab orationis argumento alienam adhibere nihil attinet [4]). In Apodosi igitur PAULUS sibi voluisse

---

[1]) *Prolusion. de vitiis Lex. Nov. Test.* p. 250, 251.

[2]) MEIJERUS provocat ad BERNH. p. 67 et KÜHNER. Tom. II. p. 155. Cff. MATTH. Tom. II. p. 776, 777. ROST. p. 477, 478, etiam WINER. p. 164.

[3]) HOLMESIUS etiam Vulgarem Editionem secutus est; sed cff. eius annot. et HITZIGIUS, *Die Zwölf kl. Prof.* ad h. l.

[4]) Cf. KEUCHENIUS ad h. l.

videtur: *sed spiritum, qualis adoptatorum in filios est, accepistis, cuius communione Deum fidenter invocamus appellatione:* ABBA PATER. Ab Aoristo ad Praesens transiit auctor ad id commemorandum, quod omni tempore sectatorum CHRISTI proprium est. Sed cur denuo a secunda Pluralis transiit ad primam? Nimirum Romanis, quorum certe haud pauci Iudaismi placitis favebant, tribuere non potuit fiduciam Dei hominibus peculiarem, qui non solum CHRISTI nomen profitebantur, sed etiam a CHRISTI Spiritu ducebantur. Minus recte iam CALVINUS verba interpretatus est: „Spiritum accepistis, per quem vos, ut nos reliqui omnes fideles, clamatis."

Vers. 16.

Per Asyndeton, quod BEZA aliique temere sustulerunt, auctor vs. 16 ea, quae vs. 15 postremum de fiducia sectatorum CHRISTI dixit, nunc illustrat verbis: *Αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ.* Prima verba *αὐτὸ τὸ πνεῦμα* non intelligunt, qui ea cum ERASMO et LUTHERO, ac si scriptum sit: *τὸ αὐτὸ πνεῦμα,* interpretantur *idem*, vel *idem ille spiritus.* Interpretationem Vulgati *ipse Spiritus* retinendam esse, post ESTIUM aliosque antiquiores recentiori memoria plerique viderunt, etiam WALFORDUS, HODGIUS, BISPINGIUS, VINKIUS, MEIJERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS. Hoc postulare loquendi usum ostendunt loci similes *Ioann.* XVI: 27. XXI: 25. 1 *Cor.* XV: 28. 2 *Cor.* XI: 14, quibuscum hoc in Capite conferri merentur vs. 21 et 26. Quum autem

illa *ipse Spiritus* hiatum in orationem importent, nisi referantur ad praecedentia πνεῦμα υἱοθεσίας, a me impetrare nequeo, ut *ipsius Spiritus Divini personam* aut *vim* indicari credam, quod VV. DD. magis asseverarunt, quam probarunt [1]). Equidem non dubito, quin explicanda sint: *ipse fiduciae sensus, quem Spiritui Dei debemus Deoque appellatione:* ABBA PATER *invocando expromimus.* Haud dissimiliter STUARTUS ad h. l. aliique. Et quoniam *Spiritum qualis adoptatorum est*, quem supra tantum *acceptum* dixerat, nunc *agentem* facere volebat, opportune PAULUS scripsit: αὐτὸ τὸ πνεῦμα. Verbum Compositum συμμαρτυρεῖ haud pauci interpretes, a MEIIERO memorati, distinguere nolunt a Simplici μαρτυρεῖ. Praecipue hoc propterea recusare videntur, quod Praepositionis notionem cum orationis argumento in concordiam redigere nesciunt. Nec nonnullorum, qui hoc periclitarentur, commenta inepta fuisse nego, ut THEOPHYLACTI, quum Apostolo affingeret sententiam: Αὐτὸς ὁ παράκλητος συμμαρτυρεῖ τῷ χαρίσματι τῷ διδομένῳ ἡμῖν. At loquendi tamen usum postulare, ut Compositum a Simplici distinguatur, praeeuntibus ERASMO, VATABLO, BEZA, multi viderunt, uti BENGELIUS, FRITZSCHIUS, WETTIUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, HODGIUS, BISPINGIUS, TURNERUS, MEIIERUS, THOLUCKIUS, PHILIPPUS, qui quod alii iam monuerant, utriusque permutationem sine exemplo esse, nuperrime fidenter repetiit. Quid supra ad Cap. II: 15 eadem

---

[1]) Ita etiam nuperrime HOFMANNUS. l. c. Tom. II. Part. 2. p. 20. Provocat quidem ad *Gal.* IV: 6, sed ibi agens inducitur τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Et ne sic quidem *sensum fiduciae Dei, qui adoptatorum in filios est et Spiritui Sancto debetur*, intelligere vereor.

pro causa a me disputatum sit, enarrare nolo. Sed unum alterumque locum, quo disputata corroborentur, adiicere lubet. Ergo nihil evidentius probat Praepositioni vim suam vindicandam esse, quam quod legimus apud ISOCRATEM [1]): *Τὰ πάλαι ῥηθέντα τοῖς παροῦσιν ἔργοις συμμαρτυρεῖ, καὶ τὰ νῦν γιγνόμενα τοῖς ὑπ' ἐκείνων εἰρημένοις ὁμολογεῖ.* Eiusdem ponderis sunt verba AGESILAI apud XENOPHONTEM [2]): *Συνεμαρτύρησε* (Alii habent *συμμαρτυρεῖ*) *ταῦτ' αὐτῷ καὶ ὁ ἀληθέστατος λεγόμενος χρόνος εἶναι.* Nec minoris pretii est, quod exstat apud scriptorem multo recentioris aetatis, EUSEBIUM [3]): *Ὁ δ' αὐτὸς Ἰώσηπος — — — τοῖς περὶ αὐτοῦ* (*Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ*) *κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων γραφὴν ἀναγεγραμμένοις συμμαρτυρεῖ.* Illi vero loci non solum docent, Verbum *συμμαρτυρεῖν* significare *testari una cum*, sed etiam *duo*, quae significet, *testimonia* ita distinguenda esse, ut alterum *primarium*, alterum *secundarium* sit. Atque sic viam nobis monstrant orationis PAULI explicandae: *Ad animi nostri, quo Deum Patris appellatione adimus, testimonium in facto positum, accedit testimonium, quod ipse fiduciae, quae Spiritus Divini communione nobis inest, sensus edit, quoties eo ad Deum ita adeundum permovemur.* Haec autem explicatio si vera est, ut ei non obstant quoque Cap. II: 15 et IX: 1, cum FRITZSCHIO, WETTIO aliisque interpretibus non amplius fatigabimur responsione ad quaestionem, quomodo *αὐτὸ τὸ πνεῦμα* una cum

---

[1]) *Panegyr.* Cap. 7. COR.

[2]) *Hist. Gr.* Lib. III. Cap. 3. § 2. SCHNEID.

[3]) *Hist. Eccles.* Lib. I. Cap. 11.

animo testetur, circumspicienda. Sed inde quoque apparet, testimonium animi *primarium*, alterum vero *secundarium* esse ideoque *ipsius Spiritus Sancti vim* aut *personam* intelligi non posse. Ceterum propterea quod verbis *τῷ πνεύματι ἡμῶν animus sectatorum* CHRISTI denotatur, perspicuitatis causa Antanaclasin tollere cogimur, si ea in Latinum sermonem convertimus.

In altero membro explorandum tantum est, utrum inter se conveniant, an differant formulae *υἱοὶ Θεοῦ* et *τέκνα Θεοῦ*, quarum altera vs. 21 alteram vs. 19 iterum excipit. NOESSELTUS [1]) quaestionem movere neglexit, utramque promiscue usurpari sumens. Hoc idem plerique sumserunt, etiam HODGIUS, WETTIUS, KREHLIUS. Appellationem Neutram REICHIUS et MEIIERUS molliorem esse putant quam Masculinam, quod ferri posse concedit RÜCKERTUS, ceterum ipse nihil interesse aiens. Iudice vero OLSHAUSENIO, cui PEILIUS calculum adiecit, Vocabulum *υἱός* magis *explicatum adoptionis sensum* significat, vocabulum *τέκνον* tantum eius *originem.* Nec PHILIPPUS prorsus dissentire videtur. Nuperrime Doct. VAN STAVEREN [2]) acute disputavit ad probandum, ea ad *duplex hominum a Deo in filios adoptatorum genus* distinguendum inservire: illud igitur denotare *ad perfectionem Christianam perductos*, hoc vero *perfectionis Christianae nondum participes;* ita ut omnes, qui *υἱοὶ* dicuntur, etiam *τέκνα*, contra omnes,

---

[1]) *De vera vi nominis filiorum Dei* in *Opusc. ad interpr. S. S.* Tom. II. p. 335 sqq.

[2]) *Proeve tot verklaring van Rom.* VIII: 19—24 in libro, cui titulus: *Wessel Gansfort.* Tom. II. Part. 1. p. 45 sqq.

qui *τέκνα* dicuntur, nondum *υἱοί* sint. Sed huic distinctioni censor itidem doctus [1]) talia opposuit, ut magis speciosa quam vera esse videatur. Et plura, quae ei obstant, me reperire memini, quum tam ad progressum quam ad nexum orationis vs. 14—21 attenderem animum et considerarem, PAULUM aliis in Epistolis (*Gal.* III: 26. IV: 6. *Eph.* V: 1. *Phil.* II: 15) formularum *υἱοί Θεοῦ* et *τέκνα Θεοῦ* alterutra tantum usum esse, apud IOANNEM vero hanc ubique, illam nusquam legi. Itaque persevero in fere communi interpretum sententia, in Novi Testamenti libris *utraque formula eosdem* insigniri *homines* CHRISTO *addictos*. At mihi tamen prorsus incredibile est, nulla de causa Apostolum hoc in Capite (vs. 14, 16, 17, 19, 21) ab altera bis ad alteram transiisse. Sed probabilis illius transitus causa mihi patere videtur, si sumo, ab alia parte spectari sectatores CHRISTI, ubi *υἱοὶ Θεοῦ*, ab alia, ubi *τέκνα Θεοῦ* nuncupentur. Quid igitur, si viam persequens, quam OLSHAUSENIUS et PEILIUS, quodammodo etiam REICHIUS et MEIERUS ingressi sunt, *eosdem homines τέκνα Θεοῦ* vocari coniicio, *quatenus adoptionis beneficium intrinsecus possideant*, *υἱοὺς* vero *Θεοῦ*, *quatenus adoptionis beneficium extrinsecus ostendant?* Quid, si hanc coniecturam iam niti dico origine vocabuli *τέκνον*, a STAVERENO, PHILIPPO aliisque notata et a SOPHOCLE quoque monstrata, ubi ait [2]):

Ἐξ ἀνδρὸς ἄνδρας καὶ τέκν' ἐκ τέκνων τέκοι,

eamque commendari locorum, in quibus *τέκνα Θεοῦ*

---

[1]) VAN BELL, in *Godgel. Bijdragen*. 1856. Part. 4. p. 330 sqq.

[2]) *Oedip. Tyr.* vs. 1184 BOTH.

proponantur, nempe *Ioann.* I: 12. XI: 52. *Rom.* IX: 8. *Eph.* V: 1. *Phil.* II: 15. 1 *Ioann.* III: 1, 2, 10. V: 2, comparatione cum iis, qui *υἱοὺς Θεοῦ* proponant: *Matth.* V: 9, 45. *Luc.* VI: 35. XX: 36. *Rom.* IX: 26. 2 *Cor.* VI: 18. *Gal.* III: 26. IV: 6. *Hebr.* II: 10? Quam egregie haec utriusque formulae distinctio in vs. 14 et 16 quadret, satis prodit eorum, quam exhibui, interpretatio, illamque haud minus in vs. 17, 19, 21 quadrare, infra, uti spero, apparebit. Nec difficultas inde oritur, quod vocabulo *τέκνα feminae aeque ac mares* denotantur, vocabulo *υἱοί* non item, quandoquidem hoc ex Hebraeorum more, nisi *θυγατέρες*, uti 2 *Cor.* VI: 18, expresse commemoratae sunt, uterque sexus comprehenditur. Quod IOANNI sine dubio ante oculos fuit, quum *Apoc.* XII: 5 scribebat *υἱὸν ἄρρενα.* Sed hoc nihil clarius testatur quam *Gal.* III: 26, 28, ubi *υἱοί* et *ἄρσεν καὶ θῆλυ* sibi invicem respondent. Perspicuitatis autem causa cum FRITZSCHIO interpretor: *nos esse liberos Dei*, quamquam insolentior *liberorum Dei* appellatio est.

Vers. 17.

Nunc demum PAULUS, *liberorum Dei* titulo permotus, lectoribus spem facere incipit fore, ut vita illa vitalis, cuius initiis hac iam in terra gaudeant, ad perfectionis fastigium evehatur. Primum igitur dicit: *Εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι*, i. e. *Si autem liberi (sumus), (sumus) etiam heredes.* Bis enim scriptis cogitando addendum est Verbum *ἐσμέν*, neutiquam in altero membro Praesens illud, in altero, ut STUARTO placuit,

Futurum ἐσόμεθα, quod, ubi aliud Futurum expressum non est, reticere quoque non sinit loquendi usus. Sed ut *Dei* et *liberi* et *heredes* intelligantur, orationis perpetuitas postulat. Nec sententiam communem hîc exstare arguunt proxime sequentia κληρονόμοι μὲν cet. Apostolus vero Genitivum Θεοῦ non enunciasse videtur, quoniam instituto humano nitebatur argumentatio eius, hunc ad Syllogismum, ut etiam vidit RÜCKERTUS, reducenda: *Quicunque liberi sunt, sunt etiam heredes; atqui nos Dei liberi sumus; ergo Dei sumus heredes.* Nihil magis certe ab hoc loco alienum est, quam CHRYSOSTOMI, THEODORETI, OECUMENII, THEOPHYLACTI annotatio, *non omnes liberos hereditate potiri.* At nuperrime opinione quoque deceptus est PHILIPPUS, quum profanam, longe quaesitam et ineptam diceret sententiam, a FRITZSCHIO [1]) strenue defensam atque a MEIJERO et THOLUCKIO probatam, PAULUM non Hebraei, sed Romani iuris (cum iure naturae convenientis) rationem habuisse. Apud Romanos, nempe, *filiabus* haud secus quam *filiis*, et quidem *omnibus promiscue*, patrimonium obvenisse novimus, apud Hebraeos non item [2]). Itaque, quod GROTIUM quoque fugisse miror, vi sua caret argumentatio Apostoli, si ad Hebraeorum morem exigitur. Et Apostolum non hunc morem, sed exterum adeoque Romanum spectasse, prodere videtur comparatio *Gal.* III: 25 sqq. ubi *Paedagogi* Hebraeis

---

[1]) In FRITZSCHIORUM *Opusc. Acad.* p. 143 sqq. et in *Comment.* ad h. l.

[2]) Cff. praeter scriptores a FRITZSCHIO et MEIJERO laudatos WINERUS, *Bibl. Real-Wörterbuch.* Tom. I. p. 335, 336. Ed. III. et HERZOG, *Real.-Encyclopädie* cet. Tom. IV. p. 124 sqq.

incogniti eadem in oratione memorantur ac *filii* et *heredes.*

Mentem suam continuo explicat auctor verbis: *κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ,* Latine: *heredes quidem Dei, coheredes vero* CHRISTI. Simplici *κληρονόμος* Compositum *συγκληρονόμοι* propterea addidit, quod lectorum animos in hereditatis cogitatione diutius detinere volebat. Quare spernenda est interpretatio, quae, praetermissa *hereditate*, nullam aliam notionem relinquat quam *possessionis*, vocabulo *κληρονόμος* et affinibus, secundum loquendi usum, ut ad Cap. IV: 13 vidimus, saepissime tribuendam. Ad quaestionem, quomodo tandem homines *Dei heredes* dici possint, iam *Ambrosiaster* respondere conatus est monendo, Deum comparari cum patribus, qui viventes, uti *Luc.* XV: 12 legimus, bona sua inter filios dividunt. Haec vero responsio vocabulo *κληρονόμοι* accommodata non est, quandoquidem possessio bonorum, quae tali divisioni debetur, appellari nequit *hereditas.* Nec FRITZSCHIO tamen et KREHLIO largior, orationem nodo laborare inexplicabili. Iam supra, etiam vs. 16, homines non proprie, sed *figurate* dicuntur *liberi Dei.* Quemadmodum ibi interpretandum est: *tanquam liberi Dei*, ita hîc: *tanquam heredes Dei.* Nimirum per Allegoriam ea, quae vitae humanae communia sunt, ad maiora transferuntur. Similiter *Matth.* V: 13. *Rom.* XI: 16. 1 *Cor.* III: 9. V: 7. 2 *Cor.* III: 2, 3 [1]). Quare sensus huc redit: *Sicuti liberi bonis parentum hereditatis iure potiuntur, sic nos heredibus illis hactenus similes sumus, ut nobis obveniat bonorum Dei*

---

[1]) Plura dabit GLASSIUS l. c. p. 1299, 1300.

possessio. Eodem modo DEMOSTHENES [1]) vocabulum *κληρονόμος* ad id, quod proprie *hereditatis* non est, transfert, ubi dicit ANDROTIONI: *κληρονόμον σὲ καθίστησιν ὁ νόμος τῆς ἀτιμίας τῆς τοῦ πατρός.* In sequentibus: *συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ* nec gradatio, neque amplificatio cernitur, sed, ut ostendunt etiam Particulae *μέν* et *δέ*, expositio *qualitatis* bonorum, quae Divinitus exspectanda sunt. Sectatoribus igitur CHRISTI eiusdem gloriae seu beatitatis coelestis, quam CHRISTUS adeptus est, communio promittitur. Quod GROTIUS contendit, sectatores CHRISTI, heredis omnium, heredes tantum dici potuisse *fideicommissi titulo*, quamquam RÜCKERTO etiam et OLSHAUSENIO placuit, iure meritoque refellunt THOLUCKIUS aliique. Vocabulum sane *συγκληρονόμος*, Graecis incognitum, *Eph.* III: 6. *Hebr.* XI: 9. 1 *Pet.* III: 7 *coheredes aequales* significat. Optime CALVINUS: „Dei hereditas ideo nostra est, quia in filios eius gratia sumus adoptati: ac ne dubia sit, eius possessio iam CHRISTO delata est, cuius facti sumus consortes."

Iam vero hereditas illa adstringitur conditione: *εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν.* Quod ad proxime praecedentia, non etiam, ut FRITZSCHIUS vult, ad remotiora: *κληρονόμοι μὲν Θεοῦ* referendum esse, docet argumentum solius CHRISTI rationem habens. Verbo *συνδοξασθῶμεν,* cuius exemplum, ut alibi in N. T. ita apud scriptores Graecos frustra quaeritur, homines proponi *eiusdem gloriae* seu *beatitatis, ad quam* CHRISTUS *evectus sit, participes*, e connexis apparet. Praecedens item *συμπάσχομεν* breviter scri-

[1]) *Contr. Androt.* Tom. I. p. 383 SCHAEF.

ptum est pro *πάσχομεν σὺν Χριστῷ*, quemadmodum 1 *Cor.* XII: 26 Dativo suo caret Singulare *συμπάσχει*. Compositum autem *συμπάσχειν* hoc loco et alibi sequitur Simplex *πάσχειν*, quod sine Accusativo Graecorum in libris frequenter significat *mala pati*. Ita apud PLATONEM [1]), ubi ALCIBIADES AGATHONEM iubet *μὴ, κατὰ τὴν παροιμίαν, ὥσπερ νήπιον παθόντα γνῶναι*, quod imitatur verba HESIODI [2]):

— — — — *παθὼν δέ τε νήπιος ἔγνω*.

Sed in N. T. sigillatim refertur, cum ad proprie ita dictam CHRISTI *passionem*, tum ad mortem violentam ceterasque miserias, quibus Iudaei gentesque exterae sectatores CHRISTI afflixerunt. Alterum reperimus *Luc.* XXII: 15. XXIV: 46. *Act.* I: 3. III: 18, alterum *Phil.* I: 29. 2 *Thess.* I: 5. 1 *Pet.* III: 14 al. Illi vero loci obstant PHILIPPO, ubi in censum etiam venire ait *peccati repellendi negotium*. Contra rem acu tetigit V. D. monendo, *voluntariam* vexationum *tolerantiam* significari seu *animi fortitudinem*, quae iniurias quasvis pati mavult quam CHRISTUM deserere. Particulam *ἵνα* interpretes vulgo *eventum* denotare arbitrantur. Et revera Plurale *συμπάσχομεν* eam ad *Dei* aut CHRISTI *consilium* referre vetat. Sed quidni eam cum GROTIO, REICHIO, WETTIO, KREHLIO ad *consilium* referamus *sectatorum* CHRISTI, qui malis fortiter tolerandis ducis illius fidelissimi vestigiis insistunt? Quod ne quis homine Christiano indignum iudicaret, Apostolus Verbo *συνδο-*

---

[1]) *Conviv.* p. 222.

[2]) *Oper. et dies.* vs. 218 LENNEPII, cuius *commentarius* legatur p. 52.

ξασθῶμεν Particulam *καί*, alia quoque consilia indicantem, praeposuisse videtur. Equidem saltem orationem sic explicandam censeo: *si revera in malis, quae eius causa nobis infliguntur, tolerandis fortitudinem eius imitamur, ut nos non solum Dei filios* CHRISTI*que sectatores praestemus, sed gloriae etiam, quam ille adeptus est, participes fiamus.* Et haec explicatio ostendit, WALFORDUM aliosque errasse, qui Particulam *ἵνα* impedire putarent, quominus praecedens *εἴπερ*, aeque ac vs. 9, *conditionem* significet. Ea autem *conditio* nihil molestiae creat, si cum RÜCKERTO recentiores CHRISTI sectatores distinguimus ab antiquissimis et primis, qui adversariorum nominis Christiani saevitia onera sustinere coacti sunt nobis incognita. Perperam igitur admonitionem, hominibus tantum datam, qui CHRISTI causa vexabantur, generalem fecit THEODORETUS scribens: *Οὐ γὰρ ἅπαντες οἱ τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος ἀξιωθέντες τούτων ἀπολαύουσι τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' οἱ πρὸς τοῦτο καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν δεσποτικῶν παθημάτων καταδεχόμενοι.* Sed perperam quoque, nisi fallor, hic addidit: *Τοῦτο δὲ οὐχ ἁπλῶς προστέθεικεν, ἀλλ' εἰς ψυχαγωγίαν* cet. Imo PAULUS cavere voluit, ne lectores malorum metu a CHRISTO averterentur. Si vero ille peculiarem habuit causam promissionis conditione adstringendae, hanc aliam non fuisse suspicor, quam quod minus magnifice de Romana sectatorum CHRISTI societate sentiret.

Vers. 18.

Lectorum animos ad fortitudinem stimulare cupiens, PAULUS beatitatis sectatoribus CHRISTI, quotquot in

malis tolerandis hunc regni Divini Principem imitentur, destinatae magnitudinem proponens inquit: *Λογίζομαι γὰρ, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.* Haec per Particulam *γάρ* cum praecedenti sententia arctius cohaerent, quam ut sequendi sint GRIESBACHIUS, TISCHENDORFIUS aliique maiorem distinctionem interponentes. Nexus sua sponte patet, si orationem sic supplemus: *Nam, quidquid cum* CHRISTO *tolerandum est.* Verbo *λογίζομαι* supra Cap. II: 3 *censendi* notionem vindicavi. Hoc autem loco vim eius minus intelligunt, qui illud cum FRITZSCHIO reddunt Latino *puto* vel *opinor.* Argumentum ex eo petitum, quod PAULUS tantum putabat vel opinabatur, levioris profecto ponderis erat ad animos Romanorum erigendos. Sed lectores, ut bene vidit TURNERUS, docere voluit, quid e malorum praesentium et gloriae futurae comparatione ipse cogeret. Ergo per *μείωσιν* quandam a RÜCKERTO notatam plus, quam Verbo *λογίζομαι* inest, significatur, nempe: *rationibus subductis mihi persuasum est.* Similiter interpretati sunt BEZA, GROTIUS, REICHIUS, KREHLIUS, THOLUCKIUS, haud pauci alii. Atque hanc etiam interpretationem confirmant varii loci, uti 2 *Cor.* XI: 5. *Phil.* III: 13. *Τὰ παθήματα* in N. T. plerumque sunt *afflictationes*, quas CHRISTI sectatores subierunt. Genitivum a Nominativo illo pendentem: *τοῦ νῦν* (*ὄντος*) *καιροῦ* explicant Cap. III: 26 et XI: 5, quorum ratione habita videmus, Apostolum *tempus praesens*, multiplicem miseriam afferens, a *praeterito*, utpote ab ea libero, distinxisse. Haud temere igitur FRITZSCHIUS reprehendit interpretes, qui formulas *ὁ νῦν καιρός* et *ὁ αἰὼν*

οὗτος eodem redire putant. Neque aliud suadet 2 *Cor.* VIII: 13, aut sequens oratio: *πρὸς τὴν μέλλουσαν* cet. Hîc autem Apostolus, quo clarius tempus *futurum* opponeret *praesenti*, inverso ordine scribens, Participium *μέλλουσαν* a Verbo *ἀποκαλυφθῆναι* separavit, quum vera structura sit: *πρὸς τὴν δόξαν τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι.* Similiter *Gal.* III: 23 structura sic mutanda est: *εἰς τὴν πίστιν τὴν μέλλουσαν.* Alia exempla afferunt FRITZSCHIUS et RÜCKERTUS. Quod attinet notionem tam Verbi *ἀποκαλυφθῆναι*, quam Participii *μέλλουσαν*, repetere nolo, quae supra ad Cap. I: 17, 18 et IV: 24 disputavi. Hoc igitur non idem denotat ac *Futurum*, neque id, quod *proxime instat*, sed quod *Divinitus destinatum* est; illud *patefactionem hominum in oculos incurrentem.* Haud temere FRITZSCHIUS aliique reprehenderunt annotationem THEOPHYLACTI: *Διὰ τοῦ εἰπεῖν τὸ ἀποκαλυφθῆναι ἔδειξεν, ὅτι καὶ νῦν ἐστι, κρύπτεται δέ· τότε δὲ ἀποκαλυφθήσεται, τουτέστι, τελείως φανερωθήσεται.* Sed cum THEOPHYLACTO V. D. et plerique interpretes communem habuere hunc errorem, ut Verba *ἀποκαλύπτεσθαι* et *φανεροῦσθαι* confunderent. Quod maxime dolendum est, postquam BELLII [1]) diligentia inter utrumque saltem interesse effecit. Si quis rogat, cur PAULUS Verbo *ἀποκαλυφθῆναι* pro usitato *ἡμῖν* insolentius *εἰς ἡμᾶς* subiecerit, nihil aliud respondendum habeo, quam eum Graece explicare voluisse Latinum *quod nos attinet.* Eodem modo vel similiter haud pauci respondent VV. DD. etiam MEIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, excitantes *Act.* XXVIII: 6, ubi insulani

[1]) Legatur eius *Disputatio Theol.* p. 44, 45.

vidisse dicuntur *μηδὲν ἄτοπον εἰς αὐτὸν γινόμενον* [1]). Superest quaestio, quid sibi velit Praepositio *πρός*, quae pendet a verbis *οὐκ ἄξια* scil. *ἐστί*. Recte animadverterunt interpretes, eam in scriptis veterum haud raro *comparationi* inservire. Exempla vero, a FRITZSCHIO, STUARTO, MEIIERO et iam a WETSTENIO allata, non omnia talia sunt, ut eandem probandi vim habeant. RÜCKERTUS adeo exempli boni desiderium sibi relictum profitetur. Sed huius numeri sine dubio est dictum THUCYDIDIS [2]) de ASTYOCHO: *νομίσας πάντα ὕστερα εἶναι τὰ ἄλλα πρὸς τὸ ναῦς — — — τοσαύτας ξυμπαρακομίσαι*, item HERODOTI [3]) de *Aegypto*: *ὅτι πλεῖστα θωυμάσια ἔχει ἢ ἄλλη πᾶσα χώρη, καὶ ἔργα λόγου μέζω παρέχεται πρὸς πᾶσαν χώρην* [4]). Nec sibi hunc loquendi usum incognitum esse ipse PAULUS 2 *Cor.* V: 10 ostendit scribendo: *πρὸς ἃ ἔπραξεν*. Ut autem Praepositioni *πρός* vocabulo *ἄξιος* subiectae haec notio vindicetur, afferri solent verba PLATONIS [5]): *καὶ τίς ἄλλη ἀναξία ἡδονὴ πρὸς λύπην ἐστὶν, ἀλλ' ἢ ὑπερβολὴ ἀλλήλων καὶ ἔλλειψις;* sed auctore SCHLEIERMACHERO BEKKERUS [6]) locum sic correxit: *καὶ τίς ἄλλη ἀξία ἡδονῇ πρὸς λύπην ἐστίν* cet. Quod quum FRITZSCHIUS se parum intelligere diceret, Virum Doctum eo, quod Substantivum *ἀξία* cum

---

[1]) Cff. WINER. p. 91 et quae disputavi supra ad Cap. IV: 20.

[2]) Lib. VIII. Cap. 41. Cf. POPPONIS *Comm.* Vol. IV. p. 696.

[3]) Lib. II. Cap. 35.

[4]) Cff. MATTH. Tom. II. p. 1017. MADV. p. 78. SCHAEFERI *Appar. crit. ad Demosth.* Tom. III. p. 114. WINER. p. 361. item RAPHEL. ad h. l.

[5]) *Protag.* p. 356.

[6]) Vide *Comment. crit.* Tom. I. p. 68.

Adiectivo confunderet, in errorem perductum puto. Hoc vero ut ad orationem PAULI illustrandam utamur, perinde est, utrum Praepositionem Substantivum praecedat an Adiectivum. Ergo huius orationis sensus huc redire videtur: *Nam quod mihi persuasum est, indignae sunt horum dierum afflictationes, quae comparentur cum gloria* (seu *beatitate*) *eo destinata, ut in nobis aliquando patefiat.* Fortasse in hoc loquendi usu latet Breviloquentia, cui succurri debeat intelligendo Verbo *κρίνεσθαι*, quod expressum est in alio PLATONIS [1]) loco, ubi ea, quae in mari nascuntur, vocat πρὸς τὰ παρ᾽ ἡμῖν κάλλη κρίνεσθαι οὐδ᾽ ὁπωστιοῦν ἄξια i. e. *nullo modo digna, quae comparentur cum pulcris, quae apud nos sunt.* De vocabulo δόξα ad Cap. III: 23 et V: 2 nonnulla monui, quibuscum conferantur, quae disputarunt STUARTUS et TURNERUS. Gloriae Divinae sectatores CHRISTI, secundum Apostolum, iam hac in terra participes erant, sed cum illa incomparabilem habebat gloriam eorum futuram.

Vers. 19—25.

Sectatoribus CHRISTI PAULUS iam supra, Cap. V: 2—5, spem fecit eos gloriae Divinae participes fore. Nunc praecedens ratiocinatio Apostolum ducit ad argumenta, quibus illa beatitatis spes nititur, deinceps exponenda. Quod tamen non ad scholae diligentiam aut subtilitatem agit, sed bonorum, quibus homines Christiani hac iam in terra fruuntur, commemoratio-

---

[1]) *Phaedon.* p. 110.

nem vitae futurae promissioni populariter, ut in Epistolis fieri solet, admiscens. Nihil autem ingenia magis exercuit, quam prima huius loci pars (vs. 19—25), quae interpretum crux ab antiquo fuit atque etiamnum dicitur.

Omnis interpretatio pendet a notione vocabuli *κτίσις*, de qua quam vehementer VV. DD. inter se discrepuerint, post WOLFIUM aliosque antiquiores enarrant REICHIUS, FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS, MEIIERUS, THOLUCKIUS. Undecim sententias enumeravit STUARTUS, quarum tamen plerasque tanti non esse monuit, ut denuo examinari mereantur. Quid? quod ille cum BOSVELDIO, HODGIO, aliis duas tantum, quae momento suo ponderentur, dignas esse contendit. Horum igitur si iudicio standum est, nihil aliud explorandum habemus, quam utrum vocabulo *κτίσις* *rerum natura* denotetur, an *genus humanum*. Et illam quidem interpretationem quum plerique huic praetulerint, vulgaris ea existimanda est. Fautoribus eius, quorum ingentem catervam MEIIERUS, ipse ei addictus, recenset, addi possunt HEMSTERHUSIUS [1]), GREVIUS, BOSVELDIUS, PALMIUS, HERINGA [2]), HODGIUS, WALFORDUS, BISPINGIUS, VINKIUS, VISSERINGIUS, UMBREITIUS [3]), et, ne plures nominatim appellem, WERNINKIUS, sacrorum antistes apud Vlaardingenses, qui ante plus quam septem et viginti annos, in Commentatione a Theologis Leidensibus praemio coronata, hanc sententiam iuve-

---

[1]) *Anecd. Hemsterh.* l. c. p. 145.

[2]) L. c. p. 69.

[3]) *Der Brief an die Römer auf dem Grunde des Altes Testaments.* p. 291 sqq.

nis viriliter defendit [1]). Quapropter me imprimis laborem eius laudare memini, quoties in schola hunc locum tractarem. Alteram vero interpretationem, *genus humanum* denotari sumentem, praeter KEILIUM [2]), AMMONIUM [3]), KREHLIUM aliosque a MEIJERO memoratos, recentiori aetate commendarunt BROUWERUS [4]), SHUTTLEWORTHUS, TERROTUS, PEILIUS, TURNERUS, nuperrime PURDUËUS [5]), nemo omnium, quantum novi, diligentius quam STUARTUS [6]). Ex horum autem disputatione, nisi fallor, apparet vulgarem sententiam, *rerum naturam* intelligi debere, nondum adeo probatam esse, ut omnis contradicendi causa sublata sit, quod nuperrime iudicasse videtur Doct. VAN BELL [7]), STAVERENI [8]) opinionem, CHRISTI *sectatores* significari, refellens. Huic vero opinioni assensus quidem est Doct. THODEN VAN VELZEN [9]), sed ea iam evertitur, si supra mihi efficere contigit, discrimen formularum *οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ* et *τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ* non impedire, quominus *eosdem* indicent *homines*. Deinde illa in loquendi incurrit usum

---

[1]) Prodiit haec commentatio in *Annalibus Academiae Lugduno-Batavae*. 1828—1829.

[2]) *Opusc. Acad.* l. c. p. 208, 209.

[3]) L. c. *Exc.* F. p. 392.

[4]) L. c. p. 232 sqq.

[5]) *A Commentary on the Epistle to the Romans with a revised translation. Dublin.* 1855.

[6]) Non solum in *Comment.* ad h. l. sed etiam in *Excursu* VIII. p. 619—626. Cf. liber cui titulus *The Biblical Repository*. Vol. I. p. 363 sqq.

[7]) L. c. p. 327—333, ubi desinit ille in laudationem verborum USTERII p. 382. Ed. VI. Cf. Ed. V. p. 373, 399 sqq.

[8]) L. c. p. 3—71.

[9]) Ibid. p. 120, 121.

libris Novi Testamenti proprium, qui, hac notione 2 *Cor.* V: 17 et *Gal.* VI: 15 coniunctis *καινὴ κτίσις* tribuenda, simplex *ἡ κτίσις* eam non admittere ostendunt. Neque illi favet Verbum *κτίζειν* *Eph.* II: 10, 15. IV: 24. *Col.* III: 10, quippe quod connexa explicare vetant CHRISTI *sectatorem facere.* Praeterea si vs. 22 *omnes* CHRISTI *sectatores* dicuntur *πᾶσα ἡ κτίσις,* prorsus nescio, quomodo vs. 23 sigillatim memorari et ab iis distingui possint *οἱ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες.* Ad haec autem et plura, quae WERNINKIUS etiam aliique protulerunt, attendendo animo non amplius mirabimur, Doct. WILDSCHUTIUM [1]), quamvis ante annos aliquot interpretationis illius strenuum se vindicem praestaret, hac non gavisum esse fortuna, ut multis de eius probitate persuaderet.

Rationibus vero denuo subductis ad WILDSCHUTII, STAVERENI aliorumque partes hactenus accedo, ut fidenter nunc retractem, quidquid identidem in schola attulerim pro commendanda vulgari sententia, *rerum naturam* hîc spectari, et quidem, ut cum WERNINKIO plerique arbitrati sunt, etiam recentissimi MEIIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, *excluso genere humano.* Nimirum me antea minus argumentorum bonitate permotum, quam deceptum esse vidi auctoritate Traditionis Exegeticae ab IRENAEO [2]) multisque Ecclesiae Patribus ad nostram aetatem propagatae. Comparari solent loci Veteris Testamenti, in quibus ad *inanimata et bruta* per Prosopopoeiam referuntur, quae *solis hominibus vita et ratione praeditis* propria

[1]) *Nieuw Christelijk Maandschrift.* Tom. II. Part. 6.

[2]) *Advers. Haeres.* Lib. V. *Haer.* 32. § 1.

sunt. Sed loci illi omnino omnes sunt dissimiles. Pars enim (*Job.* XII: 7, 8. *Psalm.* XIX: 2. LXVIII: 17. XCVIII: 8. *Jes.* XIV: 8.) meras continet imagines a nemine unquam aliter quam figurate acceptas; pars (*Jes.* XI: 6—8. *Ezech.* XXXVII: 4 sqq. *Zach.* XIV: 6, 7.) novum rerum ordinem aureamque aetatem oratione poëtarum more exaggerata praecinit. In nullo eorum inanimata et bruta gemere mulierumque parturientium instar laborare, aut meliora tempora exspectare dicuntur. Quod etiam frustra quaeritur in effatis tam Novi quam Veteris Testamenti (*Psalm.* CII: 17. *Jes.* LI: 6. LXV: 17. 2 *Pet.* III: 7, 10 sqq. *Apoc.* XXI: 1, 2), quibus mutationis et renovationis coeli et terrae vaticinatio inest. Nec magis consentanea sunt, quae VV. DD. a FRITZSCHIO, MEIJERO, THOLUCKIO aliisque laudati, e Rabbinorum scriptis aut e libris Graecorum et Romanorum attulerunt. WERNINKIUS, ut uno defungar exemplo, provocat ad verba CICERONIS [1]): *Luget senatus, moeret equester ordo, tota civitas confecta senio est, squalent municipia, afflictantur coloniae, agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant;* sed omnia redeunt ad *sensus hominum*, sive in agris, seu in coloniis, municipiis vel alibi degentium, per Prosopopoeiam *describendos*. Ut autem cuivis pateat, quam aliena ab ingenii lusu, qui in locis excitatis cernitur, oratio PAULI sit, repetere sufficit verba CHRYSOSTOMI et OECUMENII, quorum alter memoratis Vatum antiquorum dictis sic pergit: *Τούτους δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος μιμούμενος, προσωποποιεῖ τὴν κτίσιν ἐνταῦθα καί φησι στε-*

[1]) Orat. *pro Milon.* Cap. 8.

νάζειν αὐτὴν καὶ ὠδίνειν· οὐκ ἐπεὶ στεναγμοῦ τινος ἤκουσεν ἀπὸ γῆς καὶ οὐρανοῦ φερομένου, ἀλλ' ἵνα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐνδείξηται τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν κατεχόντων κακῶν; alter interpretationi suae adiicit: *Μὴ νόμιζε τὴν ἄψυχον καὶ ἀναίσθητον κτίσιν τὰ τοιαῦτα προσδοκᾶν ἢ αἰσθάνεσθαι.* Talia profecto non quadrant in ratiocinationem, ab Apostolo inceptam consilio Romanorum animos ad spem futurae beatitatis erigendi. In mentem mihi nunc venit quod boves albi MARCO *Caesari* in bellum proficiscenti dixisse feruntur: *Ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα* [1]); illi vero suam egerunt rem, non alienam, qualem inanimatis et brutis affingunt huius loci interpretes. Haec enim revera praesentem suam conditionem dolere sortisque melioris desiderio ferri, quis est, qui serio asseveraverit aut crediderit? Sed illuc quoque non spectant praedictiones *Matth.* XIX: 28 et *Act.* III: 21, ubi *moralis*, i. e. *ad homines tantum pertinens* promittitur *παλιγγενεσία* et *ἀποκατάστασις πάντων.* Qui autem id, quod se alibi non prodat, hoc loco clare enunciatum esse aiunt, vide, quam imprudenter se in principii petitionem coniiciant. Utique vulgari interpretationi nec loquendi favit usus, neque oratio contexta. Vocabulum *κτίσις* apud Graecos ubique *condendi* vel *creandi actionem* denotat. STEPHANUS, ut illud etiam per Metonymiam idem atque affine *κτίσμα* denotare probet, scriptores tantum excitat Ecclesiasticos, nominatim PHOTIUM, qui varios locos excerpsit e CHRYSO-

---

1) Apud AMMIAN. *Marcell. Hist.* Lib. XXV. Cap. 4.

STOMO, in quibus Passive usurpatur [1]). Nusquam vero *rerum universitatem excepto homine* significat, nisi *homo* expresse ab ea distinguatur, ut in dicto CLEMENTIS [2]): *Ἀλλ' ἔτι μὴν κατὰ τὸ δυνατὸν τίς ἐπὶ τῆς κτίσεως κυριεύει; Οὐχὶ ἄνθρωπος;* ubi una cum *mundo adspectabili* comprehenduntur *genii boni et mali.* In N. autem T. uti nullum huius distinctionis exemplum est, ita nullo in loco usus vocabuli *κτίσις* permittit, ut *inanimata et bruta excepto homine* intelligamus. Imo ubi notio eius latissime patet, uti Cap. I: 25 et *Hebr.* IV: 13, ad multitudinem eo designatam *homo* sine dubio referendus est. Quare in loquendi usum non peccant, qui cum KÖLLNERO rerum naturae *genus humanum* includendum censent. Illi vero, quum suspiria et desideria *naturis ratione praeditis proprie, ceteris figurate* adiudicare cogantur, sumere etiam debent quod ferre nequeunt interpretandi regulae. Quid? quod verba *ἀλλὰ καὶ αὐτοί* cet. vs. 23 sic explicari non possunt, ut praecedere sinant *inanimatorum et brutorum* commemorationem. Sed qui illa sola significari contendunt, hunc in locum, quae iustissima STUARTI, KREHLII aliorumque reprehensio est, intolerabilem important lacunam, ab inanimatis et brutis, missa ingenti Iudaeorum gentiumque exterarum turba, ad societatem Christianam transsilientes. Nec gravissimum illum errorem evitare sciunt, qui solius *naturae vita carentis* rationem haberi iubent, uti FRITZSCHIUS, *ipsam* tantum *mundi machinam, coelos, sidera, aërem, terram* in censum venire putans, neutiquam res et naturas in mundo

---

[1]) *Biblioth.* Tom. II. p. 517 sqq. BEKK.

[2]) *Homil.* III. Cap. 36. p. 103, 105 SCHWEGL.

constitutas. Et huius viae ingressio novis difficultatibus implicat, quandoquidem suspiria et desideria multo magis ab inanimatis, quam a brutis aliena sunt.

Quae quum ita sint, nihil aliud superesse videtur, quam ut calculum adiiciamus interpretibus, qui vocabulo *κτίσις genus humanum* indicari arbitrantur. Hanc vero sententiam nunc ita et definire, et probare conabor, ut omnis amoveatur dubitandi aut contradicendi causa. Ergo generatim intelligo *hominem sive Christianum, sive non Christianum, ideoque* CHRISTI *sectatoribus non oppositum*, ut voluere haud pauci, aut Iudaeorum, aut gentium exterarum, aut utrorumque rationem habentes; quod postremum iam AUGUSTINO [1]), recentiori memoria etiam GRIMMIO [2]) placuit. Huiusmodi, nempe, Antithesis in concordiam redigi nequit cum iis, quae vs. 19 et 21 ad *τὴν κτίσιν* referuntur. Multo longius et hinc, et ab omni loquendi usu discedit Antithesis, quae ZYRONI [3]) in mentem venit, quum *τὴν κτίσιν partem hominis mutabilem* (*τὴν σάρκα*) significare contenderet, *parti eius immutabili oppositam*. Hactenus tamen cum eo consentio, ut notionem vocabuli *κτίσις* magis quam vulgo fit urgendam esse putem. Quocirca illud cum Vulgata interpretor minus Latino *creatura*, et *humanam* quidem intelligens, i. e. *animantem ratione praeditum*. Ita autem scripsisse videtur Apostolus, ut considerato homine,

---

[1]) *Expos. quarund. propos. ex Ep. ad Rom.* § 53. Tom. III. Part. 2. p. 664, 665 *Bened.*

[2]) *De vi vocabuli ΚΤΙΣΙΣ Rom.* VIII: 19 sqq. *commentatio* cet. p. 46 et al.

[3]) *Theol. Stud. u. Krit.* 1845. Part. 2 p. 403 sqq. 1851. Part. 3. p. 645 sqq.

quatenus Deum auctorem haberet, indicaretur *id, quod ei natura esset ingenitum.* A cetera igitur ADAMI prole nondum distinguens CHRISTI sectatores, sed hanc speciem una cum aliis coniungens, Gradatione usus est. Et primum quidem vs. 19—21 *animanti ratione praedito*, i. e. *homini*, quatenus tanquam e manu Divina prodiit seu *creatura* est, sermone vernaculo *het (menschelijk) schepsel*, inesse dicitur meliorum temporum desiderium et exspectatio. Deinde vs. 22 hoc confirmatur eo, quod omnes *creaturam quamlibet humanam* seu *totum genus humanum* gemere et mulierum parturientium instar laborare norunt. Denique vs. 23 a *genere* transit oratio ad *speciem*, ut *ad* CHRISTI *sectatores* referatur, quod et *creaturae humanae*, seu *animanti rationi praedito*, et *omni creaturae humanae*, seu *omni animanti ratione praedito*, i. e. *toti generi humano* attributum est. Ergo PAULUS beneficium, quo CHRISTI sectatores primitias donorum Divinorum acceperint, non impedire docet, quominus ipsi et gemant parturientiumque instar laborent, et meliora tempora desiderent et exspectent. Atque sic omnia via et ratione procedere mihi persuasum habeo. Quaenam STUARTO aliisque debeam, quaenam mea sint, scrutentur, quibus hoc volupe est. Nihil autem sumsisse mihi videor, quod aut a loquendi usu abhorreat, aut nexum orationis infringat. Interpretationi propositae favent verba *Iac.* I: 18, ubi τὰ αὐτοῦ κτίσματα respondent praecedentibus ἀπεκύησεν ἡμᾶς et *homines* significant *Divinitus procreatos;* quemadmodum 1 *Pet.* II: 13 memoratur πᾶσα ἀνθρωπίνη κτίσις, i. e. *quaevis creatura humana.* Sed ad quaestionem dirimendam valent omnino *Col.* I: 23 et *Marc.* XVI: 15, quo in loco formulam πάσῃ τῇ κτίσει, ut

monet etiam WERNINKIUS, *quoslibet homines*, tam ex Iudaeorum quam gentium exterarum stirpe genitos, (*omnem creaturam humanam*) spectare arguunt similia *πάντα τὰ ἔθνη Luc.* XXIV: 47. Minus comparandum videtur quod vulgo editum est *Sir.* XLIX: 16: *Σὴμ καὶ Σὴθ ἐν ἀνθρώποις ἐδοξάσθησαν καὶ ὑπὲρ πᾶν ζῶον ἐν τῇ κτίσει Ἀδάμ.* Contra Rabbinos *hominem* nuncupasse בריות, satis ostenderunt LIGHTFOOTUS [1]) et SCHOETTGENIUS ad h. l. Iam vero, uti vocabulo *κτίσις* notionem *hominis* seu *creaturae humanae* oratio contexta alibi vindicat, ita circumiecta vss. 19—22 *creaturam humanam* seu *animantem ratione praeditum*, i. e. *hominem* intelligi iubent. Huic soli, etiamsi latius pateant et ad bruta quoque pertineant gemitus et aerumnosus veluti parturientium labor, conveniunt certe meliorum temporum desiderium et exspectatio. Hunc solum tanquam digito monstrant verba *τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες*, quae *singulare beneficium* sectatorum CHRISTI a *generali dono* natura ingenito distinguunt ideoque *τὴν κτίσιν* ita accipienda esse docent, ut intelligatur *animans ratione praeditus.* Nullum alium Apostolus ante oculos habere potuit, si argumentatione uti volebat ad persuadendum apposita. Omnibus autem ad *proprietatem hominibus natura ingenitam et Divinitus acceptam* referendis tollere mihi videor, quod PHILIPPUS aliique obiiciunt, adversariis CHRISTI in N. T. perniciem praedici aeternam. Si quis vero rogat, an in barbaros etiam ferosque populos quadrent quae vs. 19—22 legimus, animadvertat, quaeso, ille vs. 22 *omni creaturae humanae*, seu *omni animanti*

---

[1]) *Hor. Hebr. et Talm.* ad *Marc.* XVI: 15. *Opp.* Tom. II. p. 468.

ratione praedito tantum tribui *gemitum et aerumnosum parturientium instar laborem*, quod a nemine, quisquis miseriarum vitae humanae particeps erat, unquam alienum fuit; ceterum vero inter veteres, praesertim Graecos et Romanos, fuisse, qui meliora tempora praesagirent, ut evidentissima, ad quae infra redibimus, produnt documenta. Ad quaestionem autem, cur Apostolus usu vocabuli *κτίσις* proponere voluerit *creaturam humanam*, seu *animantem* naturae dono *ratione praeditum*, habeo quoque quod respondeam. Suspicor enim eum ita scripsisse, ut Romani Iudaismo dediti sentirent, Iudaeis omnem deesse causam sui hactenus supra gentes exteras efferendi.

Vers. 19.

Disputata de notione vocabuli *κτίσις*, si bene se habent, viam munire videntur ad explicandum totum vs. 19: *Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται.* Sed ut intelligamus omnia, plus uno nodus solvendus est. Compositum *ἀποκαραδοκία* petitum est ab animalibus, quae elato capite res prospiciunt e longinquo oppositas. Quid illud hinc ad alia translatum significet, incertum se esse prodidit SUIDAS [1]), ad Verbum *καραδοκεῖ* adscribens: *προσδοκᾷ, κατασκοπεῖ. Παρὰ τὸ τῇ κάρᾳ δοκεύειν, ἤγουν ἐμβλέπειν καὶ ἐπιτηρεῖν καὶ ἐλπίζειν, ἢ τὸ τῇ κεφαλῇ προβλέπειν ἐκδεχόμενον.* Neque apud *Etymologum Magn.* qui Ver-

[1]) *Lexic.* Ed. GAISFORDO. V. *Καραδοκεῖ.*

bum *καραδοκεῖν* interpretatur: *τῇ κεφαλῇ προβλέπειν καὶ ἐλπίζειν τὸ ἐκδεχόμενον*, aut alibi [1]) in libris veterum reperi, quod dubium plane amoveret. FRITZSCHIUS [2]) Graeca Latine reddidit: *Constans Mundi exspectatio constanter exspectat*, atque ita multis placuit Latinum *exspectatio*. Atqui non solum audacius est duabus vocibus diversae originis eodem in loco eandem notionem tribuere, sed hîc etiam ingrata fit oratio, si notio, quam habet Verbum *ἀπεκδέχεται*, Substantivo quoque connexo *ἀποκαραδοκία* subiicitur. Fidenter igitur HEMSTERHUSIUM aliosque sequor, qui interpretantur *desiderium*, ad quod ipse PAULUS tanquam manu ducit *Phil.* I: 20, ubi sequentia *καὶ ἐλπίδα μου desiderium* tantum praecedere potest, *exspectatio* non item [3]). Sed a me quoque impetrare nequeo, ut FRITZSCHIO et plerisque interpretibus assentiar, vim vocabuli *ἀποκαραδοκία* Praepositione augeri contendentibus. Ita nempe comparata videntur Simplicia *καραδοκεῖν* et *καραδοκία*, ut vis eorum Praepositione, quomodocumque haec exponatur, augeri nequeat. Deinde in scriptis veterum frustra quaesivi locos, qui Compositis *ἀποκαραδοκεῖν* et *ἀποκαραδοκία* ampliorem notionem vindicent quam Simplicibus. Porro incredibile mihi est, PAULUM eidem vocabulo *ἀποκαραδοκία*, quod *Phil.* I: 20 nihil aliud quam *desiderium* denotet, hoc loco Emphasin tribuisse. Denique hîc illud Emphasin minus admittere videtur, nisi ea Verbo *ἀπεκδέχεται* quoque inesse censenda est. Verbum vero magis Compositum *ἀπεκδέχεσθαι* a minus

---

[1]) Uti apud TIMAEUM, *Lex. Voc. Plat.* p. 152. Ed. II. RUHNK.

[2]) Ad. h. l. cff. FRITZSCHIORUM *Opusc. Acad.* p. 150 sqq.

[3]) Cff. quae disputavi in *Comment.* ad. h. l.

Composito ἐκδέχεσθαι ita distinguendum esse puto, ut Latine alterum reddatur *exspectare*, alterum *opperiri;* sermone vernaculo alterum *verwachten*, alterum *wachten* seu *afwachten*. Variis certe in locis, uti 1 *Cor.* I: 7. *Gal.* V: 5. *Phil.* III: 20. *Hebr.* IX: 28, item infra vs. 23 et 25, aliena gravitate orationem onerant, qui interpretantur *constanter*, vel *ardenter*, vel *avide exspectare* [1]). Ergo, RÜCKERTUM, REICHIUM, WETTIUM sequens, antiquioribus LOESNERO [2]), KREBSIO [3]), FISCHERO [4]) ex Apostoli mente agere concedo, qui et Verbo ἀπεκδέχεται et Substantivo ἀποκαραδοκία Emphasin tribuere recusent. Quod ut recusat quoque MAIERUS, sic opportune ille Articulo ἡ potestatem inesse monet indicandi, *desiderium* seu ἀποκαραδοκίαν tanquam personam exspectantem proponi. Eiusdem generis Prosopopoeia hîc exstat ac 1 *Pet.* III: 20, ubi legimus: ἅπαξ ἐξεδέχετο (vel, ut habet TISCHENDORFIUS, ἀπεξεδέχετο) ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία, quod si interpretandum est *illa, quae Deo propria est, clementia*, PAULUM sibi voluisse apparet: *illud, quod creaturae humanae proprium*, seu *animanti ratione praedito natura ingenitum est, desiderium*. Prosopopoeiam, quod soluta saltem oratio ferre nequit, duplicare coguntur FRITZSCHIUS, PHILIPPUS ceterique interpretes, quotquot Genitivo τῆς κτίσεως *rerum naturam* denotari contendunt, simulque ipsi argumenta huius interpretationis im-

---

[1]) Corrigenda igitur sunt quae scripsit FRITZSCHIUS in FRITZSCHIORUM *opusc. Acad.* p. 156.

[2]) *Observ. ad N. T. e Philone Alex.* ad h. l.

[3]) *Observ. in N. T. e Flav. Iosepho* ad h. l.

[4]) L. c. *Prolus.* V. p. 129 sqq.

probandae novo cumulant. Qui enim verba *ἡ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως* per Traiectionem explicant *ἡ κτίσις ἀποκαραδοκοῦσα*, audaciam dicendi quidem leniunt, sed invito, quidquid GLASSIUS [1]) aliique praecipiunt, loquendi usu et invito auctore, cuius animus hîc extra pedestris orationis cancellos evehitur.

Progredior ad media *τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ.* NOESSELTUS [2]) ea interpretatur *illustrationem filiorum Dei.* Vocabulum vero *ἀποκάλυψις* non *illustrationem*, sed *patefactionem* significat, quod omnes fere viderunt VV. DD. Passive accipiendum est, ut e praecedenti *ἀποκαλυφθῆναι* luculenter apparet. Quae supra Cap. I: 17, 18 de discrimine Verborum *ἀποκαλύπτειν* et *φανεροῦν* et Substantivorum *ἀποκάλυψις* et *φανέρωσις* monui, nihil obstat, quominus ad hunc locum applicentur. Genitivus autem *τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ,* a vocabulo *ἀποκάλυψις* pendens, Obiectum denotat, quemadmodum aliis in locis, uti Cap. II: 5 et XVI: 25. Sed cur Apostolus ita scribere maluit, quam Pronomine *ἡμῶν* uti, quod vs. 18 praecedit? Videlicet homines, qui nondum avitae superstitioni valedixerant et qui iam CHRISTI sectatores erant, pariter habebat ante oculos. Tum meliorum temporum desiderium et exspectationem enunciare volens, *Christianis*, quod GRIMMIUM [3]), KREHLIUM aliosque non fugit, *dicendi* utebatur *formulis*, ad homines exteros pro re nata, i. e. pro cuiusvis opinione accommodandis. Hoc autem probe te-

---

[1]) L. c. Lib. II. p. 872.

[2]) *Comm. ad loc. Paulli Ap.* Rom. VIII: 19 sqq. l. c. Fasc. I. p. 113 sqq.

[3]) L. c. p. 61, 62 coll. 11, 12.

nentes nullo modo verebimur, ne interpretationem vocabuli *κτίσις* supra propositam refellat ratiocinatio multorum, qui cum WERNINKIO beatitatem filiis Dei destinatam Iudaeos gentesque exteras latuisse causantur. Eorum vero *patefactio* quanto iure memoretur, STUARTO auctore docent verba 1 *Ioann.* III: 1: *Διὰ τοῦτο ὁ κόσμος οὐ γινώσκει ἡμᾶς, ὅτι οὐκ ἔγνω αὐτόν.*

Quae quum ita sint, hunc vs. explicandum censeo: *Desiderium enim creaturae humanae* seu *animantis ratione praediti exspectat illud, quod nos nostro more filiis Dei destinatum esse dicimus, eos nempe, quotquot tales se praestent, toti mundo gloria sua patefactum iri.* Formula Christiana in generalem conversa, exspectari tantum dicuntur *meliora tempora.* Illa vero non *hanc vitam*, uti etiam BROUWERUS [1]) voluit, sed, quae communis fere interpretum sententia est, *vitam futuram* spectare, e vs. 18 coll. 17 omnino sequitur. At quomodo hic vs. per Particulam *γάρ* cum praecedente cohaereat, quaestio est, ad quam alii aliter respondent. MEIIERUS ad Participium *μέλλουσαν* vs. 18 ceteris praepositum provocat, ut plerosque refellat interpretes, qui, CHRYSOSTOMO duce, gloriae seu beatitatis CHRISTI sectatoribus destinatae *magnitudinem* confirmari putant. Sed ubi ille V. D. cum FRITZSCHIO, WETTIO, BISPINGIO Apostolum confirmantem facit, hanc beatitatem homines Christianos *certo manere*, argumentationem ei suggerit, quae profecto, ut supra iam vidimus, nullius ponderis est. Nec huius loci sententia valet ad probandum, *beatitatem proxime instare*, aut *postea demum datum iri*, quorum alterum REICHIO placuit, alterum PHILIPPO. Utique

[1]) L. c. p. 242 sqq.

Particula γάρ cum KREHLIO referenda videtur ad Verbum λογίζομαι, ita tamen, ut intelligatur *causa, cur* PAULUS *existimaverit, mala huius vitae indigna esse, quibuscum gloria sectatoribus* CHRISTI *destinata compararetur.* Ceterum ab antiquo inter homines exteros fuisse, qui una cum CHRISTI sectatoribus *beatiorem vitam*, et desiderarent, et exspectarent, testantur Graecorum, Romanorum aliorumque effata. Quis non meminit Verba illa apud CICERONEM [1]): *O praeclarum diem, quum ad illud Divinum animorum concilium coetumque proficiscar* cet? Et similia apud PLATONEM, XENOPHONTEM, PLUTARCHUM, SENECAM aliosque legi, nemo est, qui ignoret [2]).

Vers. 20, 21.

Causam, cur creatura humana seu animans ratione praeditus desiderio ducatur, quod meliora tempora exspectat, PAULUS vs. 20 enarrare incipit verbis: Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη. Primaria cernuntur in Dativo τῇ ματαιότητι ceteris praeposito. Haud paucos a recta eius explicatione deduxit opinio, τὴν ματαιότητα vs. 20 et τὴν φθοράν vs. 21 eodem plane redire. Plerique vero vocabulo ματαιότητι notionem affingere coacti sunt, quae in *rerum naturam* quadraret. Ergo alii *fragilitatem*, alii *perversitatem* seu *pravitatem* scripserunt, alii aliud, a loquendi usu aeque remotum. Graecum sine dubio respondet Latino *vanitati*. Ita

---

[1]) *De Senectute.* Cap. 23.

[2]) Cff. praeter KREHLIUM aliosque interpretes STUARTUS *Exc.* p. 624 et STAVERENUS p. 12.

1 *Cor.* III: 20. XV: 17. *Tit.* III: 9 pluribusque Novi Testamenti locis Adiectivum *μάταιος* *vanum* significat, Substantivum *ματαιότης* *Eph.* IV: 16 et 2 *Pet.* II: 18 *vanitatem*, quemadmodum supra Cap. I: 21 interpretatus sum: *vanis se dediderunt ratiocinationibus.* Similiter Adiectivum et Substantivum in V. T. accipienda sunt, uti *Psalm.* XXXIX: 7. LXII: 10. *Prov.* XXI: 6. *Eccles.* I: 2. *Ezech.* XIII: 8. *Zach.* X: 2, quibus exemplis addi possunt loci, cuiusmodi sunt 1 *Reg.* XVI: 13, 26. 2 *Reg.* XVII: 15. *Ies.* LIX: 4. *Ierem.* II: 5. *Thren.* II: 14, ubi ad Idololatriam exagitandam *τὰ μάταια* memorantur. Graecis incognitum fere fuit vocabulum *ματαιότης*, at apud POLLUCEM [1]) tamen de homine rem publicam perturbante scriptum exstat: *ὃς τὴν μὲν ἀνδραγαθίαν ματαιότητα — — οἴεται.* Apud PINDARUM [2]) autem legimus:

Ἔστι δὲ φῦλον ἐν ἀνθρώποισι ματαιότατον,
Ὅστις αἰσχύνων ἐπιχώρια παπταίνει τὰ πόρσω,
Μεταμώνια θηρεύων ἀκράντοις ἐλπίσιν.

Et utrumque in locum quadrat notio *vanitatis.* Iure igitur suo hanc notionem PAULO vindicant SEMLERUS, FRITZSCHIUS, MEIIERUS, TURNERUS, PHILIPPUS, alii. Quum vero haec notio vaga sit, in consilium adhiberi debent circumiecta ad eam bene definiendam. Qui GROTIO duce Verbum *ὑπετάγη* interpretantur *subest*, Aoristum confundunt cum Perfecto *ὑποτέτακται*, ut etiam apparet ex 1 *Cor.* XV: 27, ubi utrumque tempus distinguitur.

---

[1]) L. c. Lib. VI. Cap. 32. Segm. 134.
[2]) *Pyth.* III. vs. 36 sqq.

Et Aoristum vi sua privare ipse vetat auctor, qui demum vs. 22 perpetuam memorat rerum conditionem, quippe eius, quod olim statutum est, consequentiam. Loquendi vero usus haud secus permittit, ut Latine scribamus *se subiecit*, quod FRITZSCHIUS tueri conatur, quam *subiecta est*. Passivo enim tam Cap. X: 3. *Iac.* IV: 7. 1 *Pet.* II: 13. V: 5, quam in multis Veteris Testamenti locis, uti 1 *Chron.* XXII: 18. XXIX: 24. *Psalm.* CVII: 10. *Dan.* VI: 13. *Sap. Sal.* VIII: 14. 2 *Macc.* XIII: 23, Reciprocum significatur. Sed Passivo, aeque ac 1 *Cor.* XV: 28, vim suam vindicant et subiecta *οὐχ ἑκοῦσα*, et remotiora *ἐπ' ἐλπίδι*, et vs. 21 repetitum *ἡ κτίσις*, et Futurum denique *ἐλευθερωθήσεται*, ut videbimus infra. Iam vero verbis *vanitati creatura subiecta est* sensum, tam alienum, quam narrationi *Gen.* I et II repugnantem affingere debent, qui cum THEODORETO et GROTIO tempus spectari putant, quo Deus hunc mundum condiderit. Imo cum plerisque, etiam MEIJERO, PHILIPPO, TURNERO, PURDUËO, verba illa referenda sunt ad tempus ADAMI lapsum subsequens. Verumtamen temere inde cogitur doctrina, quam Rabbini veteres iam tradidisse feruntur [1]), rerum naturam propter lapsum illum deteriori conditioni factam esse obnoxiam. Hoc enim et sua sponte corruit, si supra vocabulum *κτίσις* bene interpretatus sum, et accommodari nequit potestati formulae *ὑποταγῆναι τῇ ματαιότητι*. Sed huius potestatis ratio habebitur intelligenda *vi rerum in sensus cadentium, cui Deus* primos generis humani parentes una cum eorum progenie, i. e. *creaturam subiecit humanam*. Ita haec verba egregie respon-

---

[1]) EISENMENG. l. c. Tom. II. p. 823 sqq.

dent iis, quae Cap. VII: 4, 14, 18, 23—25. VIII: 3—9 leguntur.

Ad praecedentia explicanda inserviunt subiuncta *οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα.* GRIESBACHIO aliisque hactenus assensi sunt WERNINKIUS, HODGIUS, PURDUËUS, ut ea in Parenthesi ponerent. Sed recte cum LACHMANNO et TISCHENDORFIO notas eius amovendas censuerunt RÜCKERTUS, MEIJERUS, TURNERUS, PHILIPPUS, quippe orationis progressui officientes. Verba *οὐχ ἑκοῦσα* exponenda sunt *invita*, seu *non quod ipsa hoc volebat*, quemadmodum Masculinum *ἑκών* *Exod.* XXI: 13. 1 *Cor.* IX: 17, ubi ab eo distinguitur contrarium *ἄκων* [1]). Multum autem sudarunt CALVINUS aliique VV. DD. ut hoc ad *rerum naturam* referrent. In ratiocinatione vero, cuius formam hîc reperiri constat, nihil futilius est quam dicere, *inanimata et bruta se vanitati subiici noluisse.* Unice illud *creaturae* accommodatum est *ratione praeditae.* Ita in hanc, quae reniti potest, unice quadrant connexa *ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα.* Praepositionem *διὰ* Latina *per* reddere vetat, ut praeter alios docet FRITZSCHIUS, loquendi usus. Et interpretatione illa, ut bene vidit MAIERUS, huic orationi inepta affingitur Tautologia. Sine dubio sensus est: *sed propterea, quod ita volebat Deus eam vanitati subiiciens.* Nam *Deus*, quum totius orationis Subiectum sit, intelligendus est, non *Adamus* seu *homo*, ut post CHRYSOSTOMUM aliosque veteres recentiori aetate etiam opinati sunt HERINGA [2]) et BISPINGIUS, multo

---

[1]) Cff. XENOPH. *Ephes. Ephesiaca.* Lib. II. Cap, 10. III. 3, ubi legatur PEERLK. p. 274.

[2]) L. c. p. 69.

minus CHRISTUS, *Diabolus* aut NERO, cuiusmodi commenta FRITZSCHIUS, more suo acerbius ea perstringens, *nugarum* nota insignivit.

Versum 21 Editio Recepta haud temere exorditur a formula *ἐπ᾽ ἐλπίδι*. Hanc autem qui cum Participio *ὑποτάξαντα* connectunt, membra orationis concinnitate sua privant eique subiungunt quod cum ea coniungendum est. Multo minus GRIMMIO [1]) concedendum puto, illam a Verbo longius remoto *ἀπεκδέχεται* pendere, quo toti versui 20 intolerabilis obtruditur Parenthesis. Sed insigniter commendata sententia est, hanc formulam omni orationi praecedenti, praesertim Verbo *ὑπετάγη* subiiciendam esse, quod vulgo statuerunt interpretes, etiam recentissimi MEIJERUS, BISPINGIUS, PHILIPPUS, alii. Probata vero Verbi illius notione Passiva, ea cum WERNINKIO explicari nequit *ὁμοῦ ἐλπίζουσα*, *una, simul sperans*, sed explicanda est *ὁμοῦ δοθείσης ἐλπίδος*, *simul spe data*, seu, ut Cap. V: 2 monui, *ad spem erecta*. Hoc autem si ad *rerum naturam*, i. e. *inanimata et bruta* refertur, fingitur Prosopopoeia, cuius ne quidem exemplum in Literarum Sacrarum locis poëtarum colore maxime splendentibus reperiri, cum STUARTO asseverare nullus vereor. Quanto magis figura talis in tenuem, quae hîc exstat, incurrit ratiocinationem. At si vocabulo *κτίσις creaturam* intelligimus *humanam*, PAULUS opportune declarat, *spem ei Divinitus datam esse, quum vanitati subiiceretur*.

Cuiusmodi spes Creaturae humanae Divinitus data sit, Apostolus ostendit orationem persequens: *ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας*

---

[1]) L. c. p. 58.

τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Particulam *ὅτι* nonnulli reddiderunt Latina *quia*, vel *quoniam*, vel *nam*, Vulgati aut interpretis ORIGENIS vestigiis insistentes. Sed fraudem sibi fieri passi sunt locis, in quibus sibi constat formula *ἐπ' ἐλπίδι*, atque illud, cuius spes facta est, e contexta oratione explicari debet, quemadmodum *Hos.* II: 18 e praecedentibus: *πόλεμον συντρίψω ἀπὸ τῆς γῆς*, ad consummandam promissionem: *κατοικιῶ σε ἐπ' ἐλπίδι*, cogitando eliciendus est Genitivus *τῆς εἰρήνης*. Alibi, uti *Act.* XXVI: 6. *Rom.* V: 2. *Tit.* I: 2, Genitivus formulam *ἐπ' ἐλπίδι* subsequens, arctam coniunctionem verborum *ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι* summopere commendat, imprimis 1 *Cor.* IX: 10, ubi absolutum *ἐπ' ἐλπίδι* apud GRIESBACHIUM aliosque excipitur compositis *ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μετέχειν.* Atque ita *Phil.* I: 20 a vocabulo *ἐλπίς* pendet Particula *ὅτι*. Quare mirandum non est, hodie, RÜCKERTO, TURNERO, paucissimisque exemtis, omnes interpretes eandem structuram probare. Quomodo connexa *αὐτὴ ἡ κτίσις* accipienda sint, perspicue docent disputata de similibus *αὐτὸ τὸ πνεῦμα* vs. 16. Nec sine causa praecedit Particula *καί*, sed, uti FRITZSCHIUS, MEIJERUS, PHILIPPUS viderunt, significat, *ipsi creaturae eandem spem iniectam esse, qua filii Dei ducantur.* Tum subiuncta *ἡ δουλεία τῆς φθορᾶς* et *ἡ ἐλευθερία τῆς δόξης* Antitheta sunt, quorum alterum alteri lucem adspergit. Ergo Genitivi *τῆς φθορᾶς* et *τῆς δόξης*, quod a RÜCKERTO negatum nollem, Genitivi habeantur Appositionis. Notionem prioris quod attinet, satis cognitum est, apud PLATONEM, ARISTOTELEM, PLUTARCHUM sibi invicem opponi *γένεσιν* et *φθοράν*. Hinc apparet,

φθοράν ibi significare *stragem*, *internecionem*, *interitum*. Similiter *Psalm.* CII: 4. *Ion.* II: 7. *Sap. Sal.* XIV: 12, ubi Interpres Alex. eadem in sententia utroque ζωή et φθορά usus est. Praesertim comparari meretur *Gal.* VI: 8, unde cogimus, rem acu tetigisse plerosque interpretes, quum Genitivo τῆς φθορᾶς *perniciem* minus *moralem*, quam *naturalem* denotari contenderent. Quod etiam arguunt opposita τῆς δόξης. Itaque, nisi fallor, intelligi debet *servitus, quae in morte cernitur, quatenus peccati poena est.* Huic autem servituti consequentia inest praecedentium: τῇ ματαιότητι ὑπετάγη. Atque sic Apostolus ad ea, quae Cap. VII: 5, 10, 11, 13, 24. VIII: 2, 6, 13 scripsit, denuo revertitur. Quum vero Verbum ἐλευθερωθήσεται praegnans sit [1]), sensus orationis huc redit: *Spe facta fore, ut et ipsa creatura humana a servitute, quae in pernicie cernitur, liberetur et ad libertatem, quae in gloria liberorum Dei cernitur, perducatur.* Superest quaestio, quare PAULUS ab initio scripserit: καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις, *et ipsa creatura.* Vulgaris interpretationis fautores ad *inanimata et bruta* referre coguntur, quae *animantibus* tantum *ratione praeditis* accommodata sunt. Inepte iam CHRYSOSTOMUS: *Τί ἐστι καὶ αὐτή; Οὐχὶ σὺ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὃ σοῦ ἐστι καταδεέστερον, καὶ ὃ οὐ μετέχει λογισμοῦ οὐδὲ αἰσθήσεως, καὶ τοῦτό σοι κοινωνήσει τῶν ἀγαθῶν.* Nec VV. DD. aliam interpretandi viam ingressi ad nodum expediendum attulere, quo desiderium expleri videatur. STAVERENUS [2]) iis, qui verba ἡ κτίσις gravitatis seu Emphaseos causa

---

[1]) Cf. WINER. p. 547.

[2]) L. c. p. 41.

repetita esse contenderunt, assentitur, ad *Marc.* VI: 17. *Luc.* XXIV: 15. *Ioann.* V: 36. XVI: 26, 27 provocans. Sed loci illi dissimiles sunt, quoniam repetitionem ibi perspicuitas requirit aliave causa. Equidem Apostolum non scripsisse coniicio: *fore, ut liberetur,* sed *fore, ut ipsa creatura liberetur,* ne lectores lateret, hîc promissionem exstare hominibus *generatim* datam: ante eius oculos autem fuisse oraculum Divinum *Gen.* III: 15, *mulierem cum prole sua superaturam serpentem eiusque progeniem*: eum vero oraculum illud non enunciasse, sed sua pro eo substituisse verba orationi contextae accommodata: mentem igitur eius explicandam esse: *fore, ut ratum fieret, quod ab antiquo promissum esset, et ipsam creaturam humanam liberatum iri* cet. Cur PAULUS *τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ,* non vero, uti vs. 19, *τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ* memoraverit, ad vs. 16 me ostendisse spero. Ergo hîc etiam interpretatus sum *liberorum Dei*, tituli honorifici *possessionem* aeque spectans, ut gloriae iis destinatae, quod bene monet WETTIUS, *possessio* ab Apostolo spectatur.

Vers. 22.

Sententiam vs. 20 et 21 praecedentem confirmare cupiens, PAULUS quotidianam experientiam ita testatur: *Οἴδαμεν γὰρ, ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν.* Prima verba *οἴδαμεν γὰρ* sibi velle: *nam scimus nos homines*, i. e. *vulgo cognitum est*, vidimus Cap. II: 2. III: 19. VII: 14. Postrema *ἄχρι τοῦ νῦν* attigimus Cap. V: 13, ubi, nisi spe fallor, probavi inter notiones Particularum *ἄχρι* et

μέχρι nihil interesse. Quare quod apud ARISTOTELEM legimus: *μέχρι τοῦ νῦν*, BAKIUM [1]) interpretari reperi *hucusque*. Formulam *πᾶσα ἡ κτίσις creaturam quamlibet humanam*, seu *totum genus humanum* significare, negari nequit, si bene se habent adhuc disputata. Nec si convertimus oculos ad Verba *συστενάζει* et *συνωδίνει*, dubitandi causa est, quin *praesens* totius generis humani conditio hîc proponatur ad id corroborandum, quod Deus vs. 20 en 21 *olim* egisse dicitur. Sed ut appareat, quomodo alterum altero corroboretur, in memoriam revocet lector, quod iam supra notatum est, aliud vs. 20, 21, *creaturae humanae* generatim, aliud vs. 22 *omni creaturae humanae* tribui. *Cunctis* nempe tribuitur *gemitus et aerumnosus mulierum parturientium instar labor*. Conditione igitur adstricti dicuntur, quam populis feris et barbaris pariter atque excultioribus ab antiquo propriam fuisse universa docet historia. Hac vero in conditione Apostolus, ut causae effectum subiungat, haud temere argumentum eius, quod olim Divinitus constitutum est, cerni vult. Sed ita etiam explicat auctor, quid vs. 19 *creaturam humanam*, i. e. tam gentium exterarum quam Iudaeorum prolem, tam homines extra CHRISTI communionem, quam in CHRISTI communione versantes, movere tradatur, ut meliorum temporum desiderio et exspectatione ducantur. Quaenam in Verbis *συστενάζει* et *συνωδίνει* sit potestas Praepositionis *σύν*, quaestio minus ardua est, quamquam ea Graecorum in libris rarioris usus sunt, neque alibi in N. T. aut in V. T. exstant. Recte STAVERENUS aliique refutant interpretes, qui Praepositionem illam

---

[1]) *Schol. Hypomn.* Vol. II. p. 45.

aut redundare opinantur, aut Simplicium vim tantum intendere, quod certe nullo in Verbo fit, quo denotantur animorum affectiones. Sed hanc opinionem convellunt etiam exempla, quae praebet EURIPIDES, utrique Composito Dativum subiungens, et alteri quidem scribendo [1]:

Ὡς συστενάζειν γ' οἶδα γενναίως φίλοις;

alteri hoc modo [2]:

Κακὸς γὰρ, ὅστις μὴ σέβει τὰ δεσποτῶν
Καὶ ξυγγέγηθε καὶ ξυνωδίνει κακοῖς.

Loci, quibus Dativus cogitando addi debet, tam in N. T. quam alibi frequentissimi sunt. Cff. *Act.* XXV: 5. *Rom.* VI: 6. VIII: 17. 1 *Cor.* XII: 26. 2 *Cor.* VII: 3. 2 *Tim.* II: 3. 11, 12. *Hebr.* II: 4, item disputata ad *Rom.* VIII: 16. At qui cum CALVINO e vs. 21 repetendum censent Dativum τοῖς τέκνοις τοῦ Θεοῦ, vs. 23 orationi intolerabilem obtrudunt Tautologiam. Hac quidem culpa vacuus est FRITZSCHIUS generatim intelligi volens ἄλλοις, i. e. τοῖς ἀνθρώποις, quod UMBREITIO quoque non displicuit; sed circumiectis nullum plane huius reticentiae inest indicium. Praeterea utraque illa interpretatio ferri nequit, si supra mihi refellere contigit sententiam, vocabulo κτίσις *rerum naturam* significari. Tutiorem sane viam ingressi sunt, qui Praepositionem σύν ad praecedentia πᾶσα κτίσις referunt et explicant *una* vel *communiter*. Ita iam

---

[1]) *Ion.* vs. 953. MUSGR.

[2]) *Helen.* vs. 735, 736.

THEODORUS *Mops.* scribens: *Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι συμφώνως ἐπιδείκνυται τοῦτο πᾶσα ἡ κτίσις.* Praeter BEZAM, ESTIUM, GROTIUM et alios a RÜCKERTO laudatos secuti sunt plerique, etiam BAUMGARTEN-CRUSIUS, WETTIUS, KREHLIUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, PALMIUS, WERNINKIUS, STUARTUS, HODGIUS, PEILIUS, TURNERUS. Neque audiendum esse FRITZSCHIUM, ubi huic interpretationi adversari aiat loquendi usum, luculenter iam ostendunt exempla a MEIIERO allata. Addantur Cap. VIII: 28. 1 *Cor.* XII: 24. *Eph.* II: 21, 22 et quae supra monui ad Cap. II: 14 et VII: 22. Similiter Praepositio *σύν* Subiectum orationis spectat apud ARISTOTELEM dicentem [1]): *Γύναια δὲ καὶ οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες τοῖς συστένουσι χαίρουσιν.* Ergo sine scrupulo interpretor: *ἄλλη κτίσις στενάζει καὶ ὠδίνει σὺν ἄλλῃ*, seu potius: *πάντα τὰ κτίσματα στενάζει καὶ ὠδίνει σὺν ἀλλήλοις.* Hactenus haud pauci VV. DD. in errore versantur, quod ita describi volunt *totam rerum naturam.* Profecto verba talia sunt, ut in *omnem creaturam humanam*, seu *totum genus humanum* egregie quadrent. Quare orationi hunc constituo sensum: *Vulgo enim cognitum est, creaturam humanam ita comparatam esse, ut ad hunc usque diem omnes communiter gemant et laborent parturientium instar mulierum.* Hoc autem quam vere PAULUS scripserit, arguunt loci, quos KREHLIUS aliique e Literis Sacris librisque exteris congesserunt. Quodammodo iam inest HOMERI [2]) verbis:

— — — *ἔμπης γαρ Κῆρες ἐφεστᾶσιν θανάτοιο*
Μυρίαι, ἃς οὐκ ἔστι φυγεῖν βροτὸν, οὐδ' ὑπαλύξαι.

---

[1]) *Eth. Nic. Nicom.* Lib. IX. Cap. II.
[2]) *Iliad.* XII. vs. 326, 327.

Vers. 23.

A *genere* ad *speciem* transgrediens PAULUS eadem vel similia eorum, quae vss. 19—22 *creaturae humanae* tribuit, hoc vs. ad CHRISTI refert *sectatores*. Secundum Editionem Receptam Apostoli verba sunt: *Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν, υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν.* Nonnullis in Codd. pro Simplici *στενάζομεν* Compositum *συστενάζομεν* substitutum est. Plus uno in exemplo vocabulum *υἱοθεσίαν* plane omittitur. Leviora tamen haec sunt, sed gravioris ponderis est librorum discrepantia, quae ad Verba *καὶ αὐτοί* et *καὶ ἡμεῖς αὐτοί* pertinet. Hodie plerique ea corrupta esse arbitrantur, ad quaestionem vero, quomodo auctori sua restituenda sint, alii respondent aliter. Si regulae criticae id maxime commendant, cuius explicatio paulo difficilior est, et quod omni scriptionis varietati ansam dedisse videtur, deleto Pronomine *ἡμεῖς*, quo Cod. antiquissimus B caret, tam ante quam post media *τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες*, nisi fallor, legere debemus Recepta *καὶ αὐτοί.* TISCHENDORFIO quoque, MEIJERO, PHILIPPO hoc placuit, nec displicuit LACHMANNO, RÜCKERTO, WETTIO, THOLUCKIO. Coniunctio autem Pronominum *ἡμεῖς αὐτοί* Graecorum in scriptis rarius [1]), in N. T. nusquam exstat.

Crescit oratio incipiens a formula *οὐ μόνον δέ.* Breviloquentiae, quae ei inest, succurrendum censent

[1]) Exemplo sit, quod habet MENANDER apud STOB. l. c. Tom. III. p. 280.

FRITZSCHIUS aliique verbis πᾶσα ἡ κτίσις στενάζει. Atqui hîc, ut iam ORIGENI, nuperrime KREHLIO, MAIERO, BISPINGIO, VINKIO visum est, Compositum συστενάζει requiri, ex aliis cogo locis, in quibus aut ipse PAULUS post hanc formulam praecedentia vel partem eorum repetiit, aut orationis argumentum eadem repetere iubet. Alterum se prodit 2 *Cor.* VII: 7. 1 *Tim.* V: 13. 2 *Tim.* IV: 8, alterum supra Cap. V: 3, 11, item IX: 10. 2 *Cor.* VIII: 19, ubi iam satisfacit Pronomen τοῦτο [1]). Contrariam in partem FRITZSCHIUS e Simplici στενάζομεν, quod infra legitur, non argumentatus esset, si animadvertisset, ibi ei praemissa esse ἐν ἑαυτοῖς, ut coniunctim Verbo συστενάζει opponerentur. Itaque ex Apostoli mente agimus expressis sic supplendis: *Non solum vero creatura humana ita comparata est, ut ad hunc usque diem omnes communiter gemant et mulierum parturientium instar laborent.* Iam sequentia: ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ, τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν, quibus auctor a minoribus ad maiora procedit, satis constat Latine ad literam reddenda esse: *sed etiam ipsi, primitias Spiritus habentes, etiam ipsi in nobis ipsis gemimus.* Priora καὶ αὐτοί ad vim Gradationis augendam cetera aeque praecedunt ac *Luc.* XI: 4. Reapse dissimilia quoque non sunt, quae *Luc.* XXII: 71 et *Gal.* II: 17 exstant. Apud HOMERUM [2]) legimus:

Ἀλλὰ καὶ αὐτοί περ πονεώμεθα — — —.

---

[1]) Cf. BOS. *Ellips.* p. 492.

[2]) *Iliad.* X. vs. 70. Cf. *Iliad.* VII. vs. 332, ubi connexa sunt verba αὐτοὶ δ' ἀγρόμενοι κυκλήσομεν.

Quo magis autem aequalitas omnis creaturae humanae et eorum, qui nunc memorantur, in oculos incurrens, admirationem moveat, eadem *καὶ αὐτοί* paulo inferius iterata sunt. Nam qui illorum iteratione duo orationis Subiecta indicari putant, propterea, ut etiam monet WERNINKIUS, erroris iam convincuntur, quod Participium *ἔχοντες* Articulo *οἱ* caret, ad duo distinguenda prorsus necessario. Perperam igitur ORIGENES aliique interpretes antiquioris maxime memoriae alterum *καὶ αὐτοί* ad CHRISTI *sectatores*, alterum ad *Apostolos* retulerunt, vel utrumque alio modo distinxerunt. Sed *Apostolos* in censum non venire, etiamsi quis REICHIUM, KREHLIUM, MAIERUM aliosque sequatur cum Editione Recepta Pronomen *ἡμεῖς* retinentes, apparet inde, quod PAULUS ad Apostolos commemorandos hoc Pronomine nusquam usus est [1]). Similiter loquendi usum migrant, qui PAULUM *se ipsum* significasse opinantur, quod nuperrime UMBREITIO non displicuisse miror. Utique nihil probabilius est quam plerorumque sententia, intelligi tantum debere *sectatores* CHRISTI PAULI *aequales ipso iis incluso Apostolo.* Neque alia interpretatio ferenda videtur, si vocabulum *κτίσις creaturam humanam* denotat. Quid enim quis *toti huic generi* naturae legem sequenti oppositum existimaverit, nisi *totam speciem* communione CHRISTI meliora edoctam? Quae posterioribus *καὶ αὐτοί* subiecta sunt: *ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν*, utriusque *discrimen* haud secus quam *convenientiam* ostendunt. *Convenientia* cernitur in Verbo *στενάζομεν*, cui sive brevitatis, seu personarum causa additum non est *ὠδίνομεν*; *discrimen* in connexis *ἐν ἑαυτοῖς*. Haec autem

[1]) Cff. quae monui in *Comm. perp.* ad 1 *Cor.* XV: 30.

supra Latine reddens *in nobis ipsis*, iam FRITZSCHIO contradixi aliisque, qui ea interpretantur ἐν ἀλλήλοις, *inter nos ipsos*. Cum BEZA quidem largior hanc interpretationem adversus loquendi usum non repugnare, sed quidni PAULUS, si hoc enunciare volebat, idem Compositum quod vs. 22 legitur, repetiit scribendo συστενάζομεν? Nonne potius BENGELIO assentiendum est, Apostolum, ut a *creaturae gemitu sectatorum* CHRISTI *gemitus longe differre* deprehenderetur, Simplici στενάζομεν praeposuisse *in nobis ipsis*, i. e. *in animis nostris?* Sic illi intrinsecus volvere dicuntur, quod homines, quatenus tantum sequuntur naturam suam, palam et publice produnt. Hoc autem *tacite* fieri, res ipsa loquitur, at verba tamen ἐν ἑαυτοῖς, ne alieni quid in orationem importetur, ita cum ERASMO, SEMLERO, REICHIO aliisque interpretari non ausim. Ceterum, uti formula ἐν ἑαυτοῖς 2 *Cor.* I: 9 respondet Latinis *in nobis ipsis*, sic hoc Pronomine alibi etiam prima Pluralis denotatur [1]).

Multo magis verba τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, ut ostendunt KEILIUS [2]) aliique, interpretes exercuerunt. Equidem vero fidenter sumo a via aberrare, qui aut Accusativo τὴν ἀπαρχήν *praestantiora dona* significari, aut Genitivum Appositionis, explicandum τὸ πνεῦμα, ὅ ἐστιν ἡ ἀπαρχή, connexis τοῦ πνεύματος inesse, aut hunc Genitivum, non orationis Obiectum, sed Subiectum spectare putent. Nec dubitandi causa relicta videtur, quin itidem falsum sit,

---

[1]) Exempla dant *Gen.* XLIII: 22. DEMOSTH. *de Corona* Tom. I. p. 152 SCHAEF. PLUTARCH. *Mor.* p. 65, ibique bis eadem in sententia.
[2]) L. c. p. 194 sqq.

quod, CHRYSOSTOMO et plerisque Ecclesiae Patribus praeeuntibus, multi contendunt, *praesentia* hîc commemorari *bona*, quatenus opponantur *bonis vitae futurae.* Sed argumenta, quae placitis illis obstant, enarrandi otium mihi diligentia sua fecerunt REICHIUS et MEIJERUS, quibuscum KÖLLNERUS, WETTIUS, OLSHAUSENIUS his de verbis maxime consentiunt. Quid? quod ea refellere nihil attinet, si ab omni parte, ut mihi persuasum est, se commendat sententia, PAULUM scripsisse *τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες*, ut CHRISTI *sectatores* denotaret, *qui alios, postea demum salutis participes futuros, hoc nomine antecederent, quemadmodum primitiae messem.* Ita vocabulum *ἀπαρχή* notionem *primitiarum* habet ubique retinendam, sive Singulare, seu Plurale usurpatur [1]). Genitivus *τοῦ πνεύματος* eodem modo accipitur atque omnibus in locis, in quibus Genitivus, ab illo vocabulo pendens, Obiectum [2]) significat, et quidem tam in figurata, quam in propria oratione. Figuratae exempla praebent Cap. XVI: 5. 1 *Cor.* XV: 20. XVI: 15. *Iac.* I: 18, PLATO [3]) etiam, ubi septem sapientes Graeciae *ἀπαρχὴν τῆς σοφίας* APOLLINI obtulisse dicuntur, quum templo eius inscriberent celebratissima illa: *Γνῶθι σεαυτόν* et *Μηδὲν ἄγαν*, et THUCYDIDES [4]) *ἀπαρχὰς λόγων* memorans; pro-

---

[1]) Cff. disputata ad 1 *Cor.* XV: 20.

[2]) Genitivus dicitur et dici potest *partitivus*, sed ab hac appellatione me abstinui, quoniam ea quoque orationis PAULI interpretandae rationibus a me improbatis consentanea est, ut RÜCKERTI, PHILIPPI aliorumque docent exempla.

[3]) *Protag.* p. 343.

[4]) Lib. VI. cap. 20.

priae itidem PLATO [1]), de servis loquens ἀπαρχὴν τῶν ἐκ τῆς γῆς reddentibus, et omnes loci Veteris Testamenti, qui rituum Mosaicorum rationem habent, uti *Lev.* XXIII: 10. *Num.* XVIII: 12. *Deut.* XVIII: 4. *Neh.* X: 39. Contrariam in partem FRITZSCHIUS ex *Exod.* XXII: 29. XXV: 2. *Deut.* XII: 11, 17 disputat, sed male, uti demonstravit PHILIPPUS. At male quoque ille obiicit, Genitivo τοῦ πνεύματος non *rem*, sed *personam* denotari. Nam uti frustra quaeritur locus, in quo Genitivus aliquis ad *primitiarum auctorem* denotandum a vocabulo ἀπαρχή pendeat, ita omnis huius Capitis postulat argumentatio, ut KÖLLNERUM, REICHIUM aliosque sequamur, non *ipso* intelligendo *Spiritu Sancto*, sed *vitae principio*, *quod a Spiritu Sancto proficiscitur* et in *fiduciae sensu* cernitur. Nec valde perturbor eo, quod nonnulli cum WINERO [2]) monent, parum referre, quonam tempore homines ad CHRISTI communionem pervenerint. Sed haec verba omni suo pondere demum destituit interpretatio vocabuli κτίσις supra probata. Nimirum *creaturae humanae* appellatione comprehenduntur pariter homines a Christo alieni et Christiani, quatenus hoc commune habent, ut id, quod sibi natura ingenitum est, prodant. Ab his vero hominibus omnibus ad eos, qui meliora edocti sunt, i. e. a *genere* ad *speciem*, procedere, quid, quaeso, hac in oratione aptius et ad persuadendum efficacius est? Sed ita quoque, nisi fallor, insigniter confirmatur, quod supra de notione Vocabuli κτίσις disputavi. Graeca τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες non dubito quin,

---

[1]) *De Legib.* Lib. VII. p. 806.
[2]) L. c. Ed. V. p. 423. Cf. Ed. VI. p. 470.

Participio, ut haud sine causa plerisque placet, in Coniunctionem et Verbum finitum resolvendo, Latine reddi debeant: *quamquam primitias Spiritus habemus.* Nec iuste reprehensum iri puto hanc eorum explicationem: *Quamquam alios, qui se postea* CHRISTO *tradituri sunt, hactenus antecedimus, ut vitae principio a Spiritu Sancto proficiscente iam ducamur.* Hinc autem apparet, ante PAULI oculos nunc fuisse Iudaeorum gentiumque exterarum propaginem, ad CHRISTI sectatores nondum transgressam, sed serius ocius transgressuram, ut ipse docuit Cap. XI: 25, 26. Atque sic se suisque aequalibus, quotquot meliori vitae principio iam imbuti erant, commemorandis tanquam digito montrasse videtur, se supra vocabulo *κτίσις creaturam* significasse *humanam*, cuius pars magna nondum hac fortuna uteretur.

Si verba *ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν* respondent praecedentibus vs. 22, adiecta *υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν* comparanda sunt cum remotioribus vs. 19—21. Quod ibi PAULUS *creaturam humanam*, tam ratione filiorum Dei habita desiderare et exspectare, quam Deo auctore de se sperare dixit, hîc mutata oratione *sectatoribus* CHRISTI et proprium et commune esse declarat. De vocabulo *υἱοθεσίαν*, ne quis eo offenderetur, optime notavit THEODORETUS: *Καὶ μὴν εἶπεν, ὅτι ἐλάβομεν πνεῦμα υἱοθεσίας· ἀλλ' ὅμως διδάσκει σαφέστερον, ὅτι τὸ μὲν ὄνομα νῦν ἐλάβομεν, τοῦ δὲ πράγματος τότε μεθέξομεν* cet. Conferri merentur verba GROTII: „Est duplex *υἱοθεσία*: altera in spiritu, quae hîc fit; — — — altera in toto homine et coram omnibus." GROTIO assentiuntur plerique interpretes. Significatur nempe *plenus ad-*

optionis usus, seu *documentum eius palam et publice edendum*, quod Apostolus vs. 18, 19 iam attigit. Substantivum Articulo τήν carere, cum RÜCKERTO non adeo mirandum est, quoniam ipsa adoptio non memoratur in Abstracto, sed communio eius in Concreto. Verborum igitur υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι sensus est: *exspectantes fore, ut adoptionis in filios*, quorum titulum hac iam in vita per fidem gerimus, *re in facto posita participes fiamus*. Sequentia τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν Appositionem continere satis testatum est. De eo tamen VV. DD. disceptarunt, utrum *homo a corpore liberandus* dicatur, an *corpus liberandum a malo*. *Hominis liberationem* in censum venire ERASMUS, FRITZSCHIUS, REICHIUS, KREHLIUS paucique alii putarunt, inter nostrates HERINGA [1]); *corporis liberationem* longe plurimi a MEIIERO laudati, etiam REITHMAYRUS, BISPINGIUS, PALMIUS, VINKIUS, VISSERINGIUS, WERNINKIUS, STAVERENUS, SHUTTLEWORTHUS, TERROTUS, STUARTUS, PEILIUS, TURNERUS. Iam CHRYSOSTOMUS scripsit: Ὅταν τὸ σῶμα ἡμῶν ἀπαλλαγῇ θανάτου καὶ τῶν μυρίων παθῶν, quocum plerique Patres consentiunt. Vocabulum autem ἀπολύτρωσις haud secus Genitivum Subiecti quam Obiecti post se habere posse ostendunt *Luc.* XXI: 28 et *Eph.* I: 14. Huic vero illum omnino praeferre iubet PAULI doctrina 1 *Cor.* XV: 42 sqq. 2 *Cor.* V: 1 sqq. *Phil.* III: 21, et oratio praecedens vs. 21. Tum verba *liberationem corporis nostri* profecto non accommodata sunt ad explicandum praecedens υἱοθεσίας, si nihil aliud significant quam *hominem corpore liberatum iri*. Sed egregiam Ep-

---

[1]) L. c. p. 69.

exegesin continent, si *corpus ita mutatum iri* promittunt, *ut σάρκινον esse desinat, πνευματικόν fiat.* Sic homini spes facta est fore, ut vitiositate, et mortalitate, et omni miseria eximatur, quibus hac in vita propterea subiectus sit, quod membra *corporis carnis* appetitus haud raro magis sequantur quam *mentis* imperium. Atque haec ipsa illa *gloriosa libertas* filiorum Dei est, quam Apostolum vs. 21 praedicare vidimus.

Vers. 24, 25.

Cur supra scripserit *στενάζομεν υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι*, PAULUS, lectorum in animis fidei constantiam fovere cupiens, explicat scribendo: *Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν· ἐλπὶς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; Εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα.* Praecedentia illa spectat tota haec argumentatio, ut, monente FRITZSCHIO, iam inde apparet, quod ea in Verbum *ἀπεκδεχόμεθα* desinit. Ipsi orationi nihil inest, cuius interpretatio multum facessat negotii. Ad sensum primi membri vs. 24: *Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν* intelligendum animadvertatur oportet, ei non subiecta esse *ἐλπὶς γάρ*, sed *ἐλπὶς δέ.* Apostolus igitur sibi voluisse non videtur, quod haud pauci ei tribuunt: *Spe tantum participes facti sumus salutis.* Et quum Dativus *τῇ ἐλπίδι* Verbo *ἐσώθημεν* gravitatis causa praepositus sit, importunam habeo reticentiam Adverbii *μόνον*. Hactenus interpretibus illis adstipulor, ut quod *fidei* proprium est ad *spem* referre putem, qui hunc Dativum exponant *διὰ τῆς ἐλπίδος*, *per spem*, quem-

admodum RÜCKERTUS, WETTIUS aliique, CHRYSOSTOMUS vero, ut ostendit THOLUCKIUS, non item. Nec dubito, quin REICHIUS, MEIIERUS, PHILIPPUS, WERNINKIUS recte laudaverint annotationem BENGELII: „Dativus, non medii, sed modi." Sed haud scio, an tam praecedentia quam sequentia postulent, ut verba explicemus: *spe enim imbuti sumus, quum ad salutem perducebamur.* Apostolus nempe, nisi fallor, docet, *sectatores* CHRISTI, quum Euangelium per fidem amplecterentur, impetrasse, ut illud, quod *creatura humana* generatim tantum sperat, ipsi de se sperarent, et hoc nomine salutis factos esse participes. Atque hoc se commendat eo, quod Verbum *ἐσώθημεν* ad eosdem pertinet, qui supra dicuntur: *καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ αὐτοί.* Ita quoque huius Aoristi et Perfecti *σεσωσμένοι ἐσμέν*, quorum confusionem praeter alios reprehendit STUARTUS, observatur discrimen, Act. IV: 9, 12 et alibi proditum. Rem quod attinet, cf. *Tit.* III: 7. In altero membro: *ἐλπὶς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς*, si vocabulum *ἐλπίς* in priori parte per Metonymiam *rem speratam*, in posteriori *ipsam spem* denotare dicatur, orationem acumine suo privari, FRITZSCHIO lubenter concedo. Dissimiles igitur sunt loci *Col.* I: 5. *Tit.* II: 13 aliique a GLASSIO [1]) coacervati. Breviloquentiam hîc potius mihi reperire videor, quae suppleri debeat interpretatione: *Spes vero rerum, quae conspiciuntur oculis, spes non est.* Huic autem membro, si dictum generale ad lectores convertitur, demum inesse crediderim: *Nihil amplius nobis data est quam spes sola.* Atque hoc ita se habet,

---

[1]) L. c. Tom. I. p. 884.

ut confirmetur tertio membro: ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; Librariis nonnullis opinio, sententiam Particula *καὶ* impediri, hanc fraudem fecit, ut eam omitterent. Sed eam alibi quoque ad vim interrogationis augendam Pronomini *τί* additam esse, ostenderunt VV. DD. a FRITZSCHIO, MEIIERO aliisque laudati. Quidni exemplum commemorarunt, quod exstat 1 *Cor.* XV: 29, 30? Graeca igitur exponenda sunt: *nam quod quis conspicit, quid etiam* (seu *insuper*) *sperat?* Verbo *conspicere* inclusam esse notionem *fruendi*, nemo infitiabitur. Sed nulla causa est, cur cum GROTIO Subiunctivi locum occupasse existimetur Indicativus [1]). Iam vs. 25 PAULUS orationem ad lectores convertit. Praepositio διά cum Genitivo saepe, uti Cap. II: 27 vidimus, *conditionem agentis*, aut, si placet, *modum rei* denotat. Exemplis, quae VV. DD. attulerunt, adiungatur illud δι' ἀκριβείας, quod in scriptis PLATONIS pro Adverbio ἀκριβῶς frequentatum est [2]). Eodem modo accipienda est formula δι' ὑπομονῆς, etiam *Hebr.* XII: 1 exstans, quam cum WERNINKIO interpretor *perseveranter.* Ergo huius conclusionis sensus est: *Si autem, quod non conspicimus oculis* (adeoque *quo non fruimur*) *speramus, perseveranter illud exspectamus.*

Vers. 26, 27.

Alteri argumento, ad animos lectorum erigendos

---

[1]) Cf. WINER. l. c. p. 255.

[2]) Vide *Theaet.* p. 184 aliosque locos congregatos ab ASTIO V. Ἀκρίβεια.

idoneo PAULUS vs. 26, 27 alterum adiungit sic incipiens: *Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν.* Nam si quid valent testimonia antiquitatis, dubitandum non est, quin summo iure LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS pro Plurali *ταῖς ἀσθενείαις* Singulare *τῇ ἀσθενείᾳ* substituerint. Recentiori igitur aetate eos plausu suo prosecuti sunt omnes, quotquot hac de re iudicium ferebant VV. DD. etiam STUARTUS, HODGIUS, TURNERUS, BISPINGIUS, VISSERINGIUS. Quantum autem controversiae ab antiquo pepererit interpretatio verborum *τὸ πνεῦμα*, ex qua totius orationis sensus pendet, post FRITZSCHIUM, RÜCKERTUM aliosque nuperrime Doct. THODEN VAN VELZEN enarravit [1]). Ipse data opera probare conatus est, appellatione *spiritus Dei, a Deo per* CHRISTUM *profecti*, intelligendum esse *vitae principium in societate Christiana habitans eamque totam commovens et pervadens.* Hoc vero principium, utpote *universum*, ab eo distinguendum censuit, quod *singulorum hominum* vere Christianorum animis insidet et hactenus omnibus commune est. Itaque *Obiectum* in eo cerni putavit quod aliud esse nequeat, quam, uti dici solet, *Ideale*, longe differens a *Reali*, cuius rationem habuerunt, quotquot aut *Spiritus Sancti personam* significari arbitrabantur, aut *Dei vim personae instar propositam:* uti *eiusdem generis* etiam *Subiectum* obversatur ante oculos omnium,

[1]) *Eene proeve ter verklaring van Rom.* VIII: 26, 27, in libro supra iam memorato: *Wessel Gansfort.* Tom. II. Part. 1. p. 72—136. Ibi provocat etiam ad commentationem suam in *Verhandelingen uitgegeven door het Haagsche Genootschap* cet. Series III. Tom. IV. p. 407, 408.

quorum iudicio *spiritus sanctus illud* denotat, *quod homini inditum est Christiano.* Sed quamquam Vir ingeniosus hoc nomine laudari meretur, quod ad nodum difficillimum expediendum novam viam ingressus est, vix tamen commentationem eius perlegi et cum ea comparavi, quae contrariam in partem Vir haud minus acutus [1]) disputaverat, quin gravissima huic sententiae obstare deprehenderem. Mihi certe aeque atque illi censori *duorum principiorum*, quorum alterum universam societatem Christianam pervadat, alterum singulos CHRISTI sectatores ducat, *distinctio inexplicabilis* est. SCHLEIERMACHERO [2]) quoque, ad cuius auctoritatem VELZENIUS provocat, nihil aliud in mentem venisse quam *principium propterea commune, quod singuli homines* CHRISTO *addicti eo ducantur,* censor idem perspicue docuit. Et uti haud scio, an *Idealis* principii notionem capere non possent ingenia hominum, priusquam Ecclesia, quam dicunt, Catholica constitueretur [3]), ita Epistolae PAULI Spiritum Dei ubique *communem* vocant, quatenus omnes, quotquot CHRISTI communionem inierint, donis eius utantur. Cff. *Rom.* VIII: 9, 11, 16, 23. 1 *Cor.* III: 16 sqq. XII: 13. 2 *Cor.* I: 22. XIII: 13. *Gal.* IV: 6. *Eph.* I: 13. IV: 3 sqq. *Phil.* II: 1 al. Quid? quod haec interpretatio, et verbis nonnullis formulisque alienam notionem affingere cogit, et falsa opinione, *precationem aliorum*

---

[1]) Doct. VAN BELL in *Godgeleerde Bijdragen.* 1856. Pars. 4. p. 333 sqq.

[2]) *Der Christ. Glaube.* Ed. 4. Tom. II. § 121—124. p. 280 sqq.

[3]) Cf. KIST, *de Christ. Kerk op aarde.* Ed. 2. Tom. I. p. 26 sqq. 41, 42, 199 sqq.

pro aliis hoc loco describi, nititur, et suspicionem iam movet eo, quod supra vs. 19—22 vocabulo *κτίσις* significari sumit *homines Christianos.* Hactenus VELZENIUS bene meritus est, quod huic orationi adversari docet, qui aut *Dei vim personae instar propositam*, aut *ipsam Spiritus Sancti personam* intelligere iubeant. Atque hoc maxime urgendum est, quoniam inter recentissimos quoque interpretes haud pauci fuere, qui cum MEIIERO et PHILIPPO, *ipsum Spiritum Sanctum* spectari contendentes, retinerent sententiam, quam stare non posse iam viderunt CHRYSOSTOMUS, THEODORETUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, PELAGIUS aliique veteres, sive appellationem *τοῦ πνεύματος* interpretarentur *χάρισμα εὐχῆς*, sive *τὴν χάριν τοῦ πνεύματος*, seu *gratiam Spiritus.* Quam varia autem statuerint, qui hac appellatione *Subiectum* denotari existimarent, ut, praeter scriptores a RÜCKERTO et THOLUCKIO memoratos, BOSVELDIUS etiam et PALMIUS, enarrare longum sit. Sed quid plura? MEIIERO et PHILIPPO lubens concedo, plane idem hîc in censum venire ac supra vs. 16 et 23. Ibi vero si probare mihi contigit, *fiduciae sensum a Spiritu Sancto profectum et animis sectatorum* CHRISTI *pro sentiendi et agendi principio inditum* significari, omnis disputandi causa hîc sublata est. Sed aliter iudicandum non esse, deinceps declarabit singulorum verborum interpretatio.

Adverbium *ὡσαύτως* post alios BOSVELDIUS, PALMIUS, VELZENIUS male interpretati sunt *praeterea*, quum Latine scribendum esse *ita* vel *eodem modo*, omnes Novi Testamenti, in quibus illud legitur, docent loci, praesertim *Marc.* XIV: 31. *Luc.* XX: 31. 1 *Tim.* II: 9. V: 25. Ex his apparet etiam, connexa *ὡσαύτως*

δὲ καὶ τὸ πνεῦμα exponenda esse: Καθὼς (αὐτοὶ) δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα, i. e. *Uti autem (ipsi) perseveranter exspectamus, sic etiam Spiritus*, quod ultro se offerre viderunt quoque RÜCKERTUS, MAIERUS, PHILIPPUS, alii. Similiter Articulus τό arguit, *idem illud* memorari πνεῦμα ac vs. 23 in formula τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες: unde sequitur, hoc etiam loco, nisi et ibidem, et vs. 15 et 16 omnis mea disputatio vana sit, *fiduciae sensum* intelligendum esse *a Spiritu Sancto profectum*. Quid vero sibi volunt subiecta συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν? Singulari τῇ ἀσθενείᾳ *imbecillitatis* describitur *conditio* aeque ac Cap. VI: 19 et *Gal.* IV: 13. Iam haec, ut multi volunt, conditio esse potest *hominis*, sicuti supra propositus est, *gementis*, sed esse quoque potest conditio *animi nescientis, quid expetendum, quid fugiendum sit.* Et hoc quidem, quod tam COCCEIO, MAIERO aliisque quam *Ambrosiastro* et BENGELIO placuit, ut illi praeferatur, suadet, nisi fallor, auctor ipse, quum orationem non persequatur negatione Hypothetica: εἰ γάρ τι προσευξώμεθα καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, αὐτὸ τὸ πνεῦμα, sed absoluta: τὸ γὰρ τί — οἴδαμεν, ἀλλ' α. τ. π. quae minus confirmat praecedentia, nisi quaedam *inscitiae* notio iis iam continetur. At quomodo Dativus ille constare potest cum Verbo συναντιλαμβάνεται? Frustra comparantur *Exod.* XVIII: 22. *Psalm.* LXXXVIII: 21. *Luc.* X: 40, ubi cum Verbo illo cohaerent Pronomina significantia *personam*. Nec probabiliter disputant, qui Praepositionem tantum inservire aiunt ad Verbi notionem corroborandam, aut eam plane otiosam esse contendunt, aut certe magis Compositum συναντιλαμβάνεται, quae hodie plerisque

usitata agendi ratio est, ita interpretantur, ut reapse nihil amplius denotet, quam *auxiliari* vel *succurrere*, quod minus Composito ἀντιλαμβάνεται iam inest. Utique magis audiri merentur, qui Praepositioni vim suam adiudicant et Graeca explicant: *nobiscum laborantibus succurrit imbecillitati nostrae.* Atque ita vel similiter satis multi: CALVINUS, BEZA, SLICHTINGIUS, CRELLIUS, COCCEIUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, HODGIUS, TURNERUS, BISPINGIUS, MEIIERUS. Et huic interpretationi fidem facit DIODORUS *Sic.* [1]) a quo *Syracusani* dicuntur: δεόμενοι (scil. *Messenios* et *Rheginos*) κατὰ θάλατταν συναντιλαβέσθαι τῆς ἐλευθερίας, ubi Infinitivus sine dubio denotat *secum opem ferre* vel *succurrere.* Ibi vero hunc Infinitivum Genitivus, non Dativus sequitur. Genitivum autem, in Literis Sacris vulgo, in Graecorum scriptis ubique, a minus Composito ἀντιλαμβάνεσθαι pendere nemo ignorat. Tum scribi nequit, *nobiscum laborantibus*, si Dativus τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν *imbecillitatem* spectat, quae in *inscitia*, *quid expetendum*, *quid fugiendum sit*, cernitur. Itaque nihil equidem asseverare ausim.

Quomodo fiduciae sensus a Spiritu Sancto profectus imbecillitati hominum succurrat, Apostolus ostendit a generali eius laudatione procedens ad hanc singularem: τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. Ita ad fidem librorum veterum cum LACHMANNO et TISCHENDORFIO expunxi additamentum Editionis Receptae ὑπὲρ ἡμῶν, contra Aoristum προσευ-

---

[1]) *Biblioth. Hist.* Lib. XIV. cap. 8.

ξώμεθα retinui, quoniam gravioribus veterum testimoniis nititur quam Futurum προσευξόμεθα, quod tamen adversus loquendi usum non omnino repugnare docent exempla *Luc.* XXII: 24 et *Act.* XXII: 20. Haec exempla sunt locorum, in quibus aeque atque hoc loco Articulus Pronomen praecedit, quod ad sequentia attollenda etiam *Luc.* I: 62. IX: 46. XIX: 48 et alibi fit, sicuti satis frequenter in scriptis Graecorum [1]). Cum Verbo προσευξώμεθα aeque ac Pronomen τί cohaeret formula καθὸ δεῖ, cui alteram κατὰ Θεόν, quae vs. 27 exstat, respondere recte animadverterunt BEZA, ESTIUS, REITHMAYRUS, alii, etiam STUARTUS, qui hoc strenue defendit. Neque explicanda est *pro re nata* vel similiter, sed *sicut oportet* seu *prouti fert hominis Christiani officium.* Hoc autem *precationis* non *formam*, sed *argumentum* haud secus spectat quam praecedens τί, quod illustratur locis illis rarioribus, in quibus a Verbo προσεύχεσθαι pendet Accusativus, uti *Luc.* XVIII: 11 et *Phil.* I: 9, item 1 *Reg.* VIII: 30, 48. 2 *Reg.* XIX: 20. 2 *Macc.* XV: 14. Ergo in priori huius membri parte PAULUS dicere vult: *illud enim, quid a nobis sicut oportet precandum sit, nescimus.* Et simplici hac negatione nemo offendetur, qui secum reputaverit, quaestionem non esse de *rebus ad fidem Christianam pertinentibus*, sed *extra hominem positis*, i. e. *prosperis et adversis.* Quemadmodum CHRISTI sectatores olim latuit, *quid harum rerum* fidei suae noceret aut prodesset, sic hodie nos quoque in eadem inscitia versamur. Opportune WETSTENIUS excitavit quod

---

[1]) Exempla affert STEPH. *Thes.* V. τί. Cff. HERMANN. *ad Vig.* p. 11, 705. WINER. p. 99.

de PYTHAGORA traditum est [1]: *Οὐκ ἐᾷ* (scil. *discipulos suos*) *εὔχεσθαι ὑπὲρ ἑαυτῶν, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τὸ συμφέρον*. PAULUS autem, uti in oratione circumiecta, ita hîc etiam, ad lectores suos nihil aliud retulit, quam quod ipse quotidie expertus erat. Quare verbis *οὐκ οἴδαμεν* THEOPHYLACTUS scite adiunxit: *πάντες ἁπλῶς καὶ ἐγὼ ὁ Παῦλος.*

Progrediamur ad posteriorem huius membri partem, ubi Subiectum *τὸ πνεῦμα* eodem modo atque in altero membro accipiendum esse, ESTIUS aliique contra veteres nonnullos monuere. Quid formula *αὐτὸ τὸ πνεῦμα* sit, vidimus supra vs. 16. Verbum *ὑπερεντυγχάνει*, praecedentium *προσευξώμεθα* et *οἴδαμεν* ratione habita, exponendum esse *intercedit pro nobis*, res ipsa loquitur. Hoc autem Verbum cum FRITZSCHIO aliisque explicari nequit *deprecatur*, quoniam subiecta *στεναγμοῖς ἀλαλήτοις*, quomodocunque accipiuntur, *precationem* proprie ita dictam excludunt. Se ipsum explicat Substantivum *στεναγμοῖς*, cuius singulare *στεναγμός* in V. T. uti *Psalm.* XXXVII (XXXVIII): 8, 9 aliisque locis, a VELZENIO commemoratis, miserorum exoptantium, ut a malis liberentur, denotat suspiria. Adiectivum vero *ἀλαλήτοις*, ad cuius explicationem tam in loquendi usu quam in Etymologia frustra praesidium quaeritur, interpretes vehementer fatigavit. Plerorumque iudicio *suspiria* memorantur *inenarrabilia* seu *quae enunciari nequeunt*, quod vario tamen modo intelligitur. Haud pauci eorum, male comparantes 2 *Cor.* IX: 15 et 1 *Pet.* I: 8, illud cum VELZENIO accipiunt, ac si inverso ordine scriptum sit *ἀλαλήτοις στεναγ-*

[1]) DIOGENES *Laërt. de Philosophorum vitis cet.* Lib. VIII. cap. 9.

μοῖς. Sed nemini placitum suum ita probare contigit, ut mera coniectura esse desineret. Argumentorum pondere minus deficiuntur qui proponi putant *suspiria abscondita*, *inaudita* seu *quae non enunciantur*. Haec vero sententia, cuius inter patronos GROTIUS, BOSIUS [1]), WETSTENIUS, BOSVELDIUS, PALMIUS, GLÖCKLERUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, REITHMAYRUS, KREHLIUS sunt, non mediocriter probabilitate accrescit, si ita mutatur, ut veluti transeat in contiguam, quam THOLUCKIUS tertiam vocat, eandemque *suspiria muta*, *tacita* seu *quae nihil enunciant*, significari volentem atque in FRITZSCHIO et ipso THOLUCKIO, ut alios praeteream, suos fautores habentem. Hanc nempe circumiecta insigniter commendare patebit, si animadverterimus, verba *ὑπερεντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις*, et ad *τὸ πνεῦμα*, utpote *auctorem*, referri, et a praecedentibus *ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν* vs. 23 distingui, et imbecillitati hominum nescientium, quid *ore precandum* sit, opponi, et continuo laudatione Dei *corda* perscrutantis excipi, et remotioribus *τὸ φρόνημα* tanquam redintegrari. Ad literam igitur Graeca reddenda videntur: *sed ipse spiritus pro nobis* (scil. *apud Deum*) *intercedit suspiriis nihil enunciantibus*. Haec autem vel talia quomodo post alios MEIJERUS, REICHIUM et KÖLLNERUM acriter reprehendens, *ipsi Spiritui Sancto* attribuere possit, mihi aeque obscurum est ac THOLUCKIO, qui summo iure ei obiicit verba IESU et PAULI, *Matth.* X: 20 et *Gal.* IV: 6. Imo quasi alta voce, nisi fallor, clamant omnia, intelligendum esse *fiduciae sensum*, CHRISTI *sectatoribus a Spiritu Sancto inditum*, *qui*, *quum ipsi nesciant*, *quid*

---

[1]) *Exercit. Phil.* ad h. l.

de rebus prosperis et adversis precandum sit, eos ad Deum ducat, ut sine ulla precatione optata sua ad eum perferant eiusque voluntati, quemadmodum se totos, subiiciant. Et hoc quidem ubi Apostolus dicit *ὑπερεντυγχάνειν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις*, Prosopopoeiam persequitur inchoatam a praedicatione *τοῦ πνεύματος* tanquam *personae ab ipsis* CHRISTI *sectatoribus distinctae.* Deinde hoc in medium afferens lectoribus ostendit, beatitatis futurae veluti pignori esse *fiduciae sensum, cuius participes sint* prae ceteris hominibus, qui, absque Spiritu Sancto viventes, se naturae tantum tradant desideriis carnisque appetitibus. Ceterum hîc quoque assentior THEOPHYLACTO monenti: *Τοῦτο ὁ θεῖος Ἀπόστολος καὶ ἀφ᾽ ὧν πέπονθε γέγραφεν.* Sed PAULUM ad homines Christianos generatim retulisse, quod sua ipsius experientia edoctus esset, antea iam CHRYSOSTOMUS aliique Patres viderunt.

Nunc lectorum oculos ad Deum convertens Apostolus vs. 27 inquit: *Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας οἶδε, τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος*, scil. *ἐστίν.* Verba *ὁ ἐρευνῶν τὰς καρδίας Deum* spectare, multi tam Veteris quam Novi Testamenti docent loci, quos commemorarunt GROTIUS, KREHLIUS, PHILIPPUS: 1 *Sam.* XVI: 7. 1 *Reg.* VIII: 39. *Iob.* VII: 20. *Psalm.* VII: 9. CXXXIX: 1. *Ierem.* XI: 20. XVII: 10. XX: 12. *Sirach.* XLII: 18. *Luc.* XVI: 15. *Act.* I: 24. XV: 8. *Apoc.* II: 23. Ex postremo maxime loco cogimus, Deum dici *τὸν ἐρευνῶντα τὰς καρδίας*, quatenus perscrutetur, *quaenam cordibus insint.* Ita apud PLATONEM [1]) legimus *πολυπραγμονεῖν τὰς αἰτίας ἐρευνῶντας.* At

---

[1]) *De Leg.* Lib. VII. p. 821.

multo similius est quod excitat CLEMENS *Rom.* [1]): *Πνεῦμα Κυρίου λύχνος ἐρευνῶν τὰ ταμεῖα τῆς γαστρός*, et paulo inferius illustrat verbis: *οὐδὲν λέληθεν αὐτὸν τῶν ἐννοιῶν ἡμῶν.* Hoc vero dicto cave ne abutare ad commendandam insulsam nonnullorum opinionem, *Spiritum Sanctum* a PAULO significari. Imo dicere voluit Apostolus: *Deus autem ille, qui cordis* (sc. *humani*) *arcana perscrutatur.* Sed verba illa quum STUARTUS ita comparata esse sentiret, ut luculenter ostenderent, vs. 26 ad *ipsum Spiritum Sanctum* referri non posse, valde miror considerationem orationis vs. 2, 4, 5, 6, 9, 11, 13, 14, 23 Viro sagacissimo hanc fraudem fecisse, ut fluctuaret animo. Genitivum *τοῦ πνεύματος*, a Nominativo *τὸ φρόνημα* pendentem, non ferre quoque *ipsius Spiritus Sancti* cogitationem, CHRYSOSTOMUS aliique iam viderunt veteres. Quidni vero idem denotari existimetur *fiduciae sensus a Spiritu Sancto profectus* ac supra vs. 26? Vocabulum *φρόνημα* quod attinet, de eo disputare nolo, ne fluctus in simpulo excitare videar. Quidquid enim interpretes nonnulli aiunt, firmiter mihi de eo persuasum est, eandem illi, si quid valet loquendi usus, hoc loco ac vs. 6 et 7 notionem tribuendam esse. Itaque verba *τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος* explicentur: *quid illud sit, cui studeat* (seu breviter: *quid agat*) *fiduciae sensus, a Spiritu Sancto profectus, nos cum tacitis nostris suspiriis sursum ducens.* Sed hoc ipsum explicatione indigere

---

[1]) *Epist. ad Corinth.* Cap. 21. Tom. I. p. 160 COT. Eodem modo CLEMENS *Alex. Strom.* Lib. IV. Tom. I. p. 611 POTT. excitat verba *Prov.* XX. 27.

animadvertens PAULUS adscripsit: *ὅτι κατὰ Θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων*. Nimirum Particulam *ὅτι* Causalem non esse, ut Latine interpretanda sit *nam*, *quia*, *quoniam*, sed Adverbio *nempe* respondere, MEIIERUS et interpretes ab eo laudati, etiam SLICHTINGIUS, REITHMAYRUS, BISPINGIUS, VISSERINGIUS, VELZENIUS, THOLUCKIUS, recte monuerunt vel sumserunt. Talia enim Particulae illi subiecta sunt, ut ad praecedentem orationem confirmandam neutiquam inservire possint. Exempla, quibus VV. DD. utuntur, non omnia similia sunt, sed nihil desiderii relinquunt loci, a SCHLEUSNERO allati: *Phil.* I: 27. II: 22. 1 *Thess.* I: 5, quorum comparatio docebit, hîc loquendi usum non negligere, qui interpretetur: *nempe eum intercedere* cet. Huic quidem interpretationi cum RÜCKERTO PHILIPPUS obiicit, Epexegesin ea fingi hinc plane alienam. Ita vero VV. DD. propterea ratiocinantur, quod in definienda notione vocabuli *φρόνημα* cum haud paucis lapsi sunt. Deinde reprehensionis illius causa prorsus amovetur, si sumere licet, verba: *ὅτι κατὰ Θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων* praecedentibus eodem fere modo adiuncta esse atque orationem rectam cum obliqua coalescentem. Exemplum capio e PLATONE [1]), ubi SOCRATES ait: *Ὃ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔλεγον, ὅτι πολλή μοι ἀπέχθεια γέγονε καὶ πρὸς πολλούς, εὖ ἴστε ὅτι ἀληθές ἐστι*, i. e. *Probe novistis verum esse, quod ab initio dixi, nempe in multum odii me etiam venisse multis.* Quemadmodum ibi media scribendo: *in multum nempe odii veni multis*, ita resolvi possunt, ut non amplius aliunde pendeant, pariter PAULI dictum

---

[1]) *Apol. Socr.* p. 28.

forma sic mutanda: *ille nempe secundum Deum intercedit pro sanctis.* Nec valde differunt varii loci, in quibus Attractio cernitur, uti *Act.* XIII: 32. XXVI: 5. 1 *Cor.* III: 20. 1 *Thess.* II: 1 [1]). Hoc autem ut fidenter sumamus, sine dubio suadent duo illa, cum Verbo ἐντυγχάνει connexa: κατὰ Θεόν et ὑπὲρ ἁγίων, de quibus VV. DD. laborarunt, ut ceterae orationi accommodarentur. Altera formula κατὰ Θεόν, si accipitur Graecorum more, explicanda est, ut etiam THOLUCKIO placet: *moderante Deo*, seu *impulsu Divino* [2]). Sed quum respondeat simili καθὸ δεῖ vs. 26, explicetur oportet *secundum voluntatem Dei*, quod, praeeuntibus *Syro*, CHRYSOSTOMO aliisque veterum, plerique commendarunt, provocantes ad 2 *Cor.* VII: 9—11, item XI: 17 coll. 1 *Ioann.* V: 14. Similiter frequentata apud HOMERUM aliosque κατ᾽ αἶσαν, κατὰ μοῖραν, κατὰ κόσμον [3]). Adiectivum ἁγίων, quod altera formula continet, non Neutrum, ut nonnulli cum PELAGIO opinati sunt, sed Masculinum esse et *homines* significare *Deo per* CHRISTUM *consecratos*, satis constat [4]). Recte BENGELIUS, REICHIUS, PHILIPPUS illud Articulo τῶν carere notarunt. Ergo sibi vult auctor: *homines Deo consecratos esse, pro quibus intercedat Spiritus.* Sed uti hinc iam apparet errare, qui cum VELZENIO *deprecationem aliorum pro aliis* in censum venire putent, sic satis refelluntur illi, si supra disputata hanc verborum

---

[1]) Plura dat WINERUS p. 551, 552.

[2]) Cff. BUDAEUS p. 1366 et praeter alios COBET. l. c. p. 358.

[3]) Cf. KÜHNER. Tom. II. p. 286.

[4]) Vide quae disputavi ad *Phil.* I: 1.

postulant circumlocutionem: *secundum Dei nempe voluntatem et pro hominibus Deo consecratis intercedere fiduciae sensum a Spiritu Sancto profectum, quando pro nobis eius fiat intercessio.* Hîc autem *intercessionem* eodem modo ac vs. 26 accipiendam esse, quisque sua sponte intelliget.

Vers. 28.

Interno perseverantiae animis inculcandae argumento, quod praebet fiduciae sensus a Spiritu Sancto profectus, *externum* addit sententia solatii plenissima, quae omnium in ore et sermone esse solet: *Οἴδαμεν δὲ, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν.* Nonnulli quidem libri Verbo *συνεργεῖ* subiiciunt Nominativum *ὁ Θεός*, quod olim non displicuit GROTIO, nostra memoria placuit LACHMANNO, sed hoc e corrigendi studio ortum videtur, ne in oratione, quae (vs. 28—30) hanc sententiam sequitur, relinqueretur desiderium Subiecti, ad quod omnia referenda essent. Non dubito quoque, quin infra legeremus *κατὰ τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ,* si auctor scripsisset *συνεργεῖ ὁ Θεός.* Coniunctim igitur hodie VV. DD. fere omnes cum TISCHENDORFIO Editionem probant Receptam, quae Plurale *πάντα* Nominativum habere iubet, ex quo Singulare *συνεργεῖ* pendeat. Plurali illo *peccatum* quoque significari, AUGUSTINI [1]) aliorumque commentum est, hanc in orationis seriem plane incurrens et a REICHIO, FRITZSCHIO, STUARTO, et iam CALVINO refutatum.

---

[1]) *De corrept. et grat.* Cap. 24. Opp. T. X. p. 503 et al.

Apostolus *res* tantum *externas* spectavit *qualescunque*, ita tamen, ut *adversae* ante oculos eius magis versarentur quam *prosperae*. Formula εἰς ἀγαθόν generatim denotari *id, quod bonum est*, docent 2 *Chron.* X: 7. *Esr.* VIII: 22. *Neh.* V: 19 aliique Veteris Testamenti loci, quos Rabbini in scriptis suis imitati sunt [1]). In Verbo συνεργεῖ primo adspectu Praepositio σύν regere videtur Dativum τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν, quem honoris titulum, vocabulo praecedenti ἁγίων respondentem, quemadmodum 1 *Cor.* II: 9, gerunt CHRISTI *sectatores, utpote Deo consecrati.* At vero propositio *rerum externarum una cum* CHRISTI *sectatoribus operantium* non quadrat in orationem, quae id agit, ut fractus horum hominum animus ad alacritatem excitetur. Aliquanto probabilius est Adiectivum πάντα explicare *omnia simul.* Sed haud scio, an haec explicatio requirat, ut Adiectivum praecedat *rerum singularum recensio*, qualis praecedit verba *Sir.* XXXIX: 27: *Ταῦτα πάντα τοῖς εὐσεβέσιν εἰς ἀγαθά.* Deinde Verbum συνεργεῖν, ad vim Praepositionis urgendam, comparari nequit cum Compositis, quorum Simplicia in usu sunt, ut συστενάζειν et συνωδίνειν vs. 22. Nihil aliud significare videtur quam *conferre, opem ferre*, seu βοηθεῖν, quod habet HESYCHIUS, uti *Marc.* XVI: 20. 1 *Cor.* XVI: 16. 2 *Cor.* VI: 1. Luculentum exemplum praebuit MARCUS *Anton.* [2]) scribens: *Πάντες εἰς ἓν ἀποτέλεσμα συνεργοῦμεν, οἱ μὲν εἰδότως καὶ παρακολουθητικῶς, οἱ δὲ ἀνεπιστάτως*, atque his paulo inferius adiiciens: *ἄλλος κατ' ἄλλο*

[1]) Vide SCHOETTGEN. *Hor. Hebr. et Talm.* ad h. l.

[2]) *De rebus suis.* Lib. IV. § 42 GAT.

συνεργεῖ. Nec disputationi in contrariam partem favent loci, in quibus Dativus exstat, ut si XENOPHON [1]) *Deos* ait *ἡμῖν συνεργεῖν*, aut a DIODORO *Sic.* [2]) *ἡ τύχη* dicitur *συνεργήσασα ταῖς ἐπινοίαις αὐτῶν*, quae, fingenda *quadam communione operis*, fere in absurdum trahuntur. Sed alibi quoque, uti 3 *Esr.* VII: 2. 1 *Macc.* XII: 1. *Iac.* II: 22 [3]), Dativo satisfactum erit Verbo *συνεργεῖν* interpretando *conferre* seu *opem ferre.* ESTIO igitur, quem nuperrime etiam MEIJERUS secutus est, lubens assentior, ubi dicto PAULI *τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν* Dativum *commodi* inesse monet. Et non solum huiusmodi Dativus dicto illi egregie congruit, quippe hac in sententia primario, sed eundem reperi, in loco plane simili de *viro probo* legens: *τῷ ἀγαπῶντι τὸν Θεὸν συνεργεῖ* [4]), i. e. *ei, qui Deum amat, opem fert.* Oratio autem quum pendeat a praemissis: *οἴδαμεν δέ,* sensum eius huc redire puto: *constat autem, hominibus Deum amantibus omnia, tam adversa quam prospera, ad id, quod bonum est, conferre.* Ita PAULUS non novam et inauditam tradit doctrinam, sed rem sibi aliisque CHRISTI sectatoribus experientia testatam in memoriam revocat. Atque hoc agens argumentis, quibus depressos animos ad perseverantiam flectere conatus est, tertium adiungere incipit a Divino huius mundi regimine petitum. Si vero vs. 28 arctius, quam plerique existimant, cum vs. 26, 27 cohaeret, *πάντα* sunt *omnia, quibus ut tam liberen-*

---

[1]) *Memor.* Lib. IV. Cap. 3. § 12.

[2]) L. c. Lib. III. Cap. 36.

[3]) Cff. quae afferunt WETST. RAPHEL. et FRITZSCH. ad h. l.

[4]) *Test. Beniam.* Cap. 4. l. c. p. 732.

tur quam donentur, exoptant CHRISTI *sectatores.* De huius dicti pretio legantur REICHIUS, KREHLIUS, THOLUCKIUS.

Per Appositionem PAULUS sententiae, quae experientiae testimonio nititur, in posteriori membro adiungit: *τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν.* Doctrinam autem Literarum Sacrarum, unde hoc petitum est, quum non ita pridem data opera illustraverim [1]), nunc mihi breviori esse licebit. Probasse igitur mihi videor, quod iam supra Cap. I: 1, 6, 7 attigi, Adiectivum Verbale *κλητός* et Participium *κεκλημένος* ita inter se differre, ut alterum *statum praesentem*, alterum *actionem praeteritam* significet: Adiectivum quidem aeque ac Participium aliter reddi non posse quam eodem Latino *vocatus*, sed usu factum esse, ut illud in N.T. ubi ad rem Christianam transferretur, una cum *vocatione consequentiam* eius seu *eventum* comprehenderet: Plurali igitur *κλητοί* intelligendos esse *homines ad* CHRISTI *communionem vocatos et perductos*, eosdemque atque *ἐκλεκτούς* et *ἁγίους*, quamvis tria haec vocabula notionem sibi propriam habeant. Et summatim REICHIUM, MEIJERUM, PHILIPPUM, alios mecum consentire reperi. Hoc loco haud sine causa Dativum *κλητοῖς* formula *κατὰ πρόθεσιν* praecedit. Vocabulum nempe *πρόθεσις*, quando ad *animum* refertur, *propositum* seu *deliberatum* significat *consilium*, uti etiam docent SUIDAS et HESYCHIUS, quorum alter illud primum interpretatur *προαίρεσις*, tum *βουλή*, *γνώμη*, alter

---

[1]) *Schets van de leer des N. T. nopens verkiezing, roeping en hetgeen daarmede verbonden is of daartegen overstaat*, in *Godg. Bijdragen.* 1855. Part. 1. p. 9—32.

tantummodo προαίρεσις. Ergo PAULUS statum, in quo CHRISTI sectatores collocati erant, extollere voluit, vocationem eorum *deliberato consilio* tribuens. Cur vero Accusativus Articulo τήν caret? Nihil ineptius profecto quam CHRYSOSTOMI eumque sequentium commentum, a FRITZSCHIO, STUARTO, REITHMAYRO, aliis refutatum, Apostolum *hominum voluntatem* ante oculos habuisse, quod ad commendandum nonnulli abusi sunt locis alienis *Act.* XI: 23. XXVII: 13. 2 *Tim.* III: 10. Sine dubio haec πρόθεσις, ut oratio contexta testatur, eadem est, quae Cap. IX: 11 ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ dicitur. Sed propterea PAULUS, nisi fallor, hîc tantum scripsit κατὰ πρόθεσιν, quod *rebus tam adversis quam prosperis*, quas hominibus Deum amantibus ad salutem conferre monuerat, *deliberatum* tantum *consilium*, quo ad CHRISTI communionem vocati et perducti erant, opponere volebat. Hinc apparebat, hanc communionem sectatoribus CHRISTI non *fortunae favore* aut *coeco casu* obtigisse, sed *certo* (*Dei* scilicet) *decreto* deberi. Atque sic nexus utriusque membri, qui interpretes vehementer exercuit, etiam in luce collocatur. Nunc enim Apostolus hoc posterius: *hominibus nempe*, *qui* (non fortunae favore aut coeco casu, sed) *deliberato consilio ad* CHRISTI *communionem vocati* [1]) *et perducti sunt*, priori addidisse deprehenditur, ut qualitate hominum, quos τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Θεόν dixerat, explicanda, non aliter fieri posse ostenderet, quin omnia, quae summo huius universitatis regimini subessent, iis ad bonum conferrent [2]). Sed hac quo-

---

[1]) Sermone vernaculo scribi potest: *die na beraad geroepenen zijn.*

[2]) Hactenus consentio cum FRITZSCHIO, BAUMGARTEN-CRUSIO,

que Appositione usus est, ut inchoaret doctrinam vs. 29 et 30 persequendam. Ita autem Articulum τοῖς exponendum esse vidimus Cap. IV: 24 et VIII: 4. Nec me formulam κατὰ πρόθεσιν male interpretatum esse, ex Analogia iam docet comparatio similium κατὰ σάρκα, κατὰ πνεῦμα, κατὰ χάριν, quae supra tractatae sunt. Et, nisi devia evitare vellem, sine multo labore probare possem, vocabulum πρόθεσις *Eph.* I: 11. III: 11. 2 *Tim.* I: 9 eâdem quoque similive de causa Articulo carere. Sed disputandi compendium faciam provocando ad POLYBIUM [1]), a quo HANNIBAL dicitur *νομίζων δεῖν μηδέποτε χωρὶς προθέσεως, μηδ' ἐκ πάσης ἀφορμῆς ποιεῖσθαι τοὺς ὁλοσχερεῖς κινδύνους.* Quaestionem vero plane dirimit Antithesis formularum κατὰ πρόθεσιν et κατὰ συντυχίαν, quae apud PLOTINUM [2]) legitur.

Vers. 29, 30.

Inchoatam doctrinam, omnia sectatoribus CHRISTI ad salutem conferre, PAULUS persequitur iis, quae Appositio proxime praecedens continet, explicandis et confirmandis. Ratiocinatio bipartita vs. 29 attingit *quod a Deo antea constitutum*, vs. 30 *quod ab eo deinceps perfectum est.* Prior eius pars sic se habet: Ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ

MAIERO, PHILIPPO, aliis, quorum interpretationem strenue defendit HOFFMAN. l. c. Tom. I. p. 211, 212.

[1]) *Hist.* Lib. III. Cap. 69. § 12. SCHWEIGH.

[2]) *Ennead.* VI. Lib. 6. Cap. 10. *Opp.* V. II. p. 1245 CREUZ.

υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Acerrimas lites iam peperit interpretatio Verbi *προέγνω*, quam THOLUCKIUS quadruplicem fuisse monet. Hoc nomine sententiae quoque distingui possunt, quod Verbi illius *primaria* notio tenetur, aut *secundaria* ei tribuitur. Et conspirant hactenus, qui Graecum reddunt Latino *elegit*, aut *decrevit*, aut *dilexit* seu *approbavit*. Atqui pars committunt, quod incurrit in loquendi usum; pars duo bene discernenda *προέγνω* et *προώρισε* confundunt; pars Apostolum propositi sui faciunt immemorem. Dupliciter peccant, qui cum LIMBORCHIO interpretantur *decrevit approbare*. Summo iure MEIIERUS et VV. DD. ab eo memorati, etiam BOSVELDIUS et REITHMAYRUS *primariam* secuti sunt notionem, a qua discedendi nulla quoque causa est. Nec tamen, si Cap. VI: 6 et alibi de discrimine Verborum *γινώσκειν* et *εἰδέναι* bene disputavi, cum Vulgata scribi debet *praescivit*, sed *praenovit*. Nimirum Scriptores Graeci, Composito *προγινώσκειν*, quod tantum ad *rem*, nusquam, nisi memoria fallor, ad *personam* referunt, ubique significant, quod apud Latinos est *praenoscere*. Locis a FRITZSCHIO et MEIIERO indicatis addatur clarissimum exemplum, quod praebet PHILOSTRATUS [1]), ubi de PROTEO scripsit: *γινώσκειν τε, ὡς ἐδόκει, καὶ προγινώσκειν πάντα*, et paulo inferius APOLLONIUM vocavit *τὸν ἄνδρα πλείω, ἢ ὁ Πρωτεύς, προγνόντα*. In V. T. hoc Verbum non exstat, sed *Iudith.* IX: 6. XI: 19. *Sap. Sal.* VI: 13. VIII: 8. XVIII: 6 nullam aliam habet potestatem. Atque ita sine dubio *Act.* XXVI: 5 et 2 *Pet.* III: 17.

---

[1]) *Vita Apoll. Tyan.* Lib. I. Cap. 4.

Nec hinc deflectere opus est *Act.* II: 23. *Rom.* XI: 2. 1 *Pet.* I: 2, 19, ubi nuperrime WIESINGERUS [1]) hanc notionem retinuit. Ergo Graecis οὓς προέγνω Latina *quos praenovit* respondent. Hocne vero explicandum est: *quos praevidit conformatum iri ad imaginem filii sui*, an *a quibus se amatum iri praevidit*, aut *quos praevidit per fidem vocationi suae obsecuturos esse?* Sic iam IUSTINUS *Mart.* [2]) mentionem faciens τῶν εἰς αὐτὸν (*Χριστὸν*) πιστεύειν προεγνωσμένων. Eandemque vel haud dissimilem viam ad haec nostra tempora quam plurimos ingressos esse, quis tandem est, qui ignoret? Utique notionem Verbi προέγνω primo adspectu interpretationi illi favere largior. Deinde si Deum nobis cogitando fingimus homines postea demum nascituros tamquam praesentes lustrantem oculis, neutiquam eum nobis aliter proponere possumus, quam *qualitatem* eorum praenoscentem. Sed nonne *qualitatis illius* ratio iam habetur, si Deus una cum Iudaeis Graecos et Romanos, *Romae*, puta, *Corinthi*, *Ephesi*, *Philipporum*, *Thessalonicae* incolas, praenosse existimatur, utpote artium ac disciplinarum luce ad Euangelium accipiendum multo magis idoneos quam gentes feras et barbaras? Asseverare tamen non ausim, ipsum PAULUM in Epistolis suis *qualitatis illius* rationem habuisse. Quidquid vero huius rei est, recte SCHOLTENIUS [3]) noster iudicasse videtur, comminisci, quod se ipsum evertat, qui Divinam *praenoscendi* actionem a *voluntatis humanae* qualitate suspendant. At cur longus

---

[1]) *Der erste Brief des Ap. Petrus* ad hh. ll.
[2]) *Dial. cum Tryph. Iud.* Cap. 42. p. 138 OTT.
[3]) *De leer der Herv. Kerk* cet. Tom. II. p. 81, 443 sqq.

sim? Huic interpretationi tam sequentia obstant quam praecedentia. Verbum *προώρισε*, quod BUDAEUS [1]) *ῥῆμα θεολογικόν* appellat, sine controversia significat *praedestinavit.* Quod quum, ut recte monet GROTIUS, ad alia quam *bona* referri nequeat, praepostere CALVINUS, BEZA aliique *reprobationem*, quam dicunt, hoc loco in censum etiam venire contenderunt. Reticetur Subiectum orationis e circumiectis repetendum, *ὁ Θεός*, quemadmodum alibi, ubi id proponitur, quod solius Dei est [2]). Praecedentem Particulam *καί* me nusquam, ubi Pronomini Relativo Demonstrativum inclusum est, reperire memini. Sed satis certum est intelligi debere illud ipsum *τούτους*, quod vs. 30 ter exstat. Quod autem utroque Verbo *προέγνω* et *προώρισε* contineatur, *ante mundum conditum* i. e. *ab aeterno* factum esse novimus ex 1 *Cor.* II: 7. *Eph.* I: 4 coll. *Ioann.* XVII: 5, 24. 1 *Pet.* I: 20. Recte vero MEIIERUS, cui VINKIUS assentitur, *aeternitatis* rationem hîc non haberi, sed orationem suppleri vult scribendo *ante vocationem suam.* Si enim PAULUM dicentem facimus: *Quos Deus ante vocationem novit, eosdem etiam antea praedestinavit;* hoc dictum, et lucem, et pondus addit praecedenti: *sectatores* CHRISTI, *non fortunae favore aut coeco casu, sed deliberato consilio ad hanc*

---

[1]) L. c. p. 989, 990.

[2]) Vide *Col.* I: 19 et *Iac.* I: 12, ubi temere librarii nonnulli orationi adiecerunt *ὁ Κύριος*, item *Sir.* XLIX: 8. Exempla a BOSIO l. c. p. 184 sqq. allata haud secus dissimilia sunt, quam quae supra congessi ad Cap. II: 18. Sed comparari meretur *Act.* XX: 28, si ibi tantum legendum est: *ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν, ἣν περιεποιήσατο*, quod ante multos annos conieci in *Annot. in loc. nonn.* N. T. p. 107 sqq. et nondum improbo.

communionem vocatos et perductos esse. Et suo loco stare deprehenditur Particula ὅτι, quippe, ut etiam vidit REICHIUS, tam explicationi quam confirmationi Appositionis: τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν inserviens, et aeque ac vs. 27 exponenda *nempe* vel *nimirum.* Hic autem orationis nexus, quem iam ERASMUS quodammodo assecutus est, perspicue docere videtur, Verbum προέγνω primariam tantum *praenoscendi* notionem habere. Tum inde quoque, nisi fallor, apparet, mero oneri esse, quidquid expressis *quos praenovit* addatur. Videlicet PAULI sententia non est, *singulos aliquot esse, quos Deus ante noverit et praedestinaverit*, sed *eosdem, quos Deus ante novisset, ab eo quoque praedestinatos esse* [1]). Atque hanc sententiam enunciavit, ut bene intelligerent lectores, *nullos alios ad* CHRISTI *communionem vocatos et perductos esse, quam quos Deus et praenovisset, et praedestinasset.* Optime BENGELIUS: „Πρόθεσις *propositum* complectitur πρόγνωσιν *praecognitionem* et προορισμόν *praedestinationem:* nam et illi, et his annectitur *vocatio.*" Generatim vero spectantur homines ex Iudaeorum et gentium exterarum stirpibus prognati, qui relictis suis erroribus et superstitionibus ad CHRISTI communionem transierunt, neutiquam alii CHRISTI sectatores ab aliis distincti. Neque haec doctrina est Divinitus patefacta Apostolo, sed ratiocinatio hominis a principio legitime procedentis, eademque ad Divinam rerum Christianarum originem commonstrandam adhibita [2]).

Minus impedita sunt connexa: συμμόρφους τῆς

---

[1]) Cf. HOFMANNUS l. c. Tom. I. p. 211, 212 coll. 225 sqq.

[2]) Cff. quae scripsi in *Godgel. Bijdr.* l. c. p. 20 sq. 24 sqq.

εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Accusativus *συμμόρφους* a Verbo *προώρισε* pendet, uti *Phil.* III: 21 Singulare *σύμμορφον* a *μετασχηματίσει.* Ibi sequitur Dativus *τῷ σώματι,* hîc Genitivus *τῆς εἰκόνος*, quoniam in altero loco merum cernitur Adiectivum, in altero Adiectivum pro Substantivo positum. Hunc autem Genitivum *τῆς εἰκόνος* Genitivo *τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ* PAULUS, quod FRITZSCHIO quoque visum est, studiose praefixit, ut lectores doceret, qualem Filii sui *similitudinem* Deus hominibus destinasset, quos ad CHRISTI communionem vocaturus et perducturus esset. Scripsit igitur, ut cum Vulgata CALVINUS multique alii, quamquam minus Latine, Graeca reddiderunt: *conformes imaginis Filii sui.* Atque hoc se ipsum nobis explicat, si et usum vocabuli *εἰκών* 1 *Cor.* XI: 7. 2 *Cor.* III: 18. IV: 4, ubi eadem in sententia *ἡ δόξα* memoratur, observamus; et animadvertimus huic vocabulo non subiectum esse Genitivum *τοῦ Χριστοῦ* similemve, sed *τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ;* et verba *Phil.* III: 21, supra iam indicata: *μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ,* itemque promissionem 1 *Cor.* XV: 49: *φορέσομεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου* comparamus; et totius denique orationis contextae, praesertim vs. 21 et 23, rationem habemus. Coniunctim enim illa ducunt ad refellendam CALVINI, GROTII, LIMBORCHII, BOSVELDII, HODGII, THOLUCKII aliorumque sententiam, CHRISTI tam *Passionem*, quae dicitur, quam *illustrationem* significari. Sed iisdem quoque inest, quod obstet interpretibus, qui cum STUARTO et KREHLIO *sanctitatem* IESU intelligendam censent. Contra arguunt omnia, recte iudicasse, quotquot Apostoli verba ad *gloriam*

eius referrent, uti nuperrime etiam BISPINGIUS, MEIERUS, PHILIPPUS. Haud scio tamen, an PAULUS sibi voluerit, Deum homines, quos antea novisset, eo praedestinasse, ut, ad similitudinem Filii sui per excellentiam ita dicti, *filiorum Dei, et nunc gloriosum titulum gererent, et postea gloriosa libertate gauderent.* Quod utrumque BENGELIUS, CHRYSOSTOMI aliorumque veterum vestigiis insistens, sine causa comprehendere recusavit, quum simul insit sequentibus: *εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς*, quae nobis tanquam digito et acceptum adoptionis beneficium monstrant, et amplissimum usum. Antea habuerat RÜCKERTUS, quod his in verbis reprehenderet, sed postea mentem mutavit. Et leve sane iudicium eorum est, qui orationem sic reformandam esse contendunt: *εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, αὐτὸν δὲ πρωτότοκον.* Primum enim ita negligitur Adiectivum *πολλοῖς*, quod Substantivo *ἀδελφοῖς* significanter praepositum est. Deinde PAULUS consulto verbis usus est, quibus omnia referrentur ad *Filium Dei, cuius ad communionem Eph.* I: 4 ante mundum conditum *electio* (*Praedestinatio*) *facta* esse dicitur. In formula *εἰς τὸ εἶναι* Praepositio, uti Cap. VII: 4, 5 aliisque, quos supra lustravimus, locis, non *eventum*, sed *consilium* denotat, quod nostra maxime aetate plerisque placuit, etiam KREHLIO, BISPINGIO, MEIERO, PHILIPPO, VINKIO, VISSERINGIO. Adiectivum *πρωτότοκος*, quum ei opponantur *πολλοὶ ἀδελφοί*, proprie accipiendum est, uti *Matth.* I: 25. *Luc.* II: 7. Comparatio hîc exstat, quam Apostolus mutuatur a numerosa familia, in qua filius primogenitus fratribus suis dignitate antecellit. Itaque docere voluit auctor: *ut ille primogeniti instar esset, multorum fratrum corona*

stipati. Quod si ad orationis praecedentis argumentum applicamus, sensus huc redire videtur: *ut ille multos haberet filiorum Dei, et nomine, et libertate secum coniunctos.*

Iam Deum, prout antea constituisset, deinceps fecisse, PAULUS vs. 30 tradit verbis: *Οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε· καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν· οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε.* Apostolum ratiocinationem suam persequi, elegans, quo utitur, ostendit Sorites. Primum alterumque membrum nihil fere continet, quod ulteriori interpretatione indigeat, quam ut Graeca Latine reddantur: *Quos vero praedestinavit, eosdem etiam vocavit; et quos vocavit, eosdem etiam probavit.* Verbo *προώρισε* cogitando addendum esse: *συμμόρφους τῆς εἰκόνος* cet. praeter alios monet GROTIUS. Itidem Viro summo assentiendum est, ubi sequens *ἐκάλεσε, vocavit*, ita explicat, ut intelligatur: *et perduxit*, quod, ne hiet oratio, hîc omnino requiritur, ut etiam viderunt STUARTUS, WETTIUS, KREHLIUS, MEIIERUS, alii [1]). Graviter vero erravit ille, quum eo *vocationem ad mala toleranda*, seu *ad Passionem* significari putabat. Ubicunque enim Verbum *καλεῖν* in N. T. de rebus Christianis absolute usurpatur, nihil aliud denotat quam *vocare ad* CHRISTI *communionem.* Ita etiam 1 *Pet.* II: 21, ubi Graeca *εἰς τοῦτο ἐκλήθητε*, quae contrariam in partem afferuntur, explicanda sunt, *hoc consilio*, seu *hoc ut agatis, ad* CHRISTI *communionem vocati* (*et perducti*) *estis.* De tertio *ἐδικαίωσε* disputare nihil attinet. Nam eo homines, ex Iudaeis gentibusque exteris orti, qui IESU

---

[1]) Cf. et hac de re SCHOLTENIUS l. c. p. 85, 448.

CHRISTO auctore fidem in Deo posuerant, Divinitus, si Cap. III: 20, 24, 26, 28 et alibi rem acu tetigi, *probati esse* dicuntur, *ac si peccato immunes essent.* Quaestio tantum est de Verbo ἐδόξασε. CHRYSOSTOMUS aliique veteres, quos ERASMUS sequitur, *gloriam* intellexerunt, qua Deus homines communionem CHRISTI ineuntes *per adoptionem et Spiritus Sancti dona* impertiit. Quod RÜCKERTUS non absonum fore concessit, nisi praecedentia inde a vs. 18 postularent, ut ratio habeatur *gloriae externae* ideoque *futurae.* Eadem opinio CALVINUM, ESTIUM aliosque iam movit, ut Aoristum vel Praesentis, vel Futuri locum occupasse dicerent, aut *id, quod fieri solet,* denotare contenderent. Hoc vero iure suo reprehendentes MEIERUS, WETTIUS, PHILIPPUS, ipseque RÜCKERTUS PAULUM Aoristo usum esse aiunt, ut *futura beatitate, quasi iam adesset, proponenda* sectatores CHRISTI eius certos faceret. Hinc minus longe discesserunt STUARTUS, REITHMAYRUS, THOLUCKIUS, MAIERUS, BOSVELDIUS, PEILIUS, VINKIUS, suo quisque modo Aoristum ita explicantes, ut Futurum coalescat cum Praeterito. Sed tantum, nisi fallor, abest, ut praecedentia inde a vs. 18 huic interpretationi faveant, ut ei omnino refragentur. Nam quomodo tandem Apostolus, lectoribus persuadere cupiens, gloriam filiorum Dei (τὴν μέλλουσαν δόξαν) iis aliquando patefactum iri, a se impetrare potuit, ut argumentum ab eo peteret, *quod nondum ante oculos ideoque in quaestione esset?* Quod monent VV. DD. Aoristum, tam in Graecorum scriptis [1]),

---

[1]) MATTH. Tom. II. p. 1141, 1142. KÜHNER. Tom. II. p. 78. ROST. p. 568. Cf. HERM. *ad Vig.* p. 747.

quam in Literis Sacris [1]) haud raro ita accipiendum esse, equidem non infitior. Sed omnia, quae afferuntur exempla, dissimilia sunt huius loci, ubi Verbum ἐδόξασε, quo Sorites concluditur, longa praecedit series Aoristorum praeterita memorantium. Proinde mirandum non est, KÖLLNERUM, quamquam dubitanter, BEZA praeeunte, id egisse, ut Aoristos illos pariter pro Praesentibus sumendos esse efficeret. Sed etiamsi versui 30 haec sententia congruat, prorsus eam respuit vs. 29, ubi celebratur quod Deus ante huius mundi incunabula constituisse dicitur. Profecto nihil aliud superest, quam ut Aoristo ἐδόξασε eandem potestatem ac ceteris tribuamus, et hoc in tertio orationis membro: *quos autem probavit, eosdem etiam gloria impertiit*, Apodosin una cum Protasi ad *tempus praeteritum* referamus. Quid vero? Proptereane GROTIO cum REICHIO, HODGIO, KREHLIO assentiri et interpretari licet: *decrevit decorare* vel *decreto suo*, seu *apud se gloria impertiit?* Ne vix quidem crediderim. Sic enim Verbo ἐδόξασε notio obtruditur, quae ab eo aliena est et in orationem incurrit *externas* tantum *Dei actiones* praedicantem. Aliquando mihi in mentem venit coniectura, PAULUM hoc Verbo CHRISTI *sectatores ex huius vitae terrestris cancellis ad beatitatis coelestis amplitudinem iam translatos* significasse. Atqui hoc quoque admitti nequit, ne Pronomina οὓς et τούτους bis omnes CHRISTI sectatores, i. e. *totum* spectent, tertio loco tantum mortuos, i. e. *partem eius*. Itaque redeundum est ad CHRYSOSTOMI aliorumque veterum in-

---

[1]) ALT. p. 133. STUART. *Gramm.* p. 221, 222. TROLLOP. p. 133. WINER. p. 249 coll. 248.

terpretationem, cui etiam loci nonnulli favent, praesertim *Ioann.* XII: 28. Nec tenuis sane est sententia: *eosdem, quos probavit, hac gloria insignivit, ut illos in filios suos adoptaret et Spiritus sui donis ornaret.* Ex his beneficiis Romani demum cogere poterant, quantum gloriae sectatores CHRISTI adepturi essent eo tempore, quo palam et publice ad filiorum Dei libertatem perducerentur et imaginem Filii eius omnino referrent.

Vers. 31.

Tria adhuc PAULUS (vs. 19—30) ad erigendos Romanorum animos attulerat, nunc quartum vs. 31 exorditur, iis de eo persuadere cupiens, Deum sectatores CHRISTI tanta complecti caritate, ut nullam habeant causam metuendi, ne huius vitae terrestris mala, quomodocunque eos premere videantur, saluti eorum nocitura sint. Et longam quidem interrogationum et responsionum seriem (vs. 31—37) ex ardenti pectore expromit, donec tandem (vs. 38, 39) orationem gravissimo effato concludat. Hoc loco prioris membri verba: *Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα;* BAUMGARTEN-CRUSIUS interpretatur: *Quid iis, quae de salutaribus communionis* CHRISTI *fructibus dicta sunt, opponemus?* Atqui huic interpretationi obstat Particula *οὖν*, quam V. D. ille negligere coactus est. Sine dubio Latine scribatur oportet: *Quid igitur dicemus ad haec?* quemadmodum verba *πρὸς ταῦτα* etiam accipi debent *Luc.* XIV: 6, ubi Compositum *ἀνταποκριθῆναι* vi sua privatur, si connexa *πρὸς ταῦτα* redduntur *adversus haec.* Interrogationem vero illam ut plerique, etiam MEIJERUS, PHI-

LIPPUS, THOLUCKIUS, explicant: *Quid igitur ex his, quae proposui, sequitur?* ita nihil esse reperi, quod calculum iis adiicere vetet [1]). PAULUS autem formula *τί οὖν ἐροῦμεν*, quemadmodum Cap. IV: 1 vidimus, uti solet ad novam interrogationem aut responsionem praeparandam. Hoc loco, aeque ac Cap. IX: 14, praecedit illa responsionem: *εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν;* i. e. *si Deus pro nobis est, quis erit contra nos?* seu *si Deus, uti probatum est, nos caritate sua complectitur, nihil agunt, qui nobis nocere cupiunt.* Pro Masculino *τίς* Apostolus scribere potuerat Neutrum *τί*, sed omnipotenti sectatorum CHRISTI tutori *homines* opponere voluit *adversarios*, utpote praecipuos malorum auctores.

Vers. 32.

Interrogationi PAULUS interrogationem adiungit, a difficiliori ad id, quod facilius est, procedens, et non amplius negantem, sed aientem conclusionem faciens. Animi commoti verba sunt: *Ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται;* Atque haec sic interpretor: *Is certe, qui suo ipsius Filio non pepercit, sed nostra omnium causa eum tradidit, cum eo nobis omnia etiam gratificabitur.* Sed interpretatio illa partim illustranda, partim probanda est.

In Protasi orationis Particula *γε* ad Pronomen *ὅς*

---

[1]) Cf. STEPH. *Thes.* V. *Πρός*.

pertinet, non ad Nomina ἰδίου υἱοῦ, neque ad Verbum ἐφείσατο. Similiter alibi Pronomini illi adiuncta est [1]); sed parum iuvat eiusmodi locorum comparatio, donec reperiatur sententia interrogans, cuius Protasis a vocabulis ὅς γε incipiat, uti hoc loco. Subsistere igitur cogimur in eo, quod VV. DD. monent, Encliticum γε hanc vim habere, ut vocabulum praecedens attollat [2]). Exempla autem ab iis allata aliaque, quae exstant 1 *Cor.* IV: 8. *Gal.* III: 4. *Eph.* III: 2. IV: 21. *Col.* I: 23, dubitare non sinunt, quin sermonis Graeci ingenio satisfiat Latine scribendo *quidem*, *saltem*, aut *certe*, quod huic orationi accommodatissimum est [3]). Id egit Apostolus, ut sentirent lectores, *qualis quantusque ille esset*, cuius virtutes significare, quam nomen enunciare mallet. Porro membrorum, quae continet Protasis, alterum altero explicatur. Adiectivi ἰδίου vim infringunt, qui cum KOPPIO et ROSENMULLERO illud nihil amplius denotare volunt quam Pronomen αὐτοῦ. An alibi se prodant loci, in quibus haec duo inter se permutentur, nunc explorare nolo. In PAULI certe Epistolis nusquam aperta huius permuta-

---

[1]) EURIPID. *Med.* vs. 166. SOPHOCL. *Oed. Col.* vs. 392 BOTH. ARISTOPH. *Aves.* vs. 1193. LUCIAN. *Timon.* Cap. 42. Tom. I. p. 154 REITZ. *De sacrif.* Cap. 1. ibid. p. 525. *Toxar.* Cap. 2. ibid. Tom. II. p. 509.

[2]) MATTH. Tom. II. p. 1421 sqq. KÜHNER. Tom. II. p. 400. ROST ad DUNCANII *Lex.* V. *Γε* et *Griech. Gramm.* p. 685, 686. MADV. p. 260. Nemo copiosius disputat quam HARTUNGIUS. Tom. I. p. 344 sqq. Coniuncta ὅς γε autem attingit p. 407.

[3]) Legi etiam possunt STALLBAUM ad PLATONIS *Men.* et *Euthyphr.* p. 62 et 152 et BAKIUS, *Biblioth. Crit. nov.* Tom. V. Part. I. p. 212.

tionis vestigia reperi [1]). Et quam egregie scriptores bene Graeci sibi constent in notione sua Adiectivo, ubi Substantivo praepositum est, tribuenda, exempla docent a WETSTENIO aliisque commemorata. Hoc vero loco, quum Genitivus *τοῦ ἰδίου υἱοῦ* respondeat verbis *τὸν ἑαυτοῦ υἱόν* vs. 3, haud dubie scribendum est *suo ipsius filio*. Ergo *Filius Dei* hîc eodem modo a *filiis adoptatis*, atque *Matth.* III: 17 et *Ioann.* I: 18 appellationibus *τοῦ ἀγαπητοῦ* et *τοῦ μονογενοῦς*, quas THEOPHYLACTUS etiam memoravit, ab aliis hominibus distinguitur. Sed Antitheseos, qua ille *sectatoribus* CHRISTI, *utpote a Deo adoptatis*, opponatur, nullam huic orationi inesse notam, iure suo monuere KÖLLNERUS, RÜCKERTUS, WETTIUS, KREHLIUS, REITHMAYRUS, MEIIERUS, alii. Quemadmodum autem gravitatis causa

[1]) Inter horum etiam dierum interpretes sunt, qui Adiectivum ἴδιος in N. T. aliquoties pro Pronomine αὐτοῦ usurpari opinentur. Ita praeter alios THOLUCKIUS et PHILIPPUS, qui ad WINERI auctoritatem provocat. Et hic quidem V. D. Ed. VI. p. 139, dissentientem MEIIERUM reprehendens, in censum etiam venire putat *Eph.* V: 22. *Tit.* II: 5, 9. Sed quid obstat, quominus verba τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν explicemus: *suis ipsarum maritis*, *non aliis viris*, quod commendant ea, quae in *Ep. ad Tit.* praecedunt et admonitiones *Eph.* V: 3 sqq? Quidni PAULUS Dativo, qui Articulo caret, ἰδίοις δεσπόταις (nisi haec traiicienda sunt) aeque atque Accusativo τοὺς ἰδίους δεσπότας 1 *Tim.* VI: 1. *suos ipsorum heros* significavit, *tam a* CHRISTO *alienos*, *quam Christianos?* Cff. quae ibid. vs. 2 sequuntur de *obedientia erga heros Christianos praestanda*. Cum ipso WINERO alii interpretes concedunt, plerumque Adiectivum a Pronomine distinguendum esse; sed nonne hinc, praeeunte RÜCKERTO, cogere licet, hanc distinctionem eos quoque capere locos, ubi illa se lectori minus clare offerat? Et quomodo fautores sententiae, alterum nonnunquam pro altero usurpari posse, se expedient ad interpretanda verba *Gen.* XIV: 14: τοὺς ἰδίους οἰκογενεῖς αὐτοῦ? Cf. KNOBELIUS, *Die Genesis erklärt*, ad h. l.

Genitivus τοῦ ἰδίου υἱοῦ Verbum ἐφείσατο praecedit, sic in posteriori membro eadem de causa Verbo παρέδωκεν praemissa sunt vocabula ὑπὲρ ἡμῶν πάντων. Adiectivo πάντων, ut etiam vidit STUARTUS [1]), interpretationi est Pronomen ἡμῶν. Nollem GROTII oculis tantum caliginis offusum, ut Graeca exponeret *pro omnibus hominibus*. Diu ante meliora iam docuerat AUGUSTINUS [2]), solos nempe spectari *electos* i. e. *homines ad* CHRISTI *communionem vocatos et perductos*. Hos enim solos quum circumiecta vs. 28, 31, 33, 35 sqq. ut monet FRITZSCHIUS, spectet disputatio, *omnibus hominibus* intelligendis orationi transitus ad aliud genus affingitur. Fretus autem iis, quae Cap. V: 6 de Praepositione ὑπέρ scripsi, sine scrupulo interpretor *nostra omnium causa*, seu *ad nostram omnium salutem*. Cur vero illi memorantur *omnes?* OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, alii suo quisque modo respondent, sed secundum huius Epistolae argumentum auctor, nisi fallor, dicere voluit: *qui tam e gentibus exteris quam ex Iudaeis orti sunt, nemine excepto.* Verba ἐφείσατο et παρέδωκεν quis eandem ad rem referenda esse negabit? Hoc quidem cum Simplici ἔδωκεν *Ioann.* III: 16 non confundendum, sed, ut vidimus Cap. IV: 25, exponendum est παρέδωκεν εἰς θάνατον, quemadmodum plene legimus 2 *Chron.* XXXII: 1. *Ies.* LIII: 12. 2 *Cor.* IV: 11. Illud vicissim denotat *pepercit, ne morte violenta opprimeretur,* sicuti *Act.* XX: 29. *Rom.* XI: 21. 2 *Pet.* II: 4, 5 φείδεσθαι est *parcere aliis, ne intereant.* Similiter hoc Verbum 1 *Sam.* XV: 3. XXIV: 11.

---

[1]) *Commentary* cet. ad h. l.

[2]) Etiam *De civitate Dei*. Lib. XXII. Cap. 24. Tom. VII. p. 522.

2 *Chron.* XXXVI: 17. *Thren.* III: 43 ad *mortem* refertur, atque sic alibi, etiam apud HERODIANUM [1]) ubi ei plus semel adiectum est ὡς μὴ φονεῦσαι [2]).

Progrediamur ad Apodosin. Eius in fronte legimus πῶς οὐχί, sicuti 2 *Cor.* III: 8 et apud SOPHOCLEM [3]), cuius verba sunt:

Παρέσχομεν (πῶς δ' οὐχί) κοὐκ ἠκούσαμεν.

Unde apparet, formulam explicari posse Latinis: *qui fieri possit, ut non.* Particula connexa καί tam ad totam sententiam, quam ad hanc formulam pertinet. Si quis eam ad proxime sequentia σὺν αὐτῷ referret, concedentem faceret Apostolum, favorem Divinum *etiam sine* CHRISTI *communione* sperandum esse, quo nihil ab eius mente magis fuit alienum. Illa σὺν αὐτῷ, ab haud minus usitatis ἐν αὐτῷ caute distinguenda, Breviloquentiam continent absolute positam, et hoc quidem sensu: *Quum in nos contulerit donum ipsius Filii, morti crucis nostra omnium causa traditi.* Cff. REICHIUS, KREHLIUS, alii. Hinc intelligimus, quid sibi velint τὰ πάντα, nempe *omnia, quibus Filii illius traditio nobis salutaris fieri potest.* Orationi contextae minus congruit interpretatio FRITZSCHII: *omnia, quae Deus possideat.* Nec circumiecta permittunt, ut Graeca cum BEZA vertendo reddamus *omnia illa.* Recte vero hic V. D. Ver-

---

[1]) Lib. II. Cap. 13. § 15. Lib. VI. Cap. 1. § 15. Cf. IRMISCH. Tom. II. p. 406. Nude Verbum φείδεσθαι de *morte* usurpatur Lib. III. Cap. 8. § 7. Lib. VII. Cap. 5. § 9 al.

[2]) Cf. KEUCHENIUS ad h. l.

[3]) *Oedip. Tyr.* vs. 534. BOTH.

bum *χαρίσεται* vertendo reddidit *gratificabitur*, quem sequens non longe discessi ab iis, quae diu ante ad *Phil.* II: 9 monueram. Itaque Apodosis hunc habet sensum: *quidni, quum donum sui ipsius Filii, morti crucis nostra omnium causa traditi, in nos contulerit, omnia, quibus traditio eius salutaris esse potest, nobis etiam gratificabitur?* Haud inepte CHRYSOSTOMUS: *Ὁ γὰρ τὸ μεῖζον τοῖς ἐχθροῖς δεδωκὼς, πῶς τὰ ἐλάττονα οὐ δώσει τοῖς φίλοις;* Sed recte quoque MEIJERUS, hinc fieri non posse cogens, ut quis CHRISTI sectatoribus nociturus sit, nexum ostendit, quo vs. 31 et 32 cohaereant.

Vers. 33—37.

Quo magis lectoribus de eo persuadeat, nihil esse, quod sibi revera nocere possit, PAULUS a generalibus, quae verss. 31 et 32 exstant, vss. 33—37 ad singularia transgreditur. Sed quomodo membra orationis distinguenda sunt? STUARTUM, HODGIUM aliosque duplicem tantum distinguendi rationem memorasse mirandum est, quum LUCAS *Brug.* [1]) triplicem iam proposuisset. Ille vero cum haud paucis hoc commune habuit, ut nonnullis interpretibus aliena affingeret. Quod acriter tamen reprehendere nolo, quandoquidem veteres, mentem suam minus aperte enunciantes, lectorem ipsi in errorem duxerunt. Sed in huius litis, quae dicitur, historia enarranda VV. DD. sibi ab alia quoque cavere nesciverunt confusione. Omnia, nisi fallor, huc

---

[1]) *Bibl. Crit.* ad h. l.

redeunt, utrum Verba vs. 33 et 34 *Θεὸς — κατακρίνων* arcte *coniungi*, an a se invicem *seiungi* debeant. Et editorum quidem atque interpretum, qui *hoc illi praeferendum* censebant, alii Participio *δικαιῶν* Punctum subiecere, alii signum interrogationis. Hinc autem enata necessitas est, inferius verbis *ὑπὲρ ἡμῶν* itidem vel Punctum, vel interrogandi signum subiiciendi. Itaque pars orationem sic constituerunt, ut quatuor ei insint quaestiones cum duobus responsis; pars PAULUM sex quaestiones [1]) sine ullo responso proponentem fecere. Altera Editionis Receptae distinctio est, quam cum ipso RÜCKERTO probarunt VV. DD. ab eo et MEIIERO allegati, etiam CAMERARIUS, CRELLIUS, COCCEIUS, LIMBORCHIUS, HAMMONDUS, BOEHMIUS, GLÖCKLERUS, KLÖTERUS, STUARTUS, HODGIUS, PURDUËUS, BOSVELDIUS, VINKIUS. Alterius, praeeunte AUGUSTINO [2]), praeter haud paucos, quos iidem recensent, fautores se praestiterunt nonnulli a BOWYERO memorati, item NIELSENIUS, KREHLIUS, BISPINGIUS, WALFORDUS, PALMIUS, VISSERINGIUS, BEELENIUS [3]). Utrique vero gravissima obstant argumenta. Primum enim Participiis *δικαιῶν* et *κατακρίνων*, quod etiam CALVINO et BEZAE negotium peperit, eiusmodi inest Antithesis, ut salvo loquendi usu a se invicem separari nequeant.

---

[1]) STUARTUS secundum hanc divisionem *septemdecim* quaestiones continuari dixit, sed eum redarguit TURNERUS.

[2]) *De doctr. Christ.* Lib. IV. Cap. 20. Tom. III. p. 62 aliisque in locis, quos laudat GATAKERUS, *Advers. misc. posth.* Cap. XIX. p. 634.

[3]) *Comment. in Epist. S. Pauli ad Rom.* Lovanii 1854. Librum plus semel arcessitum accepi demum, postquam totus hic Fasciculus fere iam excusus erat.

Deinde si ad quaestionem *Τίς ἐγκαλέσει — Θεοῦ;* respondetur sive aiendo, seu rogando *Θεὸς ὁ δικαιῶν*, confunduntur actiones accusatoris et iudicis. Similiter ad iudicem refertur, quod servatoris, adiutoris aut patroni est, si ad quaestionem sequentem: *Τίς ὁ κατακρίνων* itidem aiendo aut rogando respondent verba *Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν — — ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν*. Quod ad distinctionem Editionis Receptae seorsum attinet, propterea haec spernenda est, quod, prima sententia semel absoluta verbis: *Θεὸς ὁ δικαιῶν*, nihil ineptius fingi potest quam alteram a quaestione *τίς ὁ κατακρίνων* incipere. AUGUSTINI vero placitum haud scio an se ipsum iam omnino refellat, si animadvertimus, cogitationem, Deum sectatorum CHRISTI, quos ipse probat, accusatorem esse, aeque a PAULO, atque ab alio quolibet Novi Testamenti scriptore, longius abfuisse, quam ut hoc in quaestionem vocaretur.

Exploremus igitur, an interpretes verbis: *Θεὸς — κατακρίνων coniungendis* meliorem viam ingressi sint. Sed priusquam ostendamus, quomodo illi quoque inter se dissenserint, iudicium ferri nequit. Haud pauci nempe eorum, quamquam Antithesin Participiorum *δικαιῶν* et *κατακρίνων* bene observabant, sequentia: *Χριστὸς — ὑπὲρ ἡμῶν* a praecedentibus tamen suspenderunt repetendo: *quis electos Dei accusabit aut quis condemnabit?* Ita certe, praeeunte ORIGENE, CHRYSOSTOMUS, THEODORETUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, tum CORNELIUS A LAPIDE, et, nisi fallor, MUSCULUS, SLICHTINGIUS, BENGELIUS, TURRETINUS, alii. Atqui haec non accurata membrorum distinctio, sed potius confusio est, quae non solum iam tractata et absoluta iterum in disceptationem vocat, sed etiam hiatum in PAULI ratiocina-

tionem importat. Summo iure nuperrime MEIJERUS, quae antea scripserat, correxisse et monuisse videtur, hanc distinctionem faciendam esse, ut quaestiones *τίς ὁ κατακρίνων* et *τίς ἡμᾶς — Χριστοῦ* pariter Apodosin contineant sententiarum, quarum Protasis in verbis *Θεὸς ὁ δικαιῶν* et *Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν — ὑπὲρ ἡμῶν* cernatur. Ita vero minus ad ORIGENIS aliorumque veterum partes rediit, quam una cum ESTIO ERASMUM secutus est, qui sibi neminem occurrisse declarat eandem viam ingressum. Me autem laboris, quo bis iam in schola causam illam defendere conatus sum, nullo modo poenitet. Si dissentit THOLUCKIUS, REITHMAYRUM et PEILIUM consentire vidi et parum abesse, quin haec orationis constituendae ratio PHILIPPO etiam arrideat. Sed res omnis argumentorum pondere pensanda est, non interpretum auctoritate. Ergo me iudice nihil probabilius est, quam haec membrorum divisio, ineptam quoque versuum divisionem corrigens:

Vs. 33. *Τίς — ἐκλεκτῶν Θεοῦ;*
Vs. 34. *Θεὸς ὁ δικαιῶν· τίς ὁ κατακρίνων;*
Vs. 35. *Χριστὸς — ὑπὲρ ἡμῶν· τίς — Χριστοῦ;*
Vs. 36. *Θλῖψις — μάχαιρα, καθὼς — σφαγῆς;*
Vs. 37. *Ἀλλ' — ἀγαπήσαντος ἡμᾶς.*

Hac divisione omnes, quantum novi, evitantur scopuli, ad quos aliarum divisionum auctores et fautores allidi vidimus. Quae ei obiiciuntur, partim ORIGENIS tantum impugnant sententiam, partim, ut infra apparebit, argutiora et leviora sunt. Contra plus uno nomine ea se insigniter commendat. Primam quaestionem, quum eius indolis sit, ut aliter fieri nequeat, quin

uno membro absolvatur, nunc tres excipiunt, argumenti causa duobus quaeque membris constantes. Quidquid CHRISTI est, ad CHRISTUM refertur, eademque sententia comprehenditur, quidquid ad malorum huius vitae, et horrendum impetum, et gloriosum effectum exitumque pertinet. Nulli alii distinctioni adeo favent loci similes *Psalm.* XXVI (XXVII): 1. CVIII (CIX): 6, 7. *Ies.* L: 8. Formae varietate, quoniam rebus ipsis congruit, accrescit orationis gravitas et elegantia. Praesertim vero membrorum divisio sic constituta probitatem suam propterea ante oculos collocat, quod per eam quaestionum et responsionum series exhibetur, cui imaginis ab initio ad finem fideliter expressae imitatio inest ad contrarium eius proponendum. Imaginem dico *iudicii humani*, cuius ad normam omnia praecedere solet *accusatio*, accusationem vero insontis *probatio*, sontis *damnatio*, damnationem simul eius *separatio ab adiutore et patrono suo* eiusque *abductio ad capitis supplicium*, hanc separationem et abductionem denique *cum vario malorum genere exilium fatale* sequitur. Haec autem comparatio, uti totam hanc orationem (vs. 33—37), nisi fallor, iam insigniter illustrat, sic me ipsam singulis articulatim interpretandis illustraturum spero.

Vers. 33.

Prima quaestio: Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; i. e. *Quis accusationem instruet adversus electos Dei*, cum praecedenti tantum cohaeret, si ei cogitando adiicimus: *quales nos sumus.* Graeca igitur ex PAULI mente

sic resolvo: *Θεοῦ ἐσμεν ἐκλεκτοί, τίς οὖν ἐγκαλέσει καθ' ἡμῶν;* Verbo *ἐγκαλεῖν,* a quo vulgo Dativus pendet personae, hîc Praepositio *κατά* cum Genitivo subiecta est, quemadmodum apud Scholiasten THUCYDIDIS a WETSTENIO laudatum. Exemplum SOPHOCLIS [1]):

— — — — *τίνος γὰρ ὧδε τὸν μέγαν*
χόλον κατ' αὐτῶν ἐγκαλῶν ἐλήλυθας;

multi interpretes commemorarunt. Vocabulo *ἐκλεκτῶν* non *dilectos*, sed *electos* significari, cum FRITZSCHIO monuere REICHIUS, RÜCKERTUS, KREHLIUS, MEIERUS aliique. Quod autem supra vs. 28 de Adiectivo Verbali *κλητοί* disputavi, sine culpa transferetur ad eiusdem formae Adiectivum *ἐκλεκτός*. Ergo illud aeque ac Participium *ἐκλελεγμένος* Latine quidem reddendum est *electus*, sed a Participio distingui debet, quatenus una cum *electione consequentiam* eius seu *eventum* comprehendit, hominesque denotat *electionis beneficio potitos* [2]). Vocabulum Articulus non praecedit, quoniam hominum illorum *qualitatem* significat aeque ac formula *γένος ἐκλεκτόν* 1 *Pet.* II: 9. Similiter vocabulum sequens *Θεοῦ* Articulo caret, ut *electi* intelligantur, *qui aliorum electi non sunt quam Dei* [3]). Atque ita Genitivus *Θεοῦ* ostendit, quam absurdum sit se-

---

[1]) *Philoctet.* vs. 307, 308. BOTH.

[2]) Cff. disputata in comment. *Schets van de leer* cet. l. c. p. 11 sqq.

[3]) Opportune RÜCKERTUS memoravit formulam *κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ* Cap. I: 6, sed Praepositionem *ὑπό* ei inseri non posse, apparet nde, quod secundum Novi Testamenti doctrinam *Deus* vocationis auctor est, IESUS CHRISTUS non item. Hoc igitur nobis indicio est, formulae quoque *ἐκλεκτοὶ Θεοῦ* Genitivum non inesse *auctoris*, sed *possessoris*.

ctatores CHRISTI, qui tanquam *Dei peculium* sunt, accusare. Pari modo *Col.* III: 12 et in locis Veteris Testamenti a PHILIPPO allatis aliisque Genitivus, quod Adiectivo Verbali congruens est, Participio non item, usurpatur, sed sine dubio eandem vim habet *Tit.* I: 1. Tota autem PAULI quaestio sic comparata est, ut, si eam in sententiam negantem convertere volumus, scribendum esse videatur: *Nihil agitur accusatione adversus electos Dei*, quales nos sumus, *instruenda.* Eandem quaestionis convertendae rationem vs. 34 sqq. ineundam esse videbimus. Apostolum imaginem ab iudicio humano mutuatum esse, satis constat; sed quid est, quod haec accusatoris imago ei in mentem venerit? Meminitne fortasse, ut ORIGENE aliisque ducibus putat THOLUCKIUS, *Satanae*, qui *Apoc.* XII: 10 ὁ *κατήγορος* vel *κατήγωρ* et *Iob.* I: 6 sqq. *Zach.* III: 1 sqq. hominum adversarius apud Deum esse dicitur? Vel an potius, quae FRITZSCHII, RÜCKERTI, PHILIPPI sententia est, generatim *adversarios* indicavit *omnis generis?* Utriusque momentum in oratione contexta frustra quaesivi. Deinde, si Pronomen *τίς* sibi hoc in loco ubique eandem notionem postulat, intelligi tantum debent *homines*, nec tamen e *gentibus exteris prognati*, ut KLEEIUS opinatus est, sed *Iudaei* aut *Iudaismo addicti*, quod KREHLIUS aliique viderunt, nemo melius quam HAMMONDUS. Eodem fortasse tendunt verba OECUMENII: *Πολλοὶ ἀσεβεῖς ἐμέμφοντο τοῖς πιστεύουσι.* Et sane, quemadmodum in huiusmodi homines, sacrilegii crimen aliis, qui filiorum Dei titulum sibi tribuebant, obiicientes, egregie sequentes quadrant quaestiones, sic memoriam eorum auctoris in animo renovasse censenda sunt quae scri-

pserat Cap. II: 1 sqq. VI: 17. VII: 1 sqq. VIII: 9 sqq. et tota huius Epistolae disputatio praecedens.

Vers. 34.

Imaginem ab iudicio humano petitam adhibere pergit Apostolus ad *secundam quaestionem*: *Θεὸς ὁ δικαιῶν· τίς ὁ κατακρίνων;* Recte FRITZSCHIUS reprehendit opinionem nonnullorum, haec, nescio cuiusnam elegantiae causa, scripta esse pro *Θεὸς δικαιοῖ* et *τίς κατακρίνει;* Graecis enim, quod iam vidit ERASMUS et ipse alibi commonstravi [1]), more receptum fuit Articulum cum Participio coniungere ad indicandum, Subiectum, quod agens inducitur, hoc nomine ab alio aliisve distinguendum esse. Sed id ipsum sibi volens PAULUS vocabulum quoque *Θεός*, aeque ac vs. 33, sine Articulo enunciavit, ut prioris membri sensum esse proderet: *Ille, qui (electos* seu CHRISTI *sectatores) probat, nemo alius nisi Deus est.* Unde intelligimus haec verba non ad praecedentem, sed ad sequentem quaestionem: *quis est, qui [eos] condemnet?* referri debere. Hîc Pronomini *τίς* inclusa est responsio negans, sicuti Cap. XI: 34, 35. 1 *Cor.* IX: 7. 2 *Cor.* VI: 14—16. Imprimis comparari merentur loci, in quibus Pronomen illud ab initio Apodoseos exstat: *Iob.* XXXIV: 29. *Psalm.* XXVI (XXVII): 1. *Ies.* L: 8, ubi apud interpretem Al. legimus: *Ὅτι ἐγγίζει ὁ δικαιώσας με· τίς ὁ κρινόμενός μοι;* Quae verba insigniter favent propositae orationis divisioni, quam RÜCKERTUM *ineptam*

[1]) *Comment. ad Phil.* II: 13.

non dicturum fuisse autumo, si vidisset V. D. quantum inter dividendi rationes intersit ab ERASMO et ab ORIGENE commendatas. IESAIAE effatum Apostolo, quum Epistolam TERTIO dictaret, ante oculos obversatum esse, mihi non liquet; sed hoc cum PHILIPPO aliisque credibile, quam cum FRITZSCHIO incredibile ducere malo. Quidquid vero huius rei est, si quis hanc quaestionem, aeque ac praecedentem, in sententiam negantem convertere vult, scribendum videtur: *Nihil agitur damnatorio in* CHRISTI *sectatores iudicio ferendo, quandoquidem ille, a quo probantur, Deus est, nemo alius.*

Vers. 35.

Duobus itidem membris constat *tertia quaestio*: *Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;* Priusquam vero huius quaestionis interpretationem periclitemur, perpendamus oportet, an PAULUS ita scripserit. Particula *καὶ* nonnulli libri veteres, et ante Participium *ἐγερθεὶς*, et ante Verbum *ἔστιν* carent. Alteram LACHMANNUS expunxit, alteram uti suspectam uncis inclusit. Cum LACHMANNO FRITZSCHIUS consensit, nec valde dissensit PHILIPPUS. At quum primo tamen adspectu haec Particula utroque loco onerosa vel saltem supervacanea esse videatur, credibilius est librarios eam orationi ademisse quam adiecisse. Pro Recepto *Χριστοῦ*, in quod haec sententia desinit, e Codice B a MURALTONE editum est *Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*. Sed dubitari nequit,

quin illud hunc in versum translatum sit e vs. 39 Quomodo FRITZSCHIUS a se impetrare potuerit, ut diceret, „PAULUM scripsisse *ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ*, certum est," equidem ignoro. Excepto Vaticano, librorum, in quibus Genitivus *Θεοῦ* exstat, non magna auctoritas est, quamquam eum quoque propagarunt OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, LUTHERUS, MELANCHTHON, CAMERARIUS, MUSCULUS, alii. LACHMANNUS igitur aeque ac TISCHENDORFIUS edidit Receptum *Χριστοῦ*, quod, praeeunte CHRYSOSTOMO, WETTIUS etiam, KREHLIUS, MEIIERUS, PHILIPPUS tuentur. Minus fortasse spernendum est Nomen *Ἰησοῦς* ab initio huius sententiae variis in Codicibus Nomini *Χριστός* subiectum. Nullam enim reperio causam, cur librarii illud suo arbitrio orationi addiderint. Contra quum vs. 34 solum *Θεός* legerent, opinari potuerunt curandum esse, ut solum *Χριστός* ei responderet. Et quidni homines male seduli, si minus praecedentibus vs. 9—11, 17, certe proxime sequentibus *τοῦ Χριστοῦ*, ad vocabulum *Ἰησοῦς* omittendum impulsi sunt, locorum, ubi soli *Χριστός* utrumque *Χριστὸς Ἰησοῦς* praemissum est, uti Cap. VI: 3, 4. XV: 17, 18, immemores? Hoc quidem, quamquam FRITZSCHIO displicebat, LACHMANNUS habuit probabile nec commemoratu indignum iudicavit RÜCKERTUS.

Ergo sua in fronte Protasis sine Articulo aut unum habet vocabulum *Χριστός*, aut duo *Χριστὸς Ἰησοῦς*. Illud si his praefertur, similiter ac *Θεός* vs. 34 accipiendum est, ut explicetur: CHRISTUS, *quocum communionem habemus, nemo alius, ille est.* Si recipitur utrumque *Χριστὸς Ἰησοῦς*, nihil interest, praeterquam quod nomen *proprium* ad appellationem *dignita-*

tis accedit [1]). Iam quatuor sequuntur CHRISTI praedicata, ad quae bene intelligenda nihil conducibilius est, quam ut interpretationem inchoemus a nexu eorum pervestigando. *Gradationem* iis inesse, et quidem perpetuam, KÖLLNERO aliisque lubens largior. Sed cuiusmodi haec gradatio est? Bis bina in scenam prodeunt. Hoc formae iam indicat discrimen, quoniam Articulum cum Participiis semel iterumque excipit Pronomen cum Verbo finito. Ne quis vero dicat, PAULUM animi fervore abreptum hanc formam mutasse, idem declaratur discrimine materiae. Duo, nempe, ad tempus pertinent praeteritum, duo ad praesens. Illa memoriam renovant eorum, quae olim hac in terra facta sunt; haec proponunt ea, quae etiamnum in coelo cernuntur. Quare tantum abest, ut cuncta uno tenore legi possint, ut paululum intercapedinis requiratur ad alterum par ab altero distinguendum. Pro auctoris autem consilio posterius priori gravius est. Sed in utroque etiam postpositum gravitate praepositum superat. Atque sic *veram Gradationis indolem* in luce collocasse mihi videor. Deinde argumentum mihi paravi ad quaestionem, utrum postrema *ὑπὲρ ἡμῶν* cum omnibus CHRISTI praedicatis, an tantummodo cum quarto: *ὃς καὶ ἐντυγχάνει* connecti debeant, respondendi. Nam, quamquam illud omnibus fere placet interpretibus, hoc tamen se unice commendat, si probari meretur bipartita orationis, quam feci, divisio. Sed quum formula, CHRISTUM *nostrae salutis causa ad dextram Dei sedere* in Novi Testamenti libris inusitata sit, vix aut ne vix quidem credo, illa *ὑπὲρ ἡμῶν* verbis *ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ*

---

[1]) Cff. supra disputata p. 133 sqq.

Θεοῦ cogitando adiungi posse. Hoc vero posito, ea ad remotiora quoque Participia *ἀποθανών* et *ἐγερθείς* referri nequeunt. Et infra, uti spero, novo confirmatum videbimus exemplo, scriptorum veterum mentem saepe minus intelligi ab interpretibus, qui orationem eorum desiderium relinquere putent, nisi uno alterove vocabulo suppleatur.

Primum CHRISTI praedicatum: *ὁ ἀποθανών*, *qui mortuus est*, cohaeret tantum cum praecedentibus, si illud e vs. 32 explicamus: *qui mortuus est auctore Deo* In altero Participium *ἐγερθείς*, uti 2 *Cor.* V: 15, breviter scriptum est pro *ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν*, *suscitatus e mortuis.* Vocabula *μᾶλλον δὲ καί*, si Particula *καί* genuina est, respondent, ut bene monet PHILIPPUS, Latinis *imo vero etiam*, i. e. *imo vero praeterquam quod mortuus est;* si illa deleri debet, scribatur *imo vero*, i. e. *quin potius dicam.* Hoc veterum in libris frequens est; alterum exstat *Eph.* V: 11, item apud DEMOSTHENEM [1]) in verbis a COBETIO nostro mihi monstratis: *Ὁμοίως ἁπάντων τὸ ἀξίωμα, τὴν ἡγεμονίαν, τὴν ἐλευθερίαν περιείλετο, μᾶλλον δὲ καὶ τὰς πολιτείας, ὅσων ἠδύνατο.* Utrumque autem, utpote ad corrigendam orationem inserviens, arguit a PAULI mente deflectere, qui Participiis *ἀποθανών* et *ἐγερθείς* verba *ὑπὲρ ἡμῶν* cogitando adiiciat. Deus enim (quod nemo negabit) se multo *beneficentiorem erga homines praestitit*, quum CHRISTUM morti traderet, quam quum eum in vitam revocaret. Rursus vero huic revocationi, *si unius* CHRISTI, *non sectatorum eius*, ratio habetur, multo gravius confidendi, caritatem eius ab his avelli non posse, argu-

---

[1]) *Pro Corona.* Tom. I. p. 157 SCHAEF.

mentum inest, quam morti, cui Deo auctore succubuit. Nondum dixi, Apostolum semel tantum, quo utrumque Participium arctissime copularet, Articulo ὁ usum esse ideoque sibi voluisse: *qui, auctore Deo, minus dico, mortuus, quam in vitam revocatus est.* Tertium, quod PAULUS de CHRISTO praedicat: ὅς [καὶ] ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, uberiori interpretatione indiget. Non diu me morabitur WOLFII, ALBERTII aliorumque [1]) opinio, Praepositionem ἐν hîc respondere Latinae *ad*, quemadmodum AELIANUS [2]) narrat, Graecos hostes suos vicisse καὶ ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν Μυκάλῃ, quod ex populari dicendi more est *et Plataeis et Mycalae.* Fraudem iis fecit vocabulum δεξιᾷ, quo non *dextra manus*, sed *dextra pars* (μερίς) denotatur, ut haud secus ex eius coniunctione cum Genitivis τῆς μεγαλωσύνης et τοῦ θρόνου *Hebr.* I: 3. VIII: 1. XII: 2, quam ex usu Pluralis δεξιῶν *Matth.* XX: 21 et alibi [3]) apparet. Verbo ἔστιν, quod etiam legitur 1 *Pet.* III: 22, cum GROTIO addere καθεζόμενος non opus est, neque illi Participio favet Verbum sequens ἐντυγχάνει. CHRISTUS igitur *esse* dicitur *in dextra parte throni coelestis*, in quo sibi ab antiquo Hebraei Deum sedentem proposuerunt. Hoc autem non *figurate*, sed *proprie* accipiendum esse, C. F. FRITZSCHIUS [4]) evidenter demonstravit. KNAPPIUS [5]) autem

[1]) Errorem etiam propagavit BOS l. c. p. 526 qq. Sed cf. p. 273, 274.

[2]) *Var. Hist.* Lib. II. Cap. 25.

[3]) Ita etiam in *Test. Dan.* Cap. 3. p. 650: ἐκ δεξιῶν τοῦ Σατανᾶ πορεύεται.

[4]) Comment. *de Iesu Christo ad Dei dextram sedente* in *Nov. Opusc. Acad.* p. 209 sqq.

[5]) *Script. Var. Argum.* cet. Tom. I. Ed. 1. p. 37 sqq. Ed. 2. p. 41 sqq.

iam diu ante in celebratissima sua disputatione hoc de argumento probare conatus est, formula illa *regiam dignitatem* describi CHRISTO *a Patre concessam.* Atque haec vulgaris sententia est, quam BERGMANNUS [1]) noster etiam strenue defendit et ipse [2]) olim fidenter secutus sum. Neque in dubium vocari potest, quin CHRISTO, Principi regni Divini, summa maiestas in N. T. tribuatur. Sed quaestio agitur, an ipsa formula *esse* vel *sedere ad dextram Dei* hanc *regiam dignitatem* significet. Minus ad rem VV. DD. ut haud dudum [3]) monui, argumentantur e Verbo *βασιλεύειν* 1 *Cor.* XV: 24. Magis in censum venit effatum Dei: שֵׁב לִימִינִי *Psalm.* CX: 1, quod Novi Testamenti scriptores imitati sunt. Illud vero si explicatur: *regna meo nomine* aut *regna mecum*, ut WETTIO [4]) ètiam, aliorum vestigiis insistenti, placuisse vidi, equidem vehementer vereor, ut oratio a poëtae mente aberret. In toto enim carmine Deus ipse id agere dicitur, ut ille, quem oratio spectat, regnare possit. Deinde vulgaris interpretatio proxime sequentia עַד־אָשִׁית cet. sic accipere cogit, ut Particula עַד propriam certe et tritam notionem (*usque dum*) amittat [5]). Quod ne illis quidem in locis

---

[1]) *Commentatio in Psalmum* CX. p. 80 sqq.

[2]) *Over de hemelvaart* enz. in *Verhandelingen van het Gen. tot verded. v. d. Christ. Godsdienst.* 1809. p. 70 sqq.

[3]) *Comm. perp.* in 1 *Cor.* XV: 25.

[4]) *Comment. über die Psalmen.* Ed. G. BAUR. ad h. l.

[5]) Hoc non solum urgent, qui *Psalmum* CX Messianum esse autumant, ut CAESAR VON LENGERKE, *Die fünf Bücher der Psalmen.* Tom. II. p. 612 sqq. sed etiam interpretes, qui eum ad DAVIDEM, vel USIAM, vel IONATHANEM, vel alium referunt, uti

fieri potest, ubi *ipsum orationis argumentum eam ita ad tempus praeteritum pertinere docet, ut futurum non excludatur.* Praeterea formulae sensus subiicitur, quam respuunt similia וַתֵּשֶׁב לִימִינוֹ 1 *Reg.* II: 19, quae significare nequeunt, SALOMONEM BATHSEBAM, quum eam ad dextram suam collocaret, imperii sui fecisse participem, quandoquidem rex ADONIAM, pro quo illa intercesserat, matris petitione exacerbatus, mox damnavit capitis. Plura disputare vetant fines, quibus haec interpretatio circumscripta est. Nec huius loci est inquirere in exempla, quae ex scriptorum exterorum libris afferri solent, aut lustrare quidquid in N. T. de *sessione ad dextram* memoratum reperimus. Nonnulli loci tales sunt, ut ipsi nihil definiant. In aliis, uti *Act.* II: 33—36, *sessio ad dextram* quidem cum *regia dignitate* cohaeret, sed ita, ut illa ex hac, non haec ex illa sequatur [1]). Nec frustra quaeruntur, quibuscum vulgaris interpretatio in concordiam redigi nequeat. Urgeri vidi IACOBI et IOANNIS petitionem *Matth.* XX: 20, 21 e IESU promissione Cap. XIX: 28 enatam; atqui quum IESUS iis haud secus quam ceteris discipulis *dignitatem iudicis* ideoque *regimen* promisisset, ipsi illi fratres nihil aliud petere potuerunt, quam ut sociis suis *honoris amplitudine* antecellerent. Ita dictum PAULI *Eph.* I: 20: *ἐκάθισεν* (sc. *αὐτόν*) *ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις*, i. e. *collocavit* (*eum*) *in dextra throni sui parte*, *in regionibus coelestibus*, si explicamus: *regno*

WETTIUS quoque et, ne plures memorem, ROSENMULLERUS, *Scholia in V. T.* ad h. l.

[1]) Distinctionem illam debeo acumini KUENENII nostri, quocum hoc de argumento nuperrime collocutus sum.

eum praefecit, frustra ei adiectum est: *ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς* cet. quod proxime praecedentia *ἐν τοῖς ἐπουρανίοις* tantum spectat et (coll. Cap. IV: 10 et *Hebr.* IX: 5) *altiorem locum* denotat, *quam ut quae potestas, sive terrestris, seu coelestis*, CHRISTUM *adoriri possit.* Ergo idem fere docentur Ephesii, quod legimus *Hebr.* VII: 26: *κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος.* Praesertim animus attendatur oportet ad *Hebr.* X: 12, ubi verbis in Editione Recepta recte connexis [1]): *εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθισεν ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ* CHRISTUS *perpetuo*, i. e. quamdiu hic rerum humanarum ordo permanet (cf. Cap. VII: 3. X: 1.), *ad dextram Dei sedens*, distinguitur a *sacerdote*, qui *quotidie* in aedibus sacris, *apparet ministrans Deo*, et quocum solo ille hac in Epistola (Cap. IV: 14, 15. VI: 20. VII: 26 cet.) comparatur, nulla *regis* mentione facta. Uti autem haec non permittunt, ut nobis *dignitatem regiam* proponamus, ita etiam vetant illud sequentia vs. 13: *τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος* cet. quae, sive Verbum *τεθῶσιν* (quod propter locos similes probabilius est) redditur *positi sint*, seu *se posuerint*, CHRISTUM non inducunt adversarios suos sibi ipsum subiicientem, sed *tempus exspectantem, quo sibi Divinitus subiiciantur.* Cur vero longus sim? Quod PAULUS ad Romanos scripsit: ὃ [*καὶ*] *ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ*, non congruit cum quarto CHRISTI praedicato: ὃς *καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν*, si exponitur: *regiam dignitatem possidet*, quippe quod *patroni intercedentis* munus *regis* dignitati, i. e. minus maiori subiicit et orationis Gradationem plane tollit.

---

[1]) Cf. BLEEK, *Der Brief an die Hebräer erläut.* ad. h. l.

Sed Gradatio conservatur, et omnia via et ratione procedunt, si Apostolo hanc mentem tribuimus: *qui etiam apud Deum excelsus et summe honoratus est* [1]). Et haec interpretatio ut vulgari praeferatur, suadent etiam *Hebr.* VII: 25. IX: 24. 1 *Ioann.* II: 1. Ibi eadem similisve imago reperitur atque in verbis: *ὅς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν;* regiae vero dignitatis commemoratio longe illinc remota est. Ceterum de quarto hoc CHRISTI praedicato brevis esse possum. Quod supra ad vs. 26 de discrimine Verborum *προσεύχεσθαι* et *ἐντυγχάνειν* vidimus, sine culpa ad hunc locum applicabitur. Hinc iam elucet, quam recte, duce CHRYSOSTOMO, a CALVINO, ESTIO aliisque refellantur insulsa CHRISTOque indigna, quae de eius intercessione cum ORIGENE multi ab antiquo et per omnes commenti sunt aetates. Nec temere interpretes recentiores, REICHIUS, HODGIUS, REITHMAYRUS, MEIIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, alii, ne intercessionem illam modulo humano metiamur, praecipiunt. Sed quo magis nobis ab hoc errore caveamus, acquiescendum censeo in verbis, quae ad literam sonant: *qui etiam intercedit pro nobis*, explicandis: *qui* (ibi) *etiam causae nostrae patrocinatur.* Quod Apostolo indidisse videtur consideratio intimae, quae inter hunc Principem regni Divini eiusque sectatores est, communionis, tanquam inter caput et membra corporis. Hoc autem quartum CHRISTI praedicatum quam arcte cum tertio cohaereat, docet et utriusque argumentum, et repetitio Pronominis *ὅς*, quam supra (Cap. IV: 18)

---

[1]) Cff. GROTIUS aliique interpretes *Psalmi* CX a ROSENMULLERO memorati, item I. OLSHAUSENIUS, *Die Psalmen erkl.* ad h. l.

ad alia aliis cumulanda inservire ostendi. Itaque par posterius simili modo ac prius coniungens, totam Protasin huc redire puto: CHRISTUS (IESUS), *quocum communionem habemus, ille est, qui hac in terra, Deo auctore, minus dico, mortuus, quam in vitam revocatus est; qui, quod maius est, in coelo apud Deum, excelsus summeque honoratus, causae nostrae patrocinatur.*

In Apodosi quaestio primaria est, utrum postrema *τοῦ Χριστοῦ* Genitivum Obiecti contineant, an Subiecti. Illud ORIGENEM aliosque sequens nuper KÖLLNERUS fortiter defendit, hoc, recentiori saltem memoria, plerisque placuit. Utrumque nonnulli, uti WETTIUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, MAIERUS, BISPINGIUS, THOLUCKIUS, quodammodo coniungere conati sunt. Sed nihil aliud quam *caritatem* CHRISTI *erga homines* significari arguit, ut iam CALVINUS monuit, tota auctoris disputatio, ea tantum, quae *a parte Dei exspectanda* sunt, memorans, neutiquam quae *agenda* sunt *a parte hominum.* Ad gravissimum hoc argumentum accedit, ut cum KREHLIO viderunt RÜCKERTUS et PHILIPPUS, alterum, ex 1 *Cor.* VII: 10. *Hebr.* VII: 26 aliisque repetendum locis, qui docent, *illud extra hominem esse, a quo χωρίζεσθαι* seu *separari* dicatur. Studiose autem, sontis imaginem spectans, qui a patrono suo separatur et in carcerem deducitur, Apostolus scripsit: *τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;* Sed si verum est, his verbis Apodosin inesse a Protasi *Χριστὸς — ὑπὲρ ἡμῶν* pendentem, et si hanc Protasin bene interpretatus sum, miserum in modum hiat oratio, nisi intelligitur *quod solius* CHRISTI *proprium est.* Nec tamen *caritatem, qua* CHRISTUS *sectatores suos fovet,* intelligere ausim, quoniam *τὸ ἀγαπᾶν* in N. T. ubique ad *Deum*

refertur, nusquam, nisi fallor [1]), ad CHRISTUM *in coelos sublatum.* Imo viam persequendam reor, quam praeter alios CALVINUS et BEZA ingressi sunt. Graeca igitur explico: *quis nos separabit ab illa Dei caritate?* seu, missa iudicii humani imagine: *quis nobis detrahere poterit illam Dei caritatem, quae in* CHRISTO *est?* Ita haec verba eodem plane redeunt ac postrema huius Capitis. Et haud scio, an PAULUS nobis hanc interpretationem ipse monstraverit, non scribendo *ἀπὸ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ*, sed *ἀ. τ. ἀ. τοῦ Χριστοῦ*, quod minus recte THOLUCKIUS MEIIERO opposuit. Quid? quod eadem interpretatio, nisi 2 *Cor.* V: 14, certe *Eph.* III: 19 requiri videtur. Rationem concludamus. Tertia quaestione, sicuti prima et secunda, in sententiam negantem conversa, Apostolus, me iudice, dicere voluit: *Nihil agitur ab iis, qui caritatem Dei, quae in* CHRISTO *est, sectatoribus eius detrahere moliuntur, quandoquidem, eodem Deo auctore,* CHRISTUS, *quocum communionem habent, et in terra ex morte revixit, et in coelis amplissimus iis patronus esse pergit.* Cur autem PAULUS hanc quaestionem denuo a Masculino *τίς*, non a Neutro *τί* exorsus est? Alii mentem eius aliter explicant. Sed CHRISTO, uti puto, *personam* opponendam duxit, nec vs. 36 adiungens *θλῖψις* cet. vocabulis usus est, quae consilio eius obstabant, quoniam ibi *rebus*, quae ipsae nihil agere possunt, per Metonymiam effectus pro causa, denotantur *adversarii* seu *homines, afflictionum et omnium malorum auctores.*

---

[1]) *Apoc.* I: 5 quidem Participium *ἀγαπῶντι* ad CHRISTUM referendum est, sed sequentia docent, *caritatem* significari *in eius morte conspicuam.*

Vers. 36, 37.

Quarta quaestio, cum *tertia* arctissime cohaerens, varia recenset, quibus sectatorum CHRISTI adversarii separationem efficere moliuntur. Haec igitur tam ab illa quam a *prima* et *secunda*, etiam quoad formam, differt. Sed inter eam et tres praecedentes hoc quoque interest, quod praesentia tempora comparat cum temporibus Maccabaeorum, ad quae *Psalm.* XLIV cum ROSENMULLERO, HITZIGIO [1]), OLSHAUSENIO, aliis referre debemus. Verba enim poëtae ibidem vs. 23 exstantia perperam a GRIESBACHIO aliisque secundum Editionem Receptam Parenthesi inclusa sunt, quum ipsius quaestionis partem contineant, quod viderunt etiam REICHIUS, RÜCKERTUS, KREHLIUS, BISPINGIUS, VISSERINGIUS, MEIIERUS, PHILIPPUS. Itaque oratio vs. 36 sic constituenda est: *Θλῖψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα, καθὼς γέγραπται· ὅτι ἕνεκα σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς;* Iam quaestioni, negationem illa nocere posse continenti, vs. 37 additur propositio boni ex iis enascentis: *Ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς.* Postrema enim verba *διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς* genuina esse testatur librorum antiquissimorum et optimorum consensus. Mentem auctoris minus assecuti nonnulli propagarunt *διὰ τὸν ἀγαπήσαντα ἡμᾶς*, quod a MICHELSENIO commendatum nollem. Receptum *ἕνεκα* itidem, quam-

[1]) *Die Psalmen. Hist. u. Krit. Comm.* cet. T. II. p. 93 sqq.

quam cum GRIESBACHIO, LACHMANNO et TISCHENDORFIO haud pauci ad fidem Codicum pro eo substituerunt *ἕνεκεν*, retinendum censeo, quia credibilius mihi est, librarios pro recepto illo, quod in PAULI Epistolis nusquam reperissent, scripsisse vocabulum ei usitatum *ἕνεκεν*, quam Apostolum, qui omnia ad literam e V. T. recitaret, interpretem Al. hactenus deseruisse, ut hoc vocabulum alteri *ἕνεκα* praeferret.

Priori in membro (*θλῖψις — μάχαιρα*) sine Pronomine aut Particula, cui interrogandi nota inest, quaestio proponitur, quemadmodum et alibi, et *Matth.* XVII: 25, ubi IESUS verbis: *οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τέλη ἢ κῆνσον;* continuo addit: *ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων;* Ad multitudinem malorum sectatoribus CHRISTI imminentium ostendendam cumulantur illa vocabula, quae ipsa tamen, ut vidit etiam CALVINUS, distinctionem admittunt. Prima eorum *θλῖψις* et *στενοχωρία*, aeque ac Cap. II: 9, reddantur Latinis *afflictio* et *anxietas.* Tertium *διωγμός*, *insectationem* seu, quod Ecclesiasticum est, *persecutionem* significat. Se ipsa quoque explicant sequentia *λιμός*, *γυμνότης*, *κίνδυνος*, *fames*, *nuditas*, *periculum* scil. *vitae.** Monendum tamen est, medio eorum, *γυμνότης*, quod Graecis incognitum fuit, sed *Deut.* XXVIII: 48 et 2 *Cor.* XI: 27 proprie, *Apoc.* III: 18 figurate exstat, sectatores CHRISTI minus dici *omni vestitu orbos*, quam *tenuiter vestitos*, *seminudos*, uti Adiectivo *γυμνός* saepe [1]) homo descri-

---

[1]) Vide 2 *Chron.* XXVIII. 15. *Ies.* LVIII: 7. *Matth.* XXV: 36, 38, 43, 44. *Test. Ioseph.* Cap. 8. p. 709 coll. *Gen.* XXXIX: 12.

bitur *vestibus carens, quibus carere nequit.* Postremum μάχαιρα FRITZSCHIUS, cui alii assentiuntur, interpretatur *intentatus gladius;* sed ita hoc vocabulum, et vi sua privatur, et confunditur cum praecedenti κίνδυνος: ne dicam, et proxime sequens θανατούμεθα, et remotius θάνατος vs. 38 postulare, ut illud, quae omnium fere communis sententia est, interpretemur *gladius*, i. e. per Metonymiam causae pro effectu, *capitis supplicium.* Huic autem malorum enumerationi subiacet imago hominis, ad facinora, quae patravit, sanguine suo luenda e iudicio abducti. Pleraque certe eorum, quae haec series continet, talia fuisse novimus, ut in damnatos capitis magis minusve ingruere solerent. Causa vero, cur PAULUS duo, διωγμόν puta et κίνδυνον, hinc alieniora attigerit, repetenda videtur ex eius animo, sibi memoriam miseriarum, quibus CHRISTI sectatores obnoxii erant, vividius repraesentanti, quam ut formam orationis ad unguem observaret. Si quis rogat, an eius iam aequales tot malis succubuerint, respondeo cum GROTIO: „Quod IACOBO evenerat in Iudaea (*Act.* XII: 2), idem et alibi Christianis evenire poterat." Sed bene quoque monuere BAUMGARTEN-CRUSIUS aliique interpretes, Apostolum a sua, quam 1 *Cor.* IV: 11. 2 *Cor.* IV: 7—12. VI: 4—10. XI: 23 sqq. questus esset, experientia sumsisse, quod in fidei Christianae socios converteret, quandoquidem his una cum morte violenta imminerent cetera omnia, quibus nondum affligerentur.

In posteriori huius quaestionis membro PAULUS,

Apud HESIOD. *Op. et Dies* vs. 391, 392 ter ita dicitur, *qui tunica tantum indutus est.* Cf. LENN. p. 86.

quoniam interpretem Al. ad literam sequebatur, etiam repetiit Particulam hîc supervacaneam *ὅτι*, quam a nonnullis redditam esse Latina *quia* vel simili, iam reprehendit ERASMUS. Hactenus quoque Apostolus interpretem illum imitatus est, ut scriberet *ὅλην τὴν ἡμέραν*, quod non significat *quotidie*, multo minus *omni vitae meae tempore*, quae ORIGENIS sententia fuit, sed, ut nuperrime post alios recte monuere MEIJERUS et PHILIPPUS, *per totum diem*. Testimonio sint *Exod.* X: 13. 1 *Sam.* XIX: 24. *Ies.* LXII: 6, ubi simul exstant verba *ὅλην τὴν νύκτα*, quemadmodum apud ARISTOPHANEM [1]) permutata reperimus *τὴν νύχθ' ὅλην* et *τὴν νύκτα πᾶσαν*. Nec Verbum *θανατούμεθα* huic interpretationi obstare iam animadvertit SLICHTINGIUS scribens: „*a mane ad vesperam*, ob multitudinem eorum, qui occidebantur." Illud autem sibi velle *occidimur alii post alios*, probant connexa *ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς*, quum Aoristus *aestimationem* significet, *quae praecesserit occisionem*. Peritiores iudicent, an Hebraea Psalmi verba similiter accipi possint. Poëtam vero non vaticinatum esse futura, sed miseram Israëlitarum sui temporis conditionem deplorasse, totius carminis argumentum luculenter ostendit. Neque in PAULI Epistolis ullum reperi locum, ubi formula *καθὼς γέγραπται* futurorum vaticinatio excitetur. Hoc loco auctor formula illa usus est, ut, verba aliud spectantia suam ad rem applicans, proxime praecedens *μάχαιρα* illustraret. Itaque mens eius explicanda videtur: *Quo nobis idem accidat, quod de se questi sunt veteres Israëlitae: Tuam ob causam, O Deus! per totum diem alii post*

---

[1]) *Eccles.* vs. 33 et 39.

alios occidimur, aestimati tanquam pecudes, quae promiscue ad lanienam compelluntur. Quaestione autem denuo in sententiam negantem conversa, orationis sensus erit: *Nihil agunt adversarii, quando nos, ut a caritate Dei, quae in* CHRISTO *est, separemur, variis cruciatibus adoriuntur, adeoque, quae olim Israëlitarum tristissima sors fuit, crudeliter occidunt.*

At responsioni neganti PAULUS vs. 37 adiicit aientem, quae incipit a Particula *ἀλλά*, Latine *atqui*. Locorum similium exempla in N. T. frustra circumspexi, sed alibi se prodit unum alterumque, uti in verbis DEMOSTHENIS [1]): *Τί γὰρ καὶ βουλόμενοι μετεπέμπεσθ' ἂν αὐτοὺς ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ; ἐπὶ τὴν εἰρήνην; ἀλλ' ὑπῆρχεν ἅπασιν. Ἀλλ' ἐπὶ τὸν πόλεμον; ἀλλ' αὐτοὶ περὶ εἰρήνης ἐβουλεύεσθε.* Formula *ἐν πᾶσι τούτοις*, quum *multitudinem* spectet, tam ad remotiora: *θλῖψις — μάχαιρα*, quam ad proxime praecedentia, quae *unum* tantummodo *malum*, *mortem violentam* spectant, referri et exponi debet: *quando his in rebus versamur* seu *his malis affligimur.* Eandem interpretationem sibi postulat quod a WETSTENIO ex AELIANO [2]) descriptum est: *ἐν πᾶσι τούτοις ἡττᾶται Λεπρέας*, et similiter Singulare *ἐν παντὶ τούτῳ*, *Neh.* XIII: 6, quo comprehenduntur *res gestae*, *quum* NEHEMIAS *Hierosolymis non aderat.* Verbum *ὑπερνικῶμεν*, quod frustra quaeritur nisi in uno alteroque libro recentioris aetatis, ubi *id, quod nimium est*, significat [3]), nonnulli, uti ALBER-

---

[1]) *Pro Coron.* Tom. I. p. 149 SCHAEF. Cf. HARTUNG. Tom. II. p. 36, 37.

[2]) *Var. Hist.* Lib. I. Cap. 24.

[3]) Locos excitat *Thes.* STEPH. V. Ὑπερνικάω.

TIUS et PALAIRETUS, cum Simplici *νικῶμεν* confuderunt, plerique ab eo distinxerunt, et ita quidem, ut illud cum CYPRIANO [1]) redderent minus Latino *supervincimus*, aut explicarent, alii *egregie vincimus*, alii *perfecte vincimus*, alii *plene* seu *omnino vincimus*, alii, duce LUTHERO, quem praeter antiquiores secuti sunt KÖLLNERUS, RÜCKERTUS, WETTIUS, KREHLIUS, *longe vincimus*, alii aliter. Sed talia non prohibent, quominus suspensi teneamur quaestione, cur Apostolus Compositum plane inusitatum praetulerit Simplici, nullum desiderium relinquenti, uti docent loci a PHILIPPO laudati: *Ioann.* XVI: 33. 1 *Cor.* XV: 57. 1 *Ioann.* V: 4, 5, item *Apoc.* II: 7, 11, 17, 26 cet. Praepositioni notionem alienam affingit explicatio CHRYSOSTOMI, a KLEEIO et iam a THEOPHYLACTO probata: *οὐχ ἁπλῶς νικῶμεν, ἀλλ' ὑπερνικῶμεν, τουτέστι μετὰ εὐκολίας ἁπάσης, χωρὶς ἱδρώτων καὶ πόνων.* Imo id egisse videtur auctor, ut sectatorum CHRISTI victoriam *eius comparatione cum victoria bellica* amplificaret. Dicere igitur voluit: *victoriam reportamus omni victoria superiorem*, seu *victores omnibus superiores sumus*, quod ipsum, nisi fallor, non displicuit STUARTO et MEIERO. Omnia hîc in censum non veniunt Composita, quae vim Simplicium augent, sed eodem modo explicanda puto, quotquot *propriam* Simplicium notionem faciant *impropriam*, quod cernitur in Verbo *ὑπερύψωσε Phil.* II: 9 coll. *Psalm.* XXXVI (XXXVII): 35, in Participio *ὑπερεκχυνόμενον Luc.* VI: 38 et similibus.

---

[1]) *Epist.* XXVI. *Opp.* p. 36. Ed. BALUZ. *Testim.* Lib. III. Cap. 18. ibid. p. 311.

Egregium exemplum praebet ARISTOPHANES [1]), ubi chorus inquit:

Ἀνὴρ παφλάζει· παῦε, παῦ'
Ὑπερζέων.

Praesertim conferri meretur quod EUSEBIUS [2]) de muliere quadam Alexandrina scripsit: *τὴν ἐμπαθῆ καὶ ἀκόλαστον Μαξιμίνου ψυχὴν δι' ἀνδρειοτάτου παραστήματος ὑπερεξενίκησεν*, quod aliter exponere nescio quam: *e certamine suo cum effrenato Maximini animo victoriam omni victoria superiorem reportavit.* PAULI autem comparationem non longe quaesitam esse intelliget, qui meminerit verborum SALOMONIS *Prov.* XVI: 32, quae interpres Graecus sic reddidit: *ὁ κρατῶν ὀργῆς κρείσσων καταλαμβανομένου πόλιν.* Quod ut illustret, GROTIUS [3]) haud dissimile affert distichon, ut ab OVIDIO profectum:

Fortior est, qui se quam qui fortissima vincit
Moenia, nec virtus altius ire potest.

Sed multo magis comparari meretur, quod legimus apud PLUTARCHUM [4]), a quo ALEXANDER dicitur *τοῦ νικᾶν τοὺς πολεμίους τὸ κρατεῖν ἑαυτοῦ βασιλικώτερον ἡγούμενος.* Plura alia huius generis congessit dili-

---

[1]) *Equit.* vs. 915, 916.

[2]) *Hist. Eccles.* Lib. VIII. Cap. 14. Verbum *ὑπερεξενίκησεν* defendit HEINICHEN. Tom. III. p. 65.

[3]) In *Bibl. Crit.* ad *Prov.* XVI: 32.

[4]) *Vit. Parall.* p. 676 XYL.

gentia GATAKERI, verborum SALOMONIS non immemoris [1]). Praesentis usu non significat Apostolus, sectatores CHRISTI sine labore et sudore eximiam illam consequi victoriam. Ne tamen plus quam par esset suae ipsorum virtuti tribuerent, adscripsit *διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς*, quod optime interpretatur BENGELIUS: *per eum, qui amore suo nos in* CHRISTO *complexus est*, quocum praeter KÖLLNERUM aliosque interpretes a MEIIERO memoratos consentiunt MAIERUS et VINKIUS. Et sane sententia, solum CHRISTUM hîc proponi, quam ille V. D. cum RÜCKERTO, WETTIO, KREHLIO, PHILIPPO, THOLUCKIO urget, se tueri nequit, si supra de verbis *ἀπὸ τῆς ἀγάπης Χριστοῦ* recte disputavi. Oratio aliam in formam conversa sibi velle videtur: *Atqui communione* CHRISTI, *quam caritati Divinae debemus, victoriam omni victoria superiorem reportamus, quando huiusmodi in conditione versamur.* Ita vero confirmatum etiam videmus, nihil agere, quotquot caritatem Dei, quae in CHRISTO est, sectatoribus eius detrahere moliantur, iis vario malorum genere adeoque capitis supplicio affligendis.

Vers. 38, 39.

Ad augendam solatii, quo Romanorum animos vs. 35—37 erexit, fidem PAULUS totius Capitis orationem graviter concludit, et his quidem verbis: *Πέπεισμαι γὰρ, ὅτι ουτε θάνατος οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι*

---

[1]) Annot. ad MARC. ANT. *de rebus suis.* Lib. I. § 15. p. 19.

οὔτε ἀρχαὶ, οὔτε ἐνεστῶτα οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Distinctionem Editionis Receptae ita mutavi, ut media in sententia quatuor paria negationum coniungerentur. Ab Editione illa quoque discessi quod attinet vocabula *οὔτε δυνάμεις.* Haec ibi ante tertium par: *οὔτε ἐνεστῶτα οὔτε μέλλοντα* leguntur. Antiquissimi vero Codices, quorum testimonia saepe discrepare solent, hoc loco ea communiter pari illi postponunt, quod ut fiat, alii etiam suadent libri veterum. Itaque hunc ordinem iis, recentiori memoria, constituerunt BENGELIUS, GRIESBACHIUS, SCHOLZIUS, LACHMANNUS, TISCHENDORFIUS. Et Traiectionem BOEHMIUS, KLEEIUS, KÖLLNERUS, REICHIUS, OLSHAUSENIUS, STUARTUS, KREHLIUS, MAIERUS, TURNERUS, VISSERINGIUS, MEIIERUS probarunt. Sed FRITZSCHII iudicium, illa *οὔτε δυνάμεις* spuria esse, quod secuti etiam sunt BAUMGARTEN-CRUSIUS, PHILIPPUS et THOLUCKIUS, argumentis magni ponderis nititur. Equidem mihi nihil reliquum video, quam ut breviter contraham, quae ab eo disputata et ab aliis monita sunt, atque his mea ex supellectili pauca addam. Ergo Traiectio orationem primum perturbat temporis et spatii notionibus a se invicem avellendis; deinde utrique intermiscendo, quod plane alius generis est; tum hoc ipsum ab iis separando, quibuscum coniungi solet; denique illi locum tribuendo, ubi a paribus, quae circumiecta sunt, segregatum stat et tanquam solitarium. Nam ne quis haec duo *οὔτε δυνάμεις* et *οὔτε τις κτίσις ἑτέρα* copulanda esse aiat, animadvertendum est, ea inter se notione adeo differ-

re, ut omnem copulationem respuant; alterumque non alteri, sed, aeque ac similia Cap. XIII: 9 et 1 *Tim.* I: 10, toti orationi subiectum esse ad omnia, quae a lectore haberi poterant omissa, complectenda. Coniecturae, PAULUM, vocabulorum *οὔτε δυνάμεις* inter dictandum immemorem factum, errorem suum mox deprehendisse et iis Participio *μέλλοντα* postponendis corrigere voluisse, locus tantum pateret, si probabile esset, Apostolum ea, quamquam alieno loco, sententiae suae addidisse, ne haec vocabulis careret plane necessariis. Sed hoc omnino improbabile est, quoniam Auctor, et alibi (*Eph.* III: 10. VI: 12. *Col.* I: 16. II: 10, 15) Nomen *δύναμις* praeteriit, et eo tantum usus est 1 *Cor.* XV: 24. *Eph.* I: 21, i. e. in locis, ubi Nomen *ἐξουσία* praecedit. Idem vero illud obstat Editioni Receptae uno tenore exhibenti: *οὔτε ἄγγελοι, ουτε ἀρχαὶ, οὔτε δυνάμεις.* Sed fides eius quoque infringitur, quia vix aut ne vix quidem credibile est, auctorem paribus studiose coagmentatis tria interiecisse. Lubenter fateor, totam antiquitatem, si unus inferioris notae Codex et CLEMENTIS *Alex.* [1]) locus, qui caret etiam genuinis *οὔτε μέλλοντα*, eximuntur, pro vocabulis *οὔτε δυνάμεις* testari. Sed quod in scribendi morem PAULO usitatum omnino incurrit et se ipsum penitus evertit, quis tandem est, qui ferendum censeat, etiamsi omnes libri pro eo unanimi testentur consensu? Multo minus hoc in PAULI, de qua nunc quaestio agitur, oratione admittendum est, ubi veterum in exemplis mirabilis regnat confusio

---

[1]) *Strom.* Lib. IV. Cap. 14. Tom. I. p. 606 POTT.

a LUCA *Brug.* et ERASMO iam memorata. Duplicem, quo vocabula *οὔτε δυνάμεις* olim descripta sunt, ordinem supra iam memoratum hîc praeterire licet. Sed apud eundem ORIGENEM nunc praeposita, nunc postposita reperiuntur [1]). Alii, et testes quidem, ut REICHIUS inquit, auctoritate satis clari, diversis locis in orationem importarunt *οὔτε ἐξουσίαι*. Alii tam Singulare *δύναμις* quam Plurale *δυνάμεις* hîc propagarunt, uti fecisse videtur Vulgata, cuius verba sunt: „neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo." Quid plura ad probandum, seculo II iam fuisse, qui exemplo suo adiicientes *οὔτε δυνάμεις*, abuterentur locis alibi reperiundis, praesertim 1 *Cor.* XV: 24. *Eph.* I: 21. 1 *Pet.* III: 22, postea vero librarios, interpretes, Patres Ecclesiae ea vario modo descripsisse aut vertendo reddidisse?

Progrediamur ad orationis interpretationem. Incipit PAULUS a Verbo *πέπεισμαι*, *persuasum mihi est*, i. e. *certus sum*, ut Vulgatam recte nobis praeire, GROTIUS, ESTIUS aliique monent, et e Cap. XIV: 14 perspicue intelligimus. Et sic quidem sequentia, ut etiam vidit KREHLIUS, graviora fecit Apostolus quam scribendo tantum: *Οὔτε γὰρ θάνατος* cet. illud nempe, quod reapse certum erat, sui ipsius animi testimonio stabiliens. Quid vero usu Particulae *γάρ* confirmatum iit? An sectatores CHRISTI victoriam

---

[1]) Cff. Tom. I. p. 141. II. p. 462 cum Tom. I. p. 316. III. p. 833. IV. p. 608. Alius generis Traiectio exstat Tom. IV. p. 568. Sed ab his locis denuo discrepat quod legimus Tom. II. p. 370. IV. p. 459.

omni victoria superiorem reportare? Ita cum CRELLIO haud pauci iudicant. At nexum frustra quaeri, nisi animum haud secus ad proxime praecedentia *διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς*, quam ad Verbum *ὑπερνικῶμεν* attendamus, suo exemplo iam docuit ORIGENES. Nimirum confirmare voluit Apostolus, nullos hac in terra adversarios impedire posse, quominus Deus caritate sua, qua sectatores CHRISTI complexus sit, iis perpetuo adesse pergat, ut ex certamine gloriose evadant. Et quomodo hoc egit? Sine dubio a minoribus ad maiora procedens, seu, ut THEODORETUS scripsit, *τοῖς ὁρωμένοις συνάψας τὰ νοητά*. Ergo ut mala, quae enumeraverit, metuenda non esse lectoribus persuadeat, oculos eorum convertit ad *intelligibilia*, *nihil plane cogitando fingi posse* declarans, quo caritas Dei, quae in CHRISTO est, iis detrahatur. Oratorum autem more verba verbis, quin etiam paria paribus cumulat, donec eorum recensionem generali *οὔτε τις κτίσις ἑτέρα* concludat. BENGELIO iudice ea, quae hîc recensentur, plane respondent supra vs. 36 propositis. Alii certe causam, cur Apostolus quolibet vocabulo usus sit, ad scholae diligentiam explicare conantur. Sed amplificationis oratoriae immemorem esse, qui anxie quaerat, quomodo singula hîc in censum veniant, KOPPIO iam praeeunte, RÜCKERTUS, KÖLLNERUS, REICHIUS, OLSHAUSENIUS, MEIIERUS, alii, etiam PALMIUS et TURNERUS viderunt. Neque ipsa vocabula huic subtilitati favere, apparet inde, quod omnia carent Articulo. Nunc vero, age, talem uniuscuiusque interpretationem periclitemur, ut nulli ampliorem affingamus notionem, quam auctoris in mente fuisse videatur.

Recensionem exordiens a verbis *οὔτε θάνατος οὔτε*

ζωή, PAULUS memorat ea, quorum finibus omnia humana circumscribuntur. *Mortis metum* et *vitae spem* intelligi volens GROTIUS non solum utriusque vocabuli notionem temere mutat, sed totius etiam orationis sensum pervertit. Rectius hodie plerique interpretantur: *nec sive morimur seu vivimus.* Sed quidni simpliciter scribamus: *nec mori nec vivere*, i. e. *nec mortem pati nec vitam agere*, quo utrumque generatim proponitur et postremis: οὔτε τις κτίσις ἑτέρα consentaneum redditur? Ita 1 *Cor.* III: 22: εἴτε ζωὴ εἴτε θάνατος. Hîc vero propter connexa vs. 36 *mors vitam* praecedit. Particulam οὔτε alibi plus semel repetitam vidi, uti 1 *Thess.* II: 6. *Apoc.* IX: 20. XXI: 4, item in dicto SOPHOCLIS [1]):

Οὐδὲν γὰρ οὔτ' ἀλγεινὸν, οὔτ' ἄτης ἄτερ,
Οὔτ' αἰσχρὸν, οὔτ' ἄτιμόν ἐσθ',

quidquid de verbis ἄτης ἄτερ iudicandum est; sed locum, quo per eam paria a paribus distinguantur, nec ipse reperi, nec HARTUNGIUS [2]) mihi monstravit. De pari, quod sequitur: οὔτε αγγελοι ουτε ἀρχαί, acrius disputatum est. Alii vocabulo ἄγγελοι *Genios* seu *Angelos malos*, alii *bonos*, alii *bonos atque malos* denotari contenderunt. Similiter de altero ἀρχαί VV. DD. ita dissensere, ut *principatus* intelligerent aut *coelestes*, aut *terrestres*, aut *malignorum Daemonum*, aut *horum duos* vel *tres omnes* comprehenderent. Equidem si con-

---

[1]) *Antig.* vs. 4, 5.

[2]) L. c. Tom. I. p. 192 sqq.

sidero, hîc duo illa *ἄγγελοι* et *ἀρχαί* absolute stare, neque iis praemissum esse Articulum, tum vero hac tota in oratione generalia tantum proponi, SLICHTINGIO, KOPPIO, REITHMAYRO aliisque assentior, qui utriusque vocabuli improbant circumscriptionem. Altero igitur generatim significari puto *naturas homine superiores*, nulla *bonitatis* aut *malignitatis* ratione habita; altero itidem *principatus qualescunque*, sine ulla distinctione *coelestium*, *terrestrium et qui orco praeesse dicuntur*. Illud tueri videntur 1 *Cor.* VI: 3 aliique loci a BENGELIO allati; hoc commendat PAULUS 1 *Cor.* XV: 24. *Eph.* I: 21. *Col.* I: 16. II: 15, *principatus quoslibet* spectans, ne *terrestribus* quidem exclusis. Haud ignoro quidem, hac interpretatione tolli Antithesin in paribus circumiectis conspicuam, sed, ut ea aliter quam utroque vocabulo temere restringendo servari nequit, ita, altero ad *personas*, altero ad *munera* relato, distinctio non frustra quaeritur. Temporis notationem, nunc sequentem, qui cum Vulgata Latine reddunt *neque instantia neque futura*, duo eiusdem generis commiscent, proximum et remotum. Longe plurimi vero, etiam CORNELIUS A LAPIDE, ESTIUS, BEELENIUS, scripserunt: *neque praesentia neque futura*, quod defenderunt FRITZSCHIUS et RÜCKERTUS, MEIIERUM reprehendentes, qui monuerat antea, Participio *ἐνεστῶτα* significari *ea, quae esse incipiunt*. Eandem tamen MEIIERUS nuperrime repetiit interpretationem. Utique exemplis abundat *Thes.* STEPHANI ad probandam notionem, cuius vindicem V. D. se gessit. Fortasse opportunum quoque est, quod sub auroram PETRUS CLEMENTI dixisse fertur [1]):

[1]) CLEMENTIS *Homil.* II. Cap. 40 coll. Cap. 35.

ἐπὶ τῷ τὸν Σίμωνα πρὸς τὴν ζήτησιν μίαν τὴν ἐνεστῶσαν ὑπερθέσθαι ἡμέραν οὐκ ὀφείλεις λυπεῖσθαι. Et si 1 *Cor.* VII: 26 formulae *διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην* congruit Latina *propter praesentem necessitatem*, nescio tamen, an 2 *Thess.* II: 2 Verbum *ἐνέστηκεν* reddendum sit *adesse incepit.* Rursus vero valde dubito, an Participium *ἐνεστῶτος Gal.* I: 4 illam interpretationem admittat. Nimirum apud Graecos recentioris memoriae usu factum videtur, ut *τὰ ἐνεστῶτα* eandem notionem ac *τὰ παρόντα* acciperent. Praesertim comparandi sunt loci, in quibus iis *futura* reperiuntur opposita. WETSTENIUS affert dictum SEXTI *Empir.* illud ipsum etiam *μέλλοντα* continens, quod et hîc legitur, et apud PAULUM, ut Cap. IV: 24. V: 14. VIII: 13, 18 vidimus, significat *quae fore destinatum est.* Verba haec sunt [1]): (*Ὁ χρόνος*) *διαιρεῖται εἴς τε τὸν παρῳχημένον καὶ τὸν ἐνεστῶτα, καὶ εἰς τὸν μέλλοντα.* Nec negligi merentur verba THEOPHILI [2]) de vatibus Veteris Testamenti: *Οἳ καὶ προεῖπον διὰ πνεύματος Θεοῦ τὰ προγεγονότα, ᾧ τρόπῳ γέγονε, καὶ τὰ ἐνεστῶτα, τίνι τρόπῳ γίνεται, καὶ τὰ ἐπερχόμενα, ποίᾳ τάξει ἀπαρτισθήσεται.* Proinde hîc subsistere malo in vulgari interpretatione: *neque praesentia neque futura.* Haec autem, ut denuo, si nobis constare volumus, generatim sumenda sunt, sic etiam vs. 39 connexa ad spatium pertinentia: *ουτε ὕψωμα ουτε βάθος, neque altitudo neque profundum*, quorum in explicatione interpretum ingenia,

---

[1]) *Adv. Mathem.* Lib. II. p. 516 BEKK.

[2]) *Ad Autolyc.* Lib. I. Cap. 14. p. 346 MAR.

ut MEIIERUS, THOLUCKIUS aliique docent, mirificam fertilitatem prodiderunt. Ne vero quid nondum occupatum exciperetur, postremum Apostolus adscripsit: *οὔτε τις κτίσις ἑτέρα*, i. e. *nec quidquid alius generis cogitando fingi potest.* Quod ex locis Cap. XIII: 9 et 1 *Tim.* I: 10 supra iam allatis huic loco accommodatissimum esse apparet. Temere GLÖCKLERUS orationem gravitate decrescere contendit, nisi intelligatur *novi alicuius orbis creatio.* Nulla causa est, cur vocabulum *κτίσις* aliter interpretemur quam vs. 19—22 eodemque minus Latino *creatura.* Coniuncta tamen *τις κτίσις ἑτέρα* creaturam non significare *humanam*, recensio parium proxime praecedens arguit. Contra aequaliter, ut in schola dicere solent, *Idealia* et *Realia*, *ab homine distinguenda*, recensione illa continentur. Praeter alios autem GROTIUS, ut ostenderet vocabulum *κτίσις* ad talia referri posse, memoravit *Sirach.* XI: 14 et XXXIX: 29, quibus adiungatur *Col.* I: 16. PAULUS vero scripsit *οὔτε τις κτίσις ἑτέρα*, ut *mortem* et *vitam*, *tempora* et *loca* haud secus quam cetera omnia a Deo huius universi genitore et gubernatore pendere profiteretur. Deinde hac ipsa formula indicavit, se cogitando nihil aliud finxisse, quam quod *et a Deo originem haberet aut proficisceretur, et extra hominis potestatem esset.* Inde autem sequitur, eum *peccati* non habuisse rationem. Sed illud testatur quoque totius sententiae conclusio: *δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.* Sine dubio haec sibi vult: *non poterunt nobis detrahere caritatem Dei, quae in* CHRISTI IESU *Domini nostri communione est.* Atqui sic caritas illa arcte connectitur cum CHRISTI communione per fidem, omnis pietatis

et virtutis matrem atque nutricem. Nequidquam igitur, me iudice, hoc loco utuntur, qui pro *Sanctorum* ita dicta *perseverantia* aut contra eam disputant. Genitivis *τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ caritatem*, non hominum erga Deum, sed *Dei erga homines* denotari, KÖLLNERUS aliique satis probarunt. Singulare *δυνήσεται*, quod vocabulis *ἄγγελοι* et *ἀρχαί* non convenit, pro Plurali, ut alibi [1]), positum est, quippe cum Singulari *κτίσις* cohaerens. Sed animadvertamus, quantum ponderis hoc Verbo toti sententiae adiiciatur. Supra dixit Apostolus, nullo malorum, quibus adversarii sectatores CHRISTI affligerent, caritatem Dei, quae in CHRISTO esset, iis detractum iri. Hîc vero dicit, *nihil, quod cogitando fingatur, hoc efficere posse.* Similiter *Ioann.* X: 28, 29 ab eo quod *non fiet*, ad id, quod *fieri non potest*, oratio procedit.

---

[1]) Cf. MATTH. Tom. II. p. 767.

CAPUT IX.

In *gentium exterarum*, quae dicitur, *vocatione ad* CHRISTI *communionem* totius, quam prior huius Epistolae pars continet, disputationis caput cerni, me supra [1]) monere memini. At in causam tamen, cur hoc argumentum ibi maxime emineret, mihi omnino penetrare non licuit, priusquam lucem praeberet interpretatio verborum Cap. VI: 17 aliorumque, etiam Cap. VII et VIII, sequentium. Hinc vero intelligere mihi visus sum, PAULUM intermittere non potuisse, quin id, quo omnia praecedentia niterentur, et quod inde a Cap. I: 5 iam plus semel obiter attigisset, data opera exponeret et defenderet. TERTIO enim literas dictabat Romam destinatas, ubi institutum suum homines cuiusvis generis, sine legis Mosaicae observatione et solam per fidem, promissionum Divinarum participes faciendi, acriter reprehendi noverat a plerisque CHRISTI sectatoribus, quippe doctrinae forma, quae Iudaismum redoleret, imbutis. Hoc igitur de argumento, calumniato-

---

[1]) *Introit:* p. 20 sqq.

ribus etiam, qui eum ab ipsius Dei religione desciscere suosque populares prodere clamabant, occurrere cupiens, Cap. IX, X, XI copiose disputavit. Atque illi disputationi, animadverte, quam opportune locum constituerit, ubi, peracta bonorum ex CHRISTI communione proficiscentium recensione, hoc unum sibi obiiciendum superesse videret, talia gentibus exteris contra ius et fas omne adiudicari. Sed admissa gentium exterarum vocatione, praesto erat quaestio, quid nunc statuendum esset de Iudaeis maximam partem CHRISTI adversariis. Itaque ad hanc etiam respondit futurorum pariter ac praesentium rationem habens. Quum autem miserandam, quam sibi gens beneficiis Divinis ab antiquo cumulata et ornata pervicacia sua contraxisset, conditionem acerbe doleret, Cap. IX: 1—5 a dolore illo asseverando orationem incepit ad lectorum etiam animos sibi conciliandos accommodatissime.

Vers. 1, 2.

Ex intimis animi tanquam penetralibus disputationis prodiit exordium, quod sic constituendum videtur: *Ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ὅτι λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ μου.* Et communiter interpretes, si BENGELIUM et paucos alios excipimus, orationem per Particulam *ὅτι* ita cohaerere putant, ut posterior pars Latine reddenda sit Accusativo et Infinitivo. Quam eorum sententiam probandam esse videbimus infra. Sed de prioris partis structura VV. DD. vehe-

menter inter se contendunt. Qui Editionem Receptam sequuntur, alterum eius membrum: *συμμαρτυρούσης — ἁγίῳ* ponunt in Parenthesi. Haud pauci Parentheseos iura tantum vindicant verbis *συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου.* GREVIUS ad eam quoque refert praecedentia *οὐ ψεύδομαι.* Illos vero omnes in orationis distinctione lapsos esse existimo, quod mentem auctoris minus intelligerent. Errandi duces iam fuerunt OECUMENIUS et THEOPHYLACTUS, PAULUM tres testes advocasse monentes: *τὸν Χριστόν, τὴν ἑαυτοῦ συνείδησιν, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.* Imo ut declarationi suae (vs. 2) proxime sequenti fidem faciat, et verum se dicere profitetur, et suam ipsius conscientiam testatur. Duo igitur lectoribus ad credendum, quod satis multis incredibile fore veretur, momenta affert, externam oris professionem interno animi testimonio corroborans. Atqui quum haud raro homines aut ab aliis decipiantur, aut se decipiant ipsi, utriusque gravitatem auget, alteri adiiciens *ἐν Χριστῷ,* alteri *ἐν πνεύματι ἁγίῳ.* Et sic quidem cavet, ne aut oris professio, aut animi testatio in dubium vocari possit. Quemadmodum autem haec orationis disponendae ratio se sua, nisi fallor, simplicitate commendat, ita singulis articulatim interpretandis id agere conabor, ut omnis contradicendi causa amoveatur.

In priori membro VV. DD. praesertim inter se discrepant de interpretatione formulae *ἐν Χριστῷ.* Iudicibus CALVINO, ESTIO, GROTIO, COCCEIO aliisque, quibus non ita pridem calculum adiecerunt nostrates BOSVELDIUS et WYSIUS [1]), ea significat *per Christum,* ut

---

[1]) *Leerredenen over Romeinen* IX, X en XI. Tom. I.

PAULUS ab eo incepisse censendus sit, quod *iusiurandum per* CHRISTUM *iuraret.* Nemo hoc audacius ursit quam KUTTNERUS [1]), praecedentia ἀλήθειαν λέγω etiam explicans *iuro*, quod sane ERNESTIUS, ad cuius auctoritatem provocat, non probavit [2]). Sed quomodo tandem *iusiurandum*, cuius nullum exemplum in toto N. T. reperitur, huic loco tribui potest? Argumentum inde petitum est, quod Praepositio ἐν *Matth.* V: 34 et alibi verbo ὀμνύειν subiacet. Hinc vero non sequitur, eandem Praepositionis illius esse notionem, ubi praecedat Verbum λέγειν, multo minus licere, ut formula ἐν Χριστῷ exponatur *per* CHRISTUM. Quod ipsum obstat quoque interpretibus, qui aut *iurisiurandi* tantum *speciem*, aut *testationem* intelligendam censuerunt, uti LIMBORCHIUS, WOLFIUS, KÖLLNERUS, REICHIUS, OLSHAUSENIUS, REITHMAYRUS, BEELENIUS. Summo igitur iure sententia illa recentiori maxime memoria plerisque displicuit, ne *testationem* quidem *per* CHRISTUM hîc agnoscere volentibus, nihil aliud quam CHRISTI *communionem.* Sic etiam nuperrime iudicarunt PEILIUS, TURNERUS, VINKIUS, BISPINGIUS, MEIJERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS. Eodem praeter alios veteres PELAGIUM iam tetendisse video. Et sane hac in Epistola Cap. XII: 5. XVI: 7, 9, 10 et in aliis PAULI scriptis formula ἐν Χριστῷ, Apostolo illi, si excipimus 1 *Pet.* III: 16, soli propria, sine dubio denotat *in communione* CHRISTI, quemadmodum apud Patres antiquissimos [3]). Imprimis comparari merentur 2 *Cor.* II: 17. XII: 19, ubi ea

---

[1]) *Hypomnemata in Nov. Test.* ad h. l.

[2]) *Neueste Theol. Biblioth.* Tom. II. p. 191.

[3]) Cf. CLEM. *Rom. Ep. ad Corinth.* Cap. I. Tom. I. p. 145 COT.

a Verbo *λαλοῦμεν* pendet. Neque in contrariam partem disputandi argumentum continet quod auctor *Eph.* IV: 17 scripsit: *Τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν Κυρίῳ.* Respiciens enim ad orationem vs. 11—16 continuatam sibi voluit: *Hoc igitur* (non mihi relictus, sed) *in communione Domini, a quo Apostoli munus accepi, dico et obtestor* [1]). Itaque si copulamus verba: *ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ,* sensus esse videtur: *id, quod verum est, dico* (non mihi relictus homo, sed) *arctissime cum* CHRISTO *coniunctus.* Hoc autem ad infra dicenda, non ad supra iam dicta pertinere, res ipsa loquitur. Similiter IESUS *Ioann.* XVI: 7 ait: *τὴν ἀλήθειαν λέγω ὑμῖν.* Et formula *ἐν Χριστῷ* sic exposita professioni PAULI, se verum dicere, insigniter fidem facit, ut quisque sua sponte sentit. Quid obstat vero, quominus eodem quoque modo intelligamus, quod praecedentibus adiungit Apostolus: *οὐ ψεύδομαι*, ut illud *non mentior* ad hominem non sibi relictum, sed, *qualem se proposuit*, cum CHRISTO coniunctum referatur? Hanc autem si quis Tautologiam appellare velit, equidem non reprehendam, dummodo eam Tautologiam habeat Rhetoricam, id est *Ἐξεργασίαν,* quae ex animo commoto ad pondus orationi addendum exoriri solet. Neque haec figura, ut SLICHTINGIUS, LIMBORCHIUS, BENGELIUS monuere, Hebraeorum morem imitatur, sed comparata est ad loquendi usum hominibus communem, et apud HOMERUM, *Tragicos* et quosvis scriptores Graecos reperiundum. Exemplorum copiam vel solus praebet DEMO-

---

[1]) Lectu digna sunt quae ad h. l. monuit HARLESS, *Comment. über den Brief Pauli an die Epheser.*

STHENES, nullum magis appositum, quam ubi inquit [1]: *Ἐγὼ νὴ τοὺς Θεοὺς τἀληθῆ μετὰ παρρησίας ἐρῶ πρὸς ὑμᾶς καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι.* Itaque PAULUS, et aiendo et negando, se vera dicturum profitetur, huius vero professionis fidem valde corroborat ei adiciens, se non sibi relictum, sed cum CHRISTO coniunctum esse.

Ad sensum posterioris membri assequendum nunc via munita est. Formulae *ἐν Χριστῷ* vim inferre vidimus, qui eam interpretentur *per* CHRISTUM. Multo minus interpretationem *per Spiritum Sanctum* admittit formula *ἐν πνεύματι ἁγίῳ.* Quod animadvertentes CALVINUS, ESTIUS, GROTIUS, LIMBORCHIUS, alii, a partibus eorum discesserunt, quibuscum supra, *iusiurandum* aut *testationem per* CHRISTUM intelligi iubentes, rem communem fecerant. Utique Graecis *ἐν πνεύματι ἁγίῳ* Latine reddendis *per Spiritum Sanctum*, omnibus Novi Testamenti locis et ipsius PAULI verbis, Cap. XIV: 17. XV: 16. 1 *Cor.* XII: 3. 2 *Cor.* VI: 6. 1 *Thess.* I: 5, obtruduntur prorsus aliena. Imo ubi hic Dativus a Praepositione *ἐν* pendet, indicantur, ut bene etiam monent WALFORDUS [2]) et ULOTHUS [3]), *Spiritus Sancti dona, quorum tanquam in regione aliquid cernitur.* Ita quoque *Marc.* XII: 36, ubi cum GRIESBACHIO et SCHOLZIO, ad fidem plerorumque Codicum antiquorum legendum puto *ἐν πνεύματι ἁγίῳ*, minime vero cum

---

[1]) *Adv. Phil. Orat.* II. Tom. I. pag. 47, 48 SCHAEF. Locum ante multos iam annos indicavi in *Annot. in loc. nonn.* N. T. p. 89, postquam eum mihi monstraverat VALCKEN. *Select.* cet. Tom. I. de hac figura p. 498, 499 copiose disputans.

[2]) L. c. ad Cap. IX. in *Append.* p. 190.

[3]) *Dissert. Exeg.-Theol. de diversis formulis, quibus in N. T. Spiritus Sanctus indicatur.* p. 29, 30.

LACHMANNO et TISCHENDORFIO, Editionem Receptam sequentibus, ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, quod post verba: Αὐτὸς Δαβὶδ (Δαυὶδ) εἶπεν, me iudice, sensu caret. Quae quum ita sint, formulam ἐν πνεύματι ἁγίῳ hîc eodem modo ac praecedentem ἐν Χριστῷ accipio, neque interpretari vereor *in Spiritus Sancti communione* [1]). Formula autem illa neutiquam, propioribus συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου in Parenthesi positis, cum remotioribus οὐ ψεύδομαι connectenda est, quod aeque ac plerisque eorum, qui hoc in altero membro sibi *iusiurandum* aut *testationem* reperire viderentur, WINZERO [2]) et FRITZSCHIO placuisse novimus. Profecto PAULUM, si hanc structuram lectori praeire voluisset, verba συμμαρτυρούσης — μου ceteris, ne eorum connexio impediretur, subiecturum fuisse crediderim. Deinde, ut verba illa, si ab orationis serie separantur, vehementer frigent, ita cum negantibus οὐ ψεύδομαι aegre ac difficulter cohaerent aientia ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Tum comparatio loci similis 1 *Tim.* II: 7, ubi, expuncto spurio ἐν Χριστῷ, restat ἀλήθειαν λέγω, οὐ ψεύδομαι, omnino suadet, ut inter hanc negationem et sequentia Comma ponamus. Rectissime igitur, praeter recentissimos MEIJERUM, PHILIPPUM, THOLUCKIUM, hanc distinguendi rationem iam improbarunt BOEHMIUS, KLEEIUS, OLSHAUSENIUS, RÜCKERTUS, alii. Rectissime itidem VV. DD. refutata nonnullorum sententia, formulam ἐν πνεύματι ἁγίῳ a

[1]) Cff. disputata ad Cap. I: 4. V: 5. VIII: 9, 13 sqq. quae etiam scrupulum ex animo evulsura spero, si quis cum ULOTHO p. 34, 35 formulam Latine reddere vereatur *in Spiritus Sancti communione.*

[2]) In disputatione, qua *explicatur locus Paulli Rom.* IX: 1—5.

praecedente Genitivo τῆς συνειδήσεώς μου pendere, eam pendentem fecerunt a Participio συμμαρτυρούσης. Errasse vero, qui Compositum pro Simplici haberent, elucet, nisi fallor, e disputatis ad Cap. VIII: 16. Sed hoc posterius membrum minus respondet priori, nisi illud, Praepositioni vim suam tribuentes, interpretamur: *testante mecum conscientia mea in Spiritus Sancti communione.* Vocabulum enim *mecum* sibi vult: *ubi me verum dicere, nec mentiri ore profiteor.* Genitivo autem absoluto in Verbum finitum cum Coniunctione mutato sensus huc redibit: *quum ad oris professionem accedat testimonium, quod in Spiritus Sancti communione edit conscientia mea.* Eodem modo Genitivus absolutus συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως Cap. II: 15 explicandus est. Aliud exemplum in *Amoribus* LUCIANO adscriptis [1]) praebent verba: Τοῖς οὕτω φιλοῦσιν ἥδιστος μὲν ὁ τοῦ ζῆν χρόνος, οὐδεμιᾶς ἀπρεποῦς συνειδήσεως παροικούσης. Atque ita PAULUS aptissime externo veri argumento eique declaratione, se arcte cum CHRISTO coniunctum esse, corroborato internum animi sui testimonium, itidem provocatione ad Spiritus Sancti communionem corroboratum adiunxit. Hinc vero apparet, perperam agere, qui posterius membrum Parentheseos finibus includant. Sed hinc etiam apparet, sententiae bene compositae ordinem perturbare, qui hoc membro, cuius pars utraque utrique prioris parti respondet, tantum ad praecedentia οὐ ψεύδομαι confirmanda utantur, quod improbavit quoque PHILIPPUS.

Propositae et distinctioni et interpretationi favet vs. 2. Graeca enim si Latine redduntur: *tristitiam mihi esse*

---

[1]) Cap. 49. Tom. II. p. 352, 353.

magnam et non intermissum moerorem cordi meo, continetur iis, quod tam in posterius, quam in prius membrum vs. 1 optime quadrat. Particula etiam *ὅτι*, uti Cap. X: 2 et alibi in N. T. Verbum *μαρτυρεῖν* sequitur, sic a Composito *συμμαρτυρεῖν* pendet apud PLATONEM [1]), ubi ait: *συμμαρτυρῆσαι δέ σοι ἔχω, ὅτι ἀληθῆ λέγεις.* Duo membra, quae per Parallelismum sibi invicem respondeant, huic loco inesse, SLICHTINGIUS, BENGELIUS, FLATTUS, alii notarunt. Et huius Parallelismi usus PAULO ab origine tam familiaris fuit, ut se ei loquenti et scribenti saepe ultro offerret. Sed si aliis temporibus illam Orientalem dicendi rationem studiose imitatus est, nunc certe hoc agere vetuit animus rei, quam tractabat, gravitate vehementer agitatus. Hinc ipsa in oratione quaedam ordinis confusio orta videtur. Atque ita fortasse, quae THOLUCKII aliorumque sententia est, deprehendimus, quid Apostolum ab enuncianda doloris acerbissimi causa retinuerit. Recte iam THEODORETUS scripsit: *Ἀτελὴς μὲν ἡ συνθήκη τοῦ λόγου· ἔδει γὰρ προσκεῖσθαι, διὰ τὴν Ἰουδαίων ἢ ἀποβολὴν, ἢ ἀπιστίαν, τὴν ἀδιάλειπτον εἶναι λύπην.* Cur autem PAULUS se verum expromere tantopere asseveraverit, interpretes satis explicant monendo incredibile fuisse, hominem, qui gentes exteras sine ulla legis Mosaicae observatione ad CHRISTI communionem vocaret, Iudaeos caritate complecti. Nusquam vero odii hanc in gentem concepti suspicio magis amovenda erat, quam in Epistola ad Romanos, si bene vidi, plerosque eorum CHRISTUM secundum doctrinae formam, quae Iudaismum redoleret, professos esse.

---

[1]) *Hipp. maior.* p. 282.

Vers. 3.

Orationem inchoatam persequens PAULUS nunc quoque moeroris sui causam non declarat, sed tantum significat. Secundum Editionem Receptam verba eius sunt: *Ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα.* Libri veteres, in quibus Praepositio *ὑπό* pro *ἀπό* substituta est, aut vocabulum *συγγενῶν* sine Pronomine *μου* legitur, nos non morabuntur, quippe minoris auctoritatis. Maioris pretii est testimonium Codicum, qui Pronomina *αὐτὸς ἐγώ* connexis *ἀνάθεμα εἶναι* postponunt. Quod his diebus plerique cum LACHMANNO et TISCHENDORFIO probarunt, etiam MEIERUS, PHILIPPUS, BEELENIUS, EWALDUS [1]). FRITZSCHIUM tamen et WETTIUM dubitasse vidi. Et sane auctores Traiectionis tantae fidei non sunt, ut soli valeant ad quaestionem dirimendam. Sed ad eorum testimonium accedunt interna, quae dicuntur, argumenta. Pronomina enim *αὐτὸς ἐγώ* connexis *ἀνάθεμα εἶναι* praeposuisse videntur librarii, et alii quidem, ne ab Imperfecto *ηὐχόμην* separarentur, alii opinione decepti, sequentia *ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ* ad Infinitivum *εἶναι* referri non posse, si illa interessent. LACHMANNUM vero, qui totam orationem vs. 3—5 in Parenthesi posuit, iure meritoque reprehendit BISPINGIUS. Nec verba *ηὐχόμην — Χριστοῦ* Parenthesin admittunt, quam WALFORDUS iis constituit. Sed postrema *τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα* a praecedentibus Commate distinguenda esse, apparebit, nisi fallor, infra.

---

[1]) *Die Sendschreiben des Ap. Paulus übersetzt und erklärt.*

Incipiamus ab excutiendis mediis *ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ.* Vocabula *ἀνάθεμα* et *ἀνάθημα* notione inter se non differunt, sed tantum forma et usu [1]). Apud Interpretem V. T. Alex. fere ubique legitur *ἀνάθεμα* [2]), quod etiam N. T. omnibus praebet in locis excepto *Luc.* XXI: 5, ubi exstat *ἀνάθημα.* Utrumque proprie *id* significat, *quod in templo sublatum est, ut ibi donum sit numini Divino dicatum et consecratum:* quare POLLUX [3]) scripsit: *ἀνάθημα ποιήσασθαι, ἀναθεῖναι εἰς τὸν νεών.* Hinc vero Literae Sacrae alterum eorum, *ἀνάθεμα,* malam in partem transferunt, quo respondeat Hebraeo חֵרֶם ad *exsecrationem* denotandam. Abstracto autem Concreti locum occupante, *Deut.* VII: 26 et *Ios.* VII: 22 *homo* dicitur *exsecratus.* Aequaliter 2 *Cor.* XII: 3. XVI: 22. *Gal.* I: 8, 9, i. e. omnibus in locis, in quibus PAULUS hoc vocabulo utitur. Ibi vero absolute positum est, hîc vero sequuntur verba *ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ*, quae quominus cum praecedentibus *ἀνάθεμα εἶναι* arcte connectantur, non obstant interiecta *αὐτὸς ἐγώ.* Sed quaestio nunc agitur, quomodo nexus faciendus sit. Praepositionem *ἀπό* pro *ὑπό* scriptam esse, quod etiam PHOTIUS [4]) voluit et non ita pridem STUARTUS defendere conatus est, iure suo praeter alios negavit TURNERUS. Omnia huius permutationis, quae afferuntur,

---

[1]) MOERIS *Atticist. Lex. Att.* p. 28 Ed. PIERS. monet: *Ἀνάθημα, Ἀττικῶς· ἀνάθεμα, Ἑλληνικῶς.* Aliis verbis idem dicit THOMAS *Mag.* in *Eclog.* p. 51 Ed. BERN. Haec autem, nisi omnis exceptioni locus praecluditur, vera sunt. Cf. LOBECK *ad Phryn.* p. 249, 250, 445, 446. *Paralip.* Part. II. p. 391, 417, 424.

[2]) Cf. SCHLEUSN. *Nov. Thes. Phil.-Crit.* Part. I. p. 221, 222.

[3]) Lib. I. segm. 27.

[4]) *Epist.* 216. p. 318 seqq. MONTACUT.

exempla alienam, iudice quoque PHILIPPO, Praepositioni affingunt notionem. Ergo illa vim suam retinere debet, et hîc quidem ad *separationem* significandam. Nuperrime BEELENIUS orationem praegnantem eamque sic complendam esse iudicavit: *ἀνάθεμα εἶναι καὶ χωρίζεσθαι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ.* Consentiunt MEIJERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS et plerique. Similiter oratio praegnans est *Marc.* VII: 4. 2 *Thess.* I: 9. *Apoc.* XII: 14. Praesertim vero, auctore REICHIO, comparanda sunt verba *Lev.* XXVII: 29: *Καὶ πᾶν, ὃ ἐὰν ἀνατεθῇ* (Ald. et Complut. hîc et vs. 28 minus recte habent *πᾶν ἀνάθημα*) *ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, οὐ λυτρωθήσεται, ἀλλὰ θανάτῳ θανατωθήσεται.* Hanc autem comparationem HIERONYMI [1]) aliorumque, qui vocabulo *ἀνάθεμα mortem* eamque *piacularem* intelligere iubeant, sententiae neutiquam favere, quisque sua sponte videt. Nec magis ea commendat placitum eorum, qui vocabulo illo *excommunicationem*, quae dicitur, *Ecclesiasticam* significari contendunt. Sed actum agere nolo opinionibus, quarum falsitatem FRITZSCHIUS, REICHIUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, multi alii satis in luce collocarunt, denuo refutandis. Verbo tamen addere lubet, utraque interpretatione PAULO tribui dictum ab eius consilio alienum, quum in se convertere voluerit idem illud, quod Iudaei paterentur. Utique hac culpa vacui sunt, quotquot cum CALVINO aliisque Apostolum formula *ἀνάθεμα εἶναι* denotare putant *exsecrationem, qua aeterno damnetur exitio.* Sed uti dubito, an talis exitii notionem quidem capiant loci supra allati, 1 *Cor.*

[1]) *Epist.* CXXI ad *Algas.* Cap. 9. Opp. Tom. I. Part. I. p. 876 sqq. *Ven.* 1866.

XII: 3. XVI: 22. *Gal.* I: 8, 9, ita sequentia *ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ* mihi vehementer frigere videntur, si illa iam formula summam miseriam expressit. Sibi autem non constant, qui coniunctione alterius *ἀνάθεμα εἶναι* cum altero *ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ* hoc exitium proponi dicunt, nisi illud ipsi vocabulo *ἀνάθεμα* non inesse largiuntur. Sed viam litis dirimendae nobis, nisi fallor, monstrant verba MOSIS supra descripta. Nimirum verisimile est, hac in Epistola posteriora *ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ* a prioribus *ἀνάθεμα εἶναι* eodem modo pendere, quo *Lev.* XXVII: 29 posteriora *ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων* a prioribus *ὃ ἐὰν ἀνατεθῇ* pendeant. Haec vero si explicanda sunt: *quidquid exsecratum amoveatur ab hominum consortione;* quidni illa ita explicemus, ut PAULUS *exsecratum* dicat, *qui amoveatur a communione* CHRISTI? Atque sic CHRYSOSTOMO, THEODORETO, THEOPHYLACTO hactenus calculus adiicitur, ut sequentia graviora habeantur quam praecedentia, quandoquidem exsecrationis vis in *amotione a* CHRISTI *communione* cerni dicitur. At cum nemine fortasse magis consentio quam cum RÜCKERTO. Lubens quidem fateor, exsecrationem ita acceptam, si consequentiae ratio habeatur, ad *aeternum exitium* ducere, sed consequentiam, quum his verbis utebatur, minus curans PAULUS animum unice attendisse videtur *ad hominem, quales Iudaei erant, exsecratione Divina a* CHRISTI *communione exclusum.* Sic accommodate ad orationem, quae miserrimam tantum, ut vs. 6 docet, gentis illius sortem dolebat, mentem enunciavit, exsecrationis divinae causam, quae in eius contumacia cernebatur, infra demum memoraturus. Nomini *Χριστοῦ* Articulum *τοῦ* praefixit, ut minus persona CHRISTI, quam *dignitas eius Messiana*

intelligeretur. Atque hoc propterea voluit, quod populares suos sibi repraesentabat, *Messiam*, quamvis in CHRISTO prodiisset, ardentibus desideriis exspectantes. Eandem vim habet Articulus vs. 5 et alibi, ubi ὁ Χριστός exstat [1]). Iam formulae ἀνάθεμα εἶναι Pronomina αὐτὸς ἐγὼ postposita sunt, ut separarentur a Verbo ηὐχόμην, et, Praedicato Subiectum praecedente, graviora fierent. Frustra autem in iis Antithesis quaeritur, qua aut *aliis hominibus*, ut voluit FRITZSCHIUS, aut *Iudaeis*, quae multorum sententia est, opposita sint. Multo magis audiendus KREHLIUS est, qui PAULUM se sibi opposuisse ait, ut aliis verbis diceret: *ego, qui* CHRISTI *sectator et Apostolus sum.* Cave tamen Pronomina illa, quod MAIERUS non prorsus improbavit, explices ex adiunctis ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. Non enim e sequentibus, sed e praecedentibus explicanda sunt, si ad Cap. VII: 25 probare mihi contigit, ea respondere Latinis: *ipse, quem dixi, ego.* Hoc enim sumto referri debent ad vs. 1, praesertim ad verba ἐν Χριστῷ, ut sensus sit, *ipse ego, qui me in* CHRISTI *communione esse dixi.*

Uno pro viribus expedito nodo negotium suscipio expediendi alterius, quem duplex parit quaestio, quid Verbum ηὐχόμην significet, et quomodo illud cum connexis ἀνάθεμα εἶναι cet. congruat. *Vulgatam*, quae Imperfectum Graecum Imperfecto Latino *optabam* reddit, iniuste nonnulli reprehenderunt. Iuste vero interpretes, qui hoc cum PELAGIO explicant: *Optabam aliquando cum persequerer* CHRISTUM, praeter alios reprehendit FRITZSCHIUS, nec Particulam ποτέ Verbo addi

[1]) Cf. WINER. p. 107.

posse, neque orationis argumentum hanc explicationem ferre monens. Et Imperfectum nonnulli cum Aoristo confudisse videntur, etiam KREHLIUS, ubi PAULUM dicentem facit: *Optabam certo tempore, quod nunc praeteriit.* PHOTIUS scripsit: *Οὐδὲ γὰρ εἶπεν· Εὔχομαι χωρισθῆναι, ἀλλ' ηὐχόμην ἄν, τουτέστιν, εἰ δυνατὸν ἦν;* sed quum infra plus semel Verbum sine Particula repetierit, eum illud *ηὐχόμην* pro *ηὐχόμην ἄν* accepisse puto. Atque hoc fieri posse coniecit ERASMUS. Quid? quod haud pauci, praeeuntibus CAMERARIO aliisque magnis viris [1]), Particulam *ἄν* omissam esse arbitrati sunt. Hoc vero recentiori memoria RÜCKERTUS, WETTIUS, PHILIPPUS, plures interpretes improbarunt, vestigiis insistentes HERMANNI [2]) aliorumque Grammaticorum [3]), quorum monita inter *ηὐχόμην* et *ηὐχόμην ἄν* distinguere iubent. Ita quoque FRITZSCHIUS, cui tamen assentiri nequeo, ubi Verbum *ηὐχόμην* explicare conatur repetendo e vs. 6, quod ei non inest: *εἰ ἠδυνάμην.* Quare LIPSIO [4]) dicenti, e sequentibus supplendam esse Apodosin, hoc placuisse miror. Miror itidem, PHILIPPUM se opponere MEIIERO ceterisque interpretibus, quotquot Verbo Graeco eandem vim tribuant ac Latino *optarem.* Valde dubito enim, an id, quod V. D. sermone vernaculo pro illo *optarem* substituit, inde reapse differat. Deinde haud scio, an eum refellat regula, cuius ipse non immemor

---

[1]) Cf. etiam BUDAEUS p. 1334, 1335.

[2]) *Opuscul.* Tom. IV. (ubi de Particula *ἄν* copiose disputat) p. 66.

[3]) KÜHNER. Tom. II. p. 68. BERNH. p. 373, 374. ROST. p. 588, 589. Cff. etiam HERM. *ad Vig.* p. 810 sq. et WINER. p. 253, 254.

[4]) *De Modorum usu in N. T.* p. 88.

fuit, Imperfectum haud raro ita usurpari, ut, rem significans a conditione, quae effectum nondum sortita est, pendentem, respondeat Latinorum Coniunctivo. At novi tamen exempla, quae afferantur, partim ad Hypotheticas pertinere sententias, partim, quatenus et similia, et a librariis non corrupta sint [1]), tantum docere, quid hîc admitti possit. Interpretationem igitur Verbi ηὐχόμην periclitatus sum, qua notio eius vulgaris retineatur. Ad Imperfecti usum, nempe, auctorem movisse conieci praecedens Adiectivum ἀδιάλειπτος, quo una cum aliis temporibus denotatur etiam Praeteritum. Quare illud explicandum putavi: *Quum moeror me cruciare non desineret, optabam*, i. e. *optare incipiebam.* Hanc interpretationem in potestatem ei propriam non incurrere, praecepta ostendunt a VV. DD. proposita [2]). In locis autem, qui cum hoc loco comparari solent, *Act.* XXV: 22 et *Gal.* IV: 20, fortasse eadem notio retineri potest, ut in altero ἐβουλόμην sit *volebam haec ex te audiens*, in altero ἤθελον *cupiebam ita vobis scribens.* Et nihil impedire arbitror, quominus AESCHYLI verba apud ARISTOPHANEM [3]), a THOLUCKIO etiam excitata:

Εβουλόμην μὲν οὐκ ἐρίζειν ἐνθάδε,

similiter exponantur: *Vobiscum conveniens nolebam liti-*

---

[1]) Cf. COBET. l. c. p. 100 seqq.

[2]) Legantur praeter WINER. STUART. *Gramm.* p. 218. TROLLOP. p. 129, etiam MATTH. Tom. II. p. 1117, 1133, praesertim vero MADV. p. 112.

[3]) *Ran.* vs. 890. BURM.

gare hoc in loco. Ita accepto Imperfecto ηυχόμην, res ipsa loquitur, Praesens quoque non excludi. Recte vero TURNERUS CHRYSOSTOMUM reprehendit, qui PAULUM hoc Imperfecto Deum *precantem* fecit. Recte itidem KREHLIUS *precationem* MOSIS *Exod.* XXXII: 32 hinc discrepare monet. Verbum εὔχεσθαι hîc, nulla precationis ratione habita, solum *optatum* significat animo obortum, ut multis in locis, quos affert *Thes.* STEPHANI. Sic etiam *Act.* XXVII: 29 de navigantibus legimus: ηὔχοντο (εὔχοντο) ἡμέραν γενέσθαι. At nihil magis appositum reor, quam illud LYCINI apud LUCIANUM [1]): κατὰ γῆς δῦναι ηὐχόμην. Itaque mens PAULI sic explicanda videtur: *Ob miseram gentis meae sortem non intermisso moerore adeo crucior, ut mihi oboriri inciperet optatum: O utinam ego ipse exsecratus a* CHRISTI *communione amovear.* Et rem eodem redire existimo, si Imperfectum ηὐχόμην ex plerorumque sententia interpretemur *optarem.* Hinc sequitur, sine causa alios hoc dictum tanquam insani hominis vituperasse, alios sudasse ad illud cum gravitate auctoris conciliandum. Laudandi autem sunt interpretes, qui cum BENGELIO et HODGIO, quidquid hoc in optato nimium habetur, ex agitati pectoris fervore explicari iusserunt. Hactenus cum eo comparari potest optatum DAVIDIS 2 *Sam.* XVIII: 33. Nec PAULUS ad Romanos ita scripsit, ut verba eius ad vivum resecarentur, sed ut singularem, qua miserandos suos populares complexus esset, caritatem testarentur.

Populares suos Apostolus nominatim appellat praece-

---

[1]) *Lexiph.* cap. 25. Tom. II. p. 349. Cf. HEMST. in *Anecd.* p. 72.

dentibus adiiciens: *ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα.* Et haec quidem utrum cum proximis, an cum remotiori *ηὐχόμην* connectenda sint, mihi non plane liquet. Huic illud praeferre coguntur, qui Praepositionem *ὑπέρ* pro *ἀντί* (Latine *loco*) accipiunt, ut haud secus GLÖCKLERUS, RÜCKERTUS, KREHLIUS, quam OLSHAUSENIUS, REITHMAYRUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS. Sed haec structura, eademque facilior et probabilior, iis etiam concessa est, qui Praepositionem interpretari malunt *in commodum* vel similiter, quod KÖLLNERO, FRITZSCHIO, MAIERO placuit, nec REICHIO, MEIJERO, BEELENIO quoque, interpretanti *pro salute fratrum*, displicuit et valde se commendat, si ad Cap. V: 6 de huius Praepositionis vi bene disputavi. Quare Graeca Latine reddenda videntur: *ut prosim fratribus meis, cognatis meis secundum carnem.* Priori formula PAULUS, *θέλων δεῖξαι*, ut OECUMENIUS ait, *τὴν ἄφατον αὐτοῦ στοργὴν καὶ σπουδὴν τὴν ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων*, dicere voluit: *ut prosim hominibus, qui mihi fratrum instar sunt.* Atqui hoc blando titulo mactare solebat *sectatores* CHRISTI, uti supra Cap. I: 13. VII: 1, 4. VIII: 12, Iudaeos CHRISTI adversarios non item. Ergo ne male intelligeretur, addere debuit *τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα.* Adiectivo *συγγενής* quum Apostolus vulgarem *propinquorum*, quae in toto N. T. etiam ubi Substantivum *συγγένεια* legitur, regnat, notionem ubique tribueret, hîc ad *populares* denotandos requiri vidit tritum illud *κατὰ σάρκα*, i. e. uti Cap. I: 3 et alibi *secundum materiem animalem*, i. e. *generationem* seu *natales* [1]). Negare autem

---

[1]) Cf. *Introit.* p. 7, 8.

nolo, formulam τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα ex animo etiam in ABRAHAMI posteros propenso emanasse, sed Apostolum ea usurum fuisse non puto, nisi lectores monendos esse censeret, ut praecedens ἀδελφῶν ad *Iudaeos* referrent. Idem haud pauci iudicarunt, etiam BENGELIUS, KÖLLNERUS, RÜCKERTUS, REITHMAYRUS, MAIERUS. CALVINUS aliique scripserunt: „cognatis *inquam* meis secundum carnem."

Vers. 4, 5.

Nec vero populares suos tales esse, ut sine causa miserias eorum vehementer doleat, nunc PAULUS ostendit memorandis honoribus, quibus Deus eos decoravit. Ab inclyto, quod gerunt, nomine vs. 4 incipit scribens: Οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλῖται, et nepotes eos dicens IACOBI illius, qui *Gen.* XXXII: 28 ob fortitudinem suam *Israël* nuncupatus esse traditur. Similiter hoc titulo alibi gentis *dignitas* proponitur, etiam in N. T. quod tamen magis e Cap. XI: 1 et 2 *Cor.* XI: 22, quam, ut alii volunt, ex *Ioann.* I: 48 et *Phil.* III: 5 apparet. Pronomen οἵτινες, quod CALVINUS pro Adverbio causali positum esse monet et multi cum FRITZSCHIO interpretantur *quippe qui*, Latine reddi nequit nisi circumlocutione, ut sensus verborum sit: *qui Israëlitarum nomine a ceteris gentibus distinguuntur* [1]). Iam quo magis populares suos extollat, Apostolus nomini sex adiungit beneficia seu privilegia Divinitus in eos collata: ὧν ἡ υἱοθεσία, καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ διαθῆκαι, καὶ

---

[1]) Cf. *Comm. perp. in Ep. ad Phil.* p. 6, 114, 191, 224.

ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι. Genitivo *ὧν* non ad remotius *συγγενῶν*, sed ad propius *Ἰσραηλῖται* referendo orationis observatur perpetuitas. Et quum ille Genitivus *possessoris* sit, intellecto Verbo *εἰσίν*, explicari debet: *ad quos pertinent.* De substratis quoque vocabulis multum disputandum non est. Qui tria beneficiorum paria iis indicari opinantur, animadvertere negligunt, per interiectam Particulam *καί* alia cum aliis eodem modo copulari. Multo minus vero laudari meretur, quod cum BENGELIO nonnulli contendunt, tam tertium et sextum (*αἱ διαθῆκαι* et *αἱ ἐπαγγελίαι*), quam quartum et quintum (*ἡ νομοθεσία* et *ἡ λατρεία*) sibi invicem respondere, quo Chiasmus fingitur, qualem me nusquam reperire memini. Imo singula auctor deinceps enumeravit, et ita quidem, ut pariter ad temporum atque ad rerum ordinem attenderet animum. Quod magna ex parte vulgarem horum vocabulorum commendat interpretationem, nuper a MEIIERO, PHILIPPO, THOLUCKIO quoque contra dissentientes defensam. Primum igitur *ἡ υἱοθεσία*, quae in V. T. frustra quaeritur, in N. T. CHRISTI sectatores spectat, oculos convertere iubet ad Aegyptum, ubi Israëlitae *a Deo adoptati sunt in filios*, quum ille gentem, ut sibi suo sub regimine consecrata esset, hinc educendam curabat, dicens, uti *Exod.* IV: 22 legimus: *Filius mihi primogenitus Israël est*, quae verba recte iam comparavit THEODORETUS. Aegypto egressis *praesentiae Divinae insignia* per nubis et ignis columnam comitabantur eademque postea in tabernaculo et templo super arcam foederis adspectabilia fuisse feruntur. Absolute illa hoc loco, uti nullo alio, dicuntur *ἡ δόξα*; sed quum omnibus in circumiectis

Dei ratio habenda sit, hinc luculenter apparet intelligendam esse *gloriam Dei* a Rabbinis שְׁכִינָה appellatam. Ad hoc beneficium, postquam Israëlitae maris Arabici sinum transierant, accessit *foedus*, quod Deum humano more cum iis pepigisse *Exod.* XIX: 3—8 legimus. Tertio igitur memorantur *αἱ διαθῆκαι*, ut Editio habet Recepta, quam temere deseruit LACHMANNUS, pro Plurali ad fidem nonnullorum Codicum substituens Singulare *ἡ διαθήκη*. De industria nempe PAULUS, quod etiam viderunt STUARTUS et TURNERUS, Plurali usus est, novo, quo Deus hanc gentem suum tamquam in peculium adscivisset, foederi vetera adiungens cum ABRAHAMO aliisque maioribus icta. Eiusdem Pluralis, quamquam in V. T. non exstat, exempla praebent *Sap. Sal.* XVIII: 22. *Sir.* XLIV: 11, 18. XLV: 17. *2 Macc.* VIII: 15. *Gal.* IV: 24. *Eph.* II: 12. De ipsius vocabuli notione hodie nulla amplius lis agitur. Quamquam enim illud apud Graecos vulgo *testamentum* significat, cum IABLONSKIO [1]) negandum non est, eo etiam, apud Hellenistas maxime, *foedus* significari, ut nunc omnes communiter agnoscunt interpretes [2]). Ex foedere autem cum Israëlitis contracto a parte Dei secuta erat *ἡ νομοθεσία*, a parte hominum *ἡ λατρεία*. Alterum, quod Literis Sacris *ἅπαξ λεγόμενον* est, non *legem* denotat, ut KYPKIUS aliique sumserunt, sed *legis lationem* latissime patentem et tam civilia et ritualia, quam moralia officia praescribentem. Hoc intelligitur quoque ex altero, i. e. *universa Dei colendi ratione*,

---

[1]) *Opuscul.* Tom. II. p. 393 sqq. Ed. I. G. TE WATER.

[2]) Recte iam BUDAEUS p. 703 sqq. Cf. ALBERT. *Obs. Phil.* p. 199, 200.

seu *religione*, quae 1 *Macc.* II: 19, 22 eodem vocabulo proponitur. Agmen claudunt *αἱ ἐπαγγελίαι*, i. e. ut POLYBIUS, PLUTARCHUS aliique Scriptores Graeci docent, *promissa*, religionis commemorationi aptissime subiecta. Nec tamen *rerum* tantum *terrestrium*, quae GROTII fuit sententia, sed *maiorum* etiam et *praeclariorum* promissa spectari, ex loquendi usu, quod in N. T. cernitur, uti Cap. XV: 8. 2 *Cor.* VII: 1. *Gal.* III: 16. *Hebr.* XI: 13, 17, 33, cogimus. Itaque comprehenduntur quaecumque, ut KÖLLNERI verbis utar, per Patriarchas, MOSEM et Prophetas data sunt, et quorum complementum *Messia* auctore acceptum iri spes genti ab antiquo facta est. De his autem duobusque aliis, quae hîc recensentur, beneficiis quin PAULUS iure suo scripserit: *ad quos pertinent*, nemo facile dubitabit, sed in praeterita: *τὴν υἱοθεσίαν, τὴν δόξαν* et *τὴν νομοθεσίαν*, idem quoque quadrabat, quippe quae genti illi, quamquam contumaci, illustria favoris Divini usque manebant documenta.

Novum Israëlitarum honorem vs. 5 PAULUS praedicat, a viris illustribus, qui gentis satores fuerunt, argumentum capiens. *Ὧν*, inquit, *οἱ πατέρες*, i. e. *quorum* scil. *sunt*, seu *ad quos pertinent patres*, tres illos, ABRAHAMUM, ISAÄCUM, IACOBUM ante oculos habens, qui, ut ait GROTIUS, per excellentiam ita dici solent. Cf. *Exod.* III: 15. IV: 5. *Act.* III: 13. VII: 32. Ad orationem autem animatam persequendam Pronomen relativum repetit, quemadmodum Cap. IV: 11, ubi nonnulla attuli huius repetitionis exempla. Et similiter agit, ubi summum Israëlitarum decus gloriosae eorum origini adiungit scribens: *καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστός*, *et e quibus*, seu *quorum ex stirpe* CHRISTUS *est*. Articulum

ὁ vocabulo *Χριστός* aeque ac vs. 3 praepositum esse ut significetur *Messias*, seu *regni Divini Princeps*, etiam vidit BOSVELDIUS. Particula vero *καί*, ut ESTIUS, CRELLIUS, alii monent, indicat, Pronomen *ὤν* non ad proximum *πατέρες*, sed ad remotius *Ἰσραηλῖται* referendum esse. Ceterum transitioni ab *Israëlitis* ad *Patres*, a *Patribus* ad CHRISTUM, quam elegans Gradatio insit, non opus est, ut ostendam. An et quomodo Gradatio illa continuetur, nunc, age, exploremus.

Secundum Editionem Receptam sequuntur verba: *το κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.* Sed quantum litium et discordiarum haec verba per multas aetates pepererint, difficile dictu est. Nimirum certamen agebatur de gravissima quaestione, uter hoc loco *ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός* sit, *Deus Pater* an CHRISTUS. Ab antiquo autem Ecclesiae Patres, etiamsi his verbis in litibus Arianis minus frequenter uterentur [1]), hoc probasse, illud improbasse, post FRITZSCHIUM aliosque nuperrime satis docuere REITHMAYRUS et BEELENIUS. Atque sic interpretatio illa communis facta et propagata est ad LUTHERUM, CALVINUM ceterosque Sacrorum reformatores, quibuscum praeter Theologos Ecclesiae Romano-Catholicae addictos, uti CORNELIUM A LAPIDE et ESTIUM, consensere etiam LIMBORCHIUS et ipse SOCINUS [2]), quamquam vocabulum *Θεός* pro placito suo explicantes. Postea iisdem vestigiis institerunt plerique, et recentiori quidem memoria VV. DD. a REICHIO, MEIIERO, THOLUCKIO memorati, etiam STUAR-

[1]) Cf. MÜNSCHER, *Handb. der Christl. Dogmengeschichte.* Vol. III. p. 440 sqq.

[2]) F. SOCINI *Sen. Opera.* Tom. II. p. 600 coll. 582.

TUS, HODGIUS, TERROTUS, WALFORDUS, TURNERUS, BURDUEUS, tum BISPINGIUS, BEELENIUS, UMBREITIUS et inter nostrates BOSVELDIUS, GREVIUS, VLOTENIUS [1]), PALMIUS, WYSIUS, VINKIUS [2]), quorum nonnulli has partes acriter defenderunt. Nec magnae tamen molis hic labor erat, quatenus versabatur in refellendis iis, qui aut vocabulum Θεός suspectum esse iudicaverant, aut pro editis ο ὢν scribere voluerant ὧν ὁ. Alterum, quod ERASMO, SLICHTINGIO, ENIEDINO [3]), GROTIO, haud ita pridem DOYERO [4]) in mentem venit, nullo alicuius ponderis testimonio nititur et corruit, quam primum loci comparantur, in quibus Adiectivum εὐλογητός exstat. Alterum, quod cum HARWOODO [5]) paulo plures commenti sunt, itidem leve est et propterea iam respuendum, quod non praecedunt verba ὧν ο Χριστός, sed ἐξ ὧν ὁ Χριστός, quae transitum orationis ad aliud produnt. REICHIUS hodie neminem amplius istiusmodi coniecturarum rationem habere ait [6]). Sed gravissimam disceptandi causam admovit quaestio, utrum retinenda, an corrigenda sit recepta verborum distinctio. Si fragmentum DIODORO adscriptum duosque Codices seculi XI et XII excipimus,

---

[1]) *De Bijbel vertaald, omschreven* cet. ad h. l.

[2]) Ita quoque doct. VAN DER MEULEN in *Godgel. Bijdragen*. 1854. p. 98 sqq.

[3]) *Explicationes locorum Veteris et Novi Testamenti* cet. p. 264 sqq.

[4]) *Brieven over de aanbidding van onzen Heere J. C.* p. 96.

[5]) *The New Testament collated with the most approved manuscripts* cet. ad h. l.

[6]) Penes paucos testes antiquitatis, qui Articulum τό sequentibus κατὰ σάρκα praepositum omittant, nihil fidei esse, omnes, quantum novi, statuunt editores atque interpretes.

ERASMUS primus fuit, qui orationem aliter distingui posse moneret. Et duplicem quidem mutationem proposuit, quarum altera, verbis ὁ ὢν ἐπὶ πάντων et Θεὸς — αἰῶνας a se invicem separatis, priora ad CHRISTUM, posteriora ad *Deum* referre iubet; altera utraque a praecedentibus separat, ut coniunctim *unius Dei* laudationem exhibeant. Illi autem mutationi vir praeclarus hanc longe praetulit, eiusque iudicium fructu suo non caruisse passim docuit eventus. Nimirum paucioribus tantum orationem sic distinguere placuit: τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων. Θεὸς εὐλογητός cet. recentiori memoria soli, quantum memini, BAUMGARTEN-CRUSIO. At multo plures vocabulo σάρκα Colon vel Punctum subiecerunt et sequentibus Ὁ ὢν — αἰῶνας Doxologiam inesse putarunt sibi constantem *ipsiusque Dei laudes* praedicantem. Ita quidem, ut antiquiores mittam, BOEHMIUS, PAULUS, ECKERMANNUS [1]), FRITZSCHIUS, KÖLLNERUS, REICHIUS, GLÖCKLERUS, WINZERUS, KREHLIUS, MEIIERUS, VISSERINGIUS, EWALDUS, alii. Hanc distinguendi rationem ipsi LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS secuti sunt. Calculum ei a WINERO [2]) et WILKIO [3]) quoque adiectum video. Neque eam omnino spreverunt RÜCKERTUS, WETTIUS, STENGELIUS. VINKIUS eam, quamquam in vulgari sententia subsistens, non indignam iudicavit, quam in libri sui margine commemoraret. Quae quum ita sint, argumenta, quibus pro hac distinguendi ratione disputari possit, haud levia suppetere credibile est. Plerique

---

[1]) *Erklärung aller dunkeln Stellen des N. T.* ad h. l.

[2]) L. c. p. 486.

[3]) *Die Hermeneutik des N. T.* Vol. II. p. 87, 88.

eius fautores, etiam BAURUS [1]), ZELLERUS [2]), SCHEFFERUS [3]), ex Analogia doctrinae eruere conantur, quo ei fidem faciant. Ita quoque MEIIERUS, et Grammaticam, et circumiecta nihil definire concedens. KÖLLNERUS vero aeque ad loquendi usum et ad orationem contextam atque ad historiam, quam dicit, provocat. FRITZSCHIUS adeo, pro hac distinctione et interpretatione fortiter propugnans, vulgarem *absurdam* vocare non veretur. Contra haud pauci, praeeuntibus BEZA aliisque antiquioribus, duce Grammatica hanc vulgarem unice veram, alteram falsam esse contendunt. Nuperrime PHILIPPUS nullum argumentum pro hac, omnia pro illa stare asseveravit. Quis tali tantaque opinionum discrepantia non perturbari se sentit, quin sibi tanquam in DAEDALI labyrinthum incidisse videatur, ubi ad exitum reperiundum ARIADNES filum frustra quaerat? Sed exitum, nisi omnia me fallunt, VV. DD. reperturi fuissent, si ad *vim formulae τὸ κατὰ σάρκα* satis attendissent animum. Haec enim, me iudice, evidenter docet, interpretationis ab ERASMO commendatae probitatem extra controversiam esse, vulgarem vero sententiam neutiquam ferri posse.

De notione verborum *κατὰ σάρκα* brevis ero. Si supra ad Cap. I: 3, 4. IV: 1. VIII: 4 recte disputavi, pervertunt eam, qui interpretantur aut *secundum corpus*, aut *secundum naturam humanam*, quorum alterutrum in Commentariis fere tralaticium est. Imo ubique *id, quod in homine animale ideoque debile et imbecillum*

---

[1]) *Paulus, der Apostel J. C.* p. 624.

[2]) *Theol. Jahrbücher.* 1842. p. 55.

[3]) *Godgel. Bijdragen* 1853. p. 397 sqq. 1854. p. 474 sqq.

est, significatur. Illud vero pro orationis varietate vario modo explicari debet. Et hoc quidem loco: *secundum generationem* seu *natales*. Nam interpretandi leges migrant, qui cum COCCEIO verba *κατὰ σάρκα* hîc aliter quam vs. 3 accipienda esse contendunt [1]). Quemadmodum autem haec ibi sine ulla Antithesi exstant, sic etiam Cap. IV: 1. 1 *Cor.* X: 18 et alibi. Ubi Antitheseos ratio habetur, sibi invicem, uti sola *σάρξ* et *πνεῦμα*, ita coniuncta *κατὰ σάρκα* et *κατὰ πνεῦμα*, opponi reperimus. Sed quid hunc in campum a PHILIPPO multisque aliis iam occupatum excurram? Minus mecum consentiunt VV. DD. quatenus vocabulo *πνεῦμα*, ubi de CHRISTO usurpetur, *naturam* eius *divinam* denotari arbitrantur. Hoc autem ut ferre nequeunt praecedentia Cap. I: 3, 4, ita falsum esse ostendunt alii loci, etiam disputata ab Apostolo *Gal.* IV: 23, 29. Quod observasse quoque sufficit ad FRITZSCHII sententiam redarguendam, ubi connexa *τὸ κατὰ σάρκα* et *ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός* Antithesin continere non posse ait et sic pergit: quin Colo post *σάρκα* posito ita PAULUS loqui debuerat: *τὸ γὰρ κατὰ τὴν θεότητα* (s. *ἐπεὶ τὸ κατὰ τὴν θεότητα* cet.) *ἐπὶ πάντων Θεός ἐστιν, εὐλογητός* cet. Talia vero obiter tantum attingo, quoniam ad id, quod nunc suscepi, minus pertinent. Inter duo illa *κατὰ σάρκα* et *τὸ κατὰ σάρκα*, quae haud pauci confundunt, revera interesse, ERASMUS, ESTIUS aliique scite animadverterunt: iam agitur quaestio, quomodo inter se differant, et quid inde sequatur. Hoc autem ut indagemus, generatim attenden-

---

[1]) Leg. GRIETHUYSENIUS l. c. p. 55.

dum est ad formulas eodem modo vel similiter comparatas. Ab iis incipio, quae Articulo neutrius generis *τό* et Pronomine aut Nomine constant, uti apud HERODOTUM [1]), inserta etiam Particula *γε*, legimus: *χρὴ δὴ, τό γε ἐμόν, ὑπηρετέεσθαι ἐπιτηδέως.* Hinc progredior ad multo frequentiores, quae praeterea Praepositione instructae sunt, Pronomini aut Nomini casum suum constituente, quemadmodum illud *τὸ ἐξ ὑμῶν, Rom.* XII: 18, quod FRITZSCHIUS, WETTIUS, PHILIPPUS, alii etiam excitarunt. Praesertim in censum veniunt huiusmodi formulae, quibus, aeque atque in PAULI Epistola, Praepositio *κατά* inest. Caute tamen excipiendae sunt omnes, in quibus Articulus, tam in Singulari quam in Plurali, Nominativus est Verbum aliquod praecedens, aut Accusativus, qui a Verbo aliquo regitur. Sic in PLUTARCHI [2]) dicto: *μεγάλην ἔχει τὸ πρὸς χάριν δύναμιν* Articulus *τό* Nominativus est cum Verbo *ἔχει* cohaerens. Item Plurale *τά*, in formula *τὰ κατ᾽ ἐμέ, Phil.* I: 12 Nominativum, *Col.* IV: 7 Accusativum continet [3]). Talibus [4]) vero hoc ex ordine segregatis nobis restat *plenum dicendi genus, aliunde neutiquam pendens, sed orationem iis finibus circumscribens, ut alii Antithesi nullus locus pateat.* Quod me haud temere fingere, sexcenta docent exempla, quae Grammatici attulerunt, quamquam in

---

[1]) *Hist.* Lib. I. cap. 101. Tom. I. p. 134 SCHWEIGH.

[2]) *Moral.* p. 65.

[3]) Cf. HEINDORF *ad* PLATONIS *Gorgiam* p. 228.

[4]) Hinc prorsus alienos esse locos, ubi Articulus *τό* aut Verbum aliquod, aut integram sententiam praecedat, uti *Eph.* IV: 9. *Luc.* XXII: 37, res ipsa loquitur.

formulae proprietatem non satis penetrantes [1]). Sed brevitatis causa lectorum oculos tantum convertere lubet ad locos, in quibus exstat Praepositio *κατά*. Ergo si quis veteres Atticos consulere cupit, attendat animum ad verba PLATONIS [2]): *Φωνὴ μέν που καὶ τὸ κατ' ἐκείνην τὴν τέχνην ἐστὶ μία ἐν αὐτῇ;* XENOPHONTIS: [3]) *Εἴτε Λύσανδρος, εἴτε ἄλλος τις ἐμπειρότερος περὶ τὰ ναυτικὰ βούλεται εἶναι, οὐ κωλύω τὰ (τὸ) κατ' ἐμέ;* DEMOSTHENIS [4]): *Τὴν κοινὴν φιλανθρωπίαν, ἣν ὑμεῖς ἔχετ' ἐκ φύσεως πρὸς ἀλλήλους, οὗτος ἀναιρεῖ καὶ διαφθείρει τὸ καθ' αὑτόν;* ISOCRATIS [5]): *Οὐ γὰρ μόνον ἡμᾶς τὸ καθ' αὑτὰς ὠφελοῦσιν,* scil. *ἡ σωφροσύνη* et *ἡ δικαιοσύνη*. Atticorum vestigia secuti sunt scriptores recentiores, ut apparet ex verbis ARRIANI [6]): *Οἱ ἀμφὶ Παρμενίωνα τὸ καθ' αὑτοὺς διώκοντες εἵποντο;* LUCIANI [7]): *Τὸ κατ' ἐμὲ γὰρ οὐδὲν παράνομον ὁ νεὼς πείσεται;* DIODORI *Sic.* [8]): *ἀήττητον τὴν πατρίδα τὸ καθ' αὑτὸν μέρος ἀποδεικνύων,* ubi vocabulo *μέρος*, quod hoc in dicendi genere intelligendum est, Breviloquentia eius indicatur [9]). Idem dicendi genus continent nonnullae

---

[1]) ZEUNIUS *ad Vig.* p. 23, 24. MATTH. Tom. II. p. 734. BERNHARD. p. 329. KÜHNER. Tom. II. p. 222, 223. ROST. p. 446, 493.

[2]) *Phileb.* p. 144.

[3]) *Hist. Gr.* Lib. I. cap. 5. § 5.

[4]) *Advers. Aristog.* Tom. I. p. 505 SCHAEF.

[5]) *Nicocl.* cap. 7. p. 29 COR.

[6]) *De exped. Alex.* Lib. III. cap. 15. § 9.

[7]) *Demosth. Encom.* cap. 49. Tom. III. p. 526.

[8]) *Bibl.* Lib. XIX. cap. 72.

[9]) Ad Ellipses hoc refert BOS l. c. p. 277, 278, ubi exemplorum copia allata est. Cff. etiam WETSTEN. et KYPK. ad *Rom.* I: 15.

formulae usitatae, uti τὸ καθ' ἡμέραν, *quod quemvis diem attinet*, seu *quod quotidianum est* [1]). In Literis Sacris frequens illud quoque est, quamquam rariora sunt exempla Articuli τό cum Praepositione κατά copulati. Huc tamen pertinere videtur quod legimus 2 *Chron.* IX: 24 coll. 1 *Reg.* X: 25: Καὶ ἔφερον ἕκαστος τὰ δῶρα αὐτοῦ — — τὸ κατ' ἐνιαυτὸν ἐνιαυτόν, i. e. *quovis inquam anno.* At magis appositum est dictum CYRI, *Esr.* VI: 11: Ὁ οἶκος αὐτοῦ τὸ κατ' ἐμὲ ποιηθήσεται vel potius πορθήσεται, ut supra correxi ad Cap. I: 15, ubi eadem τὸ κατ' ἐμέ non prorsus dissimilia sunt, etiamsi probetur sententia, ea cum vocabulo sequente πρόθυμον cohaerere [2]). Praetermitti quoque nolo, quod *Act.* II: 20 praebet Editio Recepta, genuinis: ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ adiiciens: τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν Χριστόν. Quamquam enim haec spuria sunt, viam tamen nobis monstrant formulae τὸ κατὰ σάρκα pretium suum statuendi. Iam si quaestionis, quae hîc agitur, mecum reputo gravitatem, neminem me, ob tantae exemplorum [3]) multitudinis usum, nimiae sedulitatis accusaturum esse vereor. Omnia autem hoc commune habent, ut doceant, non

---

[1]) ARIST. *Equit.* vs. 1123 BURM. POLYB. Lib. IV. cap. 18. § 2. PLATON. *Phaedr.* p. 240. Cf. *de Republ.* Lib. VIII. p. 567.

[2]) Nunc tamen, curis repetitis, magis vergo ad probandam sententiam, vocabulum πρόθυμον positum esse pro προθυμία ἐστι vel etiam πρόθυμός εἰμι et praecedentia τὸ κατ' ἐμέ absolute stare, ut iis respondeant Latina: *ad me quod attinet.* Hoc etiam commendat dictum PLATONIS *de Republ.* Lib. VII. p. 533: ἐπεὶ τό γ' ἐμὸν οὐδὲν ἂν προθυμίας ἀπολίποι.

[3]) Allatorum unum alterumque mecum communicavit COBETIUS noster, se multo plura, quibus interpretatio mea confirmaretur, suppeditare posse dicens.

Protasin hîc reperiri, quae Apodosin requirat, neque Apodosin, quae Protasin excipiat, sed *dicendi genus*, quale supra descripsi, seu, ut aliis utar verbis eodem redeuntibus, *sibi omnino constans ad duas partes, quarum altera in censum veniat, altera non item, a se invicem distinguendas, et tam plene quidem et absolute, ut nulla amplius Antithesis feratur.* Et hac de re lectori, ab opinionibus praeoccupatis vacuo, si iis fortasse insint nonnulla, ad quorum probitatem explorandam orationis contextae luce indigeat, omnino persuasum fore spero, quam primum ipsos libros adierit. Sed ut omnem scrupulum animis evellerem, ceteris addendum censui hunc HERODOTI [1]) locum: *Κατὰ μὲν τὴν τούτου προθυμίην τέθνηκας, τὸ δὲ κατὰ Θεούς τε καὶ ἐμὲ περίεις.* Hîc auctor, nempe, eandem formulam per Particulas *μέν* et *δέ* ita ad orationis seriem refert, ut luculenter testetur, quid ea sibi velit, ubi in oratione nihil est, a quo pendeat. Ergo, ut ad PAULI Epistolam revertamur, erroris convincuntur interpretes ex adverso disputantes, quorum alteri formulam *τὸ κατὰ σάρκα* stare non posse perhibent, nisi Antithesis ei expressis verbis adiiciatur, alteri locum quidem Antithesi patere largiuntur, sed eam necessariam non esse contendunt, uti iam THEODORETUS scribens: *Καὶ ἤρκει μὲν ἡ τοῦ κατὰ σάρκα προσθήκη παραδηλῶσαι τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ τὴν θεότητα, ἀλλὰ — — — προστέθεικε τὸ ὢν ἐπὶ πάντων* cet. Si enim constat, sententiae aienti: *nempe quatenus carnis humanae particeps erat*, negantem: *non quatenus Spiritûs Divini particeps erat*, inclusam

[1]) L. c. cap. 124. p. 156.

esse, nihil evidentius est, quam formulam illam *τὸ κατὰ σάρκα* Puncto a sequentibus seiungi debere, ut nullam amplius Antithesin admittat. Atqui hoc Puncto constituto, cadit omnino vulgaris illa interpretatio, cuius patroni, ut sumere possint, naturam CHRISTI Divinam hoc loco describi, verba *ὁ ὤν*, sicuti *Ioann.* I: 18. *2 Cor.* XI: 31 et alibi, pro *ὅς ἐστιν* posita esse arbitrantur. Et aequaliter illi a via aberrare deprehenduntur, sive in ceterae orationis structura, quae plerorumque sententia est, nihil mutandum censent, sive cum veteri nostro interprete sequentia *ἐπὶ πάντων* e vocabulo *Θεός* suspendunt, seu ab eo, quod MORO placuit, reapse non discedentes, verba sic distinguunt et exponunt: *ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς, τὸ κατὰ σάρκα* [*ἄνθρωπος*], *ὁ ὢν ἐπὶ πάντων*, [*κατὰ πνεῦμα*] *Θεὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας* [1]). Cadit quoque ea orationis distinctio, quae verba *ὁ ὢν ἐπὶ πάντων* ad CHRISTUM, sequentia tantum ad *Deum Patrem* referre iubet, et plus una quoque de causa minus commendabilis est. Contra rem acu tangere apparet, qui, vocabulo *σάρκα* Punctum subiicientes, PAULUM a commemoranda CHRISTI origine progredi putent ad *Doxologiam, quae Dei Patris laudem praedicet.* Atque hoc adeo stabilivisse mihi videor, ut nullo modo labefactetur, etiamsi Doxologiam illam ita explicare non contingat, ut omnia tollantur dubitandi aut contradicendi mo-

---

[1]) Ita PARAVIUS, *Hermen. Codicis Sacr.* p. 428, quocum consensit S. I. RUTGERSIUS in *Thes.* XII subiecta *Comparationi Theocratiam Israëliticam inter et Hierarchiam Romanam.* Eandem viam praeter alios ingressus est HOFMANNUS l. c. Tom. I. p. 127, neque hoc improbavit THOLUCKIUS.

menta. Sed hac in explicatione equidem nihil ambigui aut obscuri relictum iri confido.

Iure suo KÖLLNERUS aliique interpretes, qui Doxologiam ad Deum Patrem referunt, *Matth.* XII: 30. *Luc.* XI: 23. *Ioann.* III: 31. VIII: 47 comparantes aiunt, verba *ὁ ὤν* ab initio sententiae stare posse, loco Substantivi ab iis occupato [1]). Iisdem exemplis refelluntur, qui hanc rationem postulare contendunt, ut Particula *δέ* orationi inserenda scribatur *ὁ δὲ ὤν*. Sed Particula hinc quoque aliena est, quoniam PAULUS non ratiocinationem inchoatam persequitur, sed in concludentem transit exclamationem. De verborum vero distinctione VV. DD. omnia ad Deum Patrem referentes, inter se dissentiunt. KÖLLNERUS, FRITZSCHIUS, MEIERUS, EWALDUS, alii, SCHEFFERUS etiam et VISSERINGIUS, verba *ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός* ita definiunt, ut coniunctim Subiectum orationis proponant, sermone vernaculo reddendum *de boven allen* (*alles*) *zijnde God*, ut ea resolvi possint: *Ὁ Θεός, ὢν ἐπὶ πάντων*, vel: *Θεὸς, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων*, Praedicatum autem sequentia: *εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας*. Contra REICHIUS et KREHLIUS vocabulum *Θεός* a circumiectis per Commata sic distinguunt: *Ὁ ὢν ἐπὶ πάντων, Θεὸς, εὐλογητὸς* cet. quo hoc vocabulum Appositionem contineat Subiectum explicantem. Et illud quidem commendant similia: *ὁ πέμψας με Πατήρ*, *Ioann.* V: 37 et VIII: 18, *ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος*, *Hebr.* II: 3, item *τοῖς μὴ φύσει* (*φύσει μὴ*) *οὖσι Θεοῖς*, *Gal.* IV: 8; sed quamdiu frustra quaeritur exemplum formulae *ὁ ὤν* ab orationis initio positae et eodem modo cum Nomine

[1]) Plura huius generis affert WINER. p. 316, 317.

connectendae, subdubito, an hanc structuram ferat loquendi usus. Deinde, quidquid FRITZSCHIUS aliique disputant, scrupulus mihi residet, ne ea, quod cum NIELSENIO nonnulli monuere, Participium ὤν supervacaneum faciat. Tum cogitando fingere nequeo causam, cur Apostolus, si verba Ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός coniungenda sunt, inverso ordine sic scribere maluerit quam Ὁ Θεὸς, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων, quod RÜCKERTUS idem esse ait. Altero vero huic praelato tantum abest, ut difficultates illae nos torquere pergant, ut in totidem mutentur rationes structurae REICHII KREHLIIque confirmandae [1]). Nam verbis ὁ ὢν ἐπὶ πάντων ita a vocabulo Θεός separandis, ut Latinis: [*Ille*], *qui omnibus maior est* seu *praeest*, respondeant, et scribendi morem sequimur Graecis usitatum, et Participio ὤν locum legitimum adsignamus, et totum orationis Subiectum: Ὁ ὢν ἐπὶ πάντων, Θεός gravissimum facimus. Quid? quod ad hanc priorem exclamationis partem: [*Ille*], *qui omnibus maior est*, seu *praeest*, *Deus*, tanquam manu ducunt praecedentia, quibus ea Gradatio inest, ut a claro Israëlitarum nomine ad clariores Patres, a Patribus illis ad omnium clarissimum, CHRISTUM, progrediantur. Inde quoque apparet, Genitivum πάντων non Neutrius, sed Masculini generis esse, ut praeeunte iam IRENAEO [2]), cum ERASMO, BEZA, GROTIO nuperrime quoque iudicarunt THOLUCKIUS et EWALDUS,

---

[1]) Confundenda ea non est cum structura MORI aliorumque, qui verba ὁ ὤν interpretantur ὅς ἐστι, atque haec cum praecedentibus connectunt. Minus tamen intelligo, quid FRITZSCHIUS voluerit, quum hoc refellere conaretur scribendo, neque Graios ita locutos esse nec barbaros.

[2]) *Adv. Haeres.* Lib. III. Cap. 16. p. 504 STIERENII.

neque illum, quum auctor non scripserit *πάντων ἀνθρώπων* (Cff. Cap. V: 12, 18. XII: 17, 18), *omnes homines* significantem, sed *omnes supra memoratos*, *Israëlitas*, puta, *Patres* et CHRISTUM. Masculinum etiam indicat naturalis procedendi ordo, quippe postulans, ut Genitivus ille non ad secundaria, *υἱοθεσίαν*, *δόξαν* cet. sed ad primaria referatur, quemadmodum *Act.* X: 36, ubi tamen Pronomen *οὗτος* non CHRISTUM spectat, sed *Deum*, Subiectum totius orationis, qui *haud secus gentium exterarum quam Iudaeorum Dominus* appellari videtur [1]). Neque *Eph.* IV: 5 aliud quam Masculinum, ut HARLESSUS [2]) demonstravit, cernitur in formula *ὁ ἐπὶ πάντων*. Uti autem illic, sic hoc loco Praepositione *ἐπί* is, *qui maior est*, seu *praeest* denotatur, et eodem modo *Act.* VIII: 27. XII: 20. 1 *Macc.* X: 37 aliisque locis [3]). Ne vero in reprehensionem incurrat structura vocabulum *Θεός* per Appositionem praecedentibus adiungens, fidenter ad locos provoco plane similes eandemque Appositionem afferentes. Legimus igitur *Rom.* XVI: 25—27: *Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι — — μόνῳ σοφῷ Θεῷ*; 1 *Cor.* III: 7: *Ὥστε οὔτε ὁ φυτεύων ἔστι τι, οὔτε ὁ ποτίζων* (scil. *ἔστι τι*), *ἀλλ' ὁ αὐξάνων* (scil. *ἔστι τι*, i. e. *πάντα*), *Θεός*; 2 *Cor.* I: 21: *Ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν καὶ χρίσας ἡμᾶς, Θεός*; Cap. V: 5: *Ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, Θεός*. Similiter Appo-

---

[1]) Legantur quae monui in *Magazijn voor Kritiek en Exegetiek.* T. II. p. 13 sqq.

[2]) *Comment. über den Brief Paul. an die Eph.* ad h. l.

[3]) Vide praeter LOBECK. *ad Phryn.* p. 164 et BERNHARD. p. 247, a MEIJERO laudatos, WESSEL. *ad* DIOD. *Sic.* Lib. XIII. Cap. 14, et BOS. p. 467, 468.

sitio vocabuli *Θεός* in alia orationis forma se offert *Act.* XV: 8. 1 *Tim.* II: 3. *Tit.* I: 3. II: 10. III: 4[1]). Et omnia haec exempla ostendunt, more suo et recte quidem Apostolum sine Articulo scripsisse *Θεός*, ut Dei non *Existentiam*, quam dicunt, sed *Essentiam* praedicaret. Quae quum ita sint, dubitare nequeo, quin *Deus* ab Israëlitis, Patribus et CHRISTO distinguatur et hac extollatur Doxologia: [*Ille*], *qui maior est* (seu *praeest*) *omnibus, Deus, laudandus est in aeternum.*

Atque hac ipsa, nisi fallor, interpretatione iam amoventur praecipua eorum, quae VV. DD. distinctioni omnia ad Deum referenti obiiciunt. Ultro largior, quod contrariam in partem vehementer urgetur, Doxologiam in Literis Sacris fere ubique a vocabulo *εὐλογητός* incipere, nec causae meae praesidium quaero in locis dissimilibus *Rom.* I: 25. 2 *Cor.* XI: 31, item *Psalm.* LXVIII: 19, ubi illud postpositum est. Sed negari nequit, hîc Praedicato *εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας* praeponi debuisse Subiectum, si eo in Subiecto, uti me quoque probasse spero, orationis tanquam cardo verteretur [2]). Deinde ad me tuendum varia habeo, quae interpretes partim minoris aestimarunt, partim animadvertere neglexerunt: Participium *εὐλογημένος* et Adiectivum Verbale *εὐλογητός* hactenus inter se differre, ut in tertia Persona alterum post se admittat Imperativum vel

---

[1]) Plura, quae eodem tendunt, congesserunt STUARTUS, *Gramm.* p. 190 et WINER. p. 471. Cff. MATTH. Tom. II. p. 968, 969 et BERNHARD. p. 55.

[2]) Cf. WINERUS p. 486, cuius argumentationem a PHILIPPO aliisque non refutari videbit, qui meam distinguendi et interpretandi rationem probaverit.

Optativum ἔστω, γένοιτο, εἴη, alterum nihil aliud quam Indicativum ἐστί; hoc autem reticeri posse, illa non item: tum in N. T. Participium de *hominibus* et CHRISTO, Adiectivum Verbale, ut GLÖCKLERUS etiam notavit, tantum de *Deo* usurpari: [1]) porro, quum in Literis Sacris Adiectivum εὐλογητός cetera praecedere soleat, quia Dei laudandi momenta demum infra sequantur; hoc loco illud verbis: Ὁ ὢν ἐπὶ πάντων, Θεός accommodatissime subiunctum esse, quippe excipientibus recensionem Israëlitarum, Patrum, CHRISTI, i. e. Dei laudandi causam: praeterea, excepto *Marc.* XIV: 61, ubi dictum CAIAPHAE alius generis est, Scriptores Novi Testamenti, quoties Dei *consilium*, aut *factum* aliquod praeclarum, aut *virtutem* celebrare velint, hoc Adiectivo εὐλογητός uti; atqui hîc de CHRISTO nihil dici aliud, quam *eum ex Israëlitis ortum esse, nempe quatenus carnis humanae particeps esset;* ergo ipsum illud Adiectivum *solum in Deum quadrare, cuius in beneficia erga Iudaeos praestita enumeranda* vs. 4, 5 oratio excurrat. His, ne quid omittam, quod sententiae propositae adiumento, aliorum placitis impedimento esse videatur, addere lubet: verba Ὁ ὢν ἐπὶ πάντων, si ad CHRISTUM referantur, vehementer frigere, quippe de eo testantia, quod testari non opus sit, quum communi consensu ab omnibus agnoscatur: *Messiae dignitati*, quae praecedentibus ὁ Χριστός probabiliter significetur, appellationem *Dei* vix aut ne vix quidem opponi posse: aegre ac difficulter intelligi, cur PAULUS, postquam

---

[1]) Vide disputata ad *Rom.* I: 25. In V. autem T. utrumque nonnunquam promiscue usurpari docent *Iudith.* Cap. XIII: 17, 18 et in scripto: τῶν τριῶν παίδων αἴνεσις AZAR. vs. 28 sqq.

bona *Divinitus* data enumerasset, illico ad aliud genus transierit, CHRISTUM *Deum* nuncupans: nec vs. 6 verba: *ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ*, quod KREHLIUS animadvertit et WETTIO non plane displicuit, suo loco stare, nisi praecedens etiam *Θεός Deum Patrem* spectet *omnis boni*, quod commemoratum est, *auctorem*. Sed quomodocunque lectores de his iudicent, argumentationem, a proprietate formulae *τὸ κατὰ σάρκα* petitam, ad Punctum ei subiiciendum et sequentia Deo Patri vindicanda, illibatam manere mihi persuasissimum est. Quapropter in quaestionem, haud raro acerbius, quam par est, utrimque agitatam, an CHRISTUS alibi in N. T. *Θεός* dicatur, multum laboris impendere nihil attinet [1]).

---

[1]) Verbo tamen candide expromendum censui, quid sentiam de locis, qui vulgo afferuntur. Ergo *Ioann.* I: 1 nec *Filius Dei*, nec IESUS CHRISTUS, sed *ὁ Λόγος* dicitur *Θεός*, non *ὁ Θεός* cum Articulo. Cap. XX: 28 THOMAS non alloquitur IESUM verbis *Ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεός*, sed utrique Nomini addit Pronomen *μου*, ut comparari debeat promissio MOSI facta, *Exod.* IV: 16. Cf. VII: 1. *Act.* XX: 28 usque tenere pergo, quod ante plus quam triginta annos conieci in *Annot. in loc. nonn. N. T.* p. 107, sine ullo Genitivo legendum esse: *ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν, ἣν περιεποιήσατο.* 1 *Tim.* III: 16 auctor mihi scripsisse videtur *Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί*, quod tamen eodem modo accipiendum puto ac dictum *Ioann.* I: 14: *Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο*, ut utrumque oppositum sit Philosophiae Orientalis placitis *carnem humanam* spernentibus. *Tit.* II: 13 in Appellatione *Ἰησοῦ Χριστοῦ* Appositionem cerno pertinentem ad Genitivum *τῆς δόξης*, quae esse dicitur *τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν*, i. e. Dei Patris. 1 *Ioann.* V: 20 Pronomen *οὗτος* refero, ut ubique referri debet, ad Subiectum orationis, i. e. ad *Deum*. In mentem autem mihi venit haec orationis distinctio: *οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινός, Θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος*, quo tertium *ὁ ἀληθινός*, absolute positum, utrique praecedenti rite respondeat, et auctor *Illum*, quem supra *Verum* dixit, omnino *Verum esse* efficiat, per Appositionem *Θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος*, (*nobis omnia simul*) *Deus et vita aeterna*, declarando, eum *talem esse Deum*, *cuius in communione vita aeterna sit*. Atque hac

Nec vacillant supra stabilita, licet concedendum sit, eandem similemve Doxologiam 2 *Pet.* III: 18, item *Apoc.* V: 12, fortasse etiam 2 *Tim.* IV: 18 ad CHRISTUM referri. Unum superest, quod paucis ostendendum putaverim, quam consentanea, nempe, haec Doxologia PAULI, ad Deum Patrem relata, cum tota oratione praecedenti sit. Primo adspectu ea alienissima videtur ab annunciatione vehementis doloris, quo Apostolus se Iudaeorum causa cruciari vs. 1—3 questus est. Nec miror sane, post multos alios interpretes, acutissimum nostrum BOUMANNUM [1]) hoc in nodo laborasse. Non satisfacit enim, quod vulgo dicitur, laudationem Dei ad vs. 4 et 5 pertinere, ad vs. 1—3 non item. Sed consideratis, quas supra inii, rationibus, nodus se ipse solvit. Videlicet PAULUS, ubi *Deum laudandum esse* aiebat, neutiquam, aut Iudaeorum CHRISTUM spernentium contumaciam, quae infra demum attingitur, aut deplorandam gentis illius sortem, qua bonorum *Messiae*, quibus gentes exterae fruebantur, expers facta esset, laudationis argumentum dixit, sed exclamationis usu hoc sibi voluit, vel sic tamen Deum laudandum esse. Ergo

---

cum declaratione egregie cohaeret admonitio vs. 21 Epistolam concludens: *Τεκνία, φυλάξατε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων*, quam sic interpretor: *carissimi liberorum similes lectores, cum hac beata talis Dei communione constare nequeunt falsorum deorum sacra; itaque ab his, quidquid agitis, vobis cavete:* quo vs. 21 ita cum vs. 20 connectitur, ut mirabilis Epistolae appendix esse desinat. Ad suum vero pretium distinctioni vs. 20 statuendum animadverti debet, ea fieri, ut simul utrumque vocabulum *Θεός* et *ζωή* careat Articulo. Nam Articulus, qui in Editione Recepta vocabulum *ζωή* praecedit, sine dubio ab aliena manu profectus est, ut etiam monet NIERMEYERUS in *Godgel. Bijdragen.* 1855. p. 38. Sed singula, quae obiter attigi, explicare et probare huius loci non est.

[1]) *Chartae Theologicae* cet. Lib. I. p. 184.

altera Doxologiae parte, quae Subiectum orationis continet: *Deus* dicitur *Ille, qui maior est* (seu *praeest*) *omnibus*, quoniam Iudaeorum gentem, et Israëlitarum multis bonis insignium titulo decoravit, et sobolem fecit Patrum clarissimorum, et ad CHRISTI communionem vocavit. Altera parte, i. e. Praedicato: *laudandus est in aeternum*, Apostolus voluit, Deum, utpote talem tantumque, dignum esse, qui laudibus celebretur. Subiecto autem Praedicatum postponens lectores docuit, quid hac in sententia primarium, quid secundarium esset, et utrumque ad praecedentia vs. 1—5 retulit, ut viderent omnes, beneficia, erga gentem Iudaeorum praestita, tam copiosa et testata esse, ut Deus in suspicionem, ac si eam temere bonorum *Messiae* expertem fecisset, incurrere non mereretur, nec propterea regimini eius laudes suae unquam detrahi possent. Similiter Cap. I: 25, ubi de vocabulo ἀμήν, *ita sit*, quo Doxologia ad hominum Orientalium et Iudaeorum imitationem concludi solet, satis dixi, PAULUS huius mundi conditorem laudibus suis privandum non esse monuit, quamvis gentes eum missum fecissent, ut Divino honore prosequerentur adspectabilia ab eo profecta. Hîc vero Apostolo ante oculos iam obversatum videtur, quod infra Cap. XI: 1 legimus: *Μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ; Μὴ γένοιτο.*

Vers. 6.

Quae PAULUS vs. 1—5 commoto ex pectore exprompserat, talia esse videbantur, ut inter se repugnarent. Quod ne Romae Iudaismi fautores ad contradicendum

arripiant, duo illa, Deum, nempe, Israëlitarum gentem sibi olim peculiarem fecisse eandemque tamen nunc, bonis Messiae ad alienigenas translatis, sua e communione reiecisse, in concordiam redigere conatur. Nec minus ultro occasionem captat ostendendi, quomodo explicanda sit repudiatio populi tot tantisque beneficiis Divinitus cumulati. Iam hoc in Capite IX de ea gravissimae quaestionis parte, qua usque ad vs. 32 solius Dei res agatur, ita disputat, ut non ad Philosophorum subtilitatem de aeternis Dei decretis ratiocinetur, sed ad ea, quae Deus suo huius mundi regimine patrasse deprehenditur, lectorum oculos convertat [1]). Ergo vs. 6—13 incipit a docendo, hanc deplorandam plerorumque Iudaeorum conditionem, ut bonorum Messiae expertes sint, in Dei fidem neutiquam incurrere. Sed nisi hoc exordium tam ad vs. 4 et 5 quam ad vs. 1—3 referimus, illud omnino intelligi nequit, nec bene cum praecedentibus cohaeret vs. 6: *Οὐχ οἷον δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, οὗτοι Ἰσραήλ.*

In prioris membri verbis *οὐχ οἷον δέ* VV. DD. vehementer laborarunt. MATTHIAE [2]) diligentia demonstrasse quidem videtur, formulam *οἷον εἶναι* generatim denotare *tale esse, ut*, illique notioni hunc adhibendum esse modum, ut pro re nata nunc significetur *posse*, nunc *solere*, nunc *velle* [3]); sed hoc ad nodum, quo PAULI

[1]) Cf. comment. mea supra iam memorata in *Godgeleerde Bijdragen*. 1855. p. 9—34, praesertim p. 28 sqq.

[2]) L. c. Tom. II. p. 1064, 1065.

[3]) Nec MATTHIAE reapse adversantur, quae monuerunt BERNHARD. p. 299. KÜHNER. Tom. II. p. 509 sqq. MADVIG. p. 106, 180, 181, alii, iam BUDAEUS p. 1372 sqq.

oratio impeditur, solvendum nullo modo valet. Quamquam enim hodie satis constat, utrumque *posse* et *solere* hinc alienum esse, tertium *velle* cum oratione tantum congruere, negotio tamen non liberamur formula Latine explicanda: *illud vero sibi hoc non vult*, quod eundem sensum praebet, quem plerique formulae illi tribuerunt cum CAMERARIO, STEPHANO [1]), ESTIO, BEZA, qui in posterioribus Novi Testamenti Editionibus, sententiam antea dictam, scribendum esse: *Fieri vero nequit*, improbavit verbaque interpretatus est: *Non quasi vero propterea.* Sed uti Particulae Graecae *ὅτι* vim Latinae *propterea* non vindicavit, sic omnes, recentissimos etiam, interpretes exercuit illa Particula, quippe quae vocabulum *οἷον* apud nullum scriptorem, sive Sacrum, seu exterum, sequitur, si excipimus Scholion a BASTIO allatum [2]): *Κατὰ τοῦτο τὸ σημαινόμενον νοεῖται καὶ τὸ πρὸς βίαν ἔχουσιν, οἷον ὅτι αἱ ἀρεταὶ πόνῳ καὶ βίᾳ καὶ ἐπιμονῇ κτῶνται.* Hoc vero serioris Graecitatis exemplum est et, ut quisque videt, dissimile loci, in quo a verbis *οὐχ οἷον δέ* initium capit oratio. Nullus igitur miror, alios alias ingressos esse vias, ut difficultatem tollerent. WINERUS [3]), quocum haud pauci summatim consentiunt, etiam KREHLIUS, MAIERUS, PEILIUS, TURNERUS, Breviloquentiam sic corrigendam censuit: *Οὐ τοῖον δὲ λέγω, οἷον ὅτι*, quod explicat: *non tale* (dico), *quale* (hoc est) *excidisse.* MEIIERO iudice Apostolus duas dicendi formas commiscuit, alteram *οὐχ οἷον* cum

---

[1]) In *Bibl. crit.* ad h. l.

[2]) Ad GREGOR. *Corinth. et al. Gramm. libros de dialectis* cet. SCHAEFERI p. 105.

[3]) L. c. p. 526, 527.

Tempore finito, alteram *οὐχ ὅτι* pro *οὐκ ἐρῶ ὅτι*. FRITZSCHII verba sunt: „Facilius etiam, nisi fallor, difficultatem sic tollas, ut Paulum *πρὸς τὸ σημαινόμενον* orationem formasse et, quia in *οὐχ οἷον δέ* nihil nisi hanc notionem tenuisset *sed multum abest, ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τ. Θ.* subiecisse existimes." Dissentiunt REICHIUS, RÜCKERTUS, THOLUCKIUS, nec tamen illi rem satis expedire sciunt; nec vero PHILIPPUS, quamquam FRITZSCHII, MEIIERI et WINERI rationes quodammodo conciliare conatur. EWALDUS, tanquam disputationum recentioris aetatis pertaesus, ad obsoletam et hinc alienam interpretationem: *Fieri vero non potest* rediit. Mihi hac in salebra sumendum videtur, praeter Verbum *λέγω* etiam Participium *λέγων* intelligi debere, ut Breviloquentiae sic succurratur: *Τοιόνδε λέγων, οἷον τοῦτό ἐστιν, οὐ λέγω, ὅτι,* pro quo per contractionem scribi potest: *Τοιοῦτον δὲ λέγων, οὐ λέγω, ὅτι.* Similiter in formula *οὐχ ὅτι* utrumque intelligendum est, uti *Phil.* III: 12 plena est oratio: *Τοῦτο λέγων, οὐ λέγω, ὅτι* [1]). Hanc formulam autem PAULO nunc in mentem venisse, sed eum studiose scripsisse puto: *οὐχ οἷον δὲ, ὅτι,* quo aperte exprromeret, quantum repugnantiae primo adspectu actionibus Divinis supra memoratis inesset. Vocabulum enim *οἷον* ab initio positum ad illud, quod *mirum* aut *singulare* est, enunciandum inservire, iam produnt HOMERI [2]) Verba:

Ὦ πόποι, οἷον δή νυ Θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται.

Alia exempla ubique praesto sunt, etiam in N. T. uti

---

[1]) Idem admittunt alii loci ad *Phil.* III: 12 a me allati.

[2]) *Odyss.* I: vs. 32.

Matth. XXVI: 21. 2 *Cor.* XII: 20. *Phil.* I: 30. 1 *Thess.* I: 5. 2 *Tim.* III: 11, in quorum locorum nonnullis eadem etiam Attractionis ab interpretibus satis probatae vis cernitur. Iam hoc posito Apostolus in priori membro sibi voluit: *Tale vero dicens, quale hoc est*, Deum e communione sua gentem reiecisse, cui tanta dedisset et promisisset, *non dico, fidem fefellisse oracula Dei.* Verbum, nempe, *ἐκπίπτειν*, ubi absolute exstat, neque ad praecedentia refertur, ita accipi debet, ut intelligatur *ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ*. Ita *Job.* XIV: 2. XV: 30, 33. *Eccles.* X: 10. 1 *Cor.* XIII: 8. *Iac.* I: 11. 1 *Pet.* I: 24, alibi [1]). Hinc *pereundi* notio orta est, item *fidem fallendi* eademque accommodata sequentibus: *ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ*, quibus nec *minae*, ut GROTIO placuit, nec *sola promissa*, quae plerorumque sententia est, sed generatim *quae a Deo dicta sunt*, seu *oracula Dei* significantur, ut bene monuit KREHLIUS. Cff. 1 *Cor.* XIV: 36. 2 *Cor.* II: 17. IV: 2. *Col.* I: 25. 2 *Tim.* II: 9. *Tit.* II: 5, ubi generatim tantum in censum venire *doctrinam Divinam*, arguit oratio contexta. Hoc loco *ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ* ad omnia, quae PAULUS, utpote Divinitus profecta, vs. 4 recenset, pertinere videtur. Sed quum ibi *αἱ ἐπαγγελίαι* agmen claudant, quis tandem *oraculorum, quibus Deus promissa dederit*, praesertim rationem habere recuset?

Posteriori in membro verba *οἱ ἐξ Ἰσραήλ* interpretari malo *qui e gente Israëlitica*, quam *qui ex Iacobo orti sunt.* PAULUS enim hunc virum nusquam *Ἰσραήλ*

---

[1]) E. c. EURIPID. *Med.* vs. 462. PLATO, *de Republ.* Lib. VIII. p. 560. PLUTARCH. *Mor.* p. 38, ubi *ὁ λόγος* dicitur *ἐκπίπτων*.

vocat, gentem *Israëlitarum* creberrime, etiam *Phil.* III: 5, ubi legimus, quod bene notandum est: *ἐκ γένους Ἰσραήλ, φυλῆς Βενιαμίν, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων.* Multo melius se quoque habet Antithesis, quo alterum Ἰσραήλ alteri opponitur, si *gentem*, quam si IACOBUM intelligimus. Iure igitur suo, CAMERARIO aliisque ducibus, huius sententiae vindicem se praestitit PHILIPPUS, cui omnino etiam assentior, ab *Israëlitarum gente* hîc *veros Israëlitas* distingui monenti et hoc cum loco comparanti *Ioann.* I: 48. *Rom.* II: 28, 29. *Gal.* VI: 16. Orationis vero nexus latet interpretes, qui ad utrumque membrum iungendum cum KOPPIO contendunt, Particulas *οὐ γάρ* positas esse pro *ἀλλ᾽ οὐ* seu *καί τοι οὐ*, quod etiam aspernari iubet loquendi usus. Imo verba: *omnes enim, qui ex Israëlitarum stirpe prognati sunt, illi veri non sunt Israëlitae,* Enthymema continent, ut alteri Syllogismi parti addenda sit altera: *Atqui his tantum prodesse potuerunt oracula Dei*, et conclusio: *Ergo ceteris reiiciendis Deus fidem non fefellit.* De Pronomine *οὗτοι* significanter usurpato dixi ad Cap. VII: 10.

Vers. 7.

Oracula Dei propterea, quod ille Iudaeos e communione sua reiecisset, non fefellisse fidem, PAULUS vs. 7 ostendere pergit ratiocinatione, quae cum proxime praecedentibus arcte cohaeret. Quare pro Colo Editionis Receptae GRIESBACHIUS versui 6 male subiecit Punctum, quod videntes Colon restituerunt LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS. Verba prioris membri: Οὐδ᾽

ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα, NOESSELTUS [1]) sic distinguenda esse ait, ut Particulae *ὅτι* Comma praefigatur. Graeca igitur Latine interpretatur: *Nec omnes veri sunt* ABRAHAMI *liberi propterea, quod ex* ABRAHAMI *posteris sunt.* Similiter, duce ORIGENE, satis multi veterum, non excepta Vulgata, nisi ibi *qui*, quod ESTIUS iam suspectum habuit, Typothetarum culpa editum est pro *quia*, tum nonnulli recentiori memoria, etiam nostrates BOSVELDUS, PALMIUS, WYSIUS. Hi omnes orationi hanc constituunt structuram: *Οὐδὲ πάντες* [*εἰσὶ*] *τέκνα, ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ.* Plerique vero e vs. 6 repetentes *οἱ ἐξ Ἰσραήλ*, PAULUM dicentem faciunt: *Neque illi* sc. *Israëlitae, propterea, quod* ABRAHAMO *prognati sunt, omnes veri sunt* ABRAHAMI *liberi*, quod MEIERUS nuperrime, mutata sententia, probavit, FRITZSCHIUS aliique tueri conati sunt monendo, verborum ordinem alteri structurae obstare. Inter utramque plus interest, quam primo adspectu interesse videtur. Secundum hanc enim auctor, eandem ratiocinationem persequens, novo argumento probatum agit, non ad omnes Israëlitas oracula Dei spectare; secundum illam ab instituto deflectit ad ratiocinationem suam exemplo aliunde petito confirmandam. Mihi vulgaris structura multo minus arridet quam altera, quippe qua, et vocabulum *πάντες* praecedenti *πάντες* magis respondet; et verborum *οἱ ἐξ Ἰσραήλ* evitatur repetitio incommoda, et contra repetitio Verbi *εἰσί* inter Subiectum *πάντες* et Praedicatum *τέκνα* facilior fit; et causa denique, cur hîc

---

[1]) *Opusc. ad interpr. Sacrarum scripturarum.* Fasc. I, ubi p. 141—212 hoc de Cap. IX. disputat.

postremum illud τέκνα sine Pronomine αὐτοῦ legamus, clarius explicatur. Perperam enim nonnullos cum THEODORETO huic Nominativo Genitivum τοῦ Θεοῦ, qui demum vs. 8 sequitur, cogitando adiecisse, e Pronomine σοί, quod in posteriori membro exstat, luculenter apparet. Verborum vero, ad quem FRITZSCHIUS aliique provocarunt, ordo mihi obiici nequit, quoniam inde profectus est, quod Apostolus gravioribus, quae sibi primum in mentem venerant: ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, Subiectum orationis πάντες opportune postponebat, quemadmodum postpositum est *Ioann.* VI: 45. *Act.* XXVII: 36. *Tit.* III: 15, alibi. Conferri merentur quae ad vs. 10 scripsit CHRYSOSTOMUS: *Τί γὰρ θαυμάζεις, φησὶν* (PAULUS), *ὅτι Ἰουδαίων οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἐσώθησαν νῦν; Καὶ γὰρ ἄνωθεν τοῦτο ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν γενόμενον ἴδοι τις ἄν.* Vocabula σπέρμα et τέκνα ita distingui, ut illud generatim *progeniem*, hoc *liberos germanos et hereditarios* denotet, communis interpretum sententia est. Simili, non aequali modo utrumque distinguitur *Ioann.* VIII: 37, 39, quod FRITZSCHIUS, LÜCKII [1]) auctoritate fretus, minus recte negavit. Itaque satis fidenter prioris membri sensum hunc esse sumo: *Nec vero omnes, qui ad* ABRAHAMI *progeniem pertinent, liberi eius sunt hereditatis participes.* Eiusdem non tantum materiae, sed etiam formae est dictum IUSTINI *Mart.* [2]) *Καὶ ἐξαπατᾶτε ἑαυτοὺς, ὑπονοοῦντες διὰ τὸ εἶναι τοῦ Ἀβραὰμ κατὰ σάρκα σπέρμα πάντως κληρονομή-*

---

[1]) *Commentar über das Evangelium des Johannes.* Ed. III. ad *Ioann.* VIII: 39.

[2]) *Dial. cum Tryph.* Cap. 44.

σειν τὰ κατηγγελμένα παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ δοθήσεσθαι ἀγαθά.

Ad ratiocinationem suam exemplo aliunde petito confirmandam ab instituto semel digressus, PAULUS usque ad vs. 13 eandem viam persequitur. Priori igitur membro opponit posterius; *ἀλλ' ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα*, suam in rem convertens verba *Gen.* XXI: 12 ad interpretationem Al. quae cum Cod. Hebraeo consonat, fideliter expressa. MEIJERUS, quod antea sumserat, haec et sequentia *τοῦτ' ἔστιν* cet. in unam sententiam cogenda esse, FRITZSCHII, RÜCKERTI, WETTII monitis obtemperans, nuper retractavit. Pariter ipse meliora edoctus nunc multa retracto eorum, quae olim [1]) de praetermissione formulae *εἶπεν* vel *λέγει ὁ Θεός* in medium attuli. Ita cum plus uno interprete considerans, hîc, litera *α* elisa, exstare tantum *ἀλλ'*, non amplius credo, PAULUM hac in oratione formulam illam similemve *καθὼς γέγραπται* reticuisse. Sed quod hodieque in vita communi haud raro fit, ut quis mutata verborum pronunciatione a suis aliena discernere doceat, veteribus quoque in sermone familiari usitatum fuit. Hinc vero illud ad scripta, quamquam haec nullum discriminis indicium admittebant, ita transiit, ut saepe utraque, si dignosci poterant, sine citandi formula plane coalescerent. Atque hoc, ut in aliis PAULI Epistolis, quemadmodum 1 *Cor.* XV: 27 et *Gal.* III: 11, 12, sic in loco, de quo nunc quaestio est, cernitur. Verba ipsa ad literam Latine sonant: *sed in* ISAäco *vocabitur tibi semen*; quibus Deus ABRAHAMO promisisse traditur: *Posteritas illa, quae tuo*

---

[1]) *Annot. in loc. nonn. N. T.* p. 9 sqq.

nomini adscribetur, genitorem habebit ISAÄCUM [1]). Neque ullam reperi causam a iudicio plerorumque interpretum discedendi, qui Apostolum, quum effato Divino uteretur, eadem sibi voluisse existimant. Proinde hoc oraculum ad orationem contextam ita accommodantes, ut priori membro posterius oppositum sit, eum dicentem facere debemus: *sed res ita comparata est, ut hîc in censum veniat, quod Deus* ABRAHAMO *promisit: Posteritas illa* cet. Quomodo autem mens eius intelligenda sit, praeeunte auctore, vs. 8 demum explicabitur. Quoniam vero oratio in eiusdem exempli usu ac supra versatur, hinc aliena videtur IAC. CAPPELLI, BEZAE aliorumque antiquiorum sententia, quam recentiori memoria haud pauci, etiam BEELENIUS et PHILIPPUS, probarunt, vocabulum σπέρμα ISAÄCUM spectare et significare *filium*. Sed nescio, quid Viris Doctis acciderit, quum animadvertere negligerent, Apostolum hoc vocabulo, exceptis *Gal.* III: 16, 19, ubi ille de Singulari, ut per Allegoriam ad CHRISTUM convertatur, argutius disputat, ubique, etiam Cap. IV: 13, 16, 18. XI: 1. 2 *Cor.* XI: 22. *Gal.* III: 29, generatim *posteros*, nusquam *unum filium* denotare. Nondum dixi, fieri non posse, ut illud hoc in posteriori membro aliter quam in priori et vs. 8 accipiatur. Ceterum eo haud secus quam opposito τέκνα *progeniem hereditatis participem* indicari, non opus est, ut ostendam.

---

[1]) Similiter post alios KNOBELIUS ad *Gen.* XXI: 22. Cf. BLEEKIUS ad *Hebr.* XI: 18.

Vers. 8.

Effato Divino PAULUS hanc eius adiicit explicationem: *Τοῦτ᾽ ἔστιν, οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται εἰς σπέρμα.* Quantum negotii haec verba interpretibus pepererint, STUARTI aliorumque docent Commentarii. Inde maxime difficultas orta videtur, quod ab antiquo VV. DD. vulgo putabant, Apostolum oraculo sensum arcanum seu Mysticum suggessisse. Neque aliter putare poterant, qui, formula *τέκνα τοῦ Θεοῦ* etiam decepti, sibi persuasum habebant, auctorem hîc quoque docuisse, cur beneficiis CHRISTI gentes exterae donatae, Iudaei privati essent. Utriusque erroris concursum ante oculos collocant verba GROTII, a KREHLIO, MEIIERO et PHILIPPO laudata. „*Τοῦτ᾽ ἔστιν. Id est.* Haec vox est explicantis *ὑπόνοιαν* [*sensum Mysticum*] latentem, quod דרש dicitur Hebraeis. Significat in hac historia non tantum exemplum exstare Divinae libertatis, sed et figuram eorum, quae nunc geruntur." Atqui PAULUS convenienter exemplo, cuius usu vs. 7 ab instituto digressus erat, e singulari promissione ad ISAÄCUM pertinente cogere conatus est, *quid generatim apud Deum valeret.* Quare non assentiendum est FRITZSCHIO monenti, eum etiam scribere potuisse *ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ.* Multo magis tamen veri viam deserere mihi videntur, qui in Allegorica interpretatione praesidium quaerunt. Quod ad commendandum illud *τοῦτ᾽ ἔστιν* frustra urgetur, quum Cap. X: 6—8 figuratam quidem interpretationem praecedat, plerumque vero, etiam Cap. VII: 18, propriam. Frustra quo-

que comparatur disputatio *Gal.* IV: 21 sqq. quippe dissimilis eorum, quae hoc loco exstant. Neque ibi verba: ὁ δὲ τῆς ἐλευθέρας διὰ τῆς ἐπαγγελίας multum conferunt ad probandum, Genitivum τῆς ἐπαγγελίας, Nominativo τὰ τέκνα subiectum, Genitivum *causae* esse. Si enim oculos convertimus ad sequentia vs. 28: Ἡμεῖς (Ὑμεῖς) δὲ, κατὰ Ἰσαὰκ, ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν (ἐστέ), apparet illa: ὁ διὰ τῆς ἐπαγγελίας vix aut ne vix quidem significare posse *filium vi promissionis generatum.* Quid? quod formula, cui altera διὰ τῆς ἐπαγγελίας respondet, non est διὰ τῆς σαρκός, sed κατὰ σάρκα. Neutiquam igitur PAULUS illo loco mentem suam sic explicuit, ut hoc loco verbis τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας Genitivum *causae* inesse pateat. Haud ignoro quidem, praeclaros interpretes, duce iam CHRYSOSTOMO, verba illa sic accepisse et recentiori memoria hoc strenue defendisse RÜCKERTUM, FRITZSCHIUM, MEIIERUM, PHILIPPUM, alios. Et ut efficiant, *liberos* significari *vi promissionis generatos*, provocare solent cum ad ABRAHAMI historiam *Gen.* XVII sqq. narratam, tum ad ipsius Apostoli disputationem Cap. IV: 16 sqq. Sed quid aliud ibi proponitur quam *unus homo*, ISAÄCUS, *extra naturae ordinem procreatus et natus?* Atqui hoc loco in Plurali legimus τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας. Similia vero, quae Plurale illud postulat, exempla in Literis Sacris desiderantur. Fieri igitur nequit, ut istiusmodi procreatio intelligatur extraordinaria. Quod aiunt VV. DD. Genitivum τῆς ἐπαγγελίας ita comparatum esse propter oppositum τῆς σαρκός, magis quoque speciosum, quam verum est, quoniam ille, hunc non excludens, explicari debet: οὐ μόνον τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπαγγελίας. Sed

nihil obstat, quominus utrumque dicamus Genitivum *possessionis* vel *proprietatis*, qualis *Gal.* IV: 28 legitur. Et huiusmodi Genitivus tam Cap. VI: 19. VIII: 6, 7. *Gal.* IV: 13. *Eph.* I: 13. II: 12, alibi, etiam infra vs. 9 reperitur, quam *Eph.* II: 3. 1 *Petr.* I: 14. 2 *Petr.* II: 14 a vocabulo *τέκνα* pendet. Vocabulum *σπέρμα* quin aeque ac vs. 7 *progeniem hereditatis participem* denotet, dubitari nequit. ABRAHAMI vero *progenie* intelligenda id, quod hîc *generale* est et manere debet, cum *singulari* confunditur. Orationis enim sensus esse videtur: *Hoc mihi volo, non liberos vulgares*, i. e. *carnis proprios, hos, inquam, liberos esse a Deo, ut bonis suis fruantur, receptos, sed liberos peculiares*, i. e. *promissione Divina praeditos, talem a Deo haberi progeniem.* Verbis autem ita expositis, nihil amplius, cur argutior dicatur, auctoris disputationi inest. At ille generali hac sententia, quae haud secus ad IACOBUM *eiusque posteros* referri potest, quam ad ISAÄCUM pertinet, viam sibi parat ulterius ab instituto digrediendi.

Vers. 9.

Priusquam vero longius procedat, PAULUS ad ISAÄCI memoriam revertitur, verbis *τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας* una cum luce pondus adiicere volens. Dicit igitur: *Ἐπαγγελίας γὰρ ὁ λόγος οὗτος*, cui dicto hac constituenda structura: *Ὁ γὰρ λόγος τῆς ἐπαγγελίας* [*ἐστὶν*] *οὗτος*, nulla reprehendendi causa superesse videtur. Ob gravitatem vocabulum *ἐπαγγελίας* cetera praecedit, et quidem sine Articulo, quia PAULUS promissionis tantum *exemplo* usus est. Ex hoc autem Genitivo apparet, al-

terum τῆς ἐπαγγελίας vs. 8 etiam Genitivum *possessionis* vel *proprietatis* esse. Sensus enim verborum huc redit: *nam promissionem continens effatum hoc est.* Ipsum effatum nunc Apostolus e *Gen.* XVIII, et partim quidem e vs. 10, partim e vs. 14 memoriter excitat, tam ab interpretatione Al. quam ab Hebraeo Codice quodammodo deflectens. *Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον,* inquit, *ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός.* Graeca nihil habent ambigui aut obscuri, formula *κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον* excepta. Haec tamen si intelligitur, prouti KNOBELIUS aliique Archetypum intelligendum esse monuerunt, satis constat ea Latine explicari debere: *certo quodam anni instantis tempore, si ad te venero,* SARA *habebit filium.* NOESSELTUM, KOPPIUM, FLATTUM, BAUMGARTEN-CRUSIUM, qui Futurum *ἐλεύσομαι* interpretandum esse putarunt: *veniam benefacturus,* REICHIUS et FRITZSCHIUS haud temere reprehendunt.

Vers. 10.

Exemplo, quod PAULUS attulerat, Iudaei, ut bene monet MUSCULUS, opponere poterant: „Merito reiectus est ISMAËL. Erat enim ex ancilla, non ex SARA, quae promissionem habebat. Nos vero non sumus ex ISMAËLE, sed ex ISAÄCO, quem SARA peperit." Ergo Apostolus illi gravius adiunxit scribens: *Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα, ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα, Ἰσαὰκ, τοῦ πατρὸς ἡμῶν.* Sic enim verba distinguenda esse, ut Participio *ἔχουσα* Comma subiiciatur, FRITZSCHIUS paucique alii, ut infra videbimus, sine causa negarunt. In orationem vero incidimus, continentem non solum di-

cendi formulam a loquendi usu plane remotam, sed duplici etiam Breviloquentia laborantem. Altera *Nominis* est, altera *Verbi*.

Priori Breviloquentiae haud pauci succurrere conati sunt Particulis *οὐ μόνον δέ* addendo Pronomine *τοῦτο*. Ita, ducibus CAMERARIO aliisque, recentiori memoria RÜCKERTUS, STENGELIUS, KLEEIUS, WETTIUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, STUARTUS, HODGIUS, WALFORDUS, TURNERUS, BOSVELDIUS, WYSIUS, VISSERINGIUS. Et sane 2 *Cor*. VIII: 19 ceterisque in locis, qui supra ad Cap. VIII: 23 memorati sunt, nihil aliud requiritur. Sed Pronomen illud huic loco non accommodatum esse, luculenter apparet, si Cap. IV: 12, 16, 23. 2 *Cor*. VIII: 21. 2 *Tim*. IV: 8. 1 *Petr*. II: 18 comparamus cum Cap XIII: 5. 2 *Cor*. VII: 7. VIII: 10, 19. IX: 12. *Phil*. I: 29. 1 *Thess*. 1: 5. 1 *Tim*. V: 13. 2 *Tim*. II: 10. *Hebr*. XII: 26. Haec enim nos docet comparatio, quod ipsa fert sermonis humani natura et indoles, formulae *οὐ μόνον* vel *οὐ μόνον δέ* nunc *personae*, nunc *rei* subiici commemorationem, prouti aut illa, aut haec sequatur oppositam *ἀλλὰ καί*. Atqui ita regula veluti generali accepta, hoc loco non Pronomen *τοῦτο*, quod *rem* denotat, sed *nomen personae a Rebecca distinguendae* in censum venire deprehenditur. Nec tamen plerisque assentiri possum interpretibus, qui vocabulum *Σάῤῥα* e vs. 9 repetunt. Quum enim ibi non promissio memoretur SARAE, sed ABRAHAMO data, hîc SARA, tanquam *persona primaria*, proponi nequit. Deinde ea, quae SARAE et REBECCAE obtigere, quoniam valde dissimilia sunt, comparationem non admittunt per Particulas *οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καί* institutam. Summo igitur iure RÜCKERTUS, WETTIUS, PHILIPPUS, THOLUC-

KIUS huic interpretandi rationi renituntur. Praeterea vero argumentum habere mihi videor, quo non solum huius sententiae patroni refellantur, sed etiam qui cum CHRYSOSTOMO, THEOPHYLACTO, LIMBORCHIO, ISAÄCUM, aut cum CRELLIO et SLICHTINGIO ISMAËLEM et ISAÄCUM intelligi iubent. Nimirum, si supra bene disputavi, vss. 8 et 9 nihil aliud continent quam excursum, ab auctore hoc factum consilio, ut e vs. 7 generalem deduceret consequentiam. Ab hoc autem excursu ille vs. 10 tanquam in viam redit, ut cum *singulari exemplo*, quod vs. 7 attulit, *aliud* comparet *eiusdem generis*. Iam vero ibi, quum et ABRAHAMI legatur nomen, et promissio ab eo accepta, hîc, nisi fallor, veluti manu ducimur ad orationem sic supplendam: *οὐ μόνον δὲ Ἀβραάμ*, quod, praeeunte AUGUSTINO [1]), commendarunt CALVINUS, BEZA, REITHMAYRUS, neque improbasse videntur MUSCULUS, ESTIUS, FLATTUS. Reprehensiones REICHII, FRITZSCHII, RÜCKERTI sua sponte cadere videbunt, qui versum 10 non praecedentibus vss. 8 et 9, sed remotiori vs. 7 respondere mihi concedunt. Tum haec interpretatio ita comparata est, ut causam tollat disputandi, quonam Verbo connexis *ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα* succurrendum sit. Fuere ab antiquo, qui in vocabulo *Ῥεβέκκα* Nominativum absolutum reperiri opinarentur, quod plerisque placuit eorum, quorum iudicio altera lacuna explenda esset Pronomine *τοῦτο* [2]). Ergo

---

[1]) *Epist.* CXCIV *ad Sixtum.* Cap. 35. Opp. Tom. II. p. 553 *Bened.*

[2]) Sed non ita BOSVELDIUS, STENGELIUS, MAIERUS, PHILIPPUS, alii, qui verbis expressis adiiciunt *τοῦτο δείκνυσι* vel similia, quod tamen improbari debet, quoniam Pronomen *τοῦτο* huius loci non esse vidimus.

versui 12 demum inesse putarunt, quo oratio referciatur. Ita recentiori quoque memoria praeter RÜCKERTUM et WETTIUM, STUARTUS, TERROTUS, SHUTTLEWORTHUS, item TURNERUS et EWALDUS, qui vs. 11 in Parenthesi posuerunt. Sed Particula *γάρ* et ibi, quum Verbo careat, Parenthesi locum omnino praecludit, et vero, ut iam monuit ALBERTIUS, impedit etiam, quominus cum Nominativo *Ῥεβέκκα* connectantur sequentia *ἐρρήθη αὐτῇ*. Docet enim ea, Apostolum ad aliam progredi sententiam, non vero eandem persequi, ut omnia Nominativi absoluti, quae animadverti, postulant exempla [1]), etiam simile illud, quod praebet XENOPHON [2]), ubi narrat: *Βουλόμενος δὲ (Κῦρος) κατάσκοπόν τινα πέμψαι ἐπὶ Λυδίας καὶ μαθεῖν ὅ, τι πράττοι ὁ Ἀσσύριος, ἔδοξεν αὐτῷ ἐπιτήδειος εἶναι Ἀράσπας ἐλθεῖν ἐπὶ τοῦτο.* Quare LUTHERUS, eiusdem structurae fautor, Particula *γάρ* neglecta, verba *ἐρρήθη αὐτῇ* ad vs. 11 retulit. Recte tamen RÜCKERTUS aliique interpretibus refragantur, quotquot cum VATABLO PAULUM dicentem faciunt: *ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα λόγον ἐπαγγελίας εἶχεν*, *promissionem adepta est.* Nam ut infra non memoratur *promissio*, sed *destinatio geminorum*, sic in *hominum distinctione* totius orationis contextae cardo vertitur. Praestaret igitur cum MEIJERO defectum restituere verbis *λόγον* seu *ῥῆμα Θεοῦ εἶχεν*, dummodo hoc ad SARAM referri et e vs. 9 elici posset; sed quoniam

---

1) Vide, praeter WINER. p. 506, 507, BUTTMANN. *Gr. Gramm.* Ed. XVI. p. 427. MADVIG. p. 253 sqq. aliosque Grammaticae editores, HAMAKER. *Lection. Philostr.* p. 2, 3, interpretes XENOPHONTIS *Eph.* p. 367.

2) *Cyr. disc.* Lib. VI. Cap. 1. § 31.

et talia sine causa sumuntur, et vs. 10 remotiori vs. 7 respondet, nihil aliud superest, quam ut scribamus: οὐ μόνον δὲ Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα. Haec enim, si ea explicamus: *Non solum vero* ABRAHAMUS *Divinam liberorum eiusdem patris distinctionem edoctus est, sed edocta etiam est* REBECCA, consummabuntur ita, ut et ex argumentatione, quae vs. 7 exstat, sine ullo negotio, tanquam suo e fonte profluant, et in disputandi seriem egregie quadrent. ABRAHAMO, non ISAäco, opponi REBECCAM, neutiquam mirandum est, siquidem Deus *Gen.* XXV: 23 non ISAäCUM, sed REBECCAM allocutus esse traditur.

Nunc verborum interpretationem aggressi alias in angustias compellimur. Graeca ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα unanimi fere consensu VV. DD. explicanda censent: *quum ex unius viri concubitu gravida facta esset* vel *concepisset.* Hoc vel eius simile tenuerunt etiam recentissimi, MEIIERUS, BISPINGIUS, PHILIPPUS, BEELENIUS, THOLUCKIUS. FRITZSCHIUS vero Vocabulum κοίτη nec *semen virile*, neque *huius seminis effusionem* significare posse contendit. Nec tamen ipse audiendus esse videtur, ubi formulam ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχειν interpretatur *ex aliquo viro concubitum habere*, seu, quod eodem redire putat, *complexu venereo cum aliquo viro iungi.* Quam alienum enim illud ab hoc loco sit, intelligimus inde, quod REBECCA iam gravida fuit, quum Deus eam suo dignabatur oraculo: ne repetam, quod alii iam monuere, FRITZSCHIUM notiones Praepositionum ἐκ et σύν confundere. Itaque ad nodum expediendum nobis nihil Viri Docti confert doctrina. Secundum GROTIUM, quem presse sequitur ROSENMULLERUS, vocabulum κοίτη proprie significat *cubile*, tum, per Metonymiam, *coitum*

seu *concubitum*, postremum, per Metalepsin, *semen* vel *genituram*. Koppio iudice, a notione *cubilis* deinceps derivandae sunt notiones *concubitus*, *seminis virilis*, *ipsius prolis*. Eodem tanquam fundamento aliorum nititur interpretatio. Sed ita VV. DD. extra fines circumaguntur sibi constitutos, loquendi, inquam, usum. Videlicet variis quidem in locis, ut *Lev.* XV: 16—18. XIX: 20. XX: 13, interpretes Al. vocabulum *κοίτη* usurpant ad *concubitum* denotandum, atque sic praeter alios VALCKENARIUS [1]) illud *Hebr.* XIII: 4 accipiendum esse censet, sed an huius notionis exempla apud scriptores exteros praesto sint, cum Viro Summo dubitaverim [2]). Quidquid autem huius rei est, nec *Num.* V: 20, neque alibi locus exstat satis evidens ad notionem *prolis*, aut vel *seminis effusi* vocabulo illi vindicandam, quod FRITZSCHIO ingenue concesserunt MEIERUS et PHILIPPUS. At rursus e verbis *ἐξ ἑνός*, quae hac in oratione exstant, cogendum est, Participio *ἔχουσα* denotari *quod* REBECCA *in utero habuerit, postquam cum* ISAÄCO *concubuisset;* quemadmodum auctor Cap. XIII: 3 scribens: *ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς* Romanis *laudem* pollicitus est *a magistratibus constitutam*. Itaque haec testantur contra ea, quae nobis de usu vocabuli *κοίτη* cognita sunt. Quin etiam eadem illa *ἐξ ἑνός*, quippe gravitatis causa connexis *κοίτην ἔχουσα*

---

1) In *Schol.* ad *Hebr.* XIII: 4.

2) DUNCANI in *Lex.* excitantur verba PINDARI, *Pyth.* III vs. 56: *ξεινίαν κοίταν*, sed an ibi *torus adulterinus* significetur, videant iudices peritiores. Apud POLLUCEM, cuius Cap. 27. Lib. X titulum fert: *περὶ τῶν ἐπὶ κοίτης ἐπιτηδείων*, nulla alia notio testata est quam *cubilis*. Nec dissentiunt alii Lexicographi.

praefixa, me movent ad credendum cum GROTIO, RÜCKERTO, aliis, PAULO, quum haec iis adiiceret, *geminum partum* ante oculos obversatum esse. Nam in ea demum confertur quod suum est, si explicantur *ex uno eodemque*, scil. *viro*, quod etiam REITHMAYRO placuit. Eandem, nempe, explicationem Adiectivum numerale εἷς, μία, ἕν sibi postulat, ubicunque duobus pluribusve opponitur, ut supra Cap. III: 30 locisque ibi allatis, item *Act.* XVII: 26. *Gal.* III: 28. *Eph.* IV: 5, 6. 1 *Tim.* II: 5. Et se vs. 10 *geminos* respexisse, Apostolus vs. 11 ipse ostendit orationem sic persequens: Μήπω γὰρ γεννηθέντων cet. Ergo omnia clamant, verborum ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα vix aut ne vix quidem alium sensum quam hunc esse posse: *quum ea, unum eundemque virum passa, geminum partum in utero haberet.* Accedit veterum auctoritas. Apud THEODORETUM legimus: Ἐνταῦθα μία μήτηρ, καὶ εἷς πατὴρ, καὶ μία σύλληψις· δίδυμοι γὰρ οἱ παῖδες· τοῦτο γὰρ εἶπεν, ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα, ἀντὶ τοῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀμφοτέρους συνέλαβεν. Diu ante iam scripsit ORIGENES: »REBECCA non secundum carnalis nativitatis ordinem protulit partum. Cum enim ex uno concubitu ISAäc geminos concepisset" cet. Lubenter largior, talia quoque inservire opinioni, quam interpretatio Vulgatae: *ex uno concubitu habens* profiteatur, *utrumque*, ESAVUM et IACOBUM, *eodem tempore conceptum esse.* Sed quaestionem, quomodo de illa opinione iudicandum sit, nunc mittens [1]), hoc tantum

---

[1]) Obiter tango litem, utrum Vulgatae interpretatio nunc edita ad exemplum, in quo legeretur ἐξ ἑνὸς κοίτου, conformata sit, an depra-

urgeo, inter veteres esse, qui suadeant, ut PAULI verbis ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα sensum supra propositum tribuamus. Quid vero? An admitti potest explicatio in notionem vocabuli κοίτη incurrens? An Apostolus fortasse per Soloecismum vocabulo illi novam notionem affinxit? Vel an suspicari licet, eum, quocumque tandem modo distractum, non enunciasse quod mente volveret? Equidem nihil asseverare aut negare ausim. Sed si verba ἐξ ἑνός, ut mihi persuasum est, significant *ex uno eodemque*, otium mihi factum puto contra FRITZSCHIUM disputandi, qui in vocabulo Ἰσαάκ Appositionem agnoscere et Commate illud a Participio ἔχουσα distinguere vetat. Nullo itidem argumento nititur, quod una cum aliis V. D. contendit, alteri Genitivo τοῦ πατρὸς ἡμῶν sensum figuratum inesse: *qui nobis* CHRISTI *sectatoribus communis pater est.* Imo sensum proprium: *qui nobis Iudaeis naturalis pater est* optimo iure nuper defenderunt RÜCKERTUS, KREHLIUS, MEIIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS. Hoc autem ab iis maxime probatum iri confido, qui mecum arbitrentur, merum a PAULO proponi exemplum, quod rerum Christianarum nullam habeat rationem. Et quemadmodum propriae notioni vocabuli πατήρ vs. 5 favent verba ὧν οἱ πατέρες, sic eam valde commendant Cap. IV: 1 et

---

vata a librariis, qui *concubitu* pro *concubitum* substituerint. Illud coniecere CORNELIUS A LAPIDE, ZEGERUS in *Bibl. Crit.* ad h. l. etiam CAMERARIUS, hoc VALLAE, ERASMO, BEZAE et plerisque placuit, nuperrime BEELENIO. Sed si Traditio Ecclesiastica, ut supra vidimus, ferebat, ESAVUM *et* IACOBUM *uno eodemque tempore procreatos esse*, nonne ipse interpres, quum verba ad literam in sermonem Latinum reddita sensu plane carere animadverteret, eo moveri potuit ad scribendum: *ex uno concubitu habens*, scil. *prolem in utero?*

1 *Cor.* X: 1, quibus in locis nemo vocabulum illud figurate accipiendum esse dixerit.

Vers. 11, 12, 13.

Quomodo et quando REBECCA Divinam liberorum eiusdem patris distinctionem edocta sit, PAULUS vss. 11—13, praecedentem sententiam explicans, lectoribus enarrat. Secundum Editionem Receptam eius verba sunt: *Μήπω γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν τοῦ Θεοῦ πρόθεσις μένῃ, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος, Ἐρρήθη αὐτῇ· Ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. Καθὼς γέγραπται· Τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἠσαῦ ἐμίσησα.* Pro Adiectivo *κακόν*, ad fidem codicum aliquot, LACHMANNUM et TISCHENDORFIUM substituisse *φαῦλον*, haud temere probare videntur MEIIERUS, PHILIPPUS, RÜCKERTUS etiam contra REICHIUM disputans. Verisimile enim est, librarios huic illud, quippe et frequentioris usus, et magis fixae significationis, praetulisse, ut 2 *Cor.* V: 10 a multo pluribus praelatum est. Sed nulla est dubitandi causa, quin sensus, utrum utri praeferatur, eodem redeat. Videlicet uti Grammatici veteres apud STEPHANUM in *Thes.* utriusque notionem saepe non differre testantur, sic minus tritum *φαῦλον*, quamvis *Prov.* XXII: 8 et alibi a magis trito *κακόν* distinguatur, hoc loco haud secus Latino *malum* respondere luculenter docet oppositum *ἀγαθόν*. Mutatio Particulae *μηδέ* in *ἤ*, quae nonnullis in libris levioris auctoritatis, invito loquendi usu, exstat, nos non morabitur. Nec multum laboris

requiritur ad efficiendum, Genitivum *τοῦ Θεοῦ* sibi hanc postulare Traiectionem, ut postponatur Nominativo *πρόθεσις*. Quod habet Editio Recepta, fortasse ab hominibus profectum est, qui ad praecedentia *κατ' ἐκλογήν*, ac si legeretur *κατὰ τὴν ἐκλογήν*, Genitivum illum referre volebant. Paulo gravior quaestio est, an haec Editio ita corrigenda sit, ut verba: *ἵνα — καλοῦντος* signis Parentheseos includantur, quod, praeter GRIESBACHIUM aliosque a FRITZSCHIO memoratos, KOPPIO, FLATTO, REICHIO, KLEEIO, TERROTO, SHUTTLEWORTHO, PALMIO et iam COCCEIO placuisse video. Neque hoc valde miror, si mecum reputo, haud paucos verba illa ita interpretari, ut sententia inde prodeat argumenti a circumiectis alieni. Magis vero miror, nuperrime EWALDUM, etiam praecedentia: *μήπω — φαῦλον* (*κακόν*) Parenthesi comprehendisse, quo hiatum in orationem importavit. Sed cur longus sim? Plerique nihil aliud sumendum contenderunt, quam verba *ἵνα — καλοῦντος* sequentibus *ἐῤῥήθη αὐτῇ*, a quibus pendeant, gravitatis causa praeposita esse, ut recentiori memoria etiam MEIIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS. Et sane huius Traiectionis exempla praesto sunt *Matth.* XVII: 27. *Ioann.* I: 31. XIV: 31 (ubi Punctum, quod editores, etiam LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS, Verbo *ποιῶ* subiecerunt, in Comma mutandum est). *Act.* IV: 17. XXIV: 4. 2 *Cor.* XII: 7. *Eph.* VI: 21. Locis ab AMERSFOORDTIO [1]) et KÜHNERO [2]), ad quos provocat FRITZSCHIUS, allatis addatur quod le-

---

[1]) Ad orat. *de Symmoriis*, in SCHAEFERI *Apparatu ad Demosth.* Tom. I. p. 805.

[2]) Tom. II. p. 626.

gimus apud XENOPHONTEM [1]: *Ἵνα οὖν μὴ οὕτως ἔχῃ, διορίσατε αὐτά.* Quid hac ex comparatione sequatur, apparebit infra, ubi ad interpretanda difficilia illa *ἵνα — καλοῦντος* pervenerimus. Sed ut via et ratione procedamus, hoc differendum est, donec circumiacentium sensus exploratus sit.

Incipiamus ab explicandis Genitivis absolutis *μήπω γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ φαῦλον (κακόν)*, i. e. *Quum enim nondum nati erant, neque aliquid boni malive patraverant*, scil. *gemini*, Graece *τῶν διδύμων*, quod PAULUS reticuit, quoniam et in mente iam habebat, quae vs. 12 sequuntur, et vs. 10 usu formulae *ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα*, ut BOEHMIO etiam, STUARTO aliisque [2]) visum est, *geminum partum* spectaverat. Haud raro Genitivus absolutus in scriptis veterum ita exstat, ut Subiectum orationis ex eius argumento vel e circumiectis cogendum sit, quemadmodum apud PLUTARCHUM [3]) legimus: *Οὐχ ὁρᾷς τοὺς νοσοῦντας, ὅτι τῶν βρωμάτων τὰ καθαριώτατα καὶ πολυτελέστερα δυσχεραίνουσι καὶ διαπτύουσι καὶ παραιτοῦνται, προσφερόντων καὶ βιαζομένων*, ubi intelligi debet Nomen aliquod vel Pronomen *ἡμῶν*; item apud PAUSANIAM [4]): *Διαβάντων δὲ ποταμὸν καλούμενον ἀπὸ γυναικὸς τῆς Λύκου Δίρκην*, omisso Genitivo, ad quem referri debet Participium *διαβάντων*. Plura exempla non frustra quaerentur

---

[1]) *Cyr. Disc.* Lib. IV. Cap. 5. §. 39.

[2]) Cf. WINER. p. 520.

[3]) *Moral.* p. 101.

[4]) *Boeotic.* Cap. 25, ubi cf. SIEBELIS. Vol. IV. *Annotat.* p. 81.

alibi [1]). Quoniam autem Genitivus ille pendet a verbis ἐῤῥήθη αὐτῇ, eum praecedit Adverbium μήπω, quod minus recte RÜCKERTUS pro οὔπω positum putavit, ut monet etiam THOLUCKIUS. Cur vero PAULUS alteri μήπω γεννηθέντων, alterum μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ φαῦλον (κακόν) addidit; aut, cur illud non praeteriit, si hoc enunciare volebat? Res ipsa loquitur, nihil boni malive patrasse, qui nondum nati essent. Itaque haud pauci, ne auctor loquacitatis in culpam incurrat, cum BAUMGARTEN-CRUSIO, BEELENIO, UMBREITIO, utrique interserunt *ideoque* vel simile quid. Multo plures verba vertendo reddunt, ac si oratio nulla explicatione indigeat. Sed GROTIUS, WOLFIUS, BENGELIUS, KREHLIUS, WETTIUS, alii hîc duo accurate distinguenda memorari viderunt, quod MAIERUS praesertim ursit. Nimirum studiose Apostolus a *meritis vitae* distinxit *personarum dignitatem*, quam conspicuam fecerant natales ESAVI et IACOBI, quorum natu maior iure suo in hereditatis primogenitorum venerat possessionem. Participio igitur γεννηθέντων, narrationis *Gen.* XXV: 24 non immemor, idem illud iam proposuit, quod infra significant verba ὁ μείζων et τῷ ἐλάσσονι. Similiter *Ioann.* XVIII: 37 introitus hunc in mundum et maturior aetas coniunguntur [2]). Praecipue *Eph.* II: 8, 9 in censum veniunt connexa sibique invicem respondentia οὐκ ἐξ ὑμῶν et οὐκ ἐξ ἔργων. Quemadmodum enim ibi Ephesii hoc nec natalibus suis, nec suis

---

[1]) LEISN. et SCHAEF. ad BOSII *Ellips.* p. 50. MATTH. Tom. II. p. 1308, 1309. KÜHNER. Tom. II. p. 368. MADV. p. 205, 206.

[2]) Cff. quae ante mentes aliquot disputavi in *Godgel. Bijdragen.* 1857. p. 40 sqq.

ipsorum meritis debuisse dicuntur, ut communionis CHRISTI participes fierent, sic hoc loco Apostolus ad Romanos scripsit, Deum neutrius rei rationem habere potuisse, quum REBECCAE diceret: *Ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι.* Atque ita Iudaeorum obviam ivit temeritati, bona ab antiquo promissa sibi tanquam iure suo arrogantium hoc nomine, quod et ex ABRAHAMO exorta gens erat, et ritibus sacris obeundis Deum colebat. Alterum *Ioann.* VIII: 33 ipsi iactant Iudaei, alterum PAULUS supra Cap. II: 17 sqq. iis obiicit.

Iam in dubium vocari nequit, quin cum utroque Genitivo absoluto arcte cohaereat vs. 12: *Ἐῤῥέθη αὐτῇ· Ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι.* Excepta Particula *ὅτι*, quae hîc et alibi oracula e V. T. excitata praecedit, verba ad literam descripta sunt ex interpretatione Al. quae ipsa quoque Codicem Hebraeum presse sequitur. Adiectivis *ὁ μείζων* et *ἐλάσσονι* plerique, etiam nostrates GREVIUS, PALMIUS, VINKIUS, VISSERINGIUS, hanc vim tribuunt, ut *natu maiorem* et *minorem* intelligant. Quod, quamquam e N. T. probari non potest, in V. T. varii commendant loci, cuius generis est *Gen.* XXIX: 16, ubi Dativi *τῇ μείζονι* et *τῇ νεωτέρᾳ* sibi invicem oppositi sunt, quemadmodum vs. 26 illustrantur Accusativis *τὴν νεωτέραν* et *τὴν πρεσβυτέραν;* item 1 *Sam.* XVII: 14, ubi DAVIDES appellatur *ὁ νεώτερος* (vitiose alii Codd. habent *ὁ μικρώτερος*), et ab eo distinguuntur *οἱ τρεῖς οἱ μίζονες* seu *μείζονες*, i. e. fratres eius *natu maiores.* Cff. *Gen.* XXVII: 6, 15, 42. 1 *Sam.* XVII: 28. XVIII: 17 [1]). Huic loquendi usui ut non adversantur

[1]) Legatur etiam KREBSIUS ad h. l.

Hebraea *Gen.* XXV: 23, sic quoque non obstat sensus oraculo constituendus secundum interpretationem Graecam: *καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι.* Ibi enim proxime praecedentia: *καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει* arctissime cohaerent cum remotioribus: *Δύο ἔθνη ἐν γαστρί σου εἰσί, καὶ δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου διασταλήσονται*, quae non proprie, sed figurate accipienda sunt, ut non intelligantur *duae gentes*, sed *duarum gentium satores.* Horum *igitur alterum alteri serviturum esse* seu *subiectum iri*, praedicit Deus. Quod ubi VV. DD. ad *Edomitas* et *Israëlitas* referendum censent, hoc ulterius fieri nequit, quam ut explicetur oraculum: *et natu maior cum prole sua subiectus erit natu minori et proli eius.* Et sic quoque oraculo respondit eventus, siquidem Edomitas identidem, postquam se Israëlitis opposuissent, eorum iugo denuo subactos esse novimus, donec ab IOANNE HYRCANO prorsus exstirparentur [1]). Illud vero utrorumque satores imprimis spectasse, ipse docuit ISAÄCUS, quum Cap. XXVII: 29, 37 non solum aliis verbis alterum fratrem superiorem, alterum inferiorem fore significaret, sed vs. 40 etiam dictum Dei repeteret ESAVO vaticinans: *Τῷ ἀδελφῷ σου δουλεύσεις*: Hebraice וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד, quemadmodum supra legimus: וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר. Neque ad Verbum יַעֲבֹד seu *δουλεύσει* explicandum plus requiritur quam recordatio iuris primogenitorum, cuius transitione ab ESAVO ad IACOBUM sine dubio effectum est, ut huic ille submitteretur. PAULUM autem, quum Dei vocabulum repete-

---

[1]) WINER. *Real-Wörterb.* Tom. I. pag. 292 sqq. et HERZOG l. c. Tom. III. p. 650 sqq.

ret, proavos tantum, non sobolem eorum, ante oculos habuisse, et generatim arguunt circumiecta, et sigillatim verba *μήπω γεννηθέντων*, si supra probavi haec sibi velle: *quum nondum e partu apparuisset, uter maior, uter minor natu esset.*

Nunc vero attendamus ad verba: *Καθὼς γέγραπται· Τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἠσαῦ ἐμίσησα.* Quae citandi formulae subiecta sunt, leguntur *Mal.* I: 2, 3, ubi Codicem Hebraeum presse sequitur interpres Al. Sed quum ibi inverso ordine scriptum sit *ἠγάπησα τὸν Ἰακώβ*, PAULUS Traiectionem fecit, ut IACOBI nomen emineret. Vates Divinus, cuius ad mentem assequendam non sine fructu legetur UMBREITII disputatio, nobis repraesentat tempus, quo Iudaei (Israelitae), e captivitate in patriam reversi, beneficiorum Dei denuo fieri incipiebant immemores; Edomitae vero, quorum terra vastata iacebat, tristissima in conditione versabantur. Verbis Dei, quibus utitur, neque aeternum aliquod significat decretum, neque amorem et odium, ante ESAVI et JACOBI natales conceptum, sed Providentiae Divinae rationes, quae inde ab utriusque gentis origine ostenderunt, Deum IACOBUM eiusque sobolem amore complecti, ESAVUM eiusque sobolem odio prosequi. IACOBI enim et ESAVI appellationibus cum utroque proavo posteritatem eorum comprehendit. Sed tempora praeterita repraesentari interpres quoque Aoristorum docuit usu. Sigillatim vero oratio vs. 3, 4 irae Divinae documenta, quae Edomitarum prodit historia, commemorat, incipiens a verbis *καὶ ἔταξα τὰ ὅρια αὐτοῦ εἰς ἀφανισμόν,* quae cum praecedentibus *Ἠσαῦ δὲ ἐμίσησα* tam arcte cohaerent, ut omnem odii, aut ante mundum conditum, aut ante ESAVI na-

tales concepti cogitationem hinc prorsus excludant. Itaque Hebraeum שָׂנֵאתִי et Graecum ἐμίσησα explicandum est *odio habui re in facto posita*. Unde sequitur, oppositum אָהַב, ἠγάπησα, itidem *re in facto posita amavi* explicandum esse. Quaestio tantum est, an PAULUS, MALACHIAE oraculum excitans, eiusdem sententiae fuerit. Eum, missa utraque gente, sibi *Israëlitarum et Edomitarum satores*, IACOBUM et ESAVUM, proposuisse, tota clamat oratio contexta. Quid vero Apostolus Verbo ἐμίσησα significat? Haud pauci gravius pro leniori usurpatum esse contenderunt, ut alii illud explicarent *minus amavi*, alii *non amavi*, *sed sibi reliqui*, seu *praeterii*. Atqui hanc explicationem, quamquam nuperrime multum laboravit THOLUCKIUS, ut eam defenderet, ipse respuit MALACHIAS, a quo Edomitae vs. 4 vocantur הָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם, quod reddidit interpres Graecus: λαὸς, ἐφ' ὃν παρατέτακται Κύριος ἕως αἰῶνος. Neque ea salvo loquendi usu stare potest. Frustra provocant ad *Matth.* VI: 24. *Luc.* XIV: 26. *Ioann.* XII: 25 aliosque locos, praesertim ad *Gen.* XXIX: 30, 31, ubi *odii* notionem deserendam non esse videbit, qui rem paulo penitius perspexerit. Profecto nusquam tam in V. quam in N. T. τὸ μισεῖν ita oppositum est τῷ ἀγαπᾶν, ut vi sua genuina careat. Comparentur 2 *Sam.* XIX: 6. *Psalm.* X: 6 (XI: 5). XLIV: 7 (XLV: 8). XCVI (XCVII): 10. CXVIII (CXIX): 113. *Prov.* VIII: 36. *Ezech.* XVI: 37 [1]). *Am.* V: 15. *Matth.* V: 43. *Luc.* VI: 27. *Eph.* V: 28, 29. *Hebr.* I: 9. 1 *Ioann.* II: 9, 10. III: 14, 15. IV: 20. Eiusdem loquendi usus exemplum

---

[1]) Pro ἠγάπησας, ἐμίσεις scribatur ἠγάπησας, ἐμίσησας.

praebet id quod de ARISTIDE scripsit LUCIANUS [1]): *ἄνθρωπος δὲ καὶ αὐτὸς ἦν, καὶ χολὴν εἶχε, καὶ ἠγάπα τινὰς, καὶ ἐμίσει;* item quod GYLIPPUS [2]) ad Syracusanos dicit Atheniensium culpa calamitosos: *Οὗτοι πάντες οὐδὲν εἰς ἐκείνους ἁμαρτάνοντας* (l. *ἁμαρτάνοντες*) *τῶν ἀναγκαιοτάτων σωμάτων ἐστερήθησαν· καὶ τοσοῦτο μισεῖν τοὺς Ἀθηναίους ὀφείλουσιν, ὅσον τοὺς ἰδίους ἠγαπήκασι.* Sed cur haec affero? Ubique apud scriptores exteros verba *ἀγαπᾶν* et *μισεῖν*, si Antitheta sunt, veram suam notionem retinent. Itaque a via aberrant, qui eandem notionem iis hoc in loco tribuere nolunt. Recte RÜCKERTUS, suffragante KÖLLNERO, Deum odio inflammatum recentiorum temporum hominibus magis excultis offensioni esse monet, veteres vero, maxime Hebraeos, qui omnes animi humani affectiones ad eum transferrent, talem sibi Deum proposuisse. Recte itidem OLSHAUSENIUS ad vim Verbi *μισεῖν* minuendam nihil tentari ait, quod religioso satisfacere possit interpreti, qui Apostolum de industria Verbo asperitatis pleno usum esse animadverterit. Iure igitur suo cum his consentiunt FRITZSCHIUS, REICHIUS, GLÖCKLERUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, WETTIUS, REITHMAYRUS, PHILIPPUS. Quid vero? An interpretandum est cum CAMERARIO: „Priusquam secundum facta pronunciari posset, praedixit Deus de amore erga IACOB et odio erga ESAU suo?" Vel an illud: *antequam nati erant* tantumdem valet ac: *decreto suo ante mundum conditum?* Plerisque hoc ab antiquo placuit, quamquam in MALACHIAE ora-

---

[1]) *De calumniat. non tem. cred.* Cap. 27. Tom. III. p. 158.

[2]) Apud DIOD. *Sic.* Lib. XIII. Cap. 28.

tione, quod iure suo urget etiam BEELENIUS, ne levissimum quidem eius vestigium repererant. Inde autem argumentantur, quod citandi formulas ἐρρήθη αὐτῇ et καθὼς γέγραπται arcte connectunt. Atqui nonne nexus, unde sententia profluat intolerabilis: *Dictum est* REBECCAE *ante* ESAVI *et* IACOBI *natales secundum illud, quod multis aetatibus post* MALACHIAS *scripsit*, repudiari meretur? Apud SURENHUSIUM [1]) huiusmodi sententiae exemplum frustra quaesivi. Et ubinam in Literis Sacris locus exstat, in quo Deus aliquem odisse dicatur ante mundum conditum, vel ante natales eius? Ubinam legimus, Deum aliquem absque culpa eius odio prosecutum esse? Opportune STUARTUS [2]) et THOLUCKIUS laudant verba *Sap. Sal.* XI. 24: Ἀγαπᾷς τὰ ὄντα πάντα, καὶ οὐδὲν βδελύσσῃ ὧν ἐποίησας, οὐδὲ γὰρ ἂν μισῶν τι κατεσκεύασας, ubi urgenda quoque est vis utriusque ἀγαπᾶν et μισεῖν. Quid? quod ipsi illi, qui Verbum ἐμίσησα ad decretum Dei ante mundum conditum, vel ad consilium eius ante ESAVI natales referunt, huius Verbi notionem extenuare coguntur, ne Deo odium affingant coecum eiusque maiestate indignissimum. Quod cavere cupiens CALVINUS, orationem PAULI sic explicuit, ut unice verum *odisse* mutaret in *repellere* et *abiicere*. Similiter BEZA et omnes interpretes, quotquot hîc *absolutum Dei decretum* aut commemorari, aut vel τυπικῶς significari putarunt. Alii *odii* notionem retinere nesciverunt nisi sumendo, Deum *pravam* ESAVI *indolem praevidisse*, ut cum multis Ecclesiae Patribus THEOPHYLACTUS, ubi ait: Τῇ θείᾳ

---

1) *ΒΙΒΛΟΣ ΚΑΤΑΛΛΑΓΗΣ*. Lib. I et II *de formulis* et *de modis allegandi Scripturas Sacras*. p. 1 sqq. 37 sqq.

2) *Comment.* ad vs. 14.

προθέσει, τουτέστι, τῇ προγνώσει, ὃ μὲν ἐξελέγη καὶ ἠγαπήθη, ὃ δὲ ἐμισήθη. Hoc vero quam vehementer in totam hanc Apostoli disputationem incurrat, ostendere nihil attinet [1]). Sed Verbis *ἠγάπησα* et *ἐμίσησα* aeque apud PAULUM atque apud MALACHIAM interpretandis *re in facto posita amavi et odio habui*, i. e. *utriusque distinctione me amare et odisse declaravi*, scopulos evitari mihi persuasum est. Huiusmodi interpretationem nobis non solum ipse PAULUS Cap. II: 1 et alibi praeit, sed commendant etiam nonnulli eorum, quos congessi supra, locorum. Praeterea sic usurpatum vide alterum *ἀγαπᾶν Marc.* XII: 33. *Luc.* VII: 42, 47. *Rom.* XIII: 8. 2 *Cor.* XII: 15. 2 *Tim.* IV: 8. 1 *Ioann.* III: 18, alterum *μισεῖν Matth.* XXIV: 10. *Luc.* I: 71. VI: 22. *Ioann.* VII: 7. XV: 18, 19, 24. XVII: 14. *Tit.* III: 3, ubi significat *odio prosequi*, quemadmodum in dicto *Sir.* XIX: 9: *ἐν καιρῷ μισήσει σε* et apud SOPHOCLEM [2]), ubi legimus:

Σὺ δ' ἡμῖν, ἡ μισοῦσα, μισεῖς μὲν λόγῳ,
Ἔργῳ δὲ τοῖς φονεῦσι τοῦ πατρὸς ξύνει.

Describere etiam lubet, quod de MESSALINA, postquam illam mulieribus auctorem fuisse narraverat maritis praesentibus et intuentibus adulterandi, scripsit DIO CASSIUS [3]): *Καὶ ἐκείνους μὲν καὶ ἐφίλει καὶ ἠγάπα, τιμαῖς τε καὶ ἀρχαῖς ἤγαλλε· τοὺς δ' ἄλλους, τοὺς μὴ συγκαθιέντας σφᾶς ἐς τοῦτο, καὶ ἐμίσει καὶ ἀπώλλυε.* Neque huic interpretationi obstat for-

---

[1]) Cff. quae monui supra p. 271, 272.
[2]) *Electr.* vs. 333, 334. BOTH.
[3]) *Hist. Rom.* Lib. LX. Cap. 18.

mula *καθὼς γέγραπται*, si ad rem refertur oraculo: *ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι* designatam. Eandem autem sibi haec similisve formula structuram postulat multis in locis, in quibus alteram sententiam connectit cum altera, quemadmodum Cap. IV: 17. VIII: 36. XV: 3, item *Ioann.* I: 23. VI: 31. *Rom.* III: 10, ubi verba *ἔφη*, *εἶπον* et *προητιασάμεθα*, aeque atque hoc loco *ἐρρήθη*, praecedunt. Quamquam igitur Graeca *καθὼς γέγραπται* Latine reddenda sunt *sicut scriptum est*, iis tamen inest Breviloquentia, quam iam notavit GROTIUS. Apostolus sibi voluisse videtur: *Atque hoc effatum, natu maiorem minori subiectum iri, eventu comprobatum est secundum illud, quod Deus dicit apud* MALACHIAM: IACOBUM *amore, sed* ESAVUM *odio prosecutus sum.*

Restat nobis interpretatio verborum: *ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ μένῃ, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ κάλοῦντος*. Sed priusquam ea articulatim tractentur, generatim videamus, quomodo VV. DD. de iis inter se discrepent. ESTIUS sententias eatenus distinxit, ut alii *proprie* tantum *electionem* IACOBI *prae* ESAVO significari putarent, alii, haec ad *doctrinam Praedestinationis* referentes, sensui proprio subiicerent *figuratum.* Sed tertiam quoque huius loci explicandi rationem reperi apud interpretes, quorum iudicio *doctrina illa* ab Apostolo *proprie* proponitur. Ita FRITZSCHIUS PAULUM dicentem faciens: „eo Deum fine geminis REBECCAE pueris, priusquam nati essent neque bene maleve egissent, oraculo matri dato diversam sortem attribuisse, ut aliquos homines beandi consilium a Deo *ex hominum delectu* captum manere *appareret.*" Item REICHIUS, vocabulo *πρόθεσις* hîc tantum denotari

posse asseverans *consilium liberandi et beandi homines per* CHRISTUM. Nititur hoc maxime comparatione orationis Cap. VIII: 28—30, ad quam multi provocarunt praeeunte iam ORIGENE. Qui aeternum Dei decretum verbis καθὼς γέγραπται cet. spectari arbitrantur sibique constare cupiunt, utramque decreti illius partem cum BEZA comprehendunt, *electionem* et *reiectionem*. Sed falsam hanc effati Divini interpretationem esse, supra, uti spero, satis demonstravi. Deinde in PAULI Epistolis, ut vidit quoque RÜCKERTUS, ceterisque Literis Sacris nulli exstant loci, ubi Deus homines ante mundum conditum reprobasse dicatur. Quidquid huius generis est, pertinet ad Divinum rerum humanarum regimen, quod impios et flagitiosos poenis afflixit. Nec doctrinam, alios ab aeterno saluti, alios perniciei destinatos esse alicubi tradunt scripta Novi Testamenti. Nihil ibi legitur de tali distinctione eorum, qui intra societatem Christianam nati et educati sunt. Imo qui aeterno Dei decreto electi dicuntur, homines sunt, ex Iudaeorum gentiumque exterarum stirpibus exorti et in CHRISTI communionem cooptati vel cooptandi. Et huius consilii Divini mentio tantum fit, quoties id agitur, ut certiores fiant sectatores CHRISTI, beneficia unius Dei esse, quibus nunc fruantur. Illa omnia, quoniam alibi [1]) copiose exposita sunt, hoc loco breviter attingere sufficit. Sed quam aliena hinc sit doctrina, alios hominum aeterno Dei decreto electos, alios reiectos esse, omnis PAULI testari videtur disputatio. Primum verba ἵνα — καλοῦντος rebus ad IACO-

---

[1]) *Godgeleerde Bijdragen.* 1855. p. 16 sqq. 23 sqq. Cff. dicta ibid. p. 27 sqq.

BUM et ESAVUM pertinentibus ita interiecta sunt, ut homines generatim intelligi nequeant nisi facto ad aliud genus transitu, quo turbetur orationis series. Deinde vs. 10—13 Apostolus unice *exemplum* affert, alteri, quod 7—9 exstat, adiectum ad confirmandam sententiam suam vs. 6 propositam, non omnes Israëlitarum nomen gerentes Deo iudice Israëlitas esse beneficiis CHRISTI donandos; illud vero exemplum esse desinit, si verba ἵνα — καλοῦντος ad distinctionem aliorum hominum referuntur [1]). Tum ad cogitationem decreti, quo ante mundum conditum alii electi, alii reiecti sunt, nullo modo ducunt sequentia, siquidem toto hoc in Capite auctor nihil aliud egit, quam ut vias et rationes commonstraret, quas Providentia Divina et antea iniisset, et suo tempore inire pergeret. Itaque non dubito, quin ille hoc quoque loco Providentiam Divinam, quae, paucis Iudaeorum in CHRISTI communionem cooptatis, plerosque excluderet, tueri conatus sit memoria repetenda IACOBI et ESAVI, quorum alterum Deus deliberato consilio alteri praetulisset. Haec autem sententia quamquam magis minusve placuit GROTIO, WOLFIO, WETSTENIO, SEMLERO, BAUMGARTEN-CRUSIO, WYSIO, aliis, multum tamen abest, ut illis omne desiderium explere contigerit. Mihi igitur periclitandum est, an paulo ulterius procedere possim. Sed non sine scrupulo hoc aggredior, quoniam res ardua est singulorum verborum interpretationem toti orationi

---

[1]) Ubi PHILIPPUS aliique aiunt, Particulam ἵνα respondere formulae τοῦτ' ἔστιν vs. 8, minus animadvertunt, generalem consequentiam ibi et rei singulari subiici, et alius indolis esse, quam consilium Divinum, quod hîc memoretur.

accommodare adeo, ut omnis contradicendi causa amoveatur.

Particulam ἵνα non *eventum*, sed *consilium* denotare inde iam apparet, quod ea cum adiunctis effatum Divinum gravitatis causa praecedit. Genitivis autem absolutis, quibuscum ab AUGUSTINO alicubi [1]) temere connectitur, eam proxime subiiciens, PAULUS lectori hanc praeiisse videtur explicationem, *ut postquam illi nati essent et bonum malumve patrassent*. Atque hoc, quemadmodum se insigniter commendat, ita suadet etiam, ut sequentia finibus suis circumscribamus atque ad IACOBI et ESAVI et utriusque posterorum distinctionem referamus. Vocabulo πρόθεσις, de quo Cap. VIII: 28 disputavi, *propositum* seu *deliberatum consilium* significatur, altero ἐκλογή, ut alibi ostendi [2]), *electio*, pro qua perperam alios *benignitatem*, alios *libertatem* substituere satis demonstravit FRITZSCHIUS. Coniuncta ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις rectissime MEIIERUS, spretis aliorum sententiis, interpretatur *propositum ita captum, ut electio fieret*. Quod tamen minus probat usus Praepositionis κατά Cap. XI: 21. XVI: 5. 2 *Cor.* VIII: 2. *Col.* III: 22, ubi vocabula sequuntur notionis mere Passivae, quam locus 1 *Tim.* VI: 3, quem KREHLIUS laudavit, et ubi verba τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ explicanda sunt: *doctrinae pietatis rationem habenti*. Formula κατ' ἐκλογήν legitur apud POLYBIUM, qui de Romanis narrat [3]): Τούς τ' ἐπιβάτας κατ' ἐκλογὴν ἄνδρας ἀπαραχωρήτους ἐκ τῶν πεζικῶν στρατοπέ-

---

[1]) *Ad Simplicianum*. Lib. I. Quaest. 2. Tom. VI. p. 67.

[2]) *Godgel. Bijdr.* l. c. p. 11 sqq.

[3]) *Hist.* Lib. I. Cap. 61.

δων εἶχον, et *propugnatores* significat *ex copiis pedestribus electos.* Quo clarius autem *Divinum* enunciaret consilium, vocabulo πρόθεσις PAULUS non praeposuit, sed postposuit Genitivum τοῦ Θεοῦ, teste etiam THEODORETO secundum NOESSELTI editionem: quare multo mirabilior eius est annotatio: *Οὐ γὰρ ἄδικος ἡ ἐκλογὴ, ἀλλὰ τῇ προθέσει τῶν ἀνθρώπων συμβαίνουσα.* Cur vero sine Articulo τήν Apostolus edidit *κατ' ἐκλογήν?* Rem attigere CAMERON, RÜCKERTUS, REITHMAYRUS. Mihi auctor indicasse videtur, se *genus* electionis ante oculos habere, cuius *species* in eo cerneretur, quod Deus IACOBUM ESAVO praetulisset. Si hominum, ut postea ad CHRISTI communionem vocarentur et perducerentur, electio ante mundum conditum facta intelligenda esset, PAULUM non scripturum fuisse arbitror *κατ' ἐκλογήν,* sed *κατὰ τὴν ἐκλογήν,* quae inter se differre videmus Cap. XI: 5 et 28. Nec tamen ibi, neque *Act.* IX: 15. *Rom.* XI: 7. 1 *Thess.* I: 4. 2 *Pet.* I: 10 legimus, quo nobis hîc in Abstracto *salutis hominibus quibusdam afferendae consilium,* quod *Eph.* I: 4 et alibi *a Deo ab aeterno captum* dicitur, proponere cogamur. Ut enim huiusmodi consilii in oratione contexta ne umbram quidem deprehendimus, sic ipsum vocabulum πρόθεσις illud neutiquam admittere iubet. Temere PHILIPPUS aliique ei adscripserunt *εἰς σωτηρίαν* vel simile quid. Quod huius loci esse non efficiunt quoque ex *Eph.* III: 11 et 2 *Tim.* I: 9, ubi ratiocinatur Apostolus de communione CHRISTI hominibus destinata et allata, etsi in altero loco verba *κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων* cum HARLESSO explicanda sunt: *secundum propositum, quod una cum cunctis aetatibus ideoque ante aetates exstitit,* in altero

formula πρὸ χρόνων αἰωνίων *Tit.* I: 2 explicari videtur *ab antiquissimis inde temporibus.* Nec molestiam creat comparatio Capitis VIII: 28—30, qua multos interpretes uti supra iam vidimus. Nam inde nihil aliud apparet, quam vocabulum πρόθεσις *deliberatum Dei consilium* denotare: ceterum vero, quum ibi oratio generatim ad CHRISTI sectatores, hîc sigillatim ad REBECCAE filios pertineat, *dissimilia consilia* intelligantur necesse est. Sed illo etiam ex loco probari non potest, hîc *consilium* memorari *ab aeterno captum.* Ipse MEIERUS vim Praepositionis in Verbis προέγνω et προώρισε interpretatur *ante eorum vocationem.* Quidni eandem ingrediamur viam coniunctis ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ interpretandis: *deliberatum Dei consilium, quod priusquam gemini nati essent, ceperat* IACOBUM ESAVO *praeferens?* Utique nihil propius adiacet. Nec mihi obstat Verbum, quod sequitur, μένῃ. Si illud Logice accipitur et exponitur *manere appareret,* quod cum FRITZSCHIO plerique volunt, etiam BISPINGIUS, BEELENIUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, minus perspicuum est, quomodo se expedire possint, qui hoc referunt ad Praedestinationis doctrinam. Alterum nempe: *ut Praedestinationem hominum, quos Deus facta electione ad* CHRISTI *communionem vocare et perducere constituit, manere appareret,* non video cohaerere cum altero: REBECCAE *dictum est: Natu maior subiectus erit natu minori.* In singulari quidem consilio Dei, quo IACOBUM ESAVO praetulerat, generale eius consilium adspectabile fuit; in eo, quod oraculo suo se ad REBECCAM converterat, nullo modo. Nondum dixi suspectam esse interpretationem, quae Verbo μένῃ notionem suggerat alibi, quantum novi, non reperiundam. Probabiliorem certe

rationem sequuntur, qui vulgarem eius notionem ita retinent, ut ei nihil adiungant alieni. Hactenus magis arridet, quod in mentem venit LIMBORCHIO, quum orationis sensum esse posse dicebat: *ut propositum illud Dei, quod iam in domo* ABRAHAMI *demonstratum fuit in liberâ electione* ISAÜCI *prae* ISMAËLE, *hoc exemplo iterum confirmaretur et continuaretur.* Similiter post alios nuperrime VINKIUS. Sed nonne ad alterum exemplum cum altero comparandum scribere debuisset auctor: ἵνα καὶ ἐν τούτῳ ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ μένῃ? Graviorem vero mihi iniiciunt scrupulum, qui minus ipsi Verbo μένῃ, quam orationi addunt, quae suo tantum ex ingenio profecta sunt, uti GLÖCKLERUS, sensum sic enarrans: *ut haec singularis Praedestinatio eiusdem modi et indolis sit et maneat ac generalis.* Me iudice oratio alieno non oneratur panno, si auctori hanc mentem tribuimus: *ut deliberatum Dei consilium, quod altero alteri praeferendo cepisset, utriusque in sobole maneret.* Quid illud *maneret* sibi velit, e locis elucet, in quibus μένειν de *voluntate*, *decreto*, *consilio* usurpatur. Nullum luculentius exemplum est, quam quod REICHIUS aliique interpretes mutuati sunt a dicto DAVIDIS *Psalm.* XXXII (XXXIII): 11: Ἡ βουλὴ τοῦ Κυρίου εἰς τὸν αἰῶνα μένει, ubi Graecum μένει Latino *efficitur* vel *eventum sortitur* explicandum esse intelligimus ex proxime praecedentibus: Κύριος ἀθετεῖ βουλὰς ἀρχόντων. Neque hinc *Ies.* VII: 7 differt, quod effatur Deus de hostibus *Iudae*: Οὐ μὴ μείνῃ ἡ βουλὴ αὕτη. Comparari etiam potest, quod de *hominibus ad bene agendum consentientibus* legimus apud ARISTOTELEM [1]):

[1]) *Eth. Nic.* Lib. IX. Cap. 6. Tom. II. p. 1167. BEKK.

Τῶν τοιούτων μένει τὰ βουλήματα καὶ οὐ μεταρρεῖ, ὥσπερ εὔριπος. Itaque Verbum *maneret* hîc quoque fidenter explico *efficeretur* vel *effectum sortiretur*, quo dicitur, quod oppositum est Verbo *ἐκπέπτωκεν* vs. 6, cuius rationem habendam esse multi monent interpretes. Similiter apud PLATONEM [1]) haec duo: *μεταπίπτει πάντα χρήματα* et *μηδὲν μένει* composita sunt. Recte quoque VV. DD. Coniunctivum Praesentis *μένῃ* a Coniunctivo distinxerunt Aoristi. Sed me huius discriminis non immemorem fuisse, lectoribus mea probabit interpretatio, ex qua *manendi perpetuitas* sequitur. Plane cum hoc loco convenit dictum IESU *Ioann.* XV: 16: *Ἔθηκα ὑμᾶς, ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέρητε, καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένῃ*, i. e. *Vos meos feci discipulos, ut perpetuo, hoc agentes, fructum ferretis, et fructus vester manere non desineret.* Similia exempla huius Coniunctivi per Particulam *ἵνα* Aoristo subiecti ad indicandam rei continuationem praebent *Ioann.* XIII: 15. *Rom.* XV: 4. 1 *Cor.* I: 27. XVI: 16. 2 *Cor.* XII: 7. *Gal.* I: 15, 16. Quod confirmant scriptores Graeci, nemo magis quam PLUTARCHUS de LYCURGO narrans [2]): *Εὐτελεστάτας ἐποίησεν ἐν Σπάρτῃ τὰς θυσίας, ἵνα ἀεὶ τοὺς θεοὺς τιμᾶν ἑτοίμως δύνωνται καὶ ῥᾳδίως ἀπὸ τῶν παρόντων*, i. e. *Sacrificia Spartae pretii maxime exigui esse constituit, ut semper habere possent, quibus Deos prompte et facile colerent* [3]).

---

[1]) *Cratyl.* p. 440.

[2]) *Moral.* p. 172.

[3]) Quid sibi velit quod in STEPH. *Thes.* Tom. IV. p. 603 de Verbo *δύνωνται* tanquam Optativo legimus, mihi non liquet. Cff. praeter alios BUTTMANN, *Ausf. Griech. Sprachl.* Tom. I. p. 539. II. p. 427 et KRÜGER, *Griech. Sprachl. für Schul.* Tom. I. Part. 1. p. 160.

Quam egregie autem, si haec orationis interpretatio probatur, omnia vs. 11—13 conveniant, sequentem ostensuram spero Paraphrasin: *Priusquam enim gemini nati essent, aut boni malive quid patrassent, ut deliberatum Dei consilium, quod altero alteri praeferendo cepisset, ab his initiis exorsum, neque ex operum consideratione, sed e Vocantis voluntate repetendum, utraque in gente effectum sortiri non desineret,* REBECCAE *dictum est: Natu maior subiectus erit natu minori: atque hoc postea eventu comprobatum est, secundum effatum Dei apud* MALACHIAM: IACOBUM *amore, sed* ESAVUM *odio prosecutus sum.* Proinde graviorem, quam vulgo existimant interpretes, PAULUS Romanis tradit doctrinam: *Deum oraculo, cui eventus responderit, ante* ESAVI *et* IACOBI *natales edendo fecisse, ut suum, quo ad communionem secum habendam alterum prae altero elegisset, et quod aliunde quam ex sua voluntate non penderet, consilium etiam apud fratris utriusque sobolem, Israëlitas et Edomitas, effectum sortiretur ad ultimos usque nepotes.*

Orationem sic explicans rationem quoque iam habui verborum, quae nondum interpretatus sum: *οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος*, nec me temere tamen aliquid sumsisse confido. Summo enim iure FRITZSCHIUS, WETTIUS, REITHMAYRUS, BEELENIUS, PHILIPPUS refragantur LUTHERO, CALVINO, CRELLIO, ESTIO, qui cum Vulgata Lat. aliisque veterum verba illa ad sequens *ἐῤῥήθη* retulerunt, quod recentiori aetate neminem imitatum esse vidi. Sine dubio ea aliam sibi structuram postulant. Et si maxime probabilis illa est, quae causam explicat, cur PAULUS Praepositione *ἐκ* usus sit, connectenda videntur cum praecedentibus: *ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ*, ut nuperrime BEELENIUS

quoque iudicavit. Hanc tamen connectendi rationem aeque ac ceteras impedimento premi, videbimus infra. Sed quidquid huius rei est, haud temere me sumsisse puto, quod quidam veri dictat sensus, *distinctionem* ab auctore memorari, *non ex operibus hominum, sed ex voluntate vocantis Dei repetendam.* Vocabulo ἔργων cogitando non adiungendum esse Genitivum τοῦ νόμου intelligimus inde, quod longe post IACOBI aetatem lex Mosaica lata est. Participium praesens καλοῦντος uti hinc alienum non est, quoniam respondet Verbo μένῃ, sic, nisi fallor, pro Substantivo scriptum *vocatorem* denotat. Et si illud accipitur, quemadmodum Cap. IV: 17, *vocator* appellatur Deus, *quatenus homines ad suam communionem vocavit et vocare pergit.* Ergo nihil intercedit, quin multo tutius in interpretatione supra proposita acquiescere possimus, quam in quavis alia. Attamen, quod celare nolo, a longo tempore me prehendit suspicio, verba οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος continere *Glossam*, a lectore, qui hunc locum ad Praedestinationem sectatorum CHRISTI referret, margini adscriptam et ab aliis orationi iam insertam, priusquam interpretando Vulgatus, Syrus et Italus PAULI Epistolam attigissent. Et hanc quidem suspicionem, quamvis ea nec WASSENBERGHIO [1]), nec TITTMANNO [2]), neque aliis incidisse videatur, argumentorum momento et pondere commendari puto. Primum enim nihil hîc desideratur, si Apostolus, demtis receptis illis, tantum scripsit: Μήπω — μένῃ, ἐῤῥήθη ἐλάσσονι, quippe quibus ea nec correctionem, neque explicationem aut illustrationem

[1]) *Dissert. de Glossis N. T. Selectis e Scholis* VALCKENARII praemissa.
[2]) *De Glossematis N. T.* cet. in *Opusc. Theol.* p. 499 sqq.

afferunt. Deinde difficultas eorum cum praecedentibus connectendorum arguit, me iudice, ea alienum locum occupasse. Alii nempe alias structurae faciendae rationes ingressi sunt, sed earum nulla est, quin habeat, quod sibi haud sine causa obiiciatur. Qui cum FRITZSCHIO verba *οὐκ ἐξ ἔργων* cet. ad formulam *κατ' ἐκλογήν* referunt, ingratum Hyperbaton fingere et duo coniungere coguntur, quae coniungi nequeunt, nisi committendo, ut alterutrum frigescat. Qui ea connectunt cum Verbo *μένῃ*, quod iam BEZAE, nuper MEIERO placuit, monendo, Praepositionem *ἐκ* hîc respondere Latinae *ob* vel *propter*, se frustra tueri conantur, siquidem et nihil insolentius est, quam hanc Praepositionem Verbo illi subiicere, et ipsi orationi lacunam inesse sentiunt, quae expleri debeat intelligendo *καὶ τοῦτο*, *et hoc quidem* vel simile quid. Nec se meliores praestant viae duces KÖLLNERUS aliique, quorum iudicio ea pertinent ad Vocabulum *πρόθεσις*, quoniam hoc tantum ferri posset, si auctor cum Articulo scripsisset: *ἡ οὐκ ἐξ ἔργων*. Haud pauci haec verba *ἀσυνδέτως* cunctis praecedentibus: *ἵνα — μένῃ* subiuncta esse opinantur, uti BAUMGARTEN-CRUSIUS, KREHLIUS, WETTIUS, REITHMAYRUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, quorum plerique cum REICHIO et MAIERO Breviloquentiae succurrendum censent ope Participii *οὖσα;* sed praeterquam quod hoc Participium Verbo *μένῃ* incommode postponitur, praecedentia illa sic comparata sunt, ut discrepantia ligentur dicendo, ea *ἐκ τοῦ καλοῦντος* esse. Quin etiam ad quaestionem, quomodo utrumque *οὐκ ἐξ ἔργων* et *ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος* in ea quadret, respondere nescio, quaecunque structurarum orationis praeferatur ceteris. Non miror igitur,

PHILIPPUM aliosque cum dubitatione quadam electionem fecisse; NIELSENIUM incertum fuisse, utrum verba difficilia ad connexum *μένῃ*, an ad remotius *πρόθεσις*, an vero ad totam sententiam referenda essent; KREHLIUM alterum *ἐξ ἔργων* durum, alterum *ἐκ τοῦ καλοῦντος* durius habuisse. Omni vero labore liberamur sumendo, ea non a PAULO profecta esse, sed a lectore, qui, consequentiae observandae lege solutus, interpretationem ad exempli sui marginem adiecerit. Porro altera eorum pars: *οὐκ ἐξ ἔργων* aegre ac difficulter constare potest cum utroque Genitivo absoluto *μήπω γεννηθέντων* et *μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ φαῦλον* (*κακόν*), quoniam illa, si posteriori quodammodo respondet, priorem adeo negligit, ut orationis seriem tollat. Mitto leviora, cuius generis est, PAULUM, ut iam monuit CAMERON, *operibus* ubique *fidem*, nusquam *vocationem* opponere; item *vocationis* commemorationem prodere auctorem, qui quod Apostolus de bonis hereditariis IACOBI eiusque sobolis dixisset, ad salutem sectatorum CHRISTI retulerit, probe sciens, Verbum *καλεῖν* in N. T. ubi absolute positum sit, plerumque *vocationem ad communionem* CHRISTI significare. Sed imprimis animadvertendum censeo, secundum regulas Grammaticas, quas horum librorum auctores etiam sequi soleant, ferri non posse verba *οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος*. Nam vulgo cognitum est, Adverbia *οὐ* et *μή*, quorum alterum *ἀρνητικόν*, alterum *ἀπαγορευτικόν* est, in veterum scriptis ita distingui, ut Particulae *ἵνα consilium* denotanti hoc subiiciatur, illud non item [1]). Quod quum RÜCKERTUM,

[1]) Repetere nolo quae disputavi ad Cap. IV: 17. Sed cff. praeter alios BUTTMANN. *Griech. Grammat.* p. 433. MADV. p. 235, 236.

FRITZSCHIUM, BAUMGARTEN-CRUSIUM, WETTIUM, PHILIPPUM, THOLUCKIUM non fugeret, alii aliud egerunt, ut structurae sibi placentis probabilitatem eo non labefactari ostenderent. Atqui quocunque tandem modo verba *οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος* cum praecedentibus connectuntur, nequidquam disputant, qui fieri posse contendunt, ut ab iis non amplius pendeant. Et plane nullum VV. DD. attulerunt exemplum, quo Adverbium *οὐ* huic loco accommodatum esse probarent. Contra et alibi, et in PAULI Epistolis, uti Cap. VIII: 4. 2 *Cor.* IX: 5. *Eph.* V: 27. *Phil.* III: 9. *Tit.* I: 14, evidenter docemur, negationem, quae, sive cum copula seu sine ea, Particulam *ἵνα consilium* denotantem sequatur, Adverbio *μή* enunciari. Itaque Apostolus, si haec verba ab eo profecta essent, omnino scripturus fuisse videtur *μὴ ἐξ ἔργων*. Lector vero Epistolae sine culpa ex *Eph.* II: 9 huc transferre potuit *οὐκ ἐξ ἔργων*, quippe absolutam interpretationem in marginem coniiciens. Sed quanti pretii haec argumenta sint, iudicent alii. Mihi satis est supra monstrasse, me recepta in dubium non vocare ad meam huius loci interpretationem tuendam, siquidem cum ea in concordiam redigi possint, etiamsi genuina habeantur.

Vers. 14.

Duobus igitur exemplis PAULUS confirmavit sententiam vs. 6 propositam, Deum plerisque Iudaeorum a communione CHRISTI excludendis fidem non fefellisse, quoniam omnes Israëlitarum nomen gerentes Israëlitae non essent, quibus beneficium illud destinasset. Nunc

vero difficultati gravioris ponderis occurrendum esse sensit, quam haec ipsa exempla parerent. Ergo sibi ipse hanc duplicem, si ad Cap. III: 5. IV: 1. VI: 1. VII: 7. VIII: 31 bene disputavi, obiecit quaestionem: *Τί οὖν ἐροῦμεν; Μὴ* (*ἐροῦμεν*)· *Ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ* scil. *ἐστι;* i. e. *Quid igitur dicemus? Dicemusne* (sermone vernaculo: *immers niet*): *Iniustitia penes Deum est?* Eodem modo verba *παρὰ τῷ Θεῷ* accipienda sunt *Marc.* X: 27. *Luc.* XVIII: 27. *Gal.* III: 11, item supra Cap. II: 11. Atque sic auctor, ut PHILIPPUS aliique ostendunt, usum sequitur Praepositionis *παρά* alibi quoque reperiundum. Dictum valde simile: *Θεὸς πιστὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ*, quod *Deut.* XXXII: 4 plus uno in exemplo legitur, attulit GROTIUS. Quid autem PAULUS mihi egisse videatur, ex interpretatione eorum, quae, vs. 11—13 maxime, praecedunt, quisque sua sponte intelliget. Inde enim sublata doctrina, quae PAULI verbis vulgo inesse iudicatur, generis humani partem ante mundum conditum Divinitus ad communionem CHRISTI aut ad salutem aeternam electam esse, sequitur, hoc quoque loco eam neutiquam attingi, sed proponi electionem, quam Deus suo rerum humanarum regimine fecerit, quum nulla, aut dignitatis personarum, aut meritorum vitae ratione habita, ISAÄCUM ISMAËLI, IACOBUM ESAVO praeferret, et quam ille ante puerorum natales parentibus *hoc* annunciaverit *consilio, ut ea apud posteros per omnes aetates effectum sortiretur.* Quaenam consequentia generalis ex utroque casu singulari derivari possit aut debeat, quaestio est Theologiae, quam dicunt, Biblicae aut Dogmaticae doctoribus relinquenda; sed nonne provocatio ad exempla MOSIS et PHARAONIS novo indi-

cio est, vss. 14—18 certe nihil exstare, quod ad CHRISTI communionem aut aeternam hominum salutem pertineat? Itaque responsione etiam *μὴ γένοιτο*, i. e. uti Cap. III: 4 et alibi, *Longe absit*, negat Apostolus, talem esse electionem supra memoratam, ut iniustitia penes Deum sit.

Vers. 15.

Responsionis probitatem PAULUS demonstrare potuerat scribendo: *Nam huiusmodi electio Divini iuris est*, sed quo efficacius, ut nuperrime monuit etiam EWALDUS, Iudaeorum calumniam refelleret, ipsius Dei effatum attulit ex *Exod.* XXXIII: 19 petitum. Scripsit igitur: *Τῷ γὰρ Μωσῇ* (vel potius *Μωϋσῇ*, quod edidit GRIESBACHIUS et probavit FRITZSCHIUS) *λέγει* (scil. ὁ *Θεός*)· *Ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω*[1]) *ὃν ἂν οἰκτείρω*. Eadem, si pro *οἰκτειρῶ* legimus *οἰκτείρω*, praebet interpres Alex. Traiectione facta Verborum Hebraei Codicis: וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם. Dictum generale est, sed MOSEM peculiariter spectans, quale PAULUM illud quoque habuisse, apparet inde, quod huic versui respondet vs. 17, ubi Deus PHARAONEM *alloquens* inducitur. Sensum eius ROSENMULLERUS [2]) esse arbitratur: *Nam cui faveo, huic impense faveo, et quem amo, hunc valde*

---

[1]) Idem Futurum *οἰκτειρήσω* ortum ab *οἰκτειρέω* exstat *Psalm.* CI (CII): 14. *Ierem.* XXI: 7 et alibi. Cff. WINERUS, *Gramm.* p. 81 et LOBECKIUS *ad Phryn.* p. 741.

[2]) *Schol. in V. T.* Ed. II.

amo. Similiter MICHAËLIS [1]), PALMIUS, alii. Haud pauci cum UMBREITIO utroque in membro posteriora eodem plane modo interpretantur ac priora. Quid inter notionem tam Hebraeorum חנן et רחם, quam Graecorum *ἐλεεῖν* et *οἰκτείρειν* intersit, quaestio est, ad quam nec CASTELLUS, HESYCHIUS aliique Lexicographi, neque interpretes ita respondent, ut omne desiderium expleant. Praeeunte CALVINO, BEZA Verbum חנן significare ait *gratia et favore prosequi*, Verbum רחם *materna*, i. e. *summa misericordia complecti*. Eandem fere viam ingressus TITTMANNUS [2]) Graecorum alterum, *ἐλεεῖν*, *ipsum miseris succurrendi studium*, alterum, *οἰκτείρειν*, *misericordiam* tantum, seu *sensum doloris ex malis aliorum* denotare contendit. Paulo inferius vero monens: „Alexandrini *ἔλεος* plerumque ponunt pro חסד, sed pro רחם et חנן habent *οἰκτείρειν*," non meminit locorum, ubi interpretes illi pariter pro חנן et רחם scripserunt *ἐλεεῖν*, cuius generis sunt *Psalm*. CXXII (CXXIII): 2, 3 et *Ies*. XXX: 18. Huiusmodi autem locis haud scio, an labefactetur quoque, quod cum aliis volunt FRITZSCHIUS, MEIERUS, PHILIPPUS, Verbo *οἰκτείρειν* plus quam *ἐλεεῖν* significari. Sed huic opinioni obstant itidem *Exod*. XXXIV: 6. *Psalm*. CXLIV (CXLV): 8. 2 *Chron*. XXX: 9. *Neh*. IX: 31, ubi Adiectivorum *ἐλεήμων* et *οἰκτίρμων* nunc illud, nunc hoc praecedit. Nec satis perspicuum est, quomodo PLATO, ad quem VV. DD. provocant, utrumque distinxerit scribens [3]): *Ἐάν πως ἐκκαλέσωμαι καὶ ἐλεή-*

---

[1]) *Deutsche Uebersetzung des A. T. mit Anmerkungen für Ungelehrte*.

[2]) *De Synonym*. Lib. I. p. 69.

[3]) *Euthyd*. p. 288.

σαντέ με καὶ οἰκτείραντε. Contra apud HOMERUM haud raro ab initio sententiae promiscue legi videtur: *Τὸν δὲ ἰδὼν ᾤκτειρε* et *τὸν δὲ ἰδὼν ἐλέησε* [1]). At verisimile tamen est, tam inter Graeca illa quam inter Hebraea חנן et רחם, etiamsi saepe inter se permutentur, nonnihil interesse, ubi per Parallelismum Antitheta sint. Sed effati *Exod.* XXXIII: 19, quo Deus, in priori parte respiciens praecedentia vs. 17: מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי, MOSI gratiae et benignitatis suae perpetuitatem promittit, interpretationem aliis relinquere licet. Huius loci est explorare, quomodo PAULUS effato illo pro suo usus sit consilio. Apostolo interpres, qui Verba traiecerat et Pronomini *ὃν* utroque in membro Particulam *ἂν* adiunxerat, opem tulit, ut hîc dictum reperiret generale causaeque, quam ageret, idoneum [2]). Ad literam igitur illud Latine reddendum puto: *Favore prosequar eum, cuicunque faveo, et misericordia complectar eum, cuiuscunque misereor.* Ita antecedens, ut sexcenties, consequenti subiectum est et, EWALDO aliisque ducibus, Futurorum etiam potestas observatur. Cf. simile 2 *Sam.* XV: 20, quod opportune comparavit REICHIUS. Verbis autem ad orationis argumentum accommodatis PAULUS Deum dicentem facit: *Mei est, prout mihi placet, misericordiam et favorem erga mortales, quorum nemini debitor sum, praestare.* Quod quamquam, ut RÜCKERTO aliisque lubens concedo, tale non est, ut propositam quaestionem dirimat, omnem tamen iniustitiae suspicionem a Deo amovet, siquidem placita

---

[1]) Uti *Iliad.* XI. v. 814 et XV. 12.

[2]) Cf. MADV. p. 129 et iam HOOGEVEENIUS, *Doctrina Partic. Edit.* II. SCHÜTZII p. 35 sqq. Alios laudat MEIERUS.

Dei rationibus maiestate eius dignissimis nituntur. Et quidni ISAÄCUM prae ISMAËLE, IACOBUM prae ESAVO, *Israëlitas* denique prae *Edomitis* absque ulla iniustitia elegisse censebitur, qui omnibus pollet virtutibus, quae ad electionem illam bene instituendam requirebantur, idemque ab animi motibus et affectionibus liber est, quae homines hac in re transversos agere solent?

Vers. 16.

Nunc intellectu facilior est conclusio: *Ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ.* Contra LACHMANNUM et TISCHENDORFIUM, qui ediderunt *ἐλεῶντος*, recte PHILIPPUS, ut receptum *ἐλεοῦντος* tueretur, provocavit ad vs. 18, ubi genuinum omnino videtur *ἐλεεῖ*. CHRYSOSTOMUM aliosque, versui 16 et circumiectis contradictionem ab adversario PAULI petitam inesse opinatos, iam satis refutavit ESTIUS, recentiori memoria FRITZSCHIUS. Nec se coniecturam MICHAËLIS, quae BOSVELDIO etiam placuit, hunc vs. postponendum esse versui 13, commendare REICHIUS aliique recte monent. Nimirum, uti nullum apparet contradictionis vestigium, sic probe animadvertendum est, conclusionem vs. 16 ad *rem* MOSIS pertinere, quemadmodum ea vs. 18 ad *rem* PHARAONIS pertineat. Atque hoc dirimit quaestionem, quam per loquendi usum dirimi non posse Cap. V: 18 vidimus, utrum Particulae *ἄρα οὖν* etiam ad remotiora, an tantum ad proxime praecedentia referendae sint. Ergo a via aberrant, qui cum REICHIO, STUARTO, BOSVELDIO, WYSSIO, praeeunte iam THEOPHYLACTO, Participio *θέλον-*

τος ABRAHAMUM vel ISAÄCUM, sequenti τρέχοντος IACOBUM vel ESAVUM spectari putant, quod post FRITZSCHIUM, RÜCKERTUM aliosque acriter reprehendit TURNERUS. Fortasse PAULUS his Participiis usus est, quia eius iam in mentem venerat PHARAO Israëlitas iterum iugo suo submittere volens eosque citato gradu persequens. Imago certe cursoris in stadio, quae 1 *Cor.* IX: 24, 26. *Hebr.* XII: 1 reperitur, ab hoc loco aliena est. Sed Verba θέλειν et τρέχειν Apostolo tam familiaria fuerunt, ut ad Participia eorum explicanda subtiliore pervestigatione causae, cur hîc etiam exstent, sine damno carere possimus. Maioris curae est orationis Subiectum, quod una cum Verbo ἐστί reticuit auctor, indagare. Ex vs. 11 cum BEZA repeti nequit vocabulum ἐκλογή, nec cum PEILIO tota formula ἡ κατ᾽ ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ, si supra demonstratum est, vs. 16 ad proxime praecedentem 15 pertinere, ad 11 non item. Probabilius disputant, qui intelligere iubent τὸ ἔλεος vel τὸ ἐλεεῖσθαι, quod nuperrime etiam MAIERO, BEELENIO, PHILIPPO, THOLUCKIO placuit. Sed nonne hoc respuunt sequentia τοῦ ἐλεοῦντος, ne Subiectum cum Praedicato confundatur? Nonne, ut effato Divino respondeat conclusio, *acceptio* tantum bonorum Dei in censum venit? Ita MEIIERO aliisque [1]) visum est. Quoniam autem ad succurrendum Breviloquentiae maxime arridet Subiectum ipsis ex Participiis θέλοντος et ἐλεοῦντος repetitum, oratio sic supplenda videtur: Ἄρα οὖν τοῦτο, ὅ τις θέλει, οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ ἐκεῖνο, εἰς ὅ τις τρέχει, τοῦ τρέ-

---

[1]) Etiam WINERO p. 527, opportune quoque comparanti Cap. IV: 16, ubi itidem Subiectum orationis una cum Verbo ἐστί desideratur.

χοντος, ἀλλ' ἀμφότερον τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ ἐστί. Latine haec sonant: *Itaque hoc, quod quis vult, non penes volentem, neque illud, quod quis persequitur, penes persequentem, sed utrumque penes miserentem Deum est.* Eodem sensus redibit, si sententia paucis contracta cum KÖLLNERO scripseris: *Itaque omnia desinunt in misericordiam Dei.* Sed magnam in reprehensionem non incursurum puto, qui BEZA duce vocabulum Θεοῦ explicandum censeat *nempe Deum*, illud a praecedentibus *penes miserentem* Commate seiungens, ut Appositionem contineat, cuius similia ad vs. 5 attuli exempla. Genitivo veteres saepissime id significasse, *quod aliunde pendeat*, locorum ostendit copia, quam VV. DD. e scriptis sacris et exteris congesserunt [1]). Comparationem autem, quam PHOTIUS apud OECUMENIUM aliique veteres commenti sunt Graecis explicandis: *non tam volentis, nec tam currentis, quam miserentis*, hinc alienam esse post alios docuit REITHMAYRUS. PAULUM vero *hominem* proponere, *quemadmodum hac in vita totus a Dei Providentia pendeat*, minime *electionem ab aeterno factam* attingere, arguunt iam Praesentia θέλοντος et τρέχοντος, praesertim tertium ἐλεοῦντος, cuius in locum ut ad *electionem illam* referri posset, substitui deberet idem Aoristus ἐλεήσαντος, quo Apostolus alibi utitur, etiam ad significanda, quae Deus *suo huius mundi regimine* antea fecit. Sed secundum supra disputata tantum abest quoque, ut auctor hoc loco *ae-*

---

[1]) BERNHARD. p. 165. KÜHNER. Tom. II. p. 167. MADV. p. 57. WINER. p. 176. Imprimis consuli meretur MATTH. Tom. II. p. 783, 784, ubi eiusdem, quam dicunt, *dependentiae* Genitivum reperimus in exemplis Participiorum ἐθέλοντος et λέγοντος.

ternam hominum salutem spectet, ut ex effato Divino generalem eliciat consequentiam, lectoribus negotium relinquens eius tam ad quaevis singularia applicandae, quam ad communionem CHRISTI in gentes exteras prae Iudaeorum plerisque absque eorum dignitate aut meritis Divinitus collatam. Atque hac verborum explicatione magnam partem evanescunt difficultates, quas FRITZSCHIO, RÜCKERTO, KREHLIO aliisque vulgaris peperit interpretatio.

Vers. 17.

A MOSE transgreditur PAULUS ad PHARAONEM, i. e. regem Aegypti, eius adversarium, cuius exemplo probare vult, Deum haud secus sui iuris esse, ubi erga homines severitatem suam exerceat, quam ubi eos benignitate prosequatur. Atque sic elingues reddere conatur eos, quibus offensioni est, plerosque Iudaeorum a CHRISTI communione exclusos esse. Dicit igitur: *Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ Φαραώ.* Quantum dissensionis hîc pepererit Particula *γάρ*, copiosa docet disputatio THOLUCKII, qui recte ESTIUM aliosque sequitur interpretes, quotquot eam inservire aiunt ad conclusionem praecedentem contrario fulciendam. Formula *λέγει ἡ γραφὴ τῷ Φαραώ* vulgo exponitur: *Literae Sacrae Deum* PHARAONI *dicentem faciunt.* Neque eam sic exponendam esse negaverim. FRITZSCHIO tamen lubens largior, verba nihil aliud significare quam: *dicunt Literae Sacrae* PHARAONI. Haec autem scribendi ratio insolens est, quoniam loci, quos GROTIUS aliique comparare iubent, Dativo carent. Sed usu Praesentis *λέγει* sibi voluit auctor: *hodieque*

dicunt Literae Sacrae, quod olim PHARAONI *Divinitus dictum est.* Cff. III: 19. IV: 3, 6 al.

Iam effati Divini pars prior est: Ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε. Hebraeo in Codice legimus *Exod.* IX: 16: וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ, apud interpretem Al. καὶ ἕνεκεν τούτου διετηρήθης, quo ille verba Archetypi minus ad literam convertit, quam sua e sententia explicuit. PAULUM non memoriae lapsu, ut BOSVELDIUS aliique putarunt, sed consulto ab exemplo suo discessisse, e plus uno apparet indicio. Primum infra, ubi vocabula ὅπως et δύναμιν pro ἵνα et ἰσχύν substituta sunt, cogitata reperitur mutatio. Deinde aliunde quam ex studio oriri non potuit usus Verbi ἐξήγειρα, quod, si excipimus 1 *Cor.* VI: 14, ubi illud notionem hinc alienam habet, in N. T. frustra quaeritur, neque in V. T. usquam pro Hebraeo הֶעֱמִיד exstat. Tum corrigendi consilium tota haec prior orationis pars prodit. Rursus vero repetendo, praeter multa alia, etiam insusitato Aoristi II Passivi Coniunctivo διαγγελῇ evidenter docuit PAULUS, se, quoties hîc ab interprete veteri abiret, memoria non falsum esse. Ceterum Apostolum plus semel V. T. ita excitasse, ut verba eius magis minusve mutaret, THOLUCKIUS aliique exemplis probarunt. Hoc loco Particulam ὅτι, uti supra vs. 12 et alibi, effato Divino, quod allegabat, praeposuit. Hebraea בַּעֲבוּר זֹאת interpres reddiderat Graecis ἕνεκεν τούτου, ipse vero scribere maluit εἰς αὐτὸ τοῦτο, quod tamen, quum multi VV. DD. etiam MEIJERUS et PHILIPPUS, explicandum esse contendant *propter hoc solum*, seu *propter nihil aliud*, vereor admodum, ne in errore versentur. Utrique Pronomini αὐτὸ τοῦτο nusquam plus inesse comperi quam *hoc ipsum*, quod

etiam 2 *Cor.* VII: 11. *Gal.* II: 10. *Phil.* I: 6 menti auctoris omnino accommodatum est [1]). Eodem modo formulam εἰς αὐτὸ τοῦτο, quae rarioris usus est, accipi debere ostendunt Cap. XIII: 6. 2 *Cor.* V: 5. *Eph.* VI: 22. Coll. IV: 8, ubi ea omnino consentanea est cum Latinis *propter* seu *ad hoc ipsum*, nec ferre potest interpretationem *propter hoc solum*, seu *propter nihil aliud.* Cur vero huic formulae subiecta sunt verba ἐξήγειρά σε? Haud pauci ea cum GROTIO interpretantur *vivum te servavi*, ut etiam BOSVELDIUS, WYSIUS et nostrates fere omnes. Sed quidni PAULUS, si hanc mentem enunciare volebat, non repetiit illud διετηρήθης, quod apud interpretem Graecum legimus? Hinc discedendo simul discessit ab Hebraeo הֶעֱמַדְתִּיךָ, quod, ut bene etiam vidit STUARTUS, tantum significat *stantem te feci*, i. e. *constitui te.* Et recte monuere VV. DD. Deum PHARAONI praemature dicturum fuisse: *vivum te servavi*, priusquam occidendis Aegyptiorum primogenitis regis etiam vitam in discrimen adduxisset. Aoristus autem ἐξήγειρα, quo PAULUS usus est, nihil aliud denotat quam *excitavi te*, quod urgendum censuerunt multi, etiam MEIIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, EWALDUS. Hoc tamen variam explicationem admittit, nempe *feci ut exsisteres*, aut *in medium te prodire iussi*, aut *excelsum in locum te evexi*, seu *regem constitui te*, quarum rationum cuilibet sui obtigere fautores. FRITZSCHIUS vero, AUGUSTINO aliisque prae-

[1]) Contrariam in partem disputavit PERIZONIUS ad AELIAN. *Var. Hist.* Lib. II. Cap. 29. KÜHN. Sed ipsa, quae attulit, exempla arguunt, Adiectivo *solum* vel *unum* non patere locum, nisi Graecum μόνον orationi adiiciatur.

euntibus illud explicare maluit: *te mihi renitentem feci*, quod nuperrime placuit etiam UMBREITIO. Quare Hebraea quoque interpretatus est: *Propterea perseverantem* (*contumacem*) *te reddidi.* Atqui in V. T. notio Verbi העמיד, quantum novi, nusquam infausta est. Apud PAULUM autem hanc similemve viam ingredi non cogit Verbum σκληρύνει, in quod vs. 18 desinit. Ibi enim, uti hoc Verbum praecedenti ἐξήγειρα oppositum non est, ita non ex eo solo, sed e toto Dei effato conclusio ducitur, ut praeter interpretes supra iam laudatos notarunt KREHLIUS et REITHMAYRUS. At nonne rursus verisimile est, Apostolum, Verbo ἐξήγειρα illud cogitando addidisse, quo eandem, quae *Exod.* V—XIV tradita esset, efficacitatem Dei in PHARAONEM repraesentaret? Nonne ad hoc Verbum explicandum: *excitavi te ad mihi renitendum*, seu *tuam excitavi pervicaciam*, tanquam manu ducunt quae *Exod.* XIV: 4, 17, 18 exstant et huic orationi Commentarii instar sunt? Nonne idem insigniter commendat *Sir.* XVI: 15, ubi legimus: Κύριος ἐσκλήρυνε Φαραὼ μὴ εἰδέναι αὐτὸν, ὅπως ἂν γνωσθῇ ἐνεργήματα αὐτοῦ τῇ ὑπ' οὐρανόν? Equidem nihil dirimere ausim, nec dubitatione me liberabit posterioris effati Divini partis interpretatio, ad quam nunc progredior.

Pars illa duo continet, quorum alterum est: ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου. Aoristi I Medii Coniunctivus ἐνδείξωμαι iam obstat sententiae, cuius auctor fuisse fertur DAWESIUS [1]), veteres hanc formam Particulae ὅπως non subiicere. Sed e THUCYDIDE

[1]) *Miscell. Crit.* p. 227, 228. Ibi tamen disputat de duobus ὅπως μή. Et eorum quoque rationem habet BURGESSUS in *Adnot.* p. 459,

aliisque scriptoribus VV. DD. [1]) ad sententiam illam redarguendam exemplorum copiam congesserunt. Pro Dativo personae, qui plerumque Verbum ἐνδείκνυσθαι sequitur, hîc legimus ἐν σοί, et non sine causa, quoniam Deus PHARAONI annunciat, quid *aliis in eo*, i. e. *eius exemplo* monstrare velit. Similiter 1 *Tim* I: 16, nec prorsus dissimile est, quod ISOCRATES [2]) de hominibus scripsit πολλὴν ἀρετὴν καὶ σωφροσύνην ἐν τῷ βίῳ ἐνδεδειγμένοις. Connexa τὴν δύναμίν μου significant, uti vocabulum δύναμις Cap. I: 20 et alibi usurpatur, *potentiam meam*. Alterum huius partis membrum: καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ apud interpretem Al. et PAULUM unum idemque est. Compositum διαγγέλλειν hactenus a Simplici ἀγγέλλειν distinguendum videtur, ut denotet *longe lateque annunciare*. Ita *Lev.* XXV: 9. *Psalm.* II: 17. *Sir.* XLIII: 2. 2 *Macc.* III: 34. *Luc.* IX: 60. *Act.* XXI: 26, ubi Participium διαγγέλλων sibi vult *circumeundo omnibus deinceps annuncians*, ut scilicet neminem res lateret [3]). Variis in locis conspirant scriptores exteri, ut PLUTARCHUS, a quo fama dicitur victoriam a CAMILLO reportatam διαγγέλλουσα ἐπὶ (εἰς) τὰς πόλεις [4]). Vocabulo ὄνομα JEHOVAE nomen a fal-

---

460. BEKKERUM autem aliosque illud, quod ibi contenditur, ad solum ὅπως retulisse monet BREMIUS ad DEMOSTH. in SCHAEFERI *Appar.* Tom. I. p. 227.

[1]) Cff. BERNHARD. p. 403. ROST. p. 623. KÜHNER. Tom. II. p. 490, 491, alii.

[2]) *Areopag.* Cap. 14 COR.

[3]) Cf. WINERUS, *De verborum cum praepositionibus compositorum in N. T. usu.* Part. V. p. 4, 14, 15.

[4]) In *Camillo. Vit.* p. 141.

sorum Deorum nominibus distinguitur, quippe *unum verum Deum* significans. Cui interpretationi favet Cap. XIV: 18 dictum: *Καὶ γνώσονται πάντες οἱ Αἰγύπτιοι, ὅτι ἐγώ εἰμι Κύριος, ἐνδοξαζομένου μου ἐν Φαραώ.* Hinc autem, ut etiam e vs. 4, cogo, sequentia *ἐν πάσῃ τῇ γῇ* minus recte vulgo referri ad *totum terrarum orbem*, sed cum STUARTO intelligendas esse *omnes Aegypti regiones*. Cff. *Exod.* VII: 5, 19. VIII: 16. IX: 9, 11, 14. Lubens largior PHILIPPO, THOLUCKIO aliisque interpretibus, miracula Dei longe lateque per gentes antiquas celebrata esse; sed ideo ipsi formulae *ἐν πάσῃ τῇ γῇ* adiudicanda non est notio amplior, quam ei oratio contexta tribuere videtur. Quid vero sibi vult Particula *ὅπως* utrique posterioris huius partis membro praeposita? Multum diuque me haec fatigavit quaestio, sed brevitate curabo, ne fatigentur quoque lectores. Ergo missis aliorum [1]) disputationibus, in medium tantum afferam pauca eorum, quae colligere mihi contigit. Iam negare nolo, scriptores veteres Particulis *ὅπως* et *ἵνα*, ubi Coniunctivum praecederent, saepissime eandem notionem tribuisse: interpretes item Al. utraque haud raro promiscue usos esse pro Hebraeis בַּעֲבוּר et לְמַעַן [2]): in N. quoque T. huius permutationis satis aperta se prodere vestigia [3]),

---

[1]) Praeter ea, quae HOOGEVEENIUS p. 425 sqq. alii Grammatici, etiam MADVIGIUS p. 123 sqq. monuerunt, legatur disputatio TITTMANNI *Synon.* Lib. II. Cap. 2. p. 53—65. Sed cf. WINERUS, *Gramm.* p. 257 sqq.

[2]) Cff. 2 *Sam.* X: 3 cum *Exod.* IX: 14; item IV: 5. *Deut.* IV: 1. *Ies.* XLI: 20 cum *Psalm.* XXIX: 12 (XXX: 13). *Ezech.* XII: 16. *Zach.* XII: 7. Plura dabit NOLDIUS, *Concordant. Partic.* p. 189 sqq. 442 sqq.

[3]) Vide e. c. *Matth.* VIII: 34. IX: 38. *Luc.* VII: 3. XI: 37. *Act.* VIII: 15, 24 cet.

etiam apud MATTHAEUM, qui formulis πληρωθῇ τὸ ῥηθέν Cap. II: 15, 23. IV: 14. VIII: 17 sine ullo discrimine praeposuit Coniunctiones ὅπως et ἵνα. Rursus vero in multos tam sacrorum quam exterorum librorum locos incidi, ubi utriusque distinctionem tam evidentem haberem, ut in dubitationem vocari non posset. Quod praesertim apparet in sententiis, quarum auctores alteram cum altera non negligenter, sed studiose coniunxerunt [1]). Ipse PAULUS eodem modo 1 *Cor.* I: 27—29. 2 *Cor.* VIII: 14. 2 *Thess.* I: 12 Particulas ἵνα et ὅπως coniunxit, ut illi *consilium* subiiceret *primarium*, huic *secundarium*, seu *effectum iuxta id, quod consilium ferret, spectatum*, et sermone vernaculo vocabulo *opdat* (neutiquam *zoodat*) enunciandum. Talem *effectum, actione vel re modo memorata spectatum*, ut locorum supra allatorum haud pauci aliique [2]) intelligi iubent, sic ille quoque ante oculos habuit, ubicunque sola Particula ὅπως utebatur, nempe *Rom.* III: 4. 2 *Cor.* VIII: 11. *Gal.* I: 4. *Phil.* 6. Et hîc etiam se sibi constare patefecit Particulis ἵνα et ὅπως ita distinguendis, ut, ab interprete discedens, alteram supprimeret, alteram bis ederet, duo scilicet seorsim consideranda pariterque a formula εἰς αὐτὸ τοῦτο pendentia proponere volens. Itaque sensus orationis huc

---

[1]) Exempla lucida sunt *Gen.* XXVII: 4. *Exod.* X: 1, 2. *Deut.* XVII: 20. *Luc.* XVI: 28. *Ioann.* XI: 37, item apud PLAT. *De Republ.* Lib. VIII. p. 566 E. 567 A. XENOPH. *Memor. Socr.* Lib. IV. Cap. 4. § 16. Plura attulit BORNEMANNUS ad Lib. II. Cap. 1. § 19. In aliis autem oratio ab ἵνα ad ὅπως, in aliis ab ὅπως ad ἵνα transit.

[2]) E. c. *Matth.* II: 8. XXIII: 35. *Luc.* II: 35. *Act.* III: 20. XV: 17. 1 *Pet.* II: 9; item *Gen.* XII: 13. *Num.* XXVII: 20. 2 *Sam.* XVII: 14. *Hos.* VIII: 4. Plura vide apud WINER. p. 277.

redire videtur: *Ad hoc ipsum te excitavi* (seu *tuam excitavi pervicaciam*), *quo potentiae meae in te, cuius superbiam confunderem, ostendendae copia mihi daretur, et quo fieret, ut nominis mei maiestas celebraretur per omnes Aegypti regiones.* Itaque primario voluntatis PHARAONIS flectendae, quod Deus habuisse existimandus est, consilio praetermisso secundarium memoratur, i. e. effectus, quem ille hunc regem excitans spectavit. Et sic Deus inducitur rationes explicans, quas *Providentiam eius* olim iniisse Literae Sacrae narrant et omni tempore inire quotidiana testatur experientia. Quod ad regiminis Divini defensionem dicendum est, iam occupavimus supra ad Cap. I: 24 sqq. [1]) ubi eaedem agendi rationes proponuntur. Sine dubio hac oratione, ut post multos alios nuperrime etiam monuit UMBREITIUS, abutuntur interpretes, qui PAULUM *aeternum reiectionis certorum hominum decretum* attigisse contendunt. Sed memoriam eorum repetens, quibus Deus PHARAONEM *hac in vita terrestri* afflixerat, luculenter quoque docuit, ne ad *aeternam* quidem *aliorum, qua salutem vitae futurae adipiscerentur, electionem* praecedentem suam disputationem pertinere. Exemplo tantum usus est, quo Romani nihil novi fieri scirent, quum Deus Iudaeorum, paucis admissis, plerosque a CHRISTI communione excluderet.

Vers. 18.

Effati Divini commemorationem sequitur conclusio:

---

[1]) Tom. I. p. 134 sqq.

Ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Vulgo interpretes cum FRITZSCHIO hanc conclusionem haud secus vs. 15 et 16, quam vs. 17 spectare putant; sed minus probabile est, Particulas *ἄρα οὖν*, quum vs. 16 ad unam pertineant sententiam proxime praecedentem, vs. 18 ad remotiora etiam pertinere. Quidni potius sumamus, PAULUM, uti supra ex Dei promissione fontem eius, quod expetendum est, *τὸ ἐλεεῖσθαι*, effecerit, ita hîc ex Dei comminatione fontem eius efficere, quod fugiendum est, *τὸ σκληρύνεσθαι*? Contrariam quidem in partem afferri potest membrum prius: *ὃν θέλει ἐλεεῖ*, sed probe animadvertendum est, illud Particula *μέν* carere, ut pro absoluto habeatur, et in posteriori, quippe Adversativa *δέ* instructo, orationis cardo vertatur. Hactenus similia leguntur *Matth.* VIII: 20. *Luc.* VII: 28. *Rom.* VII: 14. X: 19, 20. 1 *Cor.* VII: 21. *Eph.* V: 8 [1]). Ergo huius loci Antithesis plena non est et perfecta, Protasin et Apodosin continens legitimas, sed sibi invicem duo tantum oblique opponit, quorum alterum a praecedenti conclusione vs. 16 repetitur, ut alterum ingravescat. Et ipsis Verbis *ἐλεεῖ* et *σκληρύνει* vis inferatur necesse est, ut Antitheta fiant vere ita dicta. Quare antea suspicatus sum, orationem sic explendam esse: *Ἄρα οὖν, ὃν θέλει ἐλεεῖ καὶ ὑπήκοον ποιεῖ· ὃν δὲ θέλει οὐκ ἐλεεῖ καὶ σκληρύνει.* Re vero nunc accuratius perlustrata hanc orationis explendae rationem, et prius in membrum sen-

---

[1]) Cff. ROST. p. 699, 700. KÜHNER. Tom. II. p. 431, 434. ZEUN. et HERM. ad *Vig.* p. 536, 537, 841. WINER. p. 493. Qui Particulam *μέν* huiusmodi in locis intelligendam esse opinatur, meliora docebitur a FRITZSCH. ad *Rom.* X: 19 et HARL. ad *Eph.* V. 8.

sum alienum importare, et postulare vidi, ut invito loquendi usu Particula *μέν* intelligatur, ne talem Breviloquentiam sine exemplo esse dicam. At alius generis Breviloquentiae succurrendum est. Rectissime REITHMAYRUS, ut ex eo, quod PAULUS non scripsit: *ὃν δὲ οὐ θέλει*, *certorum hominum electionem ad salutem* hîc in censum non venire cogit, sic Verbo *θέλει* utroque in membro cogitando addendum esse monuit Infinitivum, quo haec accipiamus: *ὃν θέλει ἐλεεῖν ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνειν σκληρύνει*, quod nuperrime placuit etiam BEELENIO et PHILIPPO. Comparatu nihil dignius est quam HOMERI [1]) dictum:

Ἐκ δ' ἔθορε κλῆρος κυνέης, ὃν ἄρ' ἤθελον αὐτοί, Αἴαντος.

Sed exempla domestica praebent *Matth.* XXVII: 15. 2 *Cor.* XII: 20, praecipue *Ioann.* V: 21, quem locum PHILIPPUS etiam attulit. Frustra autem VV. DD. Verbo *σκληρύνει* notionem *duriter tractandi* vindicare studuerunt. Neque aliis magis ex voto successit conatus Verbi, emollita eius notione, explicandi: *permittit, ut se obstinatum faciat.* Utrumque in loquendi incurrit usum, qui tam in N. quam in V. T. ubique scribi iubet: *obstinatum facit.* Quod praeeuntibus CALVINO, BEZA aliisque recentiori memoria plerique defenderunt cum KÖLLNERO, REICHIO, RÜCKERTO, FRITZSCHIO, WETTIO, KREHLIO, MEIJERO, PHILIPPO. Ad literam igitur Apostolus scripsit: *Itaque eius, cuius misereri vult, miseretur: eum vero, quem obstinatum facere vult, obstinatum facit.* Conclusione autem, secundum supra dis-

---

[1]) *Iliad.* VII. vs. 182, 183.

putata, ad vs. 17 tantum relata, sensus orationis erit: *Itaque hominem, quem obstinatum facere vult, obstinatum facit, quemadmodum eum hominis, cuius misereri velit, misereri vidimus.* SHUTTLEWORTHUS abutitur praecedentibus vs. 11—13, quo ad *universas gentes* referat quod *singulorum hominum* est. Sed temere alii quoque Apostolo obtrudunt sententiam, Deum contumaciam et PHARAONI ingenerasse et hominum animis sine culpa eorum iniicere. Imo Romanos PHARAONIS exemplo iis proposito docet, Providentiam Dei in huius mundi regimine ita versari, ut alios complectatur amore, alios odio prosequatur. Et talis agendi ratio, quum a sola voluntate Dei pendeat, nobis mortalibus prorsus inexplicabilis est, ut frustra rogemus, cur, alterum ab altero distinguens, hunc ad se flectat, illum a se avertat. Caute tamen tenendum est, neminem ab eo obstinatum fieri, nisi homines ei adversarios. Quod ipsum hodieque in PHARAONE adspectabile est, qui, ut THOLÜCKIUS opportune monet, *Exod.* IV sqq. decies a Deo obstinatus factus esse, sed decies etiam se obstinatum fecisse dicitur. Hoc autem inde profectum est, quod eius in animo poenitentiam perpetuo nova contumacia excipiebat, postquam plagas Aegypto inflictas remissio earum exceperat. Similiter PAULUS supra Cap. II: 4 Iudaeos ubertatem benignitatis et indulgentiae et clementiae Divinae contemnere queritur, i. e. suam ipsorum in perniciem vertere. Atque sic per omnes aetates agunt homines eodem modo atque Iudaei illi animati. Apostolum vero hoc loco pravitatem hominum praetermittere, solius Dei, quo auctore obstinati fiant, rationem habere, MEIIERO aliisque lubens largior. Nec tamen veram, cur illud patiantur, causam in perversa

eorum indole, quae Dei communionem aspernetur, quaerendam esse negat. Sed uti ab initio huius Capitis liberum Dei placitum, quo plerique Iudaeorum ab illa communione exclusi erant, tantum defendere conatus est, sic nunc eandem causam tueri pergit, infra demum ostensurus, Iudaeorum perversitatem cum eorum reiectione arctissime cohaerere.

Vers. 19.

Iam praecedenti conclusioni obiicit auctor: *Ἐρεῖς οὖν μοι· τί ἔτι μέμφεται;* quod cum LACHMANNO et TISCHENDORFIO mutandi causa non est satis valida. Adversarium contradicentem induci, iam vidit ORIGENES. Et cum GROTIO et plerisque *Iudaeum* intelligendum esse PHILIPPUS nuperrime probavit. FRITZSCHIUS quidem, REICHIUS, RÜCKERTUS, KREHLIUS aliter sentiunt, sed quamquam cum STUARTO quaestionem moveri novi, cuius argumentum inde a PAULI aetate usque ad hunc diem sexcenties repetitum sit, forma tamen ei indita est, qua ab imitanda quisque paulo religiosior abhorret. Particula *ἔτι* Pronomini *τί* subiecta, uti Cap. III : 7, sibi vult: *hoc ita posito*, nempe Deum, quem velit, obstinatum facere. Verbum connexum *μέμφεται* Vulgata reddit Latino *queritur*, ad rem, quae agitur, Deique naturam minus accommodate. Scribere praestat cum LUTHERO, VATABLO, GROTIO, ALBERTIO *culpat* vel *incusat*, quod commendat quoque HESYCHIUS interpretans *αἰτιᾶται* [1]). Eiusdem notionis exempla praebent *Sir.*

[1]) Cf. POLLUX. Lib. III. Cap. 29. Segm. 138.

XI: 7. XLI: 7. *Hebr.* VIII: 8 et, secundum Editionem Receptam, *Marc.* VII: 2, item apud ARISTOPHANEM [1]) dictum mulierum:

Πόλλ' ἂν αἱ γυναῖκες ἡμεῖς ἐν δίκῃ μεμψαίμεθ' ἂν Τοῖσιν ἀνδράσιν δικαίως.

Quum Verbum Dativo personae careat, quaestio generalis est: *Quid hoc ita posito incusat?* scilicet *Deus*, *ὁ Θεός*, cuius nomen indignationem suppressisse KOPPIUS aliique haud temere cum BENGELIO putarunt. Iidem vero interpretes, quos negasse vidimus, adversarium hîc loquentem induci, nominis omissionem inde explicandam esse volunt, quod e praecedentibus repeti possit. Sed quomodo huiusmodi repetitioni locus patet, ubi nova movetur quaestio cum praecedentis orationis serie, quoad formam, nihil commune habens? Ergo, quamquam aliter etiam iudicavit PHILIPPUS, persevero in sententia, hanc Breviloquentiam indicio hominis Divina stomachantis esse. Atque eodem ex fonte manavit relictum desiderium Dativi personae. Nam generale illud: *quid hoc ita posito incusat?* ad eos, quorum causa PAULUS totam huius Capitis disputationem instituit, referri debere, res ipsa loquitur. Sine dubio Apostolus adversarium proposuit *se aliosque Iudaeos* significantem, sed prae animi superbia hoc effari nolentem. Itaque verborum, si desiderata explentur, sensus huc redibit: *Iam vero mihi, O Iudaee, sic occurres: Quid Deus mihi meisque popularibus, quos ipse obstinatos facit, nostram contumaciam obiicit?* Quo revertitur oratio ad Iudaeo-

---

[1]) *Thesmophor.* vs. 837, 838.

rum reiectionem, unde ea vs. 1 cepit exordium. Ipsa autem quaestio quum hominem prodat male sibi conscium, PAULUS, ubi omnia a mero Dei placito pendere ait, gentis illius culpam non exclusisse deprehenditur. Huic vero quaestioni, ut urgeatur, adversarius, reverentiae Dei itidem immemor, adiungit alteram: *Τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν;* Librariorum enim quorundam negligentia hinc excidit Particula *γάρ*, quam recentioris memoriae editores BENGELIUM [1]) sequentes auctori restituerunt. Gravitatis causa ceteris praepositum esse Dativum *τῷ βουλήματι* quisque videt. Sed cur PAULUS scripsit *βουλήματι*, non vero *θελήματι* [2]), ad quod praecedenti *θέλει* ducebatur? Res exploratu digna est, quamquam VV. DD. fere omnes eam reliquerunt intactam. Discrimen Verborum *θέλειν* et *βούλεσθαι* nunc mitto [3]). Vocabula *θέλημα* et *βούλημα* inter se iam differunt, quatenus hoc scriptoribus Graecis valde usitatum, PAULO plane inusitatum fuit; illud in Apostoli Epistolis aliisque libris sacris frequenter exstat, alibi, quantum novi, frustra quaeritur et, LOBECKIO [4]) iudice, non scriptura solum, sed toto genere *ἀνάττικον* est. Notiones quod attinet, in Literis Canonicis et Apocryphis *τὸ θέλημα* haud raro idem significat ac *τὸ βούλημα* apud exteros, sed

---

[1]) *Nov. Test. Graec.* cet. ad h. l.

[2]) Praeter paucos Codd. CHRYSOSTOMUS etiam habet *θελήματι*, quod tamen ex corrigendi studio vel errore profectum est, quamquam OECUMENIUS adversarii quaestionem sic explicat: *Τίς γὰρ αὐτοῦ ἀνθίσταται τῇ βουλῇ καὶ τῷ θελήματι;*

[3]) Cff. DINDORF. ad STEPH. *Thesaur.* hh. vv. et TITTMANN. L. c. Lib. I. p. 124 sqq.

[4]) *Ad Phryn.* p. 7.

hoc nusquam pro illo legitur. Contra ibi apud AQUILAM aliosque interpretes *Psalm.* I: 2 [1]). 2 *Macc.* XV: 5. *Act.* XXVII: 43 et, secundum Codd. melioris notae, 1 *Pet.* IV: 3 [2]), i. e. ubique *voluntatis effectum*, i. e. *animi propositum* seu *consilium* significat, minime *ipsam voluntatem*, ut longe plurimis in locis *τὸ θέλημα*. Eiusdem potestatis *τὸ βούλημα* est apud DIONYSIUM *Halic.* ubi *τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ* et *τὸ βούλημα τῶν δημάρχων* memorat [3]). Quae quum ita sint, Vulgatae interpretatio, quae fere communis exstitit: *voluntati eius* sic corrigenda videtur, ut scribamus *consilio* vel *proposito eius*, quod VISSERINGIO quoque placuisse vidi. Et hanc interpretationem non solum commendant *Eph.* I: 5 et 11, ubi *κατὰ τὴν εὐδοκίαν* et *κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ* legimus, sed etiam sequentia. Pronomen *τίς*, ut supra Cap. VII: 24. VIII: 31 sqq. percontationi neganti inservit. Perfectum ei subiectum *ἀνθέστηκεν*, quod Praesentis notionem habet [4]), cum REICHIO explicandum est *resistere unquam potest*. Haud paucis vero hoc aeque ac BOSVELDIO negotium peperit, PHARAONEM Deo revera restitisse monentibus. Et a prisco illo tempore, quaeso, quam multi fuerunt, qui Deo quotidie variis modis resisterent? Sed Graecum *ἀνθεστάναι* hîc eodem modo accipiendum est ac 2 *Chron.* XX: 6. *Sap. Sal.* XII:

---

[1]) In *Hexapl.* ORIG. Ed. BAHRDT. Tom. II. p. 97.

[2]) Ibi *θέλημα Θεοῦ* et *τὸ βούλημα τῶν ἐθνῶν*, i. e. *voluntas Dei* et *quod suadent gentes exterae*, a se invicem distinguuntur. Cff. WIESINGERUS et WETTIUS in *Comm.* ad h. l.

[3]) *Antiq.* Lib. II et X. p. 81 et 638 SYLB.

[4]) BUTTMANN, *Ausf. Griech. Sprachlehre.* Tom. II. p. 157, 158. MATTH. Tom. I. p. 486. WINER. p. 245.

12. *Rom.* XIII: 2. *Eph.* VI: 13. Quod magnopere suadet etiam proposita interpretatio vocabuli *βουλήματι*. Sensus igitur huius quaestionis est: *Consilium enim eius, quis tandem est, qui evertere possit?* At hoc probe iam assecutus BEZA, vidit etiam inter *βούλημα* et *θέλημα* interesse.

Vers. 20.

Ad quaestionem propositam respondet Apostolus itidem rogando: *Μενοῦνγε, Ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;* Vocabuli *μενοῦνγε*, quod etiam in Editione Recepta *Luc.* XI: 28. *Rom.* X: 18. *Phil.* III: 8 exstat et a RÜCKERTO aliisque in tria *μὲν οὖν γε* dividitur, quum minus testata notio sit, nihil tutius existimavi quam BEZAM, CRELLIUM, SLICHTINGIUM, KÖLLNERUM, FRITZSCHIUM, BEELENIUM et plerosque sequi interpretando *imo vero*, quod ipse etiam RÜCKERTUS valde commendavit nec reapse improbant veteres, uti SUIDAS et *Etymologus* M. qui scripserunt *τὸ ἀληθές* vel *ἀληθῶς*. Formulae corrigendi contemtim subiectus est Vocativus *Ὦ ἄνθρωπε*, uti PAULUS Iudaeum etiam alloquitur Cap. II: 1, 3, cuius loci comparatio WETTIO dubiam fecit multorum sententiam, per Antithesin coniuncta esse verba *ὦ ἄνθρωπε* et *τῷ Θεῷ*. Utique altera Antitheseos pars magis cernitur in Pronomine *σύ*, quod ad orationis seriem pertinet et cetera gravitatis causa praecedit, uti et aliis in locis, quos PHILIPPUS attulit, et Cap XIV: 4. Quemadmodum autem ibi eadem *σὺ τίς εἶ* post se habent: *ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην*, sic hoc loco: *ὁ*

ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ. Rectissime iam CHRYSOSTOMUS: *Οὐκ εἶπε· σὺ τίς εἶ ὁ ἀποκρινόμενος τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὁ ἀνταποκρινόμενος, τουτέστιν, ὁ ἀντιλέγων, ὁ ἐναντιούμενος*. Similiter OECUMENIUS et THEOPHYLACTUS corrigunt *Vulgatam*, neglecta Praepositione *ἀντί*, interpretantem: *tu quis es, qui respondeas Deo*, quod ESTIUS quoque reprehendit. THOLUCKIUS comparavit Verbum *ἀντελοιδόρει* 1 *Pet.* II: 23, sed magis conveniunt ea, quae sine Praepositione notione carent *alium aggrediendi* seu *cum alio contendendi*, uti *ἀντιγράφειν, ἀντιδιδάσκειν, ἀντειπεῖν*, item *ἀντικεῖσθαι, ἀντιτάσσεσθαι* et ipsum, quod vs. 19 legitur, *ἀνθέστηκε*. Cff. loci a REICHIO allati: *Iob*. XIV: 2. XXXII: 12. *Luc*. XIV: 6. Ergo PAULI mentem, CALVINO praeeunte, explicabimus: *Imo vero, O homuncule, tu quis es, qui contendas iudicio cum Deo*, vel, ut GROTII vestigiis insistamus: *qui contra ea, quae Deum facere vides, disputes?* Sic nova quaestione Apostolus ad quaestiones adversarii sui non respondet nec praesentem difficultatem tollit, sed in licentiam hominis se Deo opponentis, quo pudorem ei incutiat, acerbe invehitur. Infra nodus quoque non expeditur iis, quae auctor vs. 22, insignem Dei clementiam laudans, praesertim vs. 30 sqq. item Cap. X et XI, Iudaeorum perversitatem memorans, in medium affert. Et neutiquam hoc reprehendendum est, quoniam, ut etiam PALMIUS monet, nodus expediri non potuit. Rem acu certe non tetigit CALVINUS scribens: „Qui destitutum ratione PAULUM ad obiurgationem confugisse aiunt, gravem Spiritui Sancto contumeliam irrogant." Sed ad alteram totius generis humani partem, quippe ante mundum conditum Divino decreto aeternae per-

niciei destinatam, Virum Praeclarum contorsisse novimus disputationem, quae Iudaeorum tantum plerosque spectat Divino rerum humanarum regimine a CHRISTI communione exclusos. Iam severa Apostoli castigatio sufficiebat ad confundendum hominem adeo protervum, ut suae suorumque popularium reiectionis culpam in Deum coniiceret. Nam si quis impudenter rogabat, cur ipse cum popularibus suis hanc miseram in conditionem incidisset, in promtu erat responsum infra proferendum, quod ipsa mali dictabat conscientia: Tuam memento tuaeque gentis pervicaciam. Si vero tanta eius erat audacia, ut, oculis ab hac pervicacia aversis, ulterius procederet et sciscitaretur, cur Providentiae Divinae placeret humana ita regere, ut secum Iudaeorum plerique obstinati essent, alii non item, ad respondendum nihil suppetebat praeter hoc unum, verecunde obmutescendum esse. Quod ipse PAULUS aperte declaravit alteri quaestioni hanc alteram adiungens: *Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι· Τί με ἐποίησας οὕτως;* i. e. *An id, quod formatum est, formatori dicet: Quid est, quod me feceris ita?* Atque sic effatum *Ies.* XXIX: 16, item Cap. XLV: 9 in rem suam convertebat, quatenus sibi accommodatum erat. Neque ineptum est vocabulum *πλασμα*, aut Participium *πλάσαντι*, quoniam haec et eorum affinia in Literis Sacris haud raro de *hominibus* usurpata sunt, uti *Psalm.* CII (CIII): 14. *Hab.* I: 12. *Sap. Sal.* XV: 11. 2 *Macc.* VII: 23. 1 *Tim.* II: 13, ubi summatim repetitur quod exstat *Gen.* II: 7, 8. Alibi quoque *homo πλάσμα* dicitur [1]). Qui cum GROTIO Verbum *ἐποίησας* interpre-

---

[1]) Cff. BOSIUS in *Exercit. Phil.* et WETSTEN. ad h. l.

tantur *tractasti*, animadvertere negligunt, utrumque *πλάσσειν* et *ποιεῖν* inter se permutari *Deut.* XXXII: 6. *Iob.* X: 8. *Psalm.* CXVIII (CXIX): 73. *Ies.* XXVII: 11 et al. etiam *Ies.* XXIX: 16. Neque importune MEIIERUS orationem contextam illi interpretationi obstare monet. Recte itidem vidit, ut ratiocinatio PAULI defendi possit, tertium, quod dicere solent, comparationis caute observandum esse. Ceterum cff. *Iob.* IX: 12. *Dan.* IV: 32 aliaque similia a REICHIO allata.

Vers. 21.

Audacem Dei reprehensorem PAULUS exagitare pergit quaestioni latissime patenti hanc novam adiungens suisque finibus circumscriptam: *Ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν;* Praeter IESAIAE effata Cap. XXIX: 16 et XLV: 9 magis minusve similia legimus *Iob.* X: 8, 9. *Ies.* LXIV: 8. *Sap. Sal.* XV: 7, 8. *Sir.* XXXVI: 13, item *Ierem.* XVIII: 6 coll. 1—5, quem locum STUARTUS et UMBREITIUS Apostolum hîc praesertim ante oculos habuisse contendunt. Eodem modo ad rogandum, quod inter omnes constat, oratio a Particula *ἤ* incipit Cap. XI: 2. 1 *Cor.* VI: 2, 9, 19. 2 *Cor.* XIII: 5. Genitivum *τοῦ πηλοῦ* ab Accusativo *ἐξουσίαν* pendere, communis fere interpretum sententia est. Similiter a Nomine regente separatus est Genitivus *Gal.* II: 6, quod exemplum commemorans FRITZSCHIUS [1]) subtilius

[1]) Vide etiam FRITZSCHIORUM *Opusc. Acad.* p. 203 et WINER. p. 172. Cff. p. 488 sqq.

disputasse non videtur, quum hoc loco separationem tam Grammaticae quam Rhetoricae causa factam esse moneret. Ab eo igitur non dissentiunt quoque PHILIPPUS et THOLUCKIUS. Comparari etiam meretur Traiectio, ubi formula *ἐξουσίαν ἔχειν* exstat, *Apoc.* XI: 6 secundum Editionem TISCHENDORFII, imprimis quod in BARNABAE Epist. [1]) legimus: *οἷς* (Apostolis) *ἔδωκε τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἐξουσίαν — — — εἰς τὸ κηρύσσειν,* scil. *αὐτό,* i. e. *quibus dedit Euangelii potestatem, ut illud annunciarent.* Hinc intelligimus, apud PAULUM verba *ἐξουσίαν τοῦ πηλοῦ* significare *potestatem luti,* sicuti *ἐξουσία πνευμάτων Matth.* X: 1. *Marc.* VI: 7 est *potestas spirituum,* et *ἐξουσία τυραννούντων Sap. Sal.* X: 14 *potestas tyrannorum more dominantium.* Intelligimus itidem, Infinitivum, qui sequitur, *ποιῆσαι* explicandum esse *ut faciat.* Sed merum Infinitivum sine Praepositione haud raro formulae *ἐξουσίαν ἔχειν* subiectum esse ostendunt *Matth.* IX: 6. *Marc.* III: 15. *Luc.* XII: 3. *Ioann.* X: 18. XIX: 10. *Act.* IX: 14. 1 *Cor.* IX: 4, 5, quibuscum convenit illud DIODORI *Sic.* [2]): *Ἔδωκαν δέκα ἀνδράσιν ἐξουσίαν ἔχειν βουλεύεσθαι.* Vocabulum *φυράματος,* quoniam respondet praecedenti *πηλοῦ,* nihil aliud denotat quam *massam ex luto et aqua compactam,* quali figuli utuntur. Quomodo vero accipienda sunt connexa: *ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν?* Si utramque formulam *εἰς τιμήν* et *εἰς ἀτιμίαν* sequeretur Substantivum *σκεῦος,* REITHMAYRO concedere possem, utramque cum Nomine suo copulandam esse,

---

[1]) Cap. 8. COT. Tom. I. p. 25.
[2]) *Bibl.* Lib. XII. Cap. 75.

quo coniunctim *honoris-vas* et *contumeliae-vas* designarent; quoniam vero semel tantum legitur *σκεῦος*, haec facienda structura est: *ὃ μὲν σκεῦος εἰς τιμὴν, ὃ δὲ* (*σκεῦος*) *εἰς ἀτιμίαν*, ut utraque a Verbo *ποιῆσαι* pendeat. PEILIUS, ubi vocabulo *ἀτιμίαν* non *contumeliam* aut *dedecus*, sed *honoris defectum* significari putat, in loquendi peccat usum, qui tam in ceteris omnibus Veteris et Novi Testamenti locis ei refragatur, quam *Ies.* X: 16, ubi Vates Divinus ait: *Ἀποστελεῖ Κύριος εἰς τὴν σὴν τιμὴν ἀτιμίαν*, quod revera *contumeliam* aut *dedecus* minari alterum orationis membrum luculenter ostendit. Neque, ut leviora praeteream, aliud sibi vult THUCYDIDES [1]), ubi ALCIBIADEM inducit dicentem: *Τοῖς μὲν ἐμοῖς ἐχθροῖς δύναμιν* — – —, *ἐμοὶ δὲ ἀτιμίαν περιέθετε.* Antitheta *ὃ μέν* et *ὃ δέ* talia sunt, ut Pronomen Relativum in Demonstrativi vicem succedat, quod Graecorum in libris frequenter cernitur [2]). POLYBIO quoque hoc valde usitatum est, e. c. ubi legimus [3]): *Κατασχόντες τὴν πόλιν, οὓς μὲν ἐξέβαλον τῶν πολιτῶν, οὓς δ' ἀπέσφαξαν*, paulo inferius autem: *Τοὺς μὲν ἐκβαλόντες, τοὺς δὲ ἀποσφάξαντες τῶν πολιτῶν.* Idem in N. T. saepe reperitur, uti *Matth.* XIII: 8. *Luc.* XXIII: 33. *Rom.* XIV: 5. Iam sive Vocabulum *ἀτιμία* Latine redditur *contumelia*, seu *dedecus*, quod solum VALLA admittendum censuit, nexus formulae *εἰς ἀτιμίαν* cum Verbo *ποιῆσαι* omnino postulat, ut per Metonymiam eam acci-

---

[1]) Lib. VI. Cap. 89.

[2]) Cff. HERMANN. *ad Vig.* p. 706 sqq. BUTTMANN. *Gr. Gramm.* p. 338, 339. MATTH. Tom. II. p. 742, 743. KÜHNER. Tom. II. p. 496.

[3]) Lib. I. Cap. 7.

piamus et exponamus *ad inhonestum usum.* Quis enim uspiam figulus vas formavit, ut unice dedecori esset? Tum similia ab ALBERTIO, WETSTENIO, KYPKIO, aliis allata, praesertim *Sap. Sal.* XV: 7 et 2 *Tim.* II: 20, hanc interpretationem summopere commendant. Plerisque igitur ea placuit, etiam KÖLLNERO, RÜCKERTO, WETTIO, PALMIO, MEIIERO, BEELENIO, PHILIPPO. FRITZSCHIO contra disputanti aliisque fraudem fecerunt formulae *σκεύη ὀργῆς* et *σκεύη ἐλέους* vs. 22 et 23, quas neutiquam impedire, quominus nobis hîc tantum *vasa argillacea et testacea* proponamus, videbimus infra. Importuna etiam est BENGELII annotatio: „Circumspecte loquitur PAULUS: nondum dicit *in iram.*" Hoc enim Apostolus dicere non potuit. In sola substitit imagine. Quare nihil negligitur intacta relinquendo, quae VV. DD. ad Deum cum figulo comparandum suo quisque modo commenti sunt. Sine damno igitur praeterire possumus ratiocinationem CALVINI: „Quemadmodum figulus nihil luto adimit, quamlibet illi formam dederit, ita quacunque hominem conditione creaverit Deus, nihil ei adimit." Nec memorare opus est cautiones adhibendas, ne Deum cum figulo, quorum alter totius universitatis auctor est, alter lutum e terra effodit, aut hominem cum vase confundamus. Et otium nobis factum puto varias refellendi sententias interpretum, qui propriae vocabuli *φυράματος* notioni figuratam subiecerunt, uti iam AUGUSTINUS, *massam hominum peccato originali corruptam* intelligi iubens, quod praeter alios improbavit ESTIUS. Utique oratio Apostoli sibi tantum vult: *Vel nonne habet potestatem figulus luti, ut eadem ex massa faciat alterum quidem vas ad honestum usum, alterum vero ad inhonestum.* Quum autem PAULUS non

dicat, figulum utrumque *facere*, sed utrumque *facere posse*, tertium comparationis esse deprehenditur in *potestate Divina*. Extra fines sane imagini propositae constitutos egrediuntur, qui aliam homini conclusionem quam hanc relinqui aiunt: *Similiter tu totus a Deo pendes, ut nefarium sit rogare, cur me fecisti ita* [1])? Hoc autem non spectat aeternum Dei decretum, sive exclusionem plerorumque Iudaeorum ex CHRISTI communione, seu, quod longius hinc remotum est, reiectionem alterius generis humani partis ad perniciem sempiternam ferens [2]), sed inexplicabiles Divini rerum humanarum regiminis rationes. Neque una tantum, sed multiplex quaestio erat, quae Iudaeum turbabat id agentem, ut pervicaciae suae culpam in Deum coniiceret. Videlicet: Cur his ex parentibus me procreasti? Cur hoc in loco me constituisti? Cur hoc corpore me vestiisti et hunc mihi animum indidisti? Cur in viam me duxisti, qua obstinatus fierem? Quae et qualia hodieque eorum in ore esse possunt, qui eidem sui excusandi temeritati indulgent. Oratio vero PAULI ita considerata non amplius sententiam continet, quae, ut KREHLIUS ait, pectori humano vulnus letale infligat ipsamque in mentis humanae rationem incurrat.

---

[1]) Imago figuli, secundum OLSHAUSENIUM, doctrinam, totum hominem a Deo pendere, plena in luce collocat. Cff. REITHMAYRUS ad h. l. et SCHOLTENIUS, *De leer der Herv. Kerk*. Tom. II. p. 526, 527. Vim autem orationis enervant, qui cum BOSVELDIO opinantur, PAULUM non *hominum*, sed *gentium* rationem habuisse.

[2]) Legi merentur, quae UMBREITIUS p. 312—325 adversus hanc sententiam copiose disputavit.

Vers. 22, 23, 24.

Conclusione, ad quam ducebat imago figuli, lectori relicta, PAULUS novum aggreditur argumentum, quo regiminis Divini reprehensorem convellat. Hoc argumentum ei non praebuit vetus narratio de PHARAONE, quam Apostolum vs. 23 denuo spectasse nonnulli interpretes temere, ut e Plurali *σκεύη* satis clare apparet, cum multis Ecclesiae Patribus sumserunt, sed sui temporis experientia, testimonium exhibens miserae conditionis, in qua plerique Iudaeorum extra CHRISTI communionem versarentur. Ut vero oratio eius iam supra prodit, non sine culpa fuisse homines, quos Deus obstinatos faceret, ita hîc multo clarius intelligimus, ad pervicaces Dei contemtores pertinuisse reiectionem seu exclusionem, quae tota a placito Divino penderet. Quamquam autem PAULO, quidquid CHRYSOSTOMUS aliique perhibuere, solvere non contigit nodum, quem solvi non posse vidimus, viam tamen lectoribus monstravit causae, cur Deus homines ira sua prosequeretur, eorum in perversitate unice quaerendae. Verba eius haec sunt: *Εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν, καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκεύη ἐλέους, ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν, οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν;* Eadem continet Editio Recepta, nec fide digni sunt libri veteres, qui ab ea vocum nonnullarum omissione aut mutatione discedunt. Hactenus tamen eam corrigendam esse censui,

ut signum interrogandi, quod versui 23 subiacet, ad finem vs. sequentis traiiciens, hanc totam orationem una comprehenderem. Praeiverunt CHRYSOSTOMUS, THEODORETUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS; recentiori memoria etiam STUARTUS, TERROTUS, WALFORDUS, TURNERUS, WYSIUS, BEELENIUS. Quid huic distinctioni faveat, videbimus infra. Nec tamen acriter reprehendi meretur distinctio Editionis Receptae, qua duce plerique signo interrogationis orationem vs. 23 claudunt. Sed VATABLI opinionem, a nonnullis, etiam a GLÖCKLERO probatam, Apodosin demum vs. 30 in verbis: *τί οὖν ἐροῦμεν* reperiri, uti et alia haud melioris notae commenta iam refutarunt BEZA, FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS. Ne autem in molem excrescat difficillimi loci interpretatio, haud pauca eorum, quae antiquiori aut recentiori aetate disputata sunt, intacta relinquere debebo, id maxime agens, ut meam qualemcunque sententiam explicem et commendem.

Quod primum in oculos incurrit, Anacoluthon est, quo oratio laborat. Profectum hoc est e Breviloquentia, quae vs. 22 inesse videtur verbis *εἰ δὲ* pro *τί δὲ ἐστὶν, εἰ, quid vero est, si* positis. Eiusdem similisve reticentiae exempla CAMERARIUS aliique memorarunt. Nullum tamen eorum hunc in locum quadrat praeter *Act.* XXIII: 9, ubi verbis: *μὴ θεομαχῶμεν* cum GRIESBACHIO, GOESCHENIO, LACHMANNO, TISCHENDORFIO, ad fidem testium antiquissimorum, ex oratione expulsis, praecedentia continent quaestionem sic sine dubio explendam: *Τί δὲ ἐστὶν, εἰ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος;* Hoc autem quum sibi velit: *Quid vero est, si sumere licet, Spiritum Geniumve coelestem ad eum locutum esse?* contra STUARTUM, MEIIERUM alios-

que WINERI [1]) corroborat sententiam, Particulam δέ in PAULI Epistola non ad inceptum continuandum inservire, sed vim Adversativam habere. Ergo e vs. 20, ut OECUMENIO quoque iam placuit, non repetendum videtur: Σὺ τίς εἶ, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; quae tenuitatis humanae cum maiestate Divina comparatio hinc etiam aliena est. Imo verba, quibus auctor ab imagine figuli ad patefacta Dei consilia transgreditur, potius explicanda puto: *Quid vero dixeris, si experientia testatur, volentem Deum* cet. Participium θέλων similiter vocabulis ὁ Θεός ceterisque, uti REITHMAYRUS significanter factum existimat, praepositum reperimus atque Aoristum ἠθέλησεν Col. I: 27. Quod haud scio, an cum FRITZSCHIO interpretari vetet: *quamquam voluit* seu *volebat.* Nulla certe, ut apparebit infra, causa est deserendae interpretationis vulgaris: *quia volebat*, quam strenue defenderunt RÜCKERTUS et MAIERUS, et nuperrime etiam probarunt VINKIUS, VISSERINGIUS, EWALDUS. In sequentibus: ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν αὐτοῦ, quae, ut Pronomen αὐτοῦ ad utrumque Accusativum τὴν ὀργὴν et τὸ δυνατόν referatur, arcte connectenda sunt, resonat, ut etiam animadvertit PHILIPPUS, quod vs. 17 PHARAONI dictum esse legimus: ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου. Proinde Deo *voluntas* tribuitur *iram suam ostendendi re in facto posita, quo adspectabile fieret, quantum polleret.* Quid ante oculos haberet, Apostolus non explicuit; orationis vero series perspicue declarat, eum non regis Aegypti casum, sed *Iudaeorum reiectionem* seu *exclusionem a communione* CHRISTI spe-

[1]) L. c. p. 503. Consentiunt REICHIUS multique alii.

ctasse. Hanc autem reiectionem seu exclusionem Deo placuisse propter gentis illius contumaciam, docet vocabulum ὀργήν, quo supra vidimus Scriptores Sacros tantum usos esse, ubi peccata hominum indignationem Dei movisse traderent. Nullum vero illustrius et maiestatis et sanctitatis suae spectaculum Deus edere potuit, quam reprobanda prole maiorum, quos tot tantisque beneficiis cumulasset. Iam hoc volens ille, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ, i. e. *clementiae suae ubertate*, quae connexa Verbum ipsum interpretari iubent *toleravit*, uti eius notio est *Ezech.* XXXIV: 29. XXXVI: 15. *Hebr.* XII: 20 et alibi [1]). Nihil ab hoc loco magis alienum est, quam quod CHRYSOSTOMUS, PHARAONEM spectari putans, ad Verbum illud explicandum scripsit: βουλόμενος αὐτὸν εἰς μετάνοιαν ἀγαγεῖν. Mentem Apostoli contra assecutus est GROTIUS comparans etiam 2 *Macc.* VI: 14: ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀναμένει μακροθυμῶν ὁ δεσπότης, μέχρι τοῦ καταντήσαντας αὐτοὺς πρὸς ἐκπλήρωσιν ἁμαρτιῶν κολάσαι. Nimirum ex eo, quod testabatur experientia, Deum pravitatem Iudaeorum, qui praeter multa alia nefanda ipsius Filium cruci affixissent, nondum poena prosecutum esse, priusquam multiplicem suam culpam Apostolos Euangelium annunciantes spernendo augerent, coëgit PAULUS, Deum clementiae suae ubertate genti pervicaci parcere voluisse, ut, obstinatos veniae peccatorum sibi per CHRISTUM oblatae contemtores a communione sua expellens, clarissimum vir-

1) Exempla praebent AELIAN. *Var. Hist.* Lib. IX. Cap. 33 et XENOPH. *Cyr. Disc.* Lib. VIII. Cap. 2. § 21, ubi Verbum φέρειν bis ita usurpatum est.

tutum suarum generi humano praeberet documentum. Sic intellecta oratio popularis nec verba secum invicem repugnantia continet, ut FRITZSCHIUS opinatus est, nec, quae KREHLII sententia est, horrendam Praedestinationem proponit. Praesertim tamen terribilem huiusmodi doctrinam inducere videntur sequentia: *σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν.* CALVINUS, BEZA, GROTIUS vocabulum *σκεύη* interpretantur *instrumenta*, quod reprehendens FRITZSCHIUS interpretari mavult *κτίσματα, opificia.* Similiter RÜCKERTUS, MEIJERUS, PHILIPPUS. PALMIUS ad *instrumentorum* interpretationem fulciendam se dubitare ait, an vocabulum illud *Obiectorum*, quae minus Latine dicuntur, notionem admittat. Quidquid autem huius rei est, si secundum Hermeneuticae regulas Plurale eodem modo accipi debet ac praecedens Singulare, Apostolus *vasa* significat, nihil aliud. Atqui quomodo tandem in vasa quadrat Genitivus *ὀργῆς*, item appositum *κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν*? Quis figulus est, qui dici possit *vasa irae* fabricari eaque *εἰς ἀπώλειαν καταρτίζειν*? Utique in salebra, nisi fallor, haerebimus, donec animadvertamus, PAULUM tali usum esse Allegoria, ut propria notio non solum verborum *σκεύη ὀργῆς*, sed etiam sequentium *κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν*, cum figurata coalesceret. Ita demum et coniunctionis utrorumque causa intelligetur, et sigillatim potestas Participii *κατηρτισμένα*, quod haud pauci pro *κατηρτισμένα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ* scriptum esse putarunt, uti, post CALVINUM, ESTIUM aliosque antiquiores, FRITZSCHIUS, KÖLLNERUS, REICHIUS, STUARTUS, KREHLIUS, MAIERUS, MEIJERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS. Provocatum vidi ad ea, quae vs. 23 exstant: *ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν.* Sed si

Verbis ὑπὸ τοῦ Θεοῦ oratio indiget, cur, quaeso, Apostolus ea omittere maluit quam ad evitandam ambiguitatem enunciare? Sine ullo quoque, quantum novi, exemplo eorum omissio sumitur. Et cogitationem, *Deum ipsum* vasa ad interitum construxisse, ut bene monet OLSHAUSENIUS, respuunt praecedentia ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ. Nec tamen comparatione locorum *Luc.* VI: 40 et 1 *Cor.* I: 10, aut verborum POLYBII [1]): Ἠθροισμένων δὲ τῶν πλοίων, καὶ τῶν Μακεδόνων ἤδη ταῖς εἰρεσίαις κατηρτισμένων, probatur GROTII, BOSVELDII, HODGII, TURNERI sententia, Participium pro Adiectivo Verbali habendum esse, ut ei Latinum *apta* respondeat. Multo minus assentiri licet interpretationi OECUMENII: κατήρτισεν ἑαυτὰ εἰς ἀπώλειαν, quae plerisque veterum et, quod miror, etiam NOESSELTO [2]) placuit. Medii enim notio *se parare* vel *instruere* in *homines* quadrat, in *vasa* non item. *Vasorum* vero causa PAULUS scripsisse videtur κατηρτισμένα, ut significaret *parata* vel *instructa a figulo*, qui ei ante oculos obversabatur. Participio autem adiiciens εἰς ἀπώλειαν, vasa *vilia et fragilia*, *quae brevi pereunt*, distinxit ab aureis aliisque pretiosis, ad diuturnum usum fabrefactis. Iam ut utrumque, quod coniunctis σκεύη ὀργῆς, κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν inest, proprium nempe et figuratum, ad suas rationes reducamus, intelligendi sunt *homines poenis Divinis obnoxii, tanquam vasa a figulo parata ad brevi pereundum.* Atque sic utrique finibus suis constitutis, omnis, uti spero, caligo discussa est.

---

1) *Hist.* Lib. V. Cap. 2. § 11.

2) L. c. Tom. I. p. 194, 196.

Consilio Dei secundario PAULUS vs. 23 per Particulam *καί*, cuius integritatem strenue tuetur FRITZSCHIUS, primarium adiungit. Quae enim hîc exstant, rectissime aeque ac praecedentia *θέλων — — τὸ δυνατὸν αὐτοῦ* a Verbo *ἤνεγκεν* suspendunt WINERUS [1]) aliique. Simile orationis variatae exemplum praebent ea, quae legimus 1 *Cor.* XIV: 5. Qui cum PHILIPPO illud *εἰ*, a quo Apostolus supra sententiam exorsus est, ante coniunctionem *ἵνα* repetunt, Anacoluthon ei obtrudunt inexcusabile. Ratiocinationis vero et nervos incidunt, et progressum tollunt, qui BEZA praeeunte verba *καὶ ἵνα γνωρίσῃ* cet. a Participio *κατηρτισμένα*, aeque ac connexa *εἰς ἀπώλειαν*, pendere iubent. Utriusque vero erroris redarguendi otium mihi fecit MEIIERUS. Sed minus recte ille interpretes sequitur Particulam *καί* explicantes *etiam*, quo tanquam appendix proponitur quod Deo fuit primarium. Quidni PAULUS per hanc Particulam, Latinae *et* respondentem, conglutinasse censebitur duo illa, quae, quum societas Christiana condebatur, simul peracta sunt, exclusionem stirpis contumacis a CHRISTI communione, et vocationem exterarum gentium, quarum proles per fidem una cum paucioribus Iudaeis ad hanc communionem perduceretur? Ita quum praecedat tantum Participium *θέλων*, sequatur vero Coniunctio *ἵνα*, ipsa dicendi forma orationem gravitate accrescere prodit. Si quis autem rogat, cur Deus haud secus ad posterius: *ἵνα γνωρίσῃ* cet. quam ad prius: *θέλων ἐνδείξασθαι* cet. efficiendum contumaces Iudaeos tolerare debuerit, responsio praesto est. Nam, uti verum est effatum IE-

[1]) L. c. p. 503.

su, *Ioann.* IV: 22: *ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν*, doctrinam salutis seu gratiae Divinae per fidem impetrandae ad gentes exteras non perventuram fuisse constat, nisi Iudaeorum tanquam e gremio exiisset. Formula *σκεύη ἐλέους* aeque atque altera *σκεύη ὀργῆς* Articulo caret et una cum proprio figuratum comprehendit, ut inde iam apparet, quod *vasorum misericordiae* cogitatio absurda est. Vasis quoque accommodata sunt connexa: *ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν*, quamquam disputandi ardor auctori hanc fraudem fecit, ut Deum quodammodo cum figulo confunderet. Spectavit nempe figulum vasa ad gloriosum usum in officina praeparantem. Proprium vero et figuratum caute distinguemus intelligendo *homines, quos Deus misericordia sua complexus est et, vasorum instar, quae figulus ad exquisitum usum fabricatur, eo praeparavit, ut gloriae suae participes fierent.* Accusativus *δόξαν* et Genitivus *τῆς δόξης* ad eandem *gloriam Divinam* referendi sunt, quam Cap. V: 2. VIII: 18, 21 sectatoribus CHRISTI promissam esse vidimus, ita tamen, ut hic propter Articulum *ipsam Dei gloriam*, ille Articulo carens *partem gloriae eius hominibus destinatam* significet. In Verbo *προητοίμασεν* nonnulli lapsi sunt Compositum cum Simplici confundentes. Quod ut defenderet, LOESNERUS auctoritate abusus est PHILONIS [1]), apud quem legimus: *Ὡς οἰκειοτάτῳ καὶ φιλτάτῳ ζῴῳ* (*homini*) *τὰ ἐν κόσμῳ πάντα προητοιμάσατο*, i. e. ut apparet e proxime sequentibus, *paravit priusquam crearetur.* Eandem vim habet Praepositio *Sap. Sal.* IX: 8 et *Eph.* II: 10,

---

[1]) *De mundi opific.* Cap. 25. l. c. Tom. I. p. 18.

item apud IOSEPHUM [1]) in dicto: *Πολλὰ δὲ καὶ παντοῖα ἦν, τὰ μὲν προητοιμασμένα, τὰ δὲ πρὸς τοῦ* (l. *τὸ*) *ὀξέως ἀπαγγέλλεσθαί τε καὶ βεβαιοῦσθαι ἐφευρημένα*, et PLUTARCHUM [2]) de PAUSANIA narrantem: *Τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐκέλευσε τὸ προητοιμασμένον Περσικὸν δεῖπνον παραθεῖναι.* Perperam vero cum Verbo *προητοίμασεν*, ut RÜCKERTUS bene monet, comparantur quae supra Cap. VIII: 29, 30 reperimus: *προγινώσκειν* et *προορίζειν*. Hoc enim in Capite IX PAULUS non memorat, quod Deus ante mundum conditum decrevit, sed quod suo regimine, priusquam homines ad CHRISTI communionem vocarentur, peregit, quo apti et idonei redderentur ad Euangelium fide amplectendum. Similiter Praepositionem *πρό* praeter RÜCKERTUM etiam accipiunt BAUMGARTEN-CRUSIUS et MEIERUS. Et hanc *parandi* notionem Simplex *ἑτοιμάζειν* tam alibi in N. T. habet, quam 2 *Tim.* II: 21, ubi Participium *ἡτοιμασμένον* ad vocabulum *σκεῦος* refertur. Idem autem, quod hoc loco legimus, aliis verbis traditur *Act.* XIII: 48. Praecedentia *ἐπὶ σκεύη* quod attinet, Apostolus ea Dativo *σκεύεσιν* praetulit, quoniam versabatur in docendo, *quid Deus in* CHRISTI *sectatoribus palam et publice ostendere voluisset.* KREHLIUS contrarium tueri cupiens a via aberravit, ut non solum Cap. XI: 22 aliique docent loci, in quibus Praepositio *ἐπί* cum Accusativo exstat, sed Verba etiam *ἐνδείξασθαι* et *γνωρίσαι*, quorum alterum vs. 22 explicatur altero. Quae quum ita sint, PAULUS vs. 22 et 23 sibi voluisse videtur: *Quid vero dixeris, si*

---

[1]) *Antiq.* Lib. XVII. Cap. 5. § 6.
[2]) *Moral.* p. 230 E.

experientia testatur, Deum Iudaeorum gentem poenis suis obnoxiam, tanquam vasa a figulo ad cito pereundum parata, clementiae suae ubertate tolerasse, quum iram suam, eius exclusione a communione CHRISTI, *qua adspectabile fieret, quantum polleret, ostendere vellet, et ut amplitudinem gloriae suae conspicuam faceret in hominibus, quos misericordia sua complexus esset et quos, vasorum instar, quae figulus ad exquisitum usum fabricatur, eo parasset antea, ut gloriae illius participes esse possent.*

Nihil alieni comminiscuntur, qui PAULUM nunc vs. 24 ad novam sententiam transiisse autumant, quod eius in scriptis haud raro per Pronomen relativum fit. Sed cur probabilior habenda videatur interrogationis, quae vss. 22 et 23 proponitur, continuatio, ostendet interpretatio verborum: *Οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν.* Masculinum *οὕς* ERASMI, LUTHERI, BEZAE et plerorumque iudicio Neutrum *ἅ* excepit, quoniam auctor *homines*, non *vasa* significabat. Interpretantur igitur: *quos etiam vocavit, nempe nos.* Ita ad sensum, uti dici solet, structuram faciunt. Alii cum FRITZSCHIO, MEIIERO, PHILIPPO, THOLÜCKIO Masculinum explicare malunt ex Abstractione, cuius exempla frequentia sunt. Haud scio tamen, an utraque ratione impediatur connexio sequentium *οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων* cet. cum Verbo *ἐκάλεσεν*, a quo omnino pendent. Hoc vero impedimentum tollit Traiectio sic instituta: *ἡμᾶς, οὓς καὶ ἐκάλεσεν*, quam etiam WALFORDO et TURNERO placuisse video. Neque eius cum RÜCKERTO improbandae causa cernitur in formula *σκεύη ὀργῆς*, quippe cuius usu Apostolus CHRISTI *sectatores* quidem spectavit, sed neutiquam descripsit. Utique hîc demum Allegoriam

proprium et figuratum continentem explicans sibi voluisse videtur: *nos homines Christianos, quos ad communionem* CHRISTI, *ut praeparaverat, ita vocavit non solum ex Iudaeis, sed etiam e gentibus exteris?* Quibus igitur, utpote orationem concludentibus, haud temere, nisi fallor, signum interrogationis subieci. Interrogationem autem PAULUS persequi non potuisset, nisi per Pronomen relativum inverso ordine usus esset. Ceterum quod Cap. VIII: 30 monui, Verbum *ἐκάλεσεν* ita accipiendum esse, ut intelligatur *et perduxit*, hîc obiter in memoriam revoco. Et notandum arbitror, Apostoli disputationem per varias vias nunc eo processisse, ut argumentum attingeret, cuius causa totius Epistolae aggressus esset scriptionem. Gentes ,vero exteras praecipue, Iudaeorum tantum nonnullos veluti per exceptionem, ad CHRISTI communionem pervenisse docent, ut recte monet PHILIPPUS, vatum Divinorum oracula infra laudata.

Vers. 25, 26.

Divinitus ad CHRISTI communionem vocatos et perductos esse homines e gentibus exteris ortos, nunc PAULUS e testimoniis Veteris Testamenti efficere conatur scribens: *Ὡς καὶ ἐν τῷ Ὡσηὲ λέγει· Καλέσω τὸν οὐ λαόν μου λαόν μου, καὶ τὴν οὐκ ἠγαπημένην ἠγαπημένην, καὶ ἔσται ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ἐῤῥήθη* (*ἐῤῥέθη*) *αὐτοῖς· Οὐ λαός μου ὑμεῖς, ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος.* Ante oculos habuit Apostolus *Hos.* II: 25 (apud Int. Al. vs. 23) et II: 1 (apud Int. Al. I: 10). Non solum vero utrumque locum ita coniunxit, ut priorem posteriori subiiceret,

sed plus uno etiam nomine ab exemplo tam Hebraeo quam Graeco discessit. Mutationes eius adspectabiles faciam describendis verbis Interpretis, qui Codicem Hebraeum presse secutus est: *Καὶ* [1]) *ἀγαπήσω τὴν οὐκ ἠγαπημένην, καὶ ἐρῶ τῷ οὐ λαῷ μου· Λαός μου εἶ σύ, καὶ ἔσται, ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς· Οὐ λαός μου ὑμεῖς, κληθήσονται καὶ αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος.* Ab his autem ubi differt oratio PAULI, in consilio eius, ut FRITZSCHIUS monet, causa discriminis quaerenda est, non in memoriae lapsu, ut alii voluerunt. HOSEA decem Israëlitarum tribubus, ut hodie communis est interpretum sententia, praedicit, eas, contumaciae suae causa sedibus suis expulsas, Divinam in gratiam receptum et in patriam reductum iri. Perperam CHRYSOSTOMUS, cui OECUMENIUS et THEOPHYLACTUS adstipulantur: *Τίς γὰρ ἦν ὁ οὐ λαός; τὰ ἔθνη δῆλον. Καὶ τίς ἡ οὐκ ἠγαπημένη; τὰ αὐτὰ πάλιν.* Similiter praeter alios COCCEIUS, ubi in GROTIUM acriter invehitur. Paulo magis audiendi sunt, qui Vatem Divinum una cum Israëlitarum reductione in patriam gentium etiam exterarum vocationem ad communionem CHRISTI spectasse contendunt, ut cum CALVINO satis multi, nuperrime PHILIPPUS. Hoc vero probare, quid aliud est quam iam diu explosum commentum duplicis verborum sensus renovare [2])? Ad solos igitur Israëlitas HOSEAE oracula pertinent, quem-

---

[1]) Libri haud spernendi ferunt *ἐλεήσω τὴν οὐκ ἠλεημένην*, quod una cum recepto legit auctor Vulgatae, et quod commendatur etiam 1 *Pet.* II: 10, ubi HOSEAE verba sic redduntur: *οἵ ποτε οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς Θεοῦ, οἱ οὐκ ἠλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεηθέντες.*

[2]) Cur sine scrupulo ita iudicaverim, vide in libro: *De betrekking van het gevoel* cet. p. 110 sqq.

admodum PAULI verba ad gentes exteras unice pertinere testatur vs. 27 oppositum ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ. Cf. Cap. X: 21. Sed quomodo Apostolus oracula illa accepit? Suam ipse mentem explicuit Rabbinos hactenus imitando [1]), ut pro ἐρῶ scriberet καλέσω, atque orationi Adverbium ἐκεῖ adderet et verba καὶ αὐτοί demeret. Sic enim agendo significavit, effata Dei apud Prophetam plus una mutatione indigere, ut ad salutem gentibus exteris per CHRISTUM allatam referri possent. Uno vero alteroque mutando copiam sibi fecit, pro aetatis suae more, de gentibus illis figurate dicendi, quod Vatem Divinum de Israëlitis proprie dixisse non nesciebat. Hanc interpretandi viam ingressus est ORIGENES, PAULUM *ex simili exemplum sumsisse* monens; THEODORETUS item, proprium orationis sensum a figurato probe distinguens. Postea secuti sunt ERASMUS, ESTIUS, SLICHTINGIUS, GROTIUS, suo quisque modo, recentiori memoria FRITZSCHIUS, STUARTUS, HODGIUS, PEILIUS, BOSVELDIUS, WYSIUS, VINKIUS, MAIERUS, BEELENIUS. Nonnulli autem eorum, praeeunte AUGUSTINO [2]), Israëlitas apud HOSEAM gentes exteras repraesentasse contendentes, quod REITHMAYRO etiam et PHILIPPO placuit, rem acu tetigerunt, quatenus in vatis antiqui verbis principium reperiebant, unde sua sponte proficisceretur gentium illarum vocatio ad communionem CHRISTI, quippe rationibus Dei consentanea. Et utriusque rei convenientia Apostolum eo permovit, ut verba, quibus altera proponeretur, transferret ad alteram. Quum vero iis Allegorice usus sit, nostrum nunc non est aliud explo-

[1]) Cff. SURENHUSIUS l. c. p. 464 sqq. et Theses ibi allegatae.

[2]) *De civit. Dei*. Lib. XVIII. Cap. 28. Tom. VII. p. 385.

rare, quam quid ille voluerit Romanis hanc Epistolam scribens. Quod agentes videbimus eum, quidquid desiderii nobis relinquat, ita ratiocinatum esse, ut suam sententiam primis lectoribus insigniter commendaret.

Vs. 25 in principio Particulae *ὡς καὶ*, cum Verbo *λέγει* connectendae, ad exordiendam oraculorum translationem inserviunt, quemadmodum *Act.* XIII: 33. Sequentia *ἐν τῷ Ὡσηέ* explicanda videntur *in Hoseae libro*, ut, secundum LACHMANNUM et TISCHENDORFIUM, *Marc.* I: 2 similia *ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ in libro* IESAIAE. Paulo alius generis sunt formulae *ἐν Ἠλίᾳ* et *ἐν Δαβὶδ Rom.* XI: 2 et *Hebr.* IV: 7. Verbum *λέγει* excipiens praecedens *ἐκάλεσεν dicentem* inducit *Deum*. Illud vero *ἐκάλεσεν*, quaestio est, an viam nobis monstret interpretandi Futuri *καλέσω*, ut eadem hîc in censum veniat *vocandi* notio, quae vs. 24 et alibi requiritur, ubi sermo est de hominum *vocatione ad communionem* CHRISTI. Ita FRITZSCHIUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, MAIERUS, MEIIERUS. Praeter alios praeiit PELAGIUS et fortasse quoque CHRYSOSTOMUS. Hoc autem probato, verborum *καλέσω — — — λαόν μου, καὶ — — ἠγαπημένην* sensus erit: *vocabo — — —, ut mihi populus sit, et — — —, ut mihi dilecta sit.* Et THOLUCKIUS hanc interpretationem salvo loquendi usu admitti posse ait, provocans ad Cap. IV: 17. Ille vero locus, quum ibi non legamus: *καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὄντα*, sed *κ. τ. μ. ο. ὡς ὄντα*, argumentum praebet contrariam in partem disputandi. Utique Activum *καλεῖν* et Passivum *καλεῖσθαι*; ubi alterum Accusativus, alterum Nominativus proxime sequitur, nusquam aliud, nisi fallor, quam *appellare*, *appellari*, aut *nominare*, *nominari* significant. Deinde vs. 26 verbis *κληθήσον-*

ται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος sensum ab hac formula prorsus alienum affingunt, qui ea exponunt *vocabuntur, ut filii Dei viventis sint:* et ita quidem, ut sibi constent, facere coguntur, quotquot praecedentia: *καλέσω — — λαόν μου* accipiunt pro: *καλέσω — — ὡς λαόν μου.* Quapropter mihi persuasum est, inter Aoristum *ἐκάλεσεν* et Futurum *καλέσω* nihil necessitudinis intercedere praeter similitudinem soni, sed huic Futuro Activi, itemque vs. 26 Futuro Passivi *κληθήσονται appellandi* notionem tribuendam esse. Et ab antiquo haec ipsa plerorumque fuit sententia, quam nuperrime etiam probarunt KREHLIUS, PEILIUS, VINKIUS, VISSERINGIUS, EWALDUS. Verba *τὸν οὐ λαόν μου* et *τὴν οὐκ ἠγαπημένην* respondent nominibus Symbolicis לֹא עַמִּי et לֹא רֻחָמָה, quae HOSEA filio suo filiaeque suae ex meretrice procreatis iussu Divino dedit, ut tanquam imagini essent populi ab eius communione expulsi. Eadem dicendi forma exstat etiam Cap. X: 19 aliisque in locis, tam scriptorum Graecorum, quam Veteris Testamenti, uti docent VV. DD. [1]). Itaque mens auctoris vs. 25 huc redit: *Illi gentium exterarum vocationi et perductioni ad communionem* CHRISTI *fidem etiam faciunt, quae in* HOSEAE *vaticinationibus Deus dicit: Eum, qui mihi filius non est, appellabo filium meum et eam, quae mihi dilecta non est, dilectam meam.*

Eodem modo vs. 26 ad gentes exteras accommodatur oraculum *Hos.* II: 1. Pars altera cum altera ar-

---

[1]) Vide STEPH. *Thes.* Vol. V. 2338. FRITZSCH. ad h. l. item KYPK. ad *Rom.* X. 19. KÜHNER. Tom. II. p. 407, quem utrumque laudavit THOLUCKIUS.

ctissime cohaeret per verba *καὶ ἔσται*, *et erit*, Hebraeorum more ceteris praeposita, uti *Act.* II: 21 et al. Connexa: *ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ἐῤῥέθη αὐτοῖς* fere ad literam reddunt Hebraea: בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם. quibus sine dubio *locus* significatur [1]). Nec controversiae obnoxium est, quin apud HOSEAM locus ille *Palaestina* sit, quam in patriam suam redituri dicuntur Israëlitae. PAULUS vero, qui ad gentes exteras omnia transferebat, ante oculos habuit *varias regiones*, quas gentes illae incolebant. Itaque hoc vs. sibi vult: *Et fiet, ut ubicunque locorum iis dictum sit: Neutiquam populus meus vos estis, ibi appellentur filii Dei viventis.* Hanc interpretationem verborum *ἐν τῷ τόπῳ, οὗ* contra aliorum opiniones recte defendit MEIIERUS, quocum plerique consentiunt, etiam UMBREITIUS. Opportune BENGELIUS memorat *Zeph.* II: 11, ubi legimus: *προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ.* Pronomen *οὗ*, in Adverbium transiens, Latino *ubi* respondere, vidimus supra Cap. IV: 15 et V: 20. Eadem vero se offert notio, si formula *ἐν τῷ τόπῳ* similisve praecedit, uti *Gen.* XIII: 3, 14. *Lev.* IV: 24, 29. *Num.* IX: 17 et saepe in V. T. item *Luc.* IV: 17. XXIII: 53. *Act.* I: 13. VII: 29 cet. Alia exempla praebent verba AESCHYLI [2]):

— — — — ἔς τε Φωκέων χθόνα
Καὶ Δωρίδ' αἶαν, Μηλιᾶ τε κόλπον, οὗ
Σπερχειὸς ἄρδει πεδίον,

---

[1]) Cf. VOLBORTHUS, *Erklärung des Propheten* HOSEA ad h. l.

[2]) *Pers.* vs. 458 sqq. BOTH.

et ARISTOPHANIS [1]), qui memorata Cecropide terra sic pergit:

Οὗ σέβας ἀῤῥήτων ἱερῶν.

Plurale *αὐτοῖς* spectat Singulare Collectivum *λαόν μου* et *ἠγαπημένην*. Emphaseos causa Pronomen *ὑμεῖς* orationi, quamquam Subiectum eius continet, postpositum est, uti supra Cap. I: 6. 2 *Cor.* VI: 13. *Eph.* VI: 21 multisque aliis in locis. Nusquam hoc frequentius quam apud HOMERUM. Verbum autem *ἐῤῥέθη*, quid sibi velit, intelligemus, si eo indicari animadverterimus, quod gentium exterarum proli identidem dixissent legati Divini commercium cum iis habentes. Conclusionem sententiae haud temere ducit Adverbium *ἐκεῖ*, quod scite explicat ESTIUS, quem si sequimur, illud denotare censendum est: *his ipsis in locis a Palaestina remotis.* Similiter alibi, ubi Protasis incipit a Pronomine *οὗ*, Apodosi gravitatem adiicit Adverbium *ἐκεῖ*, uti *Matth.* XVIII: 20, item Adverbium *ἐνταῦθα*, uti apud PLATONEM [2]), cuius verba sunt: *Οὗ ἄν τις ἑαυτὸν τάξῃ — — ἢ ὑπ᾽ ἄρχοντος ταχθῇ, ἐνταῦθα δεῖ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μένοντα κινδυνεύειν.* De Participio *ζῶντος* eleganter iam SLICHTINGIUS: ,,Epitheton usitatum, quo Deus a falsis diis distinguitur, qui omnes non magis vivunt, quam illorum statuae et simulacra." Inde autem, quod PAULUS verba Interpretis Graeci *καὶ αὐτοί*, quibus regnum *Iudae* cum regno *Israëlis* comparatur, non attigit, clarissime apparet, eum non *Israëlitas*, sed *gentes exteras* respe-

[1]) *Nub.* vs. 301.

[2]) *Apol. Socrat.* p. 28.

xisse. Ceterum lectorem mittere nolo priusquam errorem corrigam omnibus nondum ereptum. Nimirum Verbum *καλεῖσθαι* in V. et N. T. per Hebraismum pro *εἶναι* usurpari, unanimi fere consensu interpretes horum librorum olim perhibuere [1]). Eandem permutationem in scriptis Graecorum reperiri, non solum EUSTATHIUS [2]) aliique veteres contenderunt, sed recentiori etiam aetate Viris Doctis visum est [3]). SCHLEUSNERUS [4]) adeo Futurum *κληθήσονται* apud HOSEAM (ideoque apud PAULUM) explicandum censuit *erunt*. Equidem lubenter largior, haud raro fieri, ut alterum, *εἶναι*, altero, *καλεῖσθαι*, contineatur [5]), nusquam vero *vocandi* seu *appellandi* notionem exclusam reperi. Imo *καλεῖσθαι* ubique significat *esse apud alios*, i. e. *nomen gerere*, uti *Matth.* V: 9. *Luc.* I: 32, 35. XV: 19, 21. 1 *Cor.* XV: 9, ad quem locum iam disputavi, quae a WINERO probata sunt [6]).

---

[1]) Legantur praeter Commentarios VORSTIUS, *De Hebraismis N. T.* p. 154, 155. LEUSDENIUS, *Philol. Hebraeo-Graec.* p. 101. ALBERT. *Peric. Crit.* p. 34. GLASSIUS l. c. Lib. II. p. 1282.

[2]) Ad HOMER. *Iliad. Δ.* vs. 61.

[3]) Vide DUNCANI *Lex.* v. *καλέω.* HERMANN. *ad Vig.* p. 752, aliosque memoratos a WINERO l. c. p. 542. Cf. etiam KÜHNER. Tom. II. p. 166.

[4]) *Nov. Thes. Phil. Crit.* Part. III. p. 165.

[5]) Cf. STEPH. *Thes.* Vol. IV. p. 871.

[6]) Eadem notio retinenda est *Gen.* II: 23. XVII: 5, 15. *Ies.* IV: 3. LXI: 6. *Zach.* VIII: 3 cet. item apud HOM. *Iliad.* IV. vs. 61. XIV: 279. XV: 338. al. etiam *Hymn. in Cerer.* vs. 79, ubi cf. RUHNK.

Vers. 27, 28.

HOSEAE oraculo per interpretationem Allegoricam confirmata sententia, Divinitus factum esse, ut gentium exterarum proles ad CHRISTI communionem vocaretur et perduceretur, nunc PAULUS, ad caput disputationis praecedentis rediens, promissiones Dei non postulare ostendit, ut omnes Israëlitae huius salutis fiant compotes. Duobus utitur IESAÏAE locis, et vss. 27 et 28 quidem Capite X: 22, 23. Vates Divinus ibi tantum agit de Israëlitarum reliquiis e clade ab Assyriis accepta superstitibus. Verba eius GESENIUS [1]) vertendo reddidit:

Quamvis enim populus tuus, O Israël, arenae maris instar sit,
Eius tantum reliquiae se convertent.
Pernicies decreta est;
Effusa affert ea iustitiam.
Nam perniciem et vindictam
Exercet Dominus, Iehova exercituum, in tota regione.

Nonnihil tamen desiderii relinquit interpretatio, quum ad liquidum nondum perductum sit, cur altera כָּלָה et וְנֶחֱרָצָה excipiant altera כִּלָּיוֹן et חָרוּץ. Tum aliquamdiu dubitavi, an interiectum יָשׁוּב vocabula שְׁאָר et בּוֹ ita coniungi sineret, ut reddi possent *reliquiae eius*, seu *in eo*, nempe *populo*, quod Cap. VI: 13 ceterique loci a KNOBELIO allati certe non probant. Multo minus cum BEZA scribere audebam *ex eo*,

---

[1]) *Der Proph. Ies. neu übersetzt.* Ed. II. Cf. *Philol. krit. u. hist. Commentar über den Iesaia* ad h. l.

aut cum RÜCKERTO et BISPINGIO *ad eum*. Et levior COELLNII [1]) coniectura est, vocabulum כּוֹ librariis deberi. Si legeretur לְבַד, *tantummodo*, ut *Ies.* XXVI: 13, omnis disputandi causa sublata esset; quis vero a se impetrare potest, ut inter veteres fuisse credat, qui לְבַד in כּוֹ mutarent? Sed admonitus, duo illa שְׁאָר יָשׁוּב, quippe nomen Symbolicum (Cap. VII: 3) spectantia, separari non potuisse, in eo, quod editum est, acquiescendum censui. Interpretis Al. verba sunt: *Καὶ ἐὰν γένηται ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα αὐτῶν σωθήσεται. Λόγον συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον Κύριος ποιήσει ἐν τῇ οἰκουμένῃ ὅλῃ.* Haud pauci illum mentem vatis Divini satis bene assecutum esse volunt. Sed quid, si vera est BEZAE sententia, a nemine refutata, eum „hunc locum, negligenter admodum, quod ad voces ipsas attinet, convertisse"? Et obscuriora esse, quae hîc legantur, querimonia multorum est, etiam nostratium BOSVELDII et WYSII, atque omnes communiter docent Commentarii. Usitato tamen more PAULUS interpretem imitatus est. Videamus, quomodo hoc fecerit. Scripsit igitur secundum Editionem Receptam: *Ἡσαΐας δὲ κράζει ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ· Ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. Λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντε-*

---

[1]) *Versuch einer Beleuchtung der Paulinischen Benutzung alt-testamentlicher Stellen* cet. in KEILII et TZSCHIRNERI libro: *Analekten für das Studium der exeg. u. system. Theologie.* Tom. III. Part. 2. p. 28 sqq.

τμημένον ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς. Sed cum MEIIERO sequor LACHMANNUM et TISCHENDORFIUM, qui ad fidem librorum aliquot veterum ediderunt *ὑπόλειμμα* pro *κατάλειμμα*, quod a FRITZSCHIO et PHILIPPO defensum nollem, quia pro hoc vocabulo interpretis Graeci nullus librarius temere alterum substituisse censendus est. Rursus vero FRITZSCHIUS et PHILIPPUS integritatem verborum *ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον* recte defenderunt contra GROTIUM aliosque a WOLFIO memoratos. Recentiori memoria nemo, quantum novi, ea spuria habuit praeter LACHMANNUM, quem in priori Editione TISCHENDORFIUS quidem secutus est, sed in altera deseruit. Profecto veteres, quorum exempla iis carent, nihil aliud egisse videntur, quam ut laboranti orationi succurrerent. PAULUS autem plus uno nomine ab interpretatione Al. discessit, quum Pronomen *αὐτῶν* omitteret, per Particulam *γάρ* vs. 28 arctius cum vs. 27 connecteret, sequentia *Κύριος ποιήσει* traiiceret, Verbo illi pro receptis *ἐν τῇ οἰκουμένῃ ὅλῃ* adderet *ἐπὶ τῆς γῆς.* Praesertim memorandum censeo discrimen verborum interpretis: *ἐὰν γένηται ὁ λαὸς Ἰσραήλ* et PAULI: *Ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραήλ.* Simillima haec sunt eorum, quae oraculum HOSEAE (Cap. II: 1) vs. 26 excitatum proxime praecedunt. Causam igitur detegunt, cur Apostolus hoc IESAÏAE effato usus sit, non aliis, qualia OLSHAUSENIUS se *Ies.* VI: 13. *Am.* IX: 9. *Zach.* XIII: 9 offerre monet. Illud vero effatum sibi accommodans eandem viam ingressus est ac supra sibi accommodans oraculum HOSEAE. In eo, quod Vates Divinus de Israëlitarum reliquiis post Assyriorum invasionem dixerat, PAULUS pro suae aetatis more rem vidit multo maio-

rem, Dei nempe consilio fieri, ut pauci tantum Iudaei ad CHRISTI communionem perducerentur. Simile iudicium est FRITZSCHII, quocum multi alii consentiunt, etiam MEIIERUS. Et sane antiquioris temporis historia ita comparata erat, ut rei, quam Apostolus nunc lectoribus suis probatum ibat, referret imaginem. Sed quomodo se tueri possint, qui vatem duo diversa et aetatum plurimarum intervallo distantia simul enunciasse opinantur, me prorsus latet. Audacius vero agere mihi persuasum est, qui cum DRECHSLERO [1]) contendant, IESAÏAE verba magis ad CHRISTI, quam ad sua tempora pertinere. Contrarium, ut WYSIUS noster ingenue professus est, sic omnes agnoscunt interpretes praeiudicatis opinionibus vacui et Literis Sacris duplicem sensum obtrudere nolentes [2]). Sed his generatim monitis ad singula interpretanda transeamus.

Parum molestiae vs. 27 creant ea, quibus commemoratio oraculi praeparatur: *Ἡσαΐας δὲ κράζει ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ.* Studiose RÜCKERTUS anquirit, cur PAULUS non scripserit: *Ὑπὲρ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ κράζει Ἡσαΐας.* Causa vero in eo, nisi fallor, cernitur, quod ille *vatem* legati Divini vicibus fungentem *ipsi Deo* loquenti opposuit. Quapropter Particula etiam Adversativa *δέ* neque ab HOSEA ad IESAÏAM ducit, neque ab altera re ad alteram. Potestati Verbi *κράζει*, de quo dixi ad Cap. VIII: 15, satisfactum erit, si illud reddideris *palam et fidenter effatur.* Praepositio *ὑπέρ* utrum interpretanda esset *pro* an *de*, ESTIUS diu deliberavit, donec hoc illi praeferendum videret. Alterum, repu-

---

[1]) *Der Prophet Jesaia. Uebersetzt und erklärt.* Tom. I. p. 446.

[2]) Cf. KLAUSENIUS, *Hermeneutik des N. T.* p. 411 sqq.

gnante orationis argumento, praetulit BENGELIUS, nuper BAUMGARTEN-CRUSIUS. Sed quidni cum CALVINO scribamus *super Israël*, haud immemores versus VIRGILII [1]), a BEELENIO etiam allati:

Multa super PRIAMO *rogitans, super* HECTORE *multa?*

Iam prima, quae PAULUS IESAÏAE tribuit, verba *ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης*, comparationem exhibent, cuius multa exempla WETSTENIUS e scriptoribus sacris et exteris congessit. Nulla autem interpretatione indigent, modo teneamus, Particulam *ἐάν* cum Coniunctivo inservire ad enunciandum quod *concedentis* est, quemadmodum Latinam *etiamsi*. Recte RÜCKERTUS provocat ad 1 *Cor.* IV: 15. XIII: 1—3. 2 *Cor.* XII: 6, quibus locis praeter alios addatur *Act.* V: 38, 39, ubi distinctio utriusque *ἐάν* et *εἰ* orationi adspergit lucem. Sequens *ὑπόλειμμα*, ut frequenter alibi, aeque ac receptum *κατάλειμμα*, denotat *quod reliquum* seu *residuum est*. Unanimi fere consensu interpretes illud exponunt *tantummodo quod residuum est*, ut etiam vs. 29 et conclusio orationis vs. 30—33 postulat. Et si vocabulum, Verbo *σωθήσεται* praemissum, per *τόνωσιν* attollitur, intelligimus, frustra fingi Ellipsin Adverbii *μόνον*, quod exempla quoque non probant a NOLDIO [2]) aliisque allata. Verbo autem illo *σωθήσεται*, quo interpres vetus Hebraeum יָשׁוּב minus recte reddiderat, Apostolus commode usus est, ut pauciorum Iudaeorum conversionem ad CHRI-

---

[1]) *Aeneid.* Lib. I. vs. 750.

[2]) L. c. p. 33, 34, 429, 430. Cf. omnino SCHAEF. *ad Bos. Ell.* p. 308.

STUM proponeret. Itaque sensus vs. 27 huc redit: IESAÏAS *vero super Israëlitarum gente palam et fidenter effatur: Etiamsi filiorum Israëlis numerus multitudine sua arenae maris instar sit, pereunte maxima parte, id tantum, quod residuum est, ad salutem*, i. e. *ad* CHRISTI *communionem perducetur.* Atque ita PAULUS, ut supra, verba Veteris Testamenti Allegorice interpretatus est.

Inceptum quomodo ille persequatur, acriter inter se disputant VV. DD. Cum BEZA multi de verborum queruntur difficultate. Nexum quidem prodit Particula γάρ a PAULO orationi inserta, sed eum arctiorem, quam par est, faciunt, qui cum WALFORDO vs. 28 cum vs. 27 coniungunt, ac si praecedentis oraculi Divini explicationem contineat. Ibi enim non *Dei oraculum* exstat, sed *vatis effatum.* Ergo vocabulum λόγον generatim significat *id quod dixit*, neutiquam *dictum illud.* At nulla tamen causa est vocabulo illi aliam notionem tribuendi quam *dicti* aut *sermonis*, quod animadverterunt etiam ERASMUS, CALVINUS, ESTIUS, recentiori memoria FRITZSCHIUS, MEIIERUS, MAIERUS, BEELENIUS, alii. Idem placuit ORIGENI multisque veterum, quamquam, hanc notionem cum sequentibus in concordiam redigere nescientes, varios in errores lapsi sunt [1]). Qui *consilium* aut *decretum* intelligi volunt, ex oratione scilicet contexta vocabulum interpretantur, non ex loquendi usu. Sed in loquendi usum quoque incurrunt, qui *rem* significari arbitrantur. Nec praesidium affert *Ies.* XXVIII: 22, ubi non λόγοι memorantur, sed συντετελεσμένα καὶ συντετμημένα πράγματα: ne cum ESTIO inter

[1]) Cf. SUIC. *Thes.* Tom. II. p 1187, 1188, ubi tamen hoc genus παρερμηνείας probatur.

λόγον et ῥῆμα distinguendum esse dicam. Λόγον autem hîc *mala minantis*, non *bona promittentis* esse, omnia clamant circumiecta; hinc tamen non sequitur licere, ut cum RÜCKERTO et KREHLIO interpretemur *minationem*. Et nihil aliud quam *dictum* scribi iubent connexa Participia συντελῶν et συντέμνων. Verbum συντελεῖν significare *perficere* seu *ad exitum perducere*, inter omnes constat. Eandem notionem illud hac in oratione habere imprimis docent loci, in quibus cum eo compositum est vocabulum λόγον, ῥῆμα vel simile, uti *Ruth.* III: 18. *Thren.* II: 17. *Dan.* IV: 30. Cf. *Ies.* XLVI: 10. Sed de Verbo συντέμνειν lis agitur. Haud pauci Participium hîc interpretantur *decernens*, quod nuper KREHLIUS contra REICHIUM et MEIIERUM defendere conatus est. Nec tamen probare ei contigit, hanc notionem ferri posse, ubi Verbum συντελεῖν vel eius affine praecedat. Contrarium apparet ex *Ies.* XXVIII: 22. Quare de locis nonnullis interpretationis Al. quos VV. DD. obiicere solent, nunc disputare nolo. Transeo ad interpretationem maxime vulgarem *celeriter peragens*, de qua recentiori memoria etiam inter se consenserunt FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS, KÖLLNERUS, REICHIUS, WETTIUS, MEIIERUS, PHILIPPUS, alii. Antea has partes iam data opera susceperat KYPKIUS. Et sane loquendi usus iis affert praesidium. Sed VV. DD. magis explorarunt, quid significet Verbum συντέμνειν, quam quid sibi velit formula συντέμνειν λόγον, quod hîc tantummodo in censum venit [1]). Ad hanc autem

---

[1]) Longe aberrat VITRINGA in *Comm. in Iesaiam* ad Cap. X: 23, ubi formula συντελεῖν καὶ συντέμνειν λόγον ab eo dicitur *ad Hebraeam formata.*

quaestionem neque in N. neque in V. T. quantum mihi cognitum est, datur responsio. At respondendi copiam praebent nonnulli loci a WETSTENIO allati, ut dictum ARISTOPHANIS [1]):

— σοφοῦ πρὸς ἀνδρὸς, ὅστις ἐν βραχεῖ
Πολλοὺς καλῶς οἷός τε συντέμνειν λόγους.

Duo adiungam exempla, quae PLATONI debeo: alterum [2]): *Σύντεμνέ μοι τὰς ἀποκρίσεις καὶ βραχυτέρας ποίει, εἰ μέλλω σοι ἕπεσθαι;* alterum [3]): *Πολλὰ ἔχων εἰπεῖν, ὧν ὑποσχόμενος οὐδὲν ἐποίησας, διὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν συντέμνω.* Hinc apparet, formulam *συντέμνειν λόγον* significare *verborum* seu *sermonis compendium facere*, i. e. *brevitatis causa* sive plura seu pauciora *praeterire.* LIVIUS [4]) dicit *sermonem incidere.* Idem sibi hoc loco iam voluit *Vulgatus Lat.* barbare scribendo *abbrevians*, fortasse etiam *Syrus*, apud quem legimus ܘܦܣܩ. Et nihil aliud ante oculos habuere Patres Ecclesiae, quotquot, verum cum falso confundentes, *Decalogum Mos.* aut *summam eius* (*Matth.* XXII: 37—40), aut *contracta doctrinae Christianae capita* spectari putabant. Sed quomodo cum hac potestate formulae *συντέμνειν λόγον*, ad *ipsum dictum*, non ad *rem dicto significatam* referendae, congruit quaeso interpretatio *celeriter peragens?* Eâdem quaestione in angustias compelli, qui cum BENGELIO vocabulum *λόγον*

---

[1]) *Thesmoph.* vs. 184, 185. Eadem descripsit STOB. Tom. II. p. 44 GAISF. ubi tamen inverso ordine legimus:

Πολλοὺς λόγους οἷός τε συντέμνειν καλῶς.

[2]) *Protagor.* p. 334.

[3]) *Epist.* III. p. 318.

[4]) *Hist.* Lib. XXXII. Cap. 37.

ad *rem dicto significatam* referant, manifestum est. Equidem notionem *dicti* retinens, Participia συντελῶν et συντέμνων Latine reddenda censeo *perficiens* et *incidens*. Posteriori haud temere adiungi existimo ἐν δικαιοσύνῃ, *in iustitia*, quod explicandum videtur: *sua iuste iudicandi virtute* (δικαιοκρισίᾳ, cf. Cap. II: 5.) *commotus*. Ergo Deus *dictum*, i. e. *oracula*, quibus Israëlitis perniciem minatus est, *et ad exitum perducere* traditur, *et sua iuste iudicandi virtute commotus ita circumscribere terminis, ut ea non omnino expleat*. Mens Apostoli fuisse videtur, Deum duo agere, quum minationem, ab antiquo editam, ad gentem contumacem applicet, Iudaeos a CHRISTI i. e. sua communione expellens, et de ipsa tamen minatione nonnihil detrahat, ob suam iuste iudicandi virtutem paucioribus eorum, utpote minus contumacibus, a multitudine distinguendis et ad CHRISTUM convertendis. Utrumque accommodatum est versui 27, itidem duo continenti, et ipsi genti perniciem imminere, et partem eius residuam salutis fore participem. Et duo similia, in HISKIAE aetatem quadrantia insunt effato IESAÏAE Cap. X: 23 secundum interpretem Al. In illo autem *dictum* i. e. *minationem suam incidens* PAULUS lectorem detinet scribendo: ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει, quod aptissime sequitur, si cum KÖLLNERO Participium συντετμημένον, non ad Substantivum λόγον, sed ad Verbum ποιήσει referimus. Haec enim structura nobis viam monstrat Graeca Latine reddendi: *nam faciet, ut dictum suum incisum sit*, i. e. *ut minatio sua plerosque tantum Iudaeorum attingat de ea detrahens ad salutem pauciorum*. Futurum *faciet* non *merum Futurum* esse, sed significare *quod Deus fecerit et facere pergat*, obiter tantum moneo.

Sibi vero aquam haerere prodiderunt PHILIPPUS et THOLUCKIUS, cum WYSIO, BISPINGIO aliisque Particulam ὅτι interpretantes vernacula *Ja*, cui respondent Latinae *quin etiam*. Nihil aliud ea denotat quam *quia*, ut viderunt etiam VINKIUS, VISSERINGIUS, EWALDUS. Postrema ἐπὶ τῆς γῆς cur Apostolus substituerit pro verbis interpretis: ἐν τῇ οἰκουμένῃ ὅλῃ, mihi non liquet. At illa tamen ἐπὶ τῆς γῆς ei accommodata erant, quum rationem haberet iudicii ad Iudaeos pertinentis, qui tam alias terras incolerent quam Palaestinam. Superest, ut in orationis seriem inquiramus. FRITZSCHIUS, REICHIUS, OLSHAUSENIUS, WETTIUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS et plerique Protasi adiiciunt ἔστιν ὁ Κύριος vel ὁ Θεός. Sed haud scio, an vocabulum Κύριος, quod in Apodosi legitur, requirat, ut in Protasi dictum praecedat *generale*. Deinde huiusmodi Breviloquentiae exemplum in Literis Sacris et exteris, quantum memini, non reperitur. Quae a FRITZSCHIO afferuntur: *Ioann.* V: 45. VIII: 50. *Rom.* III: 11, ostendunt ipsa, talia orationi cuilibet addenda esse. Nec VV. DD. ad quos PHILIPPUS provocat [1]), aliquid amplius docent, quam reticeri posse simplex ἐστί. Vehementer tamen dubito, an hanc quidem reticentiam alii admittant loci, quam ubi Verbum illud solam vim vocabula *copulandi* habeat. Certe, si intelligendum esset *adest*, ut voluit KYPKIUS, PAULUS in loquendi peccasset usum, quippe omittere vetantem quod inter primaria orationis est. Nihil aliud quam *est* intelligi posse putaverim. Atqui hoc uno sensus non expletur, nisi cum MEIJERO aliisque scribimus *est ille*, quod tamen vereor etiam, ut fieri liceat. Quae

---

[1]) HERM. *ad Vig.* p. 776. BERNH. p. 470.

quum ita sint, in coniecturam incidi, orationem sic constituendam esse: *Λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων, ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει, Κύριος* [*ἐστὶ*] *ἐπὶ τῆς γῆς*, quo Verba *ὅτι* — — *ποιήσει* tanquam in Parenthesi ponuntur. Hoc si probaretur, Apostolus diceret: *Dictum enim perficiens et incidens* (*nam faciet, ut dictum incisum sit.*) *Dominus est in terra:* quorum singula si per lectores, secundum ea, quae supra disputavi, explicare licuerit, equidem me oleum et operam non omnino perdidisse laetabor. Sed ne haec quoque structura dubitationi obnoxia sit subtimens, meliora investigandi curam viris committo peritioribus.

Vers. 29.

Ad ostendendum, consilio Dei factum esse, ut pauci tantum Iudaeorum, gente reiecta, ad CHRISTI communionem perducerentur, PAULUS alteri IESAÏAE effato adiunxit alterum petitum ex Cap. I: 9. Plane eadem atque interpretis Al. hîc sunt Apostoli verba: *Εἰ μὴ Κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὡμοιώθημεν.* Insolenter igitur uterque scripsit *ὡς Γόμορρα* pro Dativo *Γομόρρᾳ* vel *Γομόρροις*, quem casum regere solet Verbum *ὁμοιοῦσθαι*. Similiter *Hos.* IV: 6 et, nisi librariorum culpa, ut indicare videntur Hebraea וְאַתָּה כַּתַּנִּים, Imperfectum *ἧς* excidit, *Ezech.* XXXII: 2, quos locos nobis iam monstravit GROTIUS. PHILIPPUS structuram ad sensum factam esse, vel duo *ὁμοιοῦσθαί τινι* et *γίγνεσθαι ὥς τι* coaluisse coniicit, WINERUM reprehendens, qui, praeeunte DRUSIO, hîc Ple-

onasmum reperiri putavit [1]). Vocabulum *σπέρμα* PAULUS itidem mutuatus est ab interprete, a quo scriptum erat pro Hebraeis שְׂרִיד כִּמְעָט, i. e. *exiguis reliquiis*, ut monent GESENIUS aliique. Nec vocabulum illud huic loco incommodum est, si *semen* intelligimus, *quod ex messe ad sementem reservatur.* Exempla afferunt GROTIUS, WETSTENIUS, KOPPIUS, FRITZSCHIUS. Addere lubet verba PLUTARCHI [2]), qui adulatores comparat cum servis *τοῖς μὴ ἀπὸ τοῦ σωροῦ κλέπτουσιν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σπέρματος*. Appellatione *Κύριος Σαβαώθ* (יְהוָה צְבָאוֹת et nonnumquam יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת) utrum Deus *dux Israëlitarum in bello* dicatur, an *dux siderum coelestium, tanquam copiarum* seu *exercituum*, inter se disputarunt VV. DD. Fortasse illud magis antiquioris aetatis fuit, hoc recentioris [3]). Ad literam igitur verba reddenda sunt: *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen* (quod seminis tantum instar est), *sicut Sodoma exstitissemus et Gomorrae essemus similes.* Quod quum apud vatem Divinum cladem spectasset regno *Iudae* allatam, Apostolus, illud ad sua tempora convertens, significavit, totam Iudaeorum gentem perituram fuisse, nisi Deo exiguam eorum partem ad CHRISTI communionem perducere placuisset. His autem ille praeposuit Particulam *καί*, quia, ut ait FRITZSCHIUS, IESAÏAE verbis utebatur ut suis. Et quoniam praecedens effatum non incipit a vocabulo comparante *καθώς* vel *ὥς*, orationem cum MEIJERO sic distinguere malo: *Καί*,

---

[1]) Ed. V. p. 686. In Ed. VI. p. 531 non retractavit quidem, quae antea scripserat, sed se tamen minus certum esse prodidit.

[2]) *Moral.* p. 56.

[3]) Cf. VON CÖLLN. l. c p. 52 sqq.

καθὼς προείρηκεν Ἡσαΐας· Εἰ μὴ cet. quam ei cum PHILIPPO cogitando adiicere: *οὕτω καὶ νῦν ἔχει*. Mentem tamen auctoris minus assecutus est MEIIERUS, Verbum *προείρηκεν* interpretans *vaticinatus est*. Novi quidem ab antiquo fuisse multos huius interpretationis fautores, sed qui eam tueri conabantur, levioribus profecto rationibus usi sunt et argumentis. In V. T. hoc Verbum nusquam legitur. In N. T. et libris Apocryphis valde dubito, an illud alicubi significet *vaticinari*. Imo ubique, nisi fallor, significat *antea dicere* [1]), et ita quidem, ut tam *loci* ratio habeatur, quam *temporis*. Utrumque reperitur apud PAULUM 2 *Cor*. VII: 3. XIII: 2. *Gal*. I: 9. Satis fidenter igitur hîc interpretor: *Et, sicut loco superiori dixit* IESAÏAS. Quod ut iam probaverunt ERASMUS, CALVINUS, BEZA, GROTIUS, LIMBORCHIUS, SURENHUSIUS [2]), BENGELIUS, sic recentiori memoria ROSENMULLERUS, BOEHMIUS, BOSVELDIUS, WYSIUS, CÖLLNIUS, STUARTUS, PEILIUS, neque improbarunt BAUMGARTEN-CRUSIUS et REITHMAYRUS. Si quis rogat, quid Apostolum movere potuerit ad scribendum: *sicut loco superiori dixit* IESAÏAS, respondeo, eum ita scripsisse, ut pondus adiiceret sequentibus, quippe iam supra summatim a vate Divino enunciatis. Sed habeo, quo quaestionem dirimi confidam. Repetitio nempe appellationis IESAÏAE hinc prorsus aliena est, si Verbum *προείρηκεν* significat *vaticinatus est*, quippe quod etiam spectat versus 27 et 28. Tum demum repetitio

---

[1]) Hoc etiam sibi voluisse videtur PLATO, *De Republ.* Lib. X. p. 619, ubi hominem sui immemorem dicit *οὐκ ἐμμένοντα τοῖς προῤῥηθεῖσιν ὑπὸ τοῦ προφήτου*. Neque apud alios scriptores Graecos me alium huius Verbi usum reperire memini.

[2]) L. c. p. 4.

ferri potest, si Verbum illud interpretamur: *loco superiori dixit*, quo hac in orationis parte primarium fiat et gravitatem accipiat.

Vers. 30, 31.

Suum in usum conversis Veteris Testamenti oraculis, quibus Divinum gentium exterarum prolem ad CHRISTI communionem vocandi et perducendi, plerosque vero Iudaeorum inde excludendi consilium in luce poneretur, PAULUS hanc conclusionem facit: *Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην κατέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ πίστεως. Ἰσραὴλ δὲ, διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε.* CHRYSOSTOMO monenti, hîc reperiri totius Capitis *σαφεστάτην λύσιν*, cum THOLUCKIO lubens assentior: at ipsum tamen Apostolum nunc nihil aliud quam vss. 25—29 ante oculos habuisse, ut vidit ESTIUS, ita conclusionis argumentum testatur. Editionem Receptam FRITZSCHIUS et omnes, quantum novi, recentioris memoriae interpretes contra LACHMANNUM tuentur, qui, deleto vocabulo *δικαιοσύνης*, edidit *εἰς νόμον οὐκ ἔφθασε.* Utique non ignoro, satis multa et antiqua exempla esse, quae praeeant; sed vocabulum illud a librariis oculorum errore omissum videtur, eoque carere nequit oratio, ne suo privetur sensu. Ergo a TISCHENDORFIO, qui antea LACHMANNUM secutus erat, in Editione II restitutum est. De verborum distinctione acrior lis agitur. Post interrogationem *Τί οὖν ἐροῦμεν;* si ad Cap. VI: 1 et alibi bene disputavi, Verbum *ἐροῦμεν* cum LUTHERO

aliisque repeti debet. Sed quaestio est, an sequentia ὅτι ἔθνη cet. novam interrogationem contineant. Ita recentiori memoria cum REICHIO nonnulli iudicarunt, quamquam inter se quodammodo dissidentes. Praeiere PELAGIUS aliique veterum. His tamen diebus plerique, etiam MEIIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, PAULI verbis responsionem inesse arbitrati sunt, vestigiis insistentes ERASMI, LUTHERI, CALVINI, ESTII, GROTII, item THEODORETI et *Vulgatae Lat.* Et sane, quae hîc leguntur, talia sunt, ut in ipsius Apostoli mentem quadrent, in mentem plurimorum Epistolae lectorum, i. e. Romanorum, non item. Deinde si formula τί οὖν ἐροῦμεν; novam praeparat interrogationem, haec quidem, ut ex verbis vs. 32: Διὰ τί; ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως cet. apparet, contra morem auctoris consentientibus proponitur, non dissentientibus. Alia quaestio est, an vs. 31 aeque ac vs. 30 a Particula ὅτι pendeat. Sic BEZAE omnibusque visum est interpretibus, qui versui 30, aut cum Editione Recepta Colon, aut Comma subiiciebant, uti cum LACHMANNO et TISCHENDORFIO FRITZSCHIUS et EWALDUS. Sed si cum MEIIERO animadverterimus, infra vss. 32, 33 tractari, quae tantummodo ad Iudaeos pertineant, hinc facile cogemus, PAULUM orationem obliquam vs. 31 studiose in rectam convertisse, quod etiam putasse videntur STUARTUS, TURNERUS, VINKIUS. Haud scio quoque, an huius conversionis indicio sit formae mutatio in eo conspicua, quod vs. 30 Verbum κατέλαβε Accusativos praecedit, vs. 31 sententia in Verbum ἔφθασε desinit [1]). Itaque sine

---

[1]) Exemplum mutatae orationis obliquae in rectam, post usum Particulae ὅτι, praebet etiam *Test. Nepht.* Cap. 4. l. c. p. 667: *Ταῦτα*

scrupulo, veterem sequens interpretem vernaculum, vocabulo *πίστεως* Punctum subiiciendum censui.

Ut singula articulatim perpendamus, vs. 30 vocabulo *ἔθνη* non *gentium exterarum* significatur *universitas*, ut haud pauci, etiam PHILIPPUS, THOLUCKIUS, BEELENIUS, opinati sunt, sed, quemadmodum Cap. II: 14 *τὰ ἔθνη* et *ἔθνη* distinguenda esse vidimus, *gentium exterarum pars illa*, cui consentanea sunt Praedicata *κατέλαβε δικαιοσύνην*. Hîc nondum, ut bene vidit FRITZSCHIUS, spectari potuit *τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν* Cap. XI: 25 memoratum. De vocabulo *δικαιοσύνη* supra Cap. I: 17, item IV: 3, 5, 6 et alibi disputandi otium me mihi fecisse spero. Et mihi constabo, si illud reddidero Latine *probitas*, seu *quod in homine probum est*. Cum eo Verbum *διώκειν* etiam per Metaphoram coniunctum est 1 *Tim.* VI: 11. 2 *Tim.* II: 21, item cum aliis Nominibus virtutes significantibus *Rom.* XII: 13. XIV: 19. 1 *Cor.* XIV: 1. Imprimis propter connexum Aoristum *κατέλαβε* hîc considerandi sunt loci a WETSTENIO aliisque allati, ubi duo illa *διώκειν* et *καταλαμβάνειν* Antitheta sunt, quemadmodum Latina *persequi* et *assequi*, uti *Sir.* XI: 10. XXVII: 8. *Phil.* III: 12—14. Imago a certamine tam in bello, quam in stadio petita est. Apostolus igitur *gentes esse* dicit, *quae, quamvis probitatem non persequerentur*, seu *non appeterent*, *probitatem tamen assecutae essent*, seu *acquisivissent*. Paradoxon mirabile illustrant adiuncta: *δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ πίστεως*. Particulam *δέ* non praecedit *μέν*, cui respondeat, sed Epanorthosin indicat

---

λέγω — — —, ὅτι καίγε ὑμεῖς ἀποστήσεσθε ἀπὸ Κυρίου — —. Καὶ ἐπάξει ὑμῖν Κύριος αἰχμαλωσίαν cet.

cum Anadiplosi coniunctam [1]). Comparari solet Cap. III: 22. Sed haud minus comparanda sunt verba *μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ Phil.* II: 8. Et simillima habet HERODOTUS [2]), ubi legimus: *μαντευομένου σφι Δηϊφόνου τοῦ Εὐηνίου, ἀνδρὸς Ἀπολλωνιήτεω, Ἀπολλωνίης δὲ τῆς ἐν τῷ Ἰονίῳ κόλπῳ.* Ubique Latine commode scribetur *inquam*. Quae proxime sequuntur: *τὴν ἐκ πίστεως probitatis qualitatem* definiunt. Si autem supra Cap. I: 5. III: 22. IV: 11—13 notionem vocabuli *πίστις* perspicere mihi contigit, Apostoli mens est: *probitatem inquam ex fide in Deo* CHRISTO *auctore posita oriundam.* Et haec distinctio speciem repugnantiae, quae praecedentibus inesse videtur, iam quodammodo tollit. Prorsus vero tolletur, si meminerimus, PAULUM beneficium laudare solius Dei, qui gentes ad probitatem, quam curare negligerent, duxerit per fidem. Ceterum ad iteratam repetitionem vocabuli *δικαιοσύνη* applicari possunt quae opportune MEIJERUS a veteri scriptore [3]) mutuatus est: *Vehementer auditorem commovet eiusdem redintegratio verbi* cet.

Ab oratione obliqua PAULUS vs. 31 ad rectam transiens gentibus exteris opponit *Ἰσραήλ*, i. e. *maximam Iudaeorum partem.* Illa dicitur *διώκων νόμον δικαιοσύνης*, quoniam auctor rationem habuit popularium suorum, qui *lege Mosaica* gaudebant. Neque *hanc* tamen *legem* vocabulo *νόμος* proposuit, sed *legem generatim ita dictam.* Copulato autem utroque *νόμος δικαιοσύνης*, inde prodit, quod in sermone vernaculo so-

---

[1]) Cf. VALCKEN. in *Select.* ad 1 *Cor.* I: 14.

[2]) Lib. IX. Cap. 92.

[3]) *Auct. ad Herennium.* Lib. IV. Cap. 28.

nat *geregtigheidswet.* Ita haud secus in posteriori quam in priori huius sententiae parte. Hac vero de re me supra plus semel, praesertim Cap. II: 12 et III: 27, sic egisse spero, ut in disputatis satis tuto acquiescere possim. Obiter tamen monere lubet, quod de discrimine νόμου et τοῦ νόμου disputaverim, corroborari Participio διώκων, quo quis *sectari* dicitur, *quod nondum possidet.* Referri igitur nequit ad legem Mosaicam, cuius possessione PAULUS Cap. II: 17 sqq. scripsit Iudaeos gloriari. Quare mirandum non est, multos ab antiquo interpretes, qui νόμον et τὸν νόμον confunderent, Hypallagen finxisse, Apostolum νόμον δικαιοσύνης pro δικαιοσύνην νόμου substituisse contendentes. Sed hoc et plura commenta vana FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS, MEIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS refutarunt. Nulla controversia esse potest, quin sensus orationis sit: *Iudaei vero, lege Mosaica instructi, quamquam legem probitatis persequebantur,* seu *appetebant, ad legem probitatis ex fide oriundae possidendam non pervenerunt.* In Antithetis νόμον cernitur Antanaclasis, ut *Gal.* II: 19 in similibus: διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον. Verbum φθάνειν proprie denotat *praevenire* vel *antevertere.* In Graecorum scriptis hanc notionem habet ubicunque Accusativus sequitur, ut etiam 1 *Thess.* IV: 15. Valet ea quoque haud raro in locis, in quibus illud absolute positum est. Sed valde dubito, an φθάνειν, si ab eo pendet Praepositio cum Nomine aut Pronomine plus quam *pervenire* significet. Nihil aliud admittitur *Dan.* IV: 17, 19. VI: 24. XII: 12. *Phil.* III: 16. Haud temere igitur REICHIUS, KREHLIUS, PHILIPPUS aliique lectorem ad usum Praepositionis attentum fecerunt, uti CALVINUS, BEZA, GROTIUS, KOPPIUS,

FRITZSCHIUS, BEELENIUS hîc, *Vulgatam* sequentes, scripserunt *pervenit* [1]).

Vers. 32, 33.

Quanam vero de causa Iudaei spe sua frustrati sunt? PAULUS hoc enarrat Capite IX secundum Editionem Receptam sic concludendo: *Διὰ τί; Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου. Προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, καθὼς γέγραπται· Ἰδοὺ, τίθημι ἐν Σιὼν λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου· καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ καταισχυνθήσεται.* Vocabulum *νόμου*, quod multis in libris non exstat, a librariis potius orationi adiectum, quam omissum esse videtur. Quare illud cum LACHMANNO, FRITZSCHIO, REICHIO, RÜCKERTO, REITHMAYRO delere, quam cum WETTIO et TISCHENDORFIO retinere malo. Sed sive hîc legitur, seu non legitur, sensus huius loci eodem redit. Aliter iudicandum est, ubi de vocabulis *γάρ* et *πᾶς* itidem quaestio agitur, utrum spuria an genuina sint. Neutro vero eorum orationem carere posse docebit circumiectorum interpretatio, quam nunc aggredimur.

Ubi Apostolus vs. 32 incipit a rogando *διὰ τί*, *quapropter?* repetendum esse: *εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε*, communis omnium sententia est, quam commendat etiam locus similis 2 *Cor.* XI: 11. Eodem ex loco cogimus, Breviloquentiae responsionis: *ὅτι*

---

[1]) Cff. BUDAEUS. p. 550 sqq. VALCKENAR. in D. RUHNKENII, L. C. VALCKENARII *et aliorum ad* J. A. ERNEST. *Epistolis*. p. 181, 182, et quae dixi ad *Phil.* III: 16.

οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων [*νόμου*] *praecedentium* ope succurri debere. Quod, si PAULUS PAULI interpres sit oportet, luculenter quoque apparet e Cap. XIV: 23, ubi itidem ex eo, quod praecedit, supplenda sunt verba *ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως*. Hodie igitur plerique intelligi iubent *νόμον δικαιοσύνης ἐδίωξαν*, et, si *rei* ratio habetur, omnino recte; sed quae MAIERO scrupulum iniecit, me quoque suspensum tenet, dubitatio, an scribi possit *ἐκ πίστεως* et *ἐξ ἔργων διώκειν*. Quare Breviloquentiae succurrere malo per Verbum Substantivum, quod sexcenties desideratur, etiam supra Cap. II: 8, 29. IV: 12, 16 al. ut oratio sic perficiatur: *ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων* [*νόμου*] *ἦν*, scil. *τὸ διώκειν νόμον δικαιοσύνης*. In Particula *ὡς* THEOPHYLACTUS *simulatae Iudaeorum indolis* reprehensionem reperit. Alii sibi persuaserunt, eam aut notam veritatis esse, aut eleganter, uti dicunt, redundare Haec commenta refellens FRITZSCHIUS *vanam opinionem* indicari putavit, quod, ne plures memorem, EWALDO etiam nuperrime visum est. In contrariam partem disputantes KREHLIUS et MEIIERUS, alter Particulam *ὡς* ad coniuncta *ἐξ ἔργων*, non ad solum *ἔργων* pertinere monuit, alter, ad KÜHNERUM [1]) provocans, *perversam appetendi rationem* significari contendit. Breviter dicam quod sentio. Formula *ἐξ ἔργων*, si supra Cap. III: 20 al. vocabulum *ἔργα* bene interpretatus sum, *vitae rationem* denotat ad *legis Mosaicae* (admisso Genitivo *νόμου*, *legis alicuius*) *praecepta institutam*. Particulae *ὡς* respondet Latina *quasi*. Ergo Apostolus sibi voluisse videtur: *quia illud appetere non ex fide erat, sed quasi*

---

1) L. c. Tom. II. p. 571.

ex. vitae ratione ad legem instituta oriretur. Similiter ὡς explicari debet *Ioann*. VII: 10. 2 *Cor*. XI: 7. *Phil*. II: 12. *Philem*. 14 [1]). Nimirum noverant quidem Iudaei experientia edocti, ex operibus suis fieri non posse, ut νόμον δικαιοσύνης assequerentur, at ita se tamen gerebant, quasi se per suam vivendi rationem ad optatum perventuros esse sperarent. Quidquid huius rei est, ex disputatis iam clare elucet, verba ὅτι — ἔργων [νόμου] responsionem proponere sibi constantem, neutiquam Protasin, quam excipiat Apodosis προσέκοψαν cet. Hinc autem intelligimus, aut ἀσύνδετον esse sequens προσέκοψαν, aut errasse LACHMANNUM, REICHIUM, STUARTUM, qui Particulam γάρ pro spuria haberent. Illud autem quum ad scribendi morem PAULO usitatum minus accommodatum sit, hoc statuendum arbitror. Quamquam enim satis multi testes antiquitatis Particulam expellunt, librarios ad eam omittendam movisse videtur opinio, praecedentia ὅτι — ἔργων [νόμου] manca esse, nisi cum Verbo προσέκοψαν coniungerentur. Nec tamen animadverterunt illi, quam aliena formula ἐκ πίστεως a Verbo προσκόπτειν sit. Tum vero haec: προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, ut congruant cum proximo Veteris Testamenti effato: Ἰδοὺ — σκανδάλου, aliunde pendere nequeunt. Fidenter igitur assentior RÜCKERTO, MAIERO, BEELENIO, MEIIERO, PHILIPPO, Particulae γάρ locum suum vindicantibus. Metaphorâ autem continuatâ Graeca Latine reddenda sunt: *impegerunt enim* (scil. *pedes* vel *se*) *in lapidem offensionis*. Sed frustra FRITZSCHIUS aliique haec in concordiam redigere conati sunt cum praecedentibus:

---

[1]) Cf. WINER. p. 544.

ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων [*νόμου*]. Quod certe non fit scribendo *in cursu retardati sunt* aut *lapsi sunt*, quorum alterum illi placuit, alterum RÜCKERTO. Imo clamant omnia circumiecta, Iudaeorum non *sortem* amplius *deplorari*, sed *culpam exagitari*. Ergo sibi relicta Metaphora circumspicere debemus interpretationem Verbi *προσέκοψαν*, quam requirunt connexa *τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος*. Haec enim non lapidem significant viatoribus impedimento ad pedes iacentem, sed, ut arguit etiam Articulus, *lapidem illum offensionis κατ' ἐξοχὴν ita dictum*, i. e. CHRISTUM, propter Iudaeorum contumaciam ideoque ex eventu, ut iam bene monuit THEOPHYLACTUS, cum tali lapide comparatum. UMBREITIUS post alios evolvi iubet *Matth.* XXII: 42. *Marc.* XII: 10, 11. *Luc.* XX: 17, 18, ubi ipse IESUS ad se convertit dictum *Psalmi* CXVIII: 22, 32 [1]), item *Luc.* II: 34. *Act.* IV: 11. 1 *Cor.* I: 23. *Eph.* II: 20. 1 *Pet.* II: 6—8. Praesertim conferri meretur horum locorum postremus, quoniam nobis monstrat, quomodo Verbum *προσέκοψαν*, imagine ad CHRISTI *reiectionem* translata, accipiendum sit. Quemadmodum enim ibi, testante tota oratione contexta, illud *οἱ προσκόπτουσι τῷ λόγῳ* sibi vult: *qui se opponunt doctrinae salutis;* sic ea, quae hîc leguntur: *προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος*, explicanda esse videmus: *se opponebant illi, in quem lapidis offensionis quadrat appellatio.* Quod non solum spectat furorem, quo Iudaei *personam* CHRISTI usque ad mortem in cruce insectati sunt, sed etiam pervicaciam eorum in legatis

---

[1]) Similiter Rabbinos recentioris aetatis hunc locum ad *Messiam* retulisse docent SCHOETTGEN. l. c. p. 173, 174 et REICHIUS ad h. l.

CHRISTI, qui poenitentibus veniam peccatorum annunciabant, postea spernendis. Similiter proprie Verbum *προσκόπτειν* cum Dativo exstat *Matth.* VII: 27, ubi de ventis legimus: *προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ*. Nec longe aliter, ut FRITZSCHIUS quoque concessit, DIODORUS *Sic.* [1]) figurata Verbi notione utitur, AEGEUM narrans, *διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς λύπης προσκόψαντα τῷ ζῆν, ἑαυτὸν κατακρημνίσαι*. Quaestio autem non amplius esse potest, quid Iudaeos, qui ita se gererent, ac si omnem spem salutis in operibus suis collocassent, ad resistendum CHRISTO impulerit. Res enim ipsa loquitur, tales homines hunc CHRISTUM, *τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγόν*, qui propriis meritis nihil, gratiae Divinae per fidem impetrandae omnia tribueret, contemsisse et odio habuisse. Hanc vero gravissimam Iudaeorum culpam memorans PAULUS perspicue ostendit, quomodo supra disputata de regimine Dei intelligi debeant: illum nempe hanc gentem propter eius reiecisse contumaciam.

Dictum suum de Iudaeis vs. 33 confirmare cupiens Apostolus denuo ad Veteris Testamenti auctoritatem provocavit usitata formula: *καθὼς γέγραπται, sicut scriptum est.* Et nunc quidem duobus ex locis IESAÏAE, Cap. XXVIII: 16 et VIII: 14, non memoriae lapsu, sed Iudaeorum more et deliberato consilio, unam conflavit vaticinationem. Oratio eius magis ad Codicis Hebraei, quam interpretis Al. verba conformata est, at ab utrisque tamen discrepat. Discrepat quoque PAULUS a vate antiquo hoc nomine, quod haec effata ad CHRISTUM refert, quamquam ille sua tantum tempora ante

---

[1]) L. c. Lib. IV. Cap. 61.

oculos habuit, in altero loco *Deum* utrique domui *Israëlis* esse dicens לְאֶבֶן נֶגֶף לְצוּר מִכְשׁוֹל, in altero, ut bene vidit KNOBELIUS, *Hierosolymorum munitionem Divinitus factam* praedicans. Vocabula *πρόσκομμα* et *σκάνδαλον*, Graecis incognita, ubi figurate exstant, gravioris notionis sunt quam vernacula *aanstoot* et *ergernis*. Ita etiam *Rom.* XIV: 13 praeceptum: *τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον* explicandum est: *ne fratrem corrumpite aut seducite, quo fidem violet.* De discrimine vero utriusque formulae *λίθον προσκόμματος* et *πέτραν σκανδάλου* nonnulli, quod ESTIUS iam notavit, argutius disputarunt. Has autem formulas uti Apostolus ex *Ies.* VIII: 14 deprompsit, sic praecedentia: *Ἰδοὺ, τίθημι ἐν Σιὼν* ex Cap. XXVIII: 16. Minus Latine interpretatur Vulgata: *Ecce, pono in Sion lapidem offensionis et petram scandali.* Sed in sermone iam diu formato, antequam Literae Sacrae inter populos vulgarentur, vix suppetunt meliora verba. E nexu autem, quo hic vs. cum 32 vinctus est, apparet, Apostolum in lapide illo vidisse CHRISTUM, cui Iudaei se opposuissent et opponere pergerent. Qualem ut secum viderent lectores, consulto verba *λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου* ex *Ies.* VIII: 14 excitavit, praeteriens ea, quae Cap. XXVIII: 16 apud interpretem Al. legimus: *λίθον πολυτελῆ, ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον*, et quibuscum multo magis [1]) consonant sequentia, eodem ex loco summatim derivata: *καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ καταισχυνθήσεται.* Haec vero, nisi fallor,

---

[1]) Hoc sentientes RÜCKERTUS et MAIERUS Particulam *καί* Adversativam fecerunt, quod iure suo tamen reprehendit FRITZSCHIUS.

suum in usum convertit, ut tam *e contrario* homines aeque ac praecedenti dicto a contumacia absterreret, quam CHRISTI sectatores ad spem erigeret. Sed vehementer dubito, an VV. DD. mentem auctoris ab omni parte assecuti sint. Adiectivum πᾶς LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS sede sua expulere. FRITZSCHIUS illud *ineptum* vocavit. A REICHIO, OLSHAUSENIO, KREHLIO, MAIERO, VISSERINGIO, EWALDO itidem reiectum vel omissum est. Quodammodo fluctuarunt RÜCKERTUS et PHILIPPUS. Nonnulli eorum vocabulum ex Cap. X: 11 huc translatum esse coniecerunt; sed an credibile est, homines, quales vulgo librarii essent, paulo longius remota praevidisse? Novi quidem Adiectivum l. c. intactum esse relictum; sed quis homines tales sibi ubique constitisse asseveraverit? Et fuere fortasse, qui exemplum, in quo legeretur, describentes eâdem perversa opinione deciperentur ac FRITZSCHIUS aliique. Prudentius iudicarunt WETTIUS, MEIIERUS, VINKIUS, UMBREITIUS. Sed ne hi quidem animadvertisse videntur, vocabulum tanti ponderis esse, ut oratio eo carere nequeat. Nimirum PAULUS ita scribere non potuit, ac si Iudaeis contumacibus solos opponeret CHRISTI sectatores e gentibus exteris congregatos. Imo ab Iudaeis illis simul distinguere debebat, quotquot popularium suorum ad CHRISTI communionem transierant. Ergo aeque ac Cap. X: 11, ut utrosque comprehenderet, Adiectivo πᾶς usus est. Verba autem ἐπ' αὐτῷ, quae apud interpretem Al. tantum in *Ald. Complut.* et BARBERINI MS. leguntur, hîc Participio πιστεύων subiecta, sine dubio spectant praecedentia λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου, quae CHRISTI *imaginem* referunt. Vertendo igitur reddenda sunt *super eo*, quod si explicatur *eius causa*, vel

eo fretus, seu, ubi de CHRISTO sermo est, *eo auctore*, nihil relinquitur desiderii. Hanc explicationem sibi postulant loci omnino omnes, in quibus *πιστεύειν ἐπὶ* cum Dativo legitur nempe *Luc.* XXIV: 25. 1 *Tim.* I: 16. 1 *Pet.* II: 6, ne excepto quidem, ut infra videbimus, *Rom.* X: 11, nec Cap. IV: 18, si ibi coniungenda sunt verba *ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν.* Quare mens Apostoli est: *quisquis fidem in Deo ponit* CHRISTO *fretus*, seu CHRISTO *auctore.* Falluntur MEIIERUS et PHILIPPUS, ubi, *Obiectum* fidei *fundamentum* eius dici contendentes, ad MATTHIAM [1]) provocant. Multo magis enim contra eos quam contra me testantur et ipsius V. D. et PLATONIS [2]) verba ab illo allata: *Θετταλοὶ — — ἐθαυμάζοντο ἐφ' ἱππικῇ τε καὶ πλούτῳ.* Apud scriptores Graecos et interpretem Al. nullum, ubi formula *πιστεύειν ἐπὶ* cum Dativo exstet, locum reperi praeter unum *Num.* XIV: 11; sed insigniter ille confert ad meam sententiam probandam. Legimus enim ibi: *Ἕως τίνος οὐ πιστεύουσί μοι ἐπὶ πᾶσι τοῖς σημείοις,* quod presse sequitur Codicem Hebraeum, in quo coniuncta sunt בְּכֹל כִּי. Hinc simul apparet, Verbum *πιστεύειν*, uti in locis supra memoratis, sic etiam in aliis, breviter scriptum esse pro *fidem ponere in Deo*, quippe qui unus verax et fide dignus est [3]). Ad Apodosin: *οὐ καταισχυνθήσεται*, quae hanc Protasin excipit, intelligendam non opus est cum FRITZSCHIO aliisque explorare, cur interpres Al. ediderit: *οὐ μὴ καταισχυν-*

---

[1]) L. c. Tom. II. p. 896.

[2]) *Menon.* pag. 70.

[3]) Cff. Cap. III: 4 et quae de hoc Verbo supra saepe monui, item de Nomine *πίστις* Cap. I: 5 et alibi.

θῆ, et PAULUS ab eo discesserit. Si Graeca Latine redduntur: *pudore non confundetur*, seu *non pudefiet*, quisque cum KREHLIO videt, Litoten iis inesse, ut sibi velint: *quod promissum est*, i. e. *salutem aeternam consequetur*. Comparari merentur verba *Sir*. II: 10: *Τίς ἐνεπίστευσε Κυρίῳ καὶ κατῃσχύνθη;* quae eodem modo accipienda sunt.

CAPUT X.

Vers. 1.

Quod PAULUS Cap. IX: 32, 33 attigit, ipsis Iudaeis Divinam eorum reiectionem imputandam esse, enucleate hoc X exponit Capite, quod totum ad gentis illius amentiam deplorandam pertinet. Commentarii instar est locorum, quos affert PEILIUS: *Ioann.* IX: 39—41. *Act.* XIII: 46, 47. XXVIII: 27, 28. Sed temere avulsum est a praecedentibus, quibuscum illud arctissime cohaerere, intelligimus inde, quod Apostolus vs. 1 scripsit: *Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν εἰς σωτηρίαν.* Pro genuinis nempe *ὑπὲρ αὐτῶν*, postquam interpretatio *Itala*, *Syra*, *Vulgata* lucem viderant, spuria *ὑπὲρ Ἰσραήλ* substituta sunt a librariis, prava orationis divisione, quam *ἀναγνώσματα* iam ab antiquo pepererunt et quam HUGO DE SANCTO CARO secutus est [1]),

[1]) BERTHOLDT, *Hist. krit. Einleit. in sämmtl. kanon. u. apocr. Schriften des A. u. N. T.* Tom. I. p. 232 sqq.

deceptis, quemadmodum itidem *Act.* III: 11, quem locum mihi monstravit TURNERUS, Pronomen *αὐτοῦ* mutarunt in verba *τοῦ ἰαθέντος χωλοῦ*. Similiter peccarunt postremis *εἰς σωτηρίαν* praeponendo Singulari *ἐστίν*, non animadvertentes, duo praecedere a se invicem probe distinguenda, quae Plurale *εἰσίν* requirant. Utrumque errorem, ab aliis iam notatum, nemine fere contradicente, correxerunt GRIESBACHIUS, LACHMANNUS, TISCHENDORFIUS. Eiusdem originis foetum recentiori memoria haud pauci cum MEIIERO esse putarunt Articulum *ἡ* Vocabulo *δέησις* in Editione Recepta subiectum. Cur vero ego eum cum FRITZSCHIO et PHILIPPO retinere malim quam delere, apparebit infra.

Priusquam amentiae Iudaeorum exagitandae causam aggrediatur, PAULUS, iterum sibi cavere cupiens, ne suspicionem malevolentiae erga hanc suam gentem excitet, aeque ac Cap. IX, ab animi sui propensione in eam testanda incipit. Praesertim orationem sic exorditur, quoniam Romanorum CHRISTI sectatorum plerosque, ut supra inde a Cap. VI: 17 crebro vidimus, Iudaismo favere noverat. Ergo pro eodem, quem Cap. I: 13. VII: 1, 4. VIII: 12 secutus est, more lectores ad ingrata aut minus credibilia accipienda paraturus, eos appellat *ἀδελφούς, fratres.* Hac autem appellatione enunciata statim declarat, quanti Iudaeos faciat. In prima sententiae parte interpretes exercuit vocabulum *εὐδοκία*, ad cuius illustrationem nihil iuvant Graecorum scripta. CHRYSOSTOMUS de PAULO ait: *εὐδοκίαν ἐνταῦθα τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν φησί*, quocum plerique interpretantur *desiderium*. FRITZSCHIUS vero efficere conatus est, Verbum *εὐδοκεῖν* huic interpretationi obstare et postulare, ut Latine scribatur

propensa voluntas. Idem iam placuit ERASMO, CALVINO, BEZAE, CRELLIO, ESTIO, GROTIO, recentiori memoria GLÖCKLERO, KREHLIO, BOSVELDIO, PALMIO, VINKIO, MEIJERO, EWALDO, quamquam haud pauci vocabulo *benevolentia* uti malebant. Aliis Graecum Latino *voluntas* cum *Vulgata* reddere visum est, quod ad verba IESU *Matth.* XI: 26 illustranda FISCHERUS [1]) data opera defendit. Quidni vero ceteris notio *benevolae propensionis* praeferatur? Haec enim non solum egregie quadrat in *Psalm.* CV (CVI): 4 et *Eph.* I: 5, 9, sed etiam dicto IESU *Matth.* XI: 26 locisque, ubi vocabulum de *hominibus* usurpatur, uti *Phil.* I: 15 et 2 *Thess.* I: 11, accommodata est [2]). Si quis cum MAIERO, PHILIPPO aliisque opinatur, sequentia *ὑπὲρ αὐτῶν εἰς σωτηρίαν* talia esse, ut hîc nihil aliud ferre videantur quam *desiderium*, infra ei respondebo. Progrediamur ad Genitivum *τῆς ἐμῆς καρδίας*. Apostolus eo, quemadmodum Cap. IX: 2, cordis sui arcana detegit, sed ibi scribendo *τῇ καρδίᾳ μου* Pronomine Personali utitur, hîc, ut scite notavit etiam REITHMAYRUS, Possessivo. Ergo, ut Iudaeis male sibi consulentibus se opponat, *mei*, inquit, *cordis benevola propensio*, sicuti 1 *Cor.* VII: 40 verbis *κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην* sibi voluit: *ex mea, quidquid alii sentiunt, sententia* [3]). Hinc lucem accipit Particula *μέν*, quae hac in oratione nihil habet, quod ei per Particulam *δέ* aliamve respondeat. Saepissime vero veteres ita scripserunt, ut *ἀντίθετα* eorum in mente laterent et lectoribus, aut e cir-

---

[1]) L. c. *Prolus.* XIII. p. 328 sqq.

[2]) Cf. BUD. p. 501 sqq.

[3]) Cff. disputata, quae supra memoravi, ad Cap. III: 7.

cumiectis, aut e re ipsa elicienda relinquerentur [1]). Hoc autem loco ex disputationis argumento eliciendum esse: *quidquid illi ipsi suam ad perniciem moliuntur*, tanquam digito monstrat Pronomen ἐμῆς. Porro Articulus ἡ ante vocabulum δέησις indicio est, nunc ad rem transiri itidem seorsim considerandam. Quod imprimis elucet, si Articulo illo repetito praecedentibus καὶ ἡ δέησις] addere debemus ἡ πρὸς τὸν Θεόν. In Graecorum scriptis passim quidem vocabulum δέησις de *petitione apud homines facta* usurpatur, ut in haud incognito illo PLATONIS [2]): Τὰς τῶν τυράννων δεήσεις ἴσμεν, ὅτι μεμιγμέναι ἀνάγκαις εἰσίν; sed apud interpretem Al. et in N. T. nusquam aliter quam de *petitione facta apud Deum*. Quare his in libris haud raro coniunctae sunt δέησις et προσευχή, e. c. 2 *Chron*. VI: 19, ubi utraque bis exstat, *Dan*. IX: 3. 1 *Macc*. VII: 37. 1 *Tim*. II: 1. V: 5, atque ita differre videntur, ut illa speciem, i. e. *precationem proprie dictam* denotet, haec genus, i. e. *consuetudinem qualemcunque, quae cum Deo habetur*, etiam per meditationem Deo consecratam et tacita pectoris suspiria [3]). Ex hoc autem loquendi usu sequitur, repetitionem Articuli ἡ inservire non posse ad *precationem Deo factam* ab *alia petitione* distinguendam. Nunc vero mirandum non est, librariis antiquis, qui Articulum, sive negligenter, seu malo consilio omiserunt, cum REICHIO, REITH-

---

[1]) Vide, praeter WINER. p. 507, MATTH. Tom. II. p. 1488. KÜHNER. Tom. II. p. 430. MADV. p. 217, 218.

[2]) *Epist*. VII. p. 329.

[3]) Hoc idem sibi fortasse voluit HARLESS. ad *Eph*. VI: 18, quem FRITZSCHIUS, MEIERUS, PHILIPPUS, alii sequuntur. Sed paululum corrigenda sunt quae monui ad *Phil*. IV: 6.

MAYRO, MAIERO, MEIIERO, adeo indulsisse LACHMANNUM et TISCHENDORFIUM, ut eum delerent, quod utrum fieri, an non fieri deberet, incerti fuerunt RÜCKERTUS et WETTIUS. Atqui verbis *ἡ πρὸς τὸν Θεόν* non definitio vocabuli *δέησις* inest ad cavendum, ne *petitio apud homines facta* intelligatur, sed cum altero *ἡ εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας* auctor per Particulam *καί*, quod etiam FRITZSCHIUS et PHILIPPUS senserunt, alterum *ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν Θεόν* coniunxit, ut utrique pariter gravitatem adiiceret. Breviterne *ἡ δέησις* pro *ἡ δέησίς μου* scripserit propter praecedentia *τῆς ἐμῆς καρδίας*, an studiose a Pronominis usu abstinuerit ad memorandam precationem, quam *Corinthi* sectatores CHRISTI pro Iudaeis facerent, quaestio esse potest, quamquam series orationis suadet, ut huic illud praeferamus. Sed videamus, quomodo cum iis, quae interpretatus sum, conveniant sequentia *ὑπὲρ αὐτῶν* et *εἰς σωτηρίαν*.

Nonnulli cum GLÖCKLERO Verba *ὑπὲρ αὐτῶν* ad proximum *δέησις* adstringunt, ad remotius *εὐδοκία* non item. Et sane Praepositio *ὑπέρ* aptius illud quam hoc sequitur. At eam tamen non inepte cum priori vocabulo connecti produnt 2 *Cor.* VII: 4, 7, 12. VIII: 12, 24. *Phil.* I: 7. IV: 10 aliique loci. Utrum autem quis utri praeferendum censeat, postrema huius sententiae *εἰς σωτηρίαν* haud secus cum priori *εὐδοκία* quam cum posteriori *δέησις* connectantur necesse est. Quid enim dictum *ἡ εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας* significat, si prorsus caret Praedicato? Sed valde insolens structura est, si alterum, *ὑπὲρ αὐτῶν*, ad propiora tantum, alterum, *εἰς σωτηρίαν*, tam ad remotiora quam ad haec refertur. Et Verbo Substantivo post priora *ὑπὲρ αὐτῶν*

intelligendo committi, ut posteriora *εἰς σωτηρίαν* languide subsequantur, etiam non fugit FRITZSCHIUM et KREHLIUM. Neque hoc excusant loci dissimiles ab HODGIO allati, *Rom.* VI: 22 et *Gal.* III: 17. Itaque calculum adiicere cogimur BEELENIO aliisque interpretibus, qui utrumque *ὑπὲρ αὐτῶν* et *εἰς σωτηρίαν* utrique praecedenti *εὐδοκία* et *δέησις* subiungunt. Deinde vero, non amplius a librariis deceptus, qui Singulare *ἐστίν* alienum in locum importarunt, mihi persuasum habeo, Plurale *εἰσίν* tam alteri: *ὑπὲρ αὐτῶν*, quam alteri: *εἰς σωτηρίαν* praeponendum esse. Quod ad structuram attinet, praeter FRITZSCHIUM aliosque iam praeiit *Vulgata.* Orationem igitur sic constituo: *Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν Θεὸν [εἰσὶν] ὑπὲρ αὐτῶν, εἰς σωτηρίαν,* i. e. Latine: *Fratres, mei cordis benevola quidem propensio et precatio, qua Deum adeo, [sunt] pro iis, ut salutis participes fiant.* Eodem modo Praepositio *ὑπέρ* a Verbo *εἶναι*, sive expresso, seu intelligendo, pendet *Marc.* IX: 40. *Luc.* IX: 50. *Rom.* VIII: 34, item apud AESCHYLUM [1]), ubi ait:

— — — — — *Νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.*

Et nunc postrema *εἰς σωτηρίαν* non amplius frigent, sed suo loco stant ad definienda praecedentia *ὑπὲρ αὐτῶν*, quae variam admittunt explicationem. Cff. *Act.* XIII: 47 et *Rom.* I: 6. Quam egregie autem omnes totius, si ita accipitur, sententiae partes cohaereant, ostendet, uti spero, haec Paraphrasis: *Carissimi lecto-*

---

1) *Pers.* v. 378 BOTH.

res, qui mecum CHRISTI *sectatores estis: mei cordis, quidquid illi ipsi suam ad perniciem moliuntur, benevola propensio et assidua illa, qua Deum adeo, precatio huc tendunt, ut iis prosim, quo contumaces esse desinant et ad* CHRISTI *communionem per fidem transgressi aeternae beatitatis participes fiant.*

Vers. 2.

Cur ita Iudaeis consulat, PAULUS enarrat verbis: *Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ᾽ οὐ κατ᾽ ἐπίγνωσιν.* FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS reprehendunt KOPPIUM aliosque, qui Graeca *μαρτυρῶ αὐτοῖς* Latine reddiderunt *laudo eos.* Et sane nihil aliud scribendum est, quam *testimonium iis do*, quemadmodum in locis, in quibus formula *μαρτυρεῖν τινι* explicationem admittit *alicuius laudandi*, ut *Luc.* IV: 22. *Gal.* IV: 15. *Col.* IV: 13. Vocabulum *ζῆλον*, quod sequitur, ut iam ERASMUS monuit, tria denotare potest: *aemulationem* seu *imitationem*, *invidentiam*, *studium.* Huic loco *studii* notionem vindicat orationis argumentum, etiam Genitivus *Θεοῦ*, qui Genitivus Obiecti est, uti *Psalm.* LXVIII (LXIX): 9. 1 *Macc.* II: 58. *Ioann.* II: 17 [1]). Tam rem, quam dicendi rationem illustrant *Act.* XXI: 20. XXII: 3. *Gal.* I: 14 aliaque exempla, quae attulerunt STUARTUS, REITH-

---

[1]) Quae ex *Test.* XII. *Patr.* REICHIUS affert verba: ἐν ζήλῳ Θεοῦ πορεύονται, l. c. reperire non potui; sed apud scriptores Graecos, Genitivum Obiecti haud raro vocabulo ζῆλος adiunctum esse, doce STEPHANI *Thes.*

MAYRUS, KREHLIUS, PHILIPPUS. PAULUS igitur sibi vult: *Testimonium enim iis do, eos Dei studio duci.* At hoc tamen studium non esse, quod probari mereatur, docet praecedentibus adiungens *ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν.* Male GROTIUS Composito *ἐπίγνωσις* eandem vim ac Simplici *γνῶσις* tribuit. Illi ipsi, quos excitavit, loci, 1 *Reg.* VII: 14. *Prov.* II: 5. *Hos.* IV: 5. VI: 7 cet. testantur, Simplici *cognitionem* significari, Composito *agnitionem*, ut ad Cap. I: 28 monui et recentiori memoria omnes fere interpretes viderunt. Verbis autem: *sed non secundum agnitionem*, nec Genitivus *Dei*, neque alius quis addendus est, quoniam Apostolus ambigue scripsit, mentem suam vs. 3 explicaturus. Et quum Praepositio *κατά* inserviat ad rei habitum indicandum, cum MAIERO interpretari licet: *sed non intelligenter.* Cui dicto si quis cum BENGELIO Litoten inesse putet, cuius usu PAULUS cavere voluerit, ne accusatione sua lectorum animos nimis exacerbaret, equidem non intercedam, dummodo eius exponendae causa non scribatur *magna cum coecitate*, sed *magna cum amentia.*

Vers. 3.

Ad postrema: *ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν* explicanda et confirmanda pergit Apostolus: *Ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν.* Minus recte RÜCKERTUS cum LACHMANNO delendum iudicavit Substantivum *δικαιοσύνην* Adiectivo *ἰδίαν* postpositum, quod se ipsum tuetur comparato Capite IX: 30, 31, a librariis vero cadem si-

milive de causa atque ibidem vs. 31 omissum est. Suum in locum TISCHENDORFIUS, qui antea LACHMANNUM secutus erat, illud restituit et secum consentientes habet fere omnes interpretes, etiam MEIIERUM, PHILIPPUM, THOLUCKIUM. De ipso vocabulo δικαιοσύνη satis disputavi supra Cap. I: 17 et alibi, item de formula Θεοῦ δικαιοσύνη, seu, inverso ordine, δικαιοσύνη Θεοῦ. Et me etiam probasse spero, τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην seu τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ in Abstracto *illam hominis* esse *probitatem*, *quae a Deo proficiscatur* vel *Dei sit*. Huic opponens τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην PAULUS Antithesin facit, quae se ipsa explicat, quemadmodum aliis in locis, in quibus τὸ ἴδιον ab eo, quod *Divinum* est, distinguitur, uti *Ioann.* V: 43. VII: 18. *Act.* III: 12. Tales quidem locos non memoravi supra ad Cap. VIII: 32, sed ibi, ni fallor, effeci, Adiectivum notionem *proprii* nusquam omnino amittere. Quid autem ex Apostoli mente inter probitatem, quae *ipsius hominis*, et eam, *quae Dei est*, intersit, tam e circumiectis Cap. IX: 30—33 et Cap. X: 4 sqq. apparet, quam e *Phil.* III: 9, ubi discrimen plena in luce collocant verba: μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει. Duo igitur principia erant, sibi invicem e regione obstantia, *Divinum* et *humanum*, quorum alterum *fide in Deo posita* nitebatur, alterum *legis observandae studio*. Iam probitatem studio illo nitentem Iudaei dicuntur ζητοῦντες στῆσαι. Similiter Verbum ζητεῖν Infinitivum post se habet *Gal.* I: 10. II: 17, alibi, etiam, ut FRITZSCHIUS ostendit, apud scriptores Graecos. Ipsum Infinitivum στῆσαι plerique interpretantur

stabilire. Quod et sexcenties in veterum scriptis probatur, et sine dubio huius loci est, si illud explicamus *facere, ut valere pergat.* Cf. 1 *Macc.* XI: 27. PAULUS, nempe, hîc Iudaeos increpuit in contumacia sua perseverantes, postquam Dei misericordia per CHRISTI legatos ad poenitentiam vocati essent. KREHLIUS *stabiliendi* interpretationem Cap. III: 31 commendari negat, quoniam ibi *τὸ ἱστάνομεν* oppositum est *τῷ καταργοῦμεν;* sed eandem similemve Antithesin reperimus *Hebr.* X: 9, item *Rom.* XIV: 4, quo in loco tria illa *στήκει, σταθήσεται* et *στῆσαι* conveniunt. Ubi vero ille Verbum *στῆσαι iudiciale* esse existimat, et Latine reddendum *sistere*, vel etiam exponendum *in iudicii libra ponere*, apud veteres quidem exempla sunt, quibus suam in causam uti possit, sicut verba XENOPHONTIS [1]): *ἃ ἔξεστιν ἀριθμήσαντας, ἢ μετρήσαντας, ἢ στήσαντας εἰδέναι;* at hanc tamen notionem nusquam in censum venire vidi, nisi oratio contexta ad eam ducat. De Verbo *ἀγνοεῖν* ad Cap. II: 4 copiose disputavi, quo illud nihil aliud significare probarem quam *ignorare* seu *nescire*, quod FRITZSCHIUS contra WETTIUM aliosque defendit, et quod fere omnibus placuit interpretibus. Ignorantia spectatur *voluntaria* et *culpanda*, uti in locis a TURNERO allatis: *Act.* III: 17. XXVI: 9. 1 *Tim.* I: 13, item *Act.* XIII: 27. 1 *Cor.* II: 8. Vitiis nempe suis Iudaei se occoecari et impediri sinebant, quominus, CHRISTUM fidei in Deo ponendae auctorem profitentes, in viam salutis se converterent. Itaque sensus orationis huc redit: *Quum enim nescirent, quaenam esset probitas, quae Dei est, et facere conaren-*

[1]) *Memor. Socr.* Lib. I. Cap. 1. § 9.

tur, ut sua ipsorum probitas valere pergeret, probitati, quae Dei est, se non subiecerunt, i. e. per eandem Litoten, quae vs. 2 exstat, *se obiecerunt* vel *restiterunt*. Nam in errore versatur MEIIERUS Verbo ὑπετάγησαν notionem Passivi vindicans. Vera quidem haec notio est Cap. VIII: 20, sed quoniam ibi memoratur, quod a solo pependit Deo generis humani conditore. Alia res est, ubi legitur aliquid, quod fieri nequit sine voluntate hominum. Cur vero longus sim? Evolvantur *Psalm.* XXXVI (XXXVII): 7. LXI (LXII): 5. 1 *Chron.* XXIX: 24. *Dan.* VI: 13. *Sap. Sal.* VIII: 14. 2 *Macc.* IX: 12. *Iac.* IV: 7. 1 *Pet.* II: 13. V: 5. Quid? quod Verbum ὑποτάσσεσθαι pro Medio etiam exstat supra Cap. VIII: 7 et haec notio excludi non potest 1 *Cor.* XV: 28. Mirandum igitur non est, omnes fere eodem modo interpretari, etiam STUARTUM, PEILIUM, TURNERUM, REITHMAYRUM, MAIERUM, KREHLIUM, PHILIPPUM, THOLUCKIUM, alios [1]).

Vers. 4.

Iudaeorum amentiam PAULUS confirmat verbis, quae, Proverbii instar, multorum in ore esse novimus: *Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι.* Sensus eorum praecipue pendet ab interpretatione vocabuli *τέλος*, quod HESYCHIUS explicat: *Τάγμα, πέρας, καὶ τὸ καταβαλλόμενον τοῖς τελώ-*

---

[1]) Cff. GROT. ad *Act.* XIII: 48. SCHLEUSN. in *Thes.* V. ὑποτάσσω. WINER. p. 232 sqq. BUTTMANN. *Ausf. Gr. Gramm.* Tom. I. p. 368 sqq. MADVIG. p. 84.

ναις. Plures eius notiones memorarunt alii [1]). Numerum tamen verbis V. D. exaggerat [2]), qui, illud inter *πολύσημα* recensens, novem diversas distinguit notiones. Quidquid vero huius rei est, quadruplicem tantum ab antiquo de verbis PAULI sententiam fuisse accepi, quae famâ floreret. Sed qui vocabulum *τέλος* cum ERASMO interpretantur *πλήρωμα* seu *perfectio*, ut CHRISTUS *legem perfecisse* dicatur, iam peccant in loquendi usum. Qui, THEODORETUM sequentes, ubi ait: *Ὁ νόμος ἡμᾶς πρὸς τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἐποδήγησε*, *id* intelligi volunt, *ad quod omnia in lege tendant* (minus Latine *scopum legis*), apud Scriptores Graecos quidem reperirepossunt, quo se tueantur, sed in N. T. non item. Nec horum librorum auctoritate nititur, quod CHRYSOSTOMO iam placuit et nuper a REITHMAYRO maxime commendatum est, significari *consilium homines ad τὴν δικαιοσύνην ducendi*, quod, quum legis tenuitate superius fuisset, a CHRISTO effectum sit. Rectissime vero MEIIERUS aliique tres illas interpretandi rationes hoc commune habere monent, ut Apostolum dicentem faciant quod consentaneum non est cum sequentibus vs. 5—8. Deinde communiter eae a falsa proficiscuntur opinione, quam me supra identidem refutasse confido, vocabulum *νόμος*, ubi Articulo careat, *legem Mosaicam* denotare. At hunc tamen errorem multos, qui veram vocabuli *τέλος* notionem tenerent, decepisse largior. Illam autem quod attinet notionem, nulla alia est quam *finis*, seu *termini*, sermone vernaculo *einde*. Et hanc

---

[1]) Vide praeter *Thes.* STEPHANI, THOM. *Mag.* eiusque interpretes p. 839. BUDAEUM l. c. p. 995. RUHNKEN. ad TIMAEI *Lexic.* p. 224, 225.

[2]) DUNCANI *Lex.* ROSTII p. 1084.

quidem plerique probarunt, interpretes quoque a MEIIERO memorati, quibus adiungantur LUTHERUS, SLICHTINGIUS, LIMBORCHIUS, CLERICUS, BOEHMIUS, KNAPPIUS [1]), STENGELIUS, KREHLIUS, EWALDUS, HOFMANNUS [2]) etiam et quodammodo HODGIUS, tum BOSVELDIUS, VINKIUS, VISSERINGIUS. Utique, si constat regula, ab eo, quod verba proprie et secundum loquendi usum plerumque significent, discedendum non esse, nisi illud aut oratio contexta suadeat, aut doctrina alibi proposita, haec interpretatio satis superque stabilita est. In V. T. haec notio vocabuli *τέλος* apud interpretes Al. vulgo exstat, etiam in locis, qui non respuere videntur notionem *consilii* (*scopi*) aut *summae*, uti *Eccles.* XII: 13, ubi legimus: *Τέλος λόγου, τὸ πᾶν ἄκουε· Τὸν Θεὸν φοβοῦ* [3]). In N. T. si locos excipimus, in quibus vocabulum *τέλος* significat quod hinc alienissimum est, *tributum*, nempe, seu *vectigal* [4]), eadem notio *finis* ubique valet, etiam 1 *Tim.* I: 5 et 1 *Pet.* I: vs. 9, quum in altero loco *illud* praedicetur *in quod cuncta praecepta desinunt*, in altero *beatitas coelestis fidem excipiens* hac in terra habitam [5]). Sum-

---

[1]) *Diatribe in loc. Paul. ad Rom.* X: 4—11. in *Opusc. Var. arg.* cet. Ed. II. p. 541 sqq.

[2]) L. c. Tom. II. Part. 1. p. 74.

[3]) Cf. HITZIG, *der Prediger Salomo's erklärt.* ad h. l. ubi V. D. ut vocabulo סוף notionem *finis* vindicet, comparari iubet Cap. III: 11 et VII: 2.

[4]) *Vectigalis* notionem praeter alios hîc ursit STRIGELIUS, vir ceteroquin magni nominis, in libro: *ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ in omnes libros N. T.* Hoc vero commentum FRITZSCHIUS refutavit, sed PHILIPPUS illud indignum dicit, quod refutetur.

[5]) Minus accurate suis in Commentariis WETTIUS aliique utrumque locum interpretantur. Cff. MEIIERUS et THOLUCKIUS ad h. l.

mopere hoc vss. 5 sqq. commendat oratio, quae veteri vivendi principio novum opponit. Accedit doctrina PAULI, quam commemorant KREHLIUS et THOLUCKIUS, Cap. VII: 1 sqq. *Gal.* II: 19. III: 13. IV: 5. *Col.* II: 14. Hac igitur de re satis certi videamus, quomodo cetera accipienda sint. In priori orationis parte, ut bene iam monuit BENGELIUS, Subiectum est *Χριστός*, Praedicatum *τέλος νόμου*, et gravitatis quidem causa hoc illi praepositum. Subiectum quum CHRISTI *personam* significet, non *doctrinam Christianam*, sequitur Praedicato Abstractum contineri pro Concreto: uti *Eph.* II: 14 et alibi [1]). Illud igitur explicandum est: *ἐτέλεσε νόμον*, quamquam negari nequit, huiusmodi explicationem dicendi vim quodammodo imminuere. Ceterum generatim hoc accipiendum esse, apparet inde, quod Nomina carent Articulo. Comparari meretur dictum HOMERI [2]):

Ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου, ἐπέων δ' ἐνὶ βουλῇ.

Sequentia *εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι*, quae tam ad Subiectum *Χριστός*, quam ad Praedicatum *τέλος νόμου* referenda sunt, nulla explicatione indigent, dummodo teneamus, Accusativum *δικαιοσύνην*, Articulo carentem, *probitatis communionem*, et Participium *πιστεύοντι*, quemadmodum Verbum *πιστεύειν* ubique, *fidem in Deo positam* significare. Itaque orationem sic interpretor: CHRISTO *enim auctore lex quaelibet, ideoque etiam Mosaica, vitae principium esse desiit, ut*

---

[1]) Cf. GLASS. l. c. Tom. I. p. 19 sqq.

[2]) *Iliad.* XVI. vs. 630.

probitatis particeps fiat quisquis fidem in Deo ponit. Hoc autem PAULUS per Particulam *γάρ* cum vs. 3 coniunxit, ut in luce collocaret amentiam Iudaeorum sui temporis, qui, quamvis ad CHRISTI probitatem a Deo proficiscentem vocati essent, vel sic tamen facere conarentur, ut sua ipsorum probitas valere pergeret, Divinaeque probitati, i. e. CHRISTO reniterentur. Neutiquam vero hoc Apostoli dictum et IESU doctrinam *Matth.* V: 17, ut KREHLIUS putavit, inter se repugnare, opportune monent MEIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS.

Vers. 5.

Iam ad vetus vivendi principium novumque sibi invicem opponendum PAULUS progreditur, secundum Editionem Receptam scribens: *Μωσῆς γὰρ γράφει τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου· Ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτοῖς.* Ad fidem tamen Codicum hodie pro *Μωσῆς* scribi solet *Μωϋσῆς.* Sed plura sunt, de quibus libri veteres inter se discrepent. Haud pauci traiecta Particula *ὅτι* habent *γράφει, ὅτι τὴν δικαιοσύνην.* Connexa *τὴν ἐκ τοῦ νόμου* alicubi etiam mutata sunt in *ἐκ πίστεως.* Porro in nonnullis omissum est vocabulum *ἄνθρωπος,* in pluribus Pronomen *αὐτά,* quorum in plerisque etiam pro Plurali neutro *αὐτοῖς* exstat Singulare femininum *αὐτῇ.* Haec omnia vero, ut evidenter docuit FRITZSCHIUS, cui omnes recentissimi assentiuntur interpretes, ex orationis corrigendae studio prognata sunt. Ipse TISCHENDORFIUS constanter secutus est Editionem Receptam.

Quae priori in membro leguntur: *γράφει τὴν δι-*

καιοσύνην, OLSHAUSENIUS, GLÖCKLERUS aliique explicanda censent: *γράφει περὶ τῆς δικαιοσύνης* vel *κατὰ τὴν δικαιοσύνην*. At, iudice vetere nostro interprete, Graeco *γράφει* respondet Latinum *descripsit*, quod plerisque placuit, nuperrime etiam FRILIO, TURNERO, VINKIO, VISSERINGIO, UMBREITIO, EWALDO. Vulgo provocant ad *Ioann.* I: 46, ubi dictum PHILIPPI: *Ὃν ἔγραψεν Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ* sine dubio significat: *Quem descripsit Moses in lege.* Alia exempla apud WETSTENIUM frustra quaesivi. FRITZSCHIUS vero auctoritate utitur XENOPHONTIS et PLUTARCHI, quorum alter [1]) CYRUM dicentem facit: *Ἐμὲ μὲν οὖν γράφε τῶν ἱππεύειν ὑπερεπιθυμούντων;* alter [2]) narrat: *Τῶν ἀρχόντων γραφόντων καὶ προβαλλομένων τοὺς εὐδοκιμεῖν ἐν τῇ πόλει σπουδάζοντας, εἷς ἐκ τῶν πολλῶν ἀναστὰς ὠνόμασε Τιμολέοντα.* Atqui hoc in loco Accusativus non pendet a Participio *γραφόντων*, quod nihil aliud significat quam *quum scribebant*, sed a sequenti *προβαλλομένων;* illo in loco oratio comparanda est cum eo, quod 1 *Macc.* X: 65 exstat: *ἔγραψεν αὐτὸν τῶν πρώτων φίλων*, neque Imperativum *γράφε* certe vertendo reddere licet *describe.* Unum tantum exemplum, de quo ambigi nequeat, mihi reperire contigit apud ATHENAEUM *de Machinis* [3]), ubi de DYADE, qui ariete subrotato usus est, legimus: *γράφει γοῦν τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ οὕτως*, i. e. *describit igitur eius structuram sic*, quae verba continuo sequitur ipsa arietis descriptio. Similiter PAU-

---

[1]) *Cyri discipl.* Lib. IV. Cap. 3. § 21.

[2]) *Timol.* in *Vit. parall.* p. 237.

[3]) *Veterum Mathematicorum opera.* Par. 1693. p. 4.

LUS: *Μωϋσῆς γὰρ γράφει τὴν δικαιοσύνην.* His autem ad definiendam probitatis illius qualitatem addit *τὴν ἐκ τοῦ νόμου*, i. e. *quae ex legis suae observatione proficiscitur.* Sic, vs. 4 lege qualicunque memorata, hoc loco transit ad proponendam *legem Mosaicam*, quam solam spectat mandatum membri posterioris. Cur vero Apostolus, vulgarem notionem Verbi *γράφειν* deserens, MOSEM probitatem, quae ex legis illius observatione proficiscitur, *describere* dicit? BENGELIUM aliosque, qui duo illa *γράφει* et *λέγει*, quod vs. 6 exstat, Antitheta esse putarunt, reprehendit FRITZSCHIUS. Huic vero minus feliciter cessit negotium cum priori membro connectendi posterius: *ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτοῖς.* Verba petita sunt ex *Lev.* XVIII: 5, ubi apud interpretem Al. legimus: *ἃ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτοῖς.* Plane eadem obviam sunt *Neh.* IX: 29. Eorum imitationem prodit quod reperimus *Ezech.* XX: 21: *ἃ ποιήσει ἄνθρωπος καὶ ζήσεται ἐν αὐτοῖς.* Sed PAULUS hîc et *Gal.* III: 12 ingratum Hebraismum correxit Pronomine Relativo *ἃ* in Articulum *ὁ* mutando. Contra Pronomina *αὐτά* et *αὐτοῖς* retinuit, quamquam ea tantum praecedentibus interpretis vocabulis *προστάγματα* et *κρίματα* respondere, suae orationi minime accommodata esse noverat. Quod indicio est, eum verba MOSIS non fecisse sua, sed a suis distinxisse. Hinc autem sequitur aliena Apostolo affingere, qui cum FRITZSCHIO membrum posterius exponant: *nempe hominem, qui Dei praecepta fecerit, per ea* (eorum observatione) *vitam habiturum esse.* Exempla EURIPIDIS et ARRIANI, quae V. D. ad suam structuram commendandam affert, dissimilia sunt, et frustra ad WINERI auctoritatem pro-

vocat. In omnibus enim locis, quibus WINERUS [1]) Attractionem inesse monet, post Particulam ὅτι praecedens repeti debet vocabulum, ut ibi orationis Subiectum fiat. Supra Cap. VIII: 27 hoc vidimus interpretantes verba: *ὅτι κατὰ Θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων.* Itaque, quum in posteriori membro intelligi nequeat *ἡ δικαιοσύνη ἡ ἐκ τοῦ νόμου,* Particulam quoque ὅτι explicare non licet *nempe.* Ipse FRITZSCHIUS se verba MOSIS cum verbis PAULI connectere non posse docuit, nisi suo arbitratu iis, praetermisso Pronomine *αὐτά*, insereret vocabula *Dei praecepta.* Imo Apostolus, nulla praecedentium ratione habita, aeque ac *Gal.* III: 12, locum *Lev.* XVIII: 5, quippe vulgo cognitum, quemadmodum apud interpretem Al. exstabat, allegavit, lectoribus curam eius in rem praesentem convertendi relinquens. Huic vero loco PHILIPPUS aliique scite monent, Particulam ὅτι, uti Cap. IX: 12, 17 et alibi, tantum praepositam esse, ut rectam orationem duceret. Nonnulli, ne eam negligerent, cum veteri nostro interprete pro ea substituerunt *dicens*, sed interiecta huius generis improbanda sunt. Satis habuit PAULUS celebratum illud effatum MOSIS commemorare, ut principium probitatis e legis Mosaicae observatione proficiscentis collocaretur ante omnium oculos. Ipsa illa Probitas veluti loquens inducitur: *Homo, qui ea perfecerit, vivet in iis.* Atque sic parata est responsio ad supra motam quaestionem, cur auctor vulgarem notionem Verbi *γράφειν* deseruerit. Probe animadvertendum est, eum nec Perfecto *γέγραφε*, neque Aoristo *ἔγραψε*,

---

[1]) Non solum Edit. IV, qua FRITZSCHIUS usus est, p. 483, sed etiam V. p. 606 et VI. p. 551, 552.

sed (quemadmodum ATHENAEUS supra) Praesenti γράφει usum esse, ut MOSEM *etiamnum scribentem* faceret. Hoc vero quum proprie accipi nequeat, mens eius fuerit necesse est: *In Literis Sacris* MOSES *describit probitatem, quae ex legis observatione proficiscitur.* Ne mutam autem personam describeret, illam quoque induxit loquentem: ὁ ποιήσας — αὐτοῖς, se verba eius referre indicans Particulâ ὅτι. Participium ποιήσας hac in oratione maximi ponderis esse, quippe τὸ ποιεῖν opponens τῷ πιστεύειν, communis interpretum sententia est. At de Futuro ζήσεται inter se discrepant. Quae cum illo connexa sunt: ἐν αὐτοῖς, vix dubitari potest, quin explicari debeant *in eorum regione* vel *communione*, ut una cum praeceptis Dei vivere dicantur eius cultores. Similiter huic Verbo Praepositio ἐν cum Dativo subiecta est alibi, uti Cap. VI: 2, ubi plura notavi. Sed quaestio est, utrum hoc Futurum *vitam terrestrem* spectet, an *beatitatem aeternam.* Alterius sententiae ducem se praestitit ORIGENES, alterius CHRYSOSTOMUS. Et ad hunc sane prae illo sequendum incitarer, si de eo lis ageretur, quid Verbum ζῆν ex PAULI mente significet. Sine controversia Apostolus, ubicunque ipse hoc Verbo utebatur, sibi *vitam aeternam* proposuit sectatoribus CHRISTI destinatam. Praeiit IESUS *Luc.* X: 28 dicendo: τοῦτο ποίει καὶ ζήσῃ. WETSTENIUS quoque Iudaeos recenset, qui verba MOSIS ita acceperunt. Sed an PAULUS verbis illis, ubi MOSEM loquentem faciebat, sensum suggerere potuit Christianum? An Futurum ζήσεται huiusmodi interpretationem admittit, si connexa interpretanda sunt ex mente veteris legislatoris? Nonne hic sibi voluit: *diuturna et fortunata vita fruetur in terra promissa?* Utor verbis

TERROTI, quocum WYSIUS, KREHLIUS aliique consentiunt.

Vers. 6—8.

Veteri vivendi principio, ut CHRISTUM legi qualicunque ideoque Mosaicae potestatem abrogasse probet, PAULUS nunc novum opponere incipit. Verba eius secundum Editionem Receptam sunt:

Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει· Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τοῦτ' ἔστι Χριστὸν καταγαγεῖν.

Ἤ· Τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; Τοῦτ' ἔστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν.

Ἀλλὰ τί λέγει; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Τοῦτ' ἔστι τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν.

Quod in horum verborum distinctione corrigendum videtur, infra suo loco corrigam. Ceterum eadem exstant in libris antiquis, praeterquam quod in nonnullis vocabula ἡ γραφή vs. 8 Verbo λέγει praeposita vel postposita sunt. Haec vero a librariis orationi, ne Subiecto suo careret, temere adiecta sunt, ut unanimi fere consensu VV. DD. iudicant. Ergo sine mora ad interpretandi negotium progredi possumus. At hoc tamen diu nos detinebit. Pervenimus enim in locum ab antiquo obscuritatis suae causa notatum, et cuius orationem RÜCKERTUS adeo perplexam esse queritur, ut ne duo quidem sint, qui de ea inter se omnino consentiant.

Et prima iam verba: *Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει· Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου*, dissensionem pepererunt. *Probitatem, quae ex fide auctore* CHRISTO *in Deo posita proficiscatur*, per Prosopopoeiam, cuius exempla *Luc.* XI: 49. *Rom.* XI: 4. *Hebr.* XII: 5 reperiuntur [1]), loquentem induci, manifesta et confessa res est. Neminem quoque latet, Singulare *εἴπῃς*, quum Collectivum sit, hîc pro Plurali positum esse, quoniam vs. 8 tale Singulare sequatur. Neque in dubium vocatur, quod iam veteres cum GROTIO, WOLFIO aliisque monuere, et quod ex subiectis *ἐν τῇ καρδίᾳ σου*, uti *Psalm.* XIII (XIV): 1 et *Apoc.* XVIII: 7, luculenter apparet, illo *εἴπῃς* percontationem non significari, quae ore enuncietur, sed quae volvatur in pectore i. e. *cogitationem mentis*, cuius *διάλογος* quidam, ut ait CAMERARIUS, est *ἡ διάνοια*. Recte iam OECUMENIUS: *τοῦτ' ἔστι, μηδὲ ἐνθυμηθῇς, ἀλλὰ πάντα λογισμὸν ἔκβαλε ἔξω*. Sed quomodo haec verba cum vs. 5 cohaerent? Nonnulli cum FRITZSCHIO et MEIIERO PAULUM reticuisse putant *κατὰ τὸν αὐτὸν Μωϋσῆν*. Ita vero omisisse dicitur quod tale est, ut ad nexum faciendum omnino requiratur ideoque omitti non potuerit. Deinde temere, quod me infra clare ostensurum spero, sumunt VV. DD. sententiae MOSIS accommodatum fuisse, ut *τὴν ἐκ πίστεως δικαιοσύνην* in scenam induceret se legis observationi opponentem. Et quidni Apostolus, suam ipsius mentem MOSI tribuere volens, scripsit: *περὶ δὲ τῆς*

[1]) Exempla huiusmodi Prosopopoeiae, uti *Hilaritatis* loquentis, e Scriptis Orientalibus affert IONESIUS, *Poëseos Asiaticae commentariorum libri sex cum appendice.* Ed. *Eichhorn.* p. 173 sqq.

ἐκ πίστεως δικαιοσύνης λέγει, scil. *Μωϋσῆς*? Summo igitur iure KOPPIUS, RÜCKERTUS, KREHLIUS, PHILIPPUS talia orationi inserere vetant. Multo magis vero reprehendendi sunt ESTIUS et SEMLERUS, quorum alter interpretatur: *Quae autem ex fide iustitia est, de ea loquitur idem* MOSES; alter: *Illa vero — — alibi ista dicit.* Quid? quod huiusmodi interpretandi rationibus Antithesis, quae vetus et novum vivendi principium vs. 5 et 6 sqq. a se invicem distinguit, non parum extenuatur. Nec tamen, ut multis placuit, Antitheta esse dixerim *Μωϋσῆς γὰρ — νόμου* et *Ἡ δὲ — λέγει*. Hoc enim ut probetur, primaria vis Verborum *γράφει* et *λέγει* argutius urgeri et MOSI, quod male sonat, opponi debet personata *ἡ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη*. Imo hunc locum obiter lustrare sufficit, ut cuivis opinionibus praeiudicatis vacuo persuadeatur, in utraque *δικαιοσύνῃ, τῇ ἐκ τοῦ νόμου* et *τῇ ἐκ πίστεως*, cerni Antithesin. Si autem altera, ut ad vs. 5 dixi, loquens inducitur: *ὁ ποιήσας — — αὐτοῖς*, quid se magis commendat quam sententia, alteram continuo prodire, ut voce sua eam excipiat? Atque sic simul causa Prosopopoeiae, quae in vs 6. reperitur, explicata, GROTIUM, BENGELIUM aliosque, qui Abstractum *δικαιοσύνη* pro Concreto *δίκαιος* positum aiunt, refellere nihil attinet.

Sed multo acriores lites VV. DD. de iis egerunt, quae hac in PAULI Epistola nunc sequuntur. Duplicis generis ea esse constat, negantis vs. 6, 7, aientis vs. 8. Partim ad literam ab interprete Al. *Deut.* XXX: 12—14 petita sunt; partim tantum verborum eius imitationem continent, et quidem talem, ut sensus etiam mutationem subierit; partim soli debentur Apostolo. Hic au-

tem, ubi duce illo utebatur, nihil aliud ab eo mutuatus est, quam quod consilio suo accommodatum erat, cetera vero, quamquam cum interpretis oratione arcte cohaerebant, praetermisit. Quae omnia ut lectorum oculis subiiciantur, totum locum describere lubet. Et quo paratior tam MOSIS quam PAULI in mentem penetrandi via sit, a vs. 11 incipiam. Sic igitur legislator loquens inducitur:

Ὅτι ἡ ἐντολὴ αὕτη, ἣν ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον, οὐχ ὑπέρογκός ἐστιν, οὐδὲ μακρὰν ἀπὸ σοῦ ἐστιν.

Οὐκ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω ἐστὶ, λέγων· Τίς ἀναβήσεται ἡμῖν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ λήψεται ἡμῖν αὐτὴν, καὶ ἀκούσαντες αὐτὴν ποιήσομεν;

Οὐδὲ πέραν τῆς θαλάσσης ἐστὶ, λέγων· Τίς διαπεράσει ἡμῖν εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης, καὶ λάβῃ ἡμῖν αὐτὴν, καὶ ἀκουστὴν ἡμῖν ποιήσῃ αὐτὴν, καὶ ποιήσομεν;

Ἐγγύς σου ἐστὶ τὸ ῥῆμα σφόδρα, ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ταῖς χερσί σου ποιεῖν αὐτό.

Paucis, quorum praecipua infra memorabuntur, exceptis eadem in Codice Hebraeo legimus. MOSES igitur tam apud interpretem quam in Archetypo ad vitae suae exitum declaravit, illud, quod genti suae salutare foret, non e longinquo quaerendum, sed ei cognitum perspectumque esse, quippe Divinitus praescriptum. Quid autem legislator sibi voluerit, VV. DD. inter se disputant. KNAPPIUS, ad PHILONIS auctoritatem provocans, hanc ei tribuit sententiam, *Deum ab homine ni-*

hil exigere, quod arduum sit ac difficile; nihil enim facilius esse et simplicius hoc uno: ἀγαπᾶν αὐτὸν ὡς εὐεργέτην. Itaque MOSEM de *uno* tantum *praecepto, amoris,* nempe, *erga Deum e fide proficiscentis* locutum esse contendit. Et sane eum amoris erga Deum religione gentem suam obstrinxisse, vs. 16 et 20 coll. vs. 6 testatum reperimus. Sed hinc non sequitur, eum plane idem Israëlitis proposuisse ac postea aequalibus suis Euangelii proposuerint praecones. Imo IACOBI posteros, uti tota arguit oratio contexta, ad illud Dei pietate et virtute colendi studium excitavit, quo vanam quamlibet exterorum hominum superstitionem et cum ea connexam morum pravitatem fugerent. Quare recte MAIERUS MOSEM praescribere ait *amorem Dei in obedientia conspicuum.* Nec Singulare ἡ ἐντολή, quod vs. 11 exstat, premendum est pro sententia, *unum* tantum *praeceptum* hîc in censum venire. Quidni hoc Singulare aeque Collectivum habeamus ac Cap. XXVI: 13, ubi cum Plurali permutatur? Sed quaestionem dirimunt circumiecta vs. 8—10 et 15, 16, quippe quae perspicue ostendunt, *omnia* eo comprehendi *ad Deum colendum pertinentia.* PHILONEM quod attinet, nihil indicat, eum in loco, quem KNAPPIUS excitat [1]), orationem spectasse, cuius in explicatione nunc versemur. Tum ipse τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν (τὸν Θεόν) ὡς εὐεργέτην ibi interpretatur: ὅλῃ τῇ ψυχῇ πεπληρωμένῃ γνώμης φιλοθέου, καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ περιέχεσθαι, καὶ τὰ δίκαια τιμᾶν. Ubicunque vero his de verbis commentatur, se non unum amoris praeceptum, sed *cuncta legis praecepta* intellexisse prodit, seu *omne pie-*

---

[1]) *De victim.* Cap. 8. Tom. I. p. 257.

tatis et virtutis studium [1]). Sine scrupulo igitur assentior THOLUCKIO aliisque interpretibus, quotquot idem iudicium ferunt. Sed lubenter quoque suscipio partes eorum, qui hoc in loco de *fide* nihil plane reperiri monent. Multo minus alicubi a MOSE memoratur *fidei principium*, quale apud PAULUM est, *principio legis observandae oppositum*. Proinde duo diversissima confundit MELANCHTHONIS, CALVINI aliorumque sententia, MOSEM et PAULUM *eadem dixisse*, seu apud MOSEM legi vaticinationem ad res Christianas pertinentem, cuius sensum proprium PAULUS repetierit. Neque hanc confusionem vitare sciunt, qui cum OLSHAUSENIO sumunt, Verbis MOSIS non proprie, sed *πνευματικῶς* inesse, quae PAULI contineat oratio. Breviter dicam, duo superesse placita, quorum alterutrum eligendum sit: Apostolum, nempe, aut verba illa Allegorice interpretatum esse, ut sensui proprio figuratum subiiceret, aut ea suam tantum ad rem accommodasse. Utrum utri praestare videatur, nunc explorandum est.

Interpretationem Allegoricam me supra plus semel PAULO vindicare memini. Is igitur non sum, qui hoc loco eandem viam ingredi recusem. Praecedunt Viri graves: FRITZSCHIUS, REICHIUS, MEIIERUS, ut plures mittam, tam ab illis ipsis, quam a RÜCKERTO et THOLUCKIO memoratos [2]). Acute KÖLLNERUS hoc ita tenere

---

[1]) *De poster. Caini.* Cap. 24. ibid. p. 241. *De mut. nomin.* Cap. 41. p. 614. *De poenitent.* Cap. 2. Tom. II. p. 406. *De praem. et poen.* Cap. 14. ibid. p. 421. *Quod omn. prob. lib.* Cap. 10. p. 456.

[2]) Ubique tamen interpretes, qui mentem PAULI MOSIS effato proprie inesse putarunt, non satis ab iis distinguuntur, quorum iudicio Apostolus verbis legislatoris antiqui figurate seu Allegorice usus est.

conatus est, ut alterum cum eo coniungeret. WETTIUS quoque et alii figuratum sensum verborum MOSIS cum proprio in PAULI oratione coaluisse sumserunt. Sed rationibus, quae ab utraque parte afferuntur, iterum iterumque ponderatis, interpretationis Allegoricae defensoribus tot et tanta obstare vidi, ut causam eorum non amplius tueri possim. Et primum quidem, si PAULUS vs. 5 verba *Lev.* XVIII: 5 *ὁ ποιήσας —— αὐτοῖς,* quod animadvertit UMBREITIUS, proprie accepit; valde incredibile est, Apostolum vs. 6—8 iis opposuisse, quae figurate accipienda essent. Deinde quaestiones: *Τίς - οὐρανόν;* et *τίς - ἄβυσσον;* interpretationem Allegoricam neutiquam admittunt, neque aliud quid, quod eam ferat, huic orationi inest praeter prius membrum versus 8; atqui nonne inexcusabilis licentia est hoc figurate intelligere, quaestiones proprie? Nec media illa: *τοῦτ' ἔστι — καταγαγεῖν* et *τοῦτ' ἔστι — ἀναγαγεῖν,* quomodocunque explicanda sint, interpretationi illi favere, infra, uti spero, monstrabitur. Nondum dixi, eam stare non posse, si probabile est, quod supra efficere studui: *τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου* et *τὴν ἐκ πίστεως δικαιοσύνην* vs. 5 et 6 per Prosopopoeiam sibi invicem loquentes opponi. Ita cadit quoque, quod nonnulli VV. DD. contenderunt, verba *Μωϋσῆς γὰρ γράφει* haud secus ad vs. 6—8 quam ad vs. 5 referenda esse. Sed haec opinio labefactatur, dummodo consideremus, quantum vs. 6—8 orationis forma a praecedenti differat. Et nullo modo sententia, Allegoricam PAULI interpretationem esse, toleranda videtur, si non solum eorum, quae ille aut mutavit, aut praeteriit, rationem habemus, sed etiam reputamus, quam vehementer verba eius a verbis MOSIS quoad

sensum discrepent, quum alter, ut iam vidimus supra, *de legis observandae principio*, alter *de fidei principio* locutus sit. Utique ad hanc sententiam ferendam cum KREHLIO facere debemus conclusionem, Apostolum Veteri Testamento indigne abusum esse, quod olim *Iudaeum*[1]) ei obiecisse novimus. Contra vero, si auctorem orationem legislatoris antiqui *suam tantum ad rem accommodasse*, i. e. *inde verba, quibus sua cogitata enunciaret, mutuatum esse* sumimus, huius loci difficultates partim omnino tolluntur, partim valde imminuuntur. Leviora enim, quae huic interpretationi opponuntur, iam refutata sunt aut refutabuntur, ubi ad singula articulatim lustranda pervenero. Hoc autem nomine ea se commendat, quod rationem sequitur veteribus frequenter usitatam, neque a PAULO alienam, uti supra Cap. IX: 20, 21, infra vs. 18 docemur et alibi. Quapropter eam plerisque placuisse nemo mirabitur. Interpretibus a MEIJERO et THOLUCKIO memoratis addantur SLICHTINGIUS, CORNELIUS A LAPIDE, WOLFIUS, NIELSENIUS, STENGELIUS, EWALDUS, BOSVELDIUS, PALMIUS, WYSIUS, HODGIUS, WALFORDUS, TURNERUS, BEELENIUS, qui tamen fatetur, se non nisi invitum in hanc iisse sententiam. Iam Apostolus verbis nemini Iudaeorum incognitis iisdemque praeclaris, quo magis lectorum animos sibi conciliaret, uti maluit quam suis, quoniam Romanis scribebat, quorum plerique Iudaismi fautores erant. Haud male iam CHRYSOSTOMUS: *Κέχρηται ῥήμασι τοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ κειμένοις, σπουδά-*

---

[1]) CHIZZOUK EMOUNAH l. c. p. 326. Cf. p. 433, ubi GUSSETIUS Iudaeum aliter redarguere nescit, quam dicendo, utrumque MOSEM et PAULUM *poenitentiam* commendasse. Sed leviter quoque disputavit HAMELSVELDIUS, *De Bijbel verdedigd*. Tom. II. p. 229 sqq.

ζων ἀεὶ τὰ τῆς καινοτομίας καὶ τῆς πρὸς ἐκείνην μάχης ἐγκλήματα διαφεύγειν. Falluntur vero, qui orationem extenuari putant, nisi vaticinationis nitatur gravitate. Quid enim gravius est eo, quod loquens inducitur *ἡ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη*, quam PAULUS supra vs. 3 coll. IX: 34 auctore CHRISTO Divinitus profectam dicit?

Explicato hoc negotio incidimus in quaestionem, *quonam consilio* PAULUS et verba MOSIS et sua enunciaverit. Si penes longe plurimos interpretes, quos etiam PHILIPPUS sequitur, fides est, ostendere voluit, quanto facilius sit sibi alteram *δικαιοσύνην* comparare quam alteram. WOLFIO aliisque iudicibus id egit, ut commonstraret, CHRISTI doctrinam sine magno labore cognosci posse. Sed placita illa, ne plura dicam, in orationem contextam vs. 4, 5, 9 sqq. nullo modo quadrant. Nec ferri potest, quod FRITZSCHIO visum est, sensum orationis huc redire: „Noli salutem tibi parare *faciendo* et *moliendo*, sed eam tibi para *credendo*." Nam ita certe negligitur quod inter quaestiones vs. 6 et 7: *Τίς — οὐρανόν;* et *Τίς — ἄβυσσον;* et verba *Lev.* vs. 5: *ὁ ποιήσας — αὐτοῖς* interest, ut etiam *imago* vs. 6—8 *a longinquo et propinquo petita.* Hoc idem obstare videtur sententiae, ceterum probabiliori MEIJERI, quocum REICHIUS, RÜCKERTUS aliique magis minusve consentiunt, Apostoli mentem hanc fuisse: *Μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός.* Deinde MEIJERUS ceterique, qui PAULUM verba MOSIS Allegorice interpretatum esse sumunt, aeque ac FRITZSCHIUS, praecedentibus *ἡ δὲ ἐκ πίστεως — καρδίᾳ σου* et sequentibus *τοῦτ' ἔστι — καταγαγεῖν* alienum sensum affingere coguntur. Leviores opiniones brevitatis causa praetereo. Equidem, si tan-

tis in litibus meum iudicium interponere licet, Apostolum ante oculos habuisse crediderim *homines*, CHRISTI *nomen profitentes, sed Iudaismi tenaces, nec tamen in eo securos, qui assentirentur disputatis* Cap. VII: 7 sqq. *de legis tenuitate, doctrinae vero* Cap. VIII *expositae*, CHRISTUM *salutis ducem esse, qui nihil desiderii relinqueret, assentiri vererentur. Tales* igitur *homines eum avocare* puto *a salutis duce longe quaerendo, quum quisque, qui* CHRISTI *communione utatur, per fidem in Deo positam possideat, quod, ut ex legis alicuius observatione, sic etiam aliunde afferri non possit.* Quatenus hoc cum aliorum sententiis conveniat, aut ab iis differat, ipsi, cui volupe est, lectori investigandum relinquens, ad singulas orationis partes interpretandas festino.

Incipiamus ab utraque quaestione: *Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν;* et *Τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον;* Locos alteri, cuius Futurum *ἀναβήσεται* in N. T. *ἅπαξ λεγόμενον* est, similes e scriptis externis et domesticis afferunt GROTIUS et WETSTENIUS [1]). Nonnunquam formula figurate usurpatur, uti *Ioann.* III: 13, plerumque proprie, uti *Psalm.* XXXVIII (XXXIX): 8. *Ies.* XIV: 13. *Amos.* IX: 2. *Bar.* III: 29. *Act.* II:

---

[1]) Minus tamen simile est, quod praebet EURIPIDES *Phoeniss.* vs. 507, 508, si Substantivo *ἄστρων*, ut etiam GEELIO in *Comment.* p. 125 sqq. non displicuit, in Participium *οἰστρῶν* mutato, legere debemus.

Οἰστρῶν ἂν ἔλθοιμ' ἡλίου πρὸς ἀντολὰς
Καὶ γῆς ἔνερθε — — —.

Sed licet hoc non probetur, sine dubio Poëtae verba emendatione indigent.

34. *Eph.* IV: 8—10. *Apoc.* XI: 12, item alibi [1]). Ita hac in PAULI oratione proprie dicitur: *Quis adscendet in coelum?* In altera quaestione verba interpretis: *Τίς διαπεράσει ἡμῖν εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης*, quibus Hebraea respondent, Apostolus mutavit, ut et *coelo* opponeret *inferorum sedes*, et praepararet explicationem: *τοῦτ' ἔστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν*. Vocabulum *ἄβυσσος* quum proprie Adiectivum sit significans *quod fundo caret*, ἡ *ἄβυσσος* apud interpretem Al. frequenter est *profundum maris*. Hinc vocabulum translatum reperimus ad *orcum*, ita tamen, ut haud raro, etiam in *Apoc.* Cap. IX: 1, 2 et alibi hoc in libro, quemadmodum fortasse *Luc.* VIII: 31, *locus damnatorum* denotetur seu *tartarus*, inter quem et *τὸν ᾅδην* KREHLIUS scite interesse monet. EURIPIDES veteres sequens, qui non Substantivo, sed Adiectivo uti solent, *ταρτάρου* memorat *ἄβυσσα χάσματα* [2]). Illa vero notio nec accommodata est orationi, quae *nihil mali* spectat, neque opposito *ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν*. Eodem autem ex opposito apparet etiam, frustra laborasse KEUCHENIUM, ut *mare* significari efficeret. Sed quin *orcus* intelligi possit, dubitare non sinit comparatio *Psalmi* LXX (LXXI): 20 cum XXIX (XXX): 3,

---

[1]) LUCIAN. *Hermot.* Cap. 71. Tom. I. p. 813. APOLL. *Rhod. Argon.* Lib. II. vs. 938. THEOCR. *Idyll.* XXIV. vs. 77, 78, ubi ad HERCULEM refertur, quemadmodum apud alios scriptores.

[2]) *Phoeniss.* vs. 1608, 1609 GEEL. Locum mihi monstravit SEGAARIUS, *Observ. Phil.* cet. in *Luc.* VIII: 31, a quo tamen laudatum nollem MICHAËLEM, cuius coniecturae in *Epimetro* ad LOWTHII *de sacra poësi Hebraeorum Praelectiones* Part. I. p. 202 sqq. MOSEM *beatorum insulas* ante oculos habuisse, hodie certe nemo amplius assentitur.

ubi alterum locum: *ἐκ τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς πάλιν ἀνήγαγές με* alter sic explicat: *ἀνήγαγεν ἐξ ᾅδου τὴν ψυχήν μου.* Itaque interpretari non vereor: *Quis descendet ad orcum* vel *ad inferos?* In quaestionibus tamen propositis neque *orcus*, nec *coelum* primas tenet, nisi quatenus loca illa *longe remota* sunt, quod vs. 8 evidenter docet oppositum *ἐγγύς*. Illius autem Antitheseos quum multi immemores essent interpretes, frustra sudarunt in sensu verborum explicando. Errores quoque peperit opinio, iisdem verbis alium sensum apud PAULUM quam apud MOSEM tribuendum esse, quia huius oratio plena et integra sit, illius decurtata. Studiose enim Apostolus praeteriit ea, quae ab instituto suo aliena erant. Quod autem intelligi debebat: *ut viam salutis aperiat*, e praecedenti *ζήσεται* repetendum lectori reliquit. Rursus vero apud eum quaestiones illud *longe quaerere*, quod primarium est, cum quaestionibus apud MOSEM commune habent. Videlicet hoc verbis eius: *εἰς τὴν ἄβυσσον* haud secus inest quam verbis interpretis Al. *εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης.* Itaque nulla se quoque commendat huius orationis explicatio, quae non nititur cogitatione *profectionis in regiones abditas.* Nec rem acu tangere videntur, qui cum FRITZSCHIO scribunt: *Nemo in coelum adscendet* aut *in orcum descendet.* Haud ignoro quidem Pronomen *τίς* sequente Futuro saepissime *negationi* inservire. Atqui subiecta: *Τοῦτ' ἔστι Χριστὸν καταγαγεῖν* et *τοῦτ' ἔστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν* negationem praecedentem non ferre ostendemus. Neque eam, ut quisque videt, apud MOSEM fert oratio contexta. Sine dubio, si PAULUM cum MOSE, uti ipse largitur FRITZSCHIUS, consentientem facere volumus, inter-

pretandum est: *utinam quis* cet. Quod suasit etiam BAUMGARTEN-CRUSIUS et quod congruit cum notione Pronominis *τίς* *Marc.* XVI: 3 et alibi, ubi *optantis* est. Duo autem hîc optantur per Particulam ἤ copulata. Particulae, cum Editione Recepta aliisque, etiam BRUDERUS [1]) Colon subiecit, quo ea referenda est ad praecedentia μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου. At vocabulo neganti μή legitime non respondet illud ἤ, sed itidem negans requiritur μηδέ, ut docent *Luc.* XIV: 12. 1 *Cor.* V: 8. 2 *Tim.* I: 8 aliique loci, neque contradicit *Rom.* I: 21. Suo iure igitur WETTIUS et MEIIERUS hanc distinctionem improbarunt. Profecto vocabula ἤ τίς arcte connectenda sunt, quemadmodum *Matth.* XVI: 26. *Rom.* III: 1. XI: 34, 35. 1 *Cor.* VII: 16. 2 *Cor.* VI: 15, ubi Particula ἤ Pronomen τίς vel τί praecedit. Hinc vero sequitur, arcte quoque connectendam esse utramque quaestionem, ut sic exponatur: *utinam quis sit, qui nos e longinquo in viam salutis ducat, sive in coelum adscendens, seu, si nemo est, qui hoc velit, ad inferos descendens.* Similiter, ut locos supra allatos mittam, *Ioann.* IV: 27 verborum, quae discipuli expromere non ausi sunt: Τί ζητεῖς, ἤ τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς; sensus est: *Quid quaeris, aut, si nihil quaeris, quid loqueris cum ea?* Iam rationis conclusio parata est. Huius igitur sum sententiae, duo illa: Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν et τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον unius orationis membra esse ad Parallelismi Orientalis normam coniuncta: haec membra per Particulam ἤ copulari neque a se invicem avelli interiecto: τοῦτ' ἔστι Χριστὸν καταγαγεῖν,

---

[1]) In *Concordant.* V. τίς.

quippe quod tantum in Parenthesi positum sit, aeque ac sequens: *τοῦτ᾽ ἔστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν*: utramque Parenthesin, quum utriusque quaestionis argumentum seorsim redarguatur, agendi quoque discrimen attingere: sed si a duplici loquentis Probitatis, quae ex fide proficiscitur, interpellatione paulisper recedamus et circumiecta in summam contrahamus, sensum verborum: *μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν, ἤ· Τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον;* huc redire: *Ne subeat tibi cogitatio, viam salutis in locis remotis, sive coelo, seu orco, quaerendam esse.*

Ex disputatis quodammodo iam apparet, quid sentiam de verbis: *Τοῦτ᾽ ἔστι Χριστὸν καταγαγεῖν* et *τοῦτ᾽ ἔστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν*. Haec non Probitatis, quae ex fide proficiscitur, loquentis, sed ipsius PAULI Probitatem interpellantis esse, hodie negabit nemo. Sed quid sibi voluerit Apostolus, in controversiam vocatur. FRITZSCHIUS Graeca Latine reddit: *nempe ut* CHRISTUM *in terram deducat* et *scilicet ut* CHRISTUM *ex inferis ad superos ducat.* Eandem similemve viam antiquioribus temporibus ingressi sunt CORNELIUS A LAPIDE, ESTIUS, CRELLIUS, SLICHTINGIUS, GROTIUS, WOLFIUS, recentiori aetate SEMLERUS, KOPPIUS, FLATTUS, BOSVELDIUS, REICHIUS, WETTIUS, KREHLIUS, TERROTUS, WALFORDUS, STENGELIUS, MAIERUS, BISPINGIUS, BEELENIUS, MEIIERUS. Quid? quod ad hanc interpretationem, praeter *Arabem Polyg.* aliosque veteres ansam iam praebuit *Syrus* scribens ܘܐܚܬ atque ܘܐܣܩ, quorum alterum significat: *et deduxit*, alterum: *et eduxit.* Tum eius tuendae causa VV. DD. monent, Infinitivum haud raro ad *consilium* denotandum usurpari. Et nihil

fere frequentius reperitur, sed vulgo post Verba, quibus quodammodo *consilii notio* inest, et ita, in N. certe T. plerumque, ut Infinitivum Articulus τοῦ praecedat [1]). Etiamsi autem concedam ipsa Verba ἀναβήσεται et καταβήσεται hanc structuram admittere, impedit eam sine dubio sequens τοῦτ' ἔστι, quod nusquam, quantum novi, exstat, ubi *consilium* proponitur, sed ubique respondet Latinis *id est*, seu *hoc significat*, *hoc idem est atque*, sibique subiectam habet orationem ad *explicandum* vel *corrigendum* adhibitam. Exemplo sint verba PLUTARCHI [2]): Οὐ δύνασαί μοι καὶ φίλῳ χρῆσθαι καὶ κόλακι, τοῦτ' ἔστι καὶ φίλῳ καὶ μὴ φίλῳ, item omnes Novi Testamenti loci a BRUDERO congregati. Nec contrariam in partem disputandi copiam faciunt quae leguntur supra Cap. I: 12. Ibi enim haud dissimile τοῦτο δέ ἐστι eodem redit, Infinitivus autem συμπαρακληθῆναι quidem explicandus est *ut vos mecum erigamini*, sed propter praecedentia: εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς. Cur vero plura? Negari nequit, *tertium* τοῦτ' ἔστι vs. 8 *primo* et *secundo* vs. 6 et 7 respondere, eoque refelluntur, qui sequentibus Infinitivis καταγαγεῖν et ἀναγαγεῖν *consilii* affingant notionem, quam quoque respuit τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως. Quemadmodum igitur nemo vs. 8 interpretari dubitabit: *id est*, seu, duce LUTHERO, *hoc nihil aliud est quam verbum fidei*, sic vs. 6 et 7 interpretandum est: *id est*, seu *hoc nihil aliud est quam deorsum ducere* et *sursum ducere*, vel, ut habet CALVINUS, *deducere* et *reducere*.

---

[1]) Cff. WINERUS p. 284, 290 sqq. MATTH. Tom. II. p. 1229 sqq. KÜHNER. Tom. II. p. 335 sqq. ROST. p. 657, 658. MADV. p. 160 sqq.

[2]) *Moral.* p. 64.

Cff. KNAPPIUS, RÜCKERTUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, item USTERIUS [1]) et TURNERUS. Posterius: *τοῦτ' ἔστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν*, cuius simile exstat *Hebr.* XIII: 20, intellectu facilius est quam prius: *τοῦτ' ἔστι Χριστὸν καταγαγεῖν*. Praesertim illud lucem accipit e verbis vs. 9: *ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν*. Sed nonne inde apparet, hoc itidem illustrari praecedentibus: *ἐὰν ὁμολογήσῃς — Κύριον Ἰησοῦν*? Breviloquentiae orationis succurrere, qui Verbo *καταγαγεῖν*, quod pariter atque alterum *ἀναγαγεῖν* formam Atticam habet, cogitando adiiciat: *ἐκ τοῦ οὐρανοῦ*, satis exploratum est [2]). Nec de eo ambigi potest, an quoque intelligere debeamus: *εἰς τὴν γῆν*, quod ipsum intelligere iubent sequentia *Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν*. Novi quidem, hoc Verbum absolute positum ita etiam usurpari, ut denotet *deducere in orcum*, seu *εἰς τὸν ᾅδην* [3]); sed quod de *mortuorum* tantum *umbris* dicitur, CHRISTO *in coelum sublato* non congruit. Ergo coniuncta sunt haec duo: CHRISTUM *in terram deducere de coelo* et CHRISTUM *in terram reducere ex orco.* Hoc illi Apostolus, quamquam in *ὕστερον πρότερον* incidebat, subiicere debuit, quoniam, MOSEM

---

[1]) L. c. p. 291.

[2]) Hoc tamen non favet iis, qui Verbum *καταγαγεῖν* ad CHRISTI, quam dicunt, *ἐνσάρκωσιν* referentes, ei notionem notioni oppositi *ἀναγαγεῖν* neutiquam respondentem et a loquendi usu plane alienam affingunt. Plura in contrariam partem non disputo, sed silentio prorsus praeterire nolui sententiam, quam hac nostra quoque aetate claris interpretibus placuisse videbam.

[3]) Ita apud HOMER. *Odyss.* XXIV: vs. 100. IOSEPHUS similiter Verbo *ἀνάγειν* utitur *Antiq.* Lib. VI. Cap. 14. § 2. Cff. 1 *Sam.* II: 2 et *Sap. Sal.* XVI: 13, ubi legimus *κατάγειν εἰς ᾅδου* et *εἰς πύλας ᾅδου*.

imitando, alterum: *τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον;* alteri: *τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν;* subiecerat. Quum vero ambobus auctoribus primarium esset *loca remota* commemorare, sine damno quoque vulgarem sequi poterant usum *coeli orco* praeponendi. Verba autem *τοῦτ' ἔστι — καταγαγεῖν* et *τοῦτ' ἔστι — ἀναγαγεῖν*, salvis supra disputatis, non ad *τὸ ἀναβαίνειν εἰς τὸν οὐρανόν* et ad *τὸ καταβαίνειν εἰς τὴν ἄβυσσον* referenda sunt. Sed si ad totas quaestiones referuntur, oratio demum via et ratione procedit. Quemadmodum enunciata sunt *optata, ut quis, viae salutis aperiendae causa in coelum adscendat, aut in orcum descendat*, sic postulat disputandi ordo, ut eadem corrigantur seu reprehendantur. Reprehensiones, quae aeque graves ac breves sunt, ope formulae *τοῦτ' ἔστι, id est*, seu *hoc nihil aliud est quam*, ostendunt, quam improbum et secum ipsum discordem huiusmodi quaestiones hominem CHRISTI nomen iam profitentem faciant. Bene enim notanda est vis vocabuli *Χριστόν*, etiam alibi, ubi illud praecedit, uti 1 *Cor.* VIII: 12. 1 *Thess.* II: 6, tum 2 *Cor.* II: 15. *Gal.* I: 10. *Hebr.* III: 6 conspicua. Quibus similibusque locis comparandis docemur, hîc appellationem illam sibi velle *ipsum, qui talis tantusque est*, CHRISTUM. Hinc vero sequitur, duo ista *Χριστόν* et *καταγαγεῖν* inter se adeo repugnare, ut altero alterum absurdum fiat. Ergo *qui ad viam salutis quaerendam in orcum descendi cupiat, hunc* PAULUS *nihil minus velle* ait, *quam ut inde in terram reducatur* CHRISTUS, *ideoque reapse negare, eum esse* CHRISTUM, *qui, ut hominibus salutis auctor esset, e morte in vitam revocatus sit. Qui ad viam salutis quaerendam in coelum adscendi cupiat, nihil minus* ille *velle* ait, *quam ut inde in terram*

deducatur CHRISTUS, *ideoque reapse negare, eum esse* CHRISTUM, *qui, ut hominibus salutis auctor esset, ad dextram Dei collocatus sit Dominus*, seu *regni Divini Princeps*. Ita ad Verbum paulo difficilius *καταγαγεῖν* explicandum utimur iam supra indicata et a REICHIO maxime commendata comparatione sequentium vs. 9: *ἐὰν ὁμολογήσῃς — Κύριον Ἰησοῦν*, quae, ut loco suo elucebit, interpretanda sunt: *si professus fueris* IESUM *esse Dominum*. Hae autem non temere fictae, quales hac in interpretatione satis crebro improbavi, sed *verae Parentheses* sunt, quemadmodum similes, sive itidem initium capiunt a formula *τοῦτ' ἔστι*, uti *Marc.* VII: 2. *Rom.* VII: 18. *Philem.* 12. 1 *Pet.* III: 20, seu paulo aliter enunciantur, uti *Matth.* XXIV: 15. *Marc.* VII: 11. *Ioann.* I: 39. Apostolus enim loquentem, quae ex fide proficiscitur, Probitatem, ut eius admonitionem urgeat, obiter interpellans, filum orationis abrumpit [1]). Utriusque vero reprehensionis summa, si, missa descensionis in orcum et adscensionis in coelum distinctione, comprehenduntur, huc redire videtur: *Haec quaerere nihil aliud est, quam* CHRISTUM *indigne tractare, tanquam e locis longe remotis, ut salutis auctor sit, in terram revocandum, ideoque reapse communioni eius renunciare, quam cum eo per Spiritum suum praesente habemus* [2]). Neutiquam tamen reprehendi, quod *factis*, neque quod *sermonibus*, sed quod *cogitando*, i. e. *mentis ratiocinatione* agatur, apparet e connexis: *μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου*, unde tota pendet oratio. Ceterum

---

[1]) Cff. WINER. p. 495 sqq. KÜHNER. Tom. II. p. 473.

[2]) Vide interpretationem CORNELII A LAPIDE, qua nihil propius ad meam interpretationem accedit.

quum haec oratio negans sit, equidem non perturbabor, si quis rogaverit, quomodo Parentheses, prouti eas interpretatus sum, confirment dictum vs. 4: τέλος νόμου Χριστὸς cet. quod vs. 5 Particula γάρ omnino requiri indicat. Negantia enim talia non sunt, ut huic confirmationi inservire possint, sed eam vs. 8 demum afferunt aientia.

Meliora igitur vs. 8 docemur, ubi PAULUS sic pergit: Ἀλλὰ τί λέγει; *Sed quid loquitur,* nempe non MOSES, quod voluit ESTIUS, nec *scriptura,* quod ERASMUS, BOSVELDIUS, RÜCKERTUS haud ineptum iudicarunt, sed ἡ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη, Probitas ex fide proficiscens, quam loquentem Apostolus in posteriori membro excipit. In orationem important, quod verbis non inest, qui cum KNAPPIO interpretantur: *Sed quid dicit praeterea?* quod CLERICO iam placuisse notavit WOLFIUS. Negari nequit, quod FRITZSCHIUS monet, in quaestionis forma se prodere negligentiam, quemadmodum Cap. XI: 4. *Gal.* IV: 30. Illa vero negligentia inde orta videtur, quod haec opposita sunt praecedentibus: λέγει· Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, i. e. *cogitare vetat*, ideoque explicanda: *Sed quid pro illis substituit?* MEIJERUS PAULUM ad *attentionem excitandam* ita scripsisse arbitratur. Iam verbis, ad literam fere petitis e *Deut.* XXX: 14, Probitas suam in causam utitur, quippe ei accommodatis. Vocabulum ῥῆμα etiam a scriptoribus exteris, iudice PHOTIO apud STEPHANUM, usurpatur οὐ μόνον ἐπὶ μιᾶς λέξεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλειόνων. Exemplo nobis sit PLATO [1]), qui τὸ ῥῆμα explicat: τὸ

[1]) *De Republ.* Lib. V. p. 463, 464.

ὅτι τὸ ἐμὸν εὖ πράττει ἢ ὅτι τὸ ἐμὸν κακῶς, et paulo inferius Genitivo *τούτου τοῦ δόγματος* adiungit: *τε καὶ ῥήματος*. In N. T. illud etiam *dictum*, *promissum*, *monitum*, *doctrinam* significat, uti *Matth.* XXVI: 75. *Luc.* I: 35. V: 5. 1 *Pet.* I: 25 al. Quemadmodum autem in MOSIS oratione respondet Singulari Collectivo ἡ ἐντολὴ αὕτη, i. e. *praeceptis legis, quorum ex observatione legislator vitam diuturnam et iucundam in Israëlitas redundaturam esse promittit*, sic hoc in loco, ubi ἡ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη verba MOSIS suam in rem convertit, (coll. vs. 16) *doctrina salutis aeternae* i. e. *Euangelium* intelligi debet. Adverbium ἐγγύς, quod, utpote primarium, cetera praecedit, vulgo idem denotat ac Latinum *prope*. Notionem tamen *propinquitatis* hîc urgendam non esse, arguunt connexa: ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, *in ore tuo et in corde tuo*, quae per Epexegesin verbis: ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν subiungi, recte monent MEIIERUS, PHILIPPUS aliique. Cum KNAPPIO igitur intelligo *id, quod praesto est*, uti *Eph.* II: 13, quod de CHRISTI sectatoribus dicit Apostolus: ἐγγὺς ἐγενήθητε, explicandum est: *coram adducti estis*, et illud: ὁ Κύριος ἐγγύς *Phil.* IV: 3 fortasse sibi vult: *Deus praesens est ad causam vestram contra homines, qui vos iniuriis prosequuntur, agendam.* Cff. *Psalm.* XXXIII (XXXIV): 18. CXVIII (CXIX): 151. CXLIV (CXLV): 18, ubi formulam ἐγγὺς εἶναι Dativus sequitur, plerumque vero, tam apud scriptores Graecos quam in V. et N. T. Genitivus [1]). Quae interpres Al. partim suo ex ingenio, orationi addiderat: *καὶ ἐν ταῖς χερσί σου ποιεῖν αὐτό*,

---

[1]) Cff. KÜHNER. Tom. II. p. 177. BERNH. p. 157, 158, 232.

PAULUS silentio praeteriit, quippe admonitioni *τῆς ἐκ πίστεως δικαιοσύνης* non congruentia, sicuti minus necessarium Adverbium *σφόδρα.* Itaque quod MOSES de lege sua effatus est, Probitas, quae ex fide proficiscitur, sibi sic asserit: *Doctrina salutis adeo tibi praesto*, seu *patefacta et cognita est, ut eam in ore feras inque corde geras.* Similiter *Psalm.* XXXVI (XXXVII): 31, ut notavit HODGIUS, de viro probo legimus: *Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ.* Et hoc quoque loco rationem haberi hominis, qualis Christianus sit oporteat, ostendunt verba, quibus PAULUS loquentem excipit: *τοῦτ' ἔστι τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, ὃ κηρύσσομεν*, i. e. ad literam: *hoc est verbum fidei, quod praedicamus.* Formula *τοῦτ' ἔστι*, uti hîc etiam explicanda est: *hoc nihil aliud est quam*, ita referri debet ad *τὸ ῥῆμα, ὅ ἐστιν ἐγγύς σου, ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου.* Si Verbum aliquod sequeretur, ea referri posset ad *τὸ ἐγγὺς εἶναι;* quum vero sequatur *τὸ ῥῆμα*, hoc fieri nequit. Hactenus interest inter vss. 6 et 7 et vs. 8, quum ea ibi reprehensioni quaestionum seu *rei* inserviat, hîc explicationi *vocabuli.* Connexa *τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως doctrinam fidei* significant *auctore* CHRISTO *in Deo positae.* Genitivum Obiecti hîc, quemadmodum 1 *Tim.* IV: 6 in *τοῖς λόγοις τῆς πίστεως*, reperiri, KÖLLNERUS aliique recte monent. Veteres, uti CALVINUS et GROTIUS, iam interpretati sunt *Euangelium*, quod etiam intellexisse videtur PELAGIUS scribens: *Novum scilicet Testamentum.* Postremis: *ὃ κηρύσσομεν* nulla inest causa cum WETTIO et THOLUCKIO dubitandi, utrum exponenda sint: *quod nos communiter praedicamus*, an *quod ego praedico.* Plurali auctor ubique utitur ad *Apostolos*, ut. 1 *Cor.* XV: 12, vel *suos adiu-*

tores, uti 2 *Cor.* I: 19. 1 *Thess.* II: 9, secum comprehendendos. Sed otium copiose disputandi mihi omnes fere faciunt interpretes, quum ab antiquo inter se de eo consentiant, generatim *Euangelii praecones* denotari, ut nuperrime etiam dixerunt MEIERUS, PHILIPPUS, VINKIUS. Quod autem putavit CALVINUS, et probavit KNAPPIUS, hoc ideo ceteris adiectum esse, ne quis PAULUM a MOSE dissidere suspicaretur, sua sponte corruat necesse est, si supra utriusque in mentem penetravi. Quidni PAULUS cavere voluisse existimabitur, ne quis *aliam fidei doctrinam* intelligeret, *quam* CHRISTI *mandato legati eius traderent?* Itaque sensus horum verborum est: *Doctrina salutis, de qua loquitur Probitas illa, nihil aliud est, quam doctrina fidei auctore* CHRISTO *in Deo ponendae, quam nos praedicamus.* Hoc vero Parentheseos signis non includendum est, quoniam Apostolus eo non amplius aliam. personam loquentem interpellat, sed ad suam ipsius orationem continuo persequendam revertitur.

Vers. 9.

Sequuntur nunc verba: *Ὅτι, ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ.* Probitatem, quae ex fide proficiscatur, hîc quoque loquentem induci, arguit primo adspectu, praeter usum formularum *ἐν τῷ στόματί σου* et *ἐν τῇ καρδίᾳ σου*, repetitio Secundae Singularis. Sed huic continuationi Prosopopoeiae refragatur vs. 10, per Particulam *γάρ* cum vs. 9 arcte cohaerens. Neque eodem

tendunt, quae hîc leguntur, et quae vs. 8 a primario *ἐγγύς* incipiunt. Ergo haec ipsius PAULI sunt, *τὸ κήρυγμα*, vel potius effectum eius in homines, qui aures ei praebeant, explicantis et quidem accommodate ad verba, quae vs. 6—8 Probitas locuta est et ipse interposuit. Particulam *ὅτι* haud pauci interpretati sunt *nam* vel *quia*, etiam nuperrime REITHMAYRUS, BEELENIUS, PHILIPPUS, EWALDUS; sed comparatio locorum: 1 *Cor*. XI: 14. 2 *Cor*. V: 1. XIII: 2. *Gal*. V: 2 me docuit, hanc Particulam a PAULO, ubi *ὅτι ἐάν* connectat, ita usurpari, ut Latine sequatur Accusativus cum Infinitivo. Quod si ad hunc locum applicamus, non opus est, cum interprete nostro veteri eiusque duce BEZA et aliis, Adverbium *nempe* pro ea substituere, quoniam Accusativus ille cum Infinitivo (*te*, *si professus fueris*, *salutis participem fore*) omnem lacunam explet, dummodo orationem referamus ad proxime praecedens *κηρύσσομεν*. In Protasi Praepositio *ἐν*, a qua Dativi *στόματι* et *καρδίᾳ* pendent, proprie locos monstrat, in quibus illa *ὁμολογεῖν* et *πιστεύειν* veluti versantur. Verbum *πιστεύειν* hîc etiam significat *auctore* CHRISTO *fidem in Deo ponere*. Alterum *ὁμολογεῖν* a prima *consentiendi* notione notionem etiam *profitendi* accepit, quam, sequente Accusativo, reperimus in dicto CYRI apud XENOPHONTEM [1]): *Ἀναγνῶναι δέ σοι καὶ τὰ ἐπιστελλόμενα βούλομαι, ἵνα εἰδὼς αὐτὰ ὁμολογῇς, ἄν τί σε πρὸς ταῦτα ἐρωτᾷ*, item *Act*. XXIII: 8. 1 *Tim*. VI: 12. *Apoc*. III: 5 in Codicibus melioris notae. Hoc autem loco gravitatis causa, ut iam vidit CAMERARIUS, Praedicatum *Κύριον* Subiecto *Ἰησοῦν* prae-

[1]) *Cyr. Disc*. Lib. IV. Cap. 5. § 26.

positum est, quemadmodum *Phil.* II: 11 et *Sap. Sal.* XVIII: 13, ubi legimus: *ὡμολόγησαν Θεοῦ υἱὸν λαὸν εἶναι*, et post aliud Verbum 1 *Cor.* XII: 3. Eandem structuram confirmant *Ioann.* IX: 22. 2 *Cor.* IV: 5. 1 *Ioann.* IV: 2, 15. 2 *Ioann.* 7; tum *Act.* II: 36. V: 31. Quare Graeca interpretanda sunt: *si professus fueris ore*, IESUM *esse Dominum, et credideris corde, Deum illum excitasse e mortuis.* Ita PAULUS duo secum invicem coniuncta distinxit, quoniam ad normam praecedentium vs. 6—8 orationem instituere volebat. Neutiquam vero dixit, alterum, IESUM *esse Dominum*, tantum *ad oris professionem*, alterum, *Deum e mortuis illum excitasse*, tantum *ad fidem* referri debere. Distributio mere Rhetorica est, ex Orientalium Parallelismo prognata [1]), quod iudicium fere omnium fuit interpretum, etiam KÖLLNERI, REICHII, WETTII, MEIIERI, contra quos a RÜCKERTO disputatum nollem. Multo iniquius vero KREHLIUS in auctorem invehitur. Non inficior eius in oratione, quum id, quod *singulare* est, subiecerit *generali*, etiam cerni *ὕστερον πρότερον*; sed hoc quoque ibi ex iis emanavit, quae Probitas e fide proficiscens locuta erat et ipse interposuerat. Deinde, ne priori pondus suum denegetur, consideranda est, quod ipsum RÜCKERTUM urgere video, CHRISTI profitendi difficultas primis rerum Christianarum temporibus. Et fortasse PAULUS id, quod profitendum et id, quod credendum erat, seorsim memoravit Romanorum causa, quotquot CHRISTO nomen quidem dederant neque eum tamen tam plenum et perfectum habebant salutis auctorem,

---

[1]) Cff. GLASS. Tom. I. Lib. II. p. 1380, praecipue MICHAELIS, *De usu Parallelismi Hermeneutici*, ad LOWTHI *Prael.* Part II. p. 392 sqq.

ut Iudaismi ope sine damno carere possent. Posterius autem tam angustis finibus non circumscribatur oportet, ut nihil amplius credendum dicat quam CHRISTI *reditum in vitam*, sed eo, ut STUARTUS aliique viderunt, comprehenditur quidquid ei inest, ad oris professionem, *eum Dominum esse*, pertinens. Recte iam CALVINUS: „CHRISTUS resurgendo omnes salutis nostrae numeros implevit." Itaque nulli reprehensioni obnoxia sunt Apostoli verba, si demto Parallelismo sic explicatur τὸ κήρυγμα: *te, si ore professus fueris*, IESUM *esse Dominum* seu *regni Divini Principem* [1]), *Deumque eum e mortuis excitasse, et haec corde*, i. e. *vere et sincere credideris, salutis participem fore.* Verbum enim σωθήσῃ, quod Apodosin efficit, neminem morabitur, cui, quidquid FRITZSCHIUS contra disputat, RÜCKERTI, REICHII, KÖLLNERI, WETTII, REITHMAYRI, MEIIERI, PHILIPPI et plerorumque placet sententia, illud in hominem quadrare *peccati culpa oneratum*, alterum, ζήσεται vs. 5, in hominem *legi Divinae ex omni parte obedientem.* Cff. quae supra ad Cap. V: 9, 10 monita sunt.

Vers. 10.

Fortasse quis dubitabit, an interpretationi verborum praecedentium non obstent, quae nunc sequuntur: *Καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην· στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν.* Oratio duobus constat membris, quibus, quum Particulam δέ non praeeat frequens eius veluti comes μέν, Antithesis non recta et perfecta

---

[1]) Cff. dicta ad Cap. I: 4, 7 et infra dicenda ad vs. 12.

inest, sed obliqua et imperfecta, uti Cap. IX: 18, ubi notata legantur ad agnoscendum, hîc etiam praecipuam sententiae vim parte eius posteriore contineri. Per Particulam γάρ ea cum praecedente connexa est; signa vero Parentheseos, quibus GRIESBACHIUS eam inclusit et quae KNAPPIUS recepit, ratiocinationem, ut viderunt quoque PHILIPPUS et THOLUCKIUS, perpetuitate sua privant. Interpretationi impedimento non erunt Impersonalia πιστεύεται et ὁμολογεῖται, quibus generatim proponuntur *credendi* et *profitendi leges* sectatoribus CHRISTI constitutae. Similiter Passiva exstant Cap. IX: 12, 13, 26 aliisque locis, quos attuli ad 1 *Cor.* XV: 42, 43, ubi verba σπείρεται et ἐγείρεται etiam Impersonalia esse posse, hic locus evidenter docet [1]). Apostolus nunc non amplius rationem habuit duorum illorum, quae vs. 9 distinxerat: IESUM *esse Dominum Deumque eum e mortuis excitasse*, quoniam vinculo liber erat, quo verba MOSIS eum vs. 6—9 adstrinxerant. At Parallelismi tamen, quem ibi imitatus erat, nondum plane immemor, hîc, ut Graeca ad literam Latine sonant, scripsit: *Corde enim creditur ad probitatem; ore vero professio fit ad salutem*, seu *beatitatem.* Sed quaestio est, an haec orationis divisio mero debeatur Parallelismi studio. Ita FLATTUS, KNAPPIUS, OLSHAUSENIUS, multi alii, inter nostrates etiam PALMIUS et WYSIUS sensisse videntur. KNAPPIUS [2]) adeo PAULI mentem ex-

---

[1]) Impersonalem usum Passivi πιστεύεσθαι nusquam reperi. Nec talis usus Passivi ὁμολογεῖσθαι apud interpretem Al. Veteris Testamenti aut in N. T. exstat. Sed apud veteres eum frequentem esse monet MADV. p. 8. Exempla leguntur apud PLATON. *Epist.* III: p. 316. ISOCRAT. *Panegyr.* Cap. 4. p. 41. COR. et alibi.

[2]) L. c. p. 570 coll. p. 565.

plicandam dixit hac Paraphrasi: *Καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται καὶ στόματι ὁμολογεῖται Κύριος Ἰησοῦς, ὁ ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένος, εἰς δικαιοσύνην καὶ σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι αὐτῷ καὶ ὁμολογοῦντι αὐτόν.* Haec vero Paraphrasis, praeterquam quod aliena hunc in locum importat et vs. 10 cum vs. 9 confundit, stare nequit, nisi cum V. D. aliisque temere sumamus, formulas *εἰς δικαιοσύνην* et *εἰς σωτηρίαν* continere Synonyma, et, quod gravius est, auctorem *formae* causa *materiam* neglexisse. Reapse opinio, orationem talis negligentiae macula affectam esse, KREHLIUM movit, ut acriter in eam inveheretur. RÜCKERTUS utroque membro distinguendo maculam illam eluere conatus est. PHILIPPUS cum REITHMAYRO, MEIIERO aliisque, quotquot Logicam tantum seu Rhetoricam esse volunt distributionem, consentiens, omnia, tam quoad materiem quam quoad formam, probanda esse censuit. Recte iam ESTIUS: „In utroque membro peculiare aliquid ab Apostolo significatum intelligimus." Recte itidem THEOPHYLACTUS: *Ἡ μὲν κατὰ διάνοιαν πίστις δικαιοῖ· ἡ δὲ παντελὴς σωτηρία ἐν τῇ ὁμολογίᾳ κεῖται.* Nimirum hoc de loco statuendum videtur: Parallelismum, quem verborum MOSIS imitatio vs. 6—9 peperisset, PAULUM impulisse ad duo illa: *καρδίᾳ πιστεύεται* et *στόματι ὁμολογεῖται* seorsim enuncianda: seorsim igitur consequentia *εἰς δικαιοσύνην* et *εἰς σωτηρίαν* quoque enunciari debuisse: nec tamen distributionem exstitisse, qua res formae subiicerentur: imo consulto omnia ita disposita esse, ut Dativi *καρδίᾳ* et *στόματι*, e vs. 8 et 9 repetiti, cetera praecederent, sed inverso, qui requireretur, ordine: consulto itidem Verborum *πιστεύεται* et

ὁμολογεῖται alteri priorem, alteri posteriorem locum, i. e. utrique suum constitutum esse: cordis enim fidem vitae Christianae tanquam fundamentum esse, quo oris professio nitatur: professionem vero significari cum cordis fide consentaneam, ideoque non solum sinceram, sed etiam pietate et virtute illustratam et perpetuam: proinde iure meritoque alteri *καρδίᾳ πιστεύεται* attribui illud, a quo vita Christiana initium capiat, nempe *τὴν δικαιοσύνην*, alteri *στόματι ὁμολογεῖται* illud, in quod vita Christiana desinat, nempe *τὴν σωτηρίαν*. Itaque ab Apostoli mente, uti spero, non longe remota erit haec Paraphrasis: *Cor enim est, quo quis, fide auctore* CHRISTO *in Deo posita* [1]), *ad probitatem Divinitus proficiscentem ducatur: os vero est, quo quis, fide illa palam et publice explicanda, verae et aeternae salutis particeps fiat.* Praecipuam huius sententiae vim posteriori membro inesse apparet, si omnia, duce KÖLLNERO, sic contrahimus: *Ad fidem cordis, ut quis salutis particeps fiat, accedere debet professio oris.* Sensum autem orationis ut omnino intelligamus, hîc quoque proderit cogitatio multiplicis mali, cui CHRISTI professio primos eius sectatores fecit obnoxios.

Vers. 11.

Praecedentibus doctrina inerat, cuilibet homini Deo

---

[1]) Obiectum fidei hîc etiam esse *Deum*, satis luculenter apparet e vs. 9. Recte iam ORIGENES, *Exhort. ad Martyr.* Cap. 5. Opp. Tom. I. p. 277: *Διόπερ καρδίᾳ ὁ Θεὸς τοῖς τοιούτοις πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν.*

credenti eumque profitenti salutem paratam esse. Sed nondum PAULUS, convenienter toti suae disputationi, expressis verbis dixerat, promissionem ibi datam tam ad gentes exteras quam ad Iudaeos, i. e. ad *omnes* pertinere. Nunc igitur scripsit: *Λέγει γὰρ ἡ γραφή· Πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ καταισχυνθήσεται*: quo iterum ad effatum *Ies.* XXVIII: 16, Cap. IX: 33 iam allatum, provocavit, iterum ei addens Adiectivum *πᾶς* et verba *ἐπ' αὐτῷ*. Illud autem orationi praeposuit, ut locus *nulli* pateret *exceptioni;* haec vero, si oraculum proprie accipitur, *lapidem in Sione erectum*, si figuratus ei sensus tribuitur, CHRISTUM, *cuius imago lapis ille est*, significant. PAULUS autem, figuratum sensum proprio subiiciens, sibi voluisse videtur: *Dicunt enim Literae Sacrae: Quicunque* CHRISTO *fretus*, seu CHRISTO *auctore fidem in Deo posuerit*, *spe promissorum non frustrabitur*, seu *salutem aeternam consequetur*. Sed ad hanc mentem ei vindicandam propter disputata ad Cap. IX: 33 brevis esse possem, nisi praeviderem fore, qui mihi obiiciant, interpretationem, quam ibi commendent praecedentia: *τίθημι ἐν Σιὼν λίθον* cet. hîc, ubi nihil praecedat, cui respondeat Pronomen *αὐτῷ*, ferri non posse. Et longius illa hinc distare, quam ut Apostolus orationem saum cum iis connexuisse existimandus sit, ultro fateor. Sed quid, quaeso, auctorem tandem impedivit, quominus, iterum verba *ἐπ' αὐτῷ* vatis Divini effato adiiciens, iterum quoque *lapidem in Sione constitutum* ante oculos haberet, CHRISTUMque, *cuius imago lapis ille esset*, significaret? Nec sic agendo migravit profecto loquendi usum. Quis ignorat, veteres saepissime in locum Nominis Pronomen substituisse? Quis memoriam deposuit il-

lius Pythagoreorum formulae: *Αὐτὸς ἔφα*, et servis recepti moris *dominum* vel *herum* *αὐτόν* appellandi, uti in versu ARISTOPHANIS:

Ἀνοιγέτω τις δώματ'· αὐτὸς ἔρχεται [1])?

Comparatu tamen digniores sunt loci, in quibus sine Emphasi Nomen, quod sub Pronomine latet, ex oratione paulo remotiore, vel e sola mente auctoris, vel ex utraque explicandum est. Exemplum praebet HERODIANI [2]) narratio de senatu populoque Romano: *ᾔδεσαν γὰρ αὐτὸν οὔτε φεισόμενόν τινος*, quod non GORDIANUM spectat, cuius mentio supra facta est, sed MAXIMINUM Capite praecedenti notatum. Magis perspicuum est, IACOBUM *Iudaeos*, a quibus necaretur, significasse, quum, EUSEBIO [3]) teste, precationem faceret: *Παρακαλῶ, Κύριε Θεὲ Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν.* Hoc vero tanquam manu ducit ad ipsius IESU precationem *Luc.* XXIII: 34, ubi Pronomen *αὐτοῖς* itidem ad *Iudaeos* referri debet, non ad milites Romanos, qui vs. 33 memorati sunt. Similia exstant *Sirach.* XXI: 5, ut PALMII etiam iudicium est, 1 *Macc.* III: 22. *Luc.* II: 22. *Ioann.* XV: 6. 2 *Cor.* II: 13 et hoc ipso in Cap. X: 18, ubi Pronomen *αὐτῶν* ex orationis argumento explicandum esse

---

[1]) Versum Comoediae deperditae attulit FALCKENBURGIUS ad POLLUC. Lib. III. Cap. 8. segm. 74. Cff. VALCKEN. *Select. e Schol.* Tom. I. p. 246. MATTHIAE. Tom. II. p. 1034. DE GAAY FORTMAN, *Leerb. der Gr. taal.* Tom. II. p. 116 et scriptores ab iis laudati.

[2]) *Histor.* Lib. VII. Cap. 10. § 2. Legatur IRMISCH. Tom. III. p. 810, 811.

[3]) *Hist. Eccl.* Lib. II. Cap. 23.

videbimus [1]). Sed ut e deverticulo in viam redeamus, animadvertendum est, contexta hoc in loco idem probare ac loquendi usum. Nimirum Participio πιστεύων non solum *fidem*, sed *fidem in Deo positam* denotari, intelligimus e vs. 9, item 10, ubi *fidem* CHRISTO *habendam* non memorari ultro largitur FRITZSCHIUS. Atqui hinc apparet, sequentia ἐπ' αὐτῷ non amplius ad *Deum* referri posse. Ergo nihil aliud superest quam ut ea ad CHRISTUM, qui vs. 9 bis laudatur, referamus et aeque ac supra exponamus: CHRISTO *fretus* vel *auctore* CHRISTO. Ceterum commendari tantum *fidem, quacum professio oris coniuncta sit*, res ipsa loquitur.

Vers. 12.

Denuo ad primarium huius Epistolae argumentum, inter Iudaeos gentesque exteras coram Deo nihil interesse, reversus, PAULUS lectores in eo tanquam amoeno prato detinet, quo penitius Iudaeum distinguendi morem animis excutiat. Idem igitur, quod Cap. III: 22 iam scripsit, nunc repetit, sed paulo magis explicate: Οὐ γάρ ἐστι διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἕλληνος, i. e. *Nihil enim interest inter Iudaeum et Graecum*, qua *Graeci* appellatione generatim, uti Cap I: 16 et alibi, *gentes exterae* significantur. Quum autem hoc non so-

[1]) Plus una emendatione indigent, nec prorsus tamen spernenda esse videntur, quae ante multos iam annos hac de re disputavi in *Verhand. van Teylers Godgel. Gen.* Tom. XXVII. p. 18 et in *Annot. in loc. nonn. N. T.* p. 195 sqq. Cf. praeter alios WINER. l. c. p. 556.

lum dicere, sed probare vellet, inceptum sic persecutus est: *Ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν.* Subiectum orationis inesse verbis *ὁ αὐτός* scil. *ἐστι*, docet eius forma et agnoscunt omnes fere interpretes. Similiter legimus 1 *Sam.* X: 19: *τὸν Θεὸν, ὃς αὐτός ἐστιν ὑμῶν σωτὴρ* cet. Laborem tantum parit Praedicatum, praesertim explicatio vocabuli *Κύριος*, *Dominus*, de quo inter se discrepant VV. DD. utrum *Deum* spectet, an CHRISTUM. Hoc illi, cum MEIIERO et interpretibus ab eo laudatis, praetulere OECUMENIUS, COCCEIUS, CRELLIUS, SLICHTINGIUS, tum BAUMGARTEN-CRUSIUS, KREHLIUS, REITHMAYRUS, MAIERUS, BISPINGIUS, BEELENIUS, STUARTUS, WALFORDUS, TURNERUS, PALMIUS, WYSIUS, VINKIUS. Nonnulli eorum, praesertim FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS et REITHMAYRUS, hanc causam acriter defenderunt. Nec tamen disputatio iis tam prospere successit, ut ad se flecterent UMBREITIUM et EWALDUM, quibus nuperrime *Deum* intelligere placuit. Ab iisdem partibus, una cum interpretibus a MEIIERO memoratis aliisque, steterunt PELAGIUS, THEODORETUS, THEOPHYLACTUS, LUTHERUS, CALVINUS, CORNELIUS A LAPIDE, ESTIUS, GROTIUS, TURRETINUS, SEMLERUS, KOPPIUS, BOSVELDIUS, OLSHAUSENIUS, TERROTUS, HODGIUS, PURDUËUS. Nemo autem probabilius disputavit quam REICHIUS, cuius argumenta pleraque, me iudice, talia sunt, ut refelli nequeant. Fere omnia, quae VV. DD. obiecerunt, aut orationis vs. 9—11 praecedentis nituntur interpretatione, cuius perversitatem ostendisse mihi videor, aut infra, uti spero, nullius ponderis esse deprehendentur. Fallitur quoque PHILIPPUS, ubi formulam *ὁ Κύριος*, nisi Veteris Testamenti effata excitentur, secundum PAULI

doctrinam eique proprium loquendi usum, constanter CHRISTUM significare [1]) ait. Fallitur itidem RÜCKERTUS contendens, Deum in *Epist. ad Rom.* ubi PAULUS suam ipsius mentem enunciet, nusquam *Κύριον* appellari. Hac enim in Ep. si mittuntur loci, in quibus vocabulo *Κύριος* appellatio *Ἰησοῦς* vel *Ἰησοῦς Χριστός* adiecta est, plerumque vocabulum illud ita usurpatur, ut dubiae notionis sit. Tum e locis, in quibus simplex *Κύριος* vel *ὁ Κύριος* exstat, nihil efficitur ad sensum appellationis *Κύριος πάντων* constituendum. Loco autem, in quo nunc versamur, nulla fit iniuria, si, propter nexum vs. 12 et 13, non CHRISTUS, sed *Deus* proponi dicitur [2]). Neque illa *εἰς ὅν*, quae vs. 14 leguntur, adversus hanc interpretationem repugnant, ut me infra demonstraturum spero. Ceterum vero sententiam, non CHRISTUM, sed *Deum* hîc intelligi debere, argumenta tam gravia tuentur, ut cum plerisque eam sine ullo sequar scrupulo.

Quod vs. 4 scripserat, CHRISTUM legem quamlibet ideoque Mosaicam potestate sua exuisse, PAULUS duplici ratiocinationum genere, ut bene vidit GLÖCKLERUS, deinceps probare voluit. Praecesserunt igitur (vs. 5—11.), quae e V. T. petitae erant; hîc eas auctor proponere incepit, quas rei naturae debebat. Id autem praecipue egit, ut Romanos Iudaismi studio sanaret.

---

[1]) Hoc refutandi otium mihi fecit SCHEFFERUS in *Disquisit. de vocis absolutae ΚΥΡΙΟΣ in N. T. usu.* p. 33 coll. 39, 40, 55 sqq. quamquam ille et interpretibus assensus est, qui hoc loco CHRISTUM intelligi iubent, et pluribus in locis a vera vocabuli notione aberrasse videtur.

[2]) Cff. dicta in *Comm. perp. in Ep. ad Phil.* p. 279.

At quomodo Particularismi fautores sanare potuit unice dicendo CHRISTUM *Dominum omnium esse?* Nonne haec ipsa quaestio erat alio argumento dirimenda? Nonne tum demum Apostolus oratione utebatur ad persuadendum accommodata, si sententiam suam, aditum ad salutem haud secus gentibus exteris quam Iudaeis patere, instruebat doctrina dubio vacua, *Deum eundem omnium hominum esse Dominum?* Solum *Deum* hîc vocari *Κύριον πάντων,* evidenter etiam docent proxime praecedentia: *Οὐ γάρ ἐστι διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἕλληνος.* Illa enim inserviunt ad negandum, *Deum* Iudaeos a gentibus distinguere, ut apparet etiam e comparatione Capitis III: 22, 29, 30. Nexu igitur caret oratio ad CHRISTI *dominium* transsiliens. Imo utrumque dictum, ut alterum altero confirmetur, aequaliter ad *Deum* referendum est. Neque interpretationi: *unus enim idemque Deus est Dominus omnium* minus favet ipsa formula *Κύριος πάντων.* Genitivus *πάντων* Neutrius generis non est, uti *Gal.* IV: 1 et apud PINDARUM, a quo *Ζεύς* dicitur *ὁ πάντων Κύριος* [1]), sed Masculini, nec tamen, missa oratione contexta, explicari debet *omnium hominum,* ut una cum multis aliis contendit FRITZSCHIUS ad dissimilia *Matth.* XXVIII: 18. *Col.* I: 16, 17 provocans, sed *Iudaeos gentesque exteras* comprehendit. Eodem modo Adiectivum pro Substantivo usurpatur Cap. III: 9 et XI: 32, item *Act.* X: 36, ubi a longo iam tempore non dubito, quin verborum: *Οὗτός ἐστι πάντων Κύριος* sensus sit: *Hic Deus, qui Israëlitis pacem per* IESUM CHRISTUM *annunciari iussit, Dominus pariter*

---

[1]) *Isthm.* V. vs. 67. HEYN.

Iudaeorum gentiumque exterarum est[1]). Causam, cur illi duo πάντες dicantur, reperire mihi videor in gentium exterarum *varietate* ab Apostolo quoque indicata *Rom.* I: 14 et *Col.* III: 11. Nihil aliud autem huius loci est, si ratio habetur eorum, quae proxime praecedunt: Ἰουδαίου τε καὶ Ἕλληνος. Atqui titulum *Domini Iudaeorum pariter ac gentium exterarum*, quis tandem inficiabitur, in solum quadrare *Deum*, qui Cap. III: 29, 30 eodem nomine laudatur? Vel an alibi titulum illum gerit CHRISTUS? Graviter errare, qui huic opinioni praesidium quaerant in 1 *Cor.* XV: 24 sqq. et *Phil.* II: 11, recte viderunt KÖLLNERUS et REICHIUS, et frustra in contrariam partem disputarunt RÜCKERTUS aliique. In altero loco omnia perspicue referuntur ad τὴν βασιλείαν seu *regnum Divinum;* in altero *eiusdem regni principatum* appellatione Κυρίου denotari, tota clamat oratio contexta: utrumque in *Commentariis* me demonstrasse spero. Ipsi vero illi appellationi a multis vim inferri, mihi persuasissimum est. REITHMAYRUS aliique ea significari autumant, CHRISTUM *omnia creavisse omnibusque hominibus praeesse, quibus vitam det et lucem.* Sed hoc iam redarguitur locis, uti *Act.* II: 36, qui eum, ad merita eius his in terris gloriose remuneranda, Divinitus Dominum factum esse tradunt. Tum nusquam, ut iam ad Cap. I: 4 monui, titulus Κυρίου ei tributus aliud sibi vult quam frequentatissimum illud Κύριος ἡμῶν i. e. *Dominus sectatorum eius.* Temere affertur quod legimus *Apoc.* XVIII: 14: ὅτι Κύριος κυρίων ἐστὶ καὶ βασιλεὺς βασιλέων, ubi aeque

[1]) Cff. disputata, quae iam supra memoravi, in *Magazijn voor Kritiek en Exeget.* Tom. II. p. 17 sqq.

ac Cap. XIX: 16 dicendi ratio, quae *Psalm.* CXXXV (CXXXVI): 3 et alibi in V. T. exstat, ad CHRISTUM translata est, ut Superlativus Hebraeorum more enunciaretur atque ille *summus Dominus et Rex* diceretur [1]). Itaque fidenter fovere pergo sententiam, quae mihi iam diu placuit, nulla alia de causa scriptores Novi Testamenti CHRISTUM *in coelos sublatum* nomine *Κυρίου* insignire, quam quatenus *regni Divini Princeps* sit ideoque *sectatoribus suis salutis auctor*. Cff. 1 *Cor.* VIII: 6. *Eph.* IV: 5 aliique loci. Hinc vero sequitur, eum non praedicari hoc loco, ubi *Iudaeorum gentiumque exterarum* memoratur *Dominus*.

Triplex argumentum, quo probasse mihi videor, hîc non CHRISTUM, sed *Deum* intelligendum esse, corroborant apposita *πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν*. Verbo *πλουτεῖν* saepe Metaphoram inesse nemo ignorat. Exemplo sint 1 *Cor.* IV: 8. 2 *Cor.* VIII: 9. 1 *Tim.* VI: 18. *Apoc.* III: 18, item *Luc.* XII: 21, ubi IESUS ait: *Οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν* [2]). Similiter adiuncta est Praepositio *εἰς* cum Accusativo apud LUCIANUM [3]), cuius verba sunt: *ἢν μὴ θέλωσι* — — — *εἰς τὸ κοινὸν πλουτεῖν καὶ μεταδιδόναι ἡμῖν τῶν μετρίων*. Utrumque locum FRITZSCHIUS attulit, ut efficeret ita dici, qui *copiis circumfluat quod ad aliquem attinet*, sed loquendi usum deseruit, quum formulam *πλουτεῖν εἰς*

[1]) Ita quoque iam iudicavit GLASSIUS l. c. Lib. I. p. 40, 41.

[2]) Locis in *Thes.* STEPH. collatis addi potest CLEM. *Alex.* in libr. *Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος*. Cap. 15, ubi legatur SEGAR. p. 206.

[3]) *Saturnal.* Cap. 24. Tom. III. p. 407, ubi REITZIUS eadem affert e PHILOSTRATE. *Vit. Apoll.* lib. IV. Cap. 8. In utroque tamen loco propria notio Verbi *πλουτεῖν* reperitur.

τινα explicaret: *ita divitem esse, ut in aliquem liberalis esse possis.* Imo, si Verbi potestas nobis interpretandi regula est, scribatur oportet: *ut in aliquem liberalis sis.* Sed FRITZSCHIUM hinc deflectere coëgit opinio, orationem CHRISTUM spectare. Eundem in errorem eadem opinio RÜCKERTUM, PHILIPPUM àliosque induxit. Participium autem *πλουτῶν* Intransitivum quidem est [1]), sed sequentia *εἰς πάντας* hanc tamen commendant interpretationem: *divitem se praestans omnibus: divitem,* nempe, ut circumiecta ostendunt, *bonis, quae salutem afferunt.* Atque sic praedicatur, quod in N. T. constans attributum *Dei* est, etiam *Eph.* I: 7, 8, 18. II: 4, 7. III: 18, qui loci nobis suadere videntur, ut verba *τὸ ἀνεξιχνίαστον πλοῦτος τοῦ Χριστοῦ,* quae Cap. III: 8 apud TISCHENDORFIUM leguntur, exponamus: *inexplicabilem bonorum Divinorum copiam, e* CHRISTI *communione in sectatores eius redundantem.* Cff. 1 *Cor.* I: 5. *Phil.* IV: 19. *Col.* I: 27. II: 2. 1 *Tim.* VI: 17. *Tit.* III: 6. Ad *Deum* itidem oculos convertunt subiuncta: *τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν.* Verbum *ἐπικαλεῖσθαι* apud veteres haud raro usurpatur pro Activo, ut apud PLATONEM [2]), ubi legimus: *Θεὸν δὴ πρὸς τὴν τῆς πόλεως κατασκευὴν ἐπικαλώμεθα,* et etiam apud HOMERUM [3]), ubi PHOENIX ait:

— — — *στυγερὰς δ' ἐπεκέκλετ' Ἐρινῦς.*

Ibi illud respondet Latino *invocare,* scil. *ut auxilium*

---

[1]) Cf. BUTTMANN. *Ausf. Gr. Gramm.* Tom. II. p. 307.

[2]) *De legib.* Lib. IV. p. 712.

[3]) *Iliad.* IX. vs. 454.

afferatur, atque sic apud interpretem Al. 1 *Sam.* XII: 17. *Iob.* V: 8. *Psalm.* IV: 1 et alibi. Sed singularis illa notio saepe transiit in generalem *Dei religiose colendi*, ut *Gen.* IV: 26. *Deut.* XII: 5, 11, 21. *Psalm.* XCVIII (XCIX): 6. CIV (CV): 1. CXLIV (CXLV): 18. Ideo formulam *ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου* ad *veri Dei nomen* a nominibus, quae deorum simulacris indita erant, discernendum tritam esse reperimus 1 *Reg.* VIII: 43. XVIII: 24 sqq. 2 *Chron.* VI: 33. *Ierem.* VII: 10, 11. In N. T. eadem formula a *Deo* ad CHRISTUM transfertur *Act.* IX: 14, 21. XXII: 16. 1 *Cor.* I: 2 [1]). Quid ibi denotetur, quaestio est, quam hîc sine damno praeterire possum. Neque in iudicium vocare opus est MEIJERI aliorumque interpretum, qui hoc loco CHRISTUM intelligi volunt, studia Participii *ἐπικαλουμένους* ita exponendi, ut cum CHRISTI persona congruat. Si illud non CHRISTUM, sed *Deum* spectat, nihil impedit, quominus ei quoque *Dei religiose colendi* notionem tribuamus. Atque hoc valde commendatur oraculo IOËLIS vs. 13, ubi denuo exstat formula *ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου* [2]). Frustra RÜCKERTUS aliique obiiciunt, *Deum* hîc significari non potuisse, quoniam Iudaei vel maxime pervicaces eum profiterentur. Nam Participium *ἐπικαλουμένους* homines tam ex gentium exterarum, quam ex Iudaeorum propagine ortos respicit, *quotquot Deum religiose*, id est ex PAULI mente, CHRISTO *auctore colunt.* Quid? quod verba *πλου-*

---

[1]) *Act.* VII: 59, ubi verba *ἐπικαλούμενον* cet. e vs. 56 explicanda sunt, non legimus *τὸ ὄνομα*, sed vocabulo *Κύριε* adiecta est appellatio *Ἰησοῦ*. Quod 2 *Tim.* II: 22 exstat: *μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας*, *Deum* spectare videtur, si comparamus vs. 19.

[2]) Cf. WILKIUS in *Clavi.* V. *ἐπικαλέω*.

τῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν praecedentibus ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων opposita esse nequeunt, si haec ad CHRISTUM referuntur. Sed via et ratione omnia procedunt, si *Deum* intelligentes orationem sic interpretamur: *unus enim idemque tam gentium exterarum qualiscumque stirpis quam Iudaeorum Dominus est, Deus, divitem se praestans erga omnes, qui eum religiose colunt.* Hoc autem ut egregie confirmat, quod secundum vs. 4 confirmari debet, homines auctore CHRISTO fidem in Deo ponentes nulli amplius subesse legi alios ab aliis distinguenti, ita rursus tota stabilitur ratiocinatione, nobis hoc in Capite tradita, et Cap. XI excepta verbis: Λέγω οὖν· Μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ; quae itidem indicio sunt, Apostolum supra non CHRISTUM, sed *Deum* ante oculos habuisse.

Vers. 13.

Ratiocinationem suam veram esse testatur PAULUS adscribens: Πᾶς γάρ, ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Ad Literam haec petita sunt ex interpretatione Al. *Ioël.* II: 32, praeterquam quod Apostolus pro verbis καὶ ἔσται, quae PETRUS *Act.* II: 21 etiam repetierat, Particula γάρ usus est, quo arctius hunc vs. cum praecedenti connecteret. Sine citandi formula vatis Divini oraculum memoravit, quippe adeo cognitum, ut auctor neminem latere posset. Graeca Latine reddantur: *Quisquis enim nomen Domini veneretur,* seu *Dominum religiose colat, salutis erit particeps.* Ceterum nihil explicatione indiget, si ad vs. 12 bene

disputavi. Hinc enim sequitur, PAULUM Genitivo *Κυρίου* aeque atque IOËLEM *Deum* significasse et utrumque plane idem sibi voluisse, cum ea tamen exceptione, ut hic Israëlitas, utpote veri Dei cultores, a populis superstitioni deditis distingueret, ille omnes comprehenderet, quotquot fidem in Deo ponerent auctore CHRISTO. Unum insuper notetur oportet, vis nempe et gravitas, quae Adiectivo *πᾶς*, haud secus quam praecedentibus *πᾶς, πάντες, πάντων*, inest, ut intelligatur *tam gentium exterarum quam Iudaeorum proles.*

Verss. 14—21.

Ut *tam gentium exterarum quam Iudaeorum* proles Deum CHRISTO auctore religiose colere et salutis aeternae particeps fieri posset, via ineunda erat aditum ad hanc salutem cuivis homini praebens atque ita ostendens, CHRISTUM legis cuiuslibet ideoque Mosaicae potestatem (vs. 4) sustulisse. Iam ad efficiendum Divino rerum humanarum regimine hanc viam omnibus apertam esse, nunc PAULUS ratiocinationem proponit, cuius partes singulae usque ad huius Capitis finem arctissime cohaerent. At quomodo illae cohaereant, magna quaestio est. Ante multos annos hac de re disputavi [1]), quorum aliis, quum mihi nondum displiceant, utpote meis, nunc identidem suo loco utar, alia, uti a REICHIO, FRITZSCHIO, RÜCKERTO, MEIIERO improbata sunt, sic ipse iam diu improbavi. Nec tamen alicubi reperire

---

[1]) *Annot. in loc. nonn. N. T.* p. 133—149, ubi praesertim de Cap. X: 18—21 commentatus sum.

mihi contigit, quo omne desiderium expleri videretur. Quare nullam in reprehensionem me incursurum putavi, si paulo meliora in medium afferre conarer. Quod ut nunc fiat, ab eo incipere lubet, ut adumbrentur quae infra enucleate explicanda suisque rationibus et argumentis probanda sunt. Ergo, me iudice, oratio sic procedit: Primum Apostolus (vs. 14, 15. *Πῶς — ἀποσταλῶσι;*) docet, consilio Dei omnes beare cupientis accommodatam fuisse legationem hominum, qui gentes exteras ad fidem in Deo auctore CHRISTO ponendam invitarent. Deinde (vs. 15. *καθὼς — ἀγαθά.*) gentes hanc legationem grato animo accepisse declarat. Tum vero hac de re secum colloquitur: nunc, quasi adversarii cuiusdam, Iudaei scilicet, personam sibi accommodet, quaestiones movens, nunc ad eas e sua ipsius persona respondens. Et statim (vs. 16. *Ἀλλ' — Εὐαγγελίῳ.*) quaestio inde oritur, quod inter gentium exterarum prolem fuere, qui Euangelium spernerent. Ad hanc vicissim Apostolus (vs. 16. *Ἡσαΐας — ἡμῶν;*), IESAÏAE oraculum in rem suam convertens, respondet querendo, quod pauci tantum eorum fidem in Deo posuerunt. Atqui hinc (vs. 17. *Ἄρα — Θεοῦ.*) cogit, neminem fidem illam attingere posse, nisi doctrina Dei ad aures eius perferatur. Hoc vero (vs. 18. *Ἀλλὰ — ἤκουσαν;*) novam, quae agatur, parit quaestionem, an inter gentes exteras homines, quotquot legatis Dei reniterentur, doctrinam eius non audiverint. Ipse autem PAULUS (vs. 18. *Μενοῦνγε — αὐτῶν.*) DAVIDIS respondet verbis figurate significantibus, eam longe lateque annunciatam esse. Rursus vero (vs. 19. *Ἀλλὰ — ἔγνω;*) ad ostendendum, hanc gentium temeritatem nihil afferre, quo Iudaei excusentur, rogat, an Israë-

litis eadem fuerit incognita. Sed ut omnem cavillandi causam amoveat, ad ipsos vates Divinos (vs. 19—21. *Πρῶτος — ἀντιλέγοντα.*) responsionem defert, ubi Deum Israëlitis obiicientem fecerunt non ignorantiam patefactionis suae, sed pervicaciam, qua gentibus exteris communionem eius reliquissent eiusque singulari misericordiae obstitissent.

Vers. 14, 15.

Ratiocinationem suam PAULUS secundum Editionem Receptam vs. 14 et 15 ab hoc inchoat Sorita: *Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; Πῶς δὲ πιστεύσουσιν οὗ οὐκ ἤκουσαν; Πῶς δὲ ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος; Πῶς δὲ κηρύξουσιν ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι;* Pro Futuris LACHMANNUS substituit Aoristos Coniunctivi *ἐπικαλέσωνται, πιστεύσωσιν, ἀκούσωσιν, κηρύξωσιν,* et cum LACHMANNO TISCHENDORFIUS in I Editione. BISPINGIUS iis assentitur, PHILIPPUS nihil definiri posse ait. Sed FRITZSCHIUM, qui Receptam Editionem fortiter defendit, plerique secuti sunt, etiam MEIIERUS, praecedens *ἐπικαλέσηται* vs. 13 mutationi ansam praebuisse putans. Et sane Codices Graeci, in quibus Aoristi leguntur, a se invicem nimis discrepant, quam ut eorum testimonium fide dignum videatur. Deinde, si excipimus *Matth.* XXVI: 54, in N. T. Particulis *πῶς οὖν* Futura subiecta sunt. Ergo mirandum non est, TISCHENDORFIUM in II Edit. Futura restituisse. Fortasse etiam librarii se decipi passi sunt, quum *mera Futura* huius loci non esse, sed *id quod fieri potest* proponi animadverterent. Similiter alibi, ut

Cap. III: 20. V: 19. VIII: 11, 32 vidimus, *id quod ad certam agendi normam fit, quoniam semper ita fiet,* Futuro denotatur. Ubi autem illud, quemadmodum *Matth.* XII: 26, praecedunt Particulae πῶς οὖν, requiritur explicatio: *Quomodo igitur fieri potest, ut* [1]). Quid vero hîc sibi velint ea, quae Particulas illas sequuntur, magna in controversia est. GROTIUS PAULUM attigisse opinatus est, quod *contradicentis* esset. REICHIO et RÜCKERTO iudicibus *Digressionem* fecit. Si penes MEIIERUM et PHILIPPUM fides est, vs. 14 et 15 continetur *introitus* ad ea, quae vs. 16 sqq. leguntur. Alii alia commenti sunt ad seriem orationi constituendam. Sed si iam CALVINUS lectorem referendis simul et refellendis, ut ait, aliorum opinionibus diu occupare noluit, quidni ego a multo pluribus, quae hodie in Commentariis reperiuntur, ex ordine recensendis et excutiendis abstineam? Quae praetermitti nequeunt, suis locis memorabuntur infra: ceterum id maxime agam, ut interpretationem afferam, qua negotio ad longius quaesita vel audaciora confugiendi liberemur.

Non diu nos morabitur singulorum verborum interpretatio. Aoristo ἐπίστευσαν id, quod suum est, adiudicabimus tenendo, inter duo illa πιστεύειν et πιστεῦσαι tantum interesse, ut alterum denotet *fidem habere* seu *credere*, alterum *fidem habuisse* seu *credidisse:* quare *Ioann.* X: 42 legimus: ἐπίστευσαν πολλοὶ εἰς αὐτὸν ἐκεῖ. Quod BAUMGARTEN-CRUSIUS e distinctione utriusque ἐπικαλέσονται et ἐπίστευσαν cogit, minus *fidem cordis*, quam (externum) *transitum ad causam fidei* significari, probabunt alii loci, uti

[1]) Cf. WINER. p. 249, 250 coll. 256.

Ioann. II: 23 coll. 24. VIII: 30 coll. 31 sqq. XII: 42 coll. 43. Attractio, qua connexa *εἰς ὅν* posita sunt pro *τοῦτον, εἰς ὅν*, latebit neminem. Neque haec dubitare sinunt, an sequens Pronomen Relativum Masculini generis sit et exponi debeat *εἰς τοῦτον, οὗ*. Genitivum autem Latine non reddendum esse *quem*, sed *de quo*, evidenter docet tertia PAULI quaestio hanc secundam excipiens. Et quamvis Novi Testamenti scripta exemplis careant locorum, in quibus *ἀκούειν τινός* idem valeat atque *ἀκούειν περί τινος*, quod ibi usitatissimum est, alibi tamen ea se offerunt, uti iam apud HOMERUM de TELEMACHO dicentem [1]):

Δάκρυ δ' ἀπὸ βλεφάρων χαμάδις βάλε πατρὸς ἀκούσας.

Verba *κηρύσσειν* et *ἀποστέλλειν* quod attinet, quemadmodum hoc loco, sic etiam *Marc.* III: 14 et *Luc.* IX: 2 coniunguntur. Alterum his in libris peculiariter ad *Euangelii annunciationem* referri solet, alterum haud raro *legationem* significat *hac de causa acceptam.* Et quamquam *ἀποστέλλειν* plus semel cum *πέμπειν* permutatur, hactenus tamen inter utrumque interest, ut hoc *missionem quamcunque tam rerum quam personarum* proponat, illud ad *homines* tantum pertineat *cum mandatis vel nuncio missos* [2]). Denique, ut a PHILIPPO ostensum est, nihil impedit, quominus for-

---

[1]) *Odyss.* IV. vs. 114.

[2]) Cff. quae dixi in *Vijf brieven over das Leben* JESU *von* Dr. D. F. STRAUSS. p. 107. Distinctionem utriusque Verbi vide *Matth.* XXII: 3, 4, 7.

mulam *χωρὶς κηρύσσοντος* interpretemur *nisi adsit nuncius.* Iam per Soriten Apostolus, quemadmodum Cap. VIII: 29, 30, lectores ducere voluit ad perspiciendum, quomodo alia deinceps ex aliis sequerentur. Nomina tamen eorum, quos ratiocinatio spectabat, reticuit, quod quodammodo mirandum est, quoniam ad alios Verba *κηρύξουσιν* et *ἀποσταλῶσι* referenda sunt, quam praecedentia *ἐπικαλέσονται, πιστεύσουσιν* et *ἀκούσουσι.* Sed hanc reticentiam in Novi Testamenti scriptis Hebraeorum morem imitantibus frequentem esse, VV. DD. docuerunt [1]). Neque hunc tamen loquendi usum Literis Sacris tam proprium privumque esse, ut eius exempla in aliis libris frustra quaerantur, ostendit dictum THUCYDIDIS [2]): *ὅπερ πάσχουσιν ἐν τοῖς μεγάλοις ἀγῶσιν,* ubi DUKERUS annotationem Scholiastae: *οἱ ἄνθρωποι δηλονότι* probavit [3]). In horum locorum plerisque Verbum Personale Impersonaliter accipiendum esse, iam vidit interpres Al. quum Personalia Codicis Hebraei Impersonaliter redderet, uti *Neh.* II: 7. *Esth.* II: 2. Idem suadent *Matth.* VII: 16. IX: 17. *Marc.* X: 13. *Luc,* VI: 38 aliique Novi Testamenti loci. Nihil igitur alieni finxerunt FRITZ-

[1]) VORSTIUS, *de Hebr.* Part. II. Cap. XXX. p. 147 sqq. GLASS. Lib. I. p. 245 sqq. WINER. p. 462, alii.

[2]) Lib. VII. Cap. 69.

[3]) POPPO itidem hoc probans excitavit MATTH. Tom. II. p. 750 sqq. qui nullum tamen attulit exemplum. Sed BORNEM. *Schol.* ad *Luc.* XII: 20 haud temere commemorat XENOPH. *Cyr. Disc.* lib. V. Cap. 1. § 10. Lib. VIII. Cap. 2 § 12. *Memor.* Lib. III. Cap. 11. § 7. Addatur EURIPID. *Med.* vs. 289, quem LENTINGIUS sic edidit:

Κλύω δ', ἀπειλεῖς, ὡς ἀπαγγέλλουσί μοι,

Alii pro *ἀπειλεῖς* habent *ἀπειλεῖν σ'.*

SCHIUS, WETTIUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, MAIERUS, PHILIPPUS, illam interpretandi rationem ad hunc Soriten applicantes. Nec multum ponderis habent, quae in contrariam partem disputarunt KREHLIUS et MEIIERUS. Imo Verborum Personalium usus pro Impersonalibus eo prodi videtur, quod duplex hominum genus hac in ratiocinatione intelligi debet. Deinde hoc arguit permutatio Pluralis κηρύξουσιν cum Singulari κηρύσσοντος. Et eandem interpretationem vs. 10 Praesentia πιστεύεται et ομολογεῖται commendant, praesertim si ad generalia illa εἰς ὅν et οὗ, quae hîc exstant, attendimus et simul animadvertimus, ne vel talia quidem in tertia et quarta parte Soritae legi. Itaque orationem huc redire puto: *Quomodo igitur fieri potest, ut religiose colatur, ad quem (colendum)* [1]) *creditum non sit? Atqui quomodo fieri potest, ut credatur (ad colendum), de quo auditum non sit? Atqui quomodo fieri potest, ut audiatur, nisi adsit nuncius? Atqui quomodo fieri potest, ut annuncietur, nisi mittantur legati?* PAULUM, quamvis generatim ratiocinaretur, in poste-

---

[1]) A me impetrare nequeo, ut formulam πιστεύειν εἴς τινα confundam cum dissimili πιστεύειν τινί. Fortasse in N. T. omnes loci, ubi illa exstat, tam apud IOANNEM quam alibi, ferunt interpretationem *credere ad profitendum, sequendum,* seu *colendum,* nonnulli, uti *Ioan.* XII: 44. *Act.* XIV: 23. 1 *Ioann.* V: 10, eam valde commendant. Haec autem interpretatio mihi nunc tanto magis arrisit, quanto firmius mihi persuasum erat, verba primae et secundae partis Soritae εἰς ὅν et οὗ generalia esse, neque ad vocabulum Κύριον vs. 13 praecedens referenda. Hoc vero posito ea nihil dirimunt in quaestione, utrum vocabulo illo CHRISTUS an *Deus* denotetur. At in PAULI tamen mente, quum ea enunciaret, non CHRISTI, sed *Dei* cogitationem latuisse, tota usque ad finem huius Capitis clamat oratio, quippe *Deum* plus semel memorans aut indicans, CHRISTUM non item.

riori orationis parte Apostolos ceterosque Euangelii praecones respexisse nemo negabit. Sed quosnam respexit in priori? *Iudaeos*, inquiunt haud pauci, ORIGENIS, CHRYSOSTOMI, THEODORETI, THEOPHYLACTI vestigiis insistentes. *Iudaeis* alii *gentes exteras* addendas esse censent. PELAGIO duce, CALVINUS, WETSTENIUS, KOPPIUS, TERROTUS de *gentibus* tantum *exteris* agi putarunt. Neque hi tamen sibi constiterunt omnes. Quod profecto dolendum est, si recte vidi, nullam aliam sententiam ferri posse. Primum enim cogitando fingi nequit causa, cur PAULUS ad probandum, Euangelium Iudaeis annunciari debuisse, tantum laboris impenderit, siquidem res ipsa loquebatur, CHRISTUM suis annunciatum esse popularibus. Deinde si vs. 13 vocabulum *Κύριον* recte interpretatus sum, generalia illa *εἰς ὅν* et *οὗ* tandem ad *Deum* tendunt, unde ratiocinatio oritur neutiquam in Iudaeos quadrans. Verba quoque *οὐκ ἤκουσαν*, *χωρὶς κηρύσσοντος*, *ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσιν* ita comparata sunt, ut tanquam digito monstrent homines, quales describuntur *Gal.* IV: 8. *Eph.* II: 11, 12. 1 *Pet.* I: 21. Tum nexus orationis postulat, ut Sorites in concordiam redigatur cum Adiectivo Substantive posito *πᾶς*, quod vss. 11—13 gentium exterarum causa iterum iterumque repetitum esse vidimus. Et si vs. 16 verba: *Ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ Εὐαγγελίῳ*, ut omnia cohaereant, cum FRITZSCHIO aliisque ad gentes illas referenda sunt, eaedem sine dubio missis Iudaeis hoc Sorite spectantur. Ita PAULUS, ut monitum CALVINI meum faciam, *mutuum nexum inter gentium vocationem suumque ministerium* in luce collocavit, Romanorum pectoribus Iudaismi studium novo argumento evellere cupiens.

Iam postremum Soritae partem: *Πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσιν* omnium gravissimam esse, arguit alterum versus 15 membrum, quod Editio Recepta sic exhibet: *Καθὼς γέγραπται· Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά.* LACHMANNUS tantum edidit: *Καθὼς γέγραπται· Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθά.* Nec TISCHENDORFIO tamen persuasit, ut in II Edit. aliquid oratione expelleret. Receptis omnibus FRITZSCHIUS sedem suam strenue vindicavit, eique praeter alios applausit PHILIPPUS. Et sane argumentis utrimque ponderatis librariorum aut negligentia, aut prava sedulitate factum esse videtur, ut genuina omitterentur. Citandi formula *καθὼς γέγραπται* nos ducit ad *Ies.* LII: 7, ubi apud interpretem Al. legimus: *Ὡς ὥρα ἐπὶ τῶν ὀρέων, ὡς πόδες εὐαγγελιζομένου ἀκοὴν εἰρήνης, ὡς εὐαγγελιζόμενος ἀγαθά.* Interpres vero non intellexit Vatis verba: מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב i. e. *Quam grati sunt super montes pedes annunciantis, proclamantis pacem, annunciantis bonum.* PAULUS autem Hebraea magis quam Graeca secutus est, ita tamen, ut pro consilio suo alia omitteret, alia mutaret. IESAÏAE oraculum IACOBI posteris gratulatur reditum suum e captivitate in patriam. Apostolus hoc propter similitudinem ad praedicationem transfert salutis per fidem auctore CHRISTO in Deo positam impetrandae. Ex eius mente igitur, vocabulum *εἰρήνην* eandem spectat *pacem cum Deo initam*, quam supra Cap. I: 7. II: 10. V: 1. VIII: 6, utpote omnis beatitatis fontem, memoravit. Adiectivo Substantive posito *ἀγαθά* in V. T. generatim denotatur *omne quod felix faustum-*

que est, apud PAULUM, qui ei Articulum *τά* praefixit, *ubertas bonorum, quae e* CHRISTI *communione proficiscuntur.* Illud vero Participio *εὐαγγελιζομένων* magis quam hoc accommodatum est. Sed utriusque coniunctio orta est ex imitatione interpretis Al. Hic autem cur scripserit *εὐαγγελιζόμενος ἀγαθά*, facile intelligimus. Hebraeum, nempe, בשׂר, quamquam vulgo de *re laeta* usurpari solet, ipsum tamen nihil amplius significat quam *annunciare.* Idcirco ei plus semel, uti 1 *Reg.* I: 42, additum reperimus טוב [1]). At interpres, ac si *laetitiae* notio non iam inesset Participio *εὐαγγελιζόμενος*, Archetypon serviliter sequens, ei adscripsit *ἀγαθά.* PAULUS vero illud ab interprete mutuans pro Singulari Plurale *εὐαγγελιζομένων* substituit sibi generatim repraesentans Euangelii praecones [2]). Particula *ὡς* haud raro, ut apud WETSTENIUM exempla ostendunt, exclamationi inservit et Latinae *quam* respondet. Adiectivum *ὡραῖοι*, quocum connexa est, proprie significat *tempestivum*, sed variarum, quas deinde habet, notionum ea eligatur oportet, quae et cum circumiectis convenit, et cum Substantivo *πόδες.* Hoc autem non imaginis tantum ornandae, sed *adventus* praeconum ante oculos collocandi causa usurpatum est, quemadmodum *Neh.* I: 15, ubi vates Divinus ait: *Ἰδοὺ, ἐπὶ τὰ ὄρη οἱ πόδες εὐαγγελιζομένου καὶ ἀπαγγέλλον-*

---

[1]) *Lex. manual. Hebr. et Chald.* WINERI. V. בשׂר.

[2]) GESENIUS aliique Singulare מבשׂר et *εὐαγγελιζόμενος* Collectivum esse monent, quod confirmat Plurale על־ההרים et *ἐπὶ τῶν ὀρέων*, quippe non ad *unum praeconem*, sed ad *plures* pertinens. Similiter in *Psalm. Sal.* XI. vs. 2. apud FABRIC. *Cod. Pseudegr. V. T.* Vol. I. p. 949 legimus: *Κηρύξατε ἐν Ἱερουσαλὴμ φωνὴν εὐαγγελιζομένου.*

τος εἰρήνην. Similiter apud SOPHOCLEM reperimus:

Ὦ φιλτάτας μὲν χεῖρας, ἥδιστον δ᾽ ἔχων
Ποδῶν ὑπηρέτημα [1].

Adiectivo ὡραῖος hîc nihil magis respondet quam vernaculum *welkom*. Ergo Graeca ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες Latine explicentur: *Quam gratus est adventus*. Ita praecessit PEILIUS scribens: *How welcome the coming* [2]. Vates Divinus sibi, ut bene monet KNOBELIUS, salutis praecones finxit in montibus Palaestinae, in quos e planitie adscenderant, palam et publice captivorum libertatem annunciantes. PAULUS verba eius ad rem suam convertens et praetermittens quod ab ea alienum erat, sibi voluit: *Quam gratus est adventus eorum, qui pacem praedicant fidei ope cum Deo ineundam, qui salutem praedicant inde in* CHRISTI *sectatores redundaturam.* Hoc autem cum proxime praecedentibus per citandi formulam καθὼς γέγραπται connexuit, ut illa, aeque ac Cap. IX: 13 et alibi, exponeretur: *atque sic eventu comprobatur, quod vates Divinus cecinit.* Hominibus igitur acceptos fuisse declarat legatos, qui Divinitus missi Euangelium sibi annunciarent. Quod ipsum una cum singulis veteris oraculi verbis non Iudaeorum, qui CHRISTUM a primo tempore, quo inter eos apparuerat, spreverunt, memoriam renovat, sed *gentium exterarum*, quarum, quum in regionibus a Palaestina remotis extra

---

[1]) *Electr.* vs. 1281, 1282. *Both.* Verba multi iam attulerunt praeeunte BOSIO, *Exercit. Phil.* ad h. l.

[2]) *A new Translation* cet. ad h. l. Cff. *Anecd. Hemst.* p. 81, 82 et WINER. *Gramm.* p. 535.

omnem Dei communionem viverent, magna caterva ad CHRISTUM se convertit Dei per fidem religiose colendi causa.

Vers. 16.

Sed nunc PAULO in mentem venit quod sibi obiici posse sentiebat, inter gentium exterarum prolem fuisse, qui legatos Divinos Euangelium annunciantes aeque atque Iudaei spernerent. Hoc igitur experientiae testimonium, in praecedentem exclamationem: *Ὡς ὡραῖοι* cet. incurrens, occupavit scribendo: *Ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ Εὐαγγελίῳ.* Contradicentis esse quod hîc legimus, prodit Particula *ἀλλά* [1]). Sic iam iudicarunt veteres: CHRYSOSTOMUS, THEODORETUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, quos recentiori memoria etiam secuti sunt REICHIUS et KREHLIUS. RÜCKERTUS aliique hanc quidem sententiam oppugnarunt, sed argumentis e minus vera circumiectorum interpretatione petitis et cadentibus, dummodo sumamus quod supra monui, PAULUM, inde a vs. 16, secum ipsum collocutum esse, nunc, quasi adversarii cuiusdam, Iudaei scilicet, personam sibi accommodaret, quaestiones moventem, nunc ad eas ex sua persona respondentem. Hoc autem sine scrupulo sumi posse docent Cap. III: 1. IV: 10. VI: 15. VII: 7. IX: 14, 30, 32. Progrediamur ad singula expendenda. Formulam *ὑπακούειν τῷ Εὐαγγελίῳ* minus recte GROTIUS interpretatur *se parare ad eam vi-*

---

[1]) Vide infra vs. 18, 19. Cap. XI: 11 et cff. WINER. p. 392. KÜHNER. Tom. II. p. 436, 437.

tam, quam praescribit Euangelium. Nec tamen probanda est sententia multorum, qui eam plane idem ac formulam πιστεύειν τῷ Εὐαγγελίῳ significare aiunt. Imo alibi [1]), uti spero, effeci, verba ὑπήκουσαν τῷ Εὐαγγελίῳ Latine explicanda esse: *se Deo subiecerunt Euangelio* [2]) *per fidem accipiendo.* Illa autem Verba pendent a praecedentibus οὐ πάντες, quae Singulari πᾶς vs. 13 non respondent, ut FRITZSCHIUS aliique opinati sunt, sed referri debent ad exclamationem: Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες cet. cuius sub involucro latent homines, ad quos grata Euangelii annunciatio allata est. *Universitas* igitur in censum venire negatur, quemadmodum *Matth.* XIX: 11 et *Rom.* IX: 6, item saepe apud HOMERUM, uti in dicto ULYSSIS [3]):

Οὐ μέν πως πάντες βασιλεύσομεν ἐνθάδ' Ἀχαιοί.

Et *quorumnam hominum* haec universitas sit, nexus orationis luculenter ostendit. Nonnulli interpretes pariter *Iudaeos* et *gentes exteras* intelligere iubent. Plerique, etiam MEIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS *solos Iudaeos* intelligendos esse contendunt, quod REICHIO quoque placuisse miror. Ergo CALVINUM, FRITZSCHIUM

---

[1]) Ad Cap. I: 5, ubi contraxi disputata in *Bijdr. tot bevordering van Bijbelsche uitlegk.* Tom. II. Part. 1. p. 138 sqq. 149 sqq.

[2]) PALMIUS vocabulum *Εὐαγγέλιον* hoc loco, ne pro praecedenti Participio εὐαγγελιζομένων cum *Vulgata* scribere cogamur *euangelizantium*, reddendum censuit *nuncius laetus*; sed Paronomasiam sine dubio tollere praestat, quam tritam et Cap. I: 1, 9, 16. II: 16 etiam usurpatam appellationem *Euangelii*, quae Nominis Proprii instar est, deserere.

[3]) *Iliad.* II. vs. 203.

et paucos alios reprehendunt, qui *gentes* tantum *exteras* spectari arbitrantur. Sed si exclamationem: Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες cet. ad *illas* tantum *gentes* pertinere probavi, nihil evidentius est, quam hanc orationem, TERROTO duce, explicandam esse: *Atqui non omnes, e gentibus exteris orti, ad quos grata Euangelii annunciatio pervenit, se Deo subiecerunt* CHRISTO *per fidem accipiendo.* Deinde dictum: οὐ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι ὑπήκουσαν τῷ Εὐαγγελίῳ ferre nequit Epistola, cuius auctor plerorumque Iudaeorum et reiectionem a Dei communione et vero contumaciam supra iam miseratus est. Accedunt argumenta, a FRITZSCHIO proposita, neque a RÜCKERTO et aliis, qui iis adversabantur, refutata: primum, si vs. 16 ad *Iudaeos* referendus sit, itidem ad *Iudaeos* referendum esse vs. 18; atqui absurdam ibi moveri quaestionem: Μὴ οὐκ ἤκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι; tum verba ibidem e *Psalm.* XIX petita lectorum oculos convertere ad *homines non ex Iudaeis, sed e gentibus exteris prognatos:* praesertim expressam *Israëlitarum* appellationem vs. 19 Antithesin prodere, quae omnino postulet, ut vs. 16 et 18 *gentes* tantum intelligantur *exterae.* At FRITZSCHIUM de disputationis suae momento et pondere interpretibus magis persuasurum fuisse confido, nisi ipse vim eius enervasset, tam negando vs. 14 et 15 *solas gentes exteras* significari, quam contendendo, verba οὐ πάντες hoc loco Singulari πᾶς vs. 13 respondere. Postremum autem eius argumentum, vide, quantopere corroboretur vss. 20 et 21, ubi per appellationem τὸν Ἰσραήλ itidem Iudaei gentibus exteris opponuntur.

Iam sic sibi occurrens PAULUS facile perductus est ad *collocutionem secum habendam,* qua vicissim suas et

alienas partes ageret. Et primum ad illud: *Ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ Εὐαγγελίῳ* ita respondit, ut Euangelii praedicatio unice hominum exterorum amentia frustrata esse deprehenderetur. Scripsit igitur: *Ἡσαΐας γὰρ λέγει· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;* quo ad literam repetiit verba interpretis Al. *Ies.* LIII: 1. Hic autem Codicem Hebraeum, ubi legimus: מִי הֶאֱמִין לִשְׁמֻעָתֵנוּ, praemisso vocabulo *Κύριε* fideliter secutus est. Vates ibi pervicaciam increpat popularium suorum, qui oraculo (Cap. LII: 13 sqq. LIII) Divinitus edito, ministrum Dei (עֶבֶד יְהוָה) ex abiecta conditione ad statum gloriosum evectum iri, fidem adiungere recusant. Quod multi ab antiquo, praeeunte ORIGENE, ita acceperunt, ut IESAÏAM, ex Apostolorum persona loquentem, gravissimam culpam praedixisse sumerent, quam sibi Iudaei postea spernendis CHRISTO eiusque legatis contracturi essent. PAULUM vero *vaticinationem ad homines, qui a gentibus exteris orti Euangelii annunciationem aspernarentur,* more suo *transtulisse* mihi propter omnia circumiecta persuasissimum est. Videamus, quomodo hoc factum sit. Oraculum inducunt verba *Ἡσαΐας γὰρ λέγει.* Haec autem ut intelligantur, audiamus HERMANNUM [1]) monentem: „Etiam in responsionibus in quibus frequentissima est, haec Particula (*γάρ*) suam vim obtinet, quae est *nam,* quia Graeci Particulas *ναί* et *οὐ* plerumque omittunt, ad quas referretur *γάρ*, si plena esset oratio [2]).” Ergo Particula illa *γάρ* saepe

---

[1]) *Ad Vig.* p. 829. Cff. p. 494 sqq.

[2]) Haec verba KREHLIUS etiam sua fecit. MEIERUS, quamquam PAULI orationem aliter interpretandam censebat, ad HERMANNUM tamen et HARTUNGIUM l. c. Tom. I. p. 473 sqq. provocavit, ut sen-

ad sententiam referri debet non expressam, sed cogitatione e praecedentibus repetendam. Sic apud SOPHOCLEM [1]), ubi NEOPTOLEMUS ait:

— — — εἰ δὲ μή τι πρὸς καιρὸν λέγων
Κυρῶ, πέπαυμαι,

PHILOCTETES respondet:

— — — Πάντα γὰρ φράζεις μάτην,

i. e. *Recte ita dicis: nam omnia loqueris frustra.* PLATO [2]) SOCRATEM dicentem facit: Ἴσως δὲ, καὶ τὸν λοιδορούμενον αὐτῷ οἴει νομίζοντα λέγειν ἃ ἔλεγεν, et PHAEDRUM respondentem: Ἐφαίνετο γάρ, i. e. *Sic sentio, nam talis mihi videbatur.* Alibi [3]) SOCRATES CRITOBULUM rogat: Σὺ δ' ᾤου οἷόν τ' εἶναι καὶ πονηρὸν ὄντα χρηστοὺς φίλους κτήσασθαι; huic vero CRITOBULUS suggerit: Ἑώρων γὰρ ῥήτοράς τε φαύλους ἀγαθοῖς δημηγόροις φίλους ὄντας, i. e. *Ita putabam, videbam enim* cet. Exempla elegi loco, in quo nunc versamur, maxime accommodata. In N. T. talia quoque exstant *Matth.* II: 2. 1 *Cor.* XI: 26. *Gal.* I: 10. 1 *Thess.* II: 1. *Hebr.* II: 8 [4]). Plus semel etiam

---

tentiam, Particulam γάρ hic ad respondendum contradicenti inservire, adversus loquendi usum non repugnare probaret. Sed adeantur HOOGEVEENII *Doctrina Partic.* p. 97, 98. BOSII *Ellipses* p. 809 sqq. KÜHNER. Tom. II. p. 453, 587.

[1]) *Philoct.* vs. 1198 sqq. BOTH.

[2]) *Phaedr.* p. 257.

[3]) XENOPH. *Memor. Socr.* Lib. II. Cap. 6. § 14, 15.

[4]) Plura dabit WILK. in *Clav.* Tom. I. p. 163.

Particulam γάρ una cum *confirmatione* rei propositae sequitur eius *amplificatio*, uti *Phil.* II: 27, ubi verba: *Καὶ γὰρ ἠσθένησεν παραπλήσιον θανάτῳ*, nisi fallor, explicanda sunt: *Et verum audiistis, nam aegrotus fuit, et, quod maius est, ita quidem, ut inter morbum eius et mortem nihil interesse videretur.* Eodem modo agendum esse in utroque huius versus membro per Particulam γάρ connectendo, nobis auctor est CHRYSOSTOMUS, ubi PAULUM dicentem facit: *Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἐγκαλεῖτε· Διὰ τί μὴ πάντες ὑπήκουσαν; ὁ δὲ Ἡσαΐας πλέον τούτου λέγει.* Ergo verbis: *Ἡσαΐας γὰρ λέγει* non alienus affingitur sensus, si ea, REICHIO quodammodo duce, sic accipiuntur: *Hoc non mirabile est, nam Iesaïas dicit multo graviora.* Atque hanc interpretationem ipsum oraculum commendat. Pronomen *τίς*, quod plerumque *neminem* significat, hîc significare *paucos*, ante alios monuere OECUMENIUS et THEOPHYLACTUS. Eandem notionem habet *Ioann.* XII: 38 ex mente Apostoli, qui IESAÏAE oraculum applicat ad Iudaeorum proceres, quorum partem tamen se, quamquam clanculum, ad CHRISTUM convertisse vs. 42 tradidit. Similiter illud usurpari dicitur 2 *Cor.* II: 16. Sed si imprimis comparari merentur loci Veteris Testamenti, in quibus Hebraeum מִי et Graecum *τίς* legimus, opportune iam ORIGENES excitavit *Psalm.* XXIV: 3. XXXIV: 13. *Hos.* XIV: 10. Magis impedita sunt connexa: *ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν.* Equidem, quum hanc PAULI Epistolam in schola tractabam, a me non impetrare potui, ut hîc vocabulo *ἀκοή* aliam notionem tribuerem quam vs. 17. Proinde Graeca interpretatus sum: *credidit* (scil. *Deo*) *nos audiendo* (sermone vernaculo *op het hooren van ons*), *audiendi actionem* intelli-

gens, quae etiam in vs. 17 quadrat. Ita vestigiis institi, quae recentiori memoria KÖLLNERUS aliique secuti sunt. Postea tamen mihi displicuit interpretatio, quam cum Hebraeo לִשְׁמֻעָתֵנוּ minus congruere videbam. Nunc vero quid repetitis curis sentiam, lectorem celare nolo. Inter VV. DD. haud pauci vocabulum *ἀκοή* vs. 16 aliter quam vs. 17 accipere gravati non sunt, CALVINUM dico, BEZAM, CORNELIUM A LAPIDE, alios, tum recentiores RÜCKERTUM, WETTIUM, REITHMAYRUM, STUARTUM, PEILIUM, TURNERUM, PHILIPPUM, THOLUCKIUM, quorum nonnulli etiam partes suas suo quisque modo defenderunt. Sed si alibi vocabulorum notiones variare licet, hoc neutiquam admittendum videtur, ubi idem, quod praecedit, et quidem bis, repetitur ad faciendam conclusionem, cui Particula *ἄρα* vs. 17 inservit. Itaque iure suo BENGELIUS, KOPPIUS, REICHIUS, FRITZSCHIUS, GLÖCKLERUS, HODGIUS, TERROTUS, WALFORDUS, KREHLIUS, MEIJERUS, EWALDUS hanc viam ingressi sunt, ut vocabulum *ἀκοή* vs. 16 et 17 eodem modo acciperent. Sic quoque veterem nostrum interpretem, qui vs. 16 scripserat *prediking*, vs. 17 *het gehoor*, correxerunt PALMIUS, WYSIUS, VINKIUS, VISSERINGIUS. Plerique, praeeuntem LUTHERUM sequentes, Nomine *praedicatio* ter usi sunt, aut Verbum *praedicare* cum eo permutarunt, quod FUERSTIUM [1]) etiam probasse reperi. Neque ego *Ies.* LIII: 1 cum GESENIO, KNOBELIO, aliis interpretari recusarem *praedicatio nostra* vel *nuncius noster*. Sed in PAULI Epistola notionem *audiendi* praetermittere omnino vetant circumiecta vs. 14, 15, 18.

---

[1]) *Librorum Sacrorum V. T. Concordantiae.* p. 1174.

Quare, a VISSERINGIO non longe discedens, ter scribendum censeo: *id, quod auditum est* (sermone vernaculo *het gehoorde*), quod UMBREITIUS [1]) etiam probavit. Hoc autem, ut ipsi vatis Divini orationi non incommodum est, sic valet secundum loquendi usum. Hebraeorum enim שְׁמוּעָה: שְׁמֻעָה haec propria notio est, quam vetus noster interpres retinuit *Ies.* XXVIII: 9, sed quae vulgo expressa est vocabulis *rumoris, famae, nuncii, praedicationis, doctrinae* Ita Graecum *ἀκοή* apud Interpretem Al. 1 *Reg.* II: 28. X: 7. *Psalm.* CXI (CXII): 7. *Ob.* 1. *Sap. Sal.* I: 9, item in N. T. *Matth.* IV: 24. *Marc.* XIII: 7. *Gal* III: 2, 5, alibi. Et satis frequens hoc apud scriptores Graecos esse, exempla ostendunt in STEPHANI *Thes* allata, ut iam apud PINDARUM [2]) legimus:

Εἴπερ τι φιλεῖς ἀκοὰν ἁδεῖαν ἀ —
εὶ κλύειν — — —.

Hactenus tamen in iis, quae antea docui, persevero, ut *Deum* hîc intelligendum esse putem. Verborum enim: *τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;* tam in V. quam in N. T. sensum esse: *Quis credidit [tibi] ad id, quod e nobis auditum est*, (sermone vernaculo: *Wie heeft [u] geloofd op het van ons gehoorde*)? indicio est vocabulum *Κύριε*, IESAÏAE oraculo ibi praepositum. Ut autem supra plus semel vidimus, Verbum *πιστεύειν* cum affinibus absolute usurpari ad significandum *credere Deo*, sic illud in PAULI oratione aliter accipi non posse arguit vs. 17, ubi *ἡ πίστις* est *fides in Deo posita.* At ibi quoque

[1]) *Praktischer Comm. über den Iesaias.* ad h. l.
[2]) *Pyth.* I. vs. 174, 175.

postrema *διὰ ῥήματος Θεοῦ* veluti digito monstrant, vs. 16 in vocabulis *τῇ ἀκοῇ ἡμῶν* non fidei cerni Obiectum, sed tanquam *instrumentum, quo Deus usus est, ut homines ad fidem in se ponendam vocaret.* Haud dissimilis sententia, ut iam notavit SUICERUS [1]), 1 *Thess.* II: 13 inest verbis: *παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς παρ' ἡμῶν τοῦ Θεοῦ,* quae, si veram iis restituimus structuram, sibi volunt: *per fidem accepta doctrina Dei, quae e nobis audita est.* Ceterum disputatio mea non labefactatur, etiamsi Hebraea מִי הֶאֱמִין לִשְׁמֻעָתֵנוּ Latine reddi debeant: *Quis credidit nuncio nostro*, vel *iis, quae e nobis audita sunt.* Et hoc quidem commendare videntur loci, in quibus Praefixum לְ cum Nomine vel Pronomine variis formis Verbi הֶאֱמִין subiectum est, uti *Exod.* IV: 8. 1 *Reg.* X: 7. *Psalm.* CVI: 24. Rursus tamen animadvertant lectores, Verbum illud Cap. VII: 9. XXVIII: 16 [2]) absolute positum esse pro *credere Deo*, et, excepto Cap. XLIII: 10, ubi plene scriptum est תַּאֲמִינוּ לִי (*ut credatis mihi*), apud IESAÏAM nusquam aliter reperiri. Altero orationis membro: וּזְרוֹעַ יְהוָה עַל־מִי נִגְלָתָה (*et brachium Domini cuinam patefactum est?*), quamquam ibi in Deo quoque fidei Obiectum cernimus, nihil definitur.

Vers. 17.

Ex IESAÏAE oraculo nunc cogit PAULUS: *Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ.* In

[1]) *Thes.* Tom. I. p. 158.

[2]) Alia exempla affert FUERST. l. c. p. 174, 175.

haud paucis libris veterum legimus *διὰ ῥήματος Χριστοῦ*, quod recepit LACHMANNUS et attentione dignum iudicarunt RÜCKERTUS et BAUMGARTEN-CRUSIUS. In nonnullis vocabulum *ῥήματος* exstat sine sequenti *Θεοῦ*, quod REICHIUS etiam delendum censuit. TISCHENDORFIUS vero tam in I quam in II Editione excudendum curavit *διὰ ῥήματος Θεοῦ*, ut iam apud CLEMENTEM *Al.* [1]) scriptum reperimus. Et summo iure hoc diu ante defenderunt ERASMUS et BEZA, nostris diebus FRITZSCHIUS, WETTIUS, MEIIERUS, PHILIPPUS. Vocabulum nempe *Χριστοῦ* inde profectum est, quod nasuti homines hunc vs. conformare volebant ad vs. 16. Omissio Genitivi *Θεοῦ* debetur librariis, qui dictum PAULI pro *generali* habebant. Et sane, si verbis *ἡ πίστις fides qualiscunque* significatur, Genitivus ille hinc alienus est. Sed scribendo *ἡ πίστις* cum Articulo Apostolus docuit se, uti Cap I: 8 aliisque locis, *fidem in Deo positam* intelligere. Haec vero, si existere dicitur *διὰ ῥήματος*, vide, quam opportune formulae illi adiectum sit vocabulum *Θεοῦ*, quod ei, aeque ac vs. 10, cogitando adiici deberet, si ab auctore omissum esset. Optime THEOPHYLACTUS, quem CHRYSOSTOMUS iam praecesserat, vocabulum illud ursit scribens: *Οὐ γὰρ ἀκοή ἐστι ῥημάτων ἁπλῶς λεγομένων, ἀλλὰ ῥημάτων Θεοῦ.* Sed inter se dissentiunt VV. DD. quomodo verba *διὰ ῥήματος Θεοῦ* accipienda sint. Praeeunte BEZA nonnulli ea interpretantur: *ex Dei mandato*, etiam nostrates PALMIUS et WYSIUS. ORIGENES vero aliique veterum ea interpretati sunt: *per orationem a Deo patefactam* seu *per doctrinam Dei*, quod recen-

1) *Strom.* Lib. II. Cap. 6. § 25. Tom. I. p. 442 POTT.

tiori memoria plerisque placuit, et cuius se KREHLIUS strenuum praestitit vindicem. Nec profecto sine gravi causa. Haud ignoro quidem, *Deut.* IV: 13 *praecepta Decalogi* appellari *τὰ δέκα ῥήματα*, sed, etiamsi hoc *mandati* notionem afferat, interpres tamen Al. formula *ῥῆμα Θεοῦ* vulgo *oraculum*, *patefactionem*, *doctrinam Dei* significat, uti 1 *Reg.* XIX: 9. 2 *Reg.* XX: 4. *Ier.* I: 1, quos locos THOLUCKIUS comparari iussit. Graecorum in scriptis haud scio, an nusquam fere vocabulum *ῥῆμα mandati* notionem habeat. Ex N. T. excitari solet *Luc.* III: 2, sed nihil postulat, ut ibi ab interpretatione his in libris vulgari discedamus. Secundum vulgarem vero interpretationem, non *mandatum*, sed *oraculum*, *patefactio*, *doctrina Dei* ibi in censum venit, sive Singulare seu Plurale usurpatur, uti *Luc.* I: 38. II: 29. *Ioan.* III: 34. VIII: 47. *Eph.* VI: 17. *Hebr.* VI: 5. 1 *Petr.* I: 25. Deinde, si causa quaeritur, cur PAULUS hîc *doctrinam Divinam*, non, ut alibi, *τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ*, sed *ῥῆμα Θεοῦ* appellaverit, recte VV. DD. provocant ad vs. 8, ubi verba MOSIS ei ad usum vocabuli *ῥῆμα* ansam praebuerunt. Praeterea aliam notionem intolerabilem reddit id, quod vs. 18 sequitur: *Μὴ οὐκ ἤκουσαν;* et sensu caret, nisi intelligitur *patefactio* seu *doctrina Dei*, sigillatim *Euangelii praedicatio*, quemadmodum *mandati* cogitationem ferre nequeunt verba DAVIDIS ibi excitata. Et nonnulli eorum, qui in contrariam partem disputabant, minus animadverterunt cum PHILIPPO, Genitivo *ῥήματος*, ut nihil aliud quam *instrumentum* significaretur, non, quemadmodum alteri *ἀκοῆς*, praemissam esse Praepositionem *ἐκ*, sed Praepositionem *διά*. Quare non impediunt quoque verba *διὰ ῥήματος Θεοῦ*, quo-

minus vocabulum ἀκοή hîc eodem modo ac vs. 16 accipiatur. Apostolus igitur sibi voluisse videtur: *Itaque fides in Deo posita ex eo oritur, quod auditum est; id vero, quod auditum est, debetur patefactioni Divinae.* Hanc autem patefactionem PAULUS, sine Articulis scribens: διὰ ῥήματος Θεοῦ, *generatim* sumendam esse docuit, ut *qualiscunque Dei patefactio* intelligatur, atque sic demum IESAÏAE oraculo accommodata est Apostoli conclusio. Superest tamen quaestio, an haec quidem dici possit conclusio facta e proxime praecedentibus. PELAGIUS hinc initium capere opinatus est, quae auctor ad praecedentia illa responderit; atqui haec opinio adversario cuidam affingere cogit oraculi Divini usum ab eius ore alienum. Quod RÜCKERTO placuit, nec WALFORDO, THOLUCKIO aliisque plane displicuit, Parenthesin vs. 16 reperiri, refellitur sequentibus: *Μὴ οὐκ ἤκουσαν;* quae, quum explicanda sint: *Nonne Verbum Dei audiverunt?* luculenter docent, intellecta illa: ῥήματος Θεοῦ ad perpetuam orationis seriem pertinere; nec probari etiam potest exemplo ullius loci, in quo orationem ducit Particula ἄρα. Hanc Particulam GROTIUS, ut omnia in concordiam redigeret, reddendam censuit Latina *sane*; atqui ea, ut supra vidimus, nihil aliud significat quam *itaque* seu *igitur*, aut, si ad sententiarum seriem referri debet, *quae quum ita sint.* Utique meliora suadent, qui cum MEIIERO hoc vs. conclusionem exhiberi aiunt, qua PAULUS ad vs. 15 et quidem ad Verbum ἀποσταλῶσι redierit. Sed haec quoque sententia improbanda videtur, quatenus et refutata nititur interpretatione, quae vocabulo ῥήματος *mandati* notionem subiicit, et versum 16 transsilire iubet. Quid vero, si Apostolum ex IE-

SAÏAE querimonia de hominibus, qui ad ea, quae ex Divinis legatis audiissent, fidem in Deo ponere nollent, rursus conclusisse sumimus: *Itaque patefactio Divina, quo homines fidem in Deo ponant, ad aures eorum perferatur, necesse est?*

Vers. 18.

Praecedentem conclusionem novam quaestionem parere sentiens, PAULUS collocutionem suam persequitur, quasi alium audiat sibi obiicientem: *Ἀλλὰ λέγω· Μὴ οὐκ ἤκουσαν;* Recte iam THEODORETUS: *Καὶ τοῦτο πάλιν κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον, εἶτα κατὰ ἀπόκρισιν· Μενοῦνγε* cet. Similiter Verbum *λέγω* Cap. XI: 1, 11 interrogationi inservit. Horum autem locorum comparatio scrupulum mihi iniicit orationis cum KÖLLNERO et VISSERINGIO sic distinguendae: *Ἀλλὰ, λέγω, μὴ οὐκ ἤκουσαν;* quod placuit etiam ESTIO, Verbum illud *λέγω* in Parenthesi ponenti. Particulae *μὴ οὐ* in quaestionibus etiam exstant 1 *Cor.* IX: 4, 5. XI: 22 aliisque locis, unde apparet iis potestatem inesse *aientem*, quemadmodum *negantem* simplici *μή* [1]). Similia sunt vernacula *immers wel* et *immers niet.* Quid Verbo *ἤκουσαν*, quocum altera eorum, *οὐκ*, connectenda est, cogitando adiici debeat, inter se disputant VV. DD. THOLUCKIUS nihil aliud intelligi vult quam Germanicum *es* (nostrum *het*); sed *rem supra memoratam* eo significari, ille ipse profitetur. Longe tamen quaeritur, quod prope adiacet, et series orationis turbatur, si e vs. 16 cum FRITZSCHIO repetimus *τὸ Εὐαγγέλιον.* Magis ar-

[1]) Cf. WINER. p. 453, 454.

ridet MEIJERI, KREHLII aliorumque sententia, qui e vs. 17 repetunt *τὴν ἀκοήν.* Atqui haud scio, an aliter iudicassent, nisi formulam praecedentem *διὰ ῥήματος Θεοῦ* male interpretati essent. Haec enim, ut cum RÜCKERTO et PHILIPPO nonnulli viderunt, nobis viam monstrat orationis, prout oportet, supplendae. Quid? quod ea scribendo: *μὴ οὐκ ἤκουσαν ῥῆμα Θεοῦ;* suppleatur necesse est, si huic quaestioni utrumque inesse volumus, quod inest verbis: *ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ,* quae ipsam quaestionem pepererunt. Alibi quoque, uti *Matth.* VIII: 10. *Marc.* II: 17. *Luc.* VII: 29. *Ioann.* VI: 60. *Col.* I: 2, idem simileve Verbo *ἀκούειν* addendum est. Itaque mens Apostoli fuisse videtur: *Atqui rogo: An verbum Divinum non audiverunt illi, qui Euangelio per fidem accipiendo se, ut supra dictum est, Deo subiicere nolebant?* Nam eosdem homines ac vs. 16 spectari nemo facile negabit. Sed ut mihi constem, hîc etiam a plerisque discedere cogor interpretibus, qui quaestionem ad *Iudaeos* referunt. Et haec ipsa, nisi fallor, quaestio novum praebet argumentum sumendi, quod de tota hac ratiocinatione efficere conatus sum, PAULUM *gentes exteras* ante oculos habuisse. Non video, nempe, quomodo mentem alicuius occupare potuerit dubitatio, an causa, cur Iudaei, etiam a patria sua longe remoti, Euangelium spernerent, in eo versaretur, quod illius annunciatione caruissent. Contra nihil magis ad rem quam Apostolum ex Iudaei persona rogantem facere: *Nonne haec gentium exterarum proles, quae Euangelium spernebat, illud ipsa praedicari audivit ideoque sibi eandem pervicaciae culpam contraxit atque* ABRAHAMI *soboles?* Aliis verbis illi quaestioni hoc inest: *Nonne temere*

Deus se a populo sibi peculiari avertisse suamque gratiam ad gentes exteras transtulisse deprehenditur? Quamquam autem cum CALVINO, VATABLO, FRITZSCHIO pauci tantum hanc interpretandi viam ingressi sunt, praeeuntem tamen iam habemus ORIGENEM [1]).

Iam ipse PAULUS respondet verbis DAVIDIS: *Μενοῦνγε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν.* Plane eadem exstant apud interpretem Al. *Psalm.* XVIII: 4 (XIX: 5), nec differunt Hebraea, si sumimus, vocabulum קַוָּם, quod nuperrime OLSHAUSENIUM [2]) quoque exercuit, bene redditum esse Graecis *ὁ φθόγγος αὐτῶν.* Poëta concentum laudat coelorum, praesertim siderum in aethere lucentium, quo Divinas celebrent virtutes. Et PAULUM proprium orationis sensum retinuisse, CALVINUS, BEZA aliique opinati sunt. Sed iam plus semel IUSTINUS *Martyr* [3]) verba, utpote vaticinationem rerum Christianarum, ad Euangelii praedicationem retulit. Hodie autem omnes paulo intelligentiores inter se de eo consentiunt, hac de re DAVIDIS orationi nihil inesse; nonnulli vero cum FRITZSCHIO Apostolum huic orationi sensum figuratum subiecisse arbitrantur. At ex plerorumque sententia tamen a Poëta tantum verba mutuatus est, quibus sua cogitata enunciaret. Ita, THEOPHYLACTO aliisque prae-

---

[1]) Quomodo sententiae, *gentes* tantum *exteras* in PAULI ratiocinatione spectari, me in *Annot.* l. c. iam praestiterim fautorem, nunc enarrare nihil attinet. Sed ad refellenda ea, quibus hoc loco sententiam illam commendare et ornare conatus sum, disputationem RÜCKERTI aliorumque non amplius valere puto.

[2]) *Die Psalmen erklärt*, ad h. l.

[3]) *Apol.* I. Cap. 40. *Dial. cum Tryph.* Cap. 42.

euntibus, REICHIUS, RÜCKERTUS, WETTIUS, KREHLIUS, REITHMAYRUS, THOLUCKIUS, EWALDUS, etiam PALMIUS, STUARTUS, HODGIUS, BEELENIUS. Utique si supra ad vs. 6—8 hanc agendi rationem PAULO bene vindicavi, haud scio, quid illi interpretationi opponi possit. Si quis *vaticinationis* gravitatem causatur, equidem multo gravius esse puto *experientiae testimonium*, testimonium, inquam, declarans, *Verbum Dei*, *Euangelium* puta, iam longe lateque annunciatum esse. Ita Apostolus ad id provocavit, quod nemini erat incognitum. Et ad memoriam praeteriti temporis renovandam praesto ei fuit Aoristus *ἐξῆλθεν*, quem FRITZSCHIUS, ut interpretationi suae Allegoricae praesidium quaereret, in Futurum *ἐξελεύσεται* convertere iussit. Haud male CHRYSOSTOMUS eum dicentem facit: *Τί λέγεις; Οὐκ ἤκουσαν; Ἡ οἰκουμένη καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς ἤκουσαν.* Pronomen igitur *αὐτῶν*, ut supra vs. 11 et alibi, Subiectum respicit, quod auctoris in mente latuit, videlicet *Euangelii praecones* [1]). Horum *praedicatio* dicitur *ὁ φθόγγος αὐτῶν*, *vox eorum*, *φωνή*, ut HESYCHIUS etiam interpretatur vocabulum *φθόγγος*, de *hominibus* pariter atque *avibus* et *quadrupedibus* Graecorum in scriptis usurpatum. Quid vero sibi vult *ἡ οἰκουμένη*, alibi non reperiunda in PAULI Epistolis? Vulgo cognitum est, hac appellatione haud raro significari *τὴν*, ut HERODIANUS [2]) scripsit, *ὑπὸ Ῥωμαίους οἰκουμένην*, i. e. *regiones imperio Romano subiectas*, quas LIVIUS [3]) etiam

[1]) Cf. praeter alios WINER. p. 133.

[2]) Lib. V. Cap. 2. § 5.

[3]) *Hist.* Lib. XLV. Cap. 32. Ab ATHENAGORA regiones illae dicuntur *ἡ σύμπασα οἰκουμένη*, in eius *Supplic. pro Christ.* Cap. 1. Plura dabit OTTO. p. 3.

totum terrarum orbem vocavit. Sed, ut ea hanc notionem habere non potuit apud interpretem Al. sic permutatio formularum *εἰς πᾶσαν τὴν γῆν* et *εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης* iam indicare videtur, Apostolum sibi tantum proposuisse *terram habitatam*, quae notio vocabuli propria est et non solum exstat apud DIODORUM *Sic.* [1]) describentem *τοὺς Τρωϊκοὺς χρόνους, ὅτε τὰ πλεῖστα μέρη τῆς οἰκουμένης ἐξημέρωτο γεωργίαις, καὶ πόλεσι, καὶ πλήθει τῶν κατοικούντων τὴν χώραν πανταχοῦ,* aliosque scriptores Graecos, sed etiam in N. T. *Matth.* XXIV: 14. *Act.* XVII: 31 alibique, et quidem ad imitationem Veteris Testamenti [2]). Largior ita induci Hyperbolen, sed non audaciorem, ut scriptores exteros mittamus, quam *Col.* I: 23, ubi Euangelium praedicatum dicitur *ἐν πάσῃ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν.* Valde quoque lenitur ea, si animadvertimus, PAULUM verbis DAVIDIS non usum esse, ut tanquam ad vivum resecarentur, sed ut orationis argumento accommodarentur [3]). Hoc consilio iis praefixit Adverbium *μενοῦνγε*, i. e. *imo vero*, ut Cap. IX: 20 interpretatus sum. Itaque huius membri sensum esse puto: *Imo vero, ut mea faciam, quae Poëta cecinit, in omnem terram exiit vox eorum, qui verbum Divinum* (*Euangelium* nempe) *annunciabant, et ad fines*

---

[1]) Lib. I. Cap. 24.

[2]) Nusquam haec notio magis eminet quam *Exod.* XVI: 35, ubi *ἡ οἰκουμένη* opponitur *τῇ ἐρήμῳ*. Sed comparari etiam merentur verba CLEMENT. *Homil.* III. Cap. 34: *οἰκουμένην τε πᾶσαν καὶ ἀοικήτους τόπους.*

[3]) Hoc igitur confundendum non est cum iis, quae de foecunda doctrinae Christianae propagatione, rem valde exaggerantes, narrarunt IUSTIN. *Mart. Dial. cum Tryph.* Cap. 117. IRENAEUS, *Adversus Haereses.* Lib. I. Cap. 10. TERTULL. *Apol.* Cap. 37. *Adv. Iud.* Cap. 7. ORIGEN. *Contra Cels.* Lib. I. Cap. 7 aliique veteres.

orbis habitati, quod de eo praedicabant. Nihil amplius tamen PAULUS sibi voluit, quam *Euangelium longe lateque annunciatum esse.* Hoc autem vulgo scripsisse dicitur ad ostendendum, Euangelium nusquam Iudaeis inauditum fuisse. Iam CHRYSOSTOMUS, minus tamen sibi constans, eum dicentem fecit: *Εἰ τὰ πέρατα τῆς γῆς ἤκουσε, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς.* Sed quae hîc legimus, ampliora et magnificentiora sunt, quam ut tantum significent, *ad Iudaeos in peregrinis regionibus* Euangelii pervenisse annunciationem. Deinde mihi inexplicabile est, quomodo haec ad *Iudaeos extra Palaestinam viventes* referre possint interpretes, qui praecedentia: *Μὴ οὐκ ἤκουσαν;* eosdem homines spectare sumunt ac remotiora: *Οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ Εὐαγγελίῳ*, quae ipsi ad *totam* ABRAHAMI *sobolem*, quatenus Euangelium sprevit, pertinere arbitrantur. Talia vero non obstant sententiae, intelligendas tantum esse *gentes exteras*, quas omnia Poëtae verba tam clare repraesentant, ut WETTIUS aliique, adversus quos nunc disputo, eas excludi noluerint.

Vers. 19—21.

Sed supra *gentes* tantum *exteras* intelligendas esse, PAULUS perspicue docet vs. 19, ubi suis verbis ita respondere pergit, ut quaestionem moveat praecedenti: *Μὴ οὐκ ἤκουσαν;* oppositam. Haec enim Antithesis responsioni iam inest, si cum Editione Recepta legimus: *Ἀλλὰ λέγω· Μὴ οὐκ ἔγνω Ἰσραήλ;* quae in vocabulum *Ἰσραήλ*, ut THOLUCKIUS ostendit, non sine Emphasi desinunt. Emphasis vero multo expressior est, si facta Traiectione orationem sic constituimus: *Ἀλλὰ*

λέγω· Μὴ Ἰσραὴλ οὐκ ἔγνω; i. e. ad literam: *Sed dico (rogo): An gens Israëlitarum non cognovit?* Hoc autem ad fidem librorum receperunt GRIESBACHIUS, LACHMANNUS, TISCHENDORFIUS, quibus FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS, WETTIUS, REITHMAYRUS, KREHLIUS, MEIIERUS, PHILIPPUS, alii assentiuntur. Sed interpretatio verborum maiorem peperit discrepantiam. MEIIERUS et qui ab eo laudantur, etiam TERROTUS, HODGIUS, TURNERUS, MAIERUS, BEELENIUS, praeeunte PELAGIO, quaestionem explicant: *An Israëlitae nesciverunt fore, ut Euangelium ad gentium etiam exterarum cognitionem perferretur?* Et primo adspectu aliam explicationem ferre nequeunt effata MOSIS et IESAÏAE infra allata. Sed veri speciem interpretes fallere, infra me probaturum spero. Deinde hac sententia inter se confunduntur verba γινώσκειν et εἰδέναι. Tum plausibile neutiquam est, aliud quid hîc intelligere quam in quaestione opposita Μὴ οὐκ ἤκουσαν; Et nonne intelligendo, *Euangelium gentibus etiam exteris annunciatum iri*, vel, ut nonnulli malunt, *annunciatum esse*, auctorem a proposito suo discedentem et ad aliud genus transeuntem facimus? Nonne quoque huiusmodi interpretationis fautores, plerique saltem eorum, aperte retractant, quod eos sumsisse vidimus, PAULUM *Iudaeorum tantum causa* Poëtae verbis usum esse? Haud sine causa igitur sententiam illam, praeter alios, etiam a MEIIERO memoratos, oppugnarunt RÜCKERTUS et PHILIPPUS. Equidem non dubito, quin Apostolus hanc mentem enunciaverit: *Atqui vicissim dico* (seu *rogo*): *An populo Israëlitico Verbum Divinum* (*Euangelium* nempe) *fuit incognitum?* Ita illud ipsum ῥῆμα Θεοῦ, quod vs. 17 praecedit, huic etiam quaestioni cogitando adiicitur, ut Verbo γινώσκειν 1

Cor. II: 8. 2 *Cor.* V: 16 et alibi Nomen vel Pronomen praecedens adiiciendum est. Notionem Verbum illud eandem habet ac supra Cap. I: 21. II: 18. III: 17. VI: 6, ubi de eo, quod inter duo illa *γινώσκειν* et *εἰδέναι* interest, disputavi. Neque impedior, quominus *totam*, quatenus Euangelium sprevit, ABRAHAMI *sobolem* (quae alibi, etiam Cap. IX: 6, 27, 31, potestas vocabuli Ἰσραήλ est), intelligam, eam *gentibus exteris quibuscunque* secundum vs. 18 opponens. Summo autem iure PAULUS hoc rogavit, quoniam plerique Apostolorum nuncium salutis solis Iudaeis afferebant, ipse vero se ad gentes exteras convertere non solebat, priusquam populares suos adierat, atque ideo rarissime in locis commorabatur, in quibus nulla erat Iudaeorum Synagoga.

Nunc videamus, an sequentia huic interpretationi faveant. PAULUS, ut omnem cavillandi causam amoveret, responsionem ad vates Divinos antiquiorum temporum deferre maluit, quam sua expromere. Deinceps igitur tribus usus est oraculis, quae legimus *Deut.* XXXII: 21 et *Ies.* LXV: 1, 2, et ita quidem, ut iis de popularium suorum more sensum figuratum subiiceret. Eius igitur rationem non habuit, quod olim MOSES et IESAÏAS, quum vaticinabantur, verbis suis tribuerant, sed quod nunc iis inesse sumebat, si in Literis Sacris legerentur et ad aequales suos applicarentur. Quoad formam haec effata, prouti ab Apostolo repetita sunt, inter se differunt, quatenus in primo cernitur oratio ad ipsos Israëlitas conversa, in altero et tertio non item. Sed inter se etiam differunt quod materiem attinet. MOSES futura tantum praedicens minatur, populum Israëliticum insanis simulacrorum cultoribus posthabitum iri. IESAÏAS res memorat iam in facto positas, quarum altera, PAULO

interprete, ad gentium exterarum laudem est, altera ad Iudaeorum vituperationem. Utraque inde explicanda erat, quod populus pervicax voluntatem Dei sibi patefactam quidem cognoverat, sed nefarie spreverat. At MOSIS quoque effato reprehenduntur homines causam Dei sibi concreditam deserentes. Neque Apostolum ad id confirmandum, quod Iudaei scirent, Euangelium gentibus exteris annunciatum iri, hos locos excitasse, luculenter, ut bene notavit OLSHAUSENIUS, postremus eorum ostendit, quippe ad solos Iudaeos pertinens. Rursus vero, si praecedentes aeque atque hunc ad Iudaeos referimus voluntati Dei sibi cognitae renitentes, omnia secum invicem egregie cohaerent et gradatim oratio procedit. Tanquam in tabella nobis pingitur imago istorum Iudaeorum, qui primum CHRISTO aspernando, trucidando et societatem eius postea crudeliter insectando communioni ipsius Dei valedixerunt eamque gentibus exteris reliquerunt; tum gentes illas locum sibi peculiarem, sed a se desertum occupare et CHRISTO auctore fidem in Deo ponere viderunt; denique ad illum usque diem, quo haec Epistola scribebatur, obstinati manserunt, quidquid agebat Deus ad animos eorum mulcendos et Euangelio conciliandos.

Ut igitur reiectionem Iudaeorum, non Deo, qu Euangelium iis patefaciendum curasset, sed suae ipsorum perversitati deberi ostenderet, PAULUS primum scripsit: *Πρῶτος Μωσῆς* (l. *Μωϋσῆς*) *λέγει· Ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς.* Adiectivum enim *πρῶτος* non, ut WETSTENIO, STORRIO [1]) aliisque placuit, ab hac sen-

[1]) *Opusc. Acad.* Vol. I. p. 85.

tentia avellendum et cum praecedente connectendum esse, recentiori memoria cum FRITZSCHIO, RÜCKERTO et MEIJERO satis docuerunt plerique interpretes. Nec Superlativus vice fungitur Comparativi πρότερος, ut explicandus sit cum SEMLERO: *prior nobis Apostolis*, aut cum KOPPIO: *prior* DAVIDE *et* IESAÏA, aut cum multis aliis, quos praecessit CHRYSOSTOMUS et nuper etiam secutus est BEELENIUS: *prior* IESAÏA. Haec enim Enallage, uti temere ficta, ita ab hoc loco aliena est. Rectius PEILIUS aliique PELAGII vestigiis insistentes scripserunt: *primus omnium* (scil. *vatum Divinorum*), ut Adiectivum πρῶτος accipi debet *Matth.* X: 2. *Act.* XXVI: 23. 1 *Tim.* I: 15. 1 *Ioann.* IV: 19, item, nisi fallor, 1 *Tim.* II: 13, ubi verba: Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα Εὔα, ut suadet vs. 12, exponantur: *Omnium enim hominum primus formatus est* ADAMUS, *deinde formata est* EVA. Quemadmodum autem in horum locorum plerisque Adiectivum illud usurpatur ad *eum* denotandum, *a quo alicuius rei initium ducitur*, sic hoc loco *incusatio* contumaciae Israëliticae *a* MOSE *initium cepisse* dicitur. Similiter quoque exstat *Ies.* XLIII: 26, ubi verborum: Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος sensus est: *Tu incipias a peccatis tuis confitendis.* Neque aliter apud HOMERUM [1]) narrantem:

— — — — — — — — Ἕλε δ' ἄνδρα ἕκαστος
Ἡγεμόνων. Πρῶτος δὲ ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Ἀρχὸν Ἀλιζώνων, Ὀδίον μέγαν, ἔκβαλε δίφρου.

Sed quid sibi in PAULI oratione velit vocabulum πρῶτος, nondum plane intelligitur, priusquam lucem prae-

[1]) *Iliad.* V. vs. 37 sqq.

beat Verbum *λέγει*, i. e. Praesens, ab Aoristo *εἶπεν* caute distinguendum, ne BENGELII probetur interpretatio: MOSES *iam tum dixit*. Hoc enim significat *in Literis Sacris*, seu *hodieque dicit*, ut supra in omnibus locis similibus, etiam Cap. IX: 17, ubi consulantur quae disputavi. Itaque Graecis *πρῶτος Μωϋσῆς λέγει* inesse videtur: *Si Literas Sacras evolvimus, primum esse reperimus* MOSEM, *qui dicat*, seu potius *Deum dicentem inducat*. Quod praecedenti quaestioni *ἀσυνδέτως* subiectum est, ac si scripserit auctor: *Responsum ipsi iam in Pentateucho habetis*. Sequentia PAULUS, praeterquam quod efficacitatis causa pro tertia persona *αὐτούς* secundam *ὑμᾶς* bis substituebat, ad literam e V. T. petiit. Apud interpretem Al. Hebraea *Deut.* XXXII: 21 fideliter reddentem legimus: *Αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεῷ, παρώξυνάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. Κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ αὐτούς.* Totum versum descripsi, ut ipsi viderent lectores, Deum se per Pronomen *ἐγώ* a desertoribus nominis sui distinguere, et e verbis *ἐπ' οὐ θεῷ* explicarent formulam *ἐπ' οὐκ ἔθνει*, quam *κατ' ὀξύμωρον* usurpatam esse monet GROTIUS, et cuius exemplum Cap. IX: 25 reperitur [1]). Praepositioni *ἐπί*, quam inepte reddidit *Vulgatus* scribens: *in non gentem* et *in gentem insipientem*, tribuitur, quod suum est, si Graeca cum PHILIPPO interpretamur: *gentis causa*, a quo non longe recedit illud *per gentem*, quod BEZAE placuit. Posteriori *ἔθνει* adiunctum est Adiectivum *ἀσυνέτῳ*, quo, aeque ac Cap. I: 21, 31, notatur hominum, qui Idololatriae se dediderunt, amentia.

---

[1]) Cff. WINER. p. 423 et KYPKIUS ad h. l.

Verborum παραζηλώσω et παροργιῶ alterum, Graecis incognitum, quod aliquoties apud interpretem Al. atque etiam Cap. XI: 11, 14 et 1 *Cor.* X: 22 legitur, significat *ad aemulationem provocare*, alterum, in V. T. et Graecorum scriptis satis frequens, haud secus quam *Eph.* VI: 4, *ad iram provocare.* Iam, MOSE interprete, Deus minatus est, Israëlitas, nisi resipiscerent, gentibus simulacra Divino honore colentibus adeo posthabitum iri, ut ad invidiam et iram in eos excitarentur. PAULUS autem Deum dicentem faciens: *Ego vos ad aemulationem provocabo gentis causa, quae nulla est, gentis insanae causa exacerbabo vos*, atque hoc figurate ad Iudaeos sui temporis convertens, Romanos docuit, comminationem hîc legi, quae ad quaestionem responderet, an populus ille Euangelii cognitione caruisset. Imo vero populares suos, quoniam doctrinam salutis CHRISTO auctore sibi patefactam contumaciter spernerent, Apostolus iisdem poenis obnoxios manere declaravit, quas Deum priscis Israëlitis minatum esse Literae Sacrae traderent. MOSIS igitur effatum ita interpretatus est, ut consentaneum esse deprehenderetur vaticinationi IESU *Matth.* VIII: 11, 12.

Comminationem mali imminentis vs. 20 excipit commemoratio rei iam in facto positae. Verba sunt: *Ἡσαΐας δὲ ἀποτολμᾷ καὶ λέγει· Εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι.* Inverso ordine haec apud interpretem Al. *Ies.* LXV: 1 sic leguntur: *Ἐμφανὴς ἐγενήθην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν, εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν,* quae cum Archetypo quoad sensum congruunt. PAULUM orationem studiose mutasse, cum FRITZSCHIO inde cogere non ausim, quod vs. 21 traiecit formulam *ὅλην τὴν ἡμέ-*

ϱαν. Magis se commendat sententia GESENII aliorumque, Apostolum plus uno nomine ab exemplo suo discessisse, quoniam eo memoriter uteretur. Nonnihil molestiae creavit Verbum *ἀποτολμᾷ*, quod minus recte alii pro Adverbio, alii pro Participio positum esse existimarunt. Bene FRITZSCHIUS, MEIIERUS et alii utrumque *ἀποτολμᾷ* et *λέγει* sibi constare monent, ut separatim duo enuncient, antecedens et consequens [1]). An Compositum a Simplici *τολμᾷ* notione differat, quaestio est, ad quam asseveranter iam responderunt ERASMUS, MUSCULUS, nuper STUARTUS. WINERUS [2]) ea sic distinguit, ut Simplex *τολμᾶν* tantum significet *audere*, Compositum *ἀποτολμᾶν* *audaciam sibi sumere*, atque adeo *audacem se praestare*. Hanc distinctionem confirmant verba PHILONIS [3]), ubi ait: *Καὶ ἐπειδὴ ἅπαξ ἐθρασύνατο καὶ ἀπετόλμησεν εἰς τοὺς πολλοὺς ἐξενεγκεῖν τὴν ἀθεωτάτην ἐκθέωσιν αὐτοῦ.* Neque ei obstant alii loci, in quibus, WETSTENIO FRITZSCHIOque auctoribus, legimus *ἀποτολμᾶν*, quod in N. T. *ἅπαξ λεγόμενον* est et in V. T. frustra quaeritur. Ergo Graeca: *Ἡσαΐας δὲ ἀποτολμᾷ καὶ λέγει* Latine exponantur: IESAÏAS *autem audacem se praestat et dicit.* Hoc vero minus intellexit THEODORETUS scribens: *Ἔδειξε κατὰ ταυτὸν καὶ τῆς τῶν ἐθνῶν θεογνωσίας τὴν πρόῤῥησιν, καὶ τὴν Ἰουδαίων μιαιφονίαν. Τὸ γὰρ ἀποτολμᾷ τοῦτο δηλοῖ.* Imo illud, ut bene vidit VITRINGA [4]), ad proxime sequens oracu-

---

[1]) Cf. etiam WINER. p. 417.

[2]) *De verborum cum praeposit.* cet. Part. IV. p. 15.

[3]) *De legat. ad Caium.* Cap. II. Tom. II. p. 557. Locum attulit, sed minus intellexit LOESNERUS.

[4]) *Comment. in Ies.* ad Cap. LXV: 1.

lum tantum pertinere, non ad remotius vs. 21, clare ibi indicat principium orationis: *Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει.* At cur haec uni oraculo praemissa sunt? IESAÏAM, quatenus audacem se praestet, cum MOSE comparari, nemo negabit. Sed unice *verborum*, non *personae* eius ratio habenda est, si convenienter supra disputatis de Praesenti *λέγει* hîc interpretari debemus: IESAÏAS *autem se audacem praestat, ubi in Literis Sacris dicit.* Itaque falluntur, qui PAULUM diem illum memorasse opinantur, quo IESAÏAS vaticinationem suam edidisset. Et sic multi, duce iam ORIGENE, aberrarunt, alii vatem, quum ad Iudaeorum maiores loqueretur, mortem sibi imminentem contemsisse, alii, eum sibi hoc oraculo atrocissimum supplicium contraxisse putantes. Imo Apostolus audaciam notavit, quam verba eius, si cum verbis MOSIS comparabantur, in lectorum sui temporis habebant oculis. MOSES nempe futura tantum integumentis involuta minabatur, IESAÏAS praesentia clare et aperte annunciabat, gentes nempe exteras, quod Iudaeorum in auribus sacrilegum erat, sine ullo respectu legis ABRAHAMI posteris constitutae, Euangelio per fidem accepto communionem cum Deo iniisse. PAULUM enim verba eius excitantem *gentes* illas spectasse sumendum est. Et ab antiquo plerique interpretes non dubitarunt, quin earum adoptio ad CHRISTI societatem hîc a vate Divino esset praedicta. Sed, praeeunte cum Rabbinis GROTIO, recentiores IESAÏAE interpretes, GESENIUS, HITZIGIUS [1]), EWALDUS [2]), KNOBELIUS Oraculum *Ies.* LXV: 1 haud secus quam illud, quod vs. 2 exstat, ad *Israëlitas* referendum esse con-

[1]) *Der Prophet Iesaia übersetzt und ausgelegt.*
[2]) *Die Propheten des Alten Bundes erklärt.*

tenderunt. His interpretibus assensi sunt alii, uti FRITZSCHIUS, KÖLLNERUS, REICHIUS, WETTIUS, MEIIERUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, KREHLIUS, MAIERUS. THOLUCKIUS quoque post longam, quae lectu digna est, disputationem concedere cogitur, Apostolum IESAÏAE verbis suam subiecisse sententiam. Utique si animadvertimus, hinc initium capere quod Deus ad supplicationem populi sui respondit, et totam hanc responsionem ad populum illum pertinere, et versum denique 1 cum vs. 2 arcte cohaerere, admodum probabile est, utrumque pariter rationem habere *Israëlitarum.* Atqui hoc PAULUM non impedivit, quominus figurate *gentes exteras* intelligeret. Nec vero, ut bene monet THOLUCKIUS, scripsit *καὶ λέγει πρὸς τὰ ἔθνη*, ideoque oraculum sensu suo proprio privavit. Sed Romanos docuit, quid IESAÏAE verba, si ab Israëlitis ad alienigenas transferrentur, nunc sibi vellent. Ceterum oratio nulla paulo maioris ponderis difficultate laborat. Quemadmodum *Sap. Sal.* I: 2 coniuncta sunt *εὑρίσκεται* et *ἐμφανίζεται*, sic hoc loco praecedit *εὑρέθην*, sequitur *ἐμφανὴς ἐγενόμην*. Notionem Passivam retinendam esse praeter alios recte monuerunt FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS, MEIIERUS. Sed Aoristi illi, ut a Futuris *παραζηλώσω* et *παροργιῶ* differunt et cum Aoristo *ἐξεπέτασα* congruunt, significant quoque *praeteritum* illud, *quod meliorem statum induxit.* Formulae *τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν* et *τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι* quo evidentius sibi invicem oppositae essent, SLICHTINGIUS, quocum consensit BEZA, Accusativum *ἐμὲ* a Participio *ἐπερωτῶσι* pendentem mutavit in *περὶ ἐμοῦ*, ut auctor dicat: *de me interrogabant.* Similiter vetus noster interpres, quem PALMIUS et VISSERINGIUS se-

cuti sunt, scripsit: *die naar mij niet vraagden.* Neque hoc in loquendi usum omnino incurrere videtur. Apud DIONEM CASSIUM [1]) TIBERIUS dicitur *πολλὰς μὲν δίκας ἐν τῇ διαλέκτῳ ταύτῃ* (in sermone Graeco) *καὶ ἐκεῖ* (in senatu) *λεγομένας ἀκούων, πολλὰς δὲ καὶ αὐτὸς ἐπερωτῶν.* Sed in N. T. ubique, nisi fallor, etiam 1 *Cor.* XIV: 35, notio vulgaris *alicuius interrogandi* vel *consulendi* regnat, uti in V. T. e. c. *Num.* XXIII: 4. *Ios.* IX: 14. 1 *Reg.* XXII, 5, 7, 8. *Ies.* XIX: 3. XXX: 2. Atque hoc, uti probarunt ERASMUS, CALVINUS, GROTIUS, nuper etiam VINKIUS, ita defenderunt FRITSZCHIUS et PHILIPPUS. Quae quum ita sint, Graeca Latine reddantur: *Inventus sum ab iis, qui me non quaerebant, patefactus sum iis, qui me non consulebant.* Quemadmodum autem tota oratio, si ad PAULI aetatem transfertur, Iudaeos Euangelio, quod sibi cognitum esset, spernendo fecisse arguit, ut gentes exterae ad illud accipiendum vocarentur; sic sigillatim Antitheta: *τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν* et *τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν* eosdem obiter carpunt, quippe Divinitus eo perductos, ut Deum quaerere et consulere possent, et CHRISTO tamen auctore fidem in eo ponere nolentes.

Orationem PAULUS vs. 21 ita concludit: *Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει· Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα.* Plane haec consonant cum iis, quae apud interpretem Al. *Ies.* LXV: 2 leguntur, praeterquam quod Apostolus verba *ὅλην τὴν ἡμέραν* efficacitatis causa ceteris praeposuit. Deus ibi queritur, quod populum, quem frustra ad se allicere conatus est, sibi suaeque contu-

[1]) *Hist. Rom.* Lib. LVII. Cap. 15.

maciae relinquere cogitur. PAULUS vero illud a maioribus ad aequales suos transfert, ut exclusionem suam a CHRISTI communione Iudaei non Dei inconstantiae, sed suae ipsorum culpae imputare discant. Hoc alterum IESAÏAE oraculum ab altero, cui oppositum est, distinguitur per Particulam δέ, *vero*. Antithesis tamen non postulat, ut Praepositionem πρός cum ERASMO, VATABLO, GROTIO reddamus Latina *adversus*, quod improbandum etiam est, quia Deus Israëlitas non alloquitur, sed tantum miseratur, et praecedentia nihil continent in gentes exteras iniqui. Nec praecedentia illa, quum gentium allocutionem non enarrent, interpretibus favent, qui scribere malunt *ad populum*, quod post LUTHERUM, *Vulgatam* secutum, satis multis placuit, etiam KÖLLNERO, STUARTO, TURNERO, BEELENIO, EWALDO. REICHIUS et RÜCKERTUS adeo Praepositioni πρός hanc notionem vindicare annituntur monendo, Verbum λέγει eam requirere. Et largior, vulgo eam in censum venire, ubi Verbum illud legatur. Quidni vero plus semel, salva potestate huius Particulae, formulam λέγειν πρός τινα reddere licet *dicere quod attinet ad aliquem*, quod eodem redit ac *dicere de aliquo?* Praeter interpretes a MEIJERO laudatos hoc probarunt CALVINUS, CORNELIUS A LAPIDE, SLICHTINGIUS, CRELLIUS, COCCEIUS, etiam BAUMGARTEN-CRUSIUS, KREHLIUS, REITHMAYRUS, BISPINGIUS, HODGIUS, WALFORDUS, PEILIUS, tum nostrates GREVIUS, PALMIUS, VINKIUS, VISSERINGIUS, idque tueri conati sunt FRITZSCHIUS, PHILIPPUS, ipse MEIJERUS. Huius notionis quoque exempla in libris veterum frequentia sunt [1]). Et satis crebro ea in N. T. ubi Prae-

[1]) Cff. MATTH. Tom. II. p. 1389. KÜHNER. Tom. II. p. 308. MADV. p. 78.

positio πρός cum Verbo *λέγειν* aut similibus coniuncta est, reperitur, uti ostendunt *Marc.* XII: 12. *Luc.* XII: 41. XVIII: 1. XX: 19. *Hebr.* I: 7. Sic etiam apud PLUTARCHUM [1]) de PLUTONE legimus: *Ὁ μὲν βροτοῖσι θεῶν ἔχθιστος ἁπάντων· πρὸς ὃν δὲ Πίνδαρος εἴρηκεν· Οὐκ ἀηδῶς κατεκρίθη* [2]). Neque omnino discrepat *Rom.* VIII: 31, ubi interrogationem: *Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα;* supra Latine reddidi: *Quid igitur dicemus ad haec?* sed illud *ad haec* cum *quod ad haec attinet*, seu *his de rebus* convenit, aeque atque in dicto XENOPHONTIS [3]): *Εἰ δέ τις πρὸς ταῦτα λέγοι, ὅτι τῷ τυράννῳ ἔξεστι μὴ πείθεσθαι τοῖς ὀρθῶς λέγουσι.* Sed describere lubet locum evidentissimum apud interpretem Al. 2 *Reg.* XIX: 32: *Τάδε λέγει Κύριος πρὸς βασιλέα Ἀσσυρίων· Οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν πόλιν ταύτην, — — — — καὶ οὐ μὴ ἐκχέῃ πρὸς αὐτὴν πρόσχωμα*, quorum verborum causa sine scrupulo etiam sumi potest, PAULUM in priori orationis parte Praepositione πρός aliter usum esse, quam in posteriori. Oraculo igitur excitando PAULUS praemittit: *Quod vero Israëlitas attinet*, seu *de Israëlitis vero dicit*, i. e. *Deum dicentem inducit*; atque sic lectoribus suis proponit, quid de Iudaeis sui temporis apud IESAÏAM legere possint. Ad ipsius oraculi verba nunc progrediamur. Quod ab Apostolo in principio collocatum est: *ὅλην τὴν ἡμέραν*, nihil aliud, ut Cap. VIII: 36 vidimus, significat quam *totum diem*, i. e. *a mane ad vesperam*, nec negaverim tamen hoc

---

[1]) *Moral.* p. 394.

[2]) Legantur KYPKIUS ad *Luc.* XVIII: 1. PALAIR. ad *Hebr.* IV: 13. WINER. *Gramm.* p. 360, ubi haec PAULI oratio etiam tractatur.

[3]) *Memor.* Lib. III. Cap. 9. § 12.

explicari posse *diutissime*, vel, cum THEOPHYLACTO, *πάντα τὸν χρόνον*, *omne tempus*, nempe, ut PAULUS intelligi voluit, *inde ab incunabulis rei Christianae.* Formula *ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου*, *expandi manus meas*, quae in N. T. nusquam exstat, satis frequens est in V. T. e. c. *Exod.* IX: 29. *Esr.* IX: 5. *Sir.* XLVIII: 20. Ibi vero usurpatur de *hominibus Deum suppliciter adeuntibus.* Sed hoc loco Deus, ut CALVINI verbis utar, non secus manus Israëlitis porrigere dicitur, quam pater, qui, filium gremio blande excipere paratus, brachia etiam extendit. An cum GESENIO aliisque simile habendum sit quod *Prov.* I: 24 in Archetypo legitur, subdubito. Similius certe est, quod e DIONYSIO *Hal.* affert KYPKIUS. Sententiam concludens PAULUS verbis: *πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα* addidit *καὶ ἀντιλέγοντα*, quemadmodum interpres Al. qui scripsit, ac si in Archetypo vocabulo סוֹרֵר subiectum esset וּמֹרֶה, uti *Deut.* XXI: 18, 20. *Psalm.* LXXVIII: 8. *Ier.* V: 23 [1]). Cf. *Ies.* L: 5, ubi tamen e verbis *ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπειθῶ, οὐδὲ ἀντιλέγω* minus apparet, utrum Participium *ἀντιλέγοντα* tantum significet *contradicentem*, an per Metonymiam generatim *renitentem.* Illud hoc loco post BENGELIUM aliosque MEIIERO placuit, hoc FRITZSCHIO et plerisque, etiam THOLUCKIO. PHILIPPO iudice propria notio *contradicendi* retineri potest, quamquam de *renitendo* cogitandum est. Et sane Verbum *ἀντιλέγειν* hanc *contradicendi* notionem, in qua *Luc.* XX: 27. *Act.* XXVIII: 19, 22. *Tit.* II: 9 al. subsistendum est, nusquam amittit. Sed hoc non impedire, quominus illud haud raro utrumque: *contradicere ore* et *resistere factis* com-

---

[1]) Cf. SURENHUS. p. 492.

prehendat et Latino *reniti* respondeat, efficere videntur *Hos.* IV: 4. 3 *Macc.* II: 28. *Ioann.* XIX: 12, quemadmodum Substantivo *ἀντιλογία Iud.* 11, fortasse etiam *Hebr.* XII: 3, *renitendi actio* denotatur [1]). Idem commendatur dicto ACHILLIS TATII [2]), quod nonnulli afferunt: *περιβαλούσης οὖν ἠνειχόμην, καὶ περιπλεκομένης πρὸς τὰς περιπλοκὰς οὐκ ἀντέλεγον.* Praesertim vero legantur verba SOSTRATI apud LUCIANUM: *Εἰ οὖν τις ἀναγκασθεὶς ὑπ' ἄλλου, φονεύσειέν τινα, οὐ δυνάμενος ἀντιλέγειν ἐκείνῳ βιαζόμενος* cet. quibuscum comparentur inferius scripta: *Οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνο εἰπεῖν ἔχοι τις ἄν, ὡς ἀντιλέγειν δυνατὸν ἦν τοῖς μετὰ πάσης ἀνάγκης προστεταγμένοις* [3]). Ergo, donec meliora docear, Participium aiens a neganti sic distinguo, ut hunc versum interpreter: *De Israelitis vero dicit*, seu *Deum dicentem facit: Totum diem expandi manus meas ad populum obedire nolentem et renitentem.* Eundem autem dolorem Deo tribuens, quem supra Cap. IX: 1 sqq. suum esse professus erat, PAULUS pervicaciae damnavit Iudaeos, qui CHRISTI Euangelio resistebant. Auctore THEOPHYLACTO Deus loquitur: *Ὑμέτερον τὸ ἔγκλημα, οὐκ ἐμόν. Ἐγὼ γὰρ ἐξεπετάννυον τὰς χεῖρας καὶ παρεκάλουν, ἀλλ' οὐχ ὑπηκούσατε.* His autem recte addit interpres: *Ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ἤκουσαν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ἔγνωσαν, οὐκ ἠθέλησαν δὲ ὑπακοῦσαι.*

---

[1]) Cf. *Protevang. Iac.* Cap. IX apud FABRIC. *Cod. Apocr. N. T.* Part. I. p. 89.

[2]) *De Clitoph. et Leuc. amoribus.* Lib. V. Cap. 27. p. 500 BODEN.

[3]) *Dial. mort.* XXX. Tom. I. p. 451, 454.

CAPUT XI.

Vers. 1.

Demonstrata sententia, maximam Iudaeorum partem, quae Euangelium Divinitus sibi annunciatum contumaciter sperneret, a Deo reiectam esse, PAULUS a se impetrare non potuit, ut in ea subsisteret. Ergo caritate, qua suos populares complectebatur, permotus transiit ad Romanos, causae eorum faventes, solatio erigendos. Et ut hoc in Capite XI solatii argumenta deinceps amplitudine et pondere crescunt, sic a falsa, quam Dei effata, Cap. X: 19—21 excitata, afferre videntur, consequentia repellenda initium capiunt. Itaque Apostolus ratiocinationem seu collocutionem supra secum habitam renovat verbis: *Λέγω οὖν· Μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ;* Praeeunte GROTIO, LACHMANNUS secundum libros aliquot veteres quaestioni eadem *ὃν προέγνω*, quae vs. 2 leguntur, adiecit. Sed minoris pretii librorum illorum testimonia sunt, quam ut auctoritate eorum recipere et orationi

inserere liceat, quod eius progressui et gradationi impedimento est. Summo igitur iure TISCHENDORFIUS illud admittere recusavit et FRITZSCHIUS aliique Editionis Receptae fidem defenderunt.

Quaestionem propositam cum praecedentibus cohaerere ostendit Particula *οὖν* Verbo *λέγω* subiecta. Coniuncta tamen *λέγω οὖν*, et hîc, et vs. 11, minus interrogandi: *Itane igitur dico?* quod PALMIO visum est, quam aiendi: *Dico igitur* potestatem habent, ut ex utroque *'Αλλὰ λέγω* Cap. X: 18, 19 etiam intelligimus. Verba autem PAULI esse se, ut monet ERASMUS, interrogantis sibique respondentis, non adversarii cuiusdam, quem BEZA, STUARTUS aliique loquentem induci putarunt, ibidem et supra vs. 16, nisi fallor, patuit. Nec Singulare *λέγω* adversario tribuere licet, si comparamus Plurale *οἴδατε* vs. 2. Ad mentem vero Apostoli Graeca explicabimus: *Sequitur igitur, ut rogem.* Iam ipsa in quaestione: *Μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ;* singula iuvant ad multum gravitatis toti sententiae afferendum. Subiectum: *ὁ Θεός*, quum Nomen praecedat Articulus, *ipsum Deum* denotat, qui immutabilis est. In Praedicato: *τὸν λαὸν αὐτοῦ* animadvertatur oportet haec vis Pronominis, ut denotetur *populus*, a ceteris omnibus distinguendus, *quem Deus sibi adscivit et peculiarem fecit.* Eodem modo formula *ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ* in omnibus Literarum Sacrarum locis, quorum copiam memorant KREHLIUS et TURNERUS, accipi debet. Communiter vero illi obstant interpretibus, qui cum ESTIO, GROTIO, BENGELIO intelligi iubent *totum Dei populum*, quo in orationem rem ab ea alienam importari, luculenter etiam apparet e Cap. IX: 25, 26. Verbum *ἀπώσατο*, quamquam Attici scribere

maluerunt ἀπεώσατο [1]), non recentioris Graecitatis, ut nonnulli putant, formam praebet, quum sine augmento iam apud HOMERUM plus semel reperiatur [2]). Notionem quod attinet, Medio ἀπωθεῖσθαι, quod, uti in V. T. frequens est, sic in N. T. solum exstat, respondent Latina *depellere*, *reiicere*, *repudiare*, et quidem *mente*, *ore* aut *re in facto posita*, prout orationis argumentum exigit. Hoc loco *rem in facto positam* significari, arguit etiam Aoristus, quem BOSVELDIUS aliique cum Praesenti confuderunt scribentes: *Deusne a se depellit populum suum?* Rectius HESYCHIUS eum iam interpretatus est μακρὰν ἔρριψε. Apostolus, nempe, rogat, an Deus fecerit, quod non facturus esse dicitur 1 *Sam.* XII: 22 et *Psalm.* XCIII (XCIV): 14, ubi legimus: ὅτι οὐκ ἀπώσεται Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ. Atque hinc eum verba sua mutuatum esse, VV. DD. haud temere coniiciunt, siquidem Israëlitas nusquam τὸν λαὸν αὐτοῦ vocavit nisi in locis, ubi vatum veterum effatis utebatur. Cogitatio igitur, Deum maximam Iudaeorum partem, quae Euangelium contumaciter sperneret, a sua communione expulisse, novam PAULO indidit quaestionem: *Deusne populum sibi proprium et peculiarem repudiavit*, foedus scil. frangens cum ABRAHAMO aliisque maioribus pactum bonaque ei promissa ad gentes exteras transferens? BENGELIUS, quem laudant MEIJERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, „ipsa *populi eius* appellatio,” ait, „rationem negandi continet.” Quid? Quod toti quaestioni repugnantia in-

---

[1]) Cf. THOM. *Mag.* p. 403.

[2]) Vide e. c. *Iliad.* XXIV. vs. 508. *Odyss.* XIII. vs. 276. Cf. WINER. p. 83.

est, quoniam pars altera: *μὴ ἀπώσατο ὁ Θεός* cum altera: *τὸν λαὸν αὐτοῦ* stare nequit. Et sane Particula *μή* (sermone vernaculo: *immers niet*) iam indicat, a vero alienum esse, quod quaeratur. Neutiquam enim, ut bene vidit MAIERUS, inde, quod pars tantum Iudaeorum PAULI aequalium ad CHRISTI communionem recepta erat, sequebatur a Deo repudiatum esse *genus*, i. e. *ipsum populum*. Quod vero statim respondet Apostolus: *Μὴ γένοιτο*, utrum ad remotius *λέγω*, an ad propius *ἀπώσατο* referendum sit, in controversia est, a cuius diiudicatione pendet interpretatio verborum: *καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί, ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμίν.*

In N. T. si excipimus *Luc.* XX: 16, formula *μὴ γένοιτο* PAULUS tantum usus est, nusquam frequentius quam hac in Epistola ad Romanos. Refertur ea ad *Praesens* vel *Futurum*, non ad *Aoristum Indicativi*, qui *rem praeteritam* denotat. Nec notio eius (proprie: *ne fiat*) accommodata est ad *rem praeteritam* spectandam. Si quis ait, argumentum in contrariam partem disputandi vs. 11 inesse verbis: *Μὴ ἔπταισαν ἵνα πέσωσιν*, egregie fallitur. Praecedunt enim ibi: *Λέγω οὖν*. Atqui talia, ubi expressa seu intelligenda sint, formula illa attingi, nisi fallor, probavi ad Cap. III: 6. VI: 2, 15. VII: 7. IX: 14, Graeca interpretans: *Longe absit, ut ita dicamus.* Ad horum locorum postremum, ne in errorem ducat RÜCKERTI, THOLUCKII aliorumque disputatio, animus imprimis attendatur oportet, quoniam ibi, ut hoc loco, sequitur oratio per Particulam *γάρ* cum verbis: *Τί οὖν ἐροῦμεν;* coniuncta. Et nulla causa est, cur Cap. XI: 11 responsio: *μὴ γένοιτο* eodem modo a remotioribus: *Λέγω οὖν* pen-

dere negemus. Itaque nobis constamus, si etiam vs. 1 responsionem illam, Aoristo ἀπώσατο minime congruentem, ad Praesens λέγω referimus et exponimus: *Longe absit, ut ita dicam* vel *rogem*. Quod postquam primum, quantum novi, WETTIO in mentem venerat, a MEIIERO et BAUMGARTEN-CRUSIO plausu acceptum est. Nuperrime attulit TURNERUS, quae huic favent structurae, secundum quam Apostolus *se abhorrere* dixit *a quaestione, num Deus populum sibi peculiarem repudiasset, in animo volvenda et expromenda.* Quid cum KÖLLNERO et quibusdam aliis recentissimi interpretes UMBREITIUS et EWALDUS sibi voluerint, minus liquet. Formulam vero μὴ γένοιτο ad quaestionem: *Μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ;* pertinere, vulgaris sententia est, quam ORIGENES, CHRYSOSTOMUS multique veteres iam proposuerunt. Proinde PAULUS scribendo: *Καὶ γὰρ — Βενιαμίν* ad *suum ipsius exemplum* provocasse existimatur, ut Deum populum suum non repudiasse probaret. Et alii quidem Pronomen ἐγώ explicant: *qui, quamquam in* CHRISTI *sectatores saevieram, nunc tamen in eius communione Divino favore fruor;* alii: *qui supra maximam Iudaeorum partem a* CHRISTI *communione Divinitus exclusam esse docui;* alii, quod CHRYSOSTOMO praeeunte haud paucis placuit, nuper etiam BEELENIO: *Qui Euangelii praeco et Apostolus sum.* FRITZSCHIUS autem, MAIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS hanc interpretandi rationem suo quisque modo contra dissentientes defenderunt. RÜCKERTUS et KREHLIUS, quamquam in defensoribus illis nonnulla sibi reperisse videbantur reprehensioni obnoxia, plus una tamen de causa cohibiti sunt, ne WETTII ceterorumque, qui novam viam ingressi essent, placito calculum ad-

iicerent. Atqui nulli amplius disputationi locus patet, si supra talem esse effeci formulae *μὴ γένοιτο* usum, ut cum Aoristo *ἀπώσατο* connecti nequeat. Expendamus tamen, quae VV. DD. in medium afferunt, quo suspicioni, Deum populum suum repudiasse, PAULUS se, ad suum exemplum provocans, opposuisse deprehendatur. An huic uni exemplo probandi, populum a Deo non reiectum esse, vis insit nec ne, aliis decernendum relinquo. Verum a via sine dubio aberrant interpretes, qui repetitionem argumenti quaestionis vs. 2 (*Οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ*) aperto indicio esse negant, formulam *μὴ γένοιτο* non illud ipsum refellere, sed eius tantum propositionem: *λέγω οὖν* avertere. Praesertim oculos convertamus ad verba: *καὶ γὰρ — Βενιαμίν*. Vocabula *καὶ γὰρ ἐγώ* Latine reddenda esse: *nam etiam ego*, PHILIPPO lubens largior comparans *Matth.* VIII: 9. *Luc.* VII: 8, item *Rom.* XV: 3, ubi Graeca: *Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν* significant: *Nam* CHRISTUS *etiam sibi non placuit.* Media: *ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ*, quamquam gentis conditorem, ABRAHAMUM, repraesentant, quoad sensum tamen eodem redeunt ac formula *Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων* *Phil.* III: 5. Et ex iis, quae ibidem monui, apparet tria hîc commemorata pariter pendere a Verbo *εἰμί*, ut cum Genitivo *φυλῆς* Genitivus item Latinorum *tribûs*, quo BEZA usus est, non Ablativus *tribu* congruat. Cur vero Apostolus titulos adeo cumulavit, ut primo: *Καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί*, alterum: *ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ*, tertiumque: *φυλῆς Βενιαμίν* adderet? Genealogiae suae accurandae causa, inquiunt bene multi, etiam REITHMAYRUS et BISPINGIUS. Eodem redit annotatio CALVINI: „Quod supra Israëlitae titulum se

Abrahae semen vocat et tribum quoque suam exprimit, eo pertinet, ut habeatur pro germano Israëlita." At vicissim rogo, quid excursus ille Apostolo profuerit, ut exemplo suo demonstraret, Deum populum suum non repudiasse. Nonne, si hoc demonstrare voluisset, propositum suum exsecutus esset unice scribendo: *καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί*, quod respondet praecedentibus: *πρὸς τὸν Ἰσραήλ?* Nonne causa tantum agebatur *Israëlitarum*, missa quaestione, quibusnam ex parentibus tribubusque orti essent? Nonne insuper ea, quae auctor Cap. IX: 3 scripserat, excursum, quo originem suam explicaret, supervacaneum faciebant? Utique mirandum non est, nonnullos vulgaris interpretationis fautores cum OECUMENIO et THEOPHYLACTO secundum tertiumque titulum praetermittere silentio. Qui contra utrumque urgent, aut vaga quaedam comminiscuntur, aut quae se ipsa evertunt. Ita FRITZSCHIUS, quem PHILIPPUS aliique sequuntur, Apostolum dicentem inducens: "Meum exemplum idoneum est, quo populum Iudaicum a Deo non reiectum esse demonstrem." Vel an nescivit PAULUS, Romanos sibi sic occurrere posse: Quod de te scripsisti, valeat quoque pro tui similibus, ad populum vero, cuius ingens multitudo ex parentibus stirpis extraneae et e tribubus nobilitate minus claris prognata est, nihil attinet? At quid moror? Si locum similem *Phil.* III: 5, item 2 *Cor.* XI: 22 inspicimus, inde sine scrupulo cogimus, auctorem se, non ut Genealogiam suam accuraret, sed ut natalium suorum splendorem illustriorem redderet, triplici titulo ab aliis distinxisse [1]). Id vero, uti iam egit, quum

[1]) Cff. quae monui in *Comm.* ad *Phil.* III: 5.

iuxta Cap. X: 21 coll. IX: 6 non scriberet ἐξ Ἰσραήλ, sed appellatione Ἰσραηλίτης, cui Cap. IX: 4 gravitas etiam inest, uteretur, ita persecutus est alteri titulo: ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ tertium adiiciens: φυλῆς Βενιαμίν. Ergo se Israëlitam dixit, non Proselytum, eundemque non solum ex ABRAHAMI stirpe ortum, sed etiam e nobilissima tribu, quae et satorem haberet BENIAMINEM, filium IACOBO carissimum, et Israëlitis regum suorum primum, itidem SAULUM nominatum (cf. *Act.* XIII: 21), dedisset, et, quum ceterae fere omnes desciscerent, tam legitimae Dei colendi rationi addicta, quam REHABEAMO eiusque successoribus fidelis mansisset, et denique cum *Iuda* et *Levitis*, e captivitate Babylonica in patriam reversa, civitati sacrisque avitis instaurandis operam navasset [1]). Quemadmodum autem PAULUS huius originis suae gloriosae memoriam renovat, sic alibi [2]) ipse BENIAMIN inducitur filiis suis praedi-

---

[1]) Cff. WINER. *Realwörterb.* et RÜETSCHI in HERZOG *Real-Encyklopädie* v. BENIAMIN.

[2]) *Test. Beniam.* Cap. 11. p. 746, 747. Locum copiose explicans VORSTMANNUS, *Disquis. de Test. XII Patriarch. origine et pretio.* p. 14, 15, 32 sqq. auctori *Paulinismi* commendationem strenue vindicavit. Cf. RITSCHLIUS, *Die Entstehung der altkatholischen Kirche.* Ed. II. p. 177. Hoc autem in Cap. 11, quod totum in laudando PAULO versatur, verba φῶς γνώσεως — — τῇ συναγωγῇ τῶν ἐθνῶν manui alienae deberi incredibile est. Nam quamquam sententiae proxime praecedentis Epexegesin continent, imaginem tamen referunt Tautologiae intolerabilioris, quam ut a librario in orationem importata videantur. Difficultas, quam parit Participium hîc absurdum ἐπεμβαίνων, penitus tolletur, si pro ea leni mutatione substituerimus ἐπεμφαίνων. Verbum quidem nusquam reperitur, sed, quum ad Analogiam conformatum sit, quid impedit, quominus illud Lexicis addendum censeamus? Cf. BAST *ad Gregor. Cor.* SCHAEFER. p. 285, 286. Dictum

cans aliquando fore, ut magnus ille Euangelii praeco ad gentium exterarum salutem sua e stirpe prodeat et ad exitum perducat, quod IACOBUM de eo vaticinantem audiverit: *Αὐτὸς ἀναπληρώσει τὰ ὑστερήματα τῆς φυλῆς σου.* Apostolus igitur si tribus his nominibus se distinxit, ut suo exemplo probaret, Deum populum suum non repudiasse, distinctionem sibi permisit, et causae suae ineptam, et persona sua indignam. Contra si titulos illos originem suam nobilitantes coacervavit, ut se, qui Deo auctore talis tantusque esset, a movenda quaestione nefaria, an Deus populum suum repudiasset, abhorrere declararet, scite perquam et verecunde se gessit. Atque de eo, uti spero, lectori haec persuadebit Paraphrasis: *Quaestio ista absurda hominibus relicta sit alia in civitate natis, aut Proselytorum liberis et nepotibus, aut tribuum inferiorum propagini: sed longe absit ut ego eam moveam, qui una cum mei similibus Divinitus hoc accepi, ut a natalibus Israëlita essem; qui* ABRAHAMUM, *quocum Deus foedus aeternum pepigit, generis mei parentem habeo; qui e tribu* BENIAMINIS *Deo prae ceteris fere omnibus devota ortus sum.*

Vers. 2—4.

Nunc, repulsa, quam moverat, quaestione PAULUS vs. 2 rem ipsam sic aggreditur: *Οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς*

IACOBI supra descriptum imitationem prodit eorum, quae legimus 1 *Cor.* XVI: 17 et *Phil.* II: 30. Sed notitiam, PAULO proavum fuisse BENIAMINEM, auctor quoque ex *Rom.* XI: 1, vel ex *Phil.* III: 5, vel ex utroque loco accepisse videtur.

τὸν λαὸν αὐτοῦ, i. e. *Non repudiavit Deus populum suum.* Repetitionis eiusdem dicti ex animi commotione profectae gravitatem auget Particula οὐκ absolute negans. Argumento autem negandi, quod verbis τὸν λαὸν αὐτοῦ implicite iam inesse vidimus, novum addunt connexa: ὃν προέγνω, quae, secundum disputata ad Cap. VIII: 29, reddenda sunt, *quem praenovit.* Et si recte ibi disputavi, plus uno nomine reprehendenda est FRITZSCHII interpretatio: *cui ante mundi primordia favisset.* Nam si illo in loco Praepositio πρό significat *ante vocationem eorum*, multo magis ea hoc in loco, ubi res temporis finibus aperte circumscripta tractatur, explicari debet: *priusquam eum sibi populum adoptaverat.* Deinde tam *favendi* aut *amandi*, quam *eligendi* et *praedestinandi* notio a Verbo προγινώσκειν aliena est. Nec tamen sensum: *in quo, priusquam eum adoptaverat, populum sibi peculiarem agnovit*, aut: *quem suum populum futurum et mansurum esse praevidit*, quorum alterum MEIJERO, alterum PHILIPPO placuit, formulae ὃν προέγνω tribuere licet, ne quid ieiuni praecedentibus adiungatur. Utique si et Praepositionis, et ipsius Verbi potestatem observare volumus, haec formula interpretanda est: *cuius qualitatem, priusquam eum adoptaverat, perspectam habuit.* Sed ut hoc negationem: Οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ adstringat et cum praecedentibus Cap. X: 19—21 cohaereat, in eius explicatione discedendum videtur a rationibus, quas V.V. D.D. vulgo sequuntur. Ergo mentem Apostoli huc redire puto: *Deum populum sibi peculiarem propter contumaciam eius non repudiasse, quia, priusquam eum sibi adscisceret, hanc eius contumaciam novisset.* Nec mihi Cap. VIII: 29 similia οὓς προέγνω obstant, quomi-

nus hîc *qualitatem malam* intelligam, si quidem eadem dicendi formula aliter accipienda est, ubi *electos ad communionem* CHRISTI, quam ubi *Iudaeos* spectat *contumaces.* Nullis vero interpretibus illa ipsa: οὓς προέγνω magis fraudem fecere, quam ORIGENI, CHRYSOSTOMO aliisque, quotquot, invita et praecedente et totius huius Capitis oratione, verba: Οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὃν προέγνω ab *Israële naturali* ad *Israëlem*, quem dicunt, *spiritualem*, i. e. ad *Iudaeos in* CHRISTI *communionem receptos vel recipiendos* transtulerunt. Sed hoc commentum satis superque refutatum est, etiam nuperrime a MEIIERO, BEELENIO, PHILIPPO, THOLUCKIO.

Ratiocinationis suae probitatem *exemplo* confirmaturus PAULUS vs. 2 et 3 incipit a movenda hac quaestione: Ἢ οὐκ οἴδατε, ἐν Ἠλίᾳ τί λέγει ἡ γραφή, ὡς ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραήλ· Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν, κἀγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου; Hactenus Editionem Receptam secutus sum, ut vocabulo γραφή Comma postponerem, quod GRIESBACHIUS aliique in signum interrogandi mutarunt, animadvertere negligentes, duo Parallela ἐν — γραφή et ὡς — Ἰσραήλ a se invicem separari non posse. Signum vero illud dicto ELIAE subieci quippe interrogationem continuanti. Similiter distinctionem corrigendam esse censui Cap. VIII: 35, 36. Contra ab Editione Recepta cum GRIESBACHIO, LACHMANNO, TISCHENDORFIO, IOWETTO [1]) etiam discessi delendo Par-

---

[1]) *The epistles of st. Paul to the Thessalonians, Galatians, Romans: With critical notes and dissertations. In two Volumes. Lond.*

ticipio *λέγων*, quod ibi temere vocabulum *Κύριε* praecedere iam iudicarunt GROTIUS, MILLIUS, BENGELIUS a BOWYERO excitati, quibuscum hodie omnes consentiunt paulo intelligentiores. Frequenter librarii orationi, ut eam scilicet consummarent, Participium illud inseruere, e. c. *Matth.* XXII: 35. *Marc.* IX: 7. *Luc.* III: 4. VIII: 9. XVIII: 41. *Ioann.* X: 33. *Act.* V: 25 al. Iure suo RÜCKERTUS BEZAM et TURRETINUM reprehendit, qui verba *κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ λέγων* connexuerunt. Rursus Particulam *καί* verba *τὰ θυσιαστήριά σου* praecedentem secundum Editionem Receptam retinere malui, quam cum LACHMANNO et TISCHENDORFIO oratione expellere, quod recentiori memoria plerisque placuit, etiam MEIERO, PHILIPPO, IOWETTO, VISSERINGIO, EWALDO. Praeiit FRITZSCHIUS, qui tamen, quum Particulam propterea, quod neque in Codice Hebraeo, 1 *Reg.* XIX: 10, 14, neque apud interpretem Al. exstat, sibi suspectam esse aiat, reapse multo magis contra eius expulsionem, quam pro illa argumentatur. Nimirum ELIAE oratio in V. T. vario modo differt ab eius oratione a PAULO repetita. Quod ut cuivis in oculos incurrat, describere lubet verba interpretis, quae Hebraeis respondent. Ergo 1 *Reg.* XIX: 10 legimus: *Ζηλῶν ἐζήλωκα τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι, ὅτι ἐγκατέλιπόν σε οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ· τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν, καὶ τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ὑπολέλειμμαι ἐγὼ μονώτατος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου λαβεῖν αὐτήν.* Iam nihil clarius

---

1855. Vol. II ad h. l. Librum, cuius exempla, paulo postquam in lucem exiisset, omnia divendita esse, fama ad me pertulerat, diu frustra mihi comparare conatus sum.

est, quam ibi verba *Ζηλῶν — Ἰσραήλ* sententiam continere generalem, cui singulorum malorum recensio subiecta sit, ideoque Particulae *καί* ante vocabula *τὰ θυσιαστήριά σου* nullum patere locum [1]). At apud PAULUM, qui sententiam generalem omisit ordinemque proxime sequentium invertit, Particula illa alteram querelam cum prima aptissime connectit, quemadmodum tertia et quarta connexae sunt. Apostolum igitur eam consulto orationi inseruisse, librarios vero, ad discrimen Novi Veterisque Testamenti non attendentes animum, eam delevisse puto, ut utrumque hactenus certe in concordiam redigerent.

Quaestionem, aeque ac 1 *Cor.* VI: 2, 9, 19, ducit formula *Ἢ οὐκ οἴδατε,* i. e. *Vel nonne scitis,* quae, sicuti supra Cap. VI: 3 similis: *Ἢ ἀγνοεῖτε,* a lectoribus turpem amovet ignorantiam. Indicio igitur est, vs. 1 verba *Λέγω οὖν* non adversarii cuiusdam, sed ipsius PAULI esse ratiocinationem occupantis, quam Romanis in mentem venire posse praeviderit. Et quidem ea, ut alibi oratio per Particulas *ἢ οὐ* suppletur, intelligere iubet: *si sunt inter vos, qui hac de re dubitare pergant.* Sequentia *ἐν Ἠλίᾳ,* quae Emphaseos causa ceteris praeposita sunt, hodie fere omnes interpretantur *in historia* ELIAE vel *in illo Literarum Sacrarum loco, ubi res* ELIAE *narrantur.* GROTIUM huius interpretationis auctorem vocat RÜCKERTUS, sed ea iam memoratur a PELAGIO, CAMERARIO, CORNELIO A LAPIDE, CAL-

---

[1]) Vs. 14 ELIAE oratio summatim eadem est. Ibi vero non ab ipso interprete, sed a librariis profecta est Particula *καί*, quae non exstat in Cod. Al. neque in Ed. Ald. et Compl. uti in Archetypo nihil reperitur, quod ei respondeat.

VINO, qui tamen scribere maluit *de* ELIA. Hoc vero, quamquam aliis magnis viris placuit, adversus loquendi usum repugnare FRITZSCHIUS aliique monent. Profecto iamdudum praeteriere tempora, quibus communis ferebat sententia, Praepositionem ἐν saepe Latinae *de* respondere. Nec talis sententia commendabitur, si quis Latinam illam *de* reapse eodem redire dixerit ac formulam *quod attinet ad*, quam explicationem nuperrime PURDUËUS huic loco vindicare studuit ad alios locos provocans. Ubinam enim Praepositio ἐν, *personae* commemorationem praecedens, hanc explicationem admittit? Equidem certe nullum reperi exemplum. At rursus non valde miror, recentiori memoria vulgarem interpretationem nonnullis, uti AMMONIO etiam et BAUMGARTENCRUSIO, displicuisse, siquidem argumentorum, quibus ea stabiliri solet, pleraque leviora sunt. Hunc HOMERUM aliosque scriptores citandi morem esse aiunt veteribus usitatum; sed locis, in quibus praesidium quaeritur, si unum alterumque in scriptis Rabbinorum serioris aetatis reperiundum excipimus, plane nullus inest, cuius verba cum *mera provocatione ad personam*, per formulam ἐν Ἠλίᾳ comparari mereantur [1]). Aliena quoque sunt dicta ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ τῷ προφήτῃ, ἐπὶ (τοῦ) βάτου, ἐν τῷ Ὡσηέ, a bene multis e *Marc.* I: 2 (secundum TISCHENDORFIUM). XII: 26. *Luc.* XX: 37. *Rom.* IX: 25 petita. In Literis Sacris, quantum memini, nihil simile exstat praeter verba ἐν Δαβίδ (Δαυίδ) *Hebr.* IV: 7. Atqui haec, ut significare nequeunt *de*

---

[1]) Cf. praeter SURENHUSIUM p. 493, 494, item RÜCKERTUM, MEIIERUM, TURNERUM aliosque interpretes ad h. l. WOLFIUS in *Prolegom. ad Homer.* p. CVII, CVIII.

DAVIDE, aut *quod ad* DAVIDEM *attinet*, sic commode exponuntur *in loco Psalmi* DAVIDIS. Itaque quamquam uno contenti esse debemus exemplo, quod vulgari interpretationi formulae *ἐν Ἠλίᾳ* faveat, hoc tanti tamen ponderis est, ut fidenter scriberem: *in loco, ubi traduntur res* ELIAE, nisi dubitarem, an fortasse et illic scribere praestaret *per* DAVIDEM (DAVIDIS *ore*), et hîc *per* ELIAM (ELIAE *ore*), quemadmodum Praepositio *ἐν Matth.* IX: 34. XVII: 21. *Marc.* XIV: 1. 1 *Cor.* XIV: 21. *Gal.* III: 19 et alibi sic usurpatur, ut Latina *per* explicari possit [1]). Progrediamur ad alterum: *ὡς ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραήλ*, quod aeque ac praecedens: *ἐν Ἠλίᾳ τί λέγει ἡ γραφή*, quum Parallela sint, a remotioribus: *Ἢ οὐκ οἴδατε* pendet. Verbo *ἐντυγχάνει*, de quo iam dixi ad Cap. VIII: 34, hîc subiungitur Dativus *τῷ Θεῷ*, quemadmodum *Act.* XXV: 24. *Sap. Sal.* VIII: 21. XVI: 28 aliisque in locis a KYPKIO allatis. Notionem *Dei conveniendi* non mutant connexa *κατὰ τοῦ Ἰσραήλ*, *contra Israëlem*, quamquam ab auctoris mente non abest cogitatio *Israëlis apud Deum accusandi.* Similiter Praepositio *κατά* cum Genitivo Verbum sequitur, sicuti 1 *Macc.* VIII: 32. X: 61, 63. XI: 25, et alibi. Unde apparet, sine causa BEZAM et TURRETINUM formulam *κατὰ τοῦ Ἰσραήλ* a praecedenti *ἐντυγχάνει* separasse et ad spurium Participium *λέγων* retulisse. Vocabulo *Ἰσραήλ Israëlitas* tantum significari, qui, exceptis tribubus IUDAE et BENIAMINIS, ad *regnum decem tribuum* pertinuerint, res ipsa loquitur. Sed propterea hoc notandum est,

---

[1]) Vid. KUINOELII *Comment.* ad *Hebr.* IV: 7. Cff. MATTH. Tom. II. p. 891, 892. KÜHNER. Tom. II. p. 275.

quod illud, ut infra videbimus, querelae ELIAE lucem praebet. Particula ὡς inservit ad inducendam Epexegesin, sicuti *Luc.* XXII: 61. *Act.* XI: 16. XX: 20, quos locos comparari iussit MEIIERUS [1]). Apostoli mentem referet interpretatio: *ut ille conveniat* cet. Eandem autem Particulam alibi quoque pendere a Verbo εἰδέναι, plus uno exemplo ostendit HOMERUS, uti in dicto IRIDIS [2]):

Οἶσθ', ὡς πρεσβυτέροισιν Ἐρινύες αἰὲν ἕπονται,

item, ubi PRIAMUS ait [3]):

Οἶσθα γὰρ, ὡς κατὰ ἄστυ ἐέλμεθα.

Ad quaestionem, quid inter querelam ELIAE apud PAULUM et interpretem Al. intersit, respondebimus observandis tribus. Primum Apostolus ei praefixit vocabulum *Κύριε*, *Domine*, cuius desiderium relinquere non poterat, quoniam introitum *Ζηλῶν* — *Ἰσραήλ* praetermiserat, quippe a causa, quam agebat, alienum. Deinde brevitatis studio verba ἐν ῥομφαίᾳ, quae ad *caedem*, quam praecedens ἀπέκτειναν proponit, denotandam non requiruntur, suppressit; item postrema λαβεῖν αὐτήν, quibus sine damno carere possunt connexa ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου, Hebraismum continentia explicandum *mortem mihi intentant*, ut, praeter *Matth.* II: 20, docent *Exod.* IV: 19. 1 *Sam.* XXIV: 10.

---

1) Lectu digna notavit BORNEMANNUS ad *Luc.* XXII: 61.

2) *Iliad.* XV. vs. 204.

3) *Iliad.* XXIV. vs. 662.

XXV: 29. 2 *Sam.* IV: 8 aliique loci. Tum pro verbis *καὶ ὑπολέλειμμαι ἐγὼ μονώτατος* substituit *κἀγὼ ὑπελείφθην μόνος*: partim fortasse, ut Superlativum *μονώτατος* sibi inusitatum evitaret; partim, ut Aoristo *ὑπελείφθην* ELIAM dicentem faceret, sibi *antea*, quum vates Divini trucidarentur, *vitam non ademtam esse.* Proinde utriusque orationis discrimen cum plerisque interpretibus inde repetere non licet, quod PAULUS *memoriter* excitaverit, quae in V. T. legerentur, sed FRITZSCHIO assentiendum est monenti, Apostolum ea studiose pro suo mutasse consilio. Atque ita Traiectione supra iam memorata, qua alterum membrum: *τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν* primo: *τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν* praemittebat, id egit, ut ELIAS quereretur, quod *se excepto nemo, qui Deum coleret, superstes esset*, non vero, quod *nemo alius superstes esset Vatum Divinorum*, quam in V. T. mentem eius fuisse confirmant similia 1 *Reg.* XVIII: 22, et cum MEIJERO plerique largiuntur. Levior haud dubie est disputatio a KREHLIO contra FRITZSCHIUM instituta. Nec sequens Dei responsum, secundum ESTII opinionem, vatem generatim *nominis Divini cultores* spectasse arguit, ut infra apparebit. At quomodo tandem ELIAS talem querelam edere potuit, quum ABDIAS ei 1 *Reg.* XVIII: 13 dixisset, se centum Vates Deo consecratos occultasse? Nimirum verba *ἐγὼ μονώτατος* explicanda sunt: *ego solus, qui Dei causam palam et publice agere sustineam*, quod recte iam animadvertisse CORNELIUM A LAPIDE fugit BEELENIUM. Sensus igitur totius quaestionis est: *Vel nonne scitis, in loco, ubi res* ELIAE *traduntur* (seu *per* ELIAM), *quid dicant Literae Sacrae, ut ille conveniat Deum ad decem tribus Israëlitarum sic accusandas:*

Domine, vates tuos trucidarunt, et altaria tua vastarunt, et cultorum nominis tui ego solus relictus sum, et mortem mihi intentant? Cur hîc in Plurali legamus τὰ θυσιαστήριά σου, quemadmodum in Codice Hebraeo מִזְבְּחֹתֶיךָ, satis bene monstrarunt GROTIUS et ESTIUS, quorum sententiam laudarunt BISPINGIUS, BEELENIUS, MEIIERUS, PHILIPPUS et optimus quisque hodie sequitur. Significantur nempe altaria in locis excelsioribus ad Deum publice colendum erecta, quibus tam viri utebantur sacris avitis addicti et vere pii, quam ceteri homines [1]). Nec mirandum est, ELIAM, severum morum censorem et reformatorem, ea *Divina* vocasse, quum ipse 1 *Reg.* XVIII: 30, instaurato huiusmodi altari, sacra in eo fecisset seque a Deo probari clarissime vidisset. Talia quidem altaria EZECHIAS et IOSIAS demoliti sunt, sed hic diu post, ille intra sui tantum imperii fines, non in decem tribuum regionibus, quarum incolae, quamdiu regnum staret, prohibiti fuissent, ne Hierosolyma ad Deum rite colendum proficiscerentur. Quonam autem tempore leges, quae *Lev.* XVII: 3—9 et *Deut.* XII: 11—14 exstant, tam ad arcendam cuiusvis generis superstitionem, quam ad totum populum eorumdem sacrorum vinculo coniungendum statutae sint, nunc quaestio non est: agnoscere sufficit, iis non obligatos esse homines, quos eas adeundo templo observare vetaret dura necessitas [2]).

Nunc probare cupiens, Deum populum suum non

---

[1]) Cf. WETTIUS, *Lehrbuch der Hebräisch-Iüdischen Archäologie.* § 223. p. 268, ubi Literarum Sacrarum loci ad hanc rem pertinentes recensentur.

[2]) Legantur MICHAËLIS, *Mosaisch Recht.* Tom. IV. § 188. p. 50 sqq. et WINER. *Realw.* V. *Altar.*

repudiasse, PAULUS vs. 4 querelae ELIAE subiungit: *Ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός;* i. e. *Sed quid ei dicit responsum*, scil. *Divinum*, seu *oraculum?* Haec tamen verba ad solam illam querelam non referenda sunt, sed ad totam orationem praecedentem: *Ἢ οὐκ οἴδατε — τὴν ψυχήν μου;* Quo fit, ut Particula *ἀλλά* vulgarem notionem habeat et interrogatio interrogatione excipiatur. Non dissimilis dicendi formula exstat supra Cap. X: 8 et *Gal.* IV: 30. Vocabulum *χρηματισμός*, quod in N. T. non alibi, in V. T. nusquam legitur, cum SCHLEUSNERO [1]) interpretatus sum *responsum Divinum* seu *oraculum.* Ita vulgo accipitur, quod commendant 2 *Macc.* II: 4. XI: 17. Minus recte HESYCHIUS illud explicat: *Ὀπτασία, νομοθεσία*, nec melius ALBERTIUS [2]): *πρόῤῥησις Θεοῦ.* Ad quaestionem respondet PAULUS tradendo effato Dei: *Κατέλιπον ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ.* Aliter interpres Al. apud quem 1 *Reg.* XIX: 18 legimus: *Καταλείψεις ἐν Ἰσραὴλ ἑπτὰ χιλιάδας ἀνδρῶν, πάντα γόνατα, ἃ οὐκ ὤκλασαν γόνυ τῷ Βάαλ.* Hic vero Hebraea inepte reddidit, Singulare *γόνυ* Plurali *γόνατα* subiiciens, et primam personam הִשְׁאַרְתִּי in secundam *καταλείψεις* temere mutavit. Utrumque errorem Apostolus correxit, pro *ὤκλασαν*, quod ipsum, auctoribus HESYCHIO et SUIDA, iam significat *genu flectere* seu *in genua procumbere*, usitatissimum *ἔκαμψαν* substituens. An Aoristus *κατέλιπον* magis quam Futurum *καταλείψω* Archetypo accommodatus sit, dubitari potest,

---

1) *Thes.* v. *Χρηματισμός.*

2) *Gloss. Graec.* pag. 107.

sed PAULUS illum huic praetulit, quoniam suae orationis seriem postulare videbat, ut Praeterito Praeteritum opponeretur. Ex his, nisi fallor, satis apparet, eum effatum Dei, non, ut VV. DD. vulgo putant, *memoriter* excitasse, sed, quae FRITZSCHII sententia est, ad causae suae argumentum studiose conformasse. Quapropter Aoristo *κατέλιπον* etiam addidit Pronomen *ἐμαυτῷ*, et praetermisit verba *ἐν Ἰσραήλ* ad *decem* tantum *tribus* pertinentia. Alium quoque ordinem huic orationi constituit, quam habeat in V. T. Ibi enim non cohaeret cum ELIAE querela, sed cum eius missione ad HASAËLEM, IEHUIUM et ELISAM, et cum promissione, hos Idolorum cultoribus perniciëi fore (1 *Reg.* XIX: 15—17). Interest igitur inter consilium Dei ad ELIAM loquentis et PAULI verba eius suam in rem convertentis. Deus ELIAM, ut importunae eius querelae occurreret, admonere voluit, in decem tribuum regno haud exiguam hominum, qui se fideles nominis sui cultores praestent, permanere vel permansuram esse multitudinem. Apostolus hanc admonitionem in responsum ad ELIAE querelam mutavit et conclusionem vs. 5 faciendam praeparavit, Iudaeorum, quorum satis magna copia in CHRISTI communionem recepta sit, exemplo probari, Deum populum suum non repudiasse.

Sed misso discrimine Veteris Novique Testamenti nunc nostri est articulatim perpendere quae PAULUS scripsit ad Romanos. Verbo *καταλείπειν* in N. T. nusquam Dativus subiacet, alibi vero, ubi generatim significat *alicui aliquid relinquere*, frequenter [1]). Hoc loco

[1]) E. c. *Exod.* X: 7. *Deut.* XXVIII: 51, 54, 55. 2 *Chron.* XXI: 17. *Sir.* XI: 19. XIV: 15, item apud HOM. *Iliad.* IV. vs. 173, 174.

legimus *κατέλιπον ἐμαυτῷ*, i. e. *reservavi mihi ipsi*, ut Graeca Latine reddidit CALVINUS, quem post alios nuperrime IOWETTUS secutus est. Illud autem *mihi ipsi*, ut STUARTUS etiam bene monet, sibi vult *ad me*, *spretis alienis superstitionibus*, *colendum*. Adiectivum bene Graecum ἑπτακισχιλίους [1]) numerum rotundum continet ad denotandam *ingentem multitudinem*, quamvis ea, comparatione facta cum incolis totius regni decem tribuum, ad *paucitatem* reducatur [2]). Insigniter vero accrescit numerus, si cum BENGELIO aliisque animadvertimus, Substantivum ἄνδρας etiam *feminas* et *prolem* comprehendere, quae Orientalium more praetereuntur silentio. Iam sine culpa hîc Apostolus orationi finem imposuisset, quum praecedentia κατέλιπον ἐμαυτῷ satis plane significent *cultores unius Dei*; sed, ut *eorum qualitatem* ante oculos collocaret, perstitit in Veteri Testamento imitando adscribens verba: *οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ*. *Qualitatis* rationem haberi arguit Pronomen *οἵτινες*, quippe cum GLÖCKLERO, REITHMAYRO aliisque explicandum: *qui tales sunt*, *ut*, quemadmodum Cap. VI: 2, item IX: 4, praesertim 1 *Cor*. III: 17 et, me iudice, ubique, nisi in locis aliquot potius scribendum sit *quippe qui*, ut scripsi supra Cap. I: 25, 32. II: 15. Hoc tamen ab illo non multum differt [3]). In subiectis: *οὐκ ἔκαμψαν γόνυ*

Odys. I. vs. 242, 243. ARISTOPH. *Av*. vs. 660, 661. PLAT. *Leg*. V. p. 729, ubi bis ita legitur.

[1]) Usus Adiectivi ἑπτακισχιλίους, pro quo interpretatio Al. duo habet vocabula ἑπτὰ χιλιάδας, etiam indicare videtur, PAULUM hoc loco exemplum eius non secutum esse.

[2]) Cf. THENIUS, *Die Bücher der Könige erkl.* ad h. l.

[3]) Legantur iam diu disputata in *Comm. perp. in Ep. ad Phil.* p. 6,

Singulare Plurali *γόνατα* gravius atque inde profectum est, quod veteres formula *γόνυ κάμπτειν* usi sunt ad unam eandemque rei pluribus communis rationem enunciandam [1]). Ita quoque *Ies.* XLV: 23. *Rom.* XIV: 11. *Phil.* II: 10 Singulare reperimus, ceterum ubique Plurale. Secundum PAULUM igitur sensus verborum Dei huc redit: *Reservavi ad me colendum septies mille viros, qui tales sunt, ut ne genu quidem flexerint Baäli.* Atque sic Deum cultores suos, quos sibi reservavit, hoc nomine laudantem facit, quod causam suam nunquam deseruerunt. Haec autem quum sententiam contineant reapse ab Archetypo non discrepantem, in mutationes, quas Apostolus pro suo consilio introduxit, acerba non cadit reprehensio. Quid vero eum movit, ut scribens *τῇ Βάαλ* feminino genere uteretur, quum masculinum *τῷ* 1 *Reg.* XIX: 18 exstet apud interpretem Al.? FRITZSCHIUS coniecit, eum exemplo usum esse, in quo femininum legeretur, qualia HOLMESII Editio quindecim enumerat. Ex memoriae lapsu, quod plerique volunt, rem non explicari posse, me supra effecisse spero. Sed penitius abdita videtur discriminis causa. Hanc vero e latebris eruere non magis arduum est, quam ad quaestionem respondere, cur interpres utroque genere usus sit. FUERSTIO [2]) duce omnes Veteris

---

quibus nunc multa addere possem, nisi consulerem brevitati. At mihi tamen temperare nequeo, quominus describam quod de famulis legimus in SYNES. *Epist.* LVII. Opp. Lut. 1612. p. 197: *Οἱ γὰρ ὑπηρέται φύσει μὲν εἰσιν, οἵτινές εἰσι (natura quidem sunt, quales sunt), νῦν δὲ καὶ πρὸς παράδειγμα ζῶσιν Ἀνδρόνικον.*

[1]) Vide BERNH. quem laudant etiam MEIIERUS et PHILIPPUS, p. 60 et KÜHNER. Tom. II. p. 27.

[2]) *Concordant.* V. בעל.

Testamenti locos, in quibus Phoenicum, Poenorum aliorumque populorum Deus memoratur, cum huius interpretis scriptis comparavi indeque didici, vocabulum *Βάαλ* ibi, sive in Singulari seu in Plurali, plus quam quinquagies masculinum, vicies fere femininum esse, plerumque apud IEREMIAM, ubi nusquam alterum genus reperitur. Quantum laboris autem haec generum permutatio pepererit, copiosa multorum ostendit disputatio, etiam FRITZSCHII, REICHII, MEIIERI [1]). Alii feminini generis usum e *contemtu* profectum esse arbitrantur; alii gentes veteres tam *Deam*, BAÄLIS nomine dictam, quam *Deum* habuisse putant; aliis BAÄL olim *ἀνδρογύνης* seu *ἑρμαφρόδιτος* fuisse videtur, cuius functio pariter in *gignendo* et *concipiendo* cerneretur. Sed merae illae sunt coniecturae, nullis rationibus satis commendatae, et quarum cuilibet argumenta obiici possunt haud spernenda. Multo minus arridet placitum CAMERARII, LUTHERI, BEZAE, GROTII, CORNELII A LAPIDE, etiam VINKII nostri, verbis *τῇ Βάαλ* Breviloquentiam inesse, ut explicanda sint *imagini* BAÄLIS vel similiter, quod per usum loquendi fieri nequit, nisi legatur *τῇ τοῦ Βάαλ*. ESTIUS tamen huic interpretationi paucis interiectis addit: „nisi dicas BAÄL hîc positum pro ipsa statua idque foemineo articulo significatum." Quod ERASMUS scripsit: „*τῇ Βάαλ*, ut intelligas *imaginem*, non ipsum *hominem*," eodem fortasse tendit,

---

[1]) Generis discrimen non attigerunt, sed quaestionem, *qualis* ille *Deus* apud veteres fuerit, diligenter post alios tractarunt WINERUS, *Realwörterb.* V. *Baal* et in HERZOGII libro *Real-Encyclop.* ad idem voc. I. G. MÜLLER, cuius doctrina sententiae, illud *ad solem repraesentandum* inserviisse, multum probabilitatis afferre videtur.

dummodo errore calami *hominem* pro *Deum* editum esse sumamus. Quid vero, si his vestigiis insistens suspicer, veteres, ubi masculino genere ὁ *Βάαλ* uterentur, sibi *ipsum Deum* proposuisse, feminino ἡ *Βάαλ* *eius* tantum denotasse *imaginem* vel *statuam?* Sed metuens, ne huic quoque coniecturae unum alterumve obstet, ignorantiam meam candide fateri malo, quam lectorem diutius detinere. Hactenus praeivere satis multi, etiam KÖLLNERUS, RÜCKERTUS, STENGELIUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, WETTIUS, REITHMAYRUS, KREHLIUS, BEELENIUS. Nuperrime quoque ALEXANDER BUTTMANN[1]) nihil definivit.

Vers. 5.

Conclusio, quam PAULUS e vs. 4 fecit, haec est: *Οὕτως οὖν καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν.* Ita Apostolum pristina ad suam causam applicasse monuit CALVINUS, quocum consensere fere omnes, etiam FRITZSCHIUS, REICHIUS, RÜCKERTUS, BEELENIUS, PHILIPPUS. Particula *οὖν* indicio non est, nunc effatum Dei praecedens considerari tanquam vaticinationem rerum Christianarum, sed afferri simile eius, quod olim evenerit. Cff. *Matth.* VI: 9 et *Luc.* XIV: 33. Circumiecta *οὕτως* et *καὶ* coniungenda sunt, ut hic oriatur sensus: *uti* ELIAE *diebus, sic etiam ἐν τῷ νῦν* (*ὄντι*) *καιρῷ,* i. e. uti supra Cap. III: 26 et 2 *Cor.* VIII: 13, *hoc nostro tempore* vel *hisce diebus.* Simplex *λεῖμμα,* quod apud scriptores Graecos et interpretem

---

[1]) *Grammatik des neutestamentlichen Sprachgebrauchs* cet. I *Abth. Formenlehre.* p. 19.

Al. *Ios.* XIII: 12 (in *Compl.*) et 2 *Reg.* XIX: 4 significat *id quod reliquum est*, respondet Composito *κατάλειμμα* Cap. IX: 27. Oculis autem ad hunc locum, uti ad vs. 28 et 29, item ad proxime praecedentia: *ὑπελείφθην μόνος* et *κατέλιπον ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας* conversis, luculenter apparet, summo iure REICHIUM, STUARTUM, MEIIERUM, PHILIPPUM, alios notionem urgere *paucitatis*. Quamquam enim *Act.* XXI: 20 legimus: *Θεωρεῖς, Ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων (ἐν τοῖς Ἰουδαίοις) τῶν πεπιστευκότων*, et *Gal.* I: 22 et 1 *Thess.* II: 14 *sectatorum* CHRISTI memorantur *coetus in Iudaea;* notio tamen illa hîc retinenda est, quoniam in his aliisque Iudaeis, qui vivo PAULO ad CHRISTUM profitendum transierunt, exigua tantum populi pars cernitur. Et tota Apostoli his in Capitibus disputatio de misera Iudaeorum conditione eius in mente nunc *paucitatem* fuisse declarat. Quod hanc in orationem quadrare, nemo cum KREHLIO inficiabitur, qui animadverterit, connexa *κατ' ἐκλογὴν χάριτος* pendere a Perfecto *γέγονεν*, quo auctor *praesentem rerum statum* proponere voluit. Quare fidenter sequor interpretationem CALVINI: *Sic ergo et hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiae supersunt.* Formula *κατ' ἐκλογήν*, secundum disputata ad Cap. IX: 11, Deus nonnullos Iudaeorum, praetermissa magna eorum parte, suo huius mundi regimine elegisse dicitur, ut communionis CHRISTI participes fierent. Vocabulum *χάριτος*, ut vulgo existimant VV. DD. etiam IOWETTUS, Genitivus Subiecti est electionem e favore Divino tanquam fonte profectam esse docens. Nec tamen Apostoli mentem assequuntur, qui *Dei* appellationem in orationem importat. Optime ERASMUS,

ubi non solum cum LUCA *Brug.* [1]) aliisque *Vulgatae* reprehendit interpretationem: *reliquiae — — salvae factae sunt*, sed hunc etiam errorem corrigit monendo: „Nec illud agit hoc loco PAULUS, Cuius sit Gratia, sed Gratiam opponit operibus Legalibus, et Electionem opponit Generis affinitati." Sine Articulis enim auctor scripsit: *κατ' ἐκλογὴν χάριτος* ad ostendendum Iudaeos, quotquot per fidem sectatores CHRISTI exstitissent, hoc suis nec natalibus, nec meritis debere, sed *soli favori, quo factum esset, ut prae ingenti popularium suorum caterva eligerentur.* Hoc autem quum quidem *generatim* dictum sit, sed *ad Deum* tamen *pertineat*, Romani inde, utpote e certo documento, intelligere poterant, Deum populum suum non repudiasse.

Vers. 6.

Quum PAULUS vs. 5 *κατ' ἐκλογὴν χάριτος* factum esse monuisset, ut Iudaeorum pars aliqua superesset, quae CHRISTO auctore Deum coleret, nunc lectores in causa distinctionis eorum paulisper detinuit. Oratio secundum Editionem Receptam duobus constat membris, quorum prius est: *Εἰ δὲ χάριτι, οὐκέτι ἐξ ἔργων· ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι γίνεται χάρις.* Recte a FRITZSCHIO reprehenduntur KOPPIUS aliique interpretes, qui hoc uncis includunt, quamquam formam non habet Parentheseos, sed eodem modo, ut KÖLLNERUS ait, cum

---

[1]) In *Bibl. Crit.* ad h. l.

praecedentibus cohaeret, ac supra Cap. VIII: 24. Eidem FRITZSCHIO lubens quoque concedo, neminem illud, si non exstaret, desideraturum esse. Inde vero non sequitur quod V. D. cum BOEHMIO, RÜCKERTO, WETTIO, MAIERO aliisque sumsit, Apostolum obiter tantum et velut aliud agentem hanc admonitionem praecedenti adiecisse conclusioni. Quidni generalia supra iam proposita nunc studiose ad Iudaeos, quotquot CHRISTI sectatores facti essent, applicasse existimetur, ut hi quoque, sive antea moderate, seu dissolute vixissent, sibi persuasum haberent, se communionem illam unice favori Divino debere? Paulo aliter MEIIERUS consilium eius explicat. Ipsa auctoris verba talia sunt, ut ampliore interpretatione non indigeant. Ab initio per Breviloquentiam, cuius exemplum etiam Cap. VII: 20 vidimus, scripsit: *εἰ δὲ χάριτι*, quod VV. DD. vario modo suppleverunt, iam CAMERARIUS intelligendo: *ἡ ἐκλογὴ γέγονε.* Sed loquendi usus intelligere iubet *λεῖμμα γέγονεν*, in quo vs. 5 orationis cardo vertitur. Atque sic, ESTIO iam praeeunte, recentiori memoria indicarunt REICHIUS, RÜCKERTUS, FRITZSCHIUS, MEIIERUS, BEELENIUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS. Quadrat hoc etiam in connexam formulam *ἐξ ἔργων*, quae, uti etiam Particula *οὐκέτι*, quid sibi velit, satis ostendunt disputata ad Cap. II: 6, 15 et VII: 17. Vocabulum *χάριτι* in Casu tertio, qui apud interpretem Al. frustra quaeritur, receptionis Iudaeorum aliquot in CHRISTI communionem *fontem* indicat seu *causam primariam.* Similiter 1 *Cor.* X: 30. XV: 10. *Eph.* II: 5. *Hebr.* II: 9 idem *χάριτι*, sive nudum, seu cum Genitivo *Θεοῦ* coniunctum, ea, quae ibi memorantur, ad *favorem Divinum*, utpote bonorum fontem, refert. Neque aliter apud

PLUTARCHUM [1]), ubi legimus: *Ἤδη γὰρ ἀπεδέδεικτο τοῦ πρὸς Μιθριδάτην καὶ Τιγράνην πολέμου στρατηγὸς χάριτι τοῦ δήμου καὶ κολακείᾳ τῶν δημαγωγῶν.* Ita a DIONE *Chrys.* [2]) non solum sibi invicem opponuntur *οἱ φύσει γονεῖς* et *οἱ χάριτι γονεῖς*, sed etiam exstat: *Χάριτι καὶ γένει πολίτης ὑμέτερός εἰμι.* PAULUS, ut bene vidit THOLUCKIUS, vocabulo *χάριτι*, quoniam ei inclusa est *electio libera*, formulam *κατ' ἐκλογὴν χάριτος* excepit. Mentem eius haec, nisi fallor, enarrabit Paraphrasis: *Atqui si favore* [3]) *factum est, ut inter Iudaeos supersint, qui* CHRISTO *auctore Deum colant, hac in re non amplius consideranda est pristina vivendi ratio.* Hoc vero confirmant subiecta: *ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι γίνεται χάρις.* Particulae *ἐπεὶ*, uti ad Cap. III: 6 monui, Breviloquentia inest, cui sic succurratur oportet: *nam, si hoc est*, seu: *nam si hoc ex operibus* i. e. *vivendi ratione factum est.* Quod tamen non impedit, quominus cum *Vulgata* scribere possimus: *alioquin* vel *alioqui*, quod plerique probarunt et defenderunt BEZA, ESTIUS, WETSTENIUS [4]). Pro Verbo *γίνεται* CHRYSOSTOMUS substituit *ἐστὶ*, multique illud reddiderunt Latino *est.* Sed bene THOLUCKIUS in N. T. et apud scriptores Graecos [5]) Praesens *γίνεσθαι* ubique significare monet *existere* vel *fieri.* Quod scribendum quoque est *Gen.* XXVII: 29. *Neh.* VI: 6 (in Cod. *Al.*

---

[1]) In *Lucull. Vit.* p. 516.

[2]) *Orat.* XLI. p. 571 EMPERII.

[3]) Favorem PAULUS ante oculos habuit *Divinum*, nec tamen enunciavit, sed generatim proposuit *favorem*, sine Articulo scribens *χάριτι.*

[4]) Leg. BUDAEUS. p. 1395 coll. 1309.

[5]) Neque aliter apud HERODOT. Lib. VII. Cap. 11 et 51. THUCYD. Lib. V. 26. Cf. *Thes.* STEPHANI.

et Edd. *Ald.* et *Compl.*) *Iob.* XXVII: 6. *Eccles.* II: 22, quamquam ibi in Archetypo legitur הָיָה. PAULUS hoc Verbo usus est, quoniam intelligendum erat praecedens: *λεῖμμα γέγονεν.* Orationis autem Subiectum ἡ χάρις nec *favoris qualiscunque*, nec *favoris Divini*, sed *favoris supra memorati* notionem habet. Apostoli igitur mens fuisse videtur: *nam, si hoc ita est*, seu *alioqui favor ille, ubi in* CHRISTI *communionem recipiuntur, non amplius fit favor.* Reapse hinc non differt quod MEIIERO et PHILIPPO, item THOLUCKIO placuit: *Alioqui desinit palam prodere favor, quod sua natura est.* At qui cum WETTIO interpretantur *desinit esse*, in opinionem recidunt, Verba γίνεται et ἐστί inter se permutari.

De altero membro Editionis Receptae: εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκέτι ἔστι χάρις· ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκέτι ἔστιν ἔργον, utrum genuinum an spurium sit, controversia exstitit nondum sedata. Post WETSTENIUM et GRIESBACHIUM alii editores haec verba loco suo movenda censuere: BOEHMIUS, SCHOLZIUS, LACHMANNUS, IOWETTUS. Consensere haud pauci interpretes, sive iis non attingendis, seu omnino spernendis, aut in suspicionem adducendis, etiam, qui a REICHIO [1]) non memorantur, REITHMAYRUS, MAIERUS, BISPINGIUS, BEELENIUS, BOSVELDIUS, GREVIUS, VINKIUS, STUARTUS, WALFORDUS, TURNERUS, PURDUËUS, UMBREITIUS. Duces secuti sunt illi ERASMUM, GROTIUM, ESTIUM aliosque viros clari nominis. Et fuere, qui cum WETTIO contentionem ancipitem haberent nihilque definirent. Contrariam in partem disputavit BEZA, haec verba necessaria existi-

---

[1]) *Comment. Crit.* p. 67 sqq.

mans „explendae Operum et Fidei Antithesi." Eandem viam ingressi sunt WOLFIUS eiusque sequaces, quotquot Editionis Receptae fidem mordicus tenere solebant. Sed hac nostra aetate alii quoque aut in receptis perstiterunt, aut causam eorum egerunt: FRITZSCHIUS, STENGELIUS, GLÖCKLERUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, HODGIUS, PEILIUS, VISSERINGIUS, PHILIPPUS, EWALDUS. TISCHENDORFIUS, qui antea haec verba oratione expulerat, postea sententiam mutavit. Nec minus REICHIUS, se quidem omni dubio nondum vacuum profitens, sed pronum tamen ad ea genuina habenda. Et nemo sane graviora, quibus has partes tueretur, attulit in medium. Nimirum concedere cogimur, testimonia exempli Vaticani B, interpretis *Syri*, fere omnium Codicum, quorum literae minoris formae sunt, aliaque tanti pretii esse, ut causam dubiam relinquant, si externa, quae dicuntur, argumenta suo momento ponderentur. Largior itidem, me ad quaestionem, cur librarius, qui posterius hoc membrum primus in orationem importaret, illud cum priore exaequare neglexerit, ita respondere non posse, ut mihi omnino satisfaciam. Rursus vero mihi incredibile est, prima vocabula utriusque membri *εἰ δέ* librariorum oculis hanc fraudem fecisse, ut posterius variis in Codicibus omitteretur; si enim illa errorem parerent, dubitari nequit, quin postrema *γίνεται χάρις* et *ἔστιν ἔργον* homines rectam in viam reductura fuissent. Nec difficultas verborum: *εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκέτι ἔστι χάρις· ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκέτι ἔστιν ἔργον* aliquem ad ea omittenda impellere potuit, si quidem tam plana sunt, ut prima iam lectione sensus eorum cuivis pateat. Quid? quod negare nolo, Antithesi, quae alterum: *εἰ δὲ ἐξ ἔργων — — ἔστιν*

ἔργον alteri: *εἰ δὲ χάριτι — — γίνεται χάρις* opponat, nihil inesse, quod in reprehensionem incurrat, dummodo sumamus, versu 6 *generalem* contineri *sententiam*, cuius applicatio ad rem praesentem lectori relicta sit. Atqui hoc sumere non licet, quoniam ad consummandam orationem interpretes in priori membro e vs. 5 recte repetere vidimus *λεῖμμα γέγονεν*, et illud ipsum in posteriori membro etiam repeti debet. Quis vero in eo primum non agnoscit argumentum, unde haec verba non genuina, sed *spuria* esse sequatur? Deinde quum Particula *ἐπεί*, *alioqui*, in priori membro explicanda sit: *nam si hoc ex operibus*, seu *vivendi ratione factum est*, plane eadem explicatio in posteriori membro quoque requiritur; at PAULUM iterum dicentem facere: *nam si hoc ex operibus*, seu *vitae ratione factum est*, quid aliud est, quam ei hanc absurdam loquacitatem obtrudere, ut quod iam diremtum est iterum in considerationem adducat? Praeterea, me iudice, non minus absurdum est, Apostolum, utrumque membrum a Particulis *εἰ δέ* inchoantem, posteriori, cuius argumentum per totam hanc Epistolam refellisset, eundem locum numerumque constituisse ac priori; hoc vero sumi debet, si posterius aeque ac prius genuinum est, quoniam exordium illud in utroque pariter *rem non incertam*, *sed certam* dictare necesse est [1]). Imo si auctor alteri membro alterum opponendum censuisset, haud scio, an hîc legeremus: *ἐὰν δὲ ἐξ ἔργων*, [2]), quod quo-

[1]) Hoc odoratus ERASMUS membra sic invertenda monuit, ut posterius priori praeponatur, at ne sic quidem tollitur difficultas.

[2]) Ita sine dubio legendum est, ut stare possit haec REICHII interpretatio: „*Fac eos operibus salvari; sequeretur eos non gratia salvari; alioquin enim* (si gratia salvarentur) *operis vis periret.*

modo differat a receptis, docet comparatio non solum Cap. II: 17 ceterorumque, quos supra lustravimus, locorum similium, item Cap. VIII: 10, 11, sed etiam *Act.* V: 38, 39 et 1 *Cor.* VII: 36 [1]). Itaque haec verba non profecta puto a librario, quippe qui alterum membrum cum altero exaequaturus fuisset, sed a lectore, cuius annotatio in margine ad rem e contrario quoque efficiendam incogitantia aliorum in PAULI orationem importata sit, nec tamen sine omni mutatione, ut e Cod. B apparet, ubi hic vs. desinit in vocabulum *χάρις*. Eiusdem sententiae post WASSENBERGHIUM [2]) fautores esse vidi KÖLLNERUM, STUARTUM, BEELENIUM, alios.

Vers. 7.

Conclusio, ad quam PAULUS nunc transgreditur, secundum Editionem Receptam haec est: *Τί οὖν; Ὃ ἐπιζητεῖ Ἰσραήλ, τούτου οὐκ ἐπέτυχεν· ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν.* Aliam orationis distinctionem, qua quaestioni: *τί οὖν;* quaestio: *ὃ ἐπιζητεῖ — οὐκ ἐπέτυχεν;* adiungitur, memoravit KOPPIUS et receperunt LACHMANNUS et in I Ed. (non item in II Ed.) TISCHENDORFIUS. REICHIUS [3]) eam tueri conatus est, et, uti PALMIO non displicuit, sic nuperrime IOWETTO arrisit. Loquendi quidem usus huic structurae non obstat, sed id, quod supra Cap. IX: 30

---

[1]) Cf. *Proeve van Grondslagen* cet. p. 60.

[2]) *Diss. de Gloss. N. T.* p. 61, 62.

[3]) *Versuch einer ausführlichen Erklärung* cet.

et X: 3 ad suos terminos iam redactum est, hîc iterum in disceptationem vocari nequit. Et vix aut ne vix quidem quaestionem excipere possunt verba ἡ δὲ ἐκλογή, nisi quis Particulam δέ pro ἀλλά substitutam esse sumat. Summo igitur iure se huic distinctioni praeter MEIIERUM aliosque opposuere FRITZSCHIUS et RÜCKERTUS, qui argumenta etiam refutavit a REICHIO allata. Hactenus LACHMANNO obtemperandum videtur, ut verba οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν, Commate iis praeposito in Colon mutando, a praecedentibus longius seiungamus, quum ea sola spectet effatum Veteris Testamenti, quod vs. 8 laudatur. Mutatio Praesentis ἐπιζητεῖ in Imperfectum ἐπεζήτει paucioribus tantum nititur veterum testimoniis et ab hominibus profecta est, qui Apostolum rem usque permanentem memorasse nesciebant. Multo minoris fidei est Verbum ἐπηρώθησαν, quod pro Recepto ἐπωρώθησαν nonnulli libri propagarunt. Sed gravis agitur lis de Genitivo τούτου, pro quo sex Codices literis maioribus exarati multique alii habent Accusativum τοῦτο, quem receperunt GRIESBACHIUS, BOEHMIUS, SCHOLZIUS, GOESCHENIUS, LACHMANNUS, TERROTUS, TISCHENDORFIUS, TURNERUS, IOWETTUS et probarunt fere omnes, quotquot hoc discrimen attigerunt, interpretes. Nemo negabit, a Verbo ἐπιτυγχάνειν in scriptis veterum plerumque pendere Genitivum, etiam *Prov.* XII: 27. *Hebr.* VI: 15. XI: 33. Num vero Accusativus ei nonnunquam quoque subiectus sit, disputari potest. Equidem nulla eius reperi vestigia, si dubium excipimus locum PLATONIS [1]), unumque et alterum

---

[1]) *De Republica.* Lib. IV. p. 431. Locum urgent FRITZSCHIUS et RÜCKERTUS, sed cff. MATTH. Tom. II. p. 801, REICHIUS et MEIIERUS.

exemplum, quod libri serioris aetatis FRITZSCHIO et STEPHANI *Thesauro* praebuerunt. Proprietatem quidem Simplicis *τυγχάνειν* VV. DD. ad Compositum *ἐπιτυγχάνειν* transferunt, sed eos hoc in tramite sequi tanto magis gravor, quanto certius est, illi ipsi etiam Accusativum rarissime tantum comitari [1]). Dativum vero Verbo *ἐπιτυγχάνειν* subiecere scriptores optimae notae, uti ARISTOPHANES, discipulum SOCRATIS dicentem faciens [2]):

— — *εἴσιθ' ἵνα μὴ 'κεῖνος ἡμῖν ἐπιτύχῃ*,

et HERODOTUS [3]), apud quem faber ferrarius ait: *Ἐγὼ γὰρ ἐν τῇδε θέλων τῇ αὐλῇ φρέαρ ποιήσασθαι, ὀρύσσων ἐπέτυχον σορῷ ἑπταπήχεϊ.* In altero loco Dativus *personam*, in altero *rem* spectat, et ita quidem, ut significet *in aliquid incidere, aliquid reperire* vel etiam *assequi* seu *nancisci.* Similiter apud DIODORUM *Sic.* de sesami et milii messe legimus [4]): *κατὰ δὲ τὸ πλεῖστον ἀμφοτέροις τοῖς καρποῖς οἱ κατὰ τὴν Ἰνδικὴν ἐπιτυγχάνουσιν*, et LUCIANO amicus dicit [5]): *Ηὐξάμην δέ τινι σπουδαίῳ ἐπιτυχεῖν.* Ad haec autem verba Scholiastes notavit: *Ὅρα τὸ ἐπιτυχεῖν κείμενον ἀντὶ τοῦ ἐντυχεῖν, καὶ δοτικῇ συντάσσεται.* Sed ne quis hac ex annotatione cogat, illam scribendi rationem minus usitatam esse, omnium instar testor

---

[1]) Legantur, qui citari solent, MATTH. l. c. HERM. *ad Viger.* p. 762. KÜHNER. Tom. II. p. 174.

[2]) *Nub.* vs. 195.

[3]) *Hist.* Lib. I. Cap. 68.

[4]) *Bibl.* Lib. II. Cap. 36.

[5]) *Nigr.* Cap. 2 Opp. Tom. 1. p. 40.

XENOPHONTEM, cuius in libris talium locorum copia est [1]). In coniecturam igitur incidi, Dativum quoque PAULO deberi. Et quam facile Dativus τούτῳ errore oculorum in Genitivum τούτῳ degenerare potuerit, declarat scriptio antiquissima *TOYTOOI*, vel serioris aetatis *TOYTOO* [2]); eum vero, ubi scribenti minus bene dictaretur, in Accusativum τοῦτο transiisse, quis tandem est, qui incredibile dixerit? Sed quidquid hîc legimus, sive τοῦτο, sive τούτου, seu τούτῳ, sensus orationis idem est, *populum* nempe *non reperisse* vel *assecutum esse, quod quaereret:* quare lectorem diutius morari nolo. Nam interpretandi rationes hinc discrepantes, quae KOPPIO, MATTHAEIO, BRETSCHNEIDERO placuerunt, refellendi otium mihi fecit FRITZSCHII, RÜCKERTI aliorumque diligentia.

Ceterorum, quae hîc exstant, interpretatio minus ardua est. Formulam: τί οὖν; quam Cap. III: 9 et VI: 15 iam reperimus, *Act.* XXI: 22. 1 *Cor.* XIV: 15, 26, ubi plene scriptum est: τί οὖν ἐστι; sequitur responsio, uti supra Cap. IX: 30 formulam: τί οὖν ἐροῦμεν; Illud autem: *Quid igitur est?* seu *quomodo igitur ratio concludenda est?* KREHLIUS, quem praeter alios praecessisse videtur COCCEIUS, non cum plerisque ad vs. 2—6, nec cum MEIIERO ad vs. 5 et 6, sed ad solum vs. 6 et quidem ad verba: εἰ δὲ χάριτι, οὐκέτι ἐξ ἔργων referendum censuit. Et sane hinc omnia: Ὃ ἐπιζητεῖ — ἐκλογὴ ἐπέτυχεν explicantur, quod tamen statuere non iubet,

---

[1]) Vide e. c. *Disc. Cyr.* Lib. III. Cap. 3. § 5. *Exped. Cyr.* Lib. I. Cap. 9. § 25. *Memor.* Lib. III. Cap. 9. § 14.

[2]) Cf. BAST. l. c. p. 574.

Apostolum quaestionis: *Μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ;* unde tota disputatio enata est, immemorem exstitisse. Imo hoc, nisi fallor, consilio illa ipsa e vs. 6 derivavit, ut simul quaestioni occurrere pergeret. Vocabulum Ἰσραὴλ contumacem, non decem tribuum, ut supra vs. 2, sed *totius populi* multitudinem, aeque ac Cap. IX: 31, denotat. De Verbo ἐπιζητεῖν me ad *Phil.* IV: 17 disputasse nondum poenitet contra FRITZSCHIUM aliosque, qui ei vim *studiose quaerendi* vindicare conarentur. Iam diu tamen sententiam retractavi ibi propositam, eo significari *insuper quaerere*, cui certe, ne plura dicam, non favet formula: ἐπιζητουμένη πόλις, quo titulo *Ies.* LXII: 12 insigniuntur Hierosolyma. Postea mihi in mentem venit haec distinctio Simplicis ζητεῖν et Compositi ἐπιζητεῖν, ut illud generatim sit *quaerere*, hoc vero *quaerere, quod quis sibi optet, personae* puta *consuetudinem* aut *rei usum*, i. e. *expetere.* Hoc non solum in omnes Novi Testamenti locos, in quibus ἐπιζητεῖν legitur, non excepto *Act.* XIX: 39, quadrare, sed se alibi [1]) etiam commendare videtur. In oppositis: ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν (scil. αὐτῷ, si supra Dativus τούτῳ accipitur) Abstractum Concreti locum occupasse, recte VV. DD. monent, provocantes ad similia ἡ ἀκροβυστία et ἡ περιτομή, tam alibi scripta, quam Cap. II: 25, 26, ubi ea Subiectum orationis continent [2]). Talia in libris exteris etiam haud

---

[1]) *Eccles.* VII: 29. *Sir.* XL: 26. 1 *Macc.* VII: 15. Cf. praesertim *Clement. Homil.* II. Cap. 7.

[2]) Haec exempla quoque attulit GLASS. Lib. I. p. 19 sqq. In ceteris vero locis ab eo et DATHIO memoratis Abstractum sine Articulo pertinet ad Praedicatum orationis.

frustra quaeruntur [1]). Plane idem nusquam invenire mihi contigit nisi apud GEORGIUM *Pisid.* seculi VII scriptorem, qui *milites selectos* a ceteris appellatione τῆς ἐκλογῆς bis discernit [2]). PAULUS alterum pro altero substituens lectorum oculos non convertit ad Dei actionem, sed ad *proprietatem* vel *notam* Iudaeorum, qui in CHRISTI communionem recepti erant. Quapropter ἡ ἐκλογή non explicanda est cum THEOPHYLACTO: οἱ ἐκλελεγμένοι, sed οἱ ἐκλεκτοί, i. e. *qui in statu electorum sunt*, seu *electorum in ordine esse deprehenduntur*, ut post GROTIUM viderunt BEELENIUS, PHILIPPUS, alii. Praecedentibus autem Apostolus, ut causam, cur maxima Iudaeorum pars spe sua frustrata esset, enarraret, subiunxit: οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν. Ad haec vero verba emollienda, alii Passivo Medii potestatem affinxerunt, alii cum Vulgata scripserunt: *excoecati sunt.* Sed uti Verbum πωροῦν, interprete STEPHANO, proprie significat *in lapidosam duritiem convertere, durum reddere*, sic illud *Marc.* VI: 52. VIII: 17. *Ioann.* XII: 40, quemadmodum Substantivum πώρωσις *Marc.* III: 5. *Rom.* XI: 25. *Eph.* IV: 18 de *corde, cui callum obductum est*, i. e. *animi* usurpatur *pervicacia*, quae etiam in censum venit 2 *Cor.* III: 14. Neque hanc in N. T. constantem notionem deserere cogit HESYCHII et SUIDAE auctoritas, aut interpretatio Al. *Iob.* XVII: 7: Πεπώρωνται ἀπὸ ὀργῆς οἱ ὀφθαλμοί μου, quod incertae fidei est. Passivi autem potestatem

---

[1]) Vide MATTH. l. c. p. 961, 962. KÜHNER. l. c. p. 25, 26. LOBECK. *ad Phryn.* p. 469, quos laudarunt MEIERUS aliique.

[2]) *De expeditione Persica. Acroas.* III. vs. 189, 213. p. 35, 36. BEKK.

retinere, et hic ipse iubet locus, et ubique, quantum novi, loquendi usus. Plura dabunt FLATTUS, STUARTUS, REICHIUS, RÜCKERTUS. Ergo PAULI sententia haec est: *Quomodo igitur concludenda ratio est? Plerosque Iudaeos Messiae communionem, quam expeterent, non assecutos esse, illam vero assecutos esse nonnullos eorum, electorum titulo insignitos: sed ceteros, auctore Deo, iam duros et contumaces exstitisse, ut eius redderentur expertes.* At secundum disputata Cap. I: 24 et alibi Apostolus non dixit, *quid aeterno Dei decreto machinarum instar passi sint*, sed *quid Providentia Divina fecerit, ut propter contumaciam suam paterentur.* Ceterum inter Cap. IX: 30 sqq. X: 3 et locum, in quo nunc versamur, eatenus interest, ut illic, quod bene animadvertit TURNERUS, Iudaei comparentur cum gentium exterarum prole, hîc cum suis popularibus: item ut illic probitatis humanae a Deo proficiscentis praesertim ratio habeatur, hîc bonorum Messiae Israëlitis promissorum, cuius discriminis haud scio an indicio etiam sint Verba διώκειν et ἐπιζητεῖν, quae RÜCKERTUS, KREHLIUS aliique inter se permutari putarunt.

Vers. 8.

Abiectae plerorumque Iudaeorum conditionis describendae causa nunc PAULUS ad Veteris Testamenti provocat testimonia. Verba eius Editio Recepta sic distinguit: (*Καθὼς γέγραπται· Ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως, ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν*) ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. Hanc distinctionem praeiit BEZA, secutus praeter alios

est vetus noster interpres. Sed, ut antiquiores mittam, recentiori memoria eam improbavit WYSIUS, et ab ea discesserunt PALMIUS, VISSERINGIUS et nostrates, si bene memini, omnes. Similiter ei se opposuerunt KÖLLNERUS, RÜCKERTUS, FRITZSCHIUS, eaque nunc fere obsoleta est. Profecto dubitari nequit, quin singulae orationis partes, et secum mutuo arcte connexae sint, et cum proxime praecedentibus: *οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν.* Haec vero utrum PAULUS, *vaticinationem* MESSIAE tempora spectantem *afferendo*, an *simile cum simili comparando*, adstruere voluerit, hodieque VV. DD. disputant. Illud FRITZSCHIO, REITHMAYRO, MEIJERO aliisque placuit, hoc STUARTO et plerisque, nuperrime THOLUCKIO. Nonnulli cum REICHIO et WETTIO fluctuarunt. Equidem, quum res in facto posita, i. e. *ἡ πώρωσις*, probatione non indigeret, Apostolum, aeque ac vs. 5, id egisse puto, ut Verbum *ἐπωρώθησαν*, ne acerbius iudicaretur, similibus Vatum Divinorum effatis illustraret. Atque hoc se quoque commendat eo, quod vs. 8 sententiam expromsit, quae in V. T. nusquam ita legitur. Recte FRITZSCHIUS errasse monet interpretes, qui PAULUM oraculo *Ies.* VI: 9, 10 usum esse opinarentur, ut sibi non solum persuasum habuerunt, qui maximam huius loci partem in Parenthesi ponebant, sed iam ERASMUS, nuperrime IOWETTUS. Pleraque Apostolus petiit e *Deut.* XXIX: 4, ubi interpres Al. scripsit: *Καὶ οὐκ ἔδωκε Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῖν καρδίαν εἰδέναι, καὶ ὀφθαλμοὺς βλέπειν, καὶ ὦτα ἀκούειν ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης.* Formulam *πνεῦμα κατανύξεως* ei praebuerunt verba *Ies.* XXIX: 10: *Ὅτι πεπότικεν ὑμᾶς Κύριος πνεύματι κατανύξεως.* Haec igitur duo conglutinavit adeoque mutavit, ut ea in sententiam

cogeret causae suae accommodatam. Quod sine culpa facere potuit, si PHILIPPO duce sumimus, eum ante oculos habentem, quae de morali Israëlitarum depravatione in V. T. exstarent, illa verbis inde etiam petitis contraxisse. Neque impedimento est citandi formula καθὼς γέγραπται, quippe quae *Matth.* XXVI: 24 et alibi ad varios locos Veteris Testamenti referri debet. Et sic quidem cadunt, quae KREHLIUS auctoris obiecit argumentationi [1]). Quae ad singulorum verborum interpretationem requiruntur, ex Literis tantum Sacris petenda sunt, non ex libris exteris, qui nihil simile praebent praeter exempla nonnulla eiusdem deplorandae conditionis a GROTIO allata. Ut Simplex ἔδωκεν accipiamus quemadmodum Compositum παρέδωκεν Cap. I: 24, iam postulat dictum MOSIS, unde PAULUS Aoristum mutuatus est. Ergo non in censum venit *relinquendi* vel *concedendi* notio, quam ei, ducibus CHRYSOSTOMO aliisque veterum, multi affinxerunt, sed notio *faciendi*, uti 2 *Reg.* XIX: 7. *Sir.* XXIII: 4 al. Utinam aequaliter exploratum esset, quid formula πνεῦμα κατανύξεως significetur. De vocabulo κατάνυξις, quod respondet Hebraeo תַּרְדֵּמָה, nemo doctius meliusque disputavit quam FRITZSCHIUS [2]), omnem quidem non tollens causam, quae RÜCKERTUM ad ignorantiam suam fatendam permovit, at probabilibus tamen argumentis sententiam commendans interpretum, qui *torporem* intelligendum censent. Hoc autem quo-

---

[1]) Cf. tamen DÖPKE, *Hermeneutik der neutest. Schriftsteller.* Tom. I. p. 265.

[2]) In *Excursu de verbis νύσσω* cet. Eodem Tom. II. p. 558 sqq.

dammodo ad liquidum redacto ceterorum interpretatio ultro fluit. Accusativus enim *πνεῦμα*, a quo Genitivus *κατανύξεως* pendet, explicandus est secundum ea, quae ad Cap. VIII: 15 disputavimus. Quod non solum fert Singulare *πνεῦμα* sine Articulo, sed suadent etiam similia *Eph.* I: 17. 2 *Tim.* I: 7, et, praeter *Ies.* XI: 3, *Exod.* XXVIII: 3. *Num.* V: 14, 30 aliique loci Veteris Testamenti, cuius hîc maxime ratio haberi debet. Ergo PAULUS non proposuit *κακοδαίμονα*, *genium malum*, ut FRITZSCHIUS quoque temere sumsit, sed *qualitatem animi*, seu *conditionem torporis*, i. e. eandem *cordis duritiem*, quae supra Verbo *ἐπωρώθησαν* expressa est. Iam huic formulae generali ille per Epexegesin adiecit: *ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν*, quae si cum nonnullis ita accipimus, ut Genitivo *τοῦ* referamus ad Verbum *ἔδωκεν*, Oxymoron induci puto intolerabile, quoniam plane absurda est cogitatio oculorum et aurium homini datorum, *ut non videret* et *non audiret*. Meliorem viam iam monstravit CAMERARIUS scribendo: „qui sunt *οὐδὲν βλέποντες καὶ τυφλοί* et quae sunt *ἀνήκοα*." Quod praeter alios probarunt FRITZSCHIUS [1]) et PHILIPPUS. Deus igitur (*tales*) *oculos, qui non videant et* (*tales*) *aures, quae non audiant* dedisse dicitur: brevius, ut monet BEELENIUS, *oculos coecos* et *aures surdas*. Similiter Articulus *τοῦ* cum praecedentibus cohaeret Cap. VII: 3 et alibi, uti *Luc.* XXIV: 25. *Act.* XIV: 9 cet. Neque in contrariam partem provocari potest ad vs. 10, ubi verba *σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν* indicio sunt, hîc *oculos coecos* et *aures surdas* intelligenda esse. Ep-

---

[1]) In *Comment.* ad h. l.

exegesin autem, quam memoravi, ostendunt ea, quae IESAIAE verbis supra descriptis subiecta legimus: *καὶ καμμύσει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν*. Figurate *mentem* significari *ita comparatam, ut Divina capere nequeat*, nemo negabit. Quae sequuntur: *ἕως τῆς σήμερον* (*οὔσης*) *ἡμέρας*, ad totam pertinent sententiam, uti eadem vel similia *Gen.* XXXV: 4, 20. XLVII: 26. *Deut.* II: 22. III: 14, item XI: 4, ubi etiam plena formula: *ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας* exstat, quum 2 *Cor.* III: 14 et alibi omissum sit vocabulum *ἡμέρας*. Itaque sensus orationis huc redire videtur: *Siculi passim Literae Sacrae tradunt, et verbis quidem, quorum summa est: Fecit Deus, ut inciderent in conditionem torporis*, i. e. *ut oculos non videntes et aures non audientes haberent, usque ad hodiernum diem.* Postrema PAULUS ceteris non suo ex ingenio, sed ad imitationem effati veteris addidit, ut ea ad aequales suos applicaret.

Vers. 9, 10.

More suo excitata e Veteri Testamento cumulandi PAULUS praecedentibus adiicit: *Καὶ Δαβὶδ λέγει· Γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς θήραν, καὶ εἰς σκάνδαλον, καὶ εἰς ἀνταπόδομα αὐτοῖς· Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον.* Verba haec, ad imitationem interpretis Alex. *Psalmi* LXIX: 23, 24 expressa sunt. At vario tamen modo Apostolus vs. 9 mutavit orationem, tam apud hunc interpretem, quam in Archetypo reperiundam. In

priori membro vs. 10 ad literam repetiit quae interpres scripserat, sed in posteriori una cum eo discessit ab Hebraeis. Psalmum, prouti et Traditio ferebat, et titulus in fronte positus, a DAVIDE profectum esse sumsit. Et recte eum hoc sumsisse communis veterum fuit sententia, quam multi alii secuti sunt, nuperrime PHILIPPUS, HENGSTENBERGII et KEILII auctoritate fretus. Recentiorum vero *Psalmi* interpretum plerique dissenserunt, sive auctorem tempore captivitatis Babylonicae vixisse arbitrabantur, uti ROSENMULLERUS [1]), HITZIGIUS [2]), WETTIUS [3]), seu eum cum LENGERKENIO [4]) et OLSHAUSENIO [5]) *Maccabaeorum* aequalem faciebant, quod iam diu ante GURLITTO [6]) placuit. Gravissimam autem dissentiendi causam iam praebet postrema huius carminis pars, quam VENEMA [7]), MUNTINGHIUS [8]), PALMIUS [9]), ne ea tituli fidem infringeret, ad seriorem aetatem referre

---

[1]) *Schol. in V. T.* Edit. II. In Edit. I DAVIDEM *Psalmi* auctorem habuit, versuum vero quinque, quibus carmen concluditur, non item.

[2]) *Die Psalmen, historisch-kritisch untersucht.* p. 54.

[3]) *Commentar über die Psalmen.* Ed. G. BAUR.

[4]) CAESAR VON LENGERKE, *Die fünf Bücher der Psalmen.* Tom. I. p. 340, 341.

[5]) *Die Psalmen erklärt.*

[6]) *Animadversiones ad auctores veteres*, in POTTII et RUPERTI *Syll. Comm. Theol.* Vol. I. p. 330 sqq. Quamquam autem verisimilior sententia est, *Psalmum* LXIX ad antiquiorem aetatem pertinere, inter carmina tamen sacra esse, quae sine culpa ad Maccabaeorum tempora referantur, satis probavit P. DE JONG, in *Disquisitione de Psalmis Maccabaicis.* p. 53 sqq.

[7]) *Comment. ad Psalm.* LXV—LXXXV. p. 208, 266 sqq.

[8]) *De Psalmen uit het Hebreeuwsch vertaald.*

[9]) L. c. ad Psalm. LXIX.

coacti sunt [1]). Ipse PALMIUS subdubitavit, an *Psalmus* DAVIDI tribuendus esset, sed haud temere hoc negarunt FRITZSCHIUS, MEIIERUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, WETTIUS, MAIERUS, UMBREITIUS [2]). Hi omnes quoque et multo plures, etiam KUENENIUS [3]) noster se opinioni opposuere vulgari, a Poëta loquentem induci Messiam. Sed iam CALVINUS, ut alios mittam, Poëtam in aequales suos invehi monuit. Utique a CHRISTI persona haud pauca, quae hoc in carmine leguntur, alienissima sunt, praesertim vs. 23 sqq. dirae exsecrationes, quae excusari nequeunt dicendo, inimicos, in quos coniicerentur, Dei adversarios fuisse, et vs. 6 auctoris confessio, se in Deum peccavisse, unde ipsi HENGSTENBERGIO [4]) non mediocris exstitit scrupulus. Superest igitur quaestio, utrum PAULUS hoc loco ad carmen antiquum provocaverit, quoniam auctorem, ut FRITZSCHIO aliisque visum est, aequales suos increpantem, posterorum malitiam simul oblique vaticinatum esse opinaretur, an propter tantam, quod etiam nostratibus BOSVELDIO, PALMIO [5]), WYSIO placuit, pristinae et recentis pervi-

---

[1]) Praesertim vs. 34 et 36 consideranda sunt vocabula אֲסִירָיו et עָרֵי יְהוּדָה. Illius difficultatem KEILIUS, in HÄVERNICKS *Handb. der Historisch-Krit. Einleit. in das A. T.* Tom. III. p. 203 obiter attigit, non sustulit; haec explicare nescivit, nisi contra loquendi usum sumendo, in appellatione *Iudae* accipiendam esse *partem pro toto*.

[2]) *Psalmi titulum* nihil probare, omnes norunt paulo intelligentiores. Nec PAULUS DAVIDEM carminis auctorem esse testatur, sed, pro citandi more olim usitato, Traditionem sequitur e titulo exortam.

[3]) *Godgel. Bijdragen.* 1858. p. 107 sqq.

[4]) *Comment. über die Psalmen.* Ed. II. Tom. III. p. 241, 246, 247.

[5]) L. c. ad *Rom.* XI: 9.

caciae similitudinem, ut illius exprobratio ad hanc applicari posset. Atqui huius illi praeferendi dux nobis est ipse Apostolus Cap. XV: 3, 4, ubi alia eiusdem Psalmi verba similitudinis tantum causa ad rem praesentem accommodasse deprehenditur. Ergo ut lectoribus suis torporis Iudaeos nunc obsidentis imaginem in Poëtae aequalibus ostenderet, exsecrationes ibi vs. 23 et 24 reperiundas suum in usum convertit. Quod arguit quoque citandi formula: *καὶ Δαβὶδ λέγει*, cui KREHLIUS nihil inesse monet, quod oraculum seu vaticinationem afferri testetur, et quae, secundum disputata Cap. X: 19 sqq. et XI: 2, 4, explicanda est: *Et* DAVIDES *nobis dicit in Literis Sacris.* Haud male TERROTUS eius illustrandae causa adscripsit: *obstinatos eiusdem generis nebulones comparans.*

Cur vero PAULUS hoc carmen excitavit? An fortasse tantum vel praecipue propter verba: *σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν?* Ita iudicarunt KOPPIUS, PALMIUS, KREHLIUS, UMBREITIUS. Sed mirandum est Apostolum in his non substitisse, si cetera minus ad rem esse existimaret. Quid? quod singulorum membrorum interpretatio contrarium, nisi fallor, docebit. Incipiamus a verbis *ἡ τράπεζα αὐτῶν*, quo orationis *Subiecto* FRITZSCHIUS *mensam, qua argentariam facerent*, indicari suspicatus est, neque invito loquendi usu, sed refragante, ut ipse vidit, carmine, unde sua petiit Apostolus. Nimirum ibi vs. 22 queritur Poëta, quod homines malefici sibi pro cibo et potu herbam venenatam et vinum acerbum seu omphacium dederunt. Hac autem querimonia praeeunte, vs. 23 iis malitiae suae mercedem imprecatus est ex ipsis eorum epulis manantem, et quidem uti, similia aliunde afferens, SIXTINUS AMA-

MA [1]) ait, secundum *legem talionis iustissimam.* Atque ita imprecationem explicandam esse censuerunt GROTIUS, BOSVELDIUS, RÜCKERTUS, alii. Perperam igitur haud pauci, ab ORIGENE in errorem inducti, per Allegoriam *Literas Sacras*, aut *legem Mosaicam*, aut *Divinam* CHRISTI *doctrinam* intelligere iusserunt. Hinc tamen non sequitur, per Metonymiam *cibum et potum*, aut *epulas*, aut vel *escam* significari. Imo propria et vulgaris *mensae* notio retinenda est, hac vero sub conditione, ut nobis *mensam ad edendum et bibendum instructam* proponamus. Ita in V. T. vocabula שֻׁלְחָן et τράπεζα frequenter usurpantur, uti *Iud.* I: 7. 1 *Sam.* XX: 29. 1 *Reg.* XIII: 20. *Neh.* V: 17. *Psalm.* (XXII) XXIII: 5. *Ies.* LXV: 11. Et hic loquendi usus transiit ad N. T. uti docent *Matth.* XV: 27. *Luc.* XVI: 21. *Act.* XVI: 34. Sed libri veterum pleni sunt locorum, in quibus τράπεζα *mensa* est *cibo et potu instructa* et vel *opipare parata*, uti apud HOMERUM [2]) in formula παρατιθέναι τράπεζαν. Quare POLLUX [3]) adulatorem appellat τραπέζης φίλον. *Talem* autem *mensam* sine dubio ante oculos habuit *Psalmi* auctor. Neque aliud sibi voluisse PAULUM, arguere videntur connexa, quae nunc expendenda sunt.

Verba PAULI ab Imperativo γενηθήτω pendent, aeque atque ea, quae legimus apud interpretem Al. Scripsit ille: *Γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν, καὶ εἰς σκάνδαλον.* Differunt haec quoque ab Archetypo, ubi ora-

---

[1]) In *Bibl. Crit.* ad *Psalm* LXIX.

[2]) *Odyss.* V. vs. 92 et alibi.

[3]) Lib. VI. Cap. 28. Segm. 123.

tio divisa est in duo membra, quorum posterius sic se habet: וְלִשְׁלוֹמִים לְמוֹקֵשׁ. Interpretem autem legisse וְלִשְׁלוּמִים, quae forma *Ies.* XXXIV: 8 exstat, haud temere VV. DD. coniecere. Similiter *Syrus*, qui tamen scribendo: ܘܦܘܪܥܢܗܘܢ ܠܬܘܩܠܬܐ Parallelismum retinuit [1]). Hoc quoque fecit *Paraphrastes Chald.* sed talia orationi inseruit, ut Poëtae hanc mentem affingeret alienam: *sit mensa eorum, quam paraverunt coram me, ut ederem, coram iis* cet. Hebraea ROSENMULLERUS, excepto fortasse postremo vocabulo מוֹקֵשׁ, non male Latine reddidit: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et tranquillis in tendiculam.* Auctorem exoptasse puto: *Iniuriae mihi allatae in perniciem eorum convertantur per mensam, ad quam helluantur de futuro securi.* Sed quid PAULUS sibi voluerit, ne sic quidem patet. Neque ad mentem eius explicandam sufficit interpretatio Al. Longe quidem quaerendum non est, cur plus uno nomine ab hac interpretatione discesserit. Videlicet formulam ἐνώπιον αὐτῶν (in *Cod. Hebr.* לִפְנֵיהֶם) non neglexit, sed mutavit in Dativum αὐτοῖς atque hunc toti sententiae subiecit, ut a lectoribus referretur ad omnia praecedentia, quod BAUMGARTEN-CRUSIUS aliique fieri debere monent. Hinc EWALDUM [2]) pro quatuor illis, quae hac in Epistola cumu-

---

[1]) Eodem plane modo *Syrus* carmen antiquum ac PAULI orationem interpretatur in *Bibl. Polygl.* WALTONI et in N. T. quod ediderunt LEUSDENIUS et SCHAAFIUS, praeterquam quod illic sine Praepositione legimus ܦܚܐ, *laqueus*, hic cum Praepositione ܠܦܚܐ, *in laqueum.*

[2]) *Die Sendschreiben* cet. ubi V. D. interpretatur: *Es werde ihnen*

lantur, bina substituentem errasse apparet, quod etiam intelligimus ex Praepositione εἰς non duo tantum vocabula, sed omnia quatuor praecedente. Porro Apostolus, quo clarius *ipsum retributum*, non *retribuendi actionem* enunciaret, pro vocabulo ἀνταπόδοσις scripsit ἀνταπόδομα. Tum hoc, ut oratio via et ratione procederet, eius in finem coniecit. Sed cur ei formulam καὶ εἰς θήραν, qua et Hebraeum exemplum et Graecum caret, inseruerit, difficilis quaestio est, quam ad agendam tria etiam circumiecta consideremus oportet.

Vocabulo παγίς figurate etiam *laqueus* denotatur 1 *Tim.* III: 7. VI: 9. 2 *Tim.* II: 26. De minus Graeco σκάνδαλον ad Cap. IX: 33 ita disputavi, ut ei *corruptelae moralis* notionem vindicarem. Eadem notio haud raro observanda est in locis, in quibus utrumque convenit, uti *Ios.* XXIII: 13 et *Psalm.* CXL (CXLI): 9. Et aut egregie fallor, aut pro Hebraeo מוֹקֵשׁ, quod *Iob.* XL: 24 et *Amos.* III: 5 proprie exstat ad *tendiculam* significandam, interpres Al. quidem scripsit σκάνδαλον, ubi spectantur *homines*, nusquam vero, ubi spectantur *bruta* [1]). In *Psalmo* autem LXIX, ne lectores *tendiculam* intelligerent, cavit interpres illi σκάνδαλον praeponens vocabulum ἀνταπόδοσις, quod ad *solos homines* referri potest, ad *bruta* non item. Neque alius generis est simile ἀνταπόδομα, a PAULO ei praelatum et *malum, quod malo retribuitur*, i. e. *poenam* denotans *Psalm* XXVII (XXVIII): 4. *Thren.* III: 64.

---

ihr tisch zur schlinge und zum neze, und zum anstosze und zur vergeltung ihnen, quo etiam cum Pronomine PAULI αὐτοῖς formula interpretis Al. ἐνώπιον αὐτῶν coniungitur.

[1]) Cf. WINERI *Lex.* V. יָקשׁ.

Abd. 15. *Sir.* XIV: 6. 1 *Macc.* II: 68. Sed vehementer fallitur PHILIPPUS, ubi tribus illis: *παγίδα*, *θήραν* et *σκάνδαλον* postpositum esse ait quartum *ἀνταπόδομα*, ut ea *instrumenta* esse appareat ad *retribuendum inservientia*. Nam quomodo tandem *retribuendi actio* spectare potest *bruta*, ad quae V. D. haec vocabula pertinere sumit? Progrediamur vero ad unum illud *θήρα*, praecedenti *παγίς* subiectum, quod nobis explicandum restat. Utrumque eadem in sententia comprehenditur *Hos.* V: 1, 2, etiam *Psalm.* XXXIV (XXXV); ubi interpres Hebraeum רֶשֶׁת vs. 7 vertendo reddidit *παγίς*, vs. vero 8 *θήρα*. Atque ad hunc locum multi VV. DD. provocarunt, ut fidem facerent sententiae suae, PAULUM etiam vocabulo *θήρα instrumentum captionis* vel *rete* significasse. Quod nuperrime etiam placuit PHILIPPO, THOLUCKIO, BEELENIO, PEILIO, TURNERO, IOWETTO. Neque illud primo adspectu, si attendimus ad praecedens *παγίς*, improbandum videtur. Sed uti minus credibile est, Apostolum Poëtae verbis suo ex ingenio adiecisse, quod a praemissis reapse non differret; sic in Literis tam Sacris, exemto *Psalmo* XXXV: 8, quam exteris frustra exemplum quaeritur ad hanc stabiliendam interpretationem. Haud sine causa igitur FRITZSCHIUS eam reprehendit solamque *venationem* in censum venire monuit. Secundum loquendi autem usum, quem HESYCHIUS monstravit scribens: *Θήρα*: *κυνηγία*, *ἄγρα*, hoc vocabulum, aeque ac vernaculum *jagt*, duo denotat: *venandi actionem* et *id quod venando captum est*, *capturam* seu *praedam*. Illam vero notionem PAULI certe Epistola respuit, hanc omnino poscit orationis argumentum, eamque, quamvis apud HOMERUM et Graecos antiquissimos altera tantum reperiatur, maxime commen-

dant recentiorum scriptorum libri. Cff. *Prov.* XII: 27. *Amos.* III: 4. *Sir.* XXVII: 10. XXXVI: 19. 1 *Macc.* III: 4 [1]), et, ut aliunde exemplum afferam, quod apud LONGUM [2]) legimus: *εἰσέδραμον, περιττοτέραν τῆς χθιζῆς θήραν κομίζοντες.* Quare mirandum non est, ab antiquo fuisse, qui huic interpretationi faverent. Sed nemo meliora docuit, quam GROTIUS, qui formula *καὶ εἰς θήραν* interpretanda: *et in capturam, quae fit per laqueum*, simul ostendit, quam egregie hoc *consequens* cum *antecedente: εἰς παγίδα* cohaereat. Et eodem modo tertiam quartamque formulam *εἰς σκάνδαλον καὶ εἰς ἀνταπόδομα* ab ea, quae antecedat, uti effectum a causa, pendentem faciemus, si PAULO hanc mentem tribuerimus: *Fiat mensa eorum in laqueum, et in capturam, et in corruptelam, et in mercedem, qua malo malum retribuatur.* Hoc enim sine ullo scrupulo explicari posse puto: *Faciat eorum commessatio et compotatio, ut vitiositatis illecebris irretiantur, et in praedam capiantur, et toti corrumpantur, atque sic puniantur.* Imprecationis *Subiectum* continet sane, quod in Iudaeos veteres, CHRISTI adversarios, aeque atque in alios homines quadrasse testantur ipsius PAULI verba *Phil.* III: 18, 19, quibuscum conferantur *Matth.* XXIV: 37 sqq. *Luc.* XVII: 26 sqq. Nec tamen Apostolus hoc ab antiquo Poëta mutuaturus fuisse videtur, nisi ei in mentem venissent *Praedicata* cum illo connectenda. Haec vero vividis coloribus Iudaeorum depingunt depravationem, quae *torporem moralem* peperit. Deplorandi autem *istius torporis effectus*, videamus, quomodo vs. 10 proponantur.

---

[1]) Plura dabit SCHLEUSN. in *Thes.* V. *Θήρα.*

[2]) *Pastoral.* Lib. III. p. 74. VILLOIS.

In priori membro: *σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν*, i. e. *obscurentur oculi eorum ne videant*, respondenti praecedentibus vs. 8: *ἔδωκεν — — ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν*, nihil est, quod explicatione indigeat. Quisque enim sua sponte novit, illud figurate accipiendum et ad *mentem* referendum esse, uti Cap. I: 21 et *Eph.* IV: 18 Verbum *σκοτίζειν* usurpatur. Ergo in oculorum obscuratione hîc imago cernitur *mentis adeo obcoecatae, ut impar sit ad assequendam Euangelii divinitatem.* Et haec misera conditio poena dicitur hominibus depravatis Divinitus inflicta, quemadmodum Cap. I: 24 sqq. et alibi. Sed quomodo cum hac imprecatione convenit altera: *καὶ τὸν* (sic enim scribendum, neutiquam *τὸ*) [1]) *νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον?* De Imperativo *σύγκαμψον*, pro quo librarii aliquot oscitanter substituerunt *σύγκαψον*, nulla quaestio est. In N. T. Verbum *συγκάμπτειν* alibi non legitur, in V. T. tantum 2 *Reg.* IV: 34, 35, nec secundum omnes quidem Codices, sed aliunde novimus illud notionem habere *flexuose contrahendi* seu *incurvandi*, uti docemur in *Thes.* STEPHANI, qui et alia affert exempla, et in memoriam revocat quod apud PLATONEM [2]) de SOCRATE traditum est: *ἀνακαθιζόμενος ἐπὶ τὴν κλίνην συνέκαμψέ τε τὸ σκέλος καὶ ἔτριψε τῇ χειρί.* Ad literam sine dubio

---

[1]) In Editionibus nonnullis legitur Neutrum, *τὸ νῶτον*, Atticorum proprium, ut monuere Grammatici memorati a LOBECKIO *ad Phryn.* p. 290, ubi tamen satis multa afferuntur exempla Masculini, *ὁ νῶτος*, quo fere ubique usi sunt interpretes Al. et quod fides omnium Codicum melioris notae hoc loco tuetur.

[2]) *Phaedon.* p. 60.

verba Apostoli Latine sonant: *et dorsum eorum perpetuo incurva.* Eodem modo accipiendum est, quod apud interpretem Al. exstat. Sed in Archetypo Poëta scripsit: וּמָתְנֵיהֶם תָּמִיד הַמְעַד, quod VV. DD. interpretandum esse praecipiunt: *et lumbos eorum perpetuo fac vacillantes.* Ita certe alia refertur imago, quam proposuit PAULUS. Quid vero ille sibi voluerit, sub iudice lis est. ESTIUS aliique verba cum VATABLO explicant: *fac, ut semper sint oculis in terram defixis;* atqui hoc constare nequit cum *oculorum obscuratione.* FRITZSCHIUS, quocum haud pauci summatim consentiunt, etiam STUARTUS, WETTIUS, MAIERUS, VINKIUS, interpretatur: *fortunae tristitia eos semper affige*, quod ad tuendum comparatur dictum *Psalmi* LXV (LXVI): 11: *ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν* [1]); sed hac interpretatione vis orationis, quum eam a malo singulari ad generale transilientem faciat, sine dubio extenuatur. Praestat igitur cum plerisque, quos iam praecesserunt veteres: CHRYSOSTOMUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, *conditionem servitutis* intelligere, ita tamen ut haec non civilis servitus populi sit Romanorum iugo oppressi, sed *moralis servitus animi peccato subacti*, ut etiam MEIJERO visum est. At si quis utrique membro eandem imaginem tribuendam censet, nihil magis arridebit quam sententia, a HODGIO etiam et IOWETTO probata, eam repetitam esse a *senibus*, quod, ut OLSHAUSENIUS putavit, non impediri Adverbio *διαπαντός*, ostensuram spero hanc verborum explicationem: *perpetuae iis sint*

---

[1]) Hunc locum iam comparari iussit SURENHUSIUS. l. c. p. 501, sed dissimilem eum facit verbum *σύγκαμψον*.

aerumnae senectutis decrepitae, oculorum caligo et dorsum incurvatum. His autem figurate, pro auctoris consilio, acceptis sensus huc redibit: *Ita comparati sint, ut rerum Divinarum nihil intelligant et ad torporem suum excutiendum nihil agere pergant.*

Vers. 11.

Diremta quaestione, num Deus populum sibi peculiarem repudiasset, e posteriori disputationis parte, inde a verbis *οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν*, oriri poterat nova eaque omnium gravissima, quonam tandem consilio Deus Iudaeorum animis torporem iniecisset. Hanc PAULUS, eodem plane modo ac vs. 1, nunc movit, Providentiae Divinae arcana hoc in Capite detecturus, donec ad finem eius excurreret in praedicationem Dei laudum. Ergo utrumque, ut ait EWALDUS, quod Divinum et quod humanum est, comprehendens scripsit: *Λέγω οὖν· Μὴ ἔπταισαν, ἵνα πέσωσι,* scil. *οἱ πωρωθέντες;* quod *Vulgata* interpretatur: *Dico ergo: Numquid sic offenderunt, ut caderent?* Et Graeco *πταίειν offendendi* notionem propriam esse, lubens largior, sed ad eam huic loco vindicandam RÜCKERTUS, REICHIUS, MAIERUS, PHILIPPUS aliique VV. DD. minus recte comparant verba longius hinc remota: *προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος,* Cap. IX: 32, et vocabulum *σκάνδαλον*, quod vs. 9 figurate accipiendum est ibique orationem non concludit. Quare frustra quoque RAPHELIUS affert dictum POLYBII: *μὴ δὶς πρὸς τὸν αὐτὸν λίθον πταίειν.* Cum loquendi usu haud secus congruit *tilu-*

bandi notio [1]), quem vetus noster interpres etiam *Iac.* II: 10. III: 2. 2 *Pet.* I: 10 adhibuit et nuperrime praeter alios probarunt MEIIERUS, VISSERINGIUS, EWALDUS. Nec longe quaerendum est, cur auctor in *titubandi* cogitationem inciderit. Quid enim magis quadrat in senes obscuratis oculis et incurvato dorso laborantes, a quibus ille vs. 10, si bene vidi, repetiit imaginem? Sed nonne *titubationem* quoque Verbum *πίπτειν*, i. e. *cadere* aptissime praecedentem facimus? *Titubationem* vero *proprie ita dictam* intelligendam non esse, res ipsa loquitur. Et paululum circumspexisse satis est ad coacervandam copiam locorum, in quibus *τὸ πταίειν* ita transferatur ad alia, ut sit aut *ἀτυχεῖν*, aut *ἁμαρτάνειν*, *peccare* [2]), et hoc nunc quidem *mente*, nunc *ore*, nunc *re in facto posita*. Praesertim descriptu dignum est EPICTETI [3]) dictum: *Ἥκιστα πταίσεις ἐν ταῖς κρίσεσιν, ἐὰν αὐτὸς ἐν τῷ βίῳ ἄπταιστος διατελῇς.* Similiter *Sir.* XXXVII: 12 de viro probo: *ἐὰν πταίσῃς, συναλγήσει σοι*, ubi spectatur *quod in leges Divinas incurrit*, quemadmodum *Iac.* II: 10 ceterisque in locis Novi Testamenti supra memoratis. Eodem igitur modo Verbum *ἔπταισαν* in PAULI oratione explicantes loquendi usum sequemur. Nec dubitandum est, quin plerique Iudaeorum hîc *in Deum peccasse* dicantur *sper-*

---

[1]) Haud temere BUTTMANNUM, *Ausf. Gr. Gramm.* Tom. II. p. 224 Verbum *πταίειν* ita interpretari docent exempla in STEPHANI *Thes.* allata.

[2]) Alterum e. c. reperimus in POLYBII *Excerpt.* a MAIO edit. in *Script. vet. nov. Coll.* Tom. II. p. 371, ubi de Romanis legimus: *ἀναιρεθέντες τῇ περὶ Κάνναν μάχῃ τοῖς ὅλοις ἔπταισαν πράγμασιν*; alterum PLATO offert in *Phileb.* p. 45 et alibi.

[3]) Apud STOB. Tom. I. p. 242 GAISF.

nendo CHRISTO, quod torpor peperit eorum animis inditus. Quid vero inter duo illa ἔπταισαν, quo *culpae* Iudaeorum, ut bene monet KÖLLNERUS, memoria renovatur, et πέσωσι intersit, frustra speravi fore, ut ex 1 *Sam.* IV: 10. 2 *Sam.* II: 16, 17. 2 *Reg.* XIV: 10, 12 eruerem, quoniam ibi utrumque πταίειν et πίπτειν quidem convenit, sed oratio circumiecta ab hac longe differt. At mihi tamen persuasissimum est, sensum figuratum, qui Aoristo πέσωσι tribuatur, salvis interpretandi regulis, alium esse non posse, quam quem vs. 22 sibi postulet Participium πεσόντας, quod iure meritoque etiam urget THOLUCKIUS. Hoc vero constituto, cum RÜCKERTO et REICHIO vulgarem improbare debemus sententiam, Verbo illo *casum irreparabilem* seu *interitum* significari. Imo, si quid video, intelligendum id est, quod ex CHRISTI repudiatione, praecedenti ἔπταισαν denotata, continuo sequitur, *exclusio*, nempe, *ex Dei communione*, i. e. *casus per expulsionem contumaciae* seu *poenitentiam reparabilis.* Summopere hoc quoque infra vs. 15, 17, 19, 20, 22 commendant verba ἀποβολή, ἐξεκλάσθησαν, ἕστηκας, ἀποτομίαν, ἐκκοπήσῃ, nec dissuadent *Sir.* I: 30. II: 7. 1 *Cor.* X: 12. *Apoc.* II: 5. Quid? quod hanc interpretationem requirit Particula ἵνα, a qua pendet Aoristus πέσωσι. Illam enim Particulam non ἐκβατικῶς, ut CHRYSOSTOMO etiam aliisque placuit, sed τελικῶς sumendam esse, velut alta voce Apostoli, inde ab initio Capitis IX, clamat disputatio, id unum agens, ut *Dei consilium* in luce collocetur. Iam diu ante ERASMUM et BEZAM hoc vidit AUGUSTINUS [1]) et recentiori memoria probarunt fere

[1]) *Propos.* LXX in *Rom.* Tom. III. Part. 2. p. 669.

omnes, etiam KLEEIUS, STENGELIUS, REITHMAYRUS, BISPINGIUS, BEELENIUS, a *Vulgata* discedentes, nosterque SCHOLTENIUS [1]). Quod ad tuendum recte OLSHAUSENIUS quoque vs. 19 comparari iubet. Atqui Particulae ἵνα ita sumtae omnem suam vim nondum assignamus, nisi sic exponitur, ut pondere suo hac in oratione valeat prae ceteris et Aoristo πέσωσι nullam Emphasin concedat. Itaque, si vs. 1 et alibi similia bene percipere mihi contigit, Apostolus, nisi fallor, sibi voluit: *Sequitur igitur, ut rogem, Deusne, quum plerisque Iudaeorum torporem iniiceret, quo* CHRISTUM *spernentes peccarent, illud hoc fecit consilio, ut* (quod aliter fieri non poterat) *a sua excluderentur communione?* Hoc autem sibi volens, non rogavit, ut FRITZSCHIUS interpretari non veretur, quid antea Deus *iussisset*, neque etiam, quod BEZA iam recte reprehendit, quid antea *permisisset*, sed quid *nunc* i. e. *a posteriori ille regimine suo huius mundi egisse deprehenderetur.* Ipsi quaestioni per Particulam μή (sermone vernaculo *immers niet*) iam inest negatio, sed more suo auctor negationem omnino expressit consueta formula μὴ γένοιτο, *longe absit, ut ita dicam.*

Nunc ipsam quaestionem missam faciens *argumento* eius, mutata orationis forma, PAULUS opponit contrarium: ἀλλὰ τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς. Quae de verbis ἡ σωτηρία, τοῖς ἔθνεσιν, τῷ παραπτώματι, παραζηλῶσαι dicenda sunt, iam occupavi ad Cap. I: 16. II: 14. IV: 25. V: 15. X: 19, neque inde desciscendi ulla causa est. Breviter igitur moneo, quod VALLA, ERASMUS, VATABLUS, CALVINUS, BEZA, ESTIUS iam vi-

---

[1]) *De leer der Herv. Kerk.* Tom. II. p. 95.

derunt, postrema εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς non cum *Vulgata*, quam LUTHERUS secutus est, interpretanda esse: *ut illos aemulentur*, sed: *ut illi ad aemulationem provocarentur:* tum Nomina σωτηρία, ἔθνεσιν et παραπτώματι Articulis ἡ, τοῖς et τῷ ita definiri, ut primum *salutem*, i. e. *aditum ad salutem cuivis homini vere Christiano destinatam;* alterum *gentes exteras, generatim sumtas*, seu *universas;* tertium *peccatum* Iudaeorum *supra notatum* significet. Quidni enim hoc vocabulum cum MEIJERO, PHILIPPO aliisque eodem modo atque in omnibus Novi Testamenti locis accipiamus, ut non proxime praecedenti πέσωσι, sed remotiori ἔπταισαν respondeat? Hoc fieri debere iam persuasum fuit *Syro*, qui Verbum ἔπταισαν interpretatur ܐܬܬܩܠܘ, sequentia τῷ αὐτῶν παραπτώματι ܒܡܬܬܩܠܢܘܬܗܘܢ, et vs. 12 confirmabit. Substantivo autem, ut lectores *illorum ipsorum* peccatum intelligerent, Pronomen αὐτῶν significanter praemissum est, quemadmodum alibi [1]). Formulam εἰς τό quod attinet, ea Particulam ἵνα ad *consilium* itidem denotandum excipit, quemadmodum Cap. VI: 12. VII: 4, 5. VIII: 29, ubi disputata legantur. Qui *eventum* ea indicari putant, abominandam Apostolo obtrudere coguntur opinionem, Deum Iudaeorum animis torporem eos a CHRISTO avertentem iniecisse, ut in gentes exteras salutem conferret. Sed putido illi errori ansam praebet Comma, in Editione Recepta verbis εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς praepositum, quod LACHMANNUM et IOWETTUM sustulisse video, non item GRIESBACHIUM, TISCHENDORFIUM, FRITZSCHIUM,

---

[1]) Cf. GERSDORF. l. c. p. 467 sqq.

TERROTUM, TURNERUM, BEELENIUM, qui tamen cum REITHMAYRO, PHILIPPO aliisque meliorem interpretandi viam ingressus est. Me certe iudice in verbis illis *εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς* cernitur quod hîc *primarium* est, quod *secundarium* est in praecedentibus *τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν*, scil. *γέγονε*, quae cum iis arcte connectenda sunt. Apostoli mentem esse arbitror: *Sed per eorum ipsorum peccatum in* CHRISTUM *aditus ad salutem gentibus quibuscunque Divino regimine patefactus est, ut illi ad aemulationem provocati resipiscerent.* Pro maligno igitur consilio, quod in altero membro Deo denegatum est, benignum in altero substituitur duobus copulandis, quorum prius effectum sit, ut posterius efficeretur. Similiter formulae *μὴ γένοιτο* Cap. III: 31 et VII: 7, 13 Particula *ἀλλά* subiecta est ad contrarium praecedentis quaestionis inducendum. Sententiae PAULI illustrandae causa VV. DD. comparant *Matth.* XXI: 43. XXII: 9. *Act.* XIII: 46. XXVIII: 28, unde apparet, contumaciam Iudaeorum Euangelii praecones permovisse, ut ad gentes exteras se converterent. Et recte HOFMANNUS [1]), GROTIO iam praeeunte, gentibus nunc absque necessitate mores suos vitaeque rationes deserendi aditum ad CHRISTUM patuisse monet. Apostolus vero satis habuit *factum*, ut ait RÜCKERTUS, *historicum*, cuius auctorem se ipse etiam praestiterat, memorare, causas, unde prodiisset, lectoris iudicio relinquens. Ita suo ex animo, ut arguit vs. 14, expromsit, quod de Divino dicit aemulationis Iudaeorum excitandae studio [2]). An vero multis

---

[1]) L. c. Tom. II. Part. 2. p. 30.

[2]) Similia e Rabbinorum scriptis affert WETSTENIUS. Comparari etiam

eorum transgressio gentium exterarum ad CHRISTI communionem hunc fructum pepererit, valde dubium est, quemadmodum disputari potest, an revera Deo tribuatur oporteat consilium, quod PAULUS ei tribuendum esse censuit. At proposita tamen huius loci interpretatione gravissimae eius, uti spero, evanescunt difficultates, quae FRITZSCHIUM, REICHIUM, KREHLIUM, alios exercuerunt, praesertim si ex supra plus semel disputatis sequitur, his in Capitibus IX, X et XI *Praedestinationem* neutiquam attingi.

Vers. 12.

Sententiam quaestioni vs. 11 praecedenti oppositam PAULUS, ipsius etiam quaestionis rationem habens, sic persequitur: *Εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν πλοῦτος κόσμου, καὶ τὸ ἥττημα αὐτῶν πλοῦτος ἐθνῶν, πόσῳ μᾶλλον τὸ πλήρωμα αὐτῶν.* Hanc *ratiocinationem* esse, quam ducat Particula *δέ* continuandae orationi inserviens, arguit formula *πόσῳ μᾶλλον*, etiam Cap. XI: 24 alibique ad maius a minori distinguendum usurpata, et post alios bene vidit WYSIUS. Hinc vero apparet, ab Apostoli mente fere omnes aberrasse interpretes, quum eum, plane uti vs. 25, 26, *futura vaticinari* putarent. Haud secus lapsi sunt verbis ita interpretandis, ut et Dei negligeretur *consilium primarium Iudaeos ad aemulationem provocandi*, quod vs. 11 pro-

merentur quae exstant in *Test. Zab.* Cap. 9. l. c. p. 644: *Ἐπιστρέψει* (scil. *Messiae*) *πάντα τὰ ἔθνη εἰς παραζήλωσιν αὐτοῦ*, i. e. *Beliaris.*

ponitur, et *optatum*, quod ipse PAULUS vs. 14 suum esse prodidit. Utroque enim negligendo hunc in locum importatur sententia, circumiecta a se invicem avellens et orationis seriem tollens. Neque in vulgo receptis sensus explicandi modis reperio, quo KREHLII aliorumque occurram opinioni, auctorem hîc proponere, quae et in disputata vs. 11 incurrant, et cum vaticinatione vs. 25, 26 in concordiam redigi nequeant. Ratiocinatio duabus constat partibus, Protasi et Apodosi. Haec intellectu facilior, illa difficilior est.

Protasis duo continet membra eademque, ut recte etiam viderunt REITHMAYRUS, MEIIERUS, THOLUCKIUS, Parallela. In *Praedicatis* Nominativus πλοῦτος. Articulo carens e praecedentibus ἡ σωτηρία sic explicandus est, ut *divitiae salutis aeternae* intelligantur, quod suadent etiam Cap. X: 12 aliique loci a FRITZSCHIO allati. Huius Nominativi repetitio, ut THOLUCKIUS scite animadvertit, quodammodo distinguere iubet connexos Genitivos κόσμου et ἐθνῶν, nec tamen ita, ut alterum interpretemur: *totius mundi*, alterum: *omnium gentium exterarum.* Imo, quum illi itidem Articulis careant, orbis habitati gentiumque exterarum tantum denotant *partem. Subiecta* orationis τὸ παράπτωμα et τὸ ἥττημα, nullus dubito, quin Verbis ἔπταισαν et πέσωσι respondeant, iterum in memoriam revocando *quod* Iudaei contumaces *patrarunt* et *quod subierunt.* Hoc autem si quis assensu suo probaverit, ei non solum patebit causa, cur PAULUS in duo illa, quae Protasis exhibet, Parallela inciderit, sed videbit etiam, altero significari *peccatum a Iudaeis* CHRISTO *spernendo commissum*, altero *casum eorum, quo a communione Dei remoti essent.* Atque sic praecedentium comparatione iam dirimitur

quaestio, quomodo vocabulum ἥττημα accipiendum sit. Sed plurimos ab antiquo interpretes, etiam HODGIUM et VISSERINGIUM, *paucitatem* pro *clade* substituentes, falsam ei notionem affinxisse, docet quoque loquendi usus [1]). Nec *paucitatis* notionem, ut cum FRITZSCHIO bene animadverterunt KREHLIUS, MEIIERUS et PHILIPPUS, haec oratio admittit, nisi, invitis interpretandi regulis, prius Pronomen αὐτῶν ad *Iudaeos a* CHRISTO *alienos*, posterius ad *Iudaeos* CHRISTUM *profitentes* referre velimus. Protasis igitur, utroque membro coalescente, hunc sensum habere videtur: *Si autem eorum, et peccatum in* CHRISTUM, *et exclusio a communione Dei effecerunt, ut aditus ad salutem in partem incolarum mundi et gentium quidem exterarum conferretur.*

In Apodosi ingenia quidem non fatigavit Breviloquentia, cui verbis πλοῦτος κόσμου καὶ ἐθνῶν ἔσται succurrendum esse, nemo negabit. Nec dubitari potest,

---

[1]) Vocabulum ἥττημα, quamquam bis tantum in Literis Sacris exstat, *Ies.* XXXI: 8 et 1 *Cor.* VI: 7, neutro tamen in loco *paucitatem* significat, sed in hoc *detrimentum morale*, in illo *cladem*, ut etiam vs. 9 arguit Verbum ἡττηθήσονται. Graeci pro ἥττημα scribentes ἧττα eandem ei notionem *cladis* dederunt, ut evidenter PLATO *Lach.* p. 196, ubi legimus: *Εἴτε νίκη, εἴτε ἧττα ἢ πολέμου, ἢ καὶ ἄλλης τινὸς ἀγωνίας.* Cf. MEIIERUS ad h. l. Apud HESYCHIUM non reperitur ἥττημα, sed quidem ἧττα, quod ab eo exponitur τροπή. In censum quoque venit Passivum ἡττᾶσθαι, cui respondent Latina *superari, vinci, succumbere* 2 *Pet.* II: 19, 20. *Testam. Rub.* Cap. 5. l. c. Vol. I. p. 529 et apud POLLUC. Lib. III. Cap. 7. Segm. 68. Nec reapse differt 2 *Cor.* XII: 13. SUIDAS Participium ἡττημένος explicat ὁ νενικημένος. Refellere nunc non amplius opus est interpretes, qui *imminutionis* notionem premunt. Quonam iure EWALDUS vocabulum ἥττημα reddiderit *remanere* (*zurückbleiben*), ignoro: non legitur enim ὑστερεῖσθαι.

quin Pronomen *αὐτῶν* ad eosdem referendum sit atque in Protasi. Sed si ibi significantur *Iudaei contumaces* vs. 7 et 11 memorati, profecto assentiri non licet interpretibus, etiam recentissimis MEIIERO, PHILIPPO, BEELENIO, VISSERINGIO, EWALDO, qui intelligendum esse contendunt *totum populum*. Hunc vero errorem fovit alius, ex perversa interpretatione vocabuli *πλήρωμα* ortus. CHRYSOSTOMUS illud iam male explicuit: *ὅτι πάντες εἰσιέναι μέλλουσιν*. Et tam recentiori quam antiquiori aetate multi hoc receperunt, *universitatem itidem populi* seu *totum populum Israëliticum* proponi putantes. Quod ut tuerentur, ad vs. 25 et 26 provocarunt. Sed aliud ibi Substantivo *πλήρωμα*, quam Adiectivo *πᾶς* denotari, apparet inde, quod *τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν* et *πᾶς Ἰσραήλ* inter se distinguuntur. Nusquam autem vocabulum *πλήρωμα universitatem* significare reperi, nisi apud scriptores seriorum temporum, quos memorant SUICERUS [1]) et DUCANGIUS [2]). Nec GROTIO aut ESTIO, quorum alter scripsit *multitudo Iudaeorum*, alter *maxima Iudaeorum multitudo*, favere loquendi usum mihi persuasit HESYCHIUS hoc vocabulum explicans: *πλῆθος, ἀναπλήρωμα.* Talia FRITZSCHIUS quo evidentius refutaret, refutavit etiam STORRII commentationem [3]) id agentem, ut *τὸ πλήρωμα* in N. T. ubique vim *Activam* habere probaret. Contrariam igitur in partem disputans et plerisque horum librorum locis *Passivam* vim vindicare studens, multa congessit

---

[1]) L. c. Tom. II. p. 753 sqq.

[2]) *Glossar. ad Script. med. et inf. Graecitatis.* Tom. I. pag. 1181.

[3]) *De voce πλήρωμα* in *Opusc. Acad.* Vol. I. p. 144 sqq. Cff. praesertim p. 156 sqq.

Nomina in μα desinentia, quorum numerus sine negotio augeri potest [1]). His tamen exemplis non multum efficitur, quamdiu ea exceptioni obnoxia sunt. Utique aliquanto plus demonstratum esset, si PHILIPPO concedere liceret, in N. T. *Passivam* notionem vocabuli πλήρωμα ubique regnare. At ne sic quidem componeretur lis de eo agitata. FRITZSCHIUS Apodosin interpretatur: *quanto magis abundantes eorum copiae paganos locupletabunt*, quod sic exponit: „quanto magis felicitatis messianae opes Iudaeis datae hanc vim habebunt, ut gentiles salute messiana cumulentur." Graeco igitur πλήρωμα *abundantiae*, *copiarum* vel *opum* notionem tribuit, atque illud eodem redire ait ac praecedens πλοῦτος. Summatim cum eo consentiunt KREHLIUS, HODGIUS aliique, etiam nostrates HERINGA [2]), PALMIUS, VINKIUS. Atqui hoc primum opinione, quae multo plures decepit, Substantivum πλήρωμα praecedenti ἥττημα tantum oppositum esse, remotiori παράπτωμα non item, nititur et Protasin, membra eius a se mutuo avellens, viribus suis nervisque privat. Deinde interpretatio illa se ipsa prorsus evertit utroque Nomine παράπτωμα et ἥττημα ad *personas*, i. e. *Iudaeos* referendo, tertio πλήρωμα ad *res*, *felicitatis*, nempe, *Messianae opes*. Porro ea teneri nequit, nisi statuamus, quod FRITZSCHIUM fefellit, vocabulum πλήρωμα aliter hoc loco quam vs. 25 accipiendum esse. Quid vero incredibilius est, quam PAULUM iisdem for-

---

[1]) Cf. LOBECKIUS, *Paralipomena Gramm. Graec.* Part. II. Diss. 6. p. 391 sqq.

[2]) L. c. p. 73.

mulis *τὸ πλήρωμα αὐτῶν*, i. e. *τῶν Ἰουδαίων* et *τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν* eadem in disputatione ita usum esse, ut eodem *πλήρωμα* diversa significaret? Itaque prudenter recentiorum interpretum plerique hunc scopulum evitarunt, at eos tamen in alium incidisse puto. PHILIPPO iudice omnibus Novi Testamenti locis consultum erit vocabulo *πλήρωμα* explicando: *id, quo aliquid completur.* Illi iudicio convenienter OLSHAUSENIUS, GLÖCKLERUS, WETTIUS, REITHMAYRUS, MEIIERUS, EWALDUS, alii hoc certe loco *plenum* Iudaeorum *numerum* intelligunt. Et ita quidem loquendi usum multo magis observant, quam qui aut *universitatem*, aut *multitudinem*, aut *abundantiam* intelligendam esse censent. Sed hoc nomine reprehendendi videntur, quod, ORIGENEM iam praeeuntem sequentes, *plenitudinis* notionem ita accipiunt, ut reapse interpretationem verborum PAULI communem habeant cum iis, quibus *omnes Iudaei* proponi videntur. Quod sane haud scio, an prorsus vetent loci, in quibus apud veteres *πλήρωμα* exstat. Audiamus de re navali dicentem POLYBIUM [1]): *Ἔλαβε δὲ καὶ κέλητα περὶ τὸ Ῥίον Αἰτωλικὸν ὁμοῦ τῷ πληρώματι*, et ARRIANUM [2]): *Ἀλλὰ λέγει Νέαρχος κέρκουρίν σφιν ἕνα πλήρωμα ἔχοντα Αἰγυπτίων οὐ πόρρω τῆς νήσου ταύτης γενέσθαι ἀφανέα.* Nec minus comparari meretur dictum SOCRATIS apud PLATONEM [3]): *πλήρωμα δὴ πόλεώς εἰσιν, ὡς ἔοικε, καὶ*

---

[1]) Lib. V. Cap. 94. § 8.

[2]) *Hist. Ind.* Cap. XXXI. § 3. RAPH.

[3]) *De Republ.* p. 371.

μισθωτοί: item quod legimus apud EURIPIDEM [1]):

— — — — — *τῶν φίλων πλήρωμ' ἀθροίσας.*

et ARISTOPHANEM [2]):

τούτων πλήρωμα τάλαντ' ἐγγὺς δισχίλια γίγνεται ἡμῖν.

His in locis *πλήρωμα*, sive Latine scripseris *complementum*, seu *supplementum* [3]), nimis premitur, si quis *plenitudinis absolutae* notionem urget. Et sexcenta huius generis exempla praesto sunt apud veteres scriptores Graecos [4]). In V. T. hoc vocabulum similiter ubique tantum significat *quae terrae marique insunt*, exceptis *Eccles.* IV: 6, ubi ad id refertur, *quod vola manus et utroque pugno comprehenditur*, et fortasse *Cant. Cantic.* V: 12, cuius interpretatio, quamquam pariter FRITZSCHIUS et PHILIPPUS inde suae sententiae argumentum petere student, plane incerta est [5]). Hac in Epistola PAULUS Cap. XV: 29 Romanis scribens: *Οἶδα δὲ, ὅτι, ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ἐν πληρώματι εὐλογίας Χριστοῦ ἐλεύσομαι*, non tam immodicus sui aestimator est, ut iis spem faciat, se iis *absolutam bonorum Christianorum plenitudinem* seu *omnino omnia bona Christiana* allatu-

---

[1]) *Ion.* vs. 675, 676.

[2]) *Vesp.* vs. 658.

[3]) Hoc illi praefert BUDAEUS p. 345, 346, 1070, sed alterum omnino praeferendum videtur.

[4]) Cff. praeter STEPHANI *Thes. Lex. Plat.* ASTII et *Lex. Polyb.* SCHWEIGHÄUSER. V. *πλήρωμα*, item KUST. ad *Suidam* GAISF. Tom. II. p. 3011.

[5]) Vide HITZ. *Das Hohelied erkl.* ad h. l.

rum; sed promittit iis fore, ut *bona, quibus nunc fruuntur, augeat aliis, quae illi nunc desiderant.* Similiter *Eph.* IV: 13 *id unum* ante oculos habuit, *quo compleretur, quod* CHRISTI *esset.* Hactenus sine scrupulo sequi licet interpretationem CALVINI *complementum eorum.* At *pleni Iudaeorum numeri* cogitatio hinc arcenda est, quatenus ea PAULUM *totius populi conversionem ad* CHRISTUM pollicentem facit. Hanc pollicendo Apostolus inepte iam occupasset praedictionem, orationi demum vs. 26 congruentem. Deinde si vs. 12 *τὸ πλήρωμα αὐτῶν* et vs. 26 *πᾶς Ἰσραήλ* eiusdem amplitudinis sunt, sine dubio sequitur, illum ab electis, qui se iam pridem Euangelio tradidissent (vs. 5 et 7), ad eos, quorum receptio tandem aliquando exspectanda esset, transsiliisse, multorum certe annorum spatium vacuum et popularibus suis plane infructuosum relinquentem. Atqui quam longe hoc ab eius mente alienum fuerit, luculentissime vs. 11 et 14 ostendunt circumiecta: *εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς*, et *εἴπως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν*, quae eum spem fovisse produnt fore, ut identidem numero accrescerent Iudaei auctore CHRISTO ad Deum redeuntes. Quid? quod et propter multos suos assiduosque Iudaeorum ad CHRISTUM perducendorum conatus et propter conatuum illorum non semper infelices successus, quorum utrorumque notitiam quandam nobis afferunt 1 *Cor.* IX: 20 sqq. *Act.* XXI: 21. XXIV: 5. XXVIII: 17 sqq. 23 sqq. non aliter sentire potuit, quin popularium suorum pars saltem Euangelium acceptura esset, priusquam eventum sortiretur promissio infra vs. 26 cum lectoribus communicanda: *καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται.* Sed interpretatio formulae *πᾶς Ἰσραήλ*

differat necesse est ab interpretatione verborum τὸ πλήρωμα αὐτῶν. Illi *praedictionem, totum populum a contumacia ad fidem redactum iri*, inesse videbimus infra. Haec tantum inservire possunt *ratiocinationi, quid sperandum esset, si complementum Iudaeorum ad* CHRISTUM *accederet.* Apostolus autem intellexit *Iudaeos transitu suo ad Euangelii professionem numerum completuros posterorum* ABRAHAMI, *qui iam Christiani essent.* Sed quonam sensu de *numero eorum complendo* loquitur? Si vocabulum πλήρωμα vs. 12 et 25 eandem vim habere debet, utroque loco significatur *numerus plenus secundum consilium Dei.* Neque aliud significari potest, ubi *rerum* ratio habetur *a Divino regimine pendentium.* Praesertim comparari meretur *Gal.* IV: 4, ubi formula τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου *tempus* denotat *annorum, qui volente Deo praecedere debuerant, complemento allatum.* Ita quoque *Eph.* I: 10 verbis τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν *temporum, prout a Deo constituta sunt, plenus numerus* denotatur. Ergo Apostolus sperans fore, ut, priusquam illud: πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, quod vs. 26 legimus, eveniret, pars quaedam Iudaeorum resipisceret et in gratiam Dei rediret, vs. 12 Protasi apposuit Apodosin: *Quanto magis complementum eorum*, scil. πλοῦτος κόσμου καὶ ἐθνῶν. Breviloquentiae succurrendum videtur hac Paraphrasi: *Quanto magis accessio resipiscentium illorum, quos Providentia Divina recipere constituerit, efficiet, ut aditus ad salutem huius mundi incolis, i. e. gentibus exteris aperiatur.* Quatenus huic interpretationi faveant monita LUTHERI aliorumque, etiam PHILIPPI, lectoris iudicio committere lubet; sed eam probabilitate non carere confido, quippe ita comparatam, ut PAULO ratiocinationem nulli reprehensioni obnoxiam

tribuat, hiatum inter vs. 11 et 12 non amplius relinquat, orationem constituat cum sequentibus vs. 13 et 14 aptissime cohaerentem, viam denique struat praedictionis vs. 25 et 26 melius, quam fieri soleat, explicandae.

Vers. 13, 14.

Ratiocinationi praecedenti PAULUS adiungit verba, quae primo adspectu inde aliena videntur: *Ὑμῖν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσιν· ἐφ' ὅσον μέν εἰμι ἐγὼ ἐθνῶν Ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω, εἴπως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν.* His in verbis describendis Editionem Receptam sine scrupulo secutus sum. Particulam enim *μέν* et Pronomen *ἐγώ* veteres nonnulli temere omiserunt, et illam quidem, quoniam desiderabant Adversativam *δέ*, hoc vero, ad vocabulum delendum inepte, ut putabant, abundans. Temere itidem Praesens *δοξάζω* in Futurum *δοξάσω* mutarunt, quod tantum ferri potest, si formula *ἐφ' ὅσον* perperam exponitur *quamdiu*. Nexum quoque orationis non assecuti pro difficiliori *γάρ* facilius *δέ* substituerunt. Gravioris ponderis testimonium Codicum est, qui Particulae *μέν* subiungunt *οὖν*, et quibus fidem habendam esse volunt LACHMANNUS, RÜCKERTUS, IOWETTUS; sed hoc fieri nequit, nisi vocabulo *ἔθνεσιν* Punctum postponitur, quod mentem auctoris non admittere videbimus infra. Hactenus cum TURNERO Editionem Receptam correxi, ut Substantivo *ἔθνεσιν* pro Commate Colon, Verbo *δοξάζω* rursus pro Colo

Comma subiicerem et postremum Comma tollerem. Itaque duo illa: *παραζηλώσω μου τὴν σάρκα* et *σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν*, utpote ad eandem Personam referenda, secum invicem arcte connectuntur. Ex disputatis autem de vs. 12 sequitur, mihi placere non posse, quae vulgo VV. DD. de huius loci sententia dixerint. FRITZSCHIUS sui arbitratus abusu verba *ὑμῖν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσιν* neque ad praecedentia, neque ad totam PAULI ratiocinationem vs. 11—32, sed ad ea, quae vs. 13—32 leguntur, pertinere contendit. Rectius MEIJERUS cum aliis Particulam *γάρ* retulit ad *τὸ πλήρωμα αὐτῶν*. Atqui ad illud, quod eos fugisse miror, haec Particula referri nequit, si vs. 12 edita est vaticinatio temporis gentium exterarum conversionem ad CHRISTUM, ut vs. 25, 26 legimus, demum secuturi. Hoc autem quum ab antiquo sumserint Interpretes, inde factum puto, ut mentem Apostoli minus intelligerent. KÖLLNERUS se huius loci difficultatibus impeditum queritur. MUSCULUS, ELSNERUS, WOLFIUS, FLATTUS, REICHIUS, BOSVELDIUS, BEELENIUS de eius interpretatione desperarunt, nisi omnia ponerentur in Parenthesi. Iam BEZA, quem sequitur PALMIUS, parte verborum uncis inclusa Graeca sic reddidit: *Nam (quod vobis dico gentibus, quatenus ego quidem sum Apostolus gentium) ministerium meum illustro* cet. quod Particulam *γάρ* a circumiectis *ὑμῖν* et *λέγω* avellit et ad aliena *τὴν διακονίαν μου* transfert. Sed via et ratione, nisi fallor, procedit oratio, si sumimus, PAULO fuisse consilium Romanos CHRISTI sectatores, quotquot e gentium exterarum stirpibus prognati et Iudaismi studiosiores essent, docendi, se ipsum id quoque agere, ut Iudaeorum CHRISTUM itidem profitentium numerus perpetuo accresceret.

Hoc igitur consilio Apostolus illos CHRISTI sectatores alloquens Emphaseos causa a Pronomine ὑμῖν incepit, quod eadem de causa Verbo λέγειν etiam praemissum est *Marc.* XIII: 37. *Luc.* XI: 9. *Ioann.* XIII: 33, item apud scriptores exteros, uti AESCHYLUM [1]), qui PROMETHEUM Nymphis maritimis dicentem facit:

> Ἀλλ' αὐτὰ σιγῶ· καὶ γὰρ εἰδυίαισιν ἂν
> Ὑμῖν λέγοιμι.

Per Epexegesin Pronomini, quemadmodum *Luc.* VI: 27. 1 *Thess.* II: 10, 13 et alibi factum est, subiunxit τοῖς ἔθνεσιν, i. e. ut simul Breviloquentiae succurreretur: *qui e gentibus exteris orti estis.* Verbum λέγω in medio positum VV. DD. quorum iudicio PAULUS scripsit μὲν οὖν, interpretari coguntur *loquor,* quod et veteri nostro interpreti placuit, et LUTHERO, BOEHMIO, GLÖCKLERO, aliis. Sed Graecis explicandis: *Ad vos enim loquor* cet. Particulae γάρ locus ineptus designatur et series orationis turbatur. Utrumque cavemus, si allocutionem: Ὑμῖν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσιν sequentia: ἐφ' ὅσον — ἐξ αὐτῶν spectare existimamus et explicamus: *Vobis enim, qui e gentibus estis, dico,* ut plerique praeivere, nuperrime VINKIUS, VISSERINGIUS, EWALDUS. Continent igitur haec tanquam *introitum orationis rectae id, quod auctor dixit, exhibentis.* Praeter alios locos exemplo sit 1 *Cor.* VII: 12, item X: 15, ubi adiectio Pronominis ὑμεῖς ostendit hunc verborum sensum esse: *Vobis utpote rerum intelligentibus dico: Vos ipsi hanc meam admonitionem iudicio vestro submittite.* Imprimis

[1]) *Prometh.* VS. 428, 429. BOTH.

describi meretur quod legimus, *Apoc.* II: 24, et quidem, excepto Futuro *βαλῶ*, quod in Praesens *βάλλω* mutandum est, secundum Editionem GRIESBACHII: *Ὑμῖν δὲ λέγω τοῖς λοιποῖς τοῖς ἐν Θυατείροις, ὅσοι οὐκ ἔχουσι τὴν διδαχὴν ταύτην, οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν τὰ βαθέα τοῦ Σατανᾶ* (*ὡς λέγουσιν*)· *οὐ βάλλω ἐφ' ὑμᾶς ἄλλο βάρος* [1]). Iam trium, quae dicit Apostolus, primum: *ἐφ' ὅσον* — *'Απόστολος* alteri: *τὴν* — *δοξάζω* praepositum est ad illud determinandum. Verbis *ἐφ' ὅσον* si PAULUS significare voluisset *quamdiu*, ut cum *Vulgata* nonnulli interpretati sunt, opportune BEELENIUS, Cap. VII: 1. 1 *Cor.* VII: 39. *Gal.* IV: 1 excitans, eum plenius scripturum fuisse monet: *ἐφ' ὅσον χρόνον*. Sine dubio Graecum *ἐφ' ὅσον* hîc respondet Latino *quantum* vel *quatenus*, ut viderunt ERASMUS, CALVINUS, ESTIUS, BEZA et recentiori aetate fere omnes. Comparari solet dictum IESU *Matth.* XXV: 40, quod praesertim huius loci est; quia ibi *principium orationis rectae ἐφ' ὅσον* Verbum *λέγω* sequitur, et Genitivo *τῶν ἀδελφῶν μου* per Epexegesin adiacet Genitivus *τῶν ἐλαχίστων*. Nec frustra apud scriptores veteres quaeruntur loci, in quibus formula *ἐφ' ὅσον* eandem habet notionem [2]). Particula *μέν* hîc eodem modo accipienda est ac Cap. X: 1, ubi monui, saepissime Graecos ea sine Adversativa *δέ* usos esse, quum *ἀντίθετον* in mente lateret et lectori aut e circumiectis, aut e re ipsa eliciendum relinqueretur.

---

[1]) Cf. WINER, l. c. p. 482.

[2]) Vide locum PLATONIS ab ASTIO allatum et XENOPH. *Cyr. disc.* Lib. V. Cap. 4. § 68. Nec differt simplex *ὅσον* apud HOMERUM, *Iliad.* I. vs. 186. VIII. vs. 16, 17, al.

Pronomen ἐγώ quoque non redundat, sed ad PAULUM hoc nomine, quod *gentium exterarum Apostolus* fuit, ab aliis, qui *suis tantum popularibus* operam navabant, significanter distinguendum inservit. Eiusdem autem distinctionis causa Genitivum ἐθνῶν Nominativo ἀπόστολος praeponens, sibi voluit ille: *quantum quidem ego gentibus exteris Apostolus sum*, quo partim se negotium a ceteris praetermissum sibi honori ducere indicavit [1]), partim tantum abesse docuit, ut Iudaeos negligeret, ut mandati *Act.* IX: 15 non immemor eos CHRISTO conciliare conaretur, quod probavit quoque eos primum adeundo, etiam quum *Romae* captivus erat, *Act.* XXVIII: 17. Ceterum orationis formam quod attinet, nihil reperi similius quam dictum ACHILLIS apud HOMERUM [2]):

Ἀλλ' ὅσσον μὲν ἐγὼ δύναμαι χερσίν τε ποσίν τε
Καὶ σθένει, οὔ μέ τί φημι μεθησέμεν, οὐδ' ἠβαιόν.

In altero dicto: τὴν διακονίαν μου δοξάζω vocabulum διακονίαν explanant proxime praecedentia ἐθνῶν Ἀπόστολος, ut intelligendum sit *munus Euangelii praedicandi inter gentes exteras.* Cff. *Act.* XXI: 19. 1 *Tim.* I: 12 aliique loci. Verbo δοξάζω haud pauci cum LUTHERO *laudandi* vel *celebrandi* notionem subiecerunt. Iam ita CHRYSOSTOMUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, et sententiam quidem enarrantes, ac si scriptum legerent: ὑμᾶς δοξάζω. Recentiori aetate hoc iure meritoque plerique reprehenderunt, uti meliora iam viderant ORIGENES, PELAGIUS, THEODORETUS. Vulgo apud scriptores

[1]) Cff. disputata de Verbo ἐλάβομεν Cap. I: 5.
[2]) *Iliad.* XX. vs. 360, 361.

Graecos δοξάζειν est *opinari* vel *existimare*, in Literis Sacris *ornare* vel *illustrare*. Et haud raro ibi usurpatur de *re in facto posita*, uti 1 *Sam.* II: 29, 30. XV: 30. 1 *Chron.* XIX: 3. *Ies.* LV: 5. *Mal.* I: 6. *Sap. Sal.* XIX: 22. *Sir.* III: 2, 4. *Ioann.* XII: 28. *Rom.* VIII: 30. Sigillatim hîc, ut praeter alios monet RÜCKERTUS, *gloria denotatur e multorum hominum conversione ad* CHRISTUM *in munus Apostolicum redundans.* Eadem notio, quod REICHIUM fugit, se offert 2 *Thess.* III: 1, nec valde dissimilis *Ies.* LX: 7, 9, 13, 21, quem locum memorat KEUCHENIUS. PAULI igitur sententia huc redire videtur: *munus mihi demandatum illustre facio quam plurimis e gentium exterarum prole ad* CHRISTUM *perducendis.* Haec autem non levis iactatio, sed animi bene sibi conscii testificatio est: nam hac demum ratione, ut BEZAE verbis utar, exornatur alicuius ministerium, si quam plurimos Domino lucrifecerit. Apostolum vero ita quoque scripsisse arbitror, ut administrationem muneris, qua gentium exterarum multitudo, legis Mosaicae iugo nemini imposito, ad CHRISTUM profitendum congregaretur, sibi gloriae esse declararet et Romanis, quotquot Iudaismo nimis adhaerentes hoc aegre ferrent, pudorem incuteret.

Sed ne Iudaeos flocci facere existimaretur, praecedentibus vs. 14 addidit tertium, cuius causa vs. 13 hanc sententiam exorsus erat. Graecum εἴπως Latine est *si quâ* aut *si fortasse*, uti *Phil.* III: 11, ubi plura dixi. Hoc autem ut cohaereat cum sequentibus, non opus esse adiumento Participii σκοπῶν vel πειρώμενος bene vidit BAUMGARTEN-CRUSIUS [1]). Futurorum παραζηλώσω et σώσω, quae

[1]) Neque hoc requiri probat HARTUNGIUS. Tom. II. p. 206, 207.

ei, uti Cap. I: 10 et alibi, subiecta sunt, alterum: *ad aemulationem provocaturus sim*, altero: *salutis participes facturus sim* illustratur. Pronomen, quod postrema *ἐξ αὐτῶν* continent, exstat in Plurali, quoniam ad sensum praecedentium *μου τὴν σάρκα* referri debet, qua structura in scriptis veterum nihil frequentius est, maxime ubi praecedit nomen urbis vel regionis. Accusativo enim *τὴν σάρκα* PAULUS eosdem populares, quippe secum intime coniunctos, denotat, quos Cap. IX: 3 *τοὺς συγγενεῖς μου κατὰ σάρκα* appellavit, et quidem, ut GROTIUS quoque animadvertit, ex Hebraeorum more, cuius exempla reperimus *Gen.* XXIX: 14. XXXVII: 27. *Iud.* IX: 2. 2 *Sam.* V: 1. *Eph.* V: 29 sqq. Illi vero Accusativo haud temere praemissum est Pronomen *μου*, sed Emphaseos causa ad significandam *meam ipsius carnem*, quemadmodum 1 *Cor.* IX: 2 et alibi. Itaque Apostoli, nisi fallor, mens est: *Si qua mihi meos ipsius consanguineos ad aemulationem provocare et nonnullos eorum ad salutem perducere contingat.* Hoc autem se in Euangelio gentibus exteris annunciando versantem ante oculos habere profitens, non solum, ut ait PHILIPPUS, cavere voluit, ne Romani Iudaeorum causam sibi curae cordique non esse putarent, sed ad eos etiam detulit consilium suum numeri Iudaeorum, qui ad CHRISTI communionem transirent, perpetuo augendi, ideoque pro viribus contribuendi ad eventum, quem supra gentibus rursus insigniter profuturum asseveraverat. Quam egregie hac interpretatione vss. 13 et 14 cum vs. 12 cohaereant, demonstrare nihil attinet. Dubitanter quidem PAULUS cogitata sua expromsit, sed hoc neutiquam factum esset, si casum Iudaeorum, ut iam THOMAS *Aq.* monuit, iudicasset ir-

reparabilem. Ceterum non modestiae causa, quae FRITZSCHII et aliorum sententia est, scripsit τινάς, *nonnullos*, sed quoniam ex eo, quod velut in transitu agebatur, plura sperare non poterat, maioris Iudaeorum multitudinis collectionem relinquere coactus Apostolis Euangelium huic tantum populo annunciantibus. Cf. OLSHAUSENIUS ad h. l.

Vers. 15.

In argumentatione sua PAULUS procedit lectorem iterum a minori ad maius ducens: *Εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν καταλλαγὴ κόσμου, τίς ἡ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν.* Satis constat enim Receptum πρόσληψις genuinum esse, prorsus ineptum ideoque spurium vocabulum, quod nonnullis in Codd. legimus, προλήψις, i. e. *cogitatio antecipata*, seu, ut scripsit CICERO [1]), *antecipatio.* Nihil hoc in loco arduum est nisi explicatio formulae ζωὴ ἐκ νεκρῶν, ab aliis interpretibus proprie acceptae, ut spem faciat *ipsius reditus mortuorum in vitam*, ab aliis figurate. Eius proprie accipiendae ducem, ORIGENEM, multi secuti sunt memorati a FRITZSCHIO, REICHIO, MEIJERO, qui ipsi hanc opinionem defenderunt. RÜCKERTUS, qui antea a contrariis partibus steterat, mutata sententia ad has transiit. Et nonnullis de interpretationis suae probitate tam firmiter persuasum fuit, ut dissentientes alienissima PAULO obtrudere asseverarent. Mihi vero, quamquam

---

[1]) *De natur. Deor.* Lib. I. Cap. 16, 17.

veteres, qui se verborum sono saepe decipi passi sunt, hanc viam ingressos esse non magnopere miror, tot ac tanta argumenta huic interpretationi obstare videntur, ut plane non intelligam, quomodo nostra memoria VV. DD. causam eius suscipere potuerint. Et ea iam penitus corruat necesse est, si probare mihi contigit, praecedentia vs. 12 non vaticinationem rei tandem aliquando eventurae continere, sed una cum vs. 13 et 14 Iudaeorum conversionem ad CHRISTUM spectare, quam Apostolus optaverit, ut Deus nunc suo aliorumque ministerio deinceps efficeret. Hoc vero seposito, multa alia impediunt, quominus formula ζωὴ ἐκ νεκρῶν ad *reditum mortuorum in vitam* proprie ita dictum referatur. Primum quidem verisimile non est, auctorem hoc loco obiter proposuisse doctrinam, quam nec in tota ad Romanos Epistola [1]), neque in Capite XI attigerit, ubi demum ea opportuna fuisset, si vaticinationi vs. 25, 26 adiecta esset. Deinde eum doctrinae illius mentionem hîc non fecisse prodere videntur omnia circumiecta vs. 11—14 et vs. 16 sqq. quae homines non mortuos, sed hac in terra viventes spectant, eorumque transgressionem ad CHRISTI communionem aut stationem in civitate Dei, neutiquam fidei eorum remunerationem, uti Cap. VIII. Praeterea quum PAULUS in Epistolis suis ad *reditum mortuorum in vitam* significandum constanter usus sit formula ἀνάστασις νεκρῶν vel simili, frustra quaeritur causa, cur hîc

---

[1]) *Rom.* I: 3 haec doctrina tantum generatim memoratur nulla spe lectoribus facta fore, ut ipsi e mortuis in vitam redeant. Neque ad spem illam expressis verbis eriguntur Cap. XIV: 9. Quae autem Cap. VIII: 10, 11 exstant, figurate, ut monuimus, accipienda videntur.

reditum illum formula inusitata ζωὴ ἐκ νεκρῶν significaverit, quod ut ipsi REICHIO laborem peperit, ita scite urgetur a STUARTO, BEELENIO, THOLUCKIO, aliis. Porro vehementer dubito, num formula illa sine Articulo *rem certam et definitam* denotare possit, imo, nisi omnia me fallunt, *generatim*, i. e. de *quodam*, ut TURRETINUS scripsit, *resurrectionis genere* sumenda est aeque ac praecedens vocabulum καταλλαγή, quod ipsum ad *reconciliationem inter homines et Deum* aliunde translatum esse, bene etiam vidit BOSVELDIUS. Et si vel cum FRITZSCHIO, MEIIERO aliisque vocabuli illius *propria* notio premenda esset, *figuratam* sibi postularet oppositum ζωή, quoniam Pronomen τίς, quum, aeque ac praecedentia πόσῳ μᾶλλον, quibus illud respondet, *exclamantis*, non *rogantis* sit, sequentibus: εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν *comparationem* institui arguit, quacum *propria* constare nequeat. Sed an in huius ratiocinationis Apodosi priori membro: τίς ἡ πρόσληψις quidem consentaneum est posterius, si proprio sensu *reditum mortuorum in vitam* significari putamus? Utrumque ad *Iudaeos* referri non potest, nisi Apostolo affingere velimus conclusionem frigentem et ab eius proposito omnino discedentem. Ergo alterum ad *Iudaeos* referendum est, alterum ad *gentes exteras*, quod in Protasi quoque ostendit Praedicatum καταλλαγὴ κόσμου. At nonne absurda promissio est fore, ut ex Iudaeorum conversione ad CHRISTUM gentibus afferatur mortuorum reditus in vitam? Nonne ita conglutinantur duo, quorum alterum minime ab altero pendeat, nisi explicetur: *Iudaeis ad* CHRISTUM *conversis, gentibus e mortuis in vitam redeundi tempus aderit?* Hac vero explicatione *beneficio*, καταλλαγὴ κόσμου, non amplius opponitur *beneficium*,

sed *tempus in possessionem eius veniendi.* Eadem παρερμηνεία committitur, si verbis ζωὴ ἐκ νεκρῶν generalem inesse sumimus notationem *temporis, quo omnes* CHRISTI *sectatores*, tam ex Iudaeis quam e gentibus exteris orti, *in vitam redituri sint.* Nondum dixi, Apostolum talia enunciantem homines tantum respexisse *ante tempus illud morituros*, neutiquam vero *tunc in vita superstites futuros*, quorum mutationem hîc praetermissam esse, MEIERUS aliique concedunt. Itaque non sine haesitatione *propriae interpretationi* formulae ζωὴ ἐκ νεκρῶν faverunt KREHLIUS, REITHMAYRUS aliique. Rectissime vero iudicarunt VV. DD. qui, praeeuntibus OECUMENIO et THEOPHYLACTO, non aliam quam *figuratam* in censum venire arbitrabantur. Nec tamen PAULI mentem assecutos esse, quotquot *novam in pietate et virtute vivendi rationem* intelligerent, et oratio docet contexta, quippe nullam vitae probae commemorandae ansam praebens, et Praedicatum prioris membri: καταλλαγὴ κόσμου, a quo posterioris membri Praedicatum ζωὴ ἐκ νεκρῶν, uti maius a minori, distingui nequit, si hoc *talem vitam* illi iam inclusam significat. Meliores certe duces se praestiterunt GROTIUS, KOPPIUS, KÖLLNERUS ceterique a MEIERO memorati, item STUARTUS, HODGIUS, PEILIUS, TURNERUS, IOWETTUS, WYSIUS, BEELENIUS, THOLUCKIUS, quibus *summum gaudium*, vel *summam felicitatem*, vel simile quid intelligere placebat. Talis notio vocabuli ζωή est *Psalm.* XXIX: 5 (XXX: 6). XXXIII: 12 (XXXIV: 13). *Prov.* XXII: 4. *Ies.* LVII: 15. *Ioann.* X: 10. 2 *Cor.* II: 16. 1 *Tim.* IV: 8. 2 *Tim.* I: 1. 1 *Pet.* III: 10 multisque aliis in locis. Primarium hoc etiam est supra Cap. V: 17, 18. VII: 10. VIII: 6, ubi *vitam vere vitalem* proponi vidimus.

Praesertim provocant VV. DD. etiam PHILIPPUS et THOLUCKIUS ad Cap. VI: 13, ubi verbis *ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας* eodem modo ac formula *ζωὴ ἐκ νεκρῶν* cum *reditu mortuorum in vitam* comparatur *acceptum reviviscendi beneficium*, neutiquam *integritas hominum moralis* aut *studium probitatis.* Equidem nullus vereor ratiocinationem PAULI sic interpretari: *Si enim reiectio eorum peperit reconciliationem mundi*, seu *effecit*, *ut pars incolarum huius mundi, gentium nempe exterarum, in pacem cum Deo rediret, receptio eorum nihil minus erit quam reditus e mortuis in vitam*, seu *gentibus illis nihil minus afferet quam statum salutis, cum reditu e mortuis in vitam comparandum.* Probata autem sententia fere communi, hanc ratiocinationem praecedenti vs. 12 respondere, cum PHILIPPO intelligendus est *status salutis*, *qui tam accrescenti gentium exterarum affluentiae ad* CHRISTI *communionem, quam possessioni bonorum animi iis destinatae debeatur.* Lectoribus igitur auctor ostendere vult, *cur ipse quoque gentium Apostolus id agat, ut populares suos ad aemulationem provocet et nonnullos eorum ad salutem perducat.* Atque ita demum apparet, eum haud sine causa vs. 15 per Particulam *γάρ* cum vs. 14 connexuisse. Vocabulo *ἀποβολή*, quod *Act.* XXVII: 22 Passivam *iacturae* notionem habet, hîc fidenter Activam *reiectionis* constitui, ne et enervaret Antithesin in Opposito *πρόσληψις*, itidem Activo, reperiundam, et eodem rediens ac vs. 12 vocabulum *ἥττημα* languorem pareret, et ordinem orationis turbaret, quae hîc ab hominibus vs. 12—14 consideratis ad Divinum huius mundi regimen revertitur. Minus recte igitur cum *Vulgata*, LUTHERO et paucis aliis PHILIPPUS et EWALDUS Passivam notionem praetulerunt Activae, quam plerique,

etiam nuperrime BEELENIUS, TURNERUS, PURDUËUS, IOWETTUS, secuti sunt et MEIIERUS tuetur provocans ad PLATONEM [1]) eadem in disputatione Substantivum ἀποβολή plus semel exhibentem. Et tam in V. quam in N. T. Verba ἀποβάλλειν et ἀποβάλλεσθαι ubique *reiiciendi* actionem significant, etiam *Prov.* XXVIII: 24 et *Hebr.* X: 35, ubi per Metaphoram ad alias res translata sunt, uti apud THEOCRITUM [2]) quaestionem moventem:

Ὦ λευκὰ Γαλάτεια, τί τὸν φιλέοντ' ἀποβάλλῃ;

Oppositum πρόσληψις, quod veteres Dialectici de *assumtione*, *Minore* in Syllogismo [3]), scriptores Ecclesiasiastici *de assumtione naturae humanae* CHRISTO *tributa* [4]) usurparunt, in V. T. non legitur, in N. T. ἅπαξ λεγόμενον est, sed explicari debet e locis, in quibus Verbum ad *Deum* et CHRISTUM refertur *hominem suam in communionem recipientes*, nempe 1 *Sam.* XII: 21. *Rom.* XIV: 3. XV: 7. Me iudice illud non spectare *receptionem Iudaeorum* vs. 26 *promissam*, sed PAULI *aliorumque ministerio deinceps processuram*, cui interpretationi ipsius etiam vocabuli favet indoles, ex supra disputatis sequitur [5]). Hanc autem Iudaeorum receptionem multo magis quam reiectionem eorum gentibus exteris ad CHRISTUM et communionem bonorum eius

---

[1]) *De Legib.* Lib. XII. p. 943, 944.

[2]) *Idyll.* XI. vs. 19.

[3]) BUD. p. 192, 266. cf. PLAT. *Theaet.* p. 210.

[4]) SUIC. Tom. II. p. 862.

[5]) Cf. GATAK. *Advers. misc.* Lib. II. Cap. 10. p. 326.

accedendi incitamento fuisse, iisque statum salutis, cum reditu e mortuis in vitam comparandum, attulisse, vix aut ne vix quidem negari potest. Femininum τίς, sive cum RÜCKERTO et BEELENIO pro Neutro τί positum habetur, sin cum FRITZSCHIO et PHILIPPO explicatur ποία, neminem fatigabit.

Vers. 16.

Ne vero sententiae, PAULI aliorumque ministerio identidem nonnullos Iudaeorum in CHRISTI communionem receptum iri, detestanda eorum, qua se a Deo abalienarent, obiiceretur contumacia, Apostolus ad hanc duplicem transiit ratiocinationem generalem: *Εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα· καὶ εἰ ἡ ῥίζα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι.* Proprius orationis sensus intellectu facilis est. Vocabulum ἀπαρχή, uti Cap. VIII: 23 et 1 *Cor.* XV: 20, 23 et al. *primitias* significat, hîc propter connexum φύραμα [1]), *primitias massae farinariae, aqua ad panificium maceratae. Panes hac ex massa pistos* lex Mosaica segregari iussit, ut Deo sacri essent et cum ceteris communi usui destinatis consecrationem communicarent. Quod veteres et recentiores docent scriptores a MEIIERO laudati aliique [2]). Hinc elucet quoque Adiectivo ἁγία non internam denotari sanctitatem, uti supra Cap. VII: 12, sed, quemadmodum Cap. I: 7 aliisque locis: *quod Deo consecratum est.* Par-

---

[1]) Cf. *Num.* XV: 19, 21.

[2]) Uti WARNEKROS, *de Joodsche Oudheden ontvouwd en opgehelderd*, p. 176 seqq. WINER, *Realwörterb.* Tom. I. p. 342 sqq.

ticula autem *καί* Latine interpretanda est *etiam*, quoniam ad Apodosin cum Protasi comparandam inservit, uti Cap. VIII: 17. Idem in altero cernitur membro, ubi a *stirpe arboris eiusque ramis* simile petitur. Sine dubio verba sibi volunt: *si autem primitiae* (massae farinariae) *Deo sacrae sunt, sequitur ei sacram etiam esse ipsam massam: et si stirps* (arboris) *Deo sacra est, sequitur ei sacros etiam esse ramos.* Quomodo vero utraque haec ratiocinatio explicanda est? Ex vulgari sententia, quam praeter interpretes a MEIJERO memoratos etiam secuti sunt REITHMAYRUS, KREHLIUS, STUARTUS, HODGIUS, VINKIUS, UMBREITIUS, EWALDUS, Israëlitae vel Iudaei cum Patriarchis ABRAHAMO, ISAÄCO, IACOBO, utpote gentis satoribus, comparantur. Sed supra nihil reperio, quod auctorem movisse censendum sit ad Patriarchas hoc loco memorandos. Deinde si PAULUS ab illis distinxit Iudaeos sui temporis contumaces, intactam reliquit partem populi, quae Euangelium per fidem amplexata erat, ideoque ineptum in oratione commisit saltum. Tum vehementer dubito, an vocabulum ἀπαρχή salvo loquendi usu *illos gentis satores* significare possit. Nullum Veteri Testamento exemplum inest, quo haec eius significatio commendetur. In N. T. illud, ad *homines* relatum, ubique *eos* proponit, *qui in* CHRISTI *communione ceteros praecesserunt*, uti infra Cap. XVI: 5. Similiter alibi [1]) PETRUS dicitur *ἡ ἀπαρχὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν* et CLEMENS *τῶν σωζομένων ἐθνῶν ἀπαρχή*. Gravibus igitur argumentis nititur interpretatio RÜCKERTI, REICHII, aliorum, etiam FEILII,

---

[1]) *Epist.* CLEM. *ad* IAC. Cap. 1 et 3, in CLEM. *Rom. Homil.* p. 11, 13 SCHWEGL.

TURNERI, IOWETTI, qui *Iudaeos* intelligendos esse monent CHRISTI *nomen iam profitentes.* Hoc autem sumto PAULUS ratiocinationem superiorem bene persequitur, inde, quod Iudaei ad CHRISTUM nondum conversi una cum Iudaeis CHRISTUM profitentibus Deo sacri sunt, efficiens, assumtionem eorum ad CHRISTI communionem quantivis pretii fore. Utrum eodem tendat alterum membrum: *καὶ εἰ ἡ ῥίζα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι*, an vero ibi *Patriarchis tota soboles eorum* opponatur, quaestio exstitit satis ardua. Mihi tamen a partibus eorum, qui hoc illo probabilius existimant, standum videtur. Quod multi aiunt, Parallelismum utrique orationis membro eundem sensum vindicare, equidem concedere nequeo. Parallelismus enim vehementer discrepat a Tautologia, qua bis dicantur plane eadem. Nec huic sententiae favet comparatio locorum, in quibus ratiocinationem Hypotheticam excipit alia a Particulis *καὶ εἰ* incipiens, uti *Matth.* V: 29, 30. *Luc.* XVI: 11, 12. 1 *Pet.* IV: 17, 18. Imo ibi orationi a minori ad maius inest progressio. Similiter hoc loco, Apostolum, comparatione inter Iudaeos CHRISTUM iam profitentes et nondum ad eum conversos instituta, transiisse arbitror ad comparandos primos gentis satores cum tota eorum posteritate. Ex hac enim comparatione, quum et ab illustrioribus viris petita esset, et arctiori necessitudine niteretur, gentium exterarum soboli multo evidentius quam ex illa apparebat, assumtionem Iudaeorum contumacium in communionem CHRISTI imaginem reditus mortuorum in vitam referre. Itaque sine magno scrupulo posterius membrum interpretor: *et, quod multo maius est, si Patriarchae, gentis satores, Deo sacri sunt, sequitur Deo sacram quoque ipsam esse gentem.* Huic interpretationi

favere etiam loquendi usum probant *Ezech.* XVI: 3 aliique loci Veteris Testamenti, in quibus Vocabulum *ῥίζα* figurate *gentis stirpem* significat, quemadmodum apud EURIPIDEM [1]) legimus:

— — — Ὡς ἀπ' εὐγενοῦς τινος
Ῥίζης πέφυκας.

Similiter vocabulum *κλάδος* *sobolem* vel *posteritatem*, significat *Sap. Sal.* IV: 4. *Sir.* XXIII: 25. XL: 50, ubi oratio contexta exhibet etiam praecedens *ῥίζα*. Utrumque praebet *Fragmentum* MENANDRI ab ALBERTIO allatum [2]):

Ὁ μὴ τρέφων τεκοῦσαν ἐκ τέχνης νέος,
Ἄκαρπός ἐστιν οὗτος ἀπὸ ῥίζης κλάδος.

Vers 17, 18.

Alteri ratiocinationi valedicens altera PAULUS, quippe graviore, uti pergit se ad CHRISTI convertens sectatores e gentibus exteris ortos. Oratio duplicem continet admonitionem, ita distinguendam, ut in utraque Protasi Apodosis respondeat. Ergo ad vs. 17 referamus verba: *Εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν, σὺ δὲ ἀγριέλαιος ὢν ἐνεκεντρίσθης ἐν αὐτοῖς καὶ συγκοινωνὸς τῆς ῥίζης καὶ τῆς πιότητος τῆς ἐλαίας ἐγένου, μὴ κατακαυχῶ τῶν κλάδων·* ad vs. vero 18 sequentia:

---

[1]) *Iphigen. in Taur.* vs. 613, 614.
[2]) *Fragmenta Comic. Graec.* Vol. IV. p. 274 MEIN.

Εἰ δὲ κατακαυχᾶσαι, οὐ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάζεις, ἀλλ' ἡ ῥίζα σέ. Graeca Latine reddenda esse videntur: *Si autem nonnulli ramorum defracti sunt, tu vero, oleaster quum esses, iis insitus atque radicis et pinguedinis oleae particeps factus es, ne gloriare contra ramos: at si contra* [eos] *gloriaris, non tu radicem sustines, sed radix* [sustinet] *te.* Alia tamen exponenda sunt, alia defendenda.

An studiose PAULUS, ut Paronomasiam induceret, scripserit: *εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν*, mihi minus liquet. FRITZSCHIUS sibi de eo persuasum habens, Graeca imitanda censuit Latinis: *Si autem aliqui termites exterminati sunt*, quo tamen haud scio, an notioni Verbi *ἐξεκλάσθησαν* alieni quid admisceatur. Paulo gravior quaestio est, quomodo accipiendum sit Pronomen *τινές*. GROTIUS Apostolum per Euphemismum pro *longe plurimi* scripsisse putavit *quidam*. Similiter iam CHRYSOSTOMUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, eum id egisse contendentes, ut Iudaeos solatio erigeret. Nec longe hinc discrepat, quod recentiori memoria RÜCKERTO, REICHIO, FRITZSCHIO, KREHLIO, REITHMAYRO, MEIJERO, THOLUCKIO aliisque placuit, *extenuationem oratoriam* seu *Μείωσιν* hîc reperiri. PHILIPPO indice PAULUS Pronomine *τινές* usus est, ut tam superbiae prolis gentium exterarum occurreret, quam popularium suorum leniret reiectionem. Nuperrime IOWETTUS calculum adiecit sententiae interpretum, quibus Apostolus disputatis Cap. III: 3 hoc loco novam formam indidisse visus erat. At vero ibi *partem* tantum significari notavi, ita ut nec *multitudo* in censum veniat, nec *paucitas*. Etiamsi autem locum illum minus recte interpretatus sim, in hoc certe loco, ubi Pro-

nomen τινές secundum Allegoriam, non *Iudaeos*, sed *ramos arboris* spectat, de *multitudine* aut *paucitate* quaestio esse nequit. Quid? quod a verisimili plane abhorret, auctorem hîc arte Rhetorica usum esse ad ingentem illum, quem supra Cap. IX: 1—6. X: 1—3. XI: 5—7 proposuisset, Iudaeorum contumacium numerum sermone imminuendum. Nunc gentes exteras alloquens PAULUS duo dicit, quorum alterum est: σὺ δὲ ἀγριέλαιος ὢν ἐνεκεντρίσθης ἐν αὐτοῖς. Animi motum prodit Apostrophe a Pronomine σύ incipiens, quemadmodum Cap. II: 17. IX: 20. Cur vero ei subiecta sunt verba ἀγριέλαιος ὤν? Si penes Grammaticos fides est [1]), Graecis commune fuit vocabulum ἀγριέλαιος, Attici vocabulum κότινος usurparunt. Hoc vero aliaque huius generis, quae cum WETSTENIO et FRITZSCHIO nonnulli VV. DD. persecuti sunt, recte RÜCKERTUS intacta relinqui posse monet. Nemo *oleastrum* seu *oleam agrestem* significari negabit, i. e. arborem nullos ferentem fructus. Sed quid Apostolum movit ad hominem, quem alloquebatur, cum *tota hac arbore* comparandum? Quod mihi aliquando in mentem venit, Nominativum ἀγριέλαιος in Genitivum ἀγριελαίου mutandum esse, coniectura levis est nulloque libri veteris testimonio commendata. Salvo autem Nominativo vocabulum cum BEZA aliisque, ne aliena notio ei affingatur, interpretari non licet *oleastri surculus.* Praestat sane FRITZSCHII, MEIIERI, THOLUCKII, BEELENII sententia, non *Substantivum* hîc proponi, sed *Adiectivum* explicandum *ex oleastro*, cuius exemplum conspicuum sit in formula

---

[1]) MOERIS *Att.* p. 237. Ed. BEKK. p. 201. THOM. *Mag.* eiusque interpret. p. 551, 552.

σκυτάλη ἀγριέλαιος, quam LOBECKIUS [1]) memoravit. Maioris vero ponderis hoc exemplum esset, si Adiectivum absque Substantivo sibi constaret. Deinde incredibile est eodem in vocabulo vs. 17 cerni Adiectivum, vs. 24, quod fugiet neminem, Substantivum. Tum ut vs. 17 sibi invicem commode opponantur duo ἀγριέλαιος et ἡ ἐλαία, illud aeque atque hoc Substantivum sit necesse est. Fere invitus igitur assentiri cogor KÖLLNERO, REICHIO, RÜCKERTO, KREHLIO, PHILIPPO, qui *totam arborem* intelligendam esse contenderunt, quia auctor *gentium exterarum universitatem* ante oculos habuerit. Non ignoro, quod VV. DD. huic interpretationi obstare aiunt, arboribus arborum surculos, non integras arbores inseri. Sed Allegoriae, quae hîc legitur, plura insunt a vitae communis usu aliena. ORIGENES iam scripsit: „Non eo ordine Apostolus olivae et oleastri similitudinem posuit, quo apud agricolas habetur. Illi enim magis olivam oleastro inserere, et non olivae oleastrum solent." Eadem vel similia multi suo quisque modo repetierunt. Haud pauci provocarunt quoque ad verba COLUMELLAE [2]), qui narrationi, terebratis laetis oleis viridem oleastri taleam in foramen dimitti, continuo addit: *et sic veluti inita* (non *insita*, ut apud nonnullos legitur) *arbor foecundo semine fertilior exstat*, et ad versus PALLADII [3]):

Foecundat sterilis pingues oleaster olivas,
Et, quae non novit, munera ferre docet.

---

[1]) *Paralip.* Part. II. p. 376. Cf. STEPH. *Thes.* V. Ἀγριέλαιος.
[2]) *De re rust.* Lib. V. Cap. 9, § 16. GESN.
[3]) *De re rust.* Lib. XIV. vs. 53, 54. GESN.

PAULUS vero id, quod agricolis sui temporis more receptum erat, minus curans, ad Allegoriam hîc inchoatam et usque ad vs. 24 continuatam tantummodo attendit animum. Sed ab orationis negligentia sibi etiam cavere nescivit, quum Verbo ἐνεκεντρίσθης subiiceret illud ἐν αὐτοῖς, quod THEOPHYLACTUS, CALVINUS, BEZA, multi alii interpretati sunt *pro iis* seu *in loco eorum*, plerique cum ERASMO, VATABLO, LUTHERO, ESTIO, GROTIO, BENGELIO *inter eos*. Atqui hoc, si vel Praepositio ἐν a Composito ἐνεκεντρίσθης pendens respondere posset Latino *inter*, iam improbari mereretur, quoniam Pronomen αὐτοῖς ad Subiectum orationis, i. e. τινὰς τῶν κλάδων, *ramos defractos* referendum est, inter defractos vero ramos fieri nequit insitio. Illud se ab omni parte commendaret, dummodo, quae prima interpretandi lex est, ei faveret loquendi usus. Quam longe a via aberraverit GLÖCKLERUS scribere iubens *per eos*, dicere non opus est. Ceterum ignorantiam meam ipse fateri malo, quam periculum subire lectorem novos in errores inducendi. Sed minutiora esse laetor, quorum in explicatione haeream. Quae porro sequuntur, multo faciliora sunt. In Adiectivo συγκοινωνός Praepositionem ramorum oleastri et oleae communionem significare, res ipsa loquitur. Cff. praeter 1 *Cor.* IX: 23. *Phil.* I: 7. *Apoc.* I: 9, etiam *Eph.* III: 6. Genitivos τῆς ῥίζης et τῆς πιότητος GROTIUS coniunctos esse putavit ad *radicem pinguem* denotandam. Recte vero FRITZSCHIUS, quocum RÜCKERTUS, MEIIERUS, WETTIUS consentiunt, hanc Hendiadyn vocat intolerabilem, quia tam trunco et ramis, quam radici pinguedo propria est. Imo distincte duplex hîc memoratur communio, et *radicis*, et *pinguedinis*. Utriusque discrimen

etiam assecutus est GREGORIUS *Naz* [1]), ubi PAULI verba respiciens mentem sic enunciabat: *Πατὴρ μὲν ἐκ τῆς ἀγριελαίου καλῶς ἐγκεντρισθεὶς εἰς τὴς καλλιέλαιον, καὶ τοσοῦτον κοινωνήσας τῆς πιότητος* [2]), *ὥστε καὶ ἄλλους ἐγκεντρίζειν πιστευθῆναι. Pinguedo* autem proprietas *oleae* est, qua *Iud.* IX: 9 et alibi ab aliis arboribus distinguitur. In Apodosi, quae huic Protasi respondet, Verbum *κατακαυχᾶσθαι*, scriptoribus Graecis incognitum, in malam partem accipiendum esse, quisque sua sponte intelliget. Genitivo *τῶν κλάδων ramos* indicari *defractos* oratio docet contexta, etiam quod sequitur vs. 19: *ἐξεκλάσθησαν* [*οἱ*] *κλάδοι*. Neque aliter ille explicari potest, quoniam, ut bene notavit KREHLIUS, nusquam nobis traditur, sectatores CHRISTI e gentibus exteris ortos nobilitatem suam iactasse contra Iudaeos, quibuscum in CHRISTI communionem venissent. Sequenti vero ratiocinationi vs. 18 nihil inest, quod difficultatem pariat. In Protasi Compositum *κατακαυχᾶσαι*, aeque ac Cap. II: 17 Simplex *καυχᾶσαι*, antiquam formam retinuit pro *κατακαυχᾷ* [3]). In Apodosi vocabulo *ῥίζα* cogitando addi debet Verbum *βαστάζει* ex praecedenti *βαστάζεις* repetendum. Breviloquentiae quoque succurrendum est supplendis omissis *ἴσθι, ὅτι* [4]). Similiter iam THEODORETUS scripsit: *Λογίζου δὲ καὶ*

---

[1]) *Orat. fun. in laudem Caesaris fratris.* Opp. Tom I. 199. *Bened.* Cf. ELIAS *Cret.* in *Comm.* adiect. *Edit.* MORELL. Tom. II. p. 550.

[2]) Perperam nonnullis in Codd. pro *πιότητος* scriptum est *ποιότητος*, quod STEPHAN. recepit in *Thes.* Tom. II. p. 122 et iterum propagarunt HASIUS et DINDORFII Vol. III. p. 78. Similiter alibi Nomina *πιότης* et *ποιότης* confusa esse monet HASIUS. Vol. VI. p. 1101.

[3]) Cf. BUTTMANN. *Ausf. Gr. Sprachlehre.* Tom. I. p. 354.

[4]) Cf. WINER. *Gramm.* p. 546.

τοῦτο. Sententiam autem via et ratione procedere videbimus, si animadverterimus, vocabulo *ῥίζα* minus *Iudaeos*, quam *gentis illius stirpem* denotari, i. e. ut vs. 16, *Patriarchas.* Itaque altera admonitio sibi vult, ne gentium exterarum proles, quae in communionem stirpis Israëlitarum recepta et bonorum CHRISTI particeps facta est, superbe se gerat contra Iudaeos contumaciae suae causa Divinitus reiectos: altera, ne homines superbe se gerentes in amentia sua perseverent, eorum in mentem vocat, eos non Patriarchis, sed Patriarchas, quibus promissa Divina data sint, iis salutis auctores esse.

Vers. 19.

Duplici admonitione gentium exterarum proli, quae in CHRISTI communionem adoptata erat, proposita, ecce, PAULO succurrit, quod novi illi homines ratiocinationi suae obiicere poterunt. Hoc igitur nunc occupat, Allegoriam inceptam una cun Apostrophe secundum Editionem Receptam sic persequens: Ἐρεῖς οὖν· Ἐξεκλάσθησαν οἱ κλάδοι, ἵνα ἐγὼ ἐγκεντρισθῶ. Quaestio tamen agitur, utrum Articulus *οἱ* genuinus an spurius sit. Illud ab antiquo plerique sumserunt, etiam interpretes recentissimi VINKIUS, VISSERINGIUS, BISPINGIUS, UMBREITIUS, EWALDUS, et recentiori memoria defenderunt MATTHAEIUS [1]), FRITZSCHIUS, WETTIUS, KREHLIUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, quibuscum con-

[1]) *Edit. Rigae* 1782.

sensit TISCHENDORFIUS. Hoc praeeuntibus aliis placuit SCHOLZIO, KNAPPIO, GOESCHENIO, LACHMANNO, TURNERO, IOWETTO, item KÖLLNERO, RÜCKERTO, REICHIO, REITHMAYRO, BEELENIO, MEIIERO. Nonnulli cum STUARTO fluctuarunt. Et sane negari nequit, praesto esse argumenta in utramque partem disputandi. Testimoniorum enim veterum auctoritas tanta non est, ut controversiam tollant. Rationes vero, quae dicuntur, internae valde probabilem faciunt sententiam, Articulum non ab Apostolo, sed a librariis profectum esse. Qui Articulum retinent, intelligi volunt aut *quoscunque ramos oleae*, aut *ramos supra notatos*. Atqui *quoscunque ramos oleae* intelligere vetat vs. 17 *distinctio eorum, qui defracti et non defracti sunt*. Interpretatio *rami supra notati* cadit propterea quod hanc potestatem quidem habet Articulus, ubi praecedit vocabulum Articulo illo carens, uti e. c. *Rom.* II: 23 *νόμος*, nusquam vero, ubi praecedit vocabulum eodem instructum. Aiunt quidem VV. DD. PAULUM operam navasse, ne gentes exterae stirpem Iudaeorum contemnerent. Sed haec contemtio, ut vs. 17, 18 iam vidimus, gentibus illis temere affingitur. Et si inde a Cap. VI: 17 probatum est, *Romae* plerosque CHRISTI sectatores, ex iisdem etiam gentibus ortos, Iudaismi studiosiores fuisse, simul probavi, hoc auctori in mentem venire non potuisse. Minus credibile quoque est, quod haud pauci contenderunt, formulam *τινὲς τῶν κλάδων* vs. 17 librarios movisse ad Articulum *οἱ* oratione expellendum. Si enim librarii facere voluissent, ut hoc loco vocabulum *κλάδοι* formulae *τινὲς τῶν κλάδων* responderet, istorum hominum, ut scite notavit MEIIERUS, Mechanismo seu stupori mutatio Articuli *οἱ* in Pronomen *τινές* con-

venientior fuisset quam simplex eius omissio. Deinde remotiora illa neminem in errorem induxisse existimanda sunt, cuius corrigendi viam non statim monstrarent propiora *τῶν κλάδων*. Haec vero ipsa *τῶν κλάδων* qui vs. 18 ex libro, quem ante oculos haberent, descripsissent, neutiquam a se impetrare potuisse arbitror, ut vs. 19, suo in exemplo legentes *ἐξεκλάσθησαν οἱ κλάδοι*, pro iis sine Articulo substituerent *ἐξεκλάσθησαν κλάδοι*. Quae quum ita sint, Articulum *οἱ* fidenter deleo et, Graecis Latine redditis: *Dices igitur: Defracti sunt rami, ut ego insererer*, haec explicanda censeo: *Mihi igitur, quisquis oleastri similis es, occurres dicendo: Iudaeos, quotquot contumaces erant, Deus e communione sua hoc consilio exclusit, ut nos gentium exterarum prolem eorum in locum reciperet.* Ita non inducitur quis admonitionem proxime praecedentem redarguens, sed, ut animadverterunt RÜCKERTUS, REITHMAYRUS aliique, ad id, quod iam vs. 11 monitum est: *τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν*, rediens, ut novam enunciet contra Iudaeos reiectos gloriandi causam. Quare non a Particula *ἀλλὰ*, sed, aeque ac Cap. IX: 19, a verbis: *Ἐρεῖς οὖν* contradicere incipit. In posteriori autem contradictionis membro Coniunctionem *ἵνα consilium*, non *eventum* denotare, cum FRITZSCHIO fere omnes viderunt interpretes; sed hac sumta notione nihil impedit, quominus priori in membro secundum loquendi usum haud secus legamus *ἐξεκλάσθησαν κλάδοι* quam *ἐξεκλάσθησαν οἱ κλάδοι*.

Vers. 20.

Ad verba gentium exterarum propagini tributa responsio sequitur sic, nisi fallor, distinguenda: *Καλῶς· τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν· σὺ δὲ τῇ πίστει ἕστηκας. Μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ.* Incipit PAULUS ab Adverbio *καλῶς*, scilicet *εἶπας*, *Recte dixisti*, quam plenam formulam *Marc.* XII: 32. *Luc.* XX: 39. *Ioann.* IV: 17 exstare iam monuit GROTIUS, quemadmodum alibi [1]) media in oratione legimus *καλῶς λέγειν* vel simile. Eiusdem generis Breviloquentia se prodit 2 *Sam.* III: 13, ubi legendum videtur: *Καλῶς· ἐγὼ διαθήσομαι πρὸς σὲ διαθήκην*, 1 *Reg.* II: 18 et in dicto VENERIS apud LUCIANUM [2]) *Καλῶς, ὦ Πάρι· καὶ πρώτη γε ἀποδύσομαι.* Hinc apparet, Adverbium *καλῶς* responsionem ducere, quae simul ad dictum praecedens amplificandum aut determinandum inserviat. Quid? quod SUIDAS illud *ἐπὶ παραιτήσει καὶ ἀρνήσει* usurpari testatur [3]). Minus recte igitur ESTIUS aliique Apostolum omnia praecedentia eo approbasse monent. Imo assentiendum est interpretibus, qui cum BEELENIO auctorem hoc Adverbio usum esse iudicant, ut *ramos defractos esse* assererveraret, negaret vero, *eos hoc consilio defractos esse, ut oleae insereretur oleaster.* Ergo sequentia, in quibus Dativus *τῇ ἀπιστίᾳ* gravitatis causa Verbum *ἐξεκλάσθησαν* praecedit, sic

---

[1]) *Ioann.* VIII: 48. XIII: 13, item apud XENOPHONTEM, *Memor. Socr.* Lib. II. Cap. 7. § 11. Plura notarunt AST. l. c. Vol. II. p. 137 et LOBECK, *Paralip.* Part. I. p. 65.

[2]) *Dearum Iudicium.* Cap. 10. Tom. I. p. 260.

[3]) *Ed.* GAISF. ubi recte etiam excitatur ARISTOPH. *Ran.* vs. 915.

expedienda sunt: ἐξεκλάσθησαν, ἀλλὰ ἐξεκλάσθησαν τῇ ἀπιστίᾳ. Quare hanc Paraphrasin sibi postulat oratio: *Recte dixisti, ramos defractos esse, nec tamen defracti sunt, ut tu oleae insercreris, sed quia* CHRISTUM *spernentes renitebantur Deo.* Vocabulo ἀπιστία *vitium hominis fidem denegantis* significari vidimus Cap. III: 3. Dativus τῇ ἀπιστίᾳ causalis vel instrumentalis est, cuius exempla WINERUS [1]) affatim praebet. Eodem modo accipi debet Dativus, qui sequitur, τῇ πίστει, itidem gravitatis causa Verbo ἕστηκας praepositus. Hoc ex Verbo, in quo Perfectum, uti Cap. V: 2, Praesentis, i. e. *standi* notionem habet, FRITZSCHIUS aliique efficere conati sunt, PAULUM ab Allegoria sua discessisse. Contrarium vero, quod praeeunte ORIGENE plerisque, etiam nostratibus BOSVELDIO, WYSIO, VINKIO, VISSERINGIO placuit, docet comparatio vs. 21, ubi *rami* memorantur, *et olea defracti, et oleae insiti.* Sed, quae in N. T. et generatim apud Orientales frequens est, proprii et figurati conglutinatio et vel confusio, hic quoque regnat: quare supra Dativo τῇ ἀπιστίᾳ subiectum est Verbum, quod ei non congruit, ἐξεκλάσθησαν. Ergo Graeca ad literam Latine reddita: *tu vero fide stas,* haud incommode explicabuntur: *per fidem vero fit, ut tu in arbore vigeas floreasque.* Similiter Perfectum ἑστηκέναι explicandum est 2 *Cor.* I: 24, ubi idem Nomen ab eo pendet, item apud HOMERUM [2]),

---

[1]) L. c. p. 193. Praeter scriptores a WINERO laudatos vide KÜHNER. Tom. II. p. 251 sqq. ROST. p. 506, 507. MADV. p. 45, 46, qui affert etiam *Apol. Socr.* apud PLAT. p. 26, ubi in verbis τὴν γραφὴν ταύτην ὕβρει τινὶ καὶ ἀκολασίᾳ καὶ νεότητι γράψασθαι triplex huius generis Dativus reperitur.

[2]) *Iliad.* XVIII. vs. 171, 172.

qui THETIDEM, habita ratione PATROCLI, ACHILLI dicentem facit:

— — — οὗ εἵνεκα φύλοπις αἰνὴ
Ἕστηκε πρὸ νεῶν.

Similiter etiam vel eodem modo Dativus τῇ πίστει accipi debet Cap. III: 28. *Hebr.* XI: 3 sqq. 1 *Pet.* V: 9, item, secundum LACHMANNUM et TISCHENDORFIUM, *Col.* II: 7. Alius vero generis sunt loci, in quibus Dativus ille pendet a Praepositione ἐν, uti 1 *Cor.* XVI: 13, ubi admonitio: στήκετε ἐν τῇ πίστει sibi vult: *constantes estote in fide.* Illis autem: σὺ δὲ τῇ πίστει ἕστηκας, quoniam praecedentibus: τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν non recte, sed oblique opposita sunt, pro Commate Colon praefixi, at pro Colo Punctum subieci, quoniam nova sequitur sententia. Nec tamen praeceptum: Μὴ ὑψηλοφρόνει generale, sed singulare est et ad officia a gentibus exteris erga Iudaeos contumaces praestanda pertinet: quare connexum ἀλλὰ φοβοῦ itidem singulare est metumque spectat miserae Iudaeorum sortis sibi contrahendae. Minus recte igitur comparatur *Prov.* III: 7: Μὴ ἴσθι φρόνιμος παρὰ σεαυτῷ, φοβοῦ δὲ τὸν Θεόν. Magis comparari merentur loci, in quibus ex oratione contexta intelligimus, quid Verbo φοβεῖσθαι, absolute usurpato, cogitando addendum sit, quemadmodum, praeter *Rom.* XIII: 4. *Exod.* II: 14. XIV: 10. *Deut.* XXI: 21, etiam XVII: 13, ubi Futurum φοβηθήσεται exponendum esse apparet *timebit impie agere.* Ita hoc loco Apostoli mens est: *ne effertor animo, sed imbecillitatis tuae tibi conscius timeto, ne fide deserenda itidem reiiciaris.* Verbi ὑψηλο-

φρονεῖν, quod etiam legitur 1 *Tim.* VI: 17, probitatem, quamquam scriptoribus Graecis et interpretibus Alex. incognitum fuisse videtur, arguit Adiectivum ὑψηλόφρων apud EURIPIDEM [1]) et PLATONEM [2]), ubi etiam malam in partem vertitur, sicuti *Prov.* XVI: 5 et apud SYMM. *Eccles.* VII: 9 affine ὑψηλοκάρδιος. Non opus igitur est unum ὑψηλοφρόνει cum LACHMANNO in duo ὑψηλὰ φρόνει dividere, quae infra Cap. XII: 16 reperimus et apud LUCIANUM, qui MENIPPUM dicentem inducit: *ὑψηλὰ ἤδη καὶ μετέωρα ἐφρόνουν* [3]).

Vers. 21.

Cur PAULUS gentium exterarum proli ad CHRISTI communionem perductae hunc timorem incutere studuerit, secundum Editionem Receptam his explicat verbis: *Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο, μήπως οὐδὲ σοῦ φείσηται.* Protasis nemini molestiam creabit, nisi nodum in scirpo quaerenti. Formula κατὰ φύσιν argumento, quod hîc tractatur, apprime congruit, quum inserviat ad *id, quod secundum naturam* seu *naturale* est, ab *adoptato* distinguendum. Ita POLYBIUS [4]) PHILIPPUM τὸν Δημητρίου κατὰ φύσιν υἱόν dixit et eadem similive formula frequenter

---

[1]) *Iphig. in Aul.* vs. 924.

[2]) *De Republ.* Lib. VIII. p. 550.

[3]) *Icaromen.* Cap. II. Tom. II. p. 763. Locum iam memoravit DE RHOER, *Fer. Dav.* p. 149.

[4]) *Hist.* Lib. IV. Cap. 2.

usus est. PAULUS vs. 24 duo illa κατὰ φύσιν et παρὰ φύσιν sibi invicem opposuit. Prioris igitur membri sensus est: *Si enim Deus ramis naturaliter cum olea iunctis*, i. e. *Iudaeis Patriarcharum ex stirpe prognatis non pepercit.* Sed de posteriori membro VV. DD. vehementer inter se discrepant. Quod vulgo receptum et a CHRYSOSTOMO, OECUMENIO, THEOPHYLACTO etiam propagatum est: μήπως οὐδὲ σοῦ φείσηται, genuinum esse iudicavit FRITZSCHIUS. Recentiori memoria, praeeunte THEODORETO, plerique, Aoristi Coniunctivo in Futurum mutato, cum GRIESBACHIO, SCHOLZIO, GOESCHENIO, TURNERO legendum censuerunt μήπως οὐδὲ σοῦ φείσεται, etiam KOPPIUS, BOEHMIUS, FLATTUS, REICHIUS, WETTIUS, OLSHAUSENIUS, KREHLIUS, REITHMAYRUS, MAIERUS, STUARTUS, HODGIUS, PEILIUS, MEIIERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, BEELENIUS, PURDUËUS, alii. Minus certus cum nonnullis fuit RÜCKERTUS, fieri potuisse putans, ut Particula μήπως in orationem importaretur ab iis, qui per errorem scriberent φείσηται, aut hanc Particulam coniungerent cum praecedenti φοβοῦ, aut verba: *tibi quoque non parcet* duriora haberent. Cum LACHMANNO IOWETTUS, expuncta Particula illa, edendum curavit: οὐδὲ σοῦ φείσεται, quod GROTIO iam placuisse videtur. Et sane hoc fide nititur Codicum antiquissimorum A et C, ORIGENIS etiam, cuius in *Comment.* ad h. l. bis exstat: *nec tibi parcet* [1]).

---

[1]) Sic etiam in *Comm.* ad Cap. IX: 22 sqq. l. c. p. 617. In *Hom.* IV. Tom. III. p. 144, 146 legimus: πόσῳ πλέον et *Hom.* XIX. p. 276 πόσῳ μᾶλλον. Hos locos, uti monstravit LACHMANNUS, ita descripsit FRITZSCHIUS, recte monens, ORIGENEM illa non edidisse, quoniam suo in exemplo exstarent, sed ut vim Particulae οὐδέ expli-

Deinde orationem cum loquendi usu omnino facit consentaneam. Novi quidem acerbius dictum, quod iam monuit OECUMENIUS, non leniri, si Particula *μήπως* deleatur; sed nonne ipse PAULUS vs. 22 scribendo: *ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ* luculenter ostendit, nullam eius leniundi causam esse? Omne autem desiderium expletur, si verbis *nec tibi*, i. e. ut iam vidit PELAGIUS, *multo minus tibi parcet*, cum GROTIO cogitando adiicimus: *si et tu a fide deficias.* Hoc vero vel simile quid orationi adiici debet, quomodocunque constituatur. Fateor regulam Criticorum: *Lectioni faciliori difficilior vulgo praeferenda est*, Particulam *μήπως* commendare, maxime si ei subiiciatur Futurum *φείσεται*, cui plerorumque Codicum favent testimonia. Indicativi autem hanc Particulam sequentis exempla libri Novi Testamenti praebent *Gal.* II: 2. IV: 11. 1 *Thess.* III: 5, item scriptores Graeci et iam HOMERUS [1]), NEPTUNUM dicentem faciens:

Μήπως καὶ Κρονίδης κεχολώσεται — —.

Similiter Indicativum apud veteres tam a Simplici *μή*, quam a Composito *μήποτε* aliisque haud raro pendere VV. DD. probarunt [2]). In huiusmodi locorum satis

---

caret. Nimirum Apostoli dictum non ad literam excitavit, sed mutavit convenienter orationis suae argumento. Formulas vero *πόσῳ πλέον* et *πόσῳ μᾶλλον* tantum usurpatas esse ad homines alios cum PAULO vs. 24 ab aliis distinguendos, luculenter apparet e verbis THEOPHYLACTI: *Φοβοῦ σὺ πολλῷ μᾶλλον ὁ εἰσποίητος, μήπως πταίσαντός σου οὐ φείσηται.*

1) *Iliad.* XX. vs. 301.

2) ALT. p. 224, 225. STUART. *Gramm.* p. 241. TROLLOPE. p. 149. WINER. p. 446, 447. Cff. etiam LIPSIUS, de *modorum usu in Nov.*

multis intelligi debet Verbum *timendi*, *cavendi*, vel *videndi*, quod reticuerunt auctores, Breviloquentiam imitantes vitae communis [1]). Hanc reticentiam PAULO quoque tribuerunt omnes, quotquot Particulam μήπως genuinam habebant. Perperam tamen nonnulli eam cum GLÖCKLERO pendentem fecerunt a praecedenti φοβοῦ, quod omnino vetat Particula γάρ in Protasi. Multo aptius Imperativus φοβοῦ a BOEHMIO aliisque ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, uti dici solet, petitur. Ergo sensus erit: *verere, ne quâ fiat, ut et tibi non parcat.* Sic interpretatur CALVINUS, praeterquam quod intelligens ὅρα vel σκόπει, ab initio scripsit *vide*, quemadmodum CAMERARIUS, BEZA aliique, vetus etiam noster interpres, in Parenthesi ponens vernaculum *zie toe*, quod me haud ita pridem probasse memini [2]). Cur VINKIUS intelligere malit *vereor* vel *verendum est*, equidem ignoro. Etiamsi enim Imperativo φοβοῦ oratio suppleatur, tenendum tamen est, PAULUM id minus egisse, ut Romanos ad *timorem*, quam ad *curam* et *providentiam*, *timore*, ne fidem desererent, *oriundam* excitaret. Hactenus nihil acquiescere cohibet in supra proposita CALVINI interpretatione: *Vide, ne quâ fiat, ut et tibi non parcat*, neque etiam in lectione a plerisque probata: μήπως οὐδὲ σοῦ φείσε-

---

Test. p. 56 sqq. et quae disputat HOLWERDA, *Bijdragen tot de uitlegging van het N. T.* p. 24. sqq. 126, 127. Haud pauci Indicativo *rem magis definitam et certam* significari monent quam Coniunctivo. De hoc usu Particulae μή iam notavit THOM. *Mag.* p. 611 sqq.

[1]) Vide praeter WINER. p. 527, ceterosque VV. DD. supra laudatos, GATAK. ad *Marc. Anton. de rebus suis.* Lib. IV. § 24. p. 111. BOSII *Ellips.* p. 589, 643, 651 sqq. 660, 661. AST. l. c. Vol. II. p. 835, cuius tamen exempla cum hac PAULI oratione non conveniunt.

[2]) *Proeve van Grondsl.* p. 127.

ται. Et sane, si Apostolum tantum scripsisse sumimus: *οὐδὲ σοῦ φείσεται*, causam indagare nequeo, cur librarii his verbis praeposuerint Particulam *μήπως*, nisi cum RÜCKERTO eam profectam esse coniiciam ex errore hominum, qui pro Futuro *φείσεται* Aoristi Coniunctivum *φείσηται* substituerent. Sed celare nolo, desperationem quandam me movere ad rationem ita concludendam. Primum enim in nullo locorum, in quibus VV. DD. Verbum *φοβεῖσθαι*, *ὁρᾶν* vel *σκοπεῖν* desiderari monent, sequitur Particula *μήπως*, sed aut Simplex *μή*, aut Compositum *μήποτε*, uti *Gen.* XXIV: 39. *Matth.* XXV: 9. *Act.* V: 39, quae duo ab eius notione differunt. Recte ERASMUS ipse quoque Vocabulum *μήπως* explicans *ne quâ*, vel *ne quo modo*, Vulgatam reprehendit exhibentem *ne forte*, quod in hanc sententiam non quadrare ait. Nimirum Adverbio *forte* vel *fortasse*, quamquam LUTHERO, SLICHTINGIO multisque aliis placuit, etiam nostratibus GREVIO, BOSVELDIO, VINKIO, VISSERINGIO, veterem nostrum interpretem sequentibus, neutiquam patet locus, ubi quid memoratur, quod omni caret dubio. Neque aliud admittit illud *μήπως*, quam ut sermone vernaculo scribamus: *dat hij op geenerlei wijze.* Hoc vero, uti neque apud exteros, neque apud sacros scriptores coniunctum reperi cum Particula *οὐδέ*, sic apud PAULUM alienum existimo ab illa Particula, quae cum PALMIO, PELAGIUM aliosque sequente, exponenda est *multo minus*, ut illis in locis, ubi ei, quod generale est, singulare subiicitur. Sed hinc aliena quoque est Particula illa, etiamsi quis orationem sic distinguere velit: *Μήπως, οὐδὲ σοῦ, φείσεται.* Nam duo illa: *ne quo modo* et *multo minus tibi*, me certe iudice, Futurum *φείσεται* simul praece-

dere non possunt. Praeterea dissimilia sunt exempla omnia, quae afferuntur ad probandum, verba *timendi*, *cavendi*, *videndi* in scriptis veterum saepe reticeri. Frustra enim, quantum novi, haec Breviloquentia quaeritur in Apodosi, quae Protasin excipit. Itaque haud scio, an gravia obstent argumenta, quominus hîc valeat regula, lectioni faciliori difficiliorem praeferendam esse. Imo calculo subducto valde propensus sum ad sequendas partes eorum, qui tantum legunt: *οὐδὲ σοῦ φείσεται*, i. e. *multo minus tibi parcet.* Quidquid autem huius rei est, sensus verborum huc redit, *homines e gentibus exteris ortos, quum in Dei communionem adoptati sint, multo minus, si a fide deficiant, in ea permansuros esse, quam Iudaeos contumaces, nativam Patriarcharum prolem.* „Citius enim," inquit FRITZSCHIUS, quocum alii consentiunt, „hortulanus agrestem surculum, quem bonae arbori inseverit, quum inutilem eum esse cognoverit, defringet, quam sterilem nobilis arboris ramum exciderit." Atqui haec imago admitti nequit, si, ut supra vidimus, agricolae nunquam sterilem oleagri surculum fructuosae oleae inserunt. Sed multo magis comparatu digna sunt verba FURNI apud DIONYSIUM *Halicarn.* [1]) iam a WETSTENIO allata: *Πολλῆς τε μωρίας ἔφη καὶ θεοβλαβείας εἶναι, παρὰ πονηροῦ καὶ ἀνοσίου τρόπου χρηστόν τι καὶ φιλάνθρωπον ἐλπίζειν, καὶ νομίζειν, ὡς ὁ τῶν συγγενεστάτων καὶ ἀναγκαιοτάτων μὴ φεισάμενος τῶν ἀλλοτρίων φείσεται.*

---

[1]) *Antiq. Rom.* Lib. IV. Cap. 46. § 15.

Vers. 22.

Quid in praecedentibus vs. 20 et 21 adspectabile sit PAULUS enarrat lectoribus admonendo: *Ἴδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν Θεοῦ.* Grammatici a FISCHERO [1]) laudati Atticos primum orationis verbum *ὀξύτονον*, Macedones et Alexandrinos illud *παροξύτονον* fecisse tradunt. Equidem cum LACHMANNO certe et TISCHENDORFIO pro recepto *ἰδέ* substituendum censui *ἴδε*, quod BUTTMANNUS [2]) in Editionibus, etiam Atticorum, vulgo legi monet. Et quum ita legatur apud Veteris Testamenti interpretem, quidni hoc in Novo Testamento sequamur [3])? Ibidem plerumque illud post se habet Nominativum, sed etiam Accusativum *Ioann.* XX: 27, qui exstat quoque *Num.* XXVII: 12. *Deut.* XXXII: 49. *Psalm.* IX: 13. XXIV (XXV): 18, 19, et apud AESCHYLUM [4]) in verbis:

Ἴδε με τὰν ἱκέτιν φυγάδα περίδρομον.

Vocabulum *χρηστότης* generatim, etiam apud interpretem Al. in Psalmis, *benignitatem* significat, cuius inter species Cap. II: 4 *τὴν μακροθυμίαν* esse vidimus. Cff. 2 *Cor.* VI: 6. *Gal.* V: 22. *Col.* III: 12. Duo autem illa *χάρις* et *χρηστότης Eph.* II: 7 sic distinguenda videntur, ut alterum *ipsum* denotet *favorem*, alterum *favoris demonstrationem*, quae in *benignitate* cernitur. Ergo gentium exterarum proli, quae

---

[1]) L. c. *Prolus.* XXX. p., 660.

[2]) *Ausf. Gr. Sprachlehre.* Tom. I. p. 463, 464. Cf. STEPH. *Thes.* Vol. VIII. p. 211.

[3]) Vide WINER. p. 47 et A. BUTTMANN. *Gramm. des neutestam. Sprachgebrauchs.* Part. I. p. 61.

[4]) *Supplic.* vs. 322 BOTH.

CHRISTI communione fruitur, ostendit Apostolus, ut CHRYSOSTOMI verbis utar, *ὅτι τὸ πᾶν τῆς χάριτος τῆς ἄνωθεν γέγονε.* Connexum *ἀποτομία*, quod alibi in V. et N. T. frustra quaeritur, apud Graecos recentioris aetatis Latinorum *severitati* respondet. Praesertim huius loci est, quod praeter alia WETSTENIUS et KYPKIUS attulerunt ex DIODORO *Sic.* [1]) qui narrationem, IULIUM CAESAREM erga *Corinthum* praestitisse, quibus *τὸν αἰώνιον τῆς χρηστότητος ἔπαινον* mereretur, sic persequitur: *Τῶν γὰρ προγόνων αὐτοῦ σκληρότερον κεχρημένων τῇ πόλει, οὗτος διὰ τῆς ἰδίας ἡμερότητος διωρθώσατο τὰς ἐκείνων ἀποτομίας, προκρίνας τῆς τιμωρίας τὴν συγγνώμην.* PAULUS autem sine ullo Articulo TERTIO suo dictavit: *Ἴδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν Θεοῦ,* ut non ipsius Dei proprietates, sed *Divinae et benignitatis, et severitatis documenta* proponeret, *in Iudaeis gentibusque exteris conspicua.* Quare Graeca ad literam Latine reddita: *Ecce igitur benignitatem et severitatem Dei*, non male, praeeunte fere SHUTTLEWORTHO, explicabuntur: *Haec igitur contemplare exempla Divinae et benignitatis et severitatis.* Atque ita Allegoriam vs. 17 inchoatam continuari, non mira, ut FRITZSCHIUS contendit, multorum interpretum opinio est, sed vera sententia, cui, etiam vs. 23, 24, tota favet orationis forma, et quam hîc quoque repetitio Secundae Singularis corroborat. Non sine causa igitur a FRITZSCHIO dissentiunt fere omnes, ad quorum partes PHILIPPUS nuper transiit.

---

[1]) *Excerpt. de Virt. et Vit.* Lib. XXXII. Tom. II. p. 591. Cff. *Biblioth.* Lib. XII. Cap. 16. Tom. I. p. 488 et *Excerpt. Leg.* V. Tom. II. p. 620, item SUIC. l. c. Tom. I. p. 484, 485.

Mentem suam PAULUS secundum Editionem Receptam clarius enunciat Iudaeos gentesque exteras discernens: *ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας ἀποτομίαν· ἐπὶ δὲ σὲ χρηστότητα.* Quod, uti legerunt CHRYSOSTOMUS, THEODORETUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS et iam CLEMENS *Alex.* [1]) ita nobis reddunt LUTHERUS, CALVINUS, BEZA, *Vulgata*, *interpres* ORIGENIS, alii. Recentiori memoria Accusativum defenderunt FRITZSCHIUS, RÜCKERTUS, REITHMAYRUS, THOLUCKIUS. LACHMANNO contra et TISCHENDORFIO pro Accusativis Nominativos *ἀποτομία* et *χρηστότης* substituentibus calculum adiiciunt REICHIUS, MAIERUS, BISPINGIUS, WETTIUS, MEIIERUS, BEELENIUS, qui auctorem, si Accusativis usus esset, scripturum fuisse ait: *ἀποτομίαν μὲν ἐπὶ τοὺς πεσόντας, χρηστότητα δὲ ἐπὶ σέ.* Nonnulli cum PHILIPPO optionem facere verentur. Me nondum poenitet eius, quod conieci, quum hunc locum in schola tractabam, priorem Accusativum *ἀποτομίαν* retinendum esse, posteriorem *χρηστότητα* mutandum in Nominativum *χρηστότης.* Nimirum haec coniectura primum testimonio nititur Codicum melioris notae (C et D), in quibus Accusativum *ἀποτομίαν* Nominativus *χρηστότης* excipit. Deinde ita causa se prodit, cur, librariis orationis variatae difficultatem tollere conantibus, in aliis exemplis tantum Nominativi, in aliis Accusativi reperiantur. Porro sententiam illam insigniter commendat locus similis Cap. II: 7, 8, ubi eadem in oratione, Particulis *μέν* et *δέ* connexa, Accusativus *ζωὴν αἰώνιον*, a Verbo *ἀποδώσει* vs. 6 pendens, praecedit, sequuntur Nominativi *θυμὸς καὶ ὀργή*, vel potius

[1]) *Paedag.* Lib. I. Cap. 8. Tom. I. p. 140 POTT.

ὀργὴ καὶ θυμὸς, quibus Verbum *ἔσται* cogitando addi debet. Tum subiecta: *ἐὰν ἐπιμείνῃς τῇ χρηστότητι* vix aut ne vix quidem ante se ferre possunt receptum: *ἐπὶ δὲ σὲ* (scil. *ἴδε*) *χρηστότητα*, sed hanc eius mutationem: *ἐπὶ δὲ σὲ* (scil. *ἐστὶ*) *χρηστότης*, nisi fallor, omnino requirunt, quoniam fieri nequit, ut secum invicem iungantur contemplatio rei praesentis et cogitatio absentiae eius. Denique oculos convertamus ad Genitivum *Θεοῦ*, quem tam in Codicibus antiquissimis (ABCD), quam aliis in libris melioris notae legimus. Hunc igitur non solum receperunt LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS, sed etiam interpretes, quorum in numero sunt MEIIERUS, VISSERINGIUS, EWALDUS. Et haud temere quidem, quoniam omissus tantum videtur a librariis, qui supervacaneum adeoque onerosum eum esse opinabantur. Nec tamen VV. DD. animadverterunt, eum supra quidem *coniunctis χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν* accommodatum esse, hîc *disiunctis per Antithesin*, sive Nominativi seu Accusativi sint, non item, quum neutiquam ad Protasin, sed ad solam Apodosin pertineat. Atqui huic demum structurae patet locus, si, Nominativo *χρηστότης* Accusativum *ἀποτομίαν* excipiente, oratio variata est, ut obliquam a remotiori *ἴδε* pendentem excipiat recta intellecto Verbo *ἐστί* [1]).

---

[1]) Hoc verbum quoque intelligere iubent omnes, qui pro utroque Accusativo Nominativos substituunt. Similiter, Accusativo praecedente, apud HOMER. *Iliad.* X. v. 436, 437:

Τοῦ δὴ καλλίστους ἵππους ἴδον ἠδὲ μεγίστους·
Λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισι ὁμοῖοι.

Cf. KÜHNER. Tom. II. p. 156. De *Oratione Variata* legantur WINER. p. 309 sqq. et quae attuli supra ad Cap. II: 7, 8.

Quid? quod structuram illam lectoribus quoque monstravit Apostolus alteri *ἀποτομίαν* alterum *χρηστότης* inverso ordine subiungens. Itaque a PAULO profectum puto: *ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας ἀποτομίαν· ἐπὶ δὲ σὲ χρηστότης Θεοῦ*, scil. *ἐστί*, quod sic interpretor: *In Iudaeos, contumaciae suae causa, ramorum defractorum instar, reiectos quidem* (vide) *severitatem; sed in te, gentium exterarum prole, tanquam arbori insita, conspicua est benignitas Dei.* Participium nempe *πεσόντας* non significat, ut FRITZSCHIO, WETTIO, BAUMGARTEN-CRUSIO placuit: *qui inciderunt in peccatum* seu *peccarunt*, sed *qui inciderunt in miseriam* seu *e communione Dei exclusi sunt*, ut plerorumque sententia est. Quod probat, praeter vs. 11, ad quem RÜCKERTUS, KREHLIUS, WYSIUS aliique provocant, etiam comparatio verborum *ἥττημα, σώσω, ἀποβολή, ἐξεκλάσθησαν* vs. 12, 14, 15, 17, 19, 20, item *ἕστηκας* et *οὐκ ἐφείσατο* vs. 20, 21. Ceterum haec, ut repeti possit Verbum *ἴδε*, a praecedentibus Colo distinguenda sunt, non Puncto, ut LACHMANNUS aliique volunt.

Quae hactenus disputavimus confirmat postrema pars huius sententiae: *ἐὰν ἐπιμείνῃς τῇ χρηστότητι· ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ*. Quid FRITZSCHIO acciderit, quum Dativo *τῇ χρηστότητι virtutem* seu *probitatem humanam* significari contenderet, ignoro. Antanaclasin memorat, sed nullum eius orationi inest indicium. Quin etiam Emphasis Verbo *ἐπιμείνῃς*, ut bene monet MEIERUS, tribuenda, aliud intelligere vetat quam *benignitatem Divinam supra propositam.* Perpaucos igitur tantum fuisse reperi, qui cum FRITZSCHIO hanc interpretationem desererent. Sed minus fortasse in errorem lapsi essent, nisi utramque formulam *ἐπιμένειν τινί*

et *ἐπιμένειν ἔν τινι* confudissent. Haec enim in N. T. (apud interpretem Al. Verbum *ἐπιμένειν* non exstat), nempe 1 *Cor.* XVI: 8 et *Phil.* 1: 24, notionem habet *permanendi in loco* vel *conditione*, quemadmodum apud HOMERUM [1]) legimus:

— — — *ἐπίμεινον ἐνὶ μεγάροισιν ἐμοῖσιν.*

Illa vero significat *cuidam personae* vel *rei adhaerere* seu *addictum manere*, uti infra vs. 23. *Col.* I: 23. 1 *Tim.* IV: 16, item supra Cap. VI: 1, ubi congessi plura [2]). Pro *ἐπιμένειν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ Act.* XIII: 43 iam GRIESBACHIUS edidit *προσμένειν* cet. sed vel sic quidem locus comparatu dignus est. Ergo PAULUS hîc sibi vult: *si adhaereas*, seu *addictus maneas benignitati modo dictae*, scil. *per fidem*, quam explicationem lectoribus suis iam praeiit CLEMENS *Al.* l. l. Apostoli verbis adiungens: *τουτέστι τῇ εἰς Χριστὸν πίστει.* Iniuste post alios CLEMENTEM hoc nomine reprehendit REITHMAYRUS, quod *operum bonorum* immemor fuerat. Sed male iam THEOPHYLACTUS scripsit: *οὐκ εἶπε, τῇ πίστει, ἀλλὰ τῇ χρηστότητι· τουτέστιν, ἄξια πρᾶττε τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἄχρι τέλους.* Verae enim fidei inclusum est boni studium, mali odium. Si autem passim demonstrare mihi contigit, aeternam generis humani, quam vocant, *Praedestinationem*, his in Capitibus neutiquam attingi, nihil

---

1) *Odyss.* IV. vs. 587.

2) Conferri etiam possunt quae monui ad *Phil.* I: 24. Utriusque tamen formulae distinctionem in N. T. et alibi reperiundam observasse non videtur APPIANUS, *de Bell. Civ.* Lib. III. Cap. 57. *Opp.* Tom. II. p. 475 SCHWEIGH. de ANTONIO scribens: *ἐπέμεινε τῇ πόλει μετὰ Καίσαρα.*

attinet cum Theologis ad hanc doctrinam PAULI verbis accommodandam laborare, aut cum CALVINO dicere: „Tametsi hoc electis evenire non potest, opus tamen habent tali exhortatione ad domandam corporis superbiam." Neque illud placitum in concordiam redigendum est cum conditione adiuncta: ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ, i. e. *nam, si hoc ita non est*, seu *si a fide deficiens hanc benignitatem Divinam spernas, etiam tu ex arbore excideris*, seu *a Dei communione reiicieris*. Similiter Particula ἐπεί, quam Cap. III: 6 et XI: 6 tractavimus, 1 *Cor*. XV: 29 et alibi explicari debet: *nam, si hoc ita non est*, quod ipsum Adverbio *alioqui* enunciatur. Negotium quoque non parit connexum ἐκκοπήσῃ, i. e. ut bene cum RÜCKERTO, REICHIO, WETTIO monet BEELENIUS, Futurum Indicativi Passivi. Verbum enim ἐκκόπτειν minus *ramos*, quam *arborem* spectat, de qua in N. T. plerumque usurpatur, quemadmodum et alibi, et apud ARISTOPHANEM [1]), ubi *Chorus* ait:

— — — ἐπεί τοι τὴν κορώνεών γέ μου
Ἐξέκοψαν, ἣν ἐγὼ φυτεύσας ἐξεθρεψάμην.

Perperam GROTIUS ad fidem faciendam distinctioni suae: „teneri rami *franguntur, exciduntur*, qui diu in arbore stetere," excitat *Matth*. III: 10. Perperam itidem BENGELIUS, a FRITZSCHIO merito reprehensus, duo illa *excidi ferro* et *defringi manu* distinxit. Apostolus graviori Verbo ἐκκοπήσῃ usus est, quoniam ante oculos eius integer obversabatur oleaster, quocum gentium externarum prolem ad CHRISTUM perductam comparaverat.

[1]) *Iren*. vs. 627, 628.

Vers. 23, 24.

Ab integris arboribus cum Iudaeorum gentiumque exterarum prole comparandis PAULUS vs. 23 ad ramorum redit imaginem. In Editione Recepta membrum prius est: *Καὶ ἐκεῖνοι δὲ, ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσονται.* Atticismum *κἀκεῖνοι*, quem Apostolo Editio illa abstulerat, uti *Matth.* XX: 4 in nonnullis Codicibus vitiose scriptum est *καὶ ἐκεῖνοι*, cum editoribus et interpretibus recentioris memoriae restituit IOWETTUS, et quidem ad fidem optimorum librorum, in quibus Novum Testamentum vocabulum *κἀκεῖνοι* frequenter, etiam 1 *Cor.* X: 6, exhibet ad alios alii aliisve opponendos. Praeiverat GRIESBACHIUS, eo tamen nomine reprehendendus, quod hunc vers. invita Antithesi longius semovit a praecedenti. Sed iure meritoque a RÜCKERTO, WETTIO, BAUMGARTEN-CRUSIO quoque reprehenduntur, qui, Antithesin Logicam cum Grammatica confundentes, Punctum Versui 22 subiectum in Comma mutarunt, quod nuperrime fecit EWALDUS. MEIIERUS vero cum LACHMANNO veterem errorem correxit. Nova igitur initium capit sententia, Latine reddenda: *Et vero illi* (Iudaei, ramis defractis similes), *nisi adhaereant contumaciae,* (stirpi cum Dei coniunctae, tanquam arbori) *inserentur.* Quod est secundum regulam, a GROTIO laudatam: „cessante causa cessat effectus." Ne quis tamen rogaret, quomodo rami semel defracti, quod plane incredibile videbatur, arbori denuo inseri possent, PAULUS priori membro adiecit hoc posterius: *δυνατὸς γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς πάλιν ἐγκεντρίσαι αὐτούς.* An formula *δυνατός ἐστι*, ut vult BEZA, maio-

ris ponderis sit, quam simplex *δύναται*, videant alii; sed Adiectivum *δυνατός* aeque atque hîc ad Deum refertur *Iob.* XXXVI: 5. *Psalm.* XXIII (XXIV): 8. *Dan.* III: 17, et, sive cum Verbo *ἐστί*, seu sine eo, Infinitivum post se habet Cap. IV: 21. 2 *Cor.* IX: 8. 2 *Tim.* I: 12. *Hebr.* XI: 19. Adverbium *πάλιν*, quod cum Vulgata nonnulli interpretantur *iterum*, interpretandum est *rursus* (sermone vernaculo *omgekeerd*), uti *Gen.* VIII: 12. *Deut.* XXX: 3. *Neh.* IX: 28. *Ierem.* XVIII: 4, multisque aliis in locis [1]). Mens Apostoli igitur est: *Is enim Deus est, qui eos*, tanquam arbori ramos, *rursus inserere possit.* Quid vero haec sibi volunt, demta imagine? PELAGIUS ea illustrare conatus est scribendo: „Apud homines quidem impossibile est aridos surculos reformare: apud Deum omnia possibilia et facilia sunt." Alii substitere in eo, quod cum BENGELIO Apostolum faciebant dicentem, Deum potentiam habere Iudaeos convertendi. Sed probe animadvertendum est, PAULUM priori in membro duo distinxisse, quod hominum et quod Dei esset. Hominum erat, contumaciam excutere, qua CHRISTUM spernebant, Dei poenitentibus veniam dare peccatorum eosque favore suo complecti. Et sicut Deus vi pollebat ramos arbore defractos ei rursus inserendi, sic nihil eum impediebat, quominus resipiscentes per fidem in CHRISTO positam suam in communionem reciperet. Plura hîc non docentur. Arduum vero opus suscipiunt Theologi, qui *decreti absoluti placitum* his cum verbis conciliare stu-

---

[1]) Vide disput. in *Comm. in Ep. ad Phil.* p. 201, 202. Adde *Contest. Iac.* Cap. 4 in *Homil. Clem.* p. 7. SCHWEGL. et ANTONIN. *de rebus suis.* Lib. VIII. § 34, ubi GATAKERUS laudat *Rom.* XI: 23.

dent. Sed aliena quoque agunt, quotquot hoc loco utuntur ad probandam *resistibilem*, quam barbare dicunt, *conversionem* et *gratiae reiterabilitatem*. Tales quaestiones philosophas ad totum genus humanum nostraque etiam tempora pertinentes nec movit auctor, nec movere potuit. Populariter tantum disputavit de Iudaeorum suae aetatis reditu in Dei peculium ABRAHAMI posteris designatum. Et Deum quidem talem tantumque esse ostendit, ut iis, quamvis rebelles fuissent, Providentia sua honorificum hunc locum restituere posset, si CHRISTUM spernere desinerent.

Nondum vero PAULUS hoc argumentum mittit, sed pondus ei adiicit vs. 24 sic pergens: *Εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριελαίου καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον· πόσῳ μᾶλλον οὗτοι, οἱ κατὰ φύσιν, ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ.* GROTIUS aliique Apostolum suo ex ingenio finxisse dicentes vocabulum *καλλιέλαιον*, immemores fuerunt verborum ARISTOTELIS [1]), quae attulit etiam FRITZSCHIUS: *Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος ἐμφυλλισμὸς ἐν ἄλλοις διαφόροις γένεσιν, ὡς ἀρτεμισία εἰς ἀγρίαν ἀρτεμισίαν καὶ καλλιέλαιος εἰς ἀγριέλαιον.* Quum Substantivum Articulo careat, *generosa* seu *frugifera quaedam olea a sterili* distinguitur *oleastro, supra iam memorato.* Formulas *κατὰ φύσιν* et *παρὰ φύσιν*, inter quas hactenus interest, quod haec cohaeret cum sequenti *ἐνεκεντρίσθης*, illa cum circumiectis *τῆς ἀγριελαίου*, vs. 21 explicuimus. Pro Verbo autem *ἐξεκόπης*, gentibus ad CHRISTUM perductis minus congruo, PAULUS, ut opinor, leniori usus esset, nisi iam supra easdem,

---

1) *De Plantis.* Lib. I. Cap. 6.

quatenus a Deo deficerent, Verbo illo notasset. Orationis igitur Protasis interpretanda est: *Si enim tu ex oleastro, cuius ramus naturalis eras, excisus et contra id, quod natura ferebat, insitus es oleae cuidam frugiferae.* Rectissime OECUMENIUS ait: *Καὶ λογισμὸν ἀποδίδωσι τοῦ δύνασθαι αὐτοὺς θελήσαντας ἐγκεντρισθῆναι.* Quocum consentientes fere omnes interpretes Apostolum id egisse putarunt, ut proxime praecedentia *δυνατὸς γάρ ἐστιν* cet. confirmaret. STUARTUS vero paucique alii a MEIJERO memorati PAULUM haec praecedentibus addidisse opinati sunt ad remotiora: *Κἀκεῖνοι — ἐγκεντρισθήσονται* novo argumento stabilienda. Sed aegre ac difficulter afferentur exempla locorum, in quibus eiusdem dicti stabiliendi causa duae pluresve conglutinatae sint ratiocinationes a Particula *γάρ* simul incipientes. Deinde huic structurae omnino obstat Apodosis, ubi formula *πόσῳ μᾶλλον* non significat *quanto facilius*, ut nonnulli scripserunt cum interprete ORIGENIS, sed, ut habet Vulgata: *quanto magis*, quemadmodum supra vs. 12, item *Matth.* VII: 11. *Luc.* XI: 13. *Hebr.* IX: 14, ubi etiam Futurum exstat. Quod quum a minori ad maius procedentis sit, primaria huius Apodoseos: *πόσῳ μᾶλλον οὗτοι ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ*, tantum abest, ut ad merum Futurum lectori praenunciandum inserviant, ut hunc sensum praebeant: *quanto magis fieri potest, ut hi a Deo suae ipsorum inserantur oleae*, i. e. *ut Iudaei in Dei communionem Patriarcharum filiis et nepotibus destinatam, quam contumacia sua amiserint, per fidem in* CHRISTO *positam recipiantur.* Hanc interpretationem tuentur media et secundaria *οἱ κατὰ φύσιν*, nempe *κλάδοι ὄντες*, *qui secundum naturam rami sunt*, i. e. *qui e pa-*

tribus orti sunt, quibuscum Deus foedus suum pepigit. Ita causa narratur, cur praecedat formula *πόσῳ μᾶλλον.* Eandem Breviloquentiam, qua Participium Verbi *εἶναι* in simili oratione reticeatur, tam apud domesticos quam exteros scriptores frequentissimum esse nemo ignorat. Vocabulum autem *κλάδοι* intelligi quoque debere apparet ex iis, quae vs. 21 et hoc ipso in vs. 24 leguntur: *τῶν κατὰ φύσιν κλάδων* et *ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἀγριελαίου.* Aliter FRITZSCHIUS, qui, Articulo *οἱ* in Pronomen *οἵ* mutato, orationi hanc constituit structuram: *πόσῳ μᾶλλον οὗτοι,* scil. *ἐγκεντρισθήσονται εἰς καλλιέλαιον, οἵ κατὰ φύσιν ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ.* Sed ut ab eo recentissimi etiam dissensere interpretes PEILIUS, TURNERUS, VINKIUS, VISSERINGIUS, BEELENIUS, MEIIERUS, EWALDUS, sic neminem, quantum novi, nactus ille est suas ad partes transeuntem. Et sane haec verborum explicatio PAULO fastidiosam loquacitatem obtrudit. Deinde quoniam vocabulum *καλλιέλαιος,* quod Articulo caret, oppositum est praecedenti *ἀγριέλαιος,* gentes exteras tantum spectanti, Iudaei dici nequeunt *ἐγκεντρισθῆναι εἰς καλλιέλαιον.* Porro formula *οἱ κατὰ φύσιν,* cui Adiectivum *ἰδίᾳ* respondet, Appositio esse debet ad Pronomen *οὗτοι* ita definiendum, ut intelligantur *qui, oleae,* scil. *antiquae, rami naturales sunt.* Quid? quod formulam illam etiam illustrat vs. 16, ubi Patriarcharum proles generatim *ἁγία* vocatur. Pauca autem testimonia librorum veterum, in quibus Articulum *οἱ* omissum, aut Particula *si* redditum esse videmus, licet tanti essent, ut Articulum illum in suspicionem adducerent [1]),

---

[1]) Minoris auctoritatis etiam CHRYSOSTOMUS est, quoniam, Futuro

ne sic tamen FRITZSCHIO faverent, Pronomen *οἳ* pro eo substituenti. Comparari prae aliis merentur notata ab OECUMENIO et THEOPHYLACTO.

Vers. 25—27.

Ratiocinationem nunc vs. 25 sqq. excipit praedictio, Iudaeis fausta quaevis promittens. Haec vero ab antiquo ad hunc usque diem multum litis peperit et controversiae. Neque animos in contrarias sententias sola distraxit verborum interpretatio, sed gravissima etiam quaestio, quaenam hîc proponantur, utrum *non amplius*, an *posthac exspectanda*. Qui autem ab hac aut ab illa parte starent, longe abest, ut de omnibus inter se consenserint. Fuere quoque, qui aliis temporibus aliter iudicarent, etiam, ut ESTIUS, REITHMAYRUS aliique monuere, inter Ecclesiae Patres. Iam ORIGENES alicubi [1]) descriptae auctoris praedictioni adiecit: *Νοείσθω δὲ ὁ Ἰσραὴλ, οὐχ ὁ κατὰ σάρκα, ἀλλ' ὁ ἐν τῇ εὐγενείᾳ τῆς ψυχῆς χαρακτηριζόμενος.* Quam penitus vero ille in *Comm.* ad h. l. de mente PAULI assequenda desperaverit, produnt haec eius verba: „Quis autem sit iste omnis Israël qui salvus fiat, vel quae erit ista plenitudo etiam gentium, Deus solus novit" cet. Utique locus, in quem nunc pervenimus, nodos continere videtur inexplicabiles. At periclitabor tamen, quantum

---

quoque in Aoristi Coniunctivum mutato, Apodosin sic edidit: *πόσῳ μᾶλλον οὗτοι, ἐὰν κατὰ φύσιν ἐγκεντρισθῶσι τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ*, infra vero verba repetens eadem exhibuit atque Editio Recepta.

[1]) *Comment. in Matth.* Tom. III. p. 771, 772.

lucis caligini afferre possim, fretus probabilitate eorum, quae inde a vs. 11 disputavi.

Editio Recepta PAULUM dicentem facit: *Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, τὸ μυστήριον τοῦτο, (ἵνα μὴ ἦτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι) ὅτι πώρωσις ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ. Καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, καθὼς γέγραπται· Ἥξει ἐκ Σιὼν ὁ ῥυόμενος καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ. Καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.* Sublatis autem Parentheseos notis, quibus LUTHERUS, CALVINUS, BEZA aliique etiam admonitionem *ἵνα — φρόνιμοι* incluserunt, nihil restat corrigendum. Has vero ut tollamus, minus suadet comparatio dissimilis, ad quem FRITZSCHIUS provocat, loci Cap. IX: 11, quam consideratio ipsius, qua occupamur, orationis. Ibi nempe ad arcanum, quod sequitur, detegendum PAULUS Romanos eandem ac supra vs. 20 modestiam docendi studio permotus esse deprehenditur. Vix igitur dubitari potest, quin verba, nisi dictandi negotium structurae negligentiam peperisset, sic ordinata essent: *Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς, Ἀδελφοὶ, ἵνα μὴ ἦτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι, ἀγνοεῖν τὸ μυστήριον τοῦτο* cet.

Orationem sic incipiens: *Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν*, i. e. *Nolo enim vos nescire*, Apostolus morem sequitur usitatum, cuius exempla etiam 1 *Cor.* X: 1 et 2 *Cor.* I: 8, quemadmodum supra Cap. I: 13, reperiuntur. Ita praeparare solet annunciationem rei, quam lectoribus incognitam esse putat, et tamen ab iis sciri vult. Eidem formulae vel simili, uti Cap. VII: 1. 1 *Cor.* XII: 1. XV: 1. 2 *Cor.* VIII: 1 et alibi,

appellationem Ἀδελφοί, *Fratres*, subiicit ad ignorantiae commemorationem leniendam. Hoc loco, ubi sectatores CHRISTI gentibus exteris prognatos, ad quos oratio vs. 13 transiit, spectari e vs. 28, 30, 31 apparet, appellatio illa acerbitati admonitionis subiectae: ἵνα — φρόνιμοι succurrit. Particula γάρ cum Apodosi praecedente, ut etiam THOLUCKIUS monet, connectenda est, quo PAULUS ad illud, quod de recipiendis Iudaeis ratiocinatus est, tam explicandum quam confirmandum transgrediatur simulque arguat, praedictionem demum ab hoc vs. initium capere. Apostolum vero, verbis eius suum in ordinem redactis, consilium, quo praedictionem expromat, antea proponentem fecimus. Ipsam autem admonitionem: ἵνα μὴ ἦτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι, nihil aliud sibi velle quam: *ne vestro iudicio sapiatis*, seu *ne vobis sapere videamini*, recentiori memoria FRITZSCHII, RÜCKERTI, REICHII, MEIIERI et plerorumque fuit sententia. Refellerunt igitur interpretes antiquiores, qui cum BEZA Graeca reddiderant: *ne intus insolescatis*, aut similiter. Nec tamen negarunt, recte iam THEODORETUM mentem auctoris explicasse: ἵνα μὴ σφόδρα ἡγούμενοι ἑαυτοὺς συνετοὺς ὑψηλὸν ἐντεῦθεν εἰσδέξησθε φρόνημα, quo verborum significatio et sensus coniunguntur. Parum refert, utrum cum Editione Recepta legamus παρ' ἑαυτοῖς, an cum nonnullis libris veterum pro eo substituamus ἐν ἑαυτοῖς, aut Pronomen ἑαυτοῖς sine Praepositione, quod etiam placuit FRITZSCHIO, TISCHENDORFIO, BEELENIO, PHILIPPO. Recepti tamen plura et clariora quam ceterorum in V. et N. T. alibique exempla sunt [1]), et commendatur illud similibus:

[1]) Cff. VORSTIUS, *de Hebr*. Part. II. p. 211 sqq. et BERNH. p. 256, 257.

Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς, Cap. XII: 16, ubi aeque atque hoc loco PAULUS suum in usum convertisse videtur verba *Prov.* III: 7, a GROTIO iam allata: *Μὴ ἴσθι φρόνιμος παρὰ σεαυτῷ.*

Illa autem admonitio uti totam hanc sententiam illustrat, ita formulam *τὸ μυστήριον τοῦτο.* Non ita pridem [1]) me monere memini, vocabulum *μυστήριον* in libris Graecorum generatim id significare, quod *vulgo incognitum* est, sigillatim *Mysteria*, nemini nisi initiatis reclusa [2]): in libris Novi Testamenti eo proponi *arcana hominibus incognita:* neque hoc referri tantum ad regnum Dei universum, sed etiam ad singula quaedam huc pertinentia, uti *Rom.* XI: 25, 26, ubi PAULUS sic appellet illud, quod lectoribus suis patefaciat, Iudaeis gentibusque exteris eventurum esse. Nunc verba *gentibusque exteris* ob causam infra indicandam retractans cetera probare nondum desino. Hinc igitur longe remotum est, quod ab antiquo tritum fuisse novimus Theologis, ut doctrinas Divinitus patefactas, quae mentis humanae tenuitate superiores haberentur, *Μυστήρια* vocarent, non exceptis Baptismo et Sacra Coena [3]). Secundum loquendi usum, qui in N. T. ubique regnat, hoc vocabulo non denotatur *quod secretum esse pergit*, sed *quod antea secretum fuit, nunc vero in luce collocatum est.* Eademque notio huic loco vindicari debet. Attamen *secretum* seu *arcanum*, quod nunc enunciabat, per Pronomen *τοῦτο* ab aliis quibuslibet Apostolus

[1]) *Comm. perp. in* 1 *Cor.* XV. p. 214.

[2]) Hoc loco laudavi LOBECKII *Aglaophamum.* Tom. I. p. 84 sqq.

[3]) Cf. SUICER. Tom. II. p. 381 sqq.

distinxit. Nec tale, quale hîc exstat, in scriptis eius, 1 *Cor.* XV: 51 fortàsse excepto, aut alibi in N. T. reperimus. Haud temere STENGELIUS illud appellat *historicum.* PAULUS nempe exstinguere cupiebat insolentiam, quâ Romanos CHRISTI sectatores e gentibus exteris ortos, vel plurimos certe eorum se efferre audiverat contra Iudaeos pervicaciae causa ex Dei communione exclusos. Non dubitabat autem, quin fraudem iis faceret ignorantia rationum Providentiae Divinae, quae sibi aliisque, meliora edoctis, non amplius occultae essent. Cum iis igitur communicavit, quantum requiri putabat, ut morbo suo sanarentur. Atque hoc eius consilio observando lucem nobis praeberi videmus ad intelligendum, quid significaverit *arcani* nomine.

Qui cum FRITZSCHIO generale illud *τὸ μυστήριον τοῦτο* ad omnia sequentia *ὅτι — σωθήσεται* referunt, minus perspiciunt, quid inter vs. 25 et 26 intersit. Nemo gravius lapsus est quam COCCEIUS, quatuor hîc arcana memorari contendens. Sed haud secus a via aberrant, qui ita ratiocinantur, ac si proxima: *ὅτι — γέγονεν* hîc sola in censum veniant. Nam *Romanos* quoque non latebat, magnam Iudaeorum partem torpori, quo CHRISTUM spernerent, deditam esse. Imo si scire volumus, quid illud sit, quod PAULO auctore lectoribus huius Epistolae occultum, sibi vero aliisque CHRISTI sectatoribus clarum et perspicuum fuerit, posterius: *ἄχρις — εἰσέλθῃ* a priori: *ὅτι — γέγονεν* separari nequit. Nec tamen *gentium exterarum introitus* aeque ad *arcanum* explicandum pertinuit ac *notatio temporis, quo foret, ut Iudaei resipiscerent.* Hunc vero introitum sumsit Apostolus et cum ceteris coniunxit ad tempus illud commonstrandum. Quod ne quis in dubium vocet,

luculento nobis documento est admonitio: *ἵνα μὴ ἦτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι.* Nimirum si hac admonitione PAULUS *praedictionis proxime sequentis consilium* enunciavit, inde alienissimum fuerit necesse est, quidquid eo comparatum esset, ut *gentes exterae* ad spem futuri erigerentur. Contra *Romanis* tantum ostendisse deprehenditur, quamdiu Iudaei perseveraturi essent in pervicacia vocabulo *πώρωσις* denotata. Rectissime igitur IABLONSKIUS [1]) et plerique interpretes verba *τὸ μυστήριον τοῦτο* ad *solos Iudaeos* retulerunt. Hanc sententiam commendat etiam tota auctoris disputatio, hoc in Capite praecedens, quae solos Iudaeos spectat, etiam ubi memorantur gentes exterae. Et priusquam pensum nobis residuum absolverimus, in plura, nisi fallor, incidemus, quibus ea confirmetur. Quid? quod hanc interpretationem formulae *τὸ μυστήριον τοῦτο* ad sensum eorum, quae vs. 28 sqq. leguntur, indagandum etiam conferre, mihi persuasissimum est.

Ad explicandum generale illud *τὸ μυστήριον τοῦτο* progrediens, PAULUS duo copulavit, quorum alterum est: *ὅτι πώρωσις ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονε.* Vocabulo *πώρωσις animi pervicaciam* denotari, iam vidimus vs. 7, ubi Verbum *ἐπωρώθησαν* legitur. Vulgatae igitur interpretationem: *caecitas* ESTIUS iure suo reprehendit, ad distinctionem, quae *Ioann.* XII: 40 exstat, etiam provocans. Magis vero inter se VV. DD. de formula *ἀπὸ μέρους* discreparunt. KÖLLNERUS, ita unam regiminis Divini causam missis aliis indicari pu-

---

[1]) *De futura Iudaeorum conversione universali et solenni. Opusc.* Tom. III. p. 162—184 WAT.

tans, eam interpretatur *partim;* sed hanc eius notionem non esse, apparet e ceteris, in quibus exstat, Novi Testamenti locis, Cap. XV: 15. 2 *Cor.* I: 14. II: 5, item e *Num.* XXXIV: 3. *Ios.* XVIII: 15, 20. *Neh.* VII: 70. *Dan.* I: 2, ubi Genitivus ab ea pendet, et aliunde [1]). Loquendi usum quoque non observarunt, qui cum CALVINO eam ad vocabulum πώρωσις referebant et reddebant Latino *quodammodo*, i. e. Adverbio, ut post alios etiam vidit MEIIERUS, non convenienti cum vocabuli illius vi genuina. Nec linguae Graecae ratio ferre videtur, ut MAIERO aliisque obtemperemus, formulam cum subiecto Dativo τῷ Ἰσραήλ iungentibus. Sed nihil reprehendendum esse putaverim, si ea iungatur cum Verbo γέγονεν, quod recentiori memoria BAUMGARTEN-CRUSIO, REICHIO, REITHMAYRO, KREHLIO, STUARTO, MEIIERO, PHILIPPO et plerisque placuit. Satis certum enim est, eam gravitatis causa ceteris praepositam esse, ut facta Traiectione oratio sic constitui possit: ὅτι πώρωσις γέγονε τῷ Ἰσραὴλ ἀπὸ μέρους. Latine dicit Apostolus, *populum Israëliticum ex parte pervicaciae subiectum exstitisse et mansisse.* Summatim eodem haec redeunt ac praecedentia vs. 7: οἱ λοιποὶ ἐπωρώθησαν. Sed Perfectum γέγονεν *rem* significat *nondum praeteritam.* Itaque Iudaeorum pars animi pervicaciae usque permanenti, quae ex rerum externarum servitute, cui se ab antiquo dederant, profecta erat, Divinitus, i. e. gubernante Dei Providentia, subiecta

---

[1]) Cff. imprimis verba THUCYDIDIS Lib. II. Cap. 37. § 1 et annot. tum *Schol.* ibid. tum Interpretum in *Comment.* Vol. II. p. 165, 166 POPP. Addatur POLYB. *Hist.* Lib. I. Cap. 5.

dicitur, quod vs. 8 sqq. iam sic explicatum est. *Longe maximam* eorum partem indicari, e vs. 5, 14 et aliunde novimus, nec tamen aut ipsa formula ἀπὸ μέρους hoc significat, nec PAULI disputatio postulat, ut eius orationi cum GROTIO aliisque *Μείωσιν* seu *Extenuationem* tribuamus. Illam vero formulam male quoque interpretantur, qui inde cum BEZA cogunt, non solum *partem* populi notatam esse, sed etiam contumaciae *perpetuum progressum* [1]).

Quamdiu hac in contumacia plerique Iudaeorum perseveraturi essent, PAULUS docuit altero, quod cum praecedenti arcte connectebat: ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ. Formulam ἄχρις οὗ minus intelligunt, qui eam interpretantur *quamdiu* vel *ita ut*, quum ubique, etiam ei non subiecta Particula ἄν, uti 1 *Cor.* XI: 26. XV: 25 et, secundum Editionem Receptam, *Gal.* III: 19, interpretanda sit *usque dum*, quod iure suo urgent REICHIUS, RÜCKERTUS, FRITZSCHIUS, MEIIERUS, alii. Aoristum ab ea pendentem εἰσέλθῃ breviter pro εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ scriptum esse, sine causa negavit FRITZSCHIUS, ceteri fere omnes cum KÖLLNERO agnoverunt. Hoc non solum testantur *Matth.* V: 20. XVIII: 3. *Ioann.* III: 5. *Act.* XIV: 22, ubi oratio plena est, sed etiam *Matth.* XXIII: 13 et *Luc.* XI: 52, ubi eadem reticentur. Acriter tamen non reprehendam, si quis omissa supplere malit verbis εἰς τὴν ζωήν, quae desiderantur *Luc.* XIII: 24, et *Marc.* IX: 43, 45, 47 cum memoratis εἰς τὴν βασι-

---

[1]) Minus recte quoque HOFMANNUS l. c. Tom. II Part. 2. p. 79 ad notionem formulae ἀπὸ μέρους definiendam comparat 2 *Cor.* I: 13, 14, ubi ea praecedenti ἕως τέλους opposita non est.

λείαν τοῦ Θεοῦ permutantur, quemadmodum alterum: *εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ Matth.* XIX: 23—25. *Marc.* X: 23—26. *Luc.* XVIII: 24—26 explicatur altero: *σωθῆναι.* Sed utrumvis praeferatur, perinde est, quoniam neutrum plus significat, quam CHRISTI *sectatorem fieri et hactenus in viam salutis duci.* Quod neminem fugiet, qui animadverterit, orationem *universas gentes* spectare, non *singulos homines.* Eodem tendunt *Col.* I: 13: *μετέστησεν* (ἡμᾶς) *εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.* Non opus igitur est cum MEIIERO aliisque Breviloquentiae succurrere intelligendis verbis *εἰς τὴν ἐκκλησίαν.* Quid? quod neque hac in Epistola Singulare *ἐκκλησία universam societatem Christianam* denotat, neque alibi in PAULI scriptis vocabulum illud Verbo *εἰσέρχεσθαι* cogitando addendum est, nisi 1 *Cor.* XIV: 23, 24, sed ibi tantum *coetus Corinthi seu alio in loco congregatus* proponitur.

Progrediamur ad Subiectum orationis *τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν*, quod interpretes multo magis exercuit. Haud pauci ab antiquo illud ita reddiderunt, ut respondeat ei Latinum *universitas gentium.* Recentiori memoria hoc probarunt KÖLLNERUS, REICHIUS, KREHLIUS, MAIERUS, WYSIUS, alii, nonnulli etiam rem vario modo circumscribentes, ut GLÖCKLERUS, RÜCKERTUS, REITHMAYRUS, BEELENIUS, qui universitate *omnes et singulas gentes* comprehendi ait, non *omnes et singulos homines e gentibus ortos.* Sed cur PAULUS, si *omnes gentes* ante oculos habebat, non scripsit *πάντα τὰ ἔθνη*, ut infra Cap. XV: 11 et XVI: 26? Quidni hoc sibi volens eodem Adiectivo *πᾶς* vs. 25 *gentium exterarum* et vs. 26 *Iudaeorum universitatem* enunciavit? Ad hanc inter-

pretationem commendandam nihil quoque, ut infra videbimus, disputationis conclusio vs. 32, aut contexta affert oratio. Neutiquam verba τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν opponuntur praecedentibus ἀπὸ μέρους. Haec vero et sequentia πᾶς Ἰσραήλ, quum *partem* et *totum* contineant, Antitheta sunt. Quin etiam nonnulli eorum, qui *universitatem* significari arbitrantur, hanc propriam vocabuli πλήρωμα notionem non esse concedunt, uti WETTIUS et MEIJERUS, qui nihil carpendum esse monet, si *plenus gentium numerus* intelligatur. Sed quid repetam, quod me supra ad vs. 12 iam effecisse confido? Vel quid nunc copiose disputem adversus interpretes, qui probare conati sunt aut sumserunt, Apostolum nihil aliud ante oculos habuisse quam *multitudinem* aut *maximam multitudinem*, uti praeter alios VATABLUS, CALVINUS, ESTIUS, GROTIUS, LIMBORCHIUS, SEMLERUS, FRITZSCHIUS, STUARTUS, HODGIUS, TERROTUS, TURNERUS? Illi autem omnes id minus egerunt ut veram vocabuli πλήρωμα notionem explicarent, quam ut PAULI praedictionem difficultate liberarent. Atqui nonne haec praedictio vaga, laxa nulloque termino circumscripta est, si spem tantum facit fore, ut, priusquam Iudaei a contumacia sua desistant, ingens gentium copia ad CHRISTUM convertatur? Idem vero impedimentum obstat PHILIPPO aliisque interpretibus a WOLFIO et MEIJERO memoratis, qui, vim vocabuli πλήρωμα propriam firmius tenentes, PAULUM *homines e gentibus exteris ortos, a quibus Iudaei contumaces supplerentur*, proposuisse putarunt. Sed ad eos erroris convincendos iam sufficit comparatio verborum τὸ πλήρωμα αὐτῶν vs. 12, ubi Genitivus Pronominis, si quid valent interpretandi regulae, eodem modo accipiendus est ac Genitivus

τῶν ἐθνῶν hoc loco. Et post alios recte MEIJERUS Genitivum ab hoc vocabulo pendentem ubique *id quod compleatur* significare monet. At moniti illius non immemores sumus, si, ut supra vs. 12 intelleximus *Iudaeos, quorum ope compleantur Iudaei*, ita hîc intelligimus *gentes, quarum ope compleantur gentes.* Graecis igitur Latine redditis: *usque dum complementum gentium intraverit*, sensum orationis hunc esse arbitror: *usque dum tot gentes communionem* CHRISTI *inierint, quot eam, ut numerus pro Dei consilio plenus sit, inire debeant.* Similiter nuperrime IOWETTUS verba τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν interpretatus est: *plenus numerus gentilium, quotquot comprehendebant proposita Dei.* Magis minusve praeiverant RÜCKERTUS, BOEHMIUS, PALMIUS, ERNESTIUS [1]), BENGELIUS, CORNELIUS A LAPIDE, THEOPHYLACTUS, OECUMENIUS, AUGUSTINUS [2]). Nullius vero ponderis esse, quae FRITZSCHIUS aliique contrariam in partem disputaverint, me iudice evidenter apparet ex iis, quae de formula τὸ πλήρωμα αὐτῶν vs. 12 diximus. Addantur verba IESU, a BOEHMIO etiam allata, *Luc.* XXI: 24: ἄχρι [οὗ] πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν, quae itidem postulant, ut *consilii Divini* ratio habeatur.

Si quis rogat, cur auctor scribendo: ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, *gentes, pro consilio Dei ad* CHRISTI *communionem perventuras, ab aliis distinxerit*, mihi non deest, quod respondeam. Supra Cap. I: 5 PAULUM mandati, quod IESUS Apostolis suis dedisset,

---

[1]) *Neue Theol. Bibl.* Tom. V. p. 878. VIII. 667. X. 515. *Neueste Th. Bibl.* Tom. I. p. 312 et alibi.

[2]) *Epist.* CXLIX ad PAULIN. § 19. Tom. II. p. 387.

ut, ad omnes gentes CHRISTI religione obstringendas, ubique terrarum Euangelium annunciarent, memoriam renovasse vidimus. Cff. *Matth.* XXVI: 13. *Marc.* XIV: 9. Hoc officium (*Matth.* XXIV: 14. *Marc.* XIII: 10) obeundum esse dixerat, priusquam mala ingruerent Palaestinae imminentia. Nec tamen (*Matth.* XXIV: 9 coll. XXV: 32) occultaverat fore, ut a multis spernerentur doctrinae salutaris praecones. Tantum vero abfuit, ut discipuli mandatum IESU ex omni parte fideliter exsequerentur, ut plerique eorum, quatenus historia tradit, fere in patria manerent ibique subsisterent in nuncio salutis ad populares suos perferendo. Quare *Gal.* II: 7—9 PETRUS quoque, IACOBUS et IOANNES *τὸ εὐαγγέλιον τῆς περιτομῆς* praedicasse dicuntur [1]. Id vero, quod *Marc.* XVI: 20 narratur: *Ἐκεῖνοι δὲ ἐξελθόντες ἐκήρυξαν πανταχοῦ*, recentioris aetatis prodit commentum. PAULUM autem, quum Epistolam ad Romanos scribebat, etiamsi ipsa verba ab Euangelistis relata ad eius notitiam non pervenissent, neutiquam latuit eventus, voto suo minus respondens. Et quum Cap. XVI: 26 de amplissima Euangelii promulgatione gloriabatur, sine dubio exaggerato vitae communis sermone usus est, quemadmodum *Col.* I: 6 et alibi. Nihil vero penitius sciebat, quam fieri non posse, ut laetus salutis nuncius intra paucorum annorum spatium ab omnibus gentibus pie et verecunde acciperetur. Itaque verbis: *ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ* lectorum oculos ad *Providentiam Divinam* con-

[1]) Cff. PLANCK, *Geschichte des Christenthums.* Tom. II. p. 248 sqq. NEANDER, *Allgem. Geschichte der Christl. Religion und Kirche.* Tom. I. Part. 1. p. 109 sqq. HILGENFELD, *Der Galaterbrief.* p. 53 sqq.

vertit, spem futuri, quae nunc arctioribus finibus circumscribenda erat, a *Dei consiliis* suspendens. Et quum plerisque Euangelii praeconibus Iudaei tantum curae cordique essent, firmiter sibi persuasum habuit, quidquid ad gentium exterarum salutem conducibile foret, Deum suo suorumque adiutorum ministerio peracturum esse. Hinc suum propositum, cuius Romanos Cap. XV: 24, 28 certiores fecit, visa *Italia* in *Hispaniam* proficiscendi. Diu autem post (*Act.* XXVIII: 28) non abstinuit a fiducia sua expromenda, gentes se reperturum, quae sibi aures praeberent. Praesertim describtu digna sunt, quae 2 *Tim.* IV: 17 legimus: *Ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη καὶ ἐνεδυνάμωσέ με, ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ, καὶ ἀκούσῃ (ἀκούσωσι) πάντα τὰ ἔθνη.* Ibi vero PAULUS, si haec Epistola ab eo profecta est, spem enunciavit, non magis ad vivum resecandam, quam quod scripsit *Rom.* XV: 12: *ὥστε με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ.* At ibi quoque confirmavit, se, quum hoc loco formula *τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν* uteretur, non attigisse quod post longum seculorum decursum demum exspectandum esset, sed quod primis rerum Christianarum temporibus instaret. Quid autem inde sequatur ad fines suos ipsi constituendos praedictioni, Iudaeos in contumacia sua perseveraturos esse, usque dum gentes exterae, quas Deus suam in communionem recipere vellet, profitendo CHRISTO praeiissent, explorare conabor, an in luce ponat interpretatio verborum, ad quam nunc transeo.

Vs. 26 in priori membro PAULUS ait: *Καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται*, quod mirandum est CHRY-

SOSTOMUM omnino praeteriisse. Pro Puncto, quod huic vs. in Editione Recepta praepositum est, Comma substituerunt LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS, quibuscum consensere FRITZSCHIUS, GLÖCKLERUS, BAUMGARTEN-CRUSIUS, BEELENIUS, EWALDUS, alii. Ergo haec verba aeque ac praecedentia πώρωσις — γέγονεν a Particula ὅτι suspendunt, quod iam a THEODORETO factum videtur. Sed recte haud pauci Punctum retinentes Editionem Receptam secuti sunt, etiam VINKIUS, VISSERINGIUS, IOWETTUS. Vocabula enim καὶ οὕτω in N. T. ad orationem *coniunctim* persequendam inservientia, uti *Act.* XXVII: 44. 1 *Cor.* XIV: 25. *Gal.* VI: 2. 1 *Thess.* IV: 17. *Apoc.* IX: 17, nusquam a praecedente Particula pendent, sed ubique sententiam eiusve partem ducunt sibi constantem. Multo gravius erravit *Vulgata* Graecis Latine reddendis: *donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israël salvus fieret*, ac si cum libris nonnullis pro Indicativo σωθήσεται edi posset σωθήσηται, quod FRITZSCHIUS a somnolentis librariis profectum esse ait; nec fastidium crearet praedictio: *Pars Israëlis pervicax manebit, donec totus populus se ad* CHRISTUM *convertat.* Similiter tamen LUTHERUS aliique interpretati sunt. Sed novam sententiam hinc initium capere ipsa ostendit notio formulae καὶ οὕτω. Quamquam enim satis multi eam explicant *et postea* vel *postquam hoc factum est*, non ita pridem me probasse spero [1]), eam in N. T. ubique explicandam esse *et per consequentiam* (sermone vernaculo *en ten gevolge daarvan*), pro quo scribi etiam potest *atque idcirco.* Graecorum

---

[1]) *Bijdragen tot bev. van Bijb. Uitlegkunde.* Tom. III. Part. 2. p. 330 sqq.

in libris ea minus frequens est, eodem tamen modo accipi debet apud XENOPHONTEM [1]), ubi legimus: *ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς κάωμεν· καὶ οὕτω θᾶττον παύσονται.* Ergo non amplius explorandum est, quid formula *καὶ οὕτω* hîc sibi velit. Nihil clarius se prodit, quam PAULUM ea usum esse, ut *causam Iudaeos ad resipiscendum moturam* exponeret. Et nonne comparatio vss. 11—14 favet coniecturae, Apostolum speravisse fore, ut illi gentium exterarum aemulatione ad viam salutis ingrediendam excitarentur? Hoc iam in medium attulit PELAGIUS. Sed una cum eo formulam *καὶ οὕτω*, BENGELIO praeeunte, recte interpretantur RÜCKERTUS, REICHIUS, WETTIUS, REITHMAYRUS, PEILIUS, THOLUCKIUS, alii. Verbum *σωθήσεται*, ut supra iam vidimus, non significat, ut FRITZSCHIUS, KREHLIUS aliique voluere, *aeternam salutem consequetur*, sed *in viam aeternae salutis perducetur*. Sermo enim est de rebus *huius*, non *futurae vitae*. Cf. Cap. VIII: 24. Sed quid sibi vult Subiectum orationis *πᾶς Ἰσραήλ?* Temere haud pauci figuratam ei notionem affinxerunt: alii *homines pios tam e gentibus exteris quam ex Iudaeis* intelligi iubentes, alii *Iudaeos tantum a Deo electos*. Illud, ORIGENE quodammodo duce, LUTHERO, CALVINO aliisque placuit, nuperrime etiam PEILIO, hoc, ne plures memorem, recentiori memoria OLSHAUSENIO. Neutrum vero admittit oratio Capitis, in quo gentes exterae et Iudaei, i. e. populi sibi invicem opponuntur, neque ulla causa est comparandi verba *Gal.* VI: 16: *ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ.* Laudari igitur merentur, qui formulam *πᾶς Ἰσραήλ* proprie interpretati sunt. Neque his tamen omnibus

---

[1]) *Exped. Cyr.* Lib. III. Cap. 5. § 6.

auctoris in mentem penetrasse contigit. Nemo fortasse longius aberravit quam CORNELIUS A LAPIDE Adiectivum πᾶς explicans *plurimos e singulis tribubus*, *excepta una tribu Dan.* Sed errore etiam capti sunt, quotquot cum OECUMENIO, ESTIO, GROTIO, LIMBORCHIO, CLERICO, FRITZSCHIO *quam plurimos* seu *plerosque Iudaeorum* aut *magnam eorum partem* significari contendebant. Collatis enim locis, in quibus formula πᾶς Ἰσραήλ legitur, uti 1 *Sam.* VII: 5. XXV: 1. 1 *Reg.* XII: 1. 2 *Chron.* XII: 1, perspicuum est, *totum populum Israëliticum* intelligendum esse. Quod hîc quoque requiri iam viderunt BEZA, CRELLIUS, SLICHTINGIUS, recentiori memoria plerique, etiam PHILIPPUS, THOLUCKIUS, EWALDUS, item WYSIUS, STUARTUS, HODGIUS, TURNERUS. Audiendi tantum non sunt, quatenus Adiectivo πᾶς suam quidem vim tribuunt, sed ipsi etiam auctorem, quum eo uteretur, non nisi *magnam Iudaeorum partem* seu *plerosque* ante oculos habuisse opinantur. Rursus vero eius notionem nimis premunt, qui eo *omnes omnino Israëlitas* seu *Iudaeos* sine ulla exceptione indicari volunt, uti CAMERARIUS, CRELLIUS, BOEHMIUS, REICHIUS, WETTIUS, MEIIERUS, BEELENIUS. Imo si animadvertimus, formulam πᾶς Ἰσραήλ praecedenti ἀπὸ μέρους oppositam esse, *generatim* ceteros, i. e. qui usque ad introitum τοῦ πληρώματος τῶν ἐθνῶν pertinaces mansuri sint, ab iis, qui iam antea (vs. 11—16, 25) resipuerint, seu *universos* a *singulis* distingui apparet. Utique quaestionem, an *omnium omnino Iudaeorum* causa ageretur, sibi relinquens, nihil aliud praedixit PAULUS, quam *totum populum* in viam salutis perductum iri. Eodem modo vel fere similiter mentem eius explicant BENGELIUS, BOSVELDIUS, HODGIUS, RÜCKERTUS. Atque

ita quidem secundum loquendi usum. Adiectivum enim *πᾶς* Substantivo sine Articulo praefixum haud raro ad *genus aliquod* per Antithesin denotandum inservit, uti *Matth.* IV: 4. *Ioann.* II: 10. *Act.* X: 35. 2 *Tim.* III: 16. Nec, quod hactenus bene vidit FRITZSCHIUS, loci Veteris Testamenti, quos attuli supra, ita comparati sunt, ut quae ibi traduntur ad *omnes omnino Israëlitas* referri possint. Quid? quod Futuro *σωθήσεται*, si *generalem* tantum *Iudaeorum transitum ad* CHRISTUM, non *singulorum Iudaeorum salutem* spectat, movemur ad verba Apostoli interpretanda: *Atque hac gentium exterarum, quotquot recipere Providentia Divina constituerit, accessione ad* CHRISTUM *fiet, ut totus populus Israëliticus viam salutis ingrediatur.*

Pervenimus nunc ad quaestionem, quinam fines auctoris praedictioni constituendi sint. Si verba (vs. 25 et 26) bene interpretatus sum, plerorumque sententiae, PAULUM Romanis proposuisse, quod post multas demum aetates eventurum esset, non amplius patet locus. Ubi enim altera orationis pars ad prima rerum Christianarum tempora refertur, altera ad seram posteritatem referri nequit. Nec serae posteritatis cogitatio in mentem venire potuit homini, qui una cum aequalibus communem habebat opinionem, CHRISTO brevi de coelis in terram redituro huius mundi finem instare. Haud scio quoque, an ad animos Romanorum, qui se supra Iudaeos contumaces, aequales suos, efferrent, ab insolentia absterrendos minus accommodata fuerit praedictio, hunc populum post longum seculorum decursum in viam salutis perductum iri [1]). Multo tamen probabilius

[1]) Mitto disputationem IABLONSKII l. c. p. 179, 180, quâ proba-

non est, quod GROTIO, LIMBORCHIO, CLERICO, WETSTENIO, ERNESTIO [1]) placuit, hîc vaticinationem reperiri paulo post eventu comprobatam. Nam omnium temporum historia una cum experientia quotidiana testatur immutabilem plerorumque Iudaeorum perseverantiam in CHRISTO spernendo. Neque horum testimoniorum pondus elevatur iis, quae nobis ab IUSTINO *Mart.* [2]) EUSEBIO [3]) aliisque tradita sunt de Iudaeorum turba identidem ad CHRISTI partes conversa. GROTIUS autem et qui cum eo consentiunt, ad causam suam tuendam vim formulae *πᾶς Ἰσραήλ*, ut supra vidimus, extenuare coguntur. Quid igitur superest? Verumne assecuti sunt AMMONIUS, KÖLLNERUS, REICHIUS, FRITZSCHIUS, ubi hîc praedictionem exstare aiunt, quae exitu caruerit? Acriter in eos invehuntur REITHMAYRUS, TERROTUS, alii. Dissentit quoque MEIIERUS, nec sane sine causa. At vereor, ut litem componere ei contigerit. Nec mihi id ex voto plane successurum opinor. Sed experiri tamen lubet, quid ferant vires. Verbis *ὅτι — εἰσέλθῃ*, quum

---

ret, doctrinam plerorumque interpretatione nitentem veteri Ecclesiae bene cognitam fuisse. Nimirum praeter dictum aliquod anceps, quod in II *Epist.* CLEMENTI *Rom.* temere afficta e libro quodam Apocrypho depromtum est, e *Testam.* XII *Patr.* tres tantum attulit locos minoris ponderis. Paulo plus valent, quae legimus in *Test. Beniam.* Cap. 10. l. c. p. 744—746: *Φυλάξατε τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, ἕως ὅτου ὁ Κύριος ἀποκαλύψει τὸ σωτήριον αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι* et *συναχθήσεται πρὸς Κύριον πᾶς Ἰσραήλ.* Sed iis interiecta est doctrina reditus mortuorum in vitam et iudicii supremi, etiam quod ad *gentes exteras* attinet, ubi praedicit Patriarcha: *Καὶ τότε κρινεῖ πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ ἐπὶ γῆς φανέντι.*

[1]) *Neue Th. Bibl.* l. c. p. 514 sqq.

[2]) *Dial. cum Tryph.* Cap. 39. p. 128 OTT.

[3]) *Hist. Eccles.* Lib. III. Cap. 35.

tempus notaret, quo pars Iudaeorum pervicax mansura esset, PAULUS simul implicite praedixit fore, ut ad CHRISTUM transgrederentur. Sequentibus *καὶ οὕτω — σωθήσεται* hoc explicavit *modum* illius transgressionis etiam memorans. Utrumque egit Romanorum causa, quotquot insolenter se efferebant, quoniam credere non poterant, populum, ex Dei communione semel exclusum, iterum receptum iri. Ergo *arcanum* iis tradidit sibi patefactum, nec tamen sibi soli, sed pariter aliis etiam Euangelii praeconibus, vel CHRISTI sectatoribus. Quare de his Epistolae suae lectoribus, in principio orationis: *οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί* significanter usus est Pronomine *ὑμᾶς*, quemadmodum Cap I: 13. 1 *Cor.* X: 1. XII: 1. 2 *Cor.* I: 8. 1 *Thess.* IV: 13 [1]). Et quo facilius huius arcani patefactio mentibus inspiraretur, varia concurrerunt non longe quaesita: memoria, inquam, caritatis plane singularis, qua Deus ABRAHAMI prolem ante multas aetates complexus erat; consideratio miraculorum, quae in Divino rerum Christianarum regimine elucebant; cogitatio, Providentiam Dei id agere, ut Iudaeos ad aemulationem excitaret; spes foecundioris nominis Christiani propagationis ex Euangelii annunciatione in *Hispania* aliisque regionibus exspectandae. Etiamsi vero ne sic quidem intra temporis constituti spatium praedictioni eventus responderit, neque Apostolus hanc praedictionem edere potu-

[1]) KREHLIUS ait, PAULUM nonnullas doctrinas sibi proprias, ut lectoribus commendarentur, 1 *Cor.* XV: 51. *Eph.* III: 3, 4. *Col.* IV: 3. *Eph.* V: 32. *Rom.* XI: 25 *Mysteria* vocasse; sed loci ab eo allati partim nihil probant, partim doctrinas spectant haud paucis CHRISTI sectatoribus aeque ac PAULO patefactas. Ceterum cff. STENGELIUS, PHILIPPUS aliique.

erit, ut abscondita futuri serae posteritati recluderet, inde tamen non sequitur, verba eius nullius ponderis esse. Duo nempe caute distinguenda sunt: *id, quod* PAULUS *animo volvit* et *id, quod ore edidit.* Illud falsa nitebatur opinione eademque CHRISTI sectatoribus communi, huius mundi finem prope instare; hoc melioris indolis erat, quippe futura praenuncians, certis temporum terminis non adstricta. Quis hodieque tandem negaverit, fieri posse, ut gentes exterae, quotquot consilio Divino comprehendantur, in CHRISTI professione praecedant, sequantur demum Iudaei? Quis asseverare ausit, totius populi Israëlitici transitum a pervicacia ad fidem, postquam gentes illae praeiverint, non amplius exspectandum esse? Lubens largior, horum quidem, quos vivimus, dierum faciem prosperae illius fortunae umbram nondum prodere, sed nonne quaedam eius praeparatio iam cernitur in rebus novis et mirabilibus, quas ad gentes tam feras quam barbaras illustrandas, erigendas, cum aliis consociandas hac nostra aetate tentari peragique videmus?

E diverticulo in viam redeamus Veterisque Testamenti oracula, quibus PAULUS ad praecedentia confirmanda usus est, perpendamus. Verba eius *καθὼς γέγραπται* ad posteriorem praedictionis partem: *καὶ οὕτω — σωθήσεται*, non ad priorem: *ὅτι — εἰσέλθῃ* referenda esse, post alios bene vidit PHILIPPUS. Ergo, aeque ac supra vs. 8 et Cap. IX: 33, duos excitavit locos, eos conglutinans atque ita mutans, ut suae sententiae accommodarentur. Alterum petiit ex *Ies.* LIX: 20, 21, ubi interpres scripsit: *Καὶ ἥξει ἕνεκεν Σιὼν ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ.* Alterum CALVINUS, FLATTUS, GLÖCKLERUS, STUARTUS,

PALMIUS, UMBREITIUS ex *Ierem.* XXXI petitum esse voluerunt. Sed his assentiri non possumus, nisi sumamus, quod minus probabile est, ibi verborum partem in orationis exordio vs. 33, partem in eius conclusione vs. 34 reperiri. Deinde nulla causa est, cur praesidium quaeramus in oraculo a PAULI verbis longius discrepanti. Propius vero ad ea accedunt *Ies.* LIX: 21 et XXVII: 9. Illic tantum verbis, *Καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη* subiecta sunt: *εἶπε Κύριος· Τὸ πνεῦμα τὸ ἐμὸν — — οὐ μὴ ἐκλίπῃ ἐκ τοῦ στόματός σου.* Hîc legimus: *Διατοῦτο ἀφαιρεθήσεται ἀνομία Ἰακὼβ, καὶ τοῦτο ἔστιν ἡ εὐλογία αὐτοῦ, ὅταν ἀφέλωμαι τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ.* Itaque PAULUM non IEREMIAE, sed IESAÏAE librum suum in usum adhibuisse, probabilis est plerorumque sententia, a RÜCKERTO, REICHIO, THOLUCKIO aliisque defensa. Interpretem Graecum Apostolus pressius secutus est quam Codicem Hebraeum, nec tamen omnino. Ante vocabulum *Σιών* Praepositiones *ἕνεκεν* et *ἐκ* aeque genuinae sunt; sed cur PAULUS illi, quod cum Hebraeo לְצִיּוֹן magis convenit, hoc praetulerit, inter se dissident VV. DD. Haud pauci cum BEELENIO et MEIIERO putarunt, Apostolo fraudem fecisse memoriam locorum, in quibus salutis auctor *e Sione* proditurus dicitur, uti *Psalm.* XIV: 7. LII: 7 (LIII: 6). CIX (CX): 2. Sed minus credibile hoc est, quoniam eum totum habitasse apparet in oraculo verborum pleno, quibus ipse aut nunquam uteretur, aut aliter uti soleret. Contra TERTIO suo, quae FRITZSCHII, REICHII aliorumque sententia est, studiose pro *ἕνεκεν Σιών* dictasse videtur *ἐκ Σιών*, ut verba in ratiocinationem suam magis quadrarent, quemadmodum supra vs. 8. Cap. IX: 33 et alibi

verba interpretis Graeci mutavit. Eodem consilio pro Singulari *τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ,* quo populi Israëlitici effusa, quam dicunt, Idololatria maxime notata erat, Plurale *τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν* substituit ad Israëlitarum peccata generatim reprehendenda. Utrum Particulam *καί* Futura *ἥξει* et *ἀποστρέψει* connectentem ipse praeterierit, an ea a librariis omissa sit, disputari potest. LACHMANNUS, TISCHENDORFIUS, BEELENIUS, IOWETTUS eam expunxere; sed oratio, quum animata non sit, minus favet Asyndeto, quod inde oritur. Iam vates antiquus in priori loco, ut KNOBELIUS, PALMIUS aliique monent, Deum inducit IACOBI posteris promittentem, eos, animis a vetere impietate ad Deum conversis, e captivitate in patriam reductum iri. In posteriori Deus iis dicitur peccatorum veniam daturus. Haec oracula ad miseram spectant conditionem, in qua Israëlitae olim versati sunt, nec PAULUS ea Messiana habere potuit nisi per interpretationem Allegoricam. Atqui frustra quaeritur causa, cur huius interpretationis usu ea talia habuerit. Argumentum enim eorum generale est a singulari praedictione, quam nunc ediderat, probe distinguendum. Nec fontem, unde arcanum repetierat, ut etiam MEIJERUS concedit, ostendere voluit, sed nova cum veteribus comparando lectoribus persuadere conatus est, Deum sibi constantem, quemadmodum olim Israëlitas favore complexus esset, sic postea nepotes eorum, si resipiscerent, complexurum esse, et quidem nunc totum populum, non amplius partem eius. Quum autem Apostolus hanc universitatem tam Dativo *τῷ Ἰσραήλ* vs. 25, quam Nominativo *πᾶς Ἰσραήλ* vs. 26 ipse enunciasset, continuo ad Veteris Testamenti effata nihil aliud significantia

provocare debuit. Perperam igitur FRITZSCHIUS ei opinionem affingit, IESAIAM a portendenda *delectorum Israëlitarum* salute incepisse atque hinc ad fidem *totius populi* annunciandam transiisse. Quae argutior quoque distinctio est, quam vatis Divini verba respuunt. Ceterum quomodo verba illa ad rem praesentem applicanda essent, PAULUS lectorum relinquendum censuit iudicio. Interpretatio vero nos non diu morabitur.

Vocabulum *Σιών* nec *populum Israëliticum* nec *gentem Davidicam*, sed *montem Sionis* aut *Hierosolyma* denotat, ut locis supra allatis, in quibus Praepositio *ἐκ* praecedit. Participium *ῥυόμενος* plerumque Accusativum post se habet, uti *Ies.* V: 29 et *Dan.* XI: 45, item apud APOLLONIUM *Rhod.* [1]) a quo DIANA dicitur *ῥυομένη καὶ γαῖαν Ἰωλκίδα*. Quemadmodum hoc loco, *Psalm.* XLIX (L): 2 et LXX (LXXI): 11 absolute usurpatur. Quod THEODORETUS voluit ELIAM significari, longe quaesitum est. Multo magis se commendat sententia vulgaris, a SURENHUSIO [2]) etiam probata, *Messiam* laudari. Sed quidni cum GROTIO aliisque intelligamus *Deum*, ad quem apud IESAIAM Cap. XXXVI: 15, 18. XXXVIII: 6. XLIX: 7, 26 et ubique Verbum *ῥύεσθαι* refertur, et in quem connexa: *ἥξει ἐκ Σιών*, quum *Israëlitarum*, non *gentium exterarum* liberatio praedicetur, tantum quadrant. Cf. *Psalm.* XLIX (L): 2. Neque aliud suadet 1 *Thess.* I: 10, quia PAULUS quoque illud *ῥύεσθαι* plerumque Deo tribuit. Sequentia: *καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ* si interpretamur: *et avertet quidquid impium est a* IACOBI *posteris*,

---

[1]) *Argon.* Lib. I. vs. 572.
[2]) L. c. p. 503, 504.

seu IACOBI *posteros quavis impietate liberabit*, cum FRITZSCHIO et KREHLIO animum attendimus ad Accusativum *ἀσεβείας* Articulo carentem, et sequimur loquendi usum, uti docent *Exod.* XXIII: 25. *Ezech.* XXIII: 48. *Act.* III: 26. Quid huic liberationi comitaturum esset, Apostolus exposuit vs. 27. Priori membro: *καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη* lucem praebent quae apud interpretem his verbis subiecta sunt: *τὸ πνεῦμα τὸ ἐμὸν — — οὐ μὴ ἐκλίπῃ* cet. Cff. GESENIUS, KNOBELIUS, PALMIUS ad h. l. Hinc enim argumentum petimus statuendi, Pronomen *αὕτη* non cum BENGELIO aliisque ad praecedentia, sed cum plerisque, etiam MEIJERO, PHILIPPO, THOLUCKIO, ad sequentia referendum esse. Nec vs. 26 continet, ad quod vs. 27 commode referri possit. Si cui forte offensioni est minus usitata structura Pronominis *αὕτη* cum Coniunctione *ὅταν*, animadvertat, quaeso, verba: *καὶ τοῦτο ἐστιν ἡ εὐλογία αὐτοῦ*, quibus *Ies.* XXVII: 9 eadem: *ὅταν ἀφέλωμαι*, quae hîc exstant, praeceduntur. Et similiter Particula *ὅταν* 1 *Ioann.* V: 2, ut monent WETTIUS aliique, praecedentibus *ἐν τούτῳ* respondet. Formulae *ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη* vim enervat MUNTHIUS [1]) eam explicandam esse censens: *ἡ ἐμὴ διαθήκη*. Sed minus recte quoque FRITZSCHIUS interpretatur: *quod a me proficiscetur foedus*. Interpretandum enim esse: *quod a me profectum* seu *factum est foedus*, apparet ex omnibus, nisi fallor, locis, in quibus eiusdem generis Brevilotiam reperimus. Sic apud XENOPHONTEM [2]) *τὰ παρὰ τῶν συμμάχων δῶρα* sunt *dona a belli sociis missa.*

---

[1]) *Observ. Phil. in Sacros N. T. libros ex Diod. Sic. collectae* ad h. l. Cf. WINER. p. 174.

[2]) *Oeconom.* Cap. IV. § 20.

Verba ARRIANI [1]), ἀκοῦσαι τῶν παρ' Ἀλεξάνδρου λόγων non significant: *ut audiret, quae* ALEXANDER *locuturus*, sed *ut audiret, quae* ALEXANDER *locutus esset*. Simili modo *Act.* XXVI: 12 et *Phil.* IV: 18 narratur quod praeteriti temporis est [2]). Hinc intelligimus, FRITZSCHIUM quoque errare, quum hîc spectari contendat *foedus per Messiam cum Iudaeis feriendum*. Imo diu ante Deus cum maioribus eorum foedus inierat resipiscentibus veniam peccatorum promittens. Et huius foederis sanctitate nititur quod in altero membro legimus: ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Ibi Verbum ἀφέλωμαι, quod proprie significat *tollam* vel *exstinguam*, propter adiuncta: τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ad *memoriam peccatorum exstinguendam* seu ad *peccata condonanda* transfertur. Sic alibi Activum ἀφαιρεῖν et Medium ἀφαιρεῖσθαι, uti *Num.* XIV: 18. *Ies.* XXVII: 9. *Zach.* III: 4. *Sir.* XLVII: 11. *Hebr.* X: 4. Ergo vs. 27 verborum sensus huc redit: *Atque in eo se manifestabit foedus a me profectum, quod peccatorum veniam iis daturus sim.* Appellationem *foederis* FRITZSCHIUS, ut suae huius loci interpretationi serviret, urgere coactus est, se GROTIO aliisque opponens, qui *promissum* intelligendum esse monuerant. Sed recte plerosque, etiam KREHLIUM, GROTII partes suscepisse, arguunt sequentia: ὅταν ἀφέλωμαι cet. quibus nihil aliud quam *promissum* denotatur. Atque ita vocabulum διαθήκη satis crebro, uti *Gen.* IX: 9, 11. XVII: 7—9. *Lev.* XXVI: 42. *Psalm.* LXXIII (LXXIV): 20. *Luc.* I: 72. *Act.* III: 25, *promissum* significat, *conditione* nempe *adstrictum*.

---

[1]) *De exped. Alex.* Lib. V. Cap. 18. § 10.

[2]) Plura dabit BERNH. p. 255. Cf. MATTH. Tom. II. p. 1378.

Vers. 28.

Ne quis vero sibi inflexibilem Iudaeorum pervicaciam obiiciat, PAULUS praedictioni suae, totum populum in viam salutis perductum iri, fidem facit argumento Romanis placituro. Per Asyndeton, quale Cap. VIII: 16 vidimus [1]), sic pergit: *Κατὰ μὲν τὸ Εὐαγγέλιον ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς, κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας.* Si cum CAMERARIO orationi inserimus *εἰσιν ἐκεῖνοι,* nihil dubii superest, quin ea referenda sit ad verba *πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται,* vs. 26. Hinc tamen non sequitur proxime praecedentia: *καθὼς γέγραπται — τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν,* EWALDO duce, in Parenthesi ponenda esse, quoniam vs. 27 Pronomina *αὐτοῖς* et *αὐτῶν* itidem *Israëlitas* spectant. Totius sententiae interpretatio maxime pendet a quaestione, quomodo accipiendum sit vocabulum *ἐχθροί,* quod tripliciter explicari potest: *inimici Euangelii, inimici mei,* i. e. PAULI *eiusque etiam adiutorum,* et *inimici Dei. Inimicos Euangelii* intelligendos esse praesertim voluit KOPPIUS, verba *κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐχθροί* coniungenda esse putans, ac si legeretur: *τοῦ Εὐαγγελίου ἐχθροί.* Sed si, salvo loquendi usu, ea sic coniungere liceret, huic structurae obstarent opposita: *κατὰ τὴν ἐκλογὴν ἀγαπητοί.* Nec multo probabilior est altera sententia, significari *inimicos Apostoli eiusque adiutorum.* Quamquam enim ea patronos nacta est LU-

---

[1]) Recte quoque FRITZSCHIUS et KREHLIUS compararunt *Gal.* II: 15. Alia comparatu digna affert WINERUS p. 476.

THERUM, MUSCULUM, GROTIUM, SEMLERUM, PAULUM, quos olim praeter alios praecesserunt THEODORETUS et PELAGIUS, iure suo eam cum BEZA et ESTIO improbarunt RÜCKERTUS, REICHIUS, FRITZSCHIUS et omnes interpretes recentioris memoriae. Luculenter enim e circumiectis, imprimis e vocabulo *ἀγαπητοί* apparet, Genitivum *Θεοῦ*, aeque ac Cap. V: 10 et *Col.* I: 21, reticeri. Nunc vero lis et controversia de eo agitur, utrum notio vocabuli *ἐχθρός* Activa an Passiva sit. Hoc illi post VATABLUM, CRELLIUM, COCCEIUM, LIMBORCHIUM, alios, recentiori memoria haud pauci praetulerunt, etiam nuperrime MEIJERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, VINKIUS, BEELENIUS, IOWETTUS. Alterius se fautores non solum praestiterunt illi, quorum iudicio Apostolum *suos suorumque adiutorum inimicos* notasse vidimus, sed multo plures: ORIGENES, CHRYSOSTOMUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, AUGUSTINUS [1]), AMBROSIASTER, THOMAS *Aq.* tum praeter STEPHANUM DE BRAIS, GLÖCKLERUM, OLSHAUSENIUM, PURDUËUM, BENGELIUS, cuius verba sunt: „Dicuntur *hostes*, active; mox *dilecti*, passive: utrumque respectu Dei, non modo respectu PAULI." Horum vero in numero fuerunt, qui utrumque suo quisque modo coniungerent, ut quoque SLICHTINGIUS, BOEHMIUS, KREHLIUS. Nec tamen, si ad Cap. V: 10 recte disputavi, ulla dubitandi causa est, an auctor sensu ibi indicato *adversarios Dei* significaverit. Activae notionis, ubi vocabulo *ἐχθρός* adiectus est Dativus, exemplum DEMOSTHENEM [2]) praebere reperi dicentem:

---

[1]) *Epist.* CXLIX ad PAUL. § 20 l. c. et *de Praedestinatione Sanctorum.* Cap. 16. Tom X. p. 536.

[2]) *De Cherson. Oration.* Vol. I. Part, 1. p. 77. Edit. II. DIND.

ὅσα δ' ἐχθρὸς ὑπάρχων τῇ πόλει Φίλιππος καὶ δυνάμει πολλῇ περὶ Ἑλλήσποντον ὢν πειρᾶται προλαβεῖν. Sed necessitas concedendi, se Graecorum in scriptis haud raro etiam Passivam offerre, me tanto minus perturbat, quanto firmius mihi disquisitionis renovatio persuasit, Literas, quarum ratio in huius loci explicatione praecipue habenda sit, Activa constanter uti. Quare in V. T. saepissime, uti *Lev.* XXVI: 17. *Num.* X: 35. *Deut.* XXX: 7. *Psalm.* XVII (XVIII): 40. XX (XXI): 8 al. *οἱ ἐχθροί* et *οἱ μισοῦντες* sibi invicem opponuntur. Nihil aliud autem suaderet *Gal.* IV: 16, etiamsi ibi cum ORIGENE [1]) pro Genitivo *ὑμῶν* Dativus *ὑμῖν* vocabulo *ἐχθρός* subiiciendus esset. Sed quum receptum *ὑμῶν* omnium librorum probetur testimonio, nemo negabit, Activam vocabuli illius notionem ibi tantum admitti posse [2]). Itaque hoc etiam loco *inimicos* seu *adversarios Dei* intelligere debemus. Quod LIMBORCHIUM, KÖLLNERUM, RÜCKERTUM, ceteros, qui Cap. V: 10 ita interpretati essent, fugisse vehementer miror. Et repetita lustratione locorum, in quibus Substantivum *ἔχθρα*, uti Cap. VIII: 7, exstat, pondus adiectum reperi iis, quibus illo Cap. V: 10 Activam notionem vocabuli *ἐχθρός* corroborare conatus sum [3]). Si VV. DD. cum ESTIO contrariam in partem provocant ad Passivum *ἀγαπητοί*, *dilecti*, in altero membro ei oppositum, iterum

---

1) *In Psalm.* III. *Opp.* Tom. II. p. 554.

2) Cf. TITTMANN. *De Synon.* Lib. II. p. 67, 68.

3) Ita quoque Activa notio Substantivi *ἔχθρα* cernitur in orationibus LYSIAE, quas memorasse vidi BAKIUM, *Schol. Hypomn.* Vol. II. p. 247.

respondeo tantum abesse, ut propter illud Activa notio praecedentis ἐχθρός admitti nequeat, ut distinctio Iudaeorum, *quales* (Active) *erga Deum*, et *quales* (Passive) *ipsi Deo sint*, suam demum orationi indat Antithesin. Atque hoc eo fidentius urgeo, quo plures in V. T. loci sunt, in quibus salvo Parallelismo Activo ἐχθρός vocabulum opponatur Passivum, uti *Psalm.* LXXIX (LXXX): 6. *Ies.* LXII: 8. *Ierem.* XX: 4. *Hos.* VIII: 3. *Mich.* VII: 6. *Sir.* XLVI: 1. Legibus autem Antitheseos non invito loquendi usu obstringenda esse duo illa ἐχθροί et ἀγαπητοί, docent etiam circumiecta κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον δι' ὑμᾶς et κατὰ τὴν ἐκλογὴν διὰ τοὺς πατέρας, quae ipsa quidem Antitheta sunt, nec tamen, ut monet BAUMGARTEN-CRUSIUS, ad Rhetoricam accurate distincta. Haec vero Antitheta quoque rite explicare nequeo, nisi in priori orationis membro vocabulum ἐχθρός referatur ad *adversarios Dei.* Formulas κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον et κατὰ τὴν ἐκλογήν plerique interpretantur: *habita Euangelii* et *habita electionis ratione.* Sic Praepositio κατά saepissime, etiam Cap. IX: 3, 5, cum Accusativo usurpata legitur et ibidem vs. 11, uti supra vs. 5, vocabulum ἐκλογήν praecedit [1]). Hoc loco, ubi Articulus τήν Nomini praefixus est, spectatur electio ABRAHAMI eiusque sobolis, ut Deo peculiares essent. Alterum τὸ Εὐαγγέλιον *ipsum* denotat *Euangelium*, seu *salutis doctrinam*, uti Cap. II: 16. XVI: 25. 1 *Tim.* I: 11. 2 *Tim.* II: 8, non *annunciationem Euangelii*, quod voluit RÜCKERTUS, sed

---

[1]) Cff. praeter RAPHELIUM aliosque MATTH. Tom. II. p. 1358, 1359. KÜHNER. Tom. II. p. 286. WINER. p. 357, 358.

improbavit FRITZSCHIUS. Reprehendit itidem interpretes haud paucos, qui verbis: *quod ad doctrinam* CHRISTI *attinet*, suo ex ingenio addunt: *quam reiiciunt et oppugnant*, necesse esse monens, ut tam priori κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, quam posteriori κατὰ τὴν ἐκλογήν *res a Deo effecta* declaretur. Nec tamen V. D. vocabulum Εὐαγγέλιον e mente PAULI explicuit ei adscribens verba: *a quo eos Deus per contumaciam iis inditam arcuit*, quorum ne leve quidem vestigium se in oratione prodit. Hoc autem cohaeret cum sententia, etiam a MEIIERO, PHILIPPO, EWALDO et plerisque probata, sequentia δι' ὑμᾶς cum vs. 11 et 19 comparanda et interpretanda esse: *ut vos salutem consequamini* vel similiter. Sed ut haec interpretatio tolerabilis fiat, vocabulo ἐχθρός contra loquendi usum notionem affingere cogimur Passivam. Deinde ea corruat necesse est, si formulis κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον et κατὰ τὴν ἐκλογήν utrumque, quod iis subiectum est: δι' ὑμᾶς et διὰ τοὺς πατέρας eodem modo respondere debet. Tum ea dicentem facimus Apostolum, fieri non potuisse, ut gentes exterae ad CHRISTUM perducerentur, nisi Iudaei eum spernerent, ideoque illi opinionem, ut KREHLIUS quoque animadvertit, obtrudimus longe quaesitam et ab iis, quae vs. 11 et 19 leguntur, etiam discrepantem. Quid plura? Omnia via et ratione procedunt, si orationi hunc sensum statuimus: *Euangelii quidem ratione habita, Iudaei contumaces adversarii Dei sunt, quoniam vos ad illud perducti estis; sed electionis ratione habita, dilecti Dei sunt, quoniam ad patres Divino favore electos pertinent.* Eodem modo Praepositio διά cum Accusativo *causam moventem* denotat *Matth.* XXVII: 19. 1 *Cor.* VII: 2. *Eph.* II: 4. *Hebr.* II: 9, etiam in scriptis et aliorum Grae-

corum, et HOMERI, apud quem PENELOPE de procis dicit [1]):

Τῷ δι' ἀτασθαλίας ἔπαθον κακόν — —,

id est: *quoniam impia patrabant* [2]).

Vers. 29.

Praecedentia, nunc videamus, quomodo PAULUS confirmare conetur. Iis igitur subiunxit: *Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλῆσις τοῦ Θεοῦ.* Minus recte GROTIUS Articulum *τά* locum Pronominis *ταῦτα* occupasse contendit. Nec praestat, quod BENGELIUS ait, vocabulorum *χαρίσματα* et *κλῆσιν* alterum ad *Iudaeos*, alterum ad *gentes exteras* referendum esse. Totus enim vs. 28 ad Iudaeos pertinet. Deinde posteriori eius membro tantum inest, quod hîc fulciatur, et sententia quidem generali, ut bene viderunt REICHIUS, RÜCKERTUS, MEIIERUS, alii. Interpretibus, cum CALVINO per Hendiadyn *beneficium vocationis* intelligere iubentibus, FRITZSCHIUS iure suo Plurale obiicit Singulari praepositum. Recte itidem V. D. utrumque vocabulum *χαρίσματα* et *κλῆσιν* sibi constare monet, ita tamen, ut ea coniuncta sint, quemadmodum *Marc.* XVI: 7 verba *τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ Πέτρῳ.* Alterum generatim *dona* significat *benignitati Divinae debita,* alterum sigil-

---

[1]) *Odyss.* XXIII. vs. 67.

[2]) Cff. MATTH. l. c. p. 1354, 1355. KÜHNER. l. c. p. 283. BERNH. p. 236. WINER. p. 355, 356.

latim *vocationem ad salutem consequendam.* Si autem illius notio vaga est, huius notio definiri nequit intelligenda, ut WETTIO aliisque placuit, *vocatione ad profitendum Euangelium.* Multo minus audiri meretur FRITZSCHIUS orationis sensum sic enarrans: *non poenitere Deum quum donorum, quae alicui destinaverit, tum ad salutem messianam invitationis, quam alicui decreverit.* Pro *donis* nempe et *vocatione* substituit ille *destinationem* et *decretum*, quorum hoc in vs. nullum vestigium apparet. Sed me iudice errorem communem habuit cum omnibus, qui PAULUM his in Capitibus de aeterna Praedestinatione disputantem faciunt. Itaque placiti illius fautoribus neutiquam haec oratio prodesset, etiamsi KREHLIUS bene vidisset, vocabulum *κλῆσις* eodem redire ac formulam *ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις* Cap. IX: 11. Atqui supra satis probasse mihi videor, vocabula *ἐκλογή* et *κλῆσις* caute distinguenda esse, quippe quorum altero denotetur antecedens, altero consequens. Apostolus igitur *duo* laudat *Dei omnium rerum gubernatoris beneficia.* Haec autem quum dicat *ἀμεταμέλητα*, i. e. *talia, ut Deum eorum poenitere non possit*, Adiectivo utitur in scriptis Veterum, ut WETSTENIUS monstravit, frequenti. Nullum vero exemplum aliud huic loco accommodatius reperi, quam quod exstat in DIODORI *Excerptis* [1]), ubi legimus: *ὅτι πᾶσα χάρις ἀμεταμέλητος οὖσα καλὸν ἔχει καρπὸν, τὸν παρὰ τῶν εὐεργετουμένων ἔπαινον.* At DIODORUS *omne beneficium non poenitendum* memorans, *hominum* rationem habuit; in *Deum* tantummodo quadrat PAULI dictum: *Donorum et vocationis ad salutem, quae semel Divinitus profecta sunt,*

[1]) Edit. ab A. MAIO in *nov. coll.* s. c. p. 33.

Deum non poenitet. Similia leguntur *Num.* XXIII: 19. 1 *Sam.* XV: 29. *Mal.* III: 6. *Iac.* I: 17. Exteri etiam scriptores promunt, quo illud PHOENICIS apud HOMERUM [1]):

— — — — *στρεπτοὶ δέ τε καὶ θεοὶ αὐτοί*

refellant, ut PLUTARCHUS [2]) a REICHIO laudatus, qui *Dei* facta mentione sic pergit: *ᾧ δέος οὐδὲν, οὐδὲ μετάνοια πράγματος οὐδενός.* Sententiae autem generalis applicationem ad rem praesentem, quam lectoribus suis relinquebat, Apostolus, nisi fallor, hanc esse voluit: *Quum Deum donorum benignitatis suae et vocationis ad salutem, quibus Providentia sua patres, cum sobole eorum prae aliis gentibus ad communionis suae usum electos, distinxerit, poenitere nequeat, Iudaeos, quamquam contumaces, favore suo complecti non desinit, sed paratus est ad illos beneficiorum* CHRISTI *per fidem participes faciendos.* Breviter, sed recte THEOPHYLACTUS: *Οὐκ ἐάσει αὐτοὺς ὁ Θεὸς πάμπαν ἀπολέσθαι (ἀγαπητοὶ γάρ εἰσιν), ἀλλ', ἐὰν πιστεύσωσι, παραδέξεται.*

Vers. 30, 31.

Nunc id, quod praecedenti sententiae obiici posse videt, contumaciam Iudaeorum iis perniciem parere, occupare studens, secundum Editionem Receptam PAU-

---

[1]) *Iliad.* IX. vs. 497.

[2]) *Moral.* p. 551 B. Simile SENECAE dictum affert WYTTEMBACHIUS ad librum *de sera Numinis vindicta* seorsim editum, *Animadv.* p. 33

LUS hac utitur ratiocinatione: Ὥσπερ γὰρ καὶ ὑμεῖς ποτε ἠπειθήσατε τῷ Θεῷ, νῦν δὲ ἠλεήθητε τῇ τούτων ἀπειθείᾳ, οὕτω καὶ οὗτοι νῦν ἠπείθησαν τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι. Nonnullis in Codicibus pro οὗτοι vs. 31 legitur αὐτοί, quod cur RÜCKERTUS, si magis testatum esset, alteri praetulisset, me latere fateor. Non respondet enim praecedenti τούτων, neque admitti posse videtur, quoniam in huius etiam sententiae conclusione exstat. Fortasse librarii illud pro Recepto οὗτοι substituerunt ad evitandum sonum minus gratum, quem efficit concursus vocabulorum οὗτοι et οὕτω. Multo minus libris assentiendum est, in quibus ibidem Adverbium νῦν expunctum, et Verbo ἐλεηθῶσι aut idem Adverbium, aut ὕστερον vel πάλιν praefixum reperimus. Particula vero καί utrum vs. 30 genuina, an spuria sit, disputari potest. In neminem quidem incidi, qui sine ullo scrupulo eam retinendam esse asseveraret; sed patronos tamen nacta est FRITZSCHIUM, WETTIUM, MAIERUM, BAUMGARTEN-CRUSIUM. Et sane, quum primo adspectu supervacanea, ne dicam, onerosa sit, hactenus verisimilius est, librarios eam omisisse, quam huic loco adiecisse. At re penitius pervestigata eam orationi adiecisse videntur homines, qui cavere volebant, ne sequens Pronomen ὑμεῖς ad *solos* referretur *Romanos*. Illa vero cautione non opus erat, quoniam et omnia circumiecta, et adiuncta τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει luculenter docebant, hoc Pronomine haud secus generatim *gentes exteras*, quam *Romanos* significari. Si quis autem ait, hîc Graeca καί, καί, aeque ac Latina *et*, *et*, sibi mutuo respondere, equidem huius usus in N. T. frustra quaesivi exempla, ubicunque vocabula ὥσπερ et οὕτω ad duo secum in-

vicem comparanda inserviunt [1]). Sed cur longus sim? Praeter alia monumenta antiquitatis Codices omnes literis maioribus exarati Particula *καί* carent. Quod, uti patronis eius dubitationem iniecit, sic plerosque recentioris memoriae interpretes movit ad eam cum LACHMANNO et TISCHENDORFIO hinc expellendam. Orationis quod attinet structuram, inter se discrepant VV. DD. utrum verba *τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει* ad praecedentia, an ad sequentia pertineant. Illud, uti cum vulgari usu Particulae *ἵνα* convenit, sic interpretibus a MEIJERO memoratis, etiam WYSIO et EWALDO placuit, nec PALMIO displicuit; hoc post THEOPHYLACTUM, BEZAM, GROTIUM, BENGELIUM probarunt longe plurimi, nuperrime MEIJERUS ipse, PHILIPPUS, THOLUCKIUS, PEILIUS, TURNERUS, PURDUËUS, BEELENIUS, VINKIUS, VISSERINGIUS, et IOWETTUS quoque alteri praetulisse videtur. Quod huius sententiae fautoribus obiicitur, eos orationi compositionem ab ordinaria recedentem affingere, sua sponte corruit, si oculos convertimus ad *Ioann.* XIII: 29. *Act.* XIX: 4. 1 *Cor.* IX: 15. 2 *Cor.* II: 4. *Gal.* II: 10. *Eph.* III: 18, quibus in locis itidem Traiectio facienda est [2]). Efficacitatis autem causa Particulam *ἵνα* verbis

---

[1]) Alius quoque generis sunt loci, in quibus WINERUS p. 289, 290 Particulam *καί* bis usurpari docet. Dissimilia item exempla STALLBAUMIUS, a BAUMGARTEN-CRUSIO laudatus, ad PLATONIS *Gorg.* p. 61 affert praeter unum, quod exstat in *Phaed.* p. 76, ubi legimus: *ἀναγκαῖον οὕτως ὥσπερ καὶ ταῦτα ἔστιν, οὕτω καὶ τὴν ἡμετέραν ψυχὴν εἶναι.*

[2]) Haud temere MEIJERUS comparari iubet KÜHNER. Tom. II. p. 626 et STALLBAUM ad PLATONIS *Rempubl.* Tom. I. p. 109, at ibi tamen non legitur oratio Particulam *ἵνα* continens. Sed tale exemplum exstat apud ARISTOPH. *Equit.* vs. 95, 96, ubi DEMOSTHENES dicit:

Ἀλλ' ἐξένεγκέ μοι ταχέως οἴνου χόα,
Τὸν νοῦν ἵν' ἄρδω καὶ λέγω τι δεξιόν.

τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει subiectam esse, nemo infitiabitur, qui mihi concesserit, eminere Pronomen possessivum, sive Substantivo praepositum, seu ei cum repetito Articulo postpositum [1]). Duo quoque ad hanc structuram commendandam afferri solent argumenta: videlicet Parallelismi leges postulare, ut verba *τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει*, Commate Editionis Receptae deleto, ad sequentia referantur, et hanc Traiectionem fieri debere, ut in utraque formula *τῇ τούτων ἀπειθείᾳ* et *τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει* Casus tertius eodem modo explicetur. Deinde si Dativus *τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει* cum Verbo *ἠπείθησαν* connectitur, aut aliter eum quam praecedentem *τῷ Θεῷ* interpretari, aut vim orationi inferre cogimur. Nec praetermittendum censeo, ad finem sententiae Pronomen *αὐτοί* misere frigere, nisi *eodem* habeat *in membro*, cui opponatur, i. e. illum ipsum Dativum *τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει.*

His litibus diremtis orationis interpretatione minus exercebimur. Sententia Protasi constat et Apodosi, et quemadmodum haec, sic illa quoque duo habet membra, quorum in priori: *Ὥσπερ γὰρ ὑμεῖς ποτε ἠπειθήσατε τῷ Θεῷ* nonnihil molestiae creavit Verbum *ἠπειθήσατε.* Dubitari nequit, quin *ἀπειθεῖν* proprie sit *verbis alicuius fidem denegare;* at minus recte tamen FRITZSCHIUS aliique hîc notionem illam urgent. Praesertim aliena auctori obtruduntur ab iis, qui cum THEOPHYLACTO vocem Divinam, priusquam Israëlitae legem Mosaicam acciperent, ad gentes exteras conversam in censum venire volunt. Sine dubio significatur sentiendi, cupiendi et agendi perversitas, qua gentes illae se Deo per omnes opposuerunt aetates. Sine dubio huius

---

[1]) Vide quae disputavi in libris ad Cap. III: 7 excitatis.

loci est *contumacia*, *rebellio*, (barbare *inobedientia*), quam eas tota vivendi ratione prodidisse novimus. Summo iure huius notionis, a recentissimis etiam interpretibus, UMBREITIO, EWALDO, VISSERINGIO probatae, Verbo *ἠπειθήσατε* vindicandae causa KREHLIUS non solum ad Cap. I: 18 sqq. *Eph.* II: 1 sqq. *Col.* III: 7, sed etiam ad 1 *Pet.* IV: 2 sqq. provocavit. Cff. *Rom.* II: 8. X: 21. XV: 31, ubi eadem notio commendatur. Ergo hoc Verbo PAULUS *aequaliter* de *gentibus* ac sequente *ἠπείθησαν* de *Iudaeis* usus est, quia *aequaliter*, quamquam dispari modo, *Deo restiterant*, illae superstitioni (Idololatriae) et vitiositati serviendo, hi CHRISTO spernendo. Similiter in altero membro: *νῦν δὲ ἠλεήθητε τῇ τούτων ἀπειθείᾳ* Indicativus *ἠλεήθητε* a Coniunctivo *ἐλεηθῶσι* vs. 31 notione differt. Quamquam enim Apostolus utroque Divinam praedicabat misericordiam, alterum retulit ad eos, quibus illa nondum erat oblata, alterum ad homines, qui se ei submittere antea abnuerant. Idem tamen beneficium est, quod et hac, et illa misericordiae praedicatione proposuit, *vocationis*, nempe, *et perductionis Iudaeorum et gentium ad* CHRISTUM *ideoque in salutis viam*, neutiquam amplissimae bonorum, ex quorum usu beatitas proficiscitur, possessionis, veris tantum CHRISTI sectatoribus destinatae. Dicere autem volens, tale tantumque beneficium gentibus impertitum esse, studiose scripsit *ἠλεήθητε*, quo penitius lectorum mentibus inculcaret, nihil meritis humanis, omnia favori Divino deberi, quod cum CALVINO aliisque magni pendendum est. Quae Verbo illi subiecta sunt: *τῇ τούτων ἀπειθείᾳ* Vulgata male interpretatur: *propter incredulitatem illorum.* Sed errorem hactenus iam correxere VATABLUS, BEZA, GRO-

TIUS, ut Pronomen *propter* in *per* mutarent. Apostolus ad illud, quod vs. 11 attigerat, reversus Iudaeorum, qui Euangelio reniterentur, culpa factum esse monet, ut gentibus exteris aditus ad CHRISTUM pateret. Atque hoc ad historiae fidem tradi, *Act.* XIII: 46 et alibi testatum legimus. Dativi autem ad *instrumenti* vel *occasionis* significationem inservientis multa exempla sunt [1]). Ceterum Adverbia *ποτέ* et *νῦν* usurpantur ad id, quod *ante* CHRISTUM et *post* CHRISTUM factum est, distinguendum. Illud quoque ad diversa tempora notanda hoc excipitur *Gal.* I: 23. *Eph.* V: 8. *Col.* I: 21. 1 *Pet.* II: 10, quemadmodum apud scriptores exteros [2]).

Apodosis vs. 31 itidem duobus constat membris, quorum ad prius tantum pertinere vidimus verba: *οὕτω καὶ οὗτοι νῦν ἠπείθησαν.* Hinc sequitur plus uno nomine reprehendendam esse interpretationem LUTHERI: *Sic etiam illi nunc noluerunt credere misericordiae erga vos praestitae.* Sed reprehendi quoque merentur, qui cum BISPINGIO, Praeteritum in Praesens mutantes, Graeca vertendo reddunt: *Sic etiam illi nunc contumaces sunt*, seu *obedire nolunt.* De industria mihi PAULUS in Aoristo scripsisse videtur *ἠπείθησαν*, quemadmodum supra *ἠπειθήσατε*, connexum *ἐλεηθῶσι* non ad solum Futurum referendum, sed ita exponendum esse significans, ut *nullum tempus excluderetur.* Nec mihi obstat Adverbium *νῦν*, quippe quod orationi insertum est ad *recens* Iudaeorum peccatum in CHRISTUM a veteri eorum contumacia discernendum. Plura autem disputandi otium

---

[1]) Vide MATTH. Tom. II. p. 895 sq. KÜHNER. Tom. II. p. 25 sqq. WINER. p. 194.

[2]) Uti apud PINDAR. *Pyth.* I. vs. 31, 33.

mihi faciunt ea, quae vs. 30 monui. Unde apparet quoque, Dativum τῷ Θεῷ e praecedentibus repetendum et huic orationi cogitando addendum esse. In posteriori membro: *τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι* primam curam sibi postulat quaestio, quomodo Particula *ἵνα* sumenda sit, *τελικῶς* an *ἐκβατικῶς*. Hoc illo probabilius existimarunt GROTIUS, WOLFIUS, FLATTUS, alii, praeeunte THEODORETO, cuius verba sunt: *Τὸ δὲ ἵνα πάλιν κατὰ τὸ οἰκεῖνον* (*οἰκεῖον*) *ἰδίωμα τέθεικεν. Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο ἠπείθησαν, ἵνα ἐλεηθῶσιν· ἀλλ' ἠπείθησαν μὲν διὰ τὸ τῆς διανοίας ἀντίτυπον, ἐλεηθήσονται δὲ μεταμελείᾳ χρησάμενοι.* Sed ad hoc refellendum iam sufficit, ut vidit quoque BOSVELDIUS, vs. 32, nihil aliud ferens, quam ut Particula *τελικῶς* accipiatur. Vix enim aut ne vix quidem credibile est, eam ibidem *consilium* denotare, vs. vero 31, in simili conclusione, *eventum*. Fere omnes igitur, quantum memini, recentioris memoriae interpretes *consilii* notionem hîc etiam defenderunt. Neque exstituros fuisse arbitror, qui aliter sentirent, nisi mentem eorum circumvenisset cogitatio, a THEOPHYLACTO enunciata, *Iudaeos reapse Deo non restitisse, ut misericordiam eius sibi impetrarent.* Sed Breviloquentiae omnibus conspicuae ita succurri potest, ut suum et Deo tribuatur, et homini. Oratio demum plena est, si in priori membro intelligitur *regimen Dei*, in posteriori *Iudaeorum poenitentia.* Ergo gubernante Deo Iudaei CHRISTUM contumaciter sprevisse dicuntur, ut misericordia ejus resipiscentes fierent inque viam salutis redirent quod ipsum Verbo σωθῶσι inest, si eo cum BAUMGARTEN-CRUSIO, KREHLIO aliisque interpretari volumus expressum ἐλεηθῶσι. Hoc autem ita posito cum se-

quentibus: *ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι* optime tandem cohaerent praecedentia: *τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει.* Pronomine possessivo *ὑμετέρῳ* Genitivum Obiecti indicari, iam antiquiores, uti VATABLUS et BEZA, animadverterunt Graeca Latine reddentes *per vestri misericordiam.* Hunc usum probat 1 *Cor.* XV: 31, item *Luc.* XXII: 19 et 1 *Cor.* XI: 24, 25, quos locos temere negavit ALTIUS [1]) cum hoc loco comparandos esse. Eius exempla etiam Graecorum in libris exstant, ut apud PLATONEM [2]), ubi SOCRATES rogat: *Τί οὖν πρέπει ἀνδρὶ πένητι, εὐεργέτῃ, δεομένῳ ἄγειν σχολὴν ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ παρακελεύσει;* i. e. *Quid igitur convenit viro pauperi, benefico, qui in otio versari cupiat ad vestri cohortationem, seu ad vos cohortandos* [3]). Dativus autem *τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει* si eodem modo, ut oportet, accipitur ac praecedens *τῇ τούτων ἀπειθείᾳ,* itidem *occasionem,* seu *causam* denotat, non *Deum* moventem, sed *homines,* i. e. *Iudaeos.*

Quae quum ita sint, menti auctoris consentanea videtur haec Paraphrasis: *Quemadmodum enim vos, gentes, inquam, exterae, quondam, superstitioni et vitiositati servientes, restiteratis Deo, recens vero, quum Iudaei Euangelium spernerent, misericordia Divina ad illud accipiendum vocati et perducti estis; sic hi, gubernante Deo, Euangelium spernentes, ei restiterunt, ut spectaculo misericordiae erga vos praestitae permoti, eiusdem miseri-*

---

[1]) *Grammat.* cet. p. 87, ubi verba *τὸ ὑμέτερον ἔλεος* interpretari vult *salus, quam possidetis.*

[2]) *Apol. Socr.* p. 36. Cf. STALLBAUM ad h. l.

[3]) Plura dant MATTH. Tom. II. p. 1032. KÜHNER. Tom. II. p. 323. MADV. p. 70, ubi locos afferunt, in quibus Pronomen Substantivo praepositum vel cum Articulo postpositum est. Cf. STUART. *Gramm.* p. 198.

cordiae participes CHRISTI*que sectatores fierent.* Minus recte haud pauci interpretes PAULUM Verbo ἐλεηθῶσι tantum proposuisse putarunt *quod futurum esset.* Etiam a via aberravit MEIIERUS Particulam γάρ explicans: *nam hoc apparebit aliquando.* Nimirum *ratiocinationem* hîc legi, non *praedictionem*, ostendit orationis forma. Aoristus autem ἐλεηθῶσι Aoristo ἠπείθησαν subiectus *consequentiam* significat *nullo tempore adstrictam.* Apostolus igitur haud secus Iudaeos, quos contumaciae suae iam antea poenituerat, quam qui postea ad saniorem mentem redituri erant, ante oculos habuit. De eo inter se consentiunt VV. DD. auctorem *aemulationem* spectasse, quam vs. 11, 14 attigisset. Sed si omnia bene intelliguntur, nihil orationi inesse videtur, quod reprehensione dignum sit. Neque inaniter repetuntur iam paulo superius vs. 28 proposita. Ibi Apostolus monet Iudaeos adversarios Dei factos esse, quoniam Euangelium contemnerent, quod ad gentes a MOSE ideoque a Deo alienas perferretur. Hîc Iudaeos, Euangelii originem Divinam et vim salutarem ex fructibus in gentes exteras inde redundantibus intelligentes et hoc spectaculo ad eius professionem allectos inducit.

Vers. 32.

Ad praecedentem ratiocinationem confirmandam tota PAULI disputatio in hanc desinit sententiam: *Συνέκλεισε γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ.* Pro Masculino τοὺς πάντας

priori in membro nonnulli libri habent Neutrum, quod cum *Vulgata* receperunt LUTHERUS et HAMMONDUS, scribentes *omnia*. Sed ut librorum illorum fides eo imminuitur, quod in aliis legimus Neutrum *τὰ πάντα*, in aliis sine Articulo *πάντα*, sic Masculino *τοὺς πάντας* sufficienti praesidio esse vetustissimorum testium unanimum fere consensum, iam ante multas aetates viderunt VALLA, VATABLUS et ERASMUS. Vehementer quoque dubito, an loquendi usus ferat, ut Neutri *πάντα* seu *τὰ πάντα* in posteriori membro subiiciatur Masculinum *τοὺς πάντας*. Manifestam orationis depravationem plerique cum ESTIO ex abusu verborum *Gal.* III: 22 profectam esse putarunt, quod a FRITZSCHIO reprehensum nollem. Fortasse tamen homines etiam decepit memoria locorum, in quibus Masculinum *πάντες* et Neutrum *πάντα* conveniunt, uti praesertim 1 *Cor.* IX: 22. XV: 28. *Eph.* I: 23. Quidquid vero huius rei est, neutiquam latet causa, cur Apostolus bis scripserit *τοὺς πάντας*. Articulus nempe, Adiectivum pro Substantivo positum ad homines supra memoratos referens, interpretari iubet *illos omnes*. Haec interpretatio 1 *Cor.* IX: 22. 2 *Cor.* V: 15 et in omnibus Novi Testamenti locis requiritur, in quibus Articulus praecedentia spectat [1]). Ita frequenter apud HOMERUM [2]),

---

[1]) Cff. quae dixi in *Comm.* ad *Phil.* II: 21 et in libro: *De betrekking van het gevoel* cet. p. 80 sqq. ubi verba *Act.* XIX: 7: *Ἦσαν δὲ οἱ πάντες ἄνδρες, ὡσεὶ δεκαδύο* interpretatus sum: *Illi autem omnes erant viri* (non feminae etiam, uti Cap. II et X), *circiter duodecim.*

[2]) *Iliad.* VII. vs. 161. XIV. 506. XVII. 631, 632. XXII. 424. *Odyss.* XVI. 254. XXII. 382, ubi Adiectivum *πολλούς* (*multos inquam*) Commate a praecedentibus distinguendum est.

etiam ubi ANDROMACHE de septem fratribus morte violenta sibi ereptis queritur [1]):

Οἱ μὲν πάντες ἰῷ κίον ἤματι Ἄϊδος εἴσω.

Plura exempla e scriptis tam solutae quam ligatae orationis VV. DD. attulerunt [2]). Articuli vim in hac PAULI Epistola reddere conatus est vetus noster interpres bis scribendo *ze allen*, quod minus recte reprehenderunt BOSVELDIUS et WYSIUS, et sequi noluerunt PALMIUS, VINKIUS, VISSERINGIUS. Sed culpanda est omnis huius loci interpretatio, quae nullam Articuli habet rationem. Ergo nec cum WOLFIO intelligere licet *homines, quotquot post lapsum* ADAMI *exstiterint*, nec cum LIMBORCHIO *omnes et singulos utriusque populi nemine nominatim excepto*, nec cum KREHLIO *totum genus humanum*, nec simpliciter, quod plerisque placet, *Iudaeos et gentes exteras.* Si enim exempla supra allata evidenter docent, Accusativum *τοὺς πάντας* non aliter explicari posse quam *illos, quos memoravi, omnes*, sequitur Apostolum Adiectivum pro Substantivo positum Articulo ita definivisse, ut *universitatem circumscriptam* significaret. Ita etiam 1 *Cor*. X: 17 significantur *quotquot communiter edebant de uno eodemque pane.* Atque sic determinandam esse potestatem vocabuli *πάντες* cum multis aliis vidit FRITZSCHIUS. Hic vero, ubi cum ESTIO et

---

1) *Iliad.* VI. vs. 422.

2) MATTH. Tom. II. p. 710. BERNH. p. 320. ROST. p. 442, 443. MADV. p. 16, et praeter alios MIDDLETON. p. 102 sqq. GERSDORF. p. 374 sqq. WINER. p. 101. Longe plurima tamen, quae congesserunt, exempla dissimilia sunt.

haud paucis interpretibus, quorum iudicio non *singuli homines*, sed *totae nationes* spectantur, consentiens Graeca Latine reddebat: *utrumque quod dixi hominum genus*, velut altera manu recepit, quod altera dederat Largior quidem infinitum πάντες ad *duplex genus* referri posse. Exemplo nobis sit Cap. III: 9. Verumtamen ibi legimus: Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας πάντας, quoniam, ut arguunt vs. 10 sqq. *res* agitur *singulorum hominum*, qui Iudaeorum Graecorumque nomine appellantur. Similiter de *duobus, quippe varia continentibus* PHOENIX apud HOMERUM [1]) eodem Adiectivo utitur ACHILLI dicens:

> *Τοὔνεκά με προέηκε διδασκέμεναι τάδε πάντα,*
> *Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων.*

Sed quod vocabulum πᾶς, πᾶσα, πᾶν sive in Plurali, seu, ut vs. 26 vidimus, in Singulari admittit, quoties Articulo caret, definitum τοὺς πάντας omnino respuit. Magis igitur audiri merentur, qui cum KÖLLNERO, REICHIO, MEIJERO *singulos homines* intelligere iubent. At quotquot *omnes Iudaeos* et *omnes gentes exteras* intelligi debere contendunt, ipsi quoque Articuli sunt immemores. Nam salva eius potestate in censum tantum veniunt homines vs. 30, 31 memorati, i. e. *omnes gentes exterae ad* CHRISTUM *iam perductae* et *omnes Iudaei, qui* CHRISTUM *contumaciter spreverunt*. Ergo, ut bene monuit MAIERUS, excipienda est Iudaeorum pars vs. 7 ἡ ἐκλογή dicta, quae ab initio Euangelium iam per fidem accepit, et in quam nullo modo quadrat

1) *Iliad.* IX. vs. 442, 443.

Verbum ἠπείθησαν vs. 31. Neque auctor gentes attigit, quae suo tempore Deo obedire nondum edocti erant. Quid? quod verbis τοὺς πάντας *omnes omnino gentes* comprehendere non potuit, si vs. 25 formulam τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν bene interpretatus sum.

Accusativo τοὺς πάντας priori in membro circumiecta sunt verba συνέκλεισε γὰρ ὁ Θεὸς εἰς ἀπείθειαν, quae vertendo reddi debent: *conclusit enim Deus in contumaciam.* Haec vero quomodo intelligantur oportet? Secundum alios Apostolus sibi vult, Deum *permisisse, ut omnes memorati contumaciae servirent;* aliorum iudicio Deus *demonstrasse* dicitur, *eos contumaces esse.* Hoc CHRYSOSTOMO placuit scribenti: ἤλεγξεν, ἀπέδειξεν ἀπειθοῦντας aliisque Graecis, quos praeter interpretes a MEIJERO propositos secuti sunt PAREUS, VORSTIUS, STRIGELIUS, TERROTUS, TURNERUS, PURDUËUS; illud, praeeunte ORIGENE, multo pluribus, etiam VATABLO, HAMMONDO, SEMLERO, SHUTTLEWORTHO, HODGIO, WALFORDO, BOSVELDIO, WYSIO, HERINGAE [1]), BEELENIO, nec plane displicuit BAUMGARTEN-CRUSIO et STUARTO. Alterum vero non convenit cum subiecto ἐλεήσῃ [2]), alterum orationis vim enervat, neutrum loquendi usu nititur, quod KÖLLNERUM, RÜCKERTUM, REICHIUM, FRITZSCHIUM, WETTIUM, KREHLIUM, STENGELIUM, REITHMAYRUM, MEIJERUM, PHILIPPUM, THOLUCKIUM non latuisse vidi. Nimirum quum Verbum συγκλείειν significet *concludere,* PAULUS *ipsam concludendi actionem* Deo tribuit. Sed quid

---

[1]) L. c. p. 73.

[2]) Etiamsi *Gal.* III: 22 Verbum συνέκλεισεν *demonstrationem* significet, non valet ille locus ad eandem notionem huic loco vindicandam, quoniam ibi orationis Subiectum est ἡ γραφή, hic vero ὁ Θεός.

Deus ex Apostoli mente egerit, alii aliter enarrant. Nonnulli Praepositionem Aoristi *συνέκλεισε* urgentes eum cum BENGELIO interpretantur *conclusit simul* vel *una*. At vero, quamquam oratio sic comparata est, ut *rem omnes simul spectantem* denotet, hanc potestatem ipsi Verbo composito minus inesse ostendunt loci, ubi illud ad *rem unam* refertur, ut in his MENANDRI versibus [1]:

Οὐδέν με λυπεῖ μᾶλλον ἢ χρηστὸς τρόπος,
Εἰς χαλεπὸν ὅταν ᾖ συγκεκλεισμένος βίον.

Sed ibi nobis etiam lux praebetur ad explicandum nexum Verbi *συγκλείειν* cum Praepositione *εἰς* et Accusativo, quod nusquam frequentius reperitur quam apud POLYBIUM, cuius ex libris RAPHELIUS ad *Gal.* III: 23 exemplorum copiam congessit. Dicendi ratio *imagini* debetur *ab hominibus petitae, qui alios vinciunt inque carcerem coniiciunt, ut ibi captivi teneantur.* PAULUS vero, quum eam figurate ad Deum converteret, reapse nihil aliud enunciasse videtur quam *tradidit eos contumaciae.* Sic cum plerisque hoc interpretantur BEELENIUS, MEIJERUS, PHILIPPUS, THOLUCKIUS. Cave tamen FRITZSCHIO ei hunc sensum affingenti: *contumaciam iis inseminavit*, auscultes, aut similiter Deum contumaciae facias auctorem. Quod, quippe tam Apostolo quam Deo indignum, summo iure iam damnavit ORIGENES. Contrarium temere cogitur e verbis Cap. I: 24: *Παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀκαθαρσίαν,* quibus ad fontem mali indicandum interiecta sunt: *ἐν ταῖς ἐπιθυ-*

---

[1]) Apud STOB. T. CVII. Tom. III. p. 370 GAISF.

μίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν. Neque illud inest similibus *Gal.* III: 22: *συνέκλεισεν ἡ γραφὴ τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν*, ubi *ἁμαρτία peccatum* est *ab hominibus profectum et patratum.* Ergo sensus huius loci est: *Deus enim illos omnes suae tradidit contumaciae, ut ei suo quisque modo servire pergerent.* Ita Aoristus *συνέκλεισεν* praecedentibus *ἠπειθήσατε* et *ἠπείθησαν*, quoad formam, et his Aoristis vicissim Substantivum *ἀπείθεια* quoad potestatem respondet. Huic interpretationi, ut praeteream *Amos.* I: 6, favent quoque Poëtae dicta: *καὶ οὐ συνέκλεισάς με εἰς χεῖρας ἐχθροῦ* et *τὰ κτήνη αὐτῶν εἰς θάνατον συνέκλεισε*, *Psalm.* XXX: 8 (XXXI: 9) et LXXVII (LXXVIII): 50, quae sola e V. T. ad comparationem excitari merentur. Eadem vero dicta, quum ibi Verbum *συγκλείειν Divinam rerum humanarum gubernationem* spectet, nobis argumento sunt, PAULUM decreti ante mundum conditum de hominibus capti nullam mentionem fecisse, sed, quod ipsum non fugit CALVINUM, *actiones Providentiae Divinae,* quarum aliae aliis una cum temporibus successissent, proposuisse. Et si supra mihi probare contigit, eum Cap. IX—XI Deum non induxisse de genere humano Praedestinatione decernentem, sed Iudaeorum gentiumque exterarum sortem in vita terrestri regentem, sua sponte sequitur, eandem Providentiae causam hoc in disputationis fine agi. Quemadmodum igitur vs. 30 et 31 hominum illorum contumacia, ante et post CHRISTI adventum manifestata, sic hoc loco id, quod, ut monet MAIERUS, historici argumenti erat, omnium nempe aetatum testimonium, *Deum Iudaeos gentesque contumaciae suae tradidisse,* attigit Apostolus, ut benignissimum eius consilium ante oculos collocaret.

In posteriori membro hoc fecit scribens: ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ. Quod qui *Vulgata* duce Latine reddunt: *ut omnium misereatur,* lectorem ad tempora confundenda abducunt. Sine dubio cum BEZA et plerisque interpretandum est: *ut omnium illorum misereretur.* PAULUS non explicuit consilium, quod Deus eo tempore, quo haec Epistola scribebatur, demum peragere volebat, sed quod iam diu peragere voluerat et apud haud paucos revera peregerat. Iidem homines utroque in membro verbis τοὺς πάντας, si quid valet loquendi usus, denotentur necesse est. Longe igitur cum OLSHAUSENIO aberrant, qui Adiectivum πάντας in posteriori arctioribus finibus circumscribunt quam in priori. Nec Cap. V: 18, neque alibi, quantum novi, exemplum se offert, quo tam insolita interpretatio commendetur. Contra, ut utrumque eodem modo accipiamus, suadent etiam haec PHILEMONIS [1]):

> *Εἰ πάντες ἀποθανούμεθ', οἷς μὴ γίγνεται*
> *Ἃ βουλόμεσθα, πάντες ἀποθανούμεθα.*

Levius quidem peccant BEZA aliique verbis τοὺς πάντας bis ad *electos* restringendis, sed peccant tamen, in ratiocinationem praecedentem vs. 30, 31 prorsus aliena importantes. Nec Verbum ἐλεήσῃ huic opinioni suffragatur. Eo enim PAULUS, salva totius disputationis serie, significare non potuit *misericordiam Divinam,* qua contumaces salutem aeternam consequerentur, sed *qua in viam salutis perducerentur per fidem impetrandae.* Eadem plane hoc loco docet ac Cap. V: 18, item, ut

---

[1]) Apud STOB. l. c. *Tit.* CVIII. p. 374.

ad locum illum monui, 1 *Tim.* II: 1, 4. IV: 10. *Tit.* II: 11 sqq. Suus ipse, ut hactenus bene vidit OLSHAUSENIUS, interpres est *Gal.* III: 22, verbis: *Ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ γραφὴ τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν* adiiciens: *ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύουσι.* Itaque Deum id egisse declaravit, ut omnes supra memoratos misericordia sua in viam salutis duceret, qua pie et religiose tenenda beatitatis aeternae fierent participes. An spem foverit Apostolus, hoc consilium Dei tandem aliquando prosperum eventum habiturum esse, quaestio est ab eo praetermissa. Primo sane adspectu verba eius favent placito, quod ORIGENI iam in mentem venit [1]), totum genus humanum post fata serius ocius beatum fore. Quare mirandi non sunt VV. DD. qui non ita pridem, quo placitum illud commendarent, ad hunc locum certatim provocarunt [2]). Mihi quoque iam diu non amplius satisfaciunt omnia, quae ante quinquaginta fere annos adversus PERPONCHERIUM [3]) aliosque de eo disputavi [4]). At nondum tamen argumenta contrariam in partem allata mihi tanti ponderis esse videntur, ut causae quondam susceptae me poeniteat. Quin etiam assentiendum puto MEIJERO, PHILIPPO, THOLUCKIO et plerisque horum dierum interpretibus, ubi doctrinam, *Ἀποκαταστάσεως* nomine

---

1) *De Principiis.* Lib. III. Cap. 6. Opp. Tom. I. p. 156 sqq. et alibi.

2) Vide praeter WETTIUM aliosque interpretes, etiam STENGELIUM et KREHLIUM ad h. l. KERNIUM, *Die Christl. Eschatologie* in *Tübinger Zeitschrift für Theologie.* 1840. Part. 3. p. 38 et SCHOLTENIUM l. c. Tom. II. p. 96, 97, 548, 549, 552. GEORG. *Ueber die Eschatol. des N. T.* in *Theol. Jahrbücher.* 1845. p. 24, 25 hunc locum non memoravit.

3) *Bijbeloefeningen, bedenkingen, gissingen, wenken.* Part. II. p. 521 sqq.

4) *Biblioth. van Theol. Letterkunde.* Tom. VII. p. 617 sqq.

insignitam, ab iis, quae PAULI verba contineant, discrepare arbitrentur. Si enim supra verum assecutus sum, id, quod hoc loco legitur, Iudaeorum gentiumque exterarum tantum partem vs. 30 et 31 memoratam spectat et nihil aliud misericordiae Divinae tribuit, quam consilium eos in viam salutis per fidem impetrandae perducendi. Deinde Apostolus nullo modo prodidit se nunc attingere, quae huius vitae terrestris finibus excederent. Tum hac in conclusione praeteriit omnes, quotquot a rerum humanarum incunabulis mortem occubuerant.

Sed in mentem mihi venit coniectura, quam non sine scrupulo in lucem proferam, nec tamen occultandam censeo: utrumque, nempe, τοὺς πάντας *solos* spectare *Iudaeos* et respondere praecedentibus vs. 26: πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται; PAULUM vero Singulare πᾶς Ἰσραήλ mutasse in Plurale πάντας et Adiectivum pro Substantivo positum Articulo τούς definivisse, quoniam nunc *omnes* illos *Iudaeos*, qui CHRISTUM contumaciter sprevissent, sed (vs. 11—16) identidem ad meliorem mentem rediissent, aut, priusquam gentium exterarum complementum regnum Divinum ingrederetur, redituri essent, *una cum toto populo* post hunc eventum salutarem CHRISTUM professuro comprehenderet: verba igitur τοὺς πάντας explicanda esse: *illos omnes, tam qui usque ad ingressum complementi gentium exterarum contumaces manserint, quam qui aut nunc iam resipuerint, aut antea certe ad resipiscentes accessuri sint.*

Hac coniectura fit, ut Adiectivum pro Substantivo positum πάντας, non ad *duos* tantum (Iudaeos et gentes exteras), quem rarissimum eius usum vulgaris requirit interpretatio, sed ad *plures* (Iudaeos

identidem ad CHRISTUM adductos et postea adducendos) referatur. Et probabilitate insigniter ea accrescit, si ad totam huius Capitis disputationem convertimus oculos. Ab initio inde usque ad vs. 25 PAULUS gentes exteras obiter tantum memorat, in *Iudaeorum causa* agenda subsistit. *Arcanum*, quod ibi et vs. 26 patefacit, ad *solos Iudaeos* pertinet, neutiquam ad gentes exteras. Inde procedens vss. 27—29 quoque gentes illas silentio prorsus praetermittit totusque est in ratiocinando de *Iudaeis*. *Iidem* autem si vs. 33 *tantum intelliguntur*, disputationi, ad probandum, ut post alios monet THOLUCKIUS, populum Israëliticum a Dei misericordia non exclusum esse institutae, optime respondet conclusio. Atque ita Apostolus hac in conclusione revertitur ad miserandam populi conditionem, unde vs. 1 sqq. initium cepit. Neque haec coniectura eo labefactari videtur, quod vs. 30 et 31, in comparatione Iudaeorum gentiumque exterarum, utrique ἀπειθήσαντες fuisse dicuntur. Aoristus enim ἠπειθήσατε vs. 31, quippe gentes Idololatriae deditas *Deo obstitisse* significans, huic loco tantum insertus est, ut Antithesin faciens ad sequentia ἀπειθείᾳ et ἠπείθησαν duceret, in quibus propria cernitur notio *fidei*, CHRISTO nempe, *denegatae*, quod in crimen *Iudaeos* tota praecedens vocat disputatio. Rationem vero non *illius*, sed *huius* ἀπειθείας vs. 32 habendam esse, haud scio, an perspicue prodat consideratio, hunc vs. non cum Protasi vs. 30, sed, ut viderunt etiam BOSVELDIUS aliique, cum Apodosi vs. 31 connectendum esse. Similiter in N. T. ubi comparatio, per Particulas ὥσπερ et οὕτω instituta, novam praeparat sententiam, auctores non Protasin persequuntur, sed Apodosin, uti *Matth.* XIII: 40, 41.

XXIV: 27 sqq. *Luc.* XVII: 24, 25. *Rom.* VI: 4, 5. 1 *Cor.* XV: 22, 23. XVI: 1, 2. Si quis contrariam in partem ad verba vs. 33—36 provocat, non infitior, illa sic explicari posse, ut cum vulgari huius loci interpretatione in concordiam redigantur. At quantum coniecturae meae tertia interrogatio vs. 35 et Emphasis Pronominum *αὐτοῦ, αὐτόν* et *αὐτῷ* vs. 36 faveat, infra ostendere conabor. Nihil aliud superesse video, quod ei obiiciatur, quam perorationem latissime patentem ea his finibus circumscribi, ut, missis gentibus exteris, ad Iudaeos tantum pertineat. Vehementer tamen dubito, an hoc in censum veniat, dummodo eam et loquendi commendet usus, et oratio contexta, et tota disputatio huius Capitis. Sed tenuitatis meae mihi probe conscius inventum meum ulterius urgere nolo. Si aequi peritique iudices illud improbaverint, fortasse nonnihil conferet ad nova quaerenda argumenta, quibus vulgaris interpretatio fulciatur.

Vers. 33.

Disputationis conclusionem primum sequitur exclamatio, cuius altera pars est: Ὦ [1]) *βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ.* Nonnullis in libris Particula *καὶ* ante Genitivum *σοφίας* non exstat, sed scriptores eam, quo orationis structurae succurrerent,

---

[1]) Sic cum LACHMANNO et IOWETTO Interiectionem *exclamantis* ab Interiectione *appellantis* ὦ Cap. II, 1, 3 al. distinxi obtemperans BUTTMANNO. *Ausf. Gr. Sprachl.* Tom. II. p. 303 et ROSTIO ad *Duncan. Lex.* p. 1215. Cf. THOM. *Mag.* p. 930.

omisisse videntur. Hac autem structura bene constituta nihil amplius supererit, quod controversiam inferat. Sed gravissima agitur quaestio, unde pendeant Genitivi σοφίας et γνώσεως, a praecedenti πλούτου, an una cum Genitivo πλούτου a Nominativo βάθος. Hoc illi, duce iam ORIGENE, per omnes fere aetates, praetulerunt plerique, quorum multos recensuit MEIIERUS, ipse eidem sententiae addictus, nuperrime BISPINGIUS, BEELENIUS, VISSERINGIUS, EWALDUS, PURDUËUS, IOWETTUS. Alterum, haud scio, an placuerit paucioribus, at probatum tamen est a LUTHERO, CALVINO, BEZA, PAREO, ESTIO, SLICHTINGIO, LIMBORCHIO, quos recentiori memoria cum REICHIO secuti sunt BOEHMIUS, STUARTUS, HODGIUS, SHUTTLEWORTHUS, PEILIUS, GREVIUS, WYSIUS, PALMIUS. Ab eadem parte stetit vetus noster interpres scribens: *O diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennisse Gods*, et hoc quidem ad imitationem LUTHERI aliorumque. Nonnulli, uti CRELLIUS, RÜCKERTUS, TURNERUS, PHILIPPUS, aut dubitarunt, aut sententiam suam minus aperte declararunt. Mihi vero persuasissimum est, Apostolum sibi voluisse: *O profundum divitiarum Divinae et sapientiae et scientiae.* Quod ad tuendum singula nunc articulatim explicemus.

Incipiamus a Genitivo πλούτου, quem salvo loquendi usu cum sequenti Θεοῦ coniungi posse docent *Phil.* IV: 19 aliique loci. Sed eo solo significari *divitias aeternae Dei omnipotentiae* FRITZSCHIUS cum BAUMGARTENCRUSIO cupidius sumsit, nullo argumento probavit. Eodem modo iudicandum est de ARETII, BOSVELDII aliorumque opinione, Deo *divitias* tribui, *quia sibi suisque semper sufficiat.* Orationi contextae magis accommodata est plerorumque interpretum, qui tres Geniti-

vos *πλούτου*, *σοφίας* et *γνώσεως* a Nominativo *βάθος* suspendunt, sententia, PAULUM laudasse *divitias Divinae gratiae* vel *misericordiae*. Et plausum ferre merentur, qui hac in peroratione propter praecedentia *ἔλεος* et *ἐλεεῖν* et omnia supra disputata *misericordiae* similisve virtutis Divinae commemorationem exspectari, cum OLSHAUSENIO et MAIERO monent. Sed si mihi infra efficere contigerit, illam commemorationem vs. 35 fieri, sine damno ea hoc loco carere poterimus. Interpretationi autem propositae revera obstant loci, qui ad eam commendandam afferri solent, uti Cap. II: 4. IX: 23. X: 12. *Eph.* I: 7. II: 4, 7. III: 8. Ibi, nempe, connexa luculenter arguunt, vocabulo *πλοῦτος* et affinibus nihil aliud inesse quam *divitiarum*, *opum*, seu *opulentiae* varii generis notionem, sicuti in ea subsistendum est 2 *Chron.* I: 12. IX: 22. *Luc.* XII: 21. *Rom.* XI: 12. 1 *Tim.* VI: 17, 18. Fieri autem posse, ut duo Genitivi *σοφίας* et *γνώσεως* praecedenti *πλούτου* subiiciantur, in dubium vocabit nemo, qui similis structurae Cap. II: 4 aliorumque locorum meminerit, item verborum PLATONIS [1]): *Τρυφᾷς ὑπὸ πλούτου τῆς σοφίας*. Ubi VV. DD. aiunt, inter vocabula illa tantum non interesse, ut per Particulas *καὶ* a se invicem distingui possint, egregie falluntur. Ea a se invicem notione differre iam intelligimus ex *Eccl.* II: 21, 26. VII: 13. IX: 10. *Ies.* XI: 2. *Dan.* I: 4, quibus in locis utrumque exstat, quemadmodum 1 *Cor.* XII: 8. Alibi, uti *Prov.* VIII: 12 et *Eccl.* I: 16—18, ea discrimen produnt *causae* et *effectus*. Quidni vero idem discrimen hoc in loco cerni existimemus? Quidni *sa-*

---

[1]) *Euthyphr.* p. 12 cf. DE RHOER, *Fer. Dav.* p. 159.

pientiam et *scientiam* ita distinguamus, ut in altera *norma regulaque consilia capiendi*, in altera *rationes* agnoscantur *consilia capta peragendi?* Quidni Genitivis σοφίας et γνώσεως notiones statuamus, quas in posteriori membro, ut infra clarius elucebit, commendant Nominativi κρίματα et ὁδοί Genitivis illis respondentes? Itaque non amplius latet causa, cur PAULUS ex more veteribus usitato Particulae καί duobus pluribusve, quae a lectoribus accurate discerni vellent, praefigendae, scripserit: καὶ σοφίας καὶ γνώσεως [1]). Particulae illius alteri tertioque trium vocabulorum praepositae exempla, quae FRITZSCHIUS e Cap. II: 7. XI: 36. XII: 2 et aliunde congessit, ut fere omnia [2]) huius orationis dissimilia sunt, ita probant quidem, tres Genitivos hîc pariter a Nominativo βάθος pendere posse, eos reapse illinc pendere, nullo modo. Exemplum vero sententiae, utrumque praecedenti πλούτου subiectum esse, egregie favens non longe quaeri debet, si bene vidi, verborum structuram Cap. XVI: 2 sic faciendam esse: Αὐτὴ γὰρ προστάτις καὶ πολλῶν ἐγενήθη καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ. Sed cur plura? Equidem mente non magis assequor quam REICHIUS, quomodo eodem in ordine, quem duo occuparunt Homogenea ad *intelligendi facultatem* simul pertinentia, σοφίας et γνώσεως, Hetero-

---

[1]) Exemplorum copiam praeter alios attulit HARTUNGIUS l. c. Tom. I. p. 143, 144. Sed legi etiam meretur MADVIG. p. 212.

[2]) Excipiatur *Apoc.* V: 12, sed quamquam hîc eodem in ordine etiam conveniunt Accusativi πλοῦτον et σοφίαν, nihil tamen ad sententiam, PAULUM Genitivo πλούτου sequentem σοφίας subiecisse, refellendam valet locus, in quo vocabula varii generis ad numerum septenarium complendum accumulantur, quemadmodum Cap. VII: 12, ubi pro vocabulo πλοῦτος legitur ἡ εὐχαριστία.

geneo *πλούτου* locus pateat. Ubi autem REITHMAYRUS ex Cap. II: 4 et aliunde cogere studuit, neutrum vocabulorum *σοφίας* et *γνώσεως*, si a praecedenti *πλούτου* penderent, Articulo cariturum esse, non animadvertit V. D. hac tota in exclamatione, quum *qualitates* tantum praedicet, Articulum frustra quaeri, quemadmodum Genitivi sine eo cumulantur *Iudith.* VIII: 14. XIII: 18. *Sap. Sal.* XIII: 5. 2 *Cor.* III: 6. *Hebr.* V: 12. VI: 1, 2, etiam apud THUCYDIDEM [1]), ubi ait: *ὀλίγων ἡμερῶν ἕνεκα μεγάλου μισθοῦ δόσεως* [2]).

Sed sententiam, Genitivos *σοφίας* et *γνώσεως* a praecedenti *πλούτου* pendere, novo argumento probat eius coniunctio cum Nominativo *βάθος*. MEIERO aliisque lubens concedo, veteres Adiectivo *βαθύς*, sive eo proprie, seu figurate uterentur, saepe missa *profundi* notione significasse *quod in suo genere magnum est.* Neque omnino negaverim, eos illud ipsum *βάθος πλούτου*, quod hoc loco exstat, scripsisse ad *amplitudinem divitiarum enunciandam* [3]). Ipse quoque Apostolus 2 *Cor.* VIII: 2, quod RAPHELIUS aliique urgent, formula *ἡ κατὰ βάθους πτωχεία* usus esse videtur, ut *summam inopiam* enunciaret. At inopiam tamen, ut-

---

[1]) Lib. I. Cap. 143.

[2]) Vide POPPONIS *Comment.* Vol. I. p. 243.

[3]) Ita apud SOPHOCL. *Ai.* vs. 130 legere videmur *μακροῦ πλούτου βάθει*, nisi cum SCHAEF. et LOBECK. corrigendum est *βάρει*. AELIANUS *Varr. Hist.* Lib. III. Cap. 18 verbis *πλούτῳ βαθεῖ* denotat tantum *divitias uberrimas*. Cff. *Index Graec.* ibid Tom II. p. 391. Ed. c. G. KUEHN. et Interpretes ad AESCHYL. *Pers.* vs. 438, ubi, quemadmodum vs. 664 et al. editum reperimus *βάθος κακῶν*. SUIDAS Compositum *βαθύπλουτος* explicat: *πολὺν πλοῦτον ἔχουσα*.

pote *hominis valde depressi* conditionem, verbis *κατὰ βάθους, id, quod profundum est*, denotantibus [1]) proposuit. Multo minus vero hanc vocabuli *βάθος* notionem ab eo neglectam esse puto, quum illi adiungeret Genitivum *πλούτου.* Contra me iudice imaginem petiit ab antiquo more aurum, argentum, pretiosissima quaevis, vestimenta etiam et frumenta sub terra abscondendi, sive in cavernas natura paratas, seu in aediculas arte humana constructas. Graecos vetustissimos talia loca, priusquam vocabulum *χρυσός* ius civitatis accepisset, *θησαυρούς* appellavisse, me ante multos annos in quo, nescio, libro legere memini. Et quo profundiora illa bonorum erant receptacula, eo et a latronum hostiumque vi tutiora, et opibus cumulatiora esse existimabantur. PAULUM autem, quum haec ei succurrerent, scripsisse *βάθος πλούτου,* BEZAE quoque fuit iudicium. Nec moris illius exempla in libris veterum investigare arduum est. Eximium nobis dat PLUTARCHUS de PHILOPOEMENE narrans [2]): *Κομίσαντες αὐτὸν εἰς τὸν καλούμενον θησαυρὸν, οἴκημα κατάγειον, οὔτε πνεῦμα λαμβάνων* (*λαμβάνον*), *οὔτε φῶς ἔξωθεν, οὔτε θύρας ἔχον, ἀλλὰ μεγάλῳ λίθῳ περιαγομένῳ κατακλειόμενον.* Plura praebent alii tam ligatae quam solutae orationis scriptores, sive similia narrando, seu imaginem inde repetendo [3]). Praesertim

---

[1]) Frequens haec notio est apud DIOD. *Sic.* uti Lib. I. Cap. 41. V. 36, 37. XII: 15.

[2]) *Vit.* p. 367.

[3]) Legantur PIND. *Isthm.* I. vs. 96, 97. HERODOT. Lib. II. Cap. 150. DIO CASS. Lib. LXVIII. Cap. 14. LUCIAN. *Hermot.* Cap. 72. Tom. I. p. 814. CICER. *Senect.* Cap. 7. LIV. Lib. XXXIX. Cap. 50 aliique.

Orientales bona sua sic custodire solebant [1]). Literis igitur Sacris satis multi loci insunt, qui eundem morem referunt, aut hinc illustrari possunt, uti *Iob.* III: 21. *Prov.* II: 4. *Ies.* XLV: 3. *Ier.* XLI: 8. *Matth.* VI: 19, 20. XIII: 44. *Iac.* V: 1—3. Ipse PAULUS eum, nisi fallor, 2 *Cor.* IV: 7 obiter attigit scribens: *ἔχομεν τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν*, quae interpretanda puto: *Quemadmodum in terrae gremio pretiosa vasis testaceis continentur, sic nos in corporibus fragilibus hunc Euangelii thesaurum circumferimus.* Mirandum igitur non est, Apostolum hinc exclamationem suam: *Ὦ βάθος πλούτου* repetiisse. Ita vero Substantivum *βάθος* non enunciavit pro Adiectivo, sed genuinam eius vim retinuit, sicuti illa *Matth.* XIII: 5. *Marc.* IV: 5 aliisque in locis a GLASSIO [2]) ad regulam suam commendandam allatis retineri debet, item quodammodo, ubi Iudaeorum magister Deum עומקא דחוכמתא, i. e. *profundum sapientiae* appellavit [3]). Graeca autem non satis explicantur scribendo: *O amplitudinem divitiarum*, nisi iis addatur: *alte reconditam.* Sed si hac explicatione confirmatur propria notio vocabuli *πλούτου*, inde luculenter apparet, ab illo Genitivo pendere sequentes *σοφίας* et *γνώσεως*, neutiquam a Nominativo *βάθος*. *Sapientia* enim et *scientia* in terrae gremio aeque ac *divitiae* occultari nequeunt. Sed rationem concludamus. Imagine ab opibus varii generis sub terra latentibus repetita PAULUS *duas Divinae intelligentiae*

[1]) Cf. FABER, *Waarnemingen over het Oosten.* Tom. IV. p. 158 sqq.
[2]) L. c. Tom. I. p. 23 sqq.
[3]) Vide SCHOETTGEN. ad h. l.

easdemque per Particulam καὶ distinctas qualitates hoc nomine praedicavit, quod amplitudine sua longius a mente humana remotae erant, quam ut sibi relicta in eas penetrare posset. Exclamavit igitur: *O quam alte recondita est amplitudo Divinae et sapientiae et scientiae.*

Et hac prioris membri interpretatione nihil certius esse, luculenter, me iudice, testatur posterius membrum: *ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ.* Hanc alteram exclamationem ducit Particula *ὡς* Latinae *quam* respondens, uti Cap. X: 15 et alibi, etiam apud scriptores exteros [1]. Commate autem, quod in Editione Recepta legitur, deleto ea ad totam exclamationem pertinet. Substantiva *κρίματα* et *ὁδοί* qui cum CALVINO et MUSCULO eodem redire opinentur, perpauci sunt. Vulgo ea distinguuntur, sed vario modo. Plerique vocabulo *κρίματα consilia* vel *decreta* significari putant. Aliis *sententias iudicis*, aut vel *iudicia severa* intelligere placet. Et negare non ausim plurimis in locis notionem illam requiri. Rursus vero a WETTIO, PHILIPPO aliisque negatum nollem, *consiliorum* etiam vel *decretorum* notionem admitti posse secundum loquendi usum. Ita certe vocabulum *Psalm.* XVIII (XIX): 9 et CXVIII (CXIX): 75 interpretandum videtur. Et hoc quidem loco interpretationi illi, ut vidit etiam RÜCKERTUS, favet oppositum *ὁδοί*, quod tam *Deut.* XXXII: 4, quam *Act.* XIII:

---

[1]) E. g. HOMER. *Iliad.* XXI vs. 441. *Odyss.* XXII. vs. 319. Mihi succurrit quoque quod apud EPICTET. *Ceb. Tab.* p. 140 SCHWEIGH. legimus: Ὦ Ἡράκλεις, ὡς εἰς μεγάλην τινὰ ἐπιθυμίαν ἐμβέβληκας ἡμᾶς, εἰ ταῦθ᾽ οὕτως ἔχει.

10. *Hebr.* III: 10. *Apoc.* XV: 3 *Divinas agendi rationes* significat. Similiter apud PINDARUM [1]) legimus:

> *Ὠκεῖα δ' ἐπειγομένων ἤδη Θεῶν*
> *Πρᾶξις ὁδοί τε βραχεῖαι.*

Idem CHRYSOSTOMUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS usu vocabuli *οἰκονομίαν* sibi voluere. Optime autem utrumque *κρίματα* et *ὁδοί* coniunctum deprehenditur, si illud ad *consilia* refertur, *quae Deus cepit*, hoc ad *rationes, quibus ea exsecutus est.* Sed quomodocunque utriusque necessitas explicatur, unanimi, quantum novi, consensu VV. DD. sumunt, ea respondere praecedentibus *σοφίας* et *γνώσεως*. Nec male MEIJERUS plerisque adstipulatur, priora *σοφίας* et *κρίματα* et posteriora *γνώσεως* et *ὁδοί* cohaerere iudicantibus. At graviter errare videntur, quotquot contendunt, hoc in posteriori membro aeque ac vs. 34 tantum attingi verba *καὶ σοφίας καὶ γνώσεως*, vs. vero 35 et 36 remotiora *βάθος πλούτου*. Mihi certe incredibile est, PAULUM exclamationem arctissime cohaerentem in duas partes dissecuisse easque separatim tractasse. Sed hac opinione probata Adiectiva quoque *ἀνεξερεύνητα* et *ἀνεξιχνίαστοι*, quibus consilia Dei, quamquam minus Latine, *imperscrutabilia* eiusque viae *impervestigabiles* dicuntur, prorsus neglecta iacent. Atqui quemadmodum Substantivis *κρίματα* et *ὁδοί* Substantiva *σοφίας* et *γνώσεως* explicantur, sic Adiectivis illis praecedentia *βάθος πλούτου* explicari, ex eorum notione cogimus. Alterum

---

[1]) *Pyth.* IX. vs. 119, 120.

in N. T. semel tantum reperitur, alterum legitur etiam *Eph.* III: 8, et quidem, quod multum valet, cum Substantivo πλοῦτος coniunctum. Utrumque vero, ut cum affinibus haud raro in oratione exstat, quae vocabula quoque βάθος, πλοῦτος aut similia continet, sic descriptioni *opum sub terra latentium* accommodatissimum est [1]. Et cur tandem Adiectiva illa hunc locum occuparunt, nisi ut officio fungerentur verba βάθος πλούτου explicandi? Atqui hoc posito *toti membro priori* respondet posterius: *Quam imperscrutabilia eius consilia et impervestigabiles eius viae sunt.* Penitus igitur evertitur opinio, auctorem hîc reliquisse intactum, quod vs. 35 demum tractaturus esset. Nec minus erroris nunc convincuntur, qui supra tres Genitivos πλούτου, σοφίας et γνώσεως pariter Nominativo βάθος subiectos esse arbitrantur. Sed a primo Genitivo πλούτου sequentes σοφίας et γνώσεως pendere, quemadmodum ille a Nominativo βάθος pendeat, ipse PAULUS, optimus verborum suorum interpres, *Col.* II: 3 tanquam digito monstravit scribens, ut habet editio TISCHENDORFII: (εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ), ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι, quae cur a paucis tantum comparata sint, me plane fugit [2].

---

[1]) Exempla vide in SYMMACHI interpretatione *Prov.* XXV: 3. *Judith.* VIII: 14. *Sap. Sal.* IX: 16. *Sir.* XVIII: 4, 6. 1 *Cor.* II: 10. DIOD. *Sic.* Lib. I. Cap. 41. PHILOSTR *Vit. Soph.* Lib. I. Cap. 12 p. 496 OLEAR.

[2]) Cf. BÄHR. *Comment.* ad h. l.

Vers. 34.

Ad eandem conclusionem ducit duplex interrogatio, aeque ac duplex, quae praecedit, exclamatio, ex animo inflammto expromta: *Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;* Haec verba PAULUS ex *Ies.* XL: 13 mutuatus est, interpretem Al. presse sequens. Ad literam Graeca Latine sonant: *Quis enim cognovit mentem Domini? aut quis consiliarius eius fuit?* In priori membro *mente Domini* significari *consilia* seu *decreta Dei*, e scriptoribus exteris ALBERTIUS et PALAIRETUS ostenderunt. Itaque vocabulum *νοῦν* respondet remotioribus *κρίματα* et *σοφίας*, neutiquam propioribus *ὁδοὶ* et *γνώσεως*, uti FRITZSCHIUS aliique sumserunt decepti a THEODORETO, qui multis iam alienae interpretationis auctor fuit, quum descriptis vss. 34 et 35 notaret: *Τὰ τρία ταῦτα πρὸς τὰ τρία τέθεικε, τὸν πλοῦτον, καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν γνῶσιν· τὸ μέν· τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου; πρὸς τὴν γνῶσιν· τὸ δέ· τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; πρὸς τὴν σοφίαν· τὸ δέ· τίς προέδωκεν αὐτῷ καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; πρὸς τὸν πλοῦτον.* In errore vero versati non essent, si vidissent, principium interrogationis *τίς ἔγνω* tam verba *βάθος πλούτου*, quam Adiectiva *ἀνεξερεύνητα* et *ἀνεξιχνίαστοι* respicere, et *totam* exclamationem prioris membri vs. 33 hîc aeque atque ibidem in posteriori membro comprehendi. Interrogationi autem hanc inesse negationem: *neminem mentem Dei cognoscere posse*, quisque sua sponte intelliget. Sed hoc *κατά τι* accipiendum esse, i. e. exclusis iis, quibus Deus arcana sua patefecerit, recte iam monuit PELAGIUS. Cff. omnino

Sap. Sal. IX: 17 et 1 *Cor.* II: 16. Quaenam in altero membro vocabuli σύμβουλος, apud scriptores Graecos et interpretem Al. frequentati, potestas sit, ostendit GROTIUS monendo, reges habere consiliarios, qui intima ipsorum noverint. Hinc enim apparet, PAULUM non solum negasse hominem esse, qui *Deo consilia daret*, sed etiam qui *in eius arcana penetraret.* Atque sic iterum *totam* exclamationem prioris membri vs. 33 comprehendens, duos Genitivos σοφίας et γνώσεως ibi a praecedenti πλούτου, et hunc solum a Nominativo βάθος pendere docuit.

Vers. 35.

Neque aliam structuram commendat tertia interrogatio: Ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; Vulgo VV. DD. putant, PAULUM suum in usum convertisse Hebraea *Iob.* XLI: 3: מִי הִקְדִּימַנִי וַאֲשַׁלֵּם Graeca vero in locum *Ies.* XL: 14, ubi in *Alex.* et *Ald.* leguntur, ex eius Epistola translata esse. Sed KÖLLNERUS dubitavit, utrum Apostolus sua ex Hebraeo, an ex Graeco codice mutuatus esset. Sine fluctuatione hoc illi praetulit EWALDUS. Quidquid huius rei est, in controversiam vocari nequit orationis sensus. Verbum προδιδόναι apud veteres plerumque significat *prodere*, etiam 2 *Macc.* VII: 37, aliquoties tamen, ut exemplis probat *Thes.* STEPHANI, *prius dare*, a quo huius loci notio *prior dedit* non longe distat. Particula καί, per Hebraismum, vicem sustinet Latinae *ut*, quemadmodum *Matth.* XXVI: 15 multisque aliis locis a KÖL-

DIO [1]) indicatis. PAULUS igitur sibi voluit: *Aut quis dando antevertit Deo, ut merces in eum conferatur?* Interrogatione hîc etiam in negationem mutata, *neminem esse* dixit, *cui Deus dona sua dare debeat, ut beneficia retribuat ab eo accepta.* Aliis verbis docemur, *omnia, quae a Deo proficiscantur, misericordiae sive gratiae eius dona esse.* Quo Apostolum Iudaeos merita sua iactantes denuo carpsisse, bene iam vidit VORSTIUS. Quid vero ei hanc tertiam interrogationem indidit? Plerorumque sententiam, eum ante oculos habuisse praecedentia *βάϑος πλούτου,* me plus uno argumento supra iam refutasse spero. Sed verbis eius profecto, ut loco suo stare possint, nexu tam quaesito succurrere non opus est. Si cum EWALDO sumere licet, PAULUM verba lla in exemplo quodam *Ies.* XL: 14 revera legisse, nihil verisimilius est, quam eum e libro vatis Divini, cuius oraculo vs. 34 usus esset, haec quoque, ne benignitas Dei nunc intacta maneret, vs. 35 attulisse. Si vero probabilior est sententia vulgaris, Apostolum dictum *Iob.* XLI: 3 repetiisse, ne sic quidem ulla premere videtur difficultas. Totam suam disputationem vs. 32 graviter concluserat, Deum id egisse aiens, ut *misericordiam* suam praestaret hominibus contumacibus, nemine excepto, ad CHRISTI professionem per fidem ducendis. Nunc ardor animi eum vs. 33 et 34 ad exclamationes et interrogationes faciendas incitaverat, quibus *alte reconditam Divinae intelligentiae amplitudinem* hac omni in re conspicuam celebraret. Atqui haud secus in peroratione sua celebrandum esse vidit *fontem,* unde *Divinae sapientiae et scientiae* demonstratio exori-

[1]) *Concordant. Particul. Ebr.-Chald.* p. 308.

retur et iam exorta esset. Ergo quum ei in mentem venirent verba: *Τίς προέδωκεν αὐτῷ καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ;* vs. 35 hanc tertiam utrique praecedenti adiecit interrogationem. Atque ita ad conclusionem suam vs. 32 rediens, *omnia bona, quae Deus infinita sua sapientia decrevisset et infinita sua scientia perageret*, non hominum meritis, sed *soli misericordiae Divinae deberi* declaravit.

Vers. 36.

Denique PAULUS, ne ulla sibi contradicendi aut dubitandi superesse videatur causa, haec maximi momenti verba edit: *Ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα.* Recte MEIJERUS aliique ea, ut indicat Particula *ὅτι*, *nam*, cum vs. 35 connectenda esse monuerunt. Sed si totam perorationem vs. 33—35, prout oportet, interpretatus sum, viam me monstrasse puto omnium cohaerentiae nova in luce ponendae. Quod KOPPIUS contendit et TERROTUS cum approbatione descripsit, discrimen trium illorum *ἐξ αὐτοῦ* et *δι' αὐτοῦ* et *εἰς αὐτόν* anxie non quaerendum esse, sed ea hanc in sententiam: *ab ipso omnia pendent*, redire, iam satis refutatum habebit, qui animadverterit, Apostolum, quum Particula *καί* bis uteretur, ea a se invicem accurate distinxisse. Quomodo distinguenda sint, quaestio est controversiae obnoxia. Sed via et ratione omnia, nisi fallor, procedunt, si sumimus, uti *prima ἐξ αὐτοῦ tertiam* interrogationem vs. 35 spectent, sic *media δι' αὐτοῦ* ad *secundam* vs. 34, *postrema εἰς αὐτόν* ad *primam*, quae ibidem exstat, referenda esse. PAULUS omnia *ex*

eo, et per eum, et ad eum esse dixit, quoniam, *et e sola Dei misericordia* seu *gratia existerent, et rationibus, a sola eius scientia profectis, peragerentur, et, prout sola eius sapientia hoc constituisset, ad optimos fines tenderent*, i. e. ad virtutes eius illustrandas. Pronomina, nempe, Subiecto orationis τὰ πάντα studiose praeposuisse videtur ad eandem Emphasin, quae se Cap. XV: 12. 1 *Cor.* I: 30. *Eph.* II: 10 alibique prodit, iis tribuendam, ut intelligatur: *non ex hominum meritis, non per rationes ab hominibus initas, non alios homines prae aliis ornandi studio.* Eandem vim illae Praepositiones secundum loquendi usum habent *Ioann.* I: 3. 1 *Cor.* VIII: 6. XI: 12. *Col.* I: 16, 20. *Hebr.* I: 3. II: 10 [1]). Et hac interpretatione Apostolus a fonte, ad quem verbis IOBI perductus erat, i. e. *misericordia* seu *gratia Dei*, exorsus, ad actiones *scientiam* Dei manifestantes transiit, donec, iterum surgens, culmen attingeret, *sapientiam* Dei, quae omnia ita ordinasset, ut virtutes suas illustraret. Trinitatis vero, quam inde ab ORIGENE multi in orationem importarunt, ne levissimum quidem huic loco inest vestigium. Quare mirandum non est, interpretes multos, quos laudat MEIIERUS, item STUARTUM, HODGIUM aliosque recentioris memoriae placitum illud hîc silentio praeteriisse, et HOFMANNUM [2]) eius rationem haberi noluisse. Subiectum orationis τὰ πάντα vulgo exponitur *quidquid hac in uni-*

---

[1]) Pertinet hoc etiam ad Receptum εἰς αὐτόν, quod nonnulli pro ἐν αὐτῷ sumserunt, uti Vulgata interpretans *in ipso.* Sed errorem iam correxit CALVINUS. Ceterum cf. MARC. ANTON. *De rebus suis.* Lib. IV. § 23. p. 111 GATAK.

[2]) L. c. Tom. I. p. 174, 175.

versitate est [1]). Ergo auctor a rerum humanarum regimine ad huius mundi incunabula transsiliit. Sed saltus ille admitti nequit, si Particula *ὅτι* postulat, ut verba ἐξ *αὐτοῦ* ad Dei, quae vs. 35 praedicatur, *misericordiam* seu *gratiam* referamus. Hinc enim sequitur, intelligenda esse *omnia illa*, quae Cap. XI usque ad conclusionem vs. 32 tractata et in peroratione vs. 33—35 laudibus celebrata sint. Verba *τὰ πάντα* eodem modo 1 *Cor.* XII: 6. 2 *Cor.* V: 18. *Eph.* V: 13. *Phil.* III: 8. *Col.* III: 8 et alibi usurpata reperimus. Neque obstat *Col.* I: 16, ubi significantur connexa *τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς*. Hanc interpretationem quoque commendat Doxologia: *Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν*, i. e. *Ei gloria in aeternum, amen.* Ipsa enim illa, quum aeque atque *Eph.* III: 21 incipiat a Pronomine *αὐτῷ*, non vagam Dei laudationem continet, sed accommodatam praecedentibus. Utrum Indicativus *est*, an Coniunctivus *sit* orationi addi debeat, cum ESTIO aliisque dubitare non possum, quoniam illius reticentia loquendi usu nititur, huius reticentia non item. [2]). PAULUS igitur declarat, *quidquid Deus hominum causa egerit, agat et acturus sit, ad gloriam eius celebrandam tendere.* In vocabulum autem *ἀμήν*, *ita profecto est*, Hebraeorum more Doxologia desinit.

---

[1]) Quod mihi etiam placuit in libro: *Laatste Leerredenen.* p. 65 sqq.
[2]) Cff. disputata in Comm. ad *Phil.* IV: 20 et supra p. 356, 357.

PARAPHRASIS

CAPITIS XII ET SEQUENTIUM, CUM ANNOTATIONE PASSIM EI SUBIECTA, NUNC LONGIORE, NUNC BREVIORE.

Caput XII.

Vs. 1. Quae quum ita sint, exhortor vos, carissimi
eiusdem fidei socii, per multiplicem misericor-
diam Dei erga vos praestitam, ut corpus quis-
que suum regatis ad referendam imaginem sa-
crificii viventis, sancti, Deo placentis, atque ita
Dei colendi modum rationi consentaneum se-
Vs. 2. quamini [1]). Nec vobis induite hominum huic
seculo depravato servientium faciem, sed trans-

[1]) Verbis *τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν* Exegesin inesse omnia praecedentia *παραστῆσαι* — — *τῷ Θεῷ* explicantem, vidit etiam BORGERUS in *Dissert. de parte Epistolae Pauli ad Romanos paraenetica.* p. 11, nuperrime MEIJERUS, *Krit. exeg. Handb. über den Römerbrief.* Ed. III, qua infra constanter utar. Cff. ATHENAG. *Leg. pro Christ.* Cap. 13. p. 60. OTTON. et *Test. Lev.* Cap. 3. p. 547, 548 ibi allatum.

formamini renovando animi studio, ut vita ve-
stra probetis, quaenam voluntas Dei, quid bonum,
et Deo placens, et in homine Christiano perfe-
Vs. 3. ctum sit [1]). Itaque gratia Divinitus mihi data
fretus unicuique vestrum CHRISTUM profitenti
mando, ut, alienus ab adspirando ad altiora
quam oporteat, adspiret tantum ad moderatum
usum eorum, quae sibi pro fidei, qua pollet,
Vs. 4. mensura tributa sunt. Quemadmodum enim in
uno eodemque corpore membra multa habemus,
eorum autem nonnullis quidem, ut gemino ocu-
lo, auri, pedi, non vero omnibus eadem data
Vs. 5. functio est [2]), sic nos, quamquam multi, in CHRI-
STI communione ad unum idemque pertinemus
corpus; singulos vero quod attinet, membro-
Vs. 6. rum similes sumus ceteris ministrantium. Quum
autem hinc sequatur, nos, prouti Deus gratiam
suam nobis gratificatus sit, diversa habere dona,
intra fines nobis scriptos nos contineamus: et
alii quidem, quotquot ad Divina nobis pate-
facta Prophetarum more edenda vocamur, in eo
versemur ita, ut quisque pro fidei, quam pos-
Vs. 7. sidet, proportione agat [3]): alii, quibus Diaco-

[1]) Similiter tria cumulantur in CLEM. *Rom. Ep. ad Corinth.* Cap. 7. Tom. I. p. 150 COT. Ceterum cff. dicta in *Bijdragen tot bevordering van Bijb. Uitlegkunde.* Tom. III. p. 324, 325.

[2]) Ita PAULUM membra distinguere voluisse docent, nisi fallor, verba ad loquendi usum exacta. Legantur disputata in *Comm. perp.* in 1 *Cor.* XV. p. 217. Et huic explicationi favet oratio contexta vs. 5 sqq. Aliter vulgo interpretes, praeeunte ERASMO in *Paraphr. Opp. omn.* Tom. VII. *Lugd. Bat.* 1706.

[3]) WETTIUM aliosque, qui Participium *ἔχοντες* a Verbo praecedente

norum ministerium mandatum est, in paupe-
ribus, aegrotis, hospitibus ministrando perma-
neamus: alii, quibus impositum est doctrinae
moralis tradendae negotium, in hominibus do-
Vs. 8. ctrina illa instituendis subsistamus: alii, quibus
adhortandi functio obtigit, in hac adhortatione
toti simus et perpetui: qui indigentibus de re
familiari impertitur, hoc faciat simpliciter, sine
ullo sui respectu: qui praesidio suo alicui pa-
trocinatur, hoc faciat strenue et impigre: qui
misericordia aliquem prosequitur, hoc faciat ore
Vs. 9. vultuque hilari. Caritas, quam erga alios prae-
statis, omni fuco vacua sit. Abhorrete a pa-
trando quod malum est, assidui estote in agendo
Vs. 10. quod bonum est. Diligendis vobis invicem amo-
rem illum, qui fratribus et sororibus naturalis
est, imitamini [1]). Honoris debiti cuilibet eius-
dem fidei socio tribuendi exemplum praebete.

ἐσμέν suspendunt, refutatos vide a MEIJERO, quocum BEELENIUS in structura facienda consentit. Vocabulum *ἀναλογίαν* iam recte interpretatus est BEZA, quem sequuntur quoque TERROTUS et IOWETTUS. Singulare autem *προφητεία* sine Articulo et hîc, et 1 *Cor.* XII: 10. XIII: 2. XIV: 6. 1 *Tim.* IV: 14 eodem modo accipiendum est ac Plurale *προφητεῖαι* 1 *Cor.* XIII: 8 et, quod multos fugisse videtur, 1 *Thess.* V: 20. Plura in libro *de betrekking van het gevoel* cet. p. 141 sqq.

[1]) Ita explicare conatus sum vim Adiectivi *φιλόστοργοι*, quod a praecedente Substantivo *φιλαδελφίᾳ* tantum distinguitur denotanda amoris *teneritate*. Paronomasiam huius loci, aeque ac similem apud PLUTARCHUM, *Vit.* p. 152, ubi *τὸ φύσει φιλητικὸν ἐν ἡμῖν καὶ φιλόστοργον* coniuncta sunt, Latine inimitabilem esse, neminem latebit, qui animadverterit, CICERONEM, *Epist. ad Attic.* Lib. XV. Ep. 17 Adverbio *φιλοστόργως* bis usum esse, quoniam in sermone vernaculo nihil exstaret, quod vocabulo *στοργή* et derivatis responderet.

Vs. 11. Studio rei Christianae ne segnes estote; imo
ad eam promovendam animo semper fervete:
Domino vos totos deditos devotosque praesta-
Vs. 12. te [1]). Spe salutis futurae, ad quam erecti
estis, gaudete. Aerumnas, in quas CHRISTI causa
inciditis, tolerate. In precibus pro communi
Vs. 13. CHRISTI causa faciendis perseverate. Inopiae
eorum, quotquot CHRISTO sectando vobiscum
Deo consecrati sunt, tamquam propriae suc-
Vs. 14. currite. Ad eos hospitio accipiendos ipsi ten-
dite. Benedicite hominibus, qui vos odio in-
sectantur: benedicite, inquam, neque eos ex-
Vs. 15. secramini. Prosperam et adversam fortunam

---

[1]) Contra FRITZSCHIUM aliosque, quorum sententiae MEIIERUM nuperrime favisse miror, REICHIUS, *Comment. Crit.* p. 70 sqq. nisi fallor, probavit, genuinum esse vocabulum *Κυρίῳ*, vocabulum vero *καιρῷ* spurium. Quod nostra memoria fere omnibus placuit, etiam BISPINGIO, BEELENIO, TURNERO, PURDUËO, IOWETTO, VISSERINGIO, UMBREITIO, EWALDO. Receptum tuentur Codices et plerique et fide dignissimi, tum testimonia Versionum veterum et Patrum Ecclesiae, duce CLEMENTE *Al. Paedag.* Lib. III. Cap. 12. Tom. I. p. 309 POTT. sicuti editum quoque est a LACHMANNO et TISCHENDORFIO. Deinde illud commendant argumenta, quae dicuntur, interna, praesertim loquendi usus, formulam *δουλεύειν τῷ καιρῷ* non aliter quam in *malam partem* accipi posse docens. Neque in locis Scriptorum Graecorum, a WETSTENIO et ipso FRITZSCHIO allatis, ullus est, qui discrepet. Receptum autem: *τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες* huic loco accommodatissimum est, si utraque admonitio praecedens, quod suadet definitum *τῇ σπουδῇ*, ad operam *rei Christianae* navandam refertur. Interpretibus vero, qui orationi nexum statuere conantur sumendo, verbis *τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες* praecedentia *τῷ πνεύματι ζέοντες* ab Apostolo determinata esse, desiderium obstat Particulae *δέ*. Sed idem desiderium, quidquid in contrariam partem disputatur, legere vetat *τῷ καιρῷ δουλεύοντες*, quod omnino profectum videtur a librariis, qui circumiecta, non *generalis*, sed *singularis officii* praescriptionem postulare putabant.

vos cum quibuslibet CHRISTI sectatoribus communem habere oportet, ita ut gaudeatis cum
Vs. 16. gaudentibus, fleatis cum flentibus. Uno eodemque studio benevolo vos invicem prosequimini: altiora, quam par est, neutiquam appetite, sed modestis vos comites adiungite. Ne similes fiatis eorum, qui, aliorum iudicia despicientes,
Vs. 17. sibi soli sapere videntur. Nemini pro malo, quo vos affecit, malum rependite: contra benefacta vobis curae cordique esse ostendite omnibus hominibus, CHRISTI tam adversariis quam
Vs. 18. sectatoribus, tam inimicis quam amicis. Si fieri potest, cum omnibus itidem hominibus pacem colite; sin minus, eam colite, quantum in vo-
Vs. 19. bis est. Tantum absit, lectores dilectissimi, ut iniuriam vobis illatam ipsi ulciscamini, ut causam vestram coelesti illi, quam nostis, vindictae deferatis, et quidem haud immemores verborum, quibus Deus in Literis Sacris utitur:
Vs. 20. *Meum est ulcisci, Ego rependam* [1]). Exemplo utar ad varii generis officia applicando. Si illum, qui inimicus tuus est, esurire noveris,

---

[1]) Hanc interpretationem, a plerisque, nuperrime a BEELENIO, UMBREITIO, MEIIERO probatam, commendat etiam simile illud 1 *Pet.* II: 23: *παρεδίδου τῷ κρίνοντι δικαίως*, itemque consideratio, PAULUM suis ipsius verbis subiecisse verba Dei *Deut.* XXXII: 35, et quidem ita mutata, ut haud secus posteriori membro: *ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ* posterius: *Ἐγὼ ἀνταποδώσω*, quam priori: *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες* prius: *Ἐμοὶ ἐκδίκησις* respondeat. Nihil autem brevius aut obscurius, ut IOWETTO visum est, inesse verbis *τῇ ὀργῇ*, e locis apparet, ubi *ira Dei* appellatur *ἡ ὀργή*, uti Cap. V: 9. XIII: 5. 1 *Thess.* II: 16. Ceterum legantur quae Tom. I. p. 102, 103 de vocabulo *ὀργή* disputavi.

cibum ei da; si illum sitire noveris, potum ei da: hac enim magnanimitate ruborem, quo ad poenitentiam flectatur, eius in ore excitabis, quasi candentes carbones in caput eius

Vs. 21. congeras [1]). Cave tibi, ne malo, quo affligeris, te vinci abripique patiaris ad par pari referendum, sed contra benefaciendo id age, ut malum ipse vincas.

Caput XIII.

Vs. 1. Quisque homo Christianus potestatibus sibi praepositis se submittat; nulla enim uspiam potestas est, quin originem ducat a Deo: singulas autem, quae in civitate cernuntur cuiusvis tituli, Deus ita constituit, ut suum ordinem iis tribueret [2]).

Vs. 2. Hinc sequitur, ipsius Dei mandato se opponere,

---

[1]) Paraphrasin facere conatus sum imagini, qua PAULUS usus est, accommodatam. Eundem autem sensum plerique interpretes, tam hoc loco, quam *Prov.* XXV: 21, 22, unde haec verba petita sunt, orationi tribuerunt praeeunte AUGUSTINO, *Prop.* LXXI *in Rom.* Tom III. Part. 2. p. 669 et *de Doctrina Christiana.* Lib. III. Cap. 16. Tom. III. p. 40. Quod uti orationem Apostoli, et homine Christiano dignam et, si cum praecedente comparatur, crescentem facit, sic commendatur vs. 21, ubi admonitio itidem ad mali auctorem corrigendum tendit.

[2]) Hoc loco PAULUS non ad scholae diligentiam de officio civis disputavit, sed quaenam Principibus et Magistratibus homo Christianus sui temporis deberet, lectoribus praesertim ex Iudaeorum stirpe prognatis ostendit, Principes illos et Magistratus bonos esse sumens, et, ut ipsi Deo ministrantes, sic societati humanae salutares. Quam graves quaestiones Apostolus aut attigerit, aut praeterierit, praeter alios enarrat BORGER. l. c. p. 133 sqq.

qui potestati resistant: qui vero huic se oppo-
nunt, severum sibi contrahent iudicium per lae-
Vs. 3. sam potestatem Divinitus exercendum. Qui enim
in uno alterove imperio sunt, non hoc consilio
ei sunt praefecti, ut boni, sed ut mali auctori-
bus metum incutiant: tu igitur, quisquis es,
qui potestatem metuere nolis, fac illud, quod
Vs. 4. bonum est, et illa tibi laudem impertiet. Dei
enim ministra est, ad agendum quod tibi prosit
creata. Si vero malum perpetres, metuito. Nam
non sine causa fit, ut gladium gestet [1]): Dei
enim ministra est, ipsius nomine legum ultrix
ad infligendam homini male agenti poenam. Ita-
Vs. 5. que vosmet potestatibus submittatis necesse est,
hoc vero non tantum ad effugiendam poenam
illam, sed etiam, quod gravioris momenti est,
ad habendam obedientiae erga Deum praestitae
Vs. 6. conscientiam. Ob hanc necessitatem vosmet sub-
mittendi, ne alia memorem rei documenta, tri-
buta penditis: homines enim illi, quibus pote-
stas data est, tanquam sacerdotes sunt sacra Deo
Vs. 7. facientes, qui hac ipsa in re perseverant. Date
igitur omnibus, quidquid iis debetur: et qui-
dem ei, qui sibi postulat tributum, tributum;
ei, qui sibi postulat vectigal, vectigal; ei, qui
sibi postulat reverentiam, reverentiam; ei, qui
Vs. 8. sibi postulat honorem, honorem. Prospicite, ut
nemo dicere possit, ullius, quo obligemini, offi-

[1]) Vocabulum *εἰκῇ* eodem modo accipiendum videtur atque in locis, ubi ei adiuncta sunt verba: *καὶ ὡς ἔτυχε.* Cff. PORSONI *Adversaria* ibique SCHAEFERUS in *Rerum Indice.* p. 346, 347.

cii partem esse, quam non totam expleatis:
unum caritatis mutuae, quod a nemine ex-
pleri potest, officium excipio; qui enim alios
caritate complectitur, omnibus, quae in altera
Decalogi tabula leguntur, satisfacit praescriptis.
Vs. 9. Illud enim: Ne moechator, ne occidito, ne fu-
rator, ne concupiscito, et quidquid insuper in
lege Divina exstat, hac una summatim com-
prehenditur sententia primaria: Amato quisque
Vs. 10. alterum, quemadmodum se ipsum amat. Qui-
cunque caritatis studio tanquam vitae principio
ducitur nemini ullum malum affert. Caritate
igitur erga alios praestanda expletur quidquid
Vs. 11. haec altera Decalogi tabula continet [1]). Et
novo stimulo ad officia, quorum summa in
mutua caritate cernitur, obeunda incitant huius
temporis rationes, quum nobis CHRISTI secta-
toribus, quatenus nos peccatorum vi adhuc op-
pressos teneri sinamus, advenerit dies, qua, tam-
quam e somno experrectis, non amplius differre
Vs. 12. liceat quidquid vitae vere Christianae est. Nunc
enim nobis propior illa e longinquo nobis mon-
strata beatitas vitae futurae est, quam quum
ad CHRISTUM profitendum accessimus [2]). Nimi-

[1]) Ad hunc vs. et praecedentem 8 pertinent disputata Tom. I. p. 210 sqq. neque ea labefactantur dicto simili, quod nuper reperi apud EUSEBIUM, *Eclog. Proph.* Lib. I. Cap. 3. p. 14 GAISF. *πεπλήρωται δ' ὅ τε νόμος καὶ πᾶσα γραφή*, ubi una cum *quovis libro sacro* intelligi debet *tota lex Mosaica*, vel potius *Pentateuchus*, quemadmodum *Matth.* V: 17.

[2]) Summo iure BORGERUS, PALMIUS, WETTIUS, KREHLIUS, BEELENIUS, MEIJERUS paucique alii a plerisque dissentiunt, qui Pronomen *ἡμῶν* cum sequentibus *ἡ σωτηρία* connectere malunt, quam cum praecedenti Adverbio *ἐγγύτερον*. Nam si huic illud praefertur, Pronomini

rum similes sumus eorum, quibus nox fere praeteriit, dies vero instat: eodem igitur modo atque illi, qui tenebras luci cedere vident, agentes, amotis, quae servitutis peccati, tamquam tenebrarum, propria sunt, promtos nos et paratos sistamus certamini illi pro pietatis et virtutis causa, ad quod fidei Christianae
Vs. 13. luce vocemur. Ut qui homines sumus in diei salutaris luce conspicui, omnem vitae rationem decenter instituamus, nosmet neutiquam, sicuti peccati mancipia, dedentes conviviis cibo potuque luxuriosis, nec congressibus venereis libidinibusque lascivis, nec liti et livori petu-
Vs. 14. lantiae sociis: sed hanc intimam cum Domino nostro IESU CHRISTO habete consuetudinem, ut sensu eius Dei pleno ducamini; nec naturae, quae vobis inest, animalis [1]) curam gerite, qua cupiditates pravas foveatis.

---

ante Nomen posito inest Emphasis. Atqui et ab hac oratione, et a PAULI mente alienissima est Emphasis, quoniam *salus Christiana* ab *exterorum hominum salute* distingui nequit. Ergo lis hîc, ut nonnulli putarunt, non agitur de lana caprina. Structura autem Pronomen ἡμῶν cum Adverbio ἐγγύτερον iungens, egregie convenit cum loquendi usu. Exemplo nobis sit XENOPHON, qui non solum in *Cyr. Disc.* Lib. II. Cap. 2. § 5 et Lib. VII. Cap. 1. § 7 scripsit ἐγγὺς ἡμῶν et ἐγγύτατα ἡμῶν, sed apud quem ibid. § 23 Genitivum Comparativo ἐγγύτερον subiectum reperimus. Cf. AST. l. c. V. ἐγγύς. Ceterum idem simile, quo PAULUS usus est, eandem quoque formam habet apud XENOPHONTEM, *Exped. Cyr.* Lib. I. Cap. 3. § 11.

[1]) Vide GRIETHUYSENIUM l. c. quem tamen p. 60 FRITZSCHIUS quodammodo de via deduxit. Nihil aliud hîc, uti multis in locis, vocabulo σάρξ denotatur quam *hominis natura* (vel *materies* seu *pars*) *animalis*. Cff., praeter MEIJERUM, quae supra ad Cap. I: 3. IV: 1 et VIII: 3 dixi. Nec dissentiendi causam praebent quae leguntur Cap. VIII: 5—7. *Gal.* V: 13, 19. VI: 8. *Col.* II: 13.

Caput XIV.

Vs. 1. Si quis autem inter vos est, cuius fides propter
opiniones praeiudicatas imbecillitate laboret, hunc
vestram in communionem recipite, minime vero
hoc fiat ad ratiocinationes eius vestro iudicio
Vs. 2. contemnendas. Alter quidem tali fide gaudet,
ut sine discrimine edat omnia [1]); alter vero im-
becillior, sibi hoc non licere putans, nihil aliud
Vs. 3. edit quam olera. Qui sine discrimine edit
omnia, ne illum, qui edenda a non edendis dis-
cernit, contemnat: hic vero ne de illo severum
ferat iudicium; ipse enim Deus illum probavit,
quum eum inter CHRISTI sectatores reciperet.
Vs. 4. Tu, quonam iure est, quod hominem iudices
non tibi, sed, famuli instar hero suo, CHRISTO
subiectum? Hunc suum ipsius dominum, non
tua refert, utrum in fide stet, an fide excidat.

---

[1]) Ante Infinitivum *φαγεῖν*, qui ipse *consequentiam* indicat, intelligendam puto Particulam *ὥστε*, quae in N. T. satis crebro reticetur, uti *Luc.* I: 79. *Eph.* IV. 22. *Col.* IV: 6, item, uti vidimus, *Rom.* I: 28. Graecorum in libris multa etiam huius reticentiae exempla sunt. Legantur BOS, *Ellips.* p. 783, 784. MATTH. Tom. II. p. 1234, 1235. KÜHNER. Tom. II. p. 565, 566. Quod IOWETTO etiam placuisse videtur. Vulgo interpretes Verbo *πιστεύει* aliam tribuunt notionem, quam pati videtur comparatio loci similis Cap. IV: 19. Quod attinet ad permutationem Pronominis *ὅς* cum Articulo *ὁ*; minus recte BEZA eam sustulit hoc in illud mutando, quod dissuadet sequens Participium *ἀσθενῶν*. Cf. FRITZSCHII *Comment.* in *Marc.* XII: 3. Alius generis sunt verba POLYBII Lib. III. Cap. 76. § 4 SCHWEIGH.: *ὃς μὲν προσήγετο, τὰς δὲ κατεστρέφετο τῶν πόλεων.* Sed haud scio, an pro *τὰς* ibi *ἃς* scribendum sit.

Illum vero stabilitum iri propterea sperandum
est, quod Deus [1]) eum stantem facere potest.
Vs. 5. Alter quidem alium diem prae alio [2]) sacrum
esse iudicat, alter vero omnes dies hactenus
esse iudicat aequales: uterque hac in dissen-
sione plenam sui ipsius animi sequatur persua-
Vs. 6. sionem. Qui alios dies sacros habet et hoc no-
mine observat, alios non item, distinguit eos,
ut CHRISTI, Domini sui, causam promoveat; et
qui alios prae aliis non observat, itidem ut
CHRISTI, Domini sui, causam promoveat, eos
non distinguit [3]). Qui sine delectu quoslibet
cibos edat, ita in CHRISTI honorem facere ap-
paret inde, quod gratias agit Deo; et qui
edenda a non edendis discernit, ab his se iti-
dem in CHRISTI honorem abstinet et gratias
Vs. 7. agit Deo pro illis, quibus utitur. Inter nos
enim CHRISTI sectatores nemo est, qui sibi
ipsi, quasi sui iuris sit, aut vivat, aut moria-
Vs. 8. tur. Nam Dominum habemus, cui, sive vivi-
mus, vivamus, seu morimur, moriamur: ergo
sive vivimus, seu morimur, non nostri, sed
Vs. 9. huius Domini sumus. Hoc enim consilio Deus
CHRISTUM morti tradidit et in vitam revoca-
vit, ut et mortuis, et viventibus Domini ti-

---

[1]) Sed fortasse legendum est *ὁ Κύριος*, *Dominus*. i. e. hoc loco CHRISTUS. At vide tamen vs. 6.

[2]) Legantur disputata Tom. I. p. 138 sqq.

[3]) Utrum falsa an genuina sint verba: *καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ οὐ φρονεῖ*, quaestio est, quam ego dirimere non ausim. Illud librorum veterum testimonio probari videtur, hoc argumentis commendatur internis.

Vs. 10. tulo praeesset. Tu vero, qui scrupulo pungeris,
quid est, quod de eiusdem fidei socio ideoque
fratris instar colendo severius tibi arroges iudicium?
Vel tu etiam, qui omni scrupulo te
liberum sentis, quid est, quod talem socium
pro fratre habendum contemnere audeas? Nobis
enim omnibus statutum est, ut compareamus
pro tribunali CHRISTI [1]), et quisque ibi
Vs. 11. suae ipsius vitae rationes reddat. Omnium
enim hac in re aequalitas nititur eo, quod in
Literis Sacris scriptum est. Per vitam meam,
ibi summatim inquit IEHOVAH, assevero fore,
ut ad meam Maiestatem venerandam omne
genu se flectat et omnis lingua laudibus cele-
Vs. 12. bret Deum [2]). Hinc sequitur, unumquemque
nostrum, excepto nemine, de se ipsum Deo
Vs. 13. rationes redditurum esse. Non amplius igitur
de iis, qui nobiscum sectatores CHRISTI sunt,

---

[1]) Receptum Χριστοῦ, quod hac in oratione mihi multo difficilius videtur quam alterum Θεοῦ, cum WETTIO, KREHLIO, BEELENIO aliisque retinendum censeo. *Dei* autem *tribunal* vocari *tribunal* CHRISTI, mirandum non est, quoniam CHRISTUS non tantum Cap. VIII; 34 et alibi *ad dextram Dei*, sed etiam *Hebr.* I: 3. XII: 2. *Apoc.* III: 21 *in throno Dei* sedere dicitur, *Deumque per eum hominum iudicem esse* legimus *Ioann.* V: 22. *Act.* X: 42. XVII: 31. *Rom.* II: 16. *Tribunal* igitur CHRISTI, uti 2 *Cor.* V: 10, *tribunal Dei* est, quod post alios etiam vidit MEIERUS.

[2]) Pro consilio suo hic aliter effato Dei *Ies.* XLV: 23 PAULUS usus est, quam *Phil.* II: 10, 11, ubi verba: *ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ* interpretatus sum: *adhibito nomine* IESU *omne genu se* (*Deo*) *flecteret*, cuius interpretationis, quidquid VV. DD. contrariam in partem disputarunt, me nondum poenitet. Similiter auctorem *Corani*, *Sur.* III. vs. 38 MARIAE dicere: *Cole Dominum tuum et adora et flecte cum flectentibus*, postea reperi. Cf. *Sur.* II. vs. 40.

iudicium feramus: sed hanc potius agendi re-
gulam vobis praescribendam iudicate, ut alter
(peculiariter nunc illum volo, qui omni scru-
pulo liber est) sibi caveat, ne alterum ad fi-
dem suam violandam corrumpat aut seducat [1]).
Vs. 14. Novi mihique Domini IESU, qua fruor, com-
munione firmiter persuasum est, nihil (quod ad
cibos attinet) natura sua impurum esse: si
tamen quis cibum impurum esse opinatur, huic
Vs. 15. ille revera impurus est. Hoc tu, quisquis me-
cum scrupulo vacuus es, probe teneto. Nam [2])
si tu tali eiusdem fidei socio, quibusvis cibis
sine discrimine edendis, auctorem esse scis do-
loris, quem ei pariat tui exempli ab eo impro-
bati imitatio, non amplius ad caritatis Chri-
stianae regulam vitae tuae rationem instituis
Noli isto cibo tuo eum seducere, ut mali con-
scientia se oneret, ideoque perdere illum, quem
tanti fecerit CHRISTUS, ut ad salutem eius in
Vs. 16. cruce moreretur. Tibi igitur caveto, ne tua
culpa fiat, ut id, quod in vobis Romanis CHRISTI
sectatoribus bonum est, ab hominibus exteris
Vs. 17. calumnia petatur. Regnum enim Divinum, quod

---

[1]) Haec interpretatio nititur disputatis ad Cap. IX: 33. Antanaclasis autem, quae in usu Imperativi *κρίνατε* cernitur, luculenter docet, a PAULI mente aberrare, qui praecedens *κρίνωμεν* interpretentur *condemnemus*. Sed quae supra vs. 5 legimus, huic confusionis Simplicis *κρίνειν* et Compositi *κατακρίνειν* iam obstant. Cff. quae monui Tom. I. p. 173 sqq.

[2]) Ad optimorum Codicum fidem Particula *γάρ* pro faciliori *δέ* substituenda videtur cum LACHMANNO, TISCHENDORFIO, BEELENIO, IOWETTO aliisque editoribus et interpretibus.

norunt omnes, per CHRISTUM non ingredimur,
ut promiscue quaevis edamus et bibamus [1]),
sed ut vivamus in morum probitate, et in con-
cordia mutua, et in gaudio animis indito, qui
Vs. 18. Spiritus Sancti utuntur communione. Qui enim
his in rebus [2]) se CHRISTO deditum devotum-
que praestat, bene placet Deo et hominibus
Vs. 19. quibusvis recte iudicantibus probatus est. Ita-
que quaecunque concordiam mutuam alunt se-
ctemur, et quaecunque inservire possunt ad per-
fectionem Christianam sociorum eiusdem fidei
Vs. 20. promovendam. Noli libertate tua adeo abuti,
ut cibi causa destruas quod Deus in socii tui
persona exstruxit, eum ad CHRISTI communi-
onem perducens. Omnia quidem, habita ciborum
ratione, pura sunt, sed peccat ille homo, qui

---

[1]) Quemadmodum hoc loco, sic alibi quoque, *Divina* opponuntur *humanis*, proprie accipiendis, uti *Ioann.* I: 13. 1 *Pet.* I: 23 coll. 18. *Eph.* VI: 12, ubi aeque atque hîc mens auctoris explicatur, si orationi cogitando adiicimus verba *quod norunt omnes* vel similia. Supra hoc iam obiter attigi.

[2]) Multi veterum propter proxime praecedentia *ἐν πνεύματι ἁγίῳ* scripsisse videntur *ἐν τούτῳ*, sed quum haec ad illa referri nequeant, nihil aliud, nisi fallor, superest, quam ut cum FRITZSCHIO, REICHIO, WETTIO, PHILIPPO, THOLUCKIO, aliis retineamus editum *ἐν τούτοις* atque illud exponamus quemadmodum similia *ἐν καινότητι πνεύματος*, Cap. VII: 6 verbo *δουλεύειν* subiecta. MEHERUS quidem, ut formulae *ἐν τούτῳ* vim *collectivam*, cum sibi vernaculo *demgemäss* convenientem, tribuendam esse probaret, ad BERNH. p. 211 provocavit; sed ille unum tantum locum attulit THUCYDIDIS, Lib. I. Cap. 37, eundemque dissimilem. Cf. *Comm.* POPPONIS. p. 271. In N. T. autem, ubicunque legimus *ἐν τούτῳ*, uti *Luc.* X: 30. *Ioann.* IV: 37. *Act.* XIII: 39. 1 *Cor.* IV: 4. 2 *Cor.* V: 2, *Singulare* tantum denotatur. Quare hîc in censum non veniunt quae disputavit KÜHNER. Tom. II. p. 46.

se quovis promiscue edendo alium corrumpere
scit ad hoc contra animi persuasionem imitan-
Vs. 21. dum. Laudabile est non edere cibum, nec bi-
bere vinum, neque aliud agere, quo te illum,
qui tibi fratris instar est, ad contrahendam
sibi mali conscientiam corrupturum, aut sedu-
Vs. 22. cturum, aut vel labefacturum esse scias. Tune
te fidem habere ais, qua tibi persuasum sit,
cibos a se invicem non distinguendos esse?
Optime, sed eam, ubi periculum aliis nocendi
evitandum est, intus retine, solo Deo teste.
Beatus ille, quem suus ipsius animus non sub-
mittat iudicio eius, quod palam et publice appro-
Vs. 23. bat. Qui vero secum ipse disceptat, utrum cibus
quis purus an impurus sit, Divinitus, si eum
ederit, iam condemnatus est, quoniam agebat
aliud, quam quod e fide profectum erat: pec-
cati enim nota insigniendum est, quidquid non
e fide proficiscitur.

Caput XV [1]).

Vs. 1. Nos autem, quorum animis fidei firmitas inest,

---

[1]) Quomodo iam SEMLERUS huius et sequentis Capitis fidem impugnare inceperit, nobis enarrat HEMSENIUS, *der Apostel Paulus* cet. p. 453 sqq. dubiis eius simul nonnulla opponens. Sed qui Caput XV a PAULO profectum esse neget, neque Apostoli mentem, neque huius Epistolae et praesertim Capitum XII—XIV argumentum quodammodo assecutum esse ait EWALDUS l. c. p. 427. Quod iudicium etiamsi acrius habeatur, ea tamen, quae BAURUS aliique VV. DD. in contrariam partem scripserunt, minus, nisi fallor, perturbabunt lectorem, qui

infirmiorum CHRISTI sectatorum imbecillitatem
in rebus mediis patienter ferre debemus, nec
nobis ipsis adeo indulgere, ut, nulla eorum ra-
tione habita, tantum quaeramus, quae nostra
Vs. 2. sunt. Unusquisque nostrum alteri, quocum com-
munem habet CHRISTI professionem, hactenus
indulgeat, ut in eum conferat quidquid perfe-
Vs. 3. ctioni eius Christianae prodesse possit. Nam
CHRISTUS quoque, cuius exemplum nobis ad
imitationem propositum est, sibi ipse non in-
dulsit, sed se pro Dei causa morti atrocissimae
tradidit, ut dicere posset, quemadmodum in Li-
teris Sacris scriptum est: Vituperationes eorum,
Vs. 4. qui te vituperant, inciderunt in me [1]). Hoc de
industria excito: quaecunque enim ante haec
tempora in Literis Sacris scripta sunt, nobis
scripta sunt ad nos salutaribus morum praeceptis
imbuendos, ut per constantiam in malis CHRISTI
causa tolerandis et per consolationem, quam
nobis Literae illae afferunt, salutis aeternae spem
Vs. 5. habeamus [2]). Deus vero, qui ipsius constantiae

---

cum supra in *Introitu* alibique notatis et infra notandis contulerit, praeter MEIJERI aliorumque interpretum Commentarios, quae disputavit SCHOLTENIUS noster, *Hist.-Krit. Inleiding*. Ed. II. p. 224 sqq.

[1]) *Psalm.* LXVIII: 9 (LXIX: 10).

[2]) GROTIUM aliosque secutus sum Genitivum *τῶν γραφῶν* ad proximum *τῆς παρακλήσεως* referens, ad remotius *τῆς ὑπομονῆς* non item. Ut enim non video, quomodo Passivum *ὑπομονῆς*, salva eius notione, aeque atque Activum *παρακλήσεως*, cum sequentibus *τῶν γραφῶν* coniungi possit, sic repetitio Praepositionis *διά*, quae antiquissimorum Codicum testimonio nititur atque a GRIESBACHIO et LACHMANNO probata est, me saltem iudice, evidenter docet, duos Genitivos *τῆς ὑπομονῆς* et *τῆς παρακλήσεως* ita distinguendos esse, ut tertius *τῶν γραφῶν* tantum

ipsiusque consolationis auctor est, eodem stu-
dio vos coniungat pro communione, quam cum
Vs. 6. IESU CHRISTO habetis [1]): ut concorditer et uno
eodemque ore, propter beneficia per Euangelium,
quod profitemini, in vos collata, gloriam prae-
dicetis illius Dei, qui Domini nostri, IESU CHRI-
Vs. 7. STI, Pater est. Quapropter eiusdem fidei socios
vestram in communionem recipite, quemadmo-
dum in suam vos Romanos CHRISTUS recepit
Vs. 8. ad gloriam Dei amplificandam. Quod quum di-
co, mihi volo, IESUM CHRISTUM ministrum,
qui salutem in homines circumcisionis partici-
pes [2]) conferret, coelitus missum esse, et qui-
dem veritatis Divinae causa, ut rata fierent
promissa maioribus facta, prolem eorum bona
Vs. 9. Messiae possessuram esse; gentes vero exterae
misericordiae sibi tributae causa laudarent Deum,
sicuti DAVIDES dixit, quod scriptum est [3]):
Propterea laudibus te celebrabo inter gentes et

---

cum hoc, non cum illo connectatur. Similiter eadem repetitio Praepositionis *διά* reperitur infra vs. 30, ubi legimus: *διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς ἀγαπῆς τοῦ πνεύματος*. Cf. TERROTI annotatio l. c. p. 302. Si lectori fortasse scrupulum iniiciunt praecedentia: *Ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν ἐγράφη* (ita enim receptum *προεγράφη* corrigendum est), liberabitur eo animadvertens, sequentia *ἵνα — ἔχωμεν* non solum a vocabulo *διδασκαλίαν*, sed etiam a circumiectis pendere, atque illo vocabulo, quemadmodum in ceteris Novi Testamenti locis, non Contemplativam, sed Activam doctrinam, i. e. ad mores pertinentem significari. Hac de re monui in libro: *De betrekking van het gevoel* cet. p. 167, 168.

[1]) Formulam *κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν* in Novi Testamenti libris nusquam reperi. Sed legantur disputata Tom. II. p. 133 sqq.

[2]) Vide monita Tom. I. p. 256, 257.

[3]) *Psalm.* XVII: 49 (XVIII: 50).

Vs. 10. nomen tuum carmine extollam. Itidem dicunt
Literae Sacrae: Exsultate gentes una cum po-
Vs. 11. pulo eius [1]). Itidem alibi: Extollite Dominum
omnes gentes et collaudanto eum omnes popu-
Vs. 12. li [2]). Itidem IESAÏA dicit: Exsistet, qui tam-
quam radicis IESSAE surculus sit, et qui e fa-
milia depressa prodeat ad imperandum genti-
bus: atque eo nitetur spes gentium illarum in
Vs. 13. Deo posita [3]). Deus autem, qui ipsius spei
auctor est, impleat vos omni gaudio et con-
cordia, fidei, quam profitemini, fructibus, ut
salutis aeternae spe abundetis vi Spiritus Sancti
Vs. 14. vestris animis inditi. Mihi vero ipsi, quum
haec Divinitus expetam, aeque atque aliis, ca-
rissimi eiusdem fidei socii, persuasum est [4]),

---

[1]) *Deut.* XXXII: 43.

[2]) *Psalm.* CXVI (CXVII): 1.

[3]) *Ies.* XI: 10. Cff. dicta Tom. II. p. 477, 478.

[4]) Ita PAULUS, nisi fallor, ea, quae non amplius expetenda erant, ab expetitis distinguens, hunc versum per Particulam *δὲ* cum praecedente connexuit. De orationis tam cohaerentia quam sensu interpretes vehementer inter se discrepant, sed viam mihi ingressus esse videor, qua, salvo loquendi usu, hanc sententiam in concordiam redigerem cum iis, quae et supra, et infra Cap. XVI: 17 sqq. leguntur. Quodammodo mecum in Paraphrasi consentit SHUTTLEWORTHUS vss. 13 et 14 arcte iungens. Quod Tom. I. p. 21 monui hoc in loco agnoscendum esse rescriptum ad id, quod plures paucioresve Romanorum iactassent, *se omnis boni plenos esse*, non amplius urgeo. Sed si nunc verum assecutus sum, sine dubio corrigenda sunt disputata a BAURO l. c. p. 402 sqq. qui hoc nomine, quod difficultati verborum PAULI occurrere conatus est sumendo, ea spuria esse, reprehenditur a THEOD. SCHOTTO, *Der Römerbrief seinem Endzweck und Gedankengang nach ausgelegt*, p. 14, 15, quem librum, labore fere finito, accepi.

vos etiam omnes, quacunque doctrinae forma
imbuti sitis [1]), in animi bonitate praestanda
multos et assiduos esse, repletos omni virtu-
tum hominis Christiani cognitione, vos invi-
cem admonitione erigendi facultate instructos.
Vs. 15. Licentius autem, quam huiusmodi persuasio
ferre videatur, vobis supra nonnullis de rebus
scripsi ad bene cognita vestram in memoriam
revocanda, atque hoc quidem gratiae illius,
quae mihi a Deo data est, explicandae causa:
Vs. 16. ut tamquam sacerdotio, quod IESUS CHRISTUS
instituit, fungerer apud gentes exteras, id est,
aliis verbis, ut gentes illas per Euangelii a
Deo profecti propagationem donorum Spiritus
Sancti participes facerem ideoque similes sacri-
Vs. 17. ficii Deo accepti et consecrati. Quod quum fe-
cerim, est mihi profecto, in quo apud homi-
nes iure meo gloriari possim; at de eo tamen
solo, quod IESU CHRISTI, qua utor, commu-
nioni debeam, me, nempe, auctore illo, gen-
tibus ad Euangelii professionem perducendis
Vs. 18. sacerdotis instar ministrasse Deo [2]). CHRISTUM
auctorem dico: nam gloriari tantum ausim de
iis, quae per me, ut gentes fide in Euangelio
ponenda Deo obedirent [3]), effecit CHRISTUS,
quum me non solum ore, sed etiam facto, le-

---

[1]) Causam, cur haec mihi intelligenda videantur, supra plus semel explicui, praesertim Tom. I. p. 599 sqq.

[2]) Paulo aliter hunc locum interpretatus sum in *Comm.* ad 1 *Cor.* XV: 31, sed cf. praeter BEELENIUM, IOWETTUM aliosque recentioris memoriae interpretes MEIERUS.

[3]) Et hic legantur dicta Tom. I. p. 52 sqq.

Vs. 19. gatum eius praestarem, vim explicans miraculorum
varii generis edendorum, vim animi
Spiritus Sancti donis praediti, ita ut ab Hierosolymis
et circumiacentibus Iudaeae regionibus
usque ad Illyriae fines Euangelii, quo CHRISTUM
salutis auctorem praedicarem, annunciandi
Vs. 20. munus ex omni parte peregerim [1]). Hoc vero
late patens terrarum spatium decurrens, pro mei
tamen muneris dignitate in Euangelio praedicando
ita versari annisus sum, ut loca, ubi iam
esse novissem, qui CHRISTI nomen gererent, non
adirem, ne fortuito in Apostoli aliusve cuiuslibet
societatis rite constitutae auctoris inva-
Vs. 21. derem provinciam [2]), sed ut ad eventum perducerem
quod in Literis Sacris [3]) scriptum
est: Illi, quibus nuncius (de CHRISTO) nondum
allatus est, mentis oculis (eum) videbunt, et
qui (de Euangelio eius) nondum audierunt,
Vs. 22. (illud) intelligent. Causam, cur me nondum videritis,
hinc intelligite: in illis, nempe, quas
dixi, regionibus me plerumque Euangelii pro-

---

[1]) Huic interpretationi, nisi fallor, fidem faciunt disputata supra Tom. I. p. 15, 16 coll. *Paraphr.* Cap. XIII: 8. Tom. II. p. 767, 768. Si ea autem probanda est, praecipui certe nodi, quibus haud pauci interpretes hunc locum impediri putant, sine magno negotio solventur. Cf. SCHOLTENIUS l. c. p. 225.

[2]) Vide disputata Tom. I. p. 16, 17 et quae monuit SCHOLTENIUS l. c. Simillimam autem dicendi formam reperi in HYPERIDIS *Orat. fun.* quam nuper edidit COBETUS p. 4. Legimus ibi: *ἐπὶ τοῖς ὑπὸ Λεωσθένους τεθεῖσι θεμελίοις οἰκοδομοῦσιν οἱ νῦν τὰς ὕστερον πράξεις.* Hîc tantum a Praepositione *ἐπί* pendet Dativus, apud PAULUM Accusativus.

[3]) *Ies.* LII: 15.

pagandi negotium, ne alia impedimenta memorem, adeo occupavit, ut mihi nulla esset
Vs. 23. ad vos veniendi opportunitas [1]). Nunc vero, quum intra hos Achaiae fines mihi locus, ubi ad Euangelium praedicandum tuto commorari possim, non amplius pateat [2]), multos autem
Vs. 24. iam annos vos videndi cupiditate ferar; quandocunque mihi in Hispaniam proficisci contigerit, spero fore [3]), ut Romam transiens vos visam, atque hinc, comitibus itineris cum viatico mihi datis, illuc deducar, ut primum meum consuetudinis vestrae desiderium, quantum fieri
Vs. 25. poterit, explevero. Nunc autem brevi Hierosolyma versus profecturus sum, ut ibi sectatoribus CHRISTI, qui vobiscum Deo consecrati
Vs. 26. sunt, collectam tradam pecuniam. Macedonibus enim et Achaeis pecuniam, singulis plus mi-

---

[1]) Sic Particulam διό Tom. I. p. 16 iam ad id retuli, quod PAULUS vs. 19 scripsit, sibi Euangelii variis in regionibus annunciand negotium mandatum esse: hanc autem meam mentem si Doct. SCHOTTUS, qui me p. 127 dicentem fecit: *Propterea quod Romae Euangelium iam cognitum est*, assecutus esset, mihi fortasse non contradixisset.

[2]) Ita sine magno scrupulo interpretatus sum, quoniam denuo accurate perpendens quae hoc de loco supra Tom. I. p. 14 sqq. monueram, nullam reperiebam causam, cur illa retractarem. POLYBIUM quoque Lib. V, Cap. 44. § 6 et Lib. X. Cap. 1. § 3 vocabulo κλῖμα usum esse vidi ad *regionem* vel *partem eius* denotandam.

[3]) Hac Paraphrasi Anacolutho succurrendum est, si quis, verbis ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς deletis, Particulam γάρ retinendam censeat. Quod tamen cum MEIIERO improbare praestat, quam cum EWALDO longioris seriei orationem (ἐλπίζω γάρ — — λειτουργῆσαι αὐτοῖς) in Parenthesi ponere.

nusve stipis afferentibus, colligere placuit [1]) ad
pauperes sectatorum CHRISTI Hierosolymitano-
Vs. 27. rum sublevandos: placuit, inquam, nec tamen
iis placuisse nego, quod Hierosolymitanis de-
berent. Si enim ab iis exierunt, qui cum gen-
tium exterarum prole bona spiritualia seu vi-
tae vere vitalis communicarent; haec illis vicis-
sim ministret oportet quae ad vitam animalem
Vs. 28. pertinent. Illo igitur negotio si perfunctus ero
et hunc caritatis Christianae fructum tanquam
annulo obsignatum in tuto collocavero, per
Vs. 29. vestram urbem abibo in Hispaniam. Rerum
autem vestrarum non ignarus scio, me, ubi ad
vos venerim, allaturum, quo ad bona Christi-
Vs. 30. ana, quae possidetis, cumulus accedat. Exhor-
tor vero vos, carissimi eiusdem fidei socii, per
Dominum nostrum IESUM CHRISTUM et per ca-
ritatem a Spiritu Sancto animis inditam, ut
mecum contendatis Deum pro me adeuntes pre-
Vs. 31. cibus [2]), ut tutus praester ab insidiis, quas
adversarii CHRISTI in Iudaea habitantes mihi
parant, et ut pecunia, Hierosolymis destinata
et a gentibus exteris meo ministerio mandata,
Vs. 32. ibi CHRISTI sectatoribus accepta fiat; tum ut cum
hoc utroque bono coniungatur tertium, me,
nempe, de prospero itineris successu laetum,
volente Deo, ad vos venire et me vobiscum

---

[1]) Hoc sibi voluisse videtur PAULUS Nomini κοινωνίαν addens Pronomen τινά, qnod temere CALVINUS aliique abundare putarunt. Cf. 1 *Cor*. XVI: 2.

[2]) Vide quae hoc de vs. et sqq. notavi Tom. I. p. 18, 19.

Vs. 33. recreare. Deus vero, qui pacis auctor est, sit vobiscum omnibus. Ita fiat.

Caput XVI [1]).

Vs. 1. Commendo autem vobis PHOEBEN has literas vobis tradituram, quae non solum nostra eiusdem

---

[1]) Huius Capitis aeque ac praecedentis fidem tueri conatus sum Tom. I. p. 2, 3, 6 sqq. SCHOLTENIUM mecum consentire vidi l. c. p. 213 sq. 226 sq. Quae MEIJERUS in medium attulit, rationem etiam habent interpretum, quorum vestigia sequens nuperrime EWALDUS l. c. p. 428, 429 hîc vs. 3—20 fragmentum exstare voluit Epistolae a PAULO, quum Romae captivus esset, ad Ephesios missae. Et multa sane V. D. rectissime monuit, sed an omnia, quae, ad hoc Caput loco suo movendum, etiam a BAURO l. c. p. 414 sqq. aliisque disputata sunt, refellere ei contigerit, equidem valde dubito. Praesertim nondum satisfactum puto ad diluenda argumenta ex iis petita, quae vs. 3—16 legimus. Primo adspectu nobis ibi occurrit fastidiosa salutationum coacervatio, qualis veterum in libris nullum, quantum novi, reperimus exemplum. Deinde cumulata videmus nomina, quae fere omnia tam in PAULI Epistolis, quam in aliis Novi Testamenti scriptis, frustra quaeruntur. Porro duo illa, quae nonnihil celebritatis nacta sunt, nomina sunt AQUILAE et PRISCILLAE (vs. 3—5), hunc vero utrumque, quum haec Epistola scriberetur, non *Romae*, sed *Ephesi* fuisse, VV. DD. non sine causa cogunt ex *Act.* XVIII: 26 coll. 2 *Tim.* IV: 19. Tum de haud paucis narrantur (vs. 5—13), quae ex rerum gestarum monumentis explicari nequeunt, illos, nempe, Apostoli propinquos, una cum eo captivos, eius adiutores in Euangelio propagando fuisse, et plura alia inaudita. Et quî tandem fieri potuit, ut *Romae*, ubi PAULUS nunquam fuisset, tanta hominum, sanguinis, amicitiae, fidei vinculo cum eo coniunctorum, multitudo nunc viveret, quantam hic salutandam curaverit? Haec omnia ante triginta fere annos iam offensioni fuere SCHOTTO, *Isagoge Hist.-Crit. in libros N. T. Sacros* p. 248. Neque identidem ea repeti mirandum est, quoniam in libris veterum paucissima tantum memoriae mandata sunt, quae hac in caligine non-

fidei socia est, sororis instar habenda, sed etiam apud Cenchreënses Diaconissa, seu ministra mu-

---

nihil lucis afferant. Sed viam coniecturarum ope desiderio testimoniorum succurrendi, quam in *Introitu* iam ingressus sum, nunc periculum facere lubet, an, EWALDI aliorumque doctrina etiam adiutus, ita persequi possim, ut ad quaestiones nobis propositas plausibilis quaedam detur responsio. Incipio igitur a sumendo, omnes illos, quorum salutationem PAULUS (vs. 3—16) Romanis mandaret, homines fuisse, quibuscum alibi consuetudinem habuisset. Nec sane incredibile est, Apostolum eos oculis vidisse tam in crebris suis itineribus, quam in clarioribus, ubi aliquamdiu commoraretur vel habitaret, urbibus, uti *Antiochiae*, *Corinthi*, *Hierosolymis*. Et huc quidem quum in iuventute missus esset, ut se GAMALIELI in disciplinam traderet, a verisimili non abhorret, plures quoque propinquorum eius ibi vixisse quam sororem eius cum filio. (*Act.* XXIII: 16). In *Cilicia* et praecipue *Tarsi* eum Euangelium praedicasse et coetus illud profitentes condidisse novimus (*Act.* IX: 30. XI: 25. XV: 23, 41. *Gal.* I: 21—23); nonne vero hinc cogere licet, inter propinquos, amicos, adiutores in munere suo administrando, quorum nomina hîc Cap. XVI recenseantur, esse potuisse, quos illa in regione secum fidei Christianae societate coniunxisset? Nonne id, quod verbis ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως 2 *Cor.* XI: 23 narrat, locum praebet cogitationi, ANDRONICUM et IUNIAM, qui eum in CHRISTI communione, fortasse iam *Hierosolymis* (*Act.* VI: 9), praeiissent, alicubi cum eo captivitatem passos esse? Nondum *Ioniam* *Ephesum*que attigi; quid vero, si ibi Apostoli familiaritate usos esse dixerim plerosque vel haud paucos certe eorum, quorum nomina hîc memorentur? Utique AQUILAM et PRISCILLAM ceteris praeponens perspicue indicavit, eos, quibuscum *Ephesi* degisset, primos fuisse, qui sibi obversarentur ante oculos. Artem autem, opificium, mercaturam, nominis etiam Christiani propagationem aliasque causas homines, quibuscum PAULUS *Ephesi* vel alibi consuetudinem iniisset, ad *Romam* visendam movisse, profecto nihil habet absoni; sed prima quaestio nunc est, quî fieri potuerit, ut duo illi coniuges hac in urbe essent, quum suam Epistolam scriberet? Et cur Apostolus multos salutari iubens hunc utrumque in fronte posuit? Animum attendamus ad tumultum (*Act.* XIX) a DEMETRIO eiusque sociis excitatum. Illo sedato, nec PAULUM, neque alios CHRISTI sectatores vitae periculo ereptos esse, res ipsa loquitur. Imo vero quod furiosus populus nunc frustra tentas-

Vs. 2. lierum ope indigentium curae praefecta, ut eam pro CHRISTI communione suscipiatis, quemad-

---

set, summopere metuendum erat, ne moliretur propediem. Itaque Apostolus hoc praevidens (*Act.* XX: 1 coll. 2 *Cor.* I: 8—10), illico convocatis discipulis et praesentibus salutatis *Ephesum* reliquit. Sed absque capitis discrimine se hac in urbe manere non posse sentiebant alii CHRISTI sectatores. Quo fortius autem Euangelii causam defenderant, eo gravius periculum imminebat. Nemo acrioribus minis petebatur, quam uterque AQUILA et PRISCILLA. Hi igitur sibi cum maxime consultum iudicarunt, ut sine mora fugam capesserent. Et *Romam* quidem antea ab iis habitatam profecti sunt, quum ibi famosum CLAUDII decretum adversus Iudaeos iam diu obsolevisset. Itineris comites, praeter domesticos eorum et familiares, fuisse videntur quotquot ferocis populi odio imprimis obnoxii erant, EPAENETO (vs. 5) ceterorum duce. In *Macedonia* autem vel saltem *Corinthi* peregrinatores vel literae PAULO eorum nunciarunt traiectionem. Iam huius nuncii, longiore sua ad Romanos CHRISTI sectatores Epistola TERTIO dictata, non fuit immemor. Multo minus, quoniam nunc renovabatur etiam memoria illius diei, quo ante tres circiter menses *Epheso* abierat. Itaque primum homines sibi dilectos, quibus, convocatis discipulis, satis mature, ut iis valediceretur, veniendi occasio defuerat, salutandos curavit. Deinde nominatim memoravit, quos, decessum festinare coactus, generatim alloqui debuerat. Tum iis, quorum vita periculum etiam subierat, scripto declarare voluit, quam caros eos haberet. Sic vero opportunitate quoque usus est multorum merita erga CHRISTI causam praedicandi gratumque animum pro officiis sibi praestitis explicandi. Salutationibus autem huius Capitis hoc modo consideratis, tantum abest, ut fastidium creare pergant, ut e re ipsa effloruisse videantur. Ideo tamen sumere non opus est, omnes, quorum salutatio Romanis praescripta sit, postquam *Ephesi* aliquamdiu cum PAULO vixissent, hinc *Romam* fugisse. Sed AQUILA, PRISCILLA, EPAENETO aliisque, qui in *Ionia* secum dura perpessi essent, salutandis PAULI animum adeo calefactum esse puto, ut nunc neminem eorum, quos alibi laboris dolorisque consortes habuisset, silentio praetermittendum censeret. Itaque quod semel exorsus erat, sic persecutus est, ut omnium, quorum familiaritate et ope se in *Graecia*, aut *Macedonia*, aut *Cilicia*, aut *Syria*, aut *Iudaea* uti meminisset et quos eo tempore *Romae* esse sciret, si minus merita, certe memoraret nomina. Inde vero, quod neque *Act.* XXVIII, neque alibi hos homines *Romae* fuisse

modum homines Deo consecratos suscipere decet, et officia ei praestetis, quacunque in re ei

---

legimus, nihil sequitur, quod in coniecturas propositas incurrit, dummodo illi ad Romanos CHRISTI sectatores, quibus auctor suam scripsit Epistolam, non pertinuisse existimandi sint. Haec quidem vulgaris sententia est, a BAURO p. 414 quoque probata, sed gravia ei obstant argumenta, ut GLÖCKLERUM l. c. ad vs. 3, 4 etiam animadvertisse video. Et primum quidem haud scio, an ferri nequeat cogitatio, PAULUM alteri Romanorum parti tantam iniuriam fecisse, ut hac neglecta alteram nominatim salutandam curaret. Deinde si Epistolam suam huic haud secus atque illi scripsit, lectoribus eius mirificum, ut se salutarent ipsi, mandatum dedit, quale nusquam alibi exstat. Praeterea haud pauca continet eadem Epistola, et varii quidem generis, uti Cap. I: 8 sqq. II: 16. VI: 17. XVI: 17 sqq. 25 sqq. quae hominum, quorum nomina hîc leguntur, satis multos spectare non possunt, ne ad totam disputationem Cap. I—XI provocem, utpote eiusdem fidei sociis cum Apostolo coniunctissimis, quales vs. 3—10 descripti sunt, supervacaneam. Porro ut commendationi PHOEBES (vs. 1, 2) continuo (3—15) variae salutationes subiectae sunt, sic res ipsa loqui videtur, eas itidem collatas esse in CHRISTI sectatores a Romanis distinguendos. Tum laudatione officiorum, quibus non *Romae*, sed alibi praestandis, nonnulli eorum de CHRISTI causa bene meriti sunt (vs. 3—7. 9, quodammodo etiam 12, 13), hi tam evidenter a Romanis distinguuntur, ut ad ceteros (vs. 8, 10, 11, 14, 15) distinctio illa, nisi fallor, quoque referenda sit. Denique eandem distinctionem auctor (vs. 16) persecutus est salutationibus subiungens verba *Ἀσπάσασθε ἀλλήλους* cet. Salutationes autem illas praescribens PAULUS non solum, ut supra vidimus, commoti animi sui sensus enunciavit suosque adiutores, propinquos, amicos honoravit, sed ipsis etiam Romanis prodesse conatus est. Tamquam digito enim iis monstravit mares et feminas, a quibus sentiendi et agendi exemplum capere possent omnes. Et quum illi, eorum certe haud pauci, Iudaeorum stirpe prognati essent, ut cum plerisque interpretibus consentiens de nonnullis nuperrime monuit MEIERUS, gentium exterarum Apostolus hîc suam in populares suos conspicuam fecit propensionem. Atque ita haec Epistolae pars inserviit ad praecipuum eius argumentum lectoribus Iudaismi studiosioribus commendandum, quatenus ea documento erat, disputationem pro sententia, communionem CHRISTI haud secus gentibus illis quam Iudaeis

vestro adiumento opus sit: nam illa se et multorum CHRISTI sectatorum patronam praestitit,
Vs. 3. et meam ipsius [1]). Verbis meis salutate PRISCILLAM et AQUILAM, meos, inde ab eo tempore, quo me hac in urbe *Corinthi* convenerant, adiutores in communione IESU CHRISTI propaganda:
Vs. 4. qui *Ephesi* tam fortiter se gesserunt, ut ad vitam meam tuendam ipsi caput discrimini obiicerent: quibus non a me solo gratiae aguntur, sed etiam ab omnibus, ad quos fama eorum, qui originis Iudaeae sunt, perlata est, coetibus Christianis e gentium exterarum prole congrega-
Vs. 5. tis: neque immemores estote coetus sectatorum CHRISTI, qui in aedibus eorum conveniunt [2]). Salutate EPAENETUM, virum mihi dilectum, qui in Ionia profitendo CHRISTO ceteros omnes huius regionis incolas praecessit, quemadmodum mes-
Vs. 6. sem praecedunt primitiae [3]). Salutate MARIAM,

---

patere, non a viro profectam esse in ABRAHAMI posteros iniquo. Ceterum si bene demonstravi homines salutatos ad Romanam sectatorum CHRISTI societatem non pertinuisse, quidni fieri potuit, ut hac ex urbe denuo decessissent, priusquam PAULUS illuc advenisset captivus? Quod 2 *Tim.* IV: 19 recentioris aetatis scriptor tradidit, si haec Epistola non genuina, sed spuria esse existimatur.

[1]) Hanc orationis structuram iam supra Tom. II. p. 748 proposui; nunc vero eam ab ERASMO, BEZA et plerisque interpretibus probari vidi.

[2]) Ad formulam τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν sic interpretandam ducunt 1 *Cor.* XVI: 19. *Col.* IV: 15. *Phil.* 2. Hoc autem titulo illi perspicue distinguuntur a Romanis CHRISTI sectatoribus, quibus haec Epistola scripta est. Cff. GLÖCKLERUS ad h. l. et quae infra vss. 14 et 15 leguntur.

[3]) Quae tam de hoc viro quam de AQUILA, PRISCILLA aliisque Capite XVI memoratis iam Tom. I. p. 6, 7 notavi, probantur etiam a SCHOLTENIO. p. 213, 214, 226, 227. Vide quae hac in Paraphrasi ad Caput illud PAULO vindicandum disputavi.

quippe quae, quamdiu mecum versabatur, mul-
Vs. 7. tum operae navavit, ut vobis prodesset [1]). Sa-

---

[1]) Librorum veterum fides Pronomen ἡμᾶς cum GRIESBACHIO, LACHMANNO, quem TISCHENDORFIUS in Ed. I. secutus erat, REICHIO, *Versuch einer ausführlichen Erklärung* cet. ad. h. l. et MEIJERO in ὑμᾶς, quod iam recepit CALVINUS, mutare iubet. Orationem ab antiquo depravarunt, qui commemorationem officiorum erga Romanos praestitorum ab ea alienam esse putabant. Et sane officia, quae MARIA *Romae* praestiterit, hîc laudari non posse, cum FRITZSCHIO, RÜCKERTO, WETTIO, aliis rectissime monuit PHILIPPUS. Nimirum recordatio eorum, quae mulier illa, aut sibi, aut suos ante oculos rei Christianae fecerat, PAULUM quidem ad mandatum, ut nomine suo salutaretur, edendum movere potuit, cogitatio vero laboris, quem *Romae* ad CHRISTI sectatores ibi adiuvandos impenderat, non item. Huiusmodi laboris cogitationi obstant etiam circumiecta vs. 3—5 et 7, ubi auctor narravit quae sibi cognita erant, Romanis vero incognita, qualia etiam esse videntur merita, quae vs. 8 sqq. recensentur. Praeterea Apostolus, si spectasset illa, quae Romani se MARIAE inter eos versanti debere nossent, Praesenti κοπιᾷ, non Aoristo ἐκοπίασεν usus esset. Minus enim honorifica fuisset mulieris laudatio, si inde sequi videretur, eam benefaciendi viam, quam *Romae* ingressa esset, postea deseruisse. Itaque nihil aliud superest, quam eum attigisse, quae illa de huius urbis incolis merita esset, priusquam *Romam* venisset. Propterea tamen contra veterum testimonia admittendum non est receptum ἡμᾶς, quamquam illud fere omnes probarunt, nuperrime etiam BEELENIUS, TURNERUS, IOWETTUS, VINKIUS, EWALDUS. Sine dubio interpretationem circumspicere praestat, tam Pronomini ὑμᾶς, quam huic loco congruentem. Et fortasse vs. 12 via nobis monstratur reperiundi quod non improbabile est. Ibi auctor eodem Verbo κοπιᾶν de tribus mulieribus usus est. Negotium autem publice *docendi* non intelligendum esse apparet, ut post alios bene monuit PHILIPPUS, e notione Verbo illi tribuenda, item ex interdicto, 1 *Cor.* XIV: 34, 35, ne mulieres in conventu sectatorum CHRISTI loquantur. Quid igitur, si Apostolum ibi laborem, sexui femineo accommodatum, quo pauperibus, aegrotis, captivis, hospitibus succurrerent, TRYPHAENAE, TRYPHOSAE et PERSIDI adscripsisse sumimus? Quid, si ille vs. 6 Romanis CHRISTI sectatoribus narrans inducitur, MARIAM tali labore nonnullis eorum profuisse, quum *Ephesi*, *Corinthi* alibive cum iis versaretur? Quid, si

lutate ANDRONICUM et IUNIAM, propinquos meos mecum captivitatem quondam passos, quippe qui apud Apostolos me antiquiores illustre sibi nomen compararunt atque etiam ante me com-
Vs. 8. munionis CHRISTI fuere participes [1]). Salutate AMPLIAM, virum mihi dilectum in Domini, qua
Vs. 9. utimur, communione. Salutate URBANUM, qui noster in communione CHRISTI propaganda adiutor fuit [2]) et STACHYN, virum mihi dilectum.

---

coniicio, illam ita eorum ministrasse profugis, quos CLAUDII edictum aliquamdiu *Roma* expulisset? Huic coniecturae certe 1 *Cor*. XVI: 15, 16 favere videtur Participium *κοπιῶντι* ad familiam STEPHANAE relatum. Nec plane dissimile est exemplum DORCADIS *Act*. IX: 36 sqq.

[1]) Sic verba: *οἵ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασι (γέγοναν) ἐν Χριστῷ* accipienda esse, arguit Particula *καί*, quae redundat, si Pronomen *οἵ* refertur ad memoratos *Apostolos*. Praecedentia non significant, ANDRONICUM *et* IUNIAM *in illustrium Apostolorum numero fuisse*, sed *eos illustre sibi nomen apud Apostolos comparasse*, ut e dicendi forma apparet. Similiter apud EURIP. *Hippol*. vs. 103 VENUS dicitur: *Σεμνή γε μέν τοι κἀπίσημος ἐν βροτοῖς*. De Vocabulo *συγγενής* vide notata Tom. I. p. 7, 8. II. 337 sqq. Cf. SCHOLTENIUS p. 227 et de toto hoc vs. praeter BAURUM l. c. p. 375, 415, 416 aliosque MEIJERUS ad h. l.

[2]) Tempus *praeteritum* intelligendum esse apparet e vss. 3, 4, ubi verba *τοὺς συνεργούς μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ* explicantur sequentibus: *οἵτινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου* cet. PAULO quoque usitatum fuit operam, quam adiutores eius praestabant *praesentes*, vocabulo *συνεργός* significare, uti infra vs. 21. Excipiatur *Phil*. 1, ubi de *absente* secundum Editionem Receptam legimus: *τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ ἡμῶν*. Ibi autem Pronomen *ἡμῶν* PAULUM spectat et TIMOTHEUM. At hoc loco Pronomen *Euangelii praecones* spectare nequit, quoniam illud hac in Epistola nusquam, nisi fortasse Cap. III: 8, ad eos denotandos usurpatur, neque ulla eorum mentio in oratione contexta fit. Plurale *ἡμῶν* pro Singulari *μου* positum esse, haud pauci sumunt interpretes. Sed talis quoque Numerorum permutationis exemplum hac in Epistola frustra quaeritur. Deinde hoc in Capite auctor id, quod suae personae erat, ubique Singulari enunciavit. Nam Plurale *ἡμᾶς* vs. 6 spurium esse

Vs. 10. Salutate APELLEM, virum probatum in CHRISTI
causa. Salutate eos, qui pertinent ad ARISTO-
Vs. 11. BULI familiam. Salutate HERODIONEM, propin-
quum meum. Salutate quotquot, ad NARCISSI
familiam pertinentes, communionis Domini no-
Vs. 12. stri sunt participes. Salutate TRYPHAENAM et
TRYPHOSAM, quae suam Domini nostri commu-
nionem conspicuam facere non desinunt opera,
qua prosint aliis, navanda. Salutate PERSIDEM,
mulierem omnibus dilectam, quae eadem opera
perpetuo navanda eandem communionem nobi-
litavit, quum me vitae suae testem habebat [1]).
Vs. 13. Salutate RUFUM, virum in communione Do-

---

supra vidimus. Verba igitur *τὸν συνεργὸν ἡμῶν* explicare praestat: *qui nobis* CHRISTI *sectatoribus adiutor fuit*, quemadmodum Plurale inde a Cap. I: 4 frequenter explicandum est. Quaestio tantum superest, cur Apostolus vs. 3 et 21 *suos ipsius adiutores* laudaverit, hic autem *communem adiutorem sectatorum* CHRISTI. Quid vero, si Genitivum *ἡμῶν* ita definimus, ut referatur ille ad omnes, qui vs 3—8 memorantur? si URBANUS in CHRISTI causa *adiutor fuisse* dicitur AQUILAE, PRISCILLAE, EPAENETI, MARIAE, ANDRONICI, IUNIAE et AMPLIAE? si ei igitur honoris titulus tribuitur, quem una cum illis viris et feminis *Ephesi* meritus est? Hac interpretatione probata sequitur, nisi fallor, omnes illos homines in capitis discrimine *Epheso* aufugisse *Romam*, postquam illa in urbe, suo quisque modo, operam navassent ad rem Christianam promovendam. Atque ita corroborari videtur quod supra disputavi de causa, cur hic tam longa exstet salutationum series.

[1]) Participio praesenti *κοπιώσας* una cum *praesenti* tempore *praeteritum* comprehenditur. PAULUS nempe lectores intelligere voluit, in eo, quod TRYPHAENA et TRYPHOSA nunc *Romae* facerent, constantem cerni agendi rationem, quam alibi quoque ostendissent. De PERSIDE Aoristo usus est ad narrandam operam ab ea, priusquam *Romam* sive venisset, seu rediisset, iam praestitam. Hanc vero illo tempore, quo Apostolus suam Epistolam scriberet, se novis titulis commendasse produnt verba *τὴν ἀγαπητήν*. Cff. notata ad vs. 6.

mini nostri inter electos Dei eminentem, et
matrem eius, quam grato animo meam etiam
Vs. 14. dico. Salutate ASYNCRITUM, PHLEGONTEM, HERMEN, PATROBAM, HERMAM et eiusdem fidei Chri-
Vs. 15. stianae socios, qui cum iis conveniunt. Salutate PHILOLOGUM et IULIAM, NEREUM et sororem eius, et OLYMPAM, et omnes, qui cum iis conveniunt, sectatores CHRISTI Deo consecra-
Vs. 16. tos. Salutate vosmet invicem osculo sancto, caritatis Christianae tanquam sigillo. Vobis ut salutem dicerem mihi mandarunt coetus omnes,
Vs. 17. qui CHRISTI nomine congregantur. Exhortor autem vos, carissimi eiusdem fidei socii, ut caute observetis eos, qui factionibus comparandis animisque aliorum corrumpendis illi, quae vobis tradita est, doctrinae fidei se opponunt: et
Vs. 18. fugite familiarem eorum consuetudinem [1]). Tales enim homines tantum abest, ut se, quemadmodum in ore habent, Domino nostro CHRISTO deditos devotosque praestent, ut suo ipsorum ventri serviant et blando plausibilique sermone animos decipiant nihil mali suspicantes.
Vs. 19. Vos enim, quos fide in Euangelio ponenda Deo obedivisse fama ubique nunciavit, a delabendo in fraudem tuti estis: in meo igitur dolore de vobis gaudeo; sed hoc attigi, vos ad id, quod bonum est, tenendum sapientes, eius

[1]) Nimirum *si inter vos prodierint*. Non longe aliter interpretor verba: ὃν καὶ σὺ φυλάσσου, 2 *Tim.* IV: 15, ut intelligam: *si Romam perveneris*. Ceterum hic etiam cff. monita Tom. I. p. 599 sqq. item infra vs. 19, ubi Emphaseos etiam causa Genitivus ὑμῶν et fortasse Dativus ὑμῖν verbis praepositus est.

vero, quod malum est, insontes esse cupiens.
Vs. 20. Deus autem, qui pacis auctor est, brevi, ita
confido, efficiet, ut Satanae ministri eam per-
turbantes tamquam pedibus vestris subiiciantur.
Gratia illa Dei, quae in communione Domini
Vs. 21. nostri IESU CHRISTI accipitur, sit vobiscum. Sa-
lutat vos TIMOTHEUS, adiutor meus in Euange-
lio propagando, et LUCIUS, et IASON, et SOSI-
Vs. 22. PATER, qui sunt propinqui mei. Hac occasione
ego TERTIUS, qui PAULO dictante hanc mea
manu Epistolam scripsi, vos populares meos
pro communione Domini nostri, cuius vobis-
Vs. 23. cum particeps sum, salutandi utor. Salutat vos
CAIUS, qui hospitio me nunc excepit et vir
omnibus CHRISTI sectatoribus hospitalis dici
meretur. Salutat vos ERASTUS, hac in urbe
aerarii publici quaestor, et QUARTUS, eiusdem
Vs. 24. fidei socius vobis carissimus. Gratia illa Dei,
quae in Domini nostri IESU CHRISTI commu-
nione accipitur, sit vobiscum omnibus. Ita fiat.
Vs. 25 [1]) Illi autem, qui vos, tam alia stirpe quam

[1]) De hac Doxologia (vs. 25—27) copiose disputare nihil attinet. Post FRITZSCHIUM aliosque MEIJERUS satis probasse videtur, eam et a PAULO profectam, et Epistolae suae subiectam esse. Ita iudicarunt quoque recentissimi editores et interpretes: PHILIPPUS, THOLUCKIUS, BEELENIUS, VINKIUS, TURNERUS, PURDUËUS, UMBREITIUS, EWALDUS, etiam SCHOLTENIUS p. 228, neque omnino aliter IOWETTUS. Mihi novum consentiendi argumentum praebet sententia, hanc Doxologiam accommodatissimam esse menti auctoris, qui supra plus semel significaverit, Romanos CHRISTI sectatores, haud paucos certe eorum, in Euangelio profitendo doctrinae formam sequi a sua quodammodo discrepantem.

Iudaeis prognatos, quod ad fidem attinet [1]),
sine mea opera stabilire potest, uti meum ce-
terorumque Apostolorum fert Euangelium, a
falsis hominum Iudaismi studiosorum commen-
tis distinctum [2]) adeoque salutis aeternae prae-
conium a IESU CHRISTO profectum [3]), uti fert
itidem mihi data patefactio [4]) arcani, totum
genus humanum comprehendentis, consilii, quod
Vs. 26. per omnes aetates occultatum fuit [5]), sed hisce
diebus in luce collocatum et per vatum Divi-
norum, quibus illud adumbratur, scripta, ipsi-
us Dei, nullis temporum finibus adstricti,
iussu, ad gentium quarumvis, ut gratia sua
per fidem accipienda sibi obedirent, notitiam
Vs. 27. perlatum est [6]), illi Deo, inquam, qui solus

---

[1]) *Fidem* intelligendam esse, ubi Verbo *στηρίζειν* tantum Accusativus personae adiungatur, docet oratio contexta *Luc.* XXII: 32. 1 *Thess.* III: 2. 2 *Thess.* III: 3. Vide quae scripsi Tom. I. p. 72.

[2]) Ita sententiam sequor Tom. I. p. 234, 235 enunciatam. Cff. ibidem dicta p. 599 sqq. et Tom II. p. 779 et 791, etiam 2 *Tim.* IV: 17, quem locum opportune commemoravit IOWETTUS.

[3]) Genitivus cum verbis *τὸ κήρυγμα* connexus *Matth.* XII: 41 et in aliis Novi Testamenti locis *Genitivus Subiecti* est, quem etiam commendat praecedens Pronomen *μου*. Hactenus post alios recte MEIIERUS.

[4]) Comparatu digna sunt *Gal.* I: 16. *Eph.* III: 1 sqq. VI: 19. *Col.* I: 24 sqq. Ceterum, praeter disputata Tom. I. p. 95, 103, 310. Tom. II. p. 228, legatur Doct. VAN BELL. *De patef. Christ. indole* cet. p. 109 sqq. Praepositio *κατὰ* eodem modo repetitur *Col.* II: 8.

[5]) Similia exstant *Eph.* III: 5. *Col.* I: 26. *Tit.* I: 2, item 2 *Tim.* I: 9. Interpretationem propositam postulat quoque Participium *σεσιγημένου*, a quo 1 *Pet.* I: 20 Participium *προεγνωσμένου* differt.

[6]) Haec verba totamque hanc sententiam illustrant *Gal.* II: 2 et multi loci iam supra allati, item Cap. I: 5, 8. XV: 15 sqq. XVI: 19 et quae passim monui. Anacoluthon autem, e sequenti Prono-

sapientiam possidet mortalibus impenetrabilem, gloria est ex eo, quod per IESUM CHRISTUM efficit, oriunda et aeternum celebranda. Ita fiat.

---

mine φ ortum, quod PAULUM hanc sententiam TERTIO dictasse, non manum alienam eam huic Epistolae adiecisse prodit, Paraphrasi a me sublatum esse nemo, uti puto, aegre feret.

CORRIGENDA ET ADDENDA.

Tom. I.

P. 17. lin. 27: urbam l. urbem.
" 20. " 17: non solum —IX, l. Non solum hoc argumentum PAULUS in disputatione sua de Iudaeorum sorte, Cap. IX—XI, ante oculos habuit,
" 21. " 3: facerent? Add. Inter CHRISTI etiam sectatores e gentibus exteris ortos hac in urbe haud pauci Iudaismi studiosiores fuerunt, ut e Cap. VI: 17 et aliunde apparere videtur.
" 34. " 6: indigeat. Eandem vocabula, quae Articulo instructa sunt et Articulo carent, distinguendi regulam hoc in opere ubique secutus sum. Res igitur ipsa loquitur, saepissime Viros Doctos mea in sententia reperisse, quod improbarent. Sed ut interpretatio mea sibi omnibus, nisi

fallor, in locis constat, sic sine scrupulo lectorem invitare ausim ad disputationes aliorum cum argumentis et rationibus, quibus eam identidem probare studui, comparandas.

P. 48. lin. 17: η l. ἡ. Similiter operarum culpa haud raro factum est, ut Spiritus Accentusve loco suo excideret. Quod semel monuisse sufficiat. Ipse lector benevolus vitium, ubi irrepserit, corrigere non recusabit.

" 52. " 14: qui vs. 6 Singulari εὐχαριστᾶ l. qui vs. 8 Singulari εὐχαριστῶ.

" " " 17: attribuendum. Add. Ad interpretationem Verbi ἐλάβομεν: *ego ceterique, quotquot* CHRISTI *legati sumus*, infra, quo maiorem ei fidem facerem, plus semel redii. Nuperrime autem vidi MEIIERUM et SCHOTTUM l. c. p. 50, in vulgari sententia acquiescentes, eam improbasse. Sed praecipua, quibus usus sum, argumenta reliquerunt intacta. Nec difficultates amoverunt Traditioni Exegeticae obstantes, quae PAULUM se unum Plurali significasse sumit. Neutiquam VV. DD. caussam suam tuentur provocando ad sequentia: ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, quippe quae mandatum spectant, haud secus a ceteris Apostolis atque a PAULO acceptum, ut tam gentibus exteris quam Iudaeis Euangelium annunciarent. Formula vero: ἐλάβομεν ἀποστολήν vix

aut ne vix quidem aliam, quam proposui, interpretationem admittit, si sensus eius exigitur ad praecedentia vs 1, quibuscum cohaeret: κλητὸς Ἀπόστολος. Haec enim quum sibi velint: *unus eorum, qui ad Apostoli munus vocati sunt*, sermone vernaculo: *een der geroepenen tot het Apostelschap*, res ipsa loqui videtur, illa quoque formula auctorem denotasse *quod cum celeris Apostolis habuisset commune*, eiusque mentem pervertere, qui Plurale vi sua destituant ad *unum* PAULUM illud referentes.

P. 69. lin. 19: *si forte — veniam*. Denuo explorata MEIIERI aliorumque disputatione hanc interpretationem non amplius in dubium vocandam censui.

〃 78. 〃 7: *ut aliquem fructum haberem*. BERGMANNO nostro indice, usus Aoristi σχῶ Latine potius scribere iubet: *ut aliquem fructum nanciscerer* seu *perciperem*.

〃 103. 〃 9: indignanten. l. indignantem.

〃 118, 119. : Quaestio de nexu orationis diremta esset, si PAULUS scripsisset, πρὸς τὸ εἶναι, quod ei tribuit HIPPOLYTUS l. c p. 140; sed ibi in hunc locum multa aliena importantur, quemadmodum in alios Novi Testamenti locos p. 146, 172, 194 cet.

〃 160, 161. : Ad confirmanda, quae de vocabulo ἀστόργους disputaveram, BERGMANNUS mihi monstravit ALBERTII *Gloss. Graec.* p. 93,

sed ibi pro verbis: μὴ ἀγαπῶντάς τινα legendum esse coniiciens: μὴ ἀγαπῶντας τέκνα. Ceterum vide monita ad Cap. XII: 10.

P. 181. lin. 24: novum l. novam

" 211. " 9: nequidem denotat l. ne denotat quidem

" 274, 275 : Dubitanter Pronomen τινές *nonnullos homines* generatim denotare dixi: postea autem me legere memini, quo dubitatio mea accresceret. At nondum tamen a me impetrare possum, ut Pronomen illud pro Adiectivo πολλοί positum esse credam. Iudice MATTHIA, *Das Dritte Capittel des Briefes an die Römer übersetzt und ausgelegt*, eo *numerum infinitum* significari video, aut ad *multos*, aut ad *paucos* referendum, prouti postulet oratio contexta. Sed ita frustra quaeritur vocabulum, quod ei in Latino aliove sermone respondeat.

" 285. lin. 26: κόσμῳ̃ l. κόσμῳ

" 295. ab init.: Cap. II. l. Cap. III.

" 311. lin. 14: *quae — Prophetis.* Si quis Graeca: μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν interpretari malit: *quae legis (Mosaicae) et Prophetarum testimonio comprobatur*, per me licet.

" 316. 10 sqq. Add. Quod hoc loco monueram, formulam πίστις Ἰησοῦ Χριστοῦ *fidem in Deo positam* significare, *cuius auctor* IESUS CHRISTUS *sit*, brevi post data opera confirmare conatus est Doct. H. P. BERLAGE

in *Disquis. Exeg.-Theol. de formulae Paulinae ΠΙΣΤΙΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ significatione.* Multum vero abfuit, ut omnibus haec interpretatio placeret. Sed nemo acutius contrariam in partem disputavit, quam idem sacrorum apud Vlaardingenses antistes, J. R. WERNINK, quem me supra Tom. II. p. 216 honorifice commemorare memini. Hic igitur vir doctrinae ubertate insignis anno praecedente edidit et mihi veteri suo praeceptori cum epistola urbanitatis plena misit librum, cui titulus: *Exegetische studiën over ΠΙΣΤΙΣ en ΠΙΣΤΕΥΕΙΝ in het Nieuwe Testament*, ubi praecipue pag. 110 sqq. haec quaestio tractatur. Illi autem libro si inesse dico, quae variis Literarum Sacrarum locis lucem afferant, nihil aliud dico, quam quod plerique mihi concedent. Et commentata de vi formulae *πίστις Ἰησοῦ Χριστοῦ* dignissima quoque sunt, quae ab omnibus expendantur veri studiosis. Nec tamen argumenta, quibus WERNINKIUS usus est, tanti ponderis duco, ut antea disputata retractare cogar. Causas vero, cur eorum me nondum poeniteat, explicandi negotium latissime patens, quis est, quin huic loco non congruere intelligat? Sed importune etiam occupare nolo, quod avide a BERLAGIO exspecto, quem brevi rem suam novo labore persecuturum accepimus.

P. 329. lin. 8: un l. an

" 345. " 26: *νόμου* l. *μόνον*

" 355. " 28: et alibi non legitur. Nempe in N. T. Nam apud PLATONEM, *de Republ.* Lib. IV. p. 434 formula: *τί ἐροῦμεν;* etiam exstat.

" 356. " 10: *censecutum* l. *consecutum*

" 380. " 30: excluduntur l. excludantur

" 396. " 25: *Proptera* l. *Propterea*

" 421. " 4: *ζημιούσθω.* Add. Similiter Emphaseos causa Praepositio *εἰς* cum Accusativo orationem praecedit apud XENOPHONTEM, *Exped. Cyr.* Lib. I. Cap. 9. § 16, ubi in BORNEMANNI Editione legimus: *Εἴς γε μὴν δικαιοσύνην εἴ τις αὐτῷ φανερὸς γένοιτο ἐπιδείκνυσθαι βουλόμενος* cet.

" 438. " 12: hactenus l. Hactenus

" 461. " 6: *δέδωκε.* Adde verba HYPERIDIS *Orat. fun.* p. 4: *οἳ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἔδωκαν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας.* Paulo inferius sequitur: *μαχόμενος τελευτῆσαι ὑπὲρ αὐτῆς.*

" 466. " 6: *ἐπεξιόντα.* Iam supra *Homil.* II. Cap. 13 auctor inter se distinxit *Θεὸν δίκαιον* et *ἀγαθόν.*

" 476. " 8: Aque l. Atque

" 492. " 17: *consciscerent* l. *contraherent.*

" 506. " 14: *Cor.* X: 53 l. *Cor.* X: 33.

" 530. " 7: *ad quod* l. *ad quos*

" 541. " 7: interpretamur l. interpretemur

" 569. Not. : Emphas l. Emphasi

P. 572. lin. 2: nvitemur l. invitemur
" 574. " 30: e. *quippe* l. i. e. *quippe*
" 591. " 26: egi l. legi
" 595. " 22: REICHII, FRITZSCHII l. REICHIO, FRITZSCHIO
" 601. " 8: *Iob.* VIII: 10. Secundum TISCHENDORFIUM ea quoque exstat 1 *Pet.* I: 22.
" 606. " 11: *formam* cernitur. Add. Quam alienum a me sit mordicus tenere, quod semel probabile duxi, claro documento esse potest mea huius loci interpretatio, non solum retractans, quae in *Annot. in loca nonnulla N. T.* p. 115—132, sed etiam, quae in *Comm. perp. in Ep. P. ad Phil.* p. 253 disputavi. Sententiam vero de Romanae sectatorum CHRISTI societatis originibus hîc propositam quo attentius considero, eo magis illa mihi probanda videtur. Itaque firmiter mihi persuasum est, PAULUM Epistolae suae lectoribus scribentem: ὑπηκούσατε ἐκ καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς sibi voluisse: *ex animo obedivistis Deo ad sequendam, quam profiteri edocti estis, doctrinae formam*, atque his verbis *Euangelium, quod horum hominum certe plerisque traditum esset, a suo Euangelio* (Cap. II: 16. XVI, 25) *distinxisse.* Quum autem a quaestione, utrum hoc verum an falsum sit, pro haud exigua parte iudicium pendeat de huius Epistolae argumento ferendum, SCHOT-

TUM, qui saepe huius laboris mei rationem habuerit, eam l. c. p. 263 intactam reliquisse miror. SCHOLTENIUS, *Hist.-Krit. Inl.* p. 213 calculum mihi adiecit. MEIJERUS contra duo esse putavit, quae in meam interpretationem incurrerent. Et alterum quidem, si mentem eius bene percepi, in eo cerni contendit, quod supra Genitivus *τῆς ἁμαρτίας* Nominativo *δοῦλοι* adiunctus postulet, ut hîc Verbum *ὑπηκούσατε* itidem Substantivo definiatur. Sed quomodo V. D. qui ipse formulam *ὑπακούειν εἴς τι* iam explicandam esse vidisset: *obedire quod attinet ad aliquid*, ita sentire potuerit, equidem non intelligo. Mihi autem hoc opponi nequit, *τὸ ὑπακούειν* sine Dativo idem ac *τὸ ὑπακούειν τῷ Θεῷ* esse existimanti, quoniam homo Christianus *nullam aliam* agnoscit *obedientiam* vere ita dictam, quam *quae praestetur Deo.* Nec maioris ponderis est alterum, quod MEIJERUS mihi obiicit, cum laudatione Dei (*χάρις δὲ τῷ Θεῷ*) in concordiam redigi non posse sententiam, Romanos aliam doctrinae Christianae formam accepisse, quam PAULUS tradere soleret. Quidquid enim hanc doctrinae formam habere arbitrabatur, quod desiderium relinqueret, Apostolus tamen, ut totidem dixi verbis, vs. 18 commonstravit, quanti pendenda esset

obedientia, quam illi, quum CHRISTI sectatores fierent, Deo praestitissent. Idcirco Cap. I: 8 et XVI: 19 fidem eorum ubique celebratam praedicans, mentem sic enunciavit, ut se iis communionem CHRISTI nemini incognitam, ad quam neque ipse, neque alius quis suo nomine Romam profectus contulisset, summopere gratulari proderet. Et oratione haud plane dissimili auctor non solum *Eph.* IV: 20, 21 et *Phil.* I: 15, sed etiam *Col.* II: 6, 7 coll. vs. 1, suam Euangelii propagandi rationem ab eo distinxit quod ad lectores, quibus scribebat, aliunde perlatum erat. Ceterum comparatio interpretationis maxime vulgaris, a MEIIERO etiam probatae, cum mea interpretatione quemvis opinionibus praeoccupatis vacuum, nisi fallor, docebit, hac quidem difficultates orationis amoveri, illa vero non item. Sed si neminem quoque, qui inspexerit disputata Tom. II. p. 20, 36, 37, 41, 59, 169, 192, 196, 321, 322, 329, 481, 508, 649, 653, 671, 779, 791, 793, latebit, me, ut Apostoli verba illustrarem, ad hanc interpretationem saepissime rediisse, nova eius commendatio inde sine dubio enascetur. Quae quum ita sint, nihil ardentius peto, quam ut VV. DD. de iis, quae post longam disquisitionem in medium attuli, non obiter sententiam di-

cant, sed rationibus meis demum et argumentis diligenter exploratis iudicent, quatenus mihi verum assecutum esse contigerit.

P. 609. lin. 29: quem alii l. quem nonnulli

Tom. II.

P. 15. lin. 20: Genitivum l. Genitivum sequentem
„ 33. „ 1: *νόμενος* l. *χόμενος*
„ 92. „ 22: əius l. eius
„ 105. Not. 2: *ξυνήδομα* l. *ξυνήδομαι*
„ 181. lin. 19: ne quidem dignam l. ne dignam quidem
„ 198. Not. 2: ROTH. l. BOTH.
„ 216. lin. 27: coronata l. ornata
„ 240. Not. 1: *Eth. Nic. Nicom.* l. *Eth. Nicom.*
„ 280. ab init.: 80 l. 280
„ 290. Not. 3: nde l. inde
„ 299. lin. 9: Capitis. Add. Plane simile est, quod HERODIANUS, Lib. I. Cap. 8 tradit de sorore COMMODI: *Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου καθῆστο ἐν τοῖς θεάτροις.*
„ 300. „ 25: ὃ [*καὶ*] l. ὃς [*καὶ*]
„ 311. „ 26: *ουτε* l. *οὔτε*. Idem operarum vitium corrigatur p. 313, 316, 318.
„ 342. sqq. : Quomodo sacrorum apud Gorinchemenses antistes, Theologiae Doctor J. H. HOLWERDA, ut antea plus semel contra me disputasset, sic se nuper sententiae meae de *Rom.* IX: 5 opposuerit, his in

regionibus nemini incognitum est. Ad omnia, quae ille in libro *Nieuwe Jaarboeken* cet. 1858. p. 55 sqq. mihi obiecit, data opera respondere tam a persona mea, quam ab hoc loco alienum duco. Et certamen inire gravor cum interprete, qui vocabulum σάρξ, ubi ad *quemvis hominem* et ad CHRISTUM referatur, ita distinguendum esse contendit, ut illic τὸ πνεῦμα vel τὸν νοῦν excludat, hîc alterutrum comprehendat; et qui hanc laboris sui facit conclusionem, CHRISTUM a PAULO appellari *Deum*, sed *a Deo diversum eique subiectum.* Attamen propter quaestionis, quae hîc agitur, gravitatem unum eorum, quae mihi ad sententiam meam defendendam suppetunt, veluti specimen exhibere lubet. Itaque fidenter teneo, hîc in formula τὸ κατὰ σάρκα *dicendi genus* reperiri, *sibi omnino constans ad duas partes, quorum altera in censum veniat, altera non item, a se invicem distinguendas, et tam plene quidem et absolute, ut nulla amplius Antithesis feratur:* Aienti igitur formulae illius parti: *nempe quatenus carnis humanae particeps erat*, negantem: *non quatenus Spiritus Divini particeps erat*, adeo inclusam esse, ut Puncto a sequentibus seiungi debeat et nullam amplius Antithesin admittat: similiter huiusmodi formulam illud, quod ei oppositum est, alibi

comprehendere, etiam in locis, ubi non ad praecedentia, sed ad sequentia aut circumiecta determinanda inserviat ideoque Punctum post se habere nequeat: et hanc quoque eius potestatem in primo loco esse, quem V. D. et copiosius quidem quam plerosque, interpretatus sit, ut me mihi ipsum contradixisse efficeret, ARRIANI, nempe, *de Exped. Alex.* Lib. III. Cap. 15. § 7, ubi tam in ELLENDTII Editione, qua nunc utor, quam apud RAPHELIUM (§ 9) legimus: *οἱ ἀμφὶ Παρμενίωνα τὸ κατ' αὐτοὺς διώκοντες εἵποντο.* Doct. HOLWERDA quidem verba *τὸ καθ' αὐτούς* (sic enim ille mecum scribendum censet) eodem redire ait ac *τοὺς καθ' αὐτοὺς τεταγμένους;* quidni vero unum alterumque, non dico e THUCYDIDE eiusve aequalibus, sed e recentiori scriptore attulit exemplum, quo illa pro his posita esse probaret? RAPHELIUS ad interpretationem suam *sibi oppositos* confirmandam excitavit Lib. V. Cap. 17. § 3; ibi vero non exstat Neutrum singulare *τό*, sed cum Verbo *ἐπιτίθεται* connexum Masculinum plurale *τοῖς καθ' αὐτούς.* Similiter Lib. II. Cap. 11. § 1 et Lib. IV. Cap. 25. § 5 reperimus *τοὺς κατὰ σφᾶς.* Atqui inde non sequitur, hîc verba *τὸ καθ' αὐτούς* eodem modo accipienda esse. Imo nulla cogitando fingi potest

causa, cur auctor eadem in oratione, in qua Masculinum *Δαρεῖον* cum Verbo *διώκειν* connexum est, Neutrum *τό* pro Masculino *τούς* substituerit. Et vide, an Lib. IV. Cap. 8. § 9 et Cap. 12. § 8 in formulam *τὸ καθ' αὑτόν* ullo modo quadret interpretatio: *qui sibi oppositi sunt.* Sed talem interpretationem in Capitis, de quo nunc lis agitur, principio § 1 respuit etiam formula *τὸ κατὰ σφᾶς*. Quod ipse HOLWERDA agnovit, *eam aciei Macedonicae partem, quam cum copiis suis occupasset* PARMENIO, si mentem eius bene assecutus sum, significari dicens. Quum autem Articulus *τό* Nominativus sit, a quo pendeat Verbum praecedens *ξυνέχεται*, locum illum sine damno praeteribimus, quippe qui *formulam* non exhibet *sibi constantem et absolutam.* Maioris ponderis est quod § 4 (5) legimus: *διεκπαῖσαι πᾶς τις τὸ καθ' αὑτὸν, ὡς μόνην ταύτην σωτηρίαν σφίσιν οὖσαν, ἐπειγόμενοι.* Ubi vero Doct. HOLWERDA ARRIANUM narrantem facit: *quisque id agebat, ut per agminis hostilis partem sibi e regione obstantem perrumperet*, sensum orationis procul dubio pervertit. Primum temere sumsit, Accusativum subiectum esse Verbo *διεκπαῖσαι*, quod ipse auctor Cap. 14. § 7 ostendit se Intransitivum habere. Deinde non animadvertit, se formulam

τὸ καθ' αὐτόν ita interpretari, ut Accusativum inducat cum sequente, sed ab eo praetermisso: *ὡς μόνην ταύτην σωτηρίαν σφίσιν οὖσαν* minus convenientem. Porro pro *agmine hostili* scribens *agminis hostilis partem*, suo ex ingenio orationi addidit, quod verba significare nequeunt. Sed tale additamentum hinc alienum esse docent connexa *πᾶς τις*, quae apud scriptores probatos Latino *unusquisque* respondent, ut apud ARISTOPHANEM, *Av.* vs. 1186, 1187, ubi legimus:

— — — *Χώρει δεῦρο πᾶς ὑπηρέτης·*
Τόξευε πᾶς τις.

Locum mihi monstravit KÜHNER. l. c. Tom. II. p. 57. Exemplorum vero copiam, praeter ELLENDTIUM ad h. l. praebet STEPH. *Thes.* Tom. VI. p. 573. Et conferri meretur BUDAEUS l. c. p. 1079. Neque aliud ipse voluit Doct. HOLWERDA. Sed quidni vidit, hanc notionem verborum *πᾶς τις* explicationem orationis ab eo propositam ferre non posse? In unumquemque quidem quadrat conatus per medios hostes perrumpendi, sed quis unquam loquitur de *agminis hostilis parte unicuique opposita?* Nonne omnia via et ratione procedunt, si, verbis *πᾶς τις τὸ καθ' αὐτόν* arcte connexis, AR-

RIANO hanc mentem tribuimus: *id unusquisque pro sua parte agebat, ut, quae sola salutis spes supererat,* (per medios scilicet hostes) *perrumperet?* Atque ita iam perspicuum esse videtur, quomodo eadem fere formula *τὸ καθ' αὐτούς* § 7 (9) accipienda sit. Doct HOLWERDA suam quidem interpretationem: *τοὺς καθ' αὐτοὺς τεταγμένους* commendare conatur provocando ad Participium *διώκοντες*, unde Accusativum *τό* pendere opinatur. Sed cur, quaeso, Participium illud non habeamus *absolute positum*, cuiusmodi paulo superius est Verbum *ἐδίωξεν*, neutiquam sumendum pro *ἐδίωξεν αὐτόν*, item § 2 Infinitivus *διώκειν*, ubi Accusativus orationi adiici nequit, et Lib. I. Cap. 20. § 10, ubi legimus: *Οἱ Μακεδόνες διὰ βαρύτητα τῶν ὅπλων καὶ ἀπειρίαν τῶν ὁδῶν οὐ θαρραλέοι ἐς τὸ διώκειν ἦσαν*, ne Lib. II. Cap. 11. § 8, 9 et plura exempla congeram? Verbum *εἵποντο* Participio *διώκοντες* subiectum itidem hostes non proponi ostendit, *qui pugnaverint*, sed *qui terga verterint.* Ergo formula *τὸ καθ' αὐτούς* significare nequit *agmen hostile, quod e regione obstabat.* Sed mirifice quoque sonat ea, si, Imperfecto in Plusquamperfectum mutato, hostes iam in fugam compulsos describit verbis: *quod e regione obstiterat.* Lectori autem, utrum

utri praeferret, optione danda V. D. se ipse fluctuare prodidit. Utique ARRIANI interpres apud RAPHELIUM, quum Graeca τὸ καθ' αὐτούς Latine redderet *quantum poterat*, hactenus mentem auctoris melius intellexit, quod formulam illam *sibi constantem* habebat *et absolutam*. Sed Doct. HOLWERDAE fraudem etiam fecit error historici generis. Nimirum verba τὸ καθ' αὐτούς exponens τοὺς καθ' αὐτοὺς τεταγμένους significari vult *illam exercitus Persici partem, quam* PARMENIO *cum militibus suis oppugnasset et quam non sine magno labore profligasset.* Tum orationis sensum huc redire monet, ALEXANDRUM DARIUM et agmina, quae hic duceret, persecutum esse, PARMENIONEM autem exercitus Persici partem, quae sibi obstaret vel obstitisset. Atqui haec interpretatio, ne repugnantia, quae ei insunt, attingam, temere, et ALEXANDRUM, in DARIO persequendo, totum fuisse sumit, et PARMENIONEM hostes, qui sibi obstarent vel obstitissent, persecutum esse, postquam illos profligasset antea. Narratio enim Capitis XV continet (§ 1), PARMENIONEM in discrimine versantem ab ALEXANDRO petiisse auxilium; ALEXANDRUM igitur (§ 2) a DARIO persequendo paulisper destitisse et, cum equitatu conversum, magna vi in equites dextro Persarum cornu praesidium

ferentes irruisse; iam (§ 3) partem eorum aggressu improviso perterrefactam fugam capessivisse, partem fortiter repugnasse; nunc (§ 4) commissum esse proelium equestre; ALEXANDRUM vero (§ 5, 6) victoriam, quamquam non incruentam, reportasse et cum dextro Persarum cornu manus fere conseruisse; sed (§ 7) *Thessalos* rem tam praeclare gessisse, ut, copiis huius cornu iam in fugam pulsis, ALEXANDRO hîc nihil agendum restaret; ergo eum mox aversum ad DARIUM persequendum rediisse et in hoc negotio perseverasse usque ad vesperam. Hinc intelligimus tantum abfuisse, ut PARMENIO cum copiis suis agmen Persarum superasset et propulsasset, ut ALEXANDRI et *Thessalorum* auxilio ex angustiis, in quas hostes eum compulissent, ereptus esset. Itaque verbis proxime sequentibus: *καὶ οἱ ἀμφὶ Παρμενίωνα τὸ καθ' αὐτοὺς διώκοντες εἵποντο* Doct. HOLWERDA sensum obtrusit ab oratione contexta alienum. Sed ut haec verba, quibus PARMENIO *eiusque milites* tam a *Thessalis*, quam ab ALEXANDRO distinguuntur, cum praecedentibus in concordiam redigamus, ARRIANUM, nisi omnino fallor, narrantem facere debemus, PARMENIONEM *eiusque copias* nunc tam *Thessalorum* quam ALEXANDRI, divisa Persarum agmina persequentium, *vestigiis institisse pro sua quoque*

parte persequentes. Illud autem *pro sua parte* huic loco egregie convenit, quippe oppositum iis, quae ALEXANDER et *Thessali* patraverant et patrabant, PARMENIONI tantum relinquentes negotium cum militibus suis e longiore intervallo sequendi ad victoriam amplificandam et consummandam. Ergo dubitandum non est, quin verba ARRIANI meae interpretationi formulae *τὸ κατὰ σάρκα* faveant. Similiter, ne contra disputationem Doct. HOLWERDAE in asseverando nimius esse videar, non dico, omnes, quos e veterum scriptorum libris congessi, locos, sed plerosque certe mihi favere curis repetitis deprehendi. Tum ad sententiam meam tuendam restant ceteri, quos ipse vir doct. se non attigisse fatetur, item, qui supra ex ARRIANO allati sunt. Sed multo plures, si urgeret necessitas, e Graecorum scriptis excitari posse, plus semel me monuit COBETUS noster, cuius coniecturae in *Nov. Lect.* cet. p. 589 frequenti huius formulae *absolutae sibique constantis* nituntur usu. Neque hinc discrepat dictum CLEMENTIS *Rom.* Ep. I. Cap. 32. p. 164, ab HOLWERDA aliter acceptum: *ἐξ αὐτοῦ ὁ Κύριος Ἰησοῦς τὸ κατὰ σάρκα*, ubi propterea, quod nomini *Ἰησοῦς* appellatio dignitatis *ὁ Κύριος* praecedit, haec ipsa formula *τὸ κατὰ σάρκα* exstat et circumiectis ac-

commodatissima est, si recte vidi, aienti eius parti: *nempe quatenus carnis humanae particeps erat* includi negantem: *non quatenus particeps erat Spiritus Divini.* Sed cur plura? Nuperrime MEIIERUS mihi concessit, talia dicendi genera *plenam Antithesin* continere. Opinatus tantum est, Antithesin verbis PAULI inclusam permittere, ut post sequentia: ὁ ὢν opposita: τὸ κατὰ πνεῦμα, quippe e re ipsa profecta, orationi cogitando addantur. Atque sic fieri ait, ut negans illud: *non quoad Spiritum*, ex enunciatis τὸ κατὰ σάρκα intelligendum, per connexa: ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς cet. *aientem explicationem* accipiat. Sed quomodo tandem *negans illud* οὐ κατὰ πνεῦμα e sequentibus *aientem explicationem* accipere possit, si verum est, formulam τὸ κατὰ σάρκα absolutam esse sibique ita constare, ut oppositum *non secundum Spiritum* includat et nullam amplius Antithesin admittat, me prorsus latere profiteor.

P. 349. Not. 2: *Phileb.* p. 144. l. *Phileb.* p. 17.

" 449. lin. 24: *filius* — *filium* l. *populus* — *populum*

" 491. " 13: reperirepossunt, l. reperire possunt,

" 495. " 23: exemplum Add. BERGMANNUS etiam comparanda esse dixit verba ISOCRATIS, *Panath.* Cap. 98. p. 286 COR.

" 497. " 20: *dicens* Add. Hoc vel huius simile interpres vernaculus haud raro orationi adiecit, etiam in V. T. uti *Ies.* XIV: 8,

16. XXXIII: 14, 18. *Ier.* XLIX: 14, cuiusmodi exempla meam huius loci etiam confirmant interpretationem.

P. 532. lin. 26: Comparatio verborum Cap. XI: 32 hic in censum non venit, si infra p. 743 sqq. rem acu tetigi coniiciendo, ibi utrumque *τοὺς πάντας solos* spectare *Iudaeos.*

" 533. " 8: inficiabitur l. infitiabitur. Idem vitium corrigatur pag. 605. lin. 19.

" 543. " 15: *ἀγῶσν* l. *ἀγῶσιν*

" 546. " 1: postremum l. postremam

" 552. " 25: *να* l. *ναὶ*

" 564. 19 sqq. Apud HIPPOLYTUM legimus p. 234: *Πετομένων δὲ τῶν ὀρνίθων ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος εἰς πᾶσαν τὴν Λιβύην, καὶ τὰ ῥήματα αὐτῶν διῆλθε μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς γῆς.*

" 569. " 24: qu l. qui

" 588. Not. 2: SCHAEFER. p. 285, 286. Add. In libris veterum verba *βαίνειν* et *φαίνειν* confusa esse, notatum etiam vidi a PORSONO, *Advers.* p. 66.

" 599. lin. 9 sqq. His tamen excusis incidi in lectu dignissimam LETRONNII disputationem de vocabulo *χρηματισμός*, quam descripsit *Thes.* STEPH. Vol. VIII. p. 1659, 1660.

" 615. " 3: *τούτῷ* l. *τούτῳ*

" " " 4: *τούτῳ* l. *τούτου*

" 706. " 18: 12 l. 19

" 713. " 30: 20, 21, l. 20,

INDICES.

LOCI

SCRIPTORUM SACRORUM ET EXTERORUM, QUI EMENDANTUR, EXPLICANTUR, ILLUSTRANTUR.

VERBA DICENDIQUE FORMULAE,

QUAE OBITER ATTINGUNTUR VEL COPIOSE EXPONUNTUR.

RES VARII GENERIS,

QUAE MAGIS MINUSVE TRACTANTUR.